

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

PROF. DR. ALİ ARSLAN

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE VE SİYASET

paraf

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE VE SİYASET

PARAF YAYINLARI

PARAF YAYINLARI: 98

Yakın Tarih: 17

Eser: Türkiye'de Üniversite ve Siyaset

Yazar: Prof. Dr. Ali Arslan

Yayın Koordinatörü: Ahmet Üzümcüoğlu

Genel Yayın Yönetmeni: Burak Fazıl Çabuk

Editör: Gül Süpçeler

Düzeltili: Bulut Fikret Çöloğlu

Kapak Tasarım: Erdiñ Baş

İç Tasarım: Deniz Meriç

Baskı-Cilt: Çalış Ofset Matbaacılık

Turizm San. ve Tic. Ltd. Sti.

Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sok.

No:8 Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Tel: 0212 482 83 96

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 17265

ISBN: 978-605-5539-55-9

1. Basım: Mayıs 2011

© Ali Arslan

© Paraf Yayınları 2011

Bu kitabın her türlü basım hakları Paraf Yayınları'na aittir... Yazarın, çevirmenin, derleyenin, hazırlayanın veya yayınevinin yazılı ve resmî izni olmadan basılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz ve dijital kopyalar dahil çoğaltılamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Paraf Yayınları

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No:3/114-116

Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul

Tel: 0212 483 47 96 Faks: 0212 483 47 97

web: www.parafyayinlari.com e-posta: info@parafyayinlari.com

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE VE SİYASET

Prof. Dr. Ali Arslan

ALİ ARSLAN

1961’de doğdu. 1980 yılında orta öğrenimini tamamladı ve 1981’de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’ne başladı ve 1985 yılında mezun oldu. Aynı yıl başladığı Genel Türk Tarihi yüksek lisans programını “Osmanlı Türkiye’siyle Türkistan Arasındaki İlmi Münasebetler (XIV-XIX. yüzyıl)” tezi ile 1988’de tamamladı. 1988’de başladığı doktora programını da “Darülfünun’dan Üniversiteye Geçiş” adlı teziyle 16 Nisan 1992’de başarıyla bitirdi. Bu çalışması yaptığı ilavelerle 1995 yılında “Darülfünun’dan Üniversiteye” adıyla basıldı. 1987’de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yakınçağ ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 1989 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı müstakil olarak kurulurken, bu ana bilim dalında görev yapmayı tercih etti. 1990’da yabancı dilini geliştirmek, arşiv ve kütüphanelerde çalışma yapmak üzere İngiltere’de bulundu. Ekim 1992-Aralık 1993 arasında T.C. Dışişleri Bakanlığı, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı’nda, dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’in isteği ile Yeni Türk Cumhuriyetleri ve Rusya Federasyonu konularında eğitim danışmanı olarak görev yaptı. 14 Kasım 1995 tarihinde İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı’nda Yardımcı Doçent kadrosuna atandı. 18 Kasım 1997’de Doçent unvanını aldı ve 1998 yılında aynı anabilim dalında Doçentlik kadrosuna atandı ve şu anda Profesör unvanıyla halen burada görevine devam etmektedir. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nde verdiği Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları, Cumhuriyet Dönemi İktisat Politikaları ve Çağdaş Dünya Tarihi dersleri yanında, 1996-1999 yılları arasında İ.Ü. Fen Fakültesi, 1999-2000 yıllarında İ.Ü. Hasan

Ali Yücel Eğitim Fakültesi ve 2002-2004 yılları arasında ise Şükrü Balcı Polis Yüksekokulu'nda Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersleri verdi. Ayrıca 2002-2004 yılları arasında Harp Akademileri'nde Türk Dış Politikasında Türkiye-Suriye İlişkileri konusunda dersler verdi. Yayımlanan kitapları şunlardır:

- Türk Cumhuriyetleri ile Türk Topluluklarından Türkiye'ye Gelen Öğrenciler (1992-1993), 1994.

- Darülfünun'dan Üniversite'ye, 1995.

- İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları, 2004 (Prof. Dr. Ali İhsan Gencer'le beraber).

- Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ ΣΤΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΟΠΩΣ ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ (Osmanlı Belgeleri Işığında Osmanlı Devleti'nde Rum Basını), Atina 2004.

- Kısır Döngü Türkiye'de Üniversite ve Siyaset, 2004.

- Kutsal Ermeni Papalığı Eçmiyazın Kilisesi'nde Stratejik Savaşlar, 2005.

- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Rum Basını, 2005.

- Balkanların Anahtarı- Önemi Bilinmeyen Ada Taşöz, 2005.

- Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü, 2006.

Paraf Yayınları'ndan Çıkan Kitapları:

1. Efendi Ve Uşak (Nisan 2010, 2 Baskı)

2. İstanbul'dan Çıkış (Nisan 2010)

3. Ermeni Papalığı (Mayıs 2010, 2 Baskı)

4. İkinci Yahudi Göçü (Mayıs 2010, 2 Baskı)

5. Milli Mücadelede Polisler (Dr. Abdurrahman Bozkurt ve Ramazan Erhan Güllü ile beraber, Nisan 2011)

KISALTMALAR

AA: Anadolu Ajansı.

AHMT: Ankara Hukuk Mektebi Talimatnamesi.

a.g.e.: Adı geçen eser.

a.g.m.: Adı geçen makale.

a.g.n.: Adı geçen nizamname.

a.g.t.: Adı geçen tez.

a.m.: Aynı madde.

A.Ü.: Ankara Üniversitesi.

AYZE: Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü.

AYZEK: Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu.

bkz.;; Bakınız.

C.: Cumhuriyet Gazetesi.

c.: Cilt.

CDTA: Cumhuriyet Dönemi Tarih Ansiklopedisi.

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi.

DF: Darülfünun.

DFŞİN: Darülfünun Şuabatının İnzibatına Dair Nizamname.

DFŞN: Darülfünun-ı Şâhane Nizamnamesi.

DFTFŞN: Darülfünun Tıp Fakültesi ve Şuabatı Nizamnamesi.

DFON: Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi.

DP: Demokrat Parti.

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı.

gös. yer.: Gösterilen yer.

HM: Hakimiyet-i Milliye.

İDFŞHK: İstanbul Darülfünunu Hakkında Şahsiyet-i Hükmiye Kanunu.

İDFT: İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi.

İTÜ: İstanbul Teknik Üniversitesi.

İ.Ü.: İstanbul Üniversitesi

İ.Ü.T.: İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi.

KTÜ: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

M.: Milliyet Gazetesi.

m: Madde.

MBK: Milli Birlik Komitesi.

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı.

MGK: Milli Güvenlik Konseyi Kurulu.

MGP: Milli Güven Partisi.

MTTB: Milli Türk Talebe Birliği.

MUN: Maarif-i Umumiye Nizamnamesi.

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

RG: resmî Gazete.

S.: Sayfa.

s.: Sayı.

SBF: Siyasal Bilgiler Fakültesi.

SP: Son Posta Gazetesi.

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

T.: Tercüman Gazetesi

TC: Türkiye Cumhuriyeti.

ÜK: Üniversiteler Kanunu.

V: Vakit Gazetesi.

YDK: Yüksek Öğretim Denetleme Kurulu.

YK: Yüksek Öğretim Kanunu.

YMM: Yüksek Mühendis Mektebi.

YMMN: Yüksek Mühendis Mektebi Nizamnamesi.

YÖK: Yüksek Öğretim Kurulu.

YZE: Yüksek Ziraat Enstitüsü.

Z.: Zafer Gazetesi

ZC: Zabıt Ceridesi.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR / 6

ÖNSÖZ / 23

GİRİŞ / 25

I- ÜNİVERSİTE YÖNETİMİNİN GENEL ÇERÇEVESİ / 25

II- DARÜLFÜNUN'UN KURULUŞU / 28

A- İlk Darülfünun Teşebbüsü / 30

B- İkinci Teşebbüs: Darülfünun-ı Osmani / 31

C- Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-ı Sultani / 32

D- İstanbul Darülfünunu / 32

III- ÜNİVERSİTE SAYISININ ARTMASI / 33

**BİRİNCİ BÖLÜM: OSMANLI DÖNEMİNDE
ÜNİVERSİTE YÖNETİMİNİN GELİŞİMİ / 35**

I - DARÜLFÜNUN-I OSMANİ (1869) / 35

A- Amacı / 35

B- Darülfünun'un Bağlı Olduğu Kurum / 36

C- Darülfünun-ı Osmani'nin Yönetimi / 36

1- Darülfünun Nazırı / 36

2- Darülfünun-ı Osmani Meclisi / 37

3- Şube Yönetimi / 38

a- Şube Müdürü / 38

b- Katip / 38

c- Şube Muallimleri / 38

d- Muallimlerin Tayin ve Azli / 39

e- Derslerin İhdası / 39

f- Maddi Gelirleri / 39

g- Talebenin Cezalandırılması ve Örgütlenmesi / 40

D- Tanzimat Döneminde Öğrenci-Siyaset İlişkileri / 41	
II. DARÜLFÜNUN-I ŞAHANE (1900) / 43	
A- Darülfünun-ı Şahane Yönetimi / 44	
1. Darülfünun Müdürü / 44	
2. Müdür Muavini / 44	
B- Darülfünun-ı Şahane'nin Geliri / 45	
C- Ders İhdası / 45	
III. İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE SİYASET VE ÜNİVERSİTE İLİŞKİLERİ / 46	
IV. İSTANBUL DARÜLFÜNUNU (1911-1912) / 48	
A- İstanbul Darülfünunu'nun Yönetimi / 48	
1- Darülfünun Müdür-i Umumisi / 48	
2. Darülfünun Meclisi / 49	
3- Fakülte Meclisi / 50	
4. Fakülte Reisi ve Müdürü / 51	
B- Öğrencilerin Örgütlenmesi / 52	
C- Eğitime Ara Verilmesi / 53	
D- Darülfünun'da Güvenliğin Sağlanması / 54	
E- Fakülte Meclislerinin Fiilen Kuruluşu / 54	
V- TIP FAKÜLTESİ (1916) / 55	
A- Fakülte Yönetimi / 56	
1. Meclis-i Müderrisin / 56	
2. Fakülte Reisi / 58	
3. Fakülte Katib-i Umumisi / 59	
B. Hocaların Tayini ve Azli / 60	
C. Bakanlık Emrine Alınma / 61	
VI- DARÜLFÜNUN-I OSMANİ (1919) / 62	
A- Amacı / 63	
B- Darülfünun-ı Osmanî'nin Bağlı Olduğu Kurum / 63	
C- Darülfünun Yönetimi / 63	
1. Emin / 63	
2. Darülfünun Divanı / 64	

3- Fakülte Yönetimi / 66

a. Fakülte Reisi / 66

b. Katib- i Umumi / 66

c. Meclis-i Müderrisin / 67

D- Hoca Tayin ve Azli / 68

E- Ders İhdası / 69

F- Talebenin Cezalandırılması ve Örgütlenmesi / 69

G- Eğitime Ara Verilmesi / 69

H- İstanbul'un İşgal Dönemi ve Milli Mücadele Döneminde
Üniversitenin Tavrı / 70

İKİNCİ BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİ

DARÜLFÜNUN YÖNETİMİ / 73

I. DARÜLFÜNUN'UN YAPISI / 73

A. Darülfünun'un Amacı / 74

B. Darülfünun'un İdaresi / 74

1. Emanet / 74

2. Divan / 75

3. Fakültelerin İdaresi / 80

a. Fakülte Reisi / 80

b. Fakülte Meclisi / 81

C- Muhtariyet ve Hükümetle İlişkiler / 84

D- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli / 88

E. Darülfünun Hocalarının Memurluğu ve Siyasi Partilerle
İlişkileri / 91

F- Öğrencilerin Örgütlenmesi / 95

II- DARÜLFÜNUN'UN ÖZERK YAPISININ OLUŞMASININ

DİĞER YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARINA TESİRİ / 96

A- Ankara Hukuk Mektebi / 96

1- Profesörler Meclisi / 96

2. Reis ve Reis Vekili / 97

3. Müdür / 97

B- Yüksek Mühendis Mektebi / 98

1. Şahsiyet-i Hükmiye Verilmesi / 98
- 2- Yüksek Mühendis Mektebi'nin Amacı ve Şubeleri / 99
- 3- Tedris Meclisi / 100
- 4- İdare Meclisi / 101
- 5- İstişare Meclisi / 102
- 6- Rektör / 102
- 7- Şube Reisi / 103
- 8- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli / 103
- 9- Öğrencilerin Örgütlenmesi ve Yönetime Katılması / 104

C- Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü / 104

- 1- Amacı / 105
- 2- Özerklik / 105
- 3- AYZE Yönetimi / 105
 - a- Rektör / 105
 - b- Divan / 107
 - c- Tedris Heyeti / 109
 - d- Enstitü Büyük Meclisi / 110
 - e- Fakülte Yönetimi / 111
 - f- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli / 112
 - g- İlim Adamı Yetiştirme / 113
 - h- Ders İhdası / 114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: MERKEZDEN YÖNETİM

DÖNEMİ (1933-1946) İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ / 115

I- DARÜLFÜNUN'DA ÖZERKLİĞİN KALDIRILMASI

İLE İLGİLİ YAPILAN TARTIŞMALAR / 115

II- ÜNİVERSİTENİN YAPISI / 120

A- Üniversitenin Amacı / 121

B- Üniversitenin Bağlı Olduğu Kurum / 121

C- Üniversitenin İdaresi / 122

1. Rektör / 122
2. Umumi Katip / 123

3. Üniversite Heyeti / 123

4. İstişari Komite / 124

5. Fakültelerin İdaresi / 125

a. Dekan / 125

b. Fakülte Meclisleri / 126

c. İstişari Komiteler / 127

D- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli / 127

E- Öğrencilerin Örgütlenmesi / 129

III- 1934 ÜNİVERSİTE YAPILANMASININ

DİĞER YÜKSEKÖĞRETİM MÜESSESELERİNE DE

ETKİLERİ / 130

A- Yüksek Mühendis Mektebi'nde Özerk Yönetime

Son Verilmesi / 130

B- AYZE'de Özerkliğe Son Verilmesi / 134

C- Öğrencilerin Örgütlenmesine Son Verilmesi / 135

D- A. Hukuk Fakültesi'nin Maarif Vekaleti'ne Bağlanması / 137

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ÖZERKLİK İSTEKLERİ VE

ÖZERK ÜNİVERSİTE YAPISI (1946) / 139

I- ÜNİVERSİTE SONRASI TEKRAR

ÖZERKLİK İSTEKLERİ / 139

A- Üniversitede Merkezî Yönetim Tarzına Tepki / 139

B- I. Maarif Şurası ve Üniversitenin Özerklik İsteği / 145

C- Öğretim Üyelerinin Statüsünün Belirlenmesi / 148

D- Öğrencilerin Örgütlenme İstek ve Çabaları / 149

E- Maarif Vekaleti'nin Özerklik İsteklerine Bakışı ve

Üniversiteler Kanunu'nun Hazırlanışı / 154

F- DP'nin Üniversite Yönetimi Hakkındaki Görüşü / 159

G- 1946 Tarihli Üniversiteler Kanunu Hakkında Hükümetin

Esbab-ı Mucibesi / 159

II- 1946 ÜNİVERSİTELER KANUNU'NA GÖRE

ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ / 161

A. Üniversitenin Amacı / 161

B. Üniversitelerin Bağlı Olduğu Kurum ve Denetlenmeleri /	162
1. Üniversitenin Başkanı: Bakan /	162
2. Üniversitelerarası Kurul /	162
C. Özerklik /	163
D. Üniversite Yönetimi /	164
1. Üniversite Senatosu /	164
2. Üniversite Yönetim Kurulu /	167
3. Rektör /	168
E. Fakülte Yönetimi /	168
1- Fakülte Genel Kurulu /	169
2- Profesörler Kurulu /	169
3- Fakülte Yönetim Kurulu /	171
4- Dekan /	172
5- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli /	173
6. Ders İhdası /	174
G- Maddi Gelirler /	174
H- Öğrencilerin Cezalandırılması /	175
I- Öğrencinin Örgütlenmesi ve Yönetime Katılması /	175
İ- Harçlar /	175
III- ÜNİVERSİTELER KANUNU HAKKINDA	
BAZI DÜŞÜNCELER /	176
IV- ÜNİVERSİTELER KANUNU'NUN ETKİLERİ /	184
A- 1946 Üniversiteler Kanunu'nun Yürürlüğe Girmesi /	184
B- Üniversiteler Kanunu'nun Diğer Yüksek Öğretim	
Kurumlarına Etkisi /	185
C- Öğrencilerin Örgütlenmesi /	186
V- CHP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE	
ÖZERK ÜNİVERSİTELERE MÜDAHALE VE	
TARTIŞMALAR /	188
A- Üniversitelere Öğrenci Seçimi /	188
B- Üniversite ve İdeoloji Tartışmaları /	189

C- Sol Temayüllü Bazı Hocaların Üniversiteden Uzaklaştırılması ve Mahkemeleri /	190
D- Solcuların Atılmasında Hükümetten Farklı Düşünen ve Karar Veren Üniversitelerin Bütçelerinde Kısıtlama Yapılması /	202
E - Solcu Öğrencilerin Takip ve Mahkemeleri /	204
F- Üniversiteli Hoca ve Öğrencilerin Siyasetle Uğraşabilmeleri /	205
G- Muhalefetteki Demokrat Parti-Üniversite İlişkileri /	206
H- Öğrencilerin Faaliyetleri /	207
1- Öğrencilerin Komünizm Aleyhinde Faaliyetleri /	207
2- Doğu’da Halkın “Hasolara-Memolara Oy Vereceği”nden Tedbir Alınması Gerektiğine Tepkiler /	213
3- Öğrencilerin TBMM Dilekçe Komisyonu’na Yeni Talimatnamenin Şumulu Hakkında Müracaatı /	214
I- Profesörlerin Yaş Haddinden Emekliye Ayrılması /	214
BEŞİNCİ BÖLÜM: DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTE (1950-1960) /	217
I- 1950’LERİN BAŞINDA DP HÜKÜMETLERİ-ÜNİVERSİTE İLİŞKİLERİ /	217
II- ÖĞRENCİ FAALİYETLERİ /	228
A- Komünizmle Mücadele /	228
B- Komünist Faaliyetlere Katılan Öğrencilerin Takibi ve Mahkemesi /	228
C- İrtica ile Mücadele /	229
D- Yönetmelik Değiştirmek İçin Yapılan Faaliyetler /	231
E- Öğrencilerin Öğretim Yılı Açılışlarında Söz İstemeleri ve Yönetimden Ayrı Açılış Programı Yapmaları /	232
III- DP İKTİDARININ ÜNİVERSİTELERLE ARASININ BOZULMASI NETİCESİNDE GELİŞEN OLAYLAR /	236
A- Muhtariyet Tartışmaları /	236

B- Dekan Turhan Feyzioğlu'nun Bakanlık Emrine Alınması, Siyasal Bilgiler Fakültesi Olayları ve Tartışmalar /	248
C- DP'den Özerkliğin Genişletilmesi İçin Kanun Teklifi /	261
D- Kubalı Olayı ve Tartışmalar /	263
E- Muhtariyet Tartışmalarının Tekrar Alevlenmesi /	273
F- DP'nin Üniversite ile Arasını Düzeltme Çabaları /	276
G- Üniversite ve Siyaset /	277
1- Öğrencilerin Siyasetle Uğraşması /	277
2- Öğretim Üyelerinin Siyasetle Uğraşması /	280
H- DP'lilerin Üniversite ve Muhtariyete Bakışları /	286
IV- DP HÜKÜMETİ'NİN KENDİSİNE MUHALİF OLAN ÜNİVERSİTELERE KARŞI AKADEMİLERİ TEŞKİLATLANDIRMASI /	290
V- MUHALEFETTEKİ CHP İLE ÜNİVERSİTELERİN İLİŞKİLERİ /	294
VI- DP- ÜNİVERSİTE TARTİSMALARINDA ÖĞRENCİLERİN YERİ /	301
VII- 27 MAYIS'A GİDEN YOLDA ÜNİVERSİTE OLAYLARI VE ÜNİVERSİTELERİN DP İKTİDARINA KARŞI TAVRI /	310
ALTINCI BÖLÜM: 27 MAYIS DÖNEMİ /	315
I- 27 MAYISÇILARLA ÜNİVERSİTELERİN İŞBİRLİĞİ /	315
A- Öğretim Üyelerinin Faaliyetleri /	315
1- 27 Mayıs Yolunda Öğrencilerin MBK'ya Desteği /	319
2- MBK'nın Üniversiteleri Takdiri /	320
B- Üniversiteler Kanunu'nda Tadilat İstekleri /	322
1- 115 Sayılı Yasanın Hazırlanışı /	325
II- 1960 YILINDA YAPILAN DÜZENLEMELERE GÖRE ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ /	327
A- Üniversitenin Bağlı Olduğu Kurum: Üniversitelerarası Kurul /	329
B- Üniversite Yönetimi /	329
1- Senato /	329

2- Rektör / 330	
C- Fakülte Yönetimi / 332	
1- Fakülte Genel Kurulu / 332	
2- Profesörler Kurulu / 332	
3- Fakülte Yönetim Kurulu / 333	
4- Dekan / 334	
D- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azılleri / 335	
E- İlmî Denetim / 335	
III- ÜNİVERSİTELER KANUNU'NDA	
YAPILAN DÜZENLEMELER HAKKINDA GÖRÜŞLER / 336	
IV- MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ(MBK)'NİN	
UYGULAMALARINA TEPKİLER / 337	
A- 147 Öğretim Üye ve Yardımcısının Re'sen	
Görevden Alınması / 337	
1- Üniversitelerin Tepkisi / 339	
2- Öğrenci Derneklerinin Tepkisi / 341	
3-Tasfiyeye Tepkiler / 343	
a-Tasfiyeyi Uygun Görmeyenler / 343	
b-Tasfiyeyi Uygun Görenler / 347	
4- Siyasi Partilerin Tavrı / 348	
5- 147'ler Meselesinin Çözümü / 348	
B- MBK'nın Öğrenci Teşkilatlarını Kontrol Altına Alma	
Çabaları / 350	
C- Öğrencilerin Boykotları / 353	
1- Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Boykotu / 353	
2- ODTÜ Boykotu / 354	
3- Zonguldak Gösterileri / 355	
4- Üniversiteye Giremeyenlerin Gösterileri / 355	
V- 27 MAYIS DÖNEMİNDE OLUŞTURULAN	
ÜNİVERSİTE MUHTARİYETİNE TENKİTLER / 356	

YEDİNCİ BÖLÜM: 27 MAYIS'TAN 12 MART'A

ÜNİVERSİTELER / 369

I- CHP'Lİ İSMET İNÖNÜ BAŞKANLIĞINDAKİ

HÜKÜMETLER DÖNEMİ / 369

A- Üniversitelerde Reform İstekleri / 370

B- CHP/Üniversite İlişkileri / 373

C- AP/Üniversite İlişkileri / 375

D- Öğrenci Faaliyetleri / 376

1- Öğrencilerin 27 Mayıs'ı Savunması / 376

2- Üniversiteye Giremeyen Lise Mezunlarının Eylemi / 378

3- İstanbul Üniversitesi Öğrencilerinin Üniversite

Mescidinin Tekrar Açılması İçin Yaptığı Girişim / 379

4- Öğrenci Boykotları ve Protestoları / 379

a- Yıldız Teknik Okulu Boykotu / 380

b- Tekniker Okulları Öğrencilerinin Sessiz Yürüyüşü / 380

c- A.Ü. Veteriner Fakültesi Boykotu / 380

d- Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde

Ders Boykotu / 380

e- İ.Ü. Kimya Enstitüsü'nde Ders Boykotu / 380

f- İ.Ü. İktisat Fakültesi Boykotu / 381

g- İ.Ü. Tıp Fakültesi Boykotu / 381

h- İ.Ü. Orman Fakültesi Boykotu / 381

ı- Komünizm Aleyhine Miting / 381

i- AP'li Ethem Kılıçoğlu'na Protesto Yürüyüşü / 381

j- Tabii Senatör Mucip Ataklı'yı Protesto / 382

k- Harçların Arttırılmasının Protesto Edilmesi / 382

l- Yirmi Altı İlde Teknikerlerin Boykotu / 383

II- DEMİREL LİDERLİĞİNDEKİ ADALET PARTİSİ

İKTİDARI DÖNEMİ / 384

A- AP/Üniversite İlişkileri / 384

1- Çetin Altan Olayı / 388

- 2- Hacettepe Üniversitesi'nin Kuruluşu ve
Özerklik Tartışmaları / 389
- 3- Laikliğe Sahip Çıkma / 90
- 4- İşgal Edilen Üniversitelere
Polisin Müdahale Etme Hakkının Tanınması / 391
- 5- Siyasetle Uğraşan Öğrenci Derneklerinin
Kapatılması / 391
- B- CHP/Üniversite İlişkileri / 392
- C- Öğrenci Teşekküllerinin Farklılaşması / 393
 - 1- İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Dekanlığı
Muhtırası ve Boykotu / 399
 - 2- Üniversiteye Giremeyen Öğrencilerin Rektörlüğü
İşgalleri / 400
 - 3- Teknikerlerin Boykotu / 400
 - 4- İ.T.Ü.'de İlk Çatışma / 401
 - 5- Öğrencilerinin Türkiye İşçi Partisi Milletvekili
Çetin Altan'ı Desteklemeleri / 402
 - 6- ABD Karşısı Faaliyetler / 404
 - 7- İ.Ü. Hukuk Fakültesi Boykotu / 406
 - 8- Özel Yüksekokulların Devletleştirilmesi İçin Eylem / 407
 - 9- ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi (İBF) Dekanının
Görev Süresinin Uzatılması İçin Eylem / 407
 - 10- İlahiyat Fakültesi'nde Başörtüsü Olayı / 407
 - 11- İ.T.Ü. Makine Fakültesi Dekanı Saffet Müftüoğlu'nun
Öldürülmesi / 408
- D- 1968 Öğrenci Olayları ve ABD Karşısı Eylemler / 409
 - 1- 1968 Öğrenci Olayları / 409
 - 2- Amerikan Karşısı Sol Öğrenci Olayları / 420
 - a- Altıncı Filo Olayı / 420
 - b- ABD Büyükelçisi Robert W. Kommer'i Protesto / 423
 - E- Sağ-Sol Çatışmaları / 424
- F- Üniversite Yönetiminde Reform Çalışmaları / 429

SEKİZİNCİ BÖLÜM: 12 MART'TAN 12 EYLÜL'E ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ VE YENİ ARAYIŞLAR / 437

I - 12 MART DÖNEMİ / 438

- A- 12 Mart Yönetiminin Üniversitelere Karşı Tavrı / 438
- B- Anayasa'da Üniversiteler Hakkında Yapılan Değişiklik / 439
- C- Yeni Üniversiteler Kanunu'nun Hazırlanması / 442
- D- 1973'teki 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu'na Göre
Üniversite Yönetimi / 450

1- Özerklik / 450

2- Devlet Denetim ve Gözetimini Sağlayacak Üniversiteler Üstü Kuruluşlar / 451

a- Yüksek Öğretim Kurulu / 451

aa- Kuruluş Amacı / 451

ab- Yüksek Öğretim Kurulu'nun Yapısı / 451

ac- Yüksek Öğretim Kurulu'nun Görevleri / 452

b- Üniversite Denetleme Kurulu / 453

c- Üniversitelerarası Kurul / 455

3- Üniversite Yönetimi / 455

a- Rektör / 455

b- Senato / 456

c- Üniversite Yönetim Kurulu / 457

d- Fakülte Yönetimi / 457

da- Fakülte Kurulu / 457

e- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli / 458

f- İlmi Denetim / 459

g- Öğrencilerin Yönetime Katılması / 460

4- Güvenlik, Fakültelerin Kapatılışı ve Hükümetin Yönetime El Koyması / 460

- a- Öğretim Organlarının Kendi Güvenliklerini
Sağlamaları / 461

b- Fakültenin Kapatılması veya Öğretime Ara Verilmesi /	461
c- Üniversitenin Kapatılması /	461
d- Hükümetin İdareye El Koyması /	462
5- 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu'na Tepkiler /	463
6- Öğrenci Hareketlerinin Tekrar Başlaması /	464
II- ECEVİT LİDERLİĞİNDEKİ CHP/MSP HÜKÜMETİ DÖNEMİ /	466
III- SADİ IRMAK HÜKÜMETİ DÖNEMİ (16 KASIM 1974-31 MART 1975) /	467
IV- MC HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ /	470
A- 1750 Sayılı Üniversite Kanunu'nun İptali ve Yeni Kanuna Hazırlıklar /	478
1- Üniversite Polisi Kurma Teşebbüsü /	479
2- YÖK ve Üniversite Denetleme Kurulu /	480
V - ECEVİT DÖNEMİ (05.01.1978-17.10.1979) /	481
VI - DEMİREL LİDERLİĞİNDEKİ AP'Lİ AZINLIK HÜKÜMETİ DÖNEMİ (12 KASIM 1979-12 EYLÜL 1980) /	487
DOKUZUNCU BÖLÜM: YÜKSEKÖĞRETİM KURULU (YÖK) DÖNEMİ /	491
I- YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU'NUN HAZIRLANMASI /	491
II- YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU'NA GÖRE ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ /	498
A- Yüksek Öğretimin Amacı /	498
B- Üniversitelerin Bağlı Olduğu Kurum /	499
C- Merkezi Yönetim /	500
1- Yüksek Öğretim Kurulu /	500
2- Yüksek Öğretim Denetleme Kurulu /	501
3- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi /	502

4- Üniversitelerarası Kurul /	502
D- Üniversite Yönetimi /	504
1- Rektör /	504
2- Senato /	506
3- Üniversite Yönetim Kurulu /	507
4- Fakülte Yönetimi /	507
a- Dekan /	507
b- Fakülte Kurulu /	508
c- Fakülte Yönetim Kurulu /	509
E- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azlı /	509
F- Bilimsel Denetim /	509
G- Öğretim Üyelerinin Siyasi Partilere Üyeliği /	510
H- Öğrencilerin Örgütlenmesi /	510
III- YÜKSEK ÖĞRETİM KANUNU'NA TEPKİLER /	510
A- Yüksek Öğretim Kanunu'nun Hazırlanış Sırasında Gösterilen Tepkiler /	511
B- YÖK'ün Kanunlaşmasından Sonraki Tepkiler /	513
IV- BÜLENT ULUSU DÖNEMİ UYGULAMALARI /	525
V- ANAP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ /	528
VI- DYP-SHP/CHP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ /	548
VII- ANAYOL DÖNEMİ VE KEMAL GÜRÜZ TASARISI /	564
VIII- REFAHYOL HÜKÜMETİ DÖNEMİ /	570
IX- YILMAZ'IN ANASOL-D VE ECEVİT'İN ANASOL-M HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ /	580
X- AKP DÖNEMİ /	581
SONUÇ VE TEKLİFLER /	583
KAYNAKLAR /	597
DİZİN /	602

ÖNSÖZ

Günümüzde, ilmî araştırma-teknolojik geliştirme ve öğretim ile ülke ve toplum kalkınmasında en önemli rollerden birini icra eden üniversiteler, daima en dinamik ve en üretken müesseseler olmak mecburiyetindedirler. Üniversitenin temeli sayılan öğretim üyesinin verimli çalışabilmesi ve orijinal eserler ortaya koyabilmesi de üniversitenin yönetim tarzıyla yakından ilgilidir. Üniversite yönetiminin üretim ve gelişmeyi arttırıcı, durağanlığı ve gerilemeyi engelleyici karakterde olması gerektiği malumdur. Üniversite iç-risini etkileyen yönetim tarzı yanında, ilmî çalışmaların, özellikle sosyal alandaki araştırmaların, özgür bir şekilde yapılabilmesi için bütün ülkede bu çalışmalara tahammül gösterebilecek bir ortamın bulunması da şarttır.

Hızlı bir şekilde gelişim göstermek zorunda olan Türkiye’de en fazla tartışılan konulardan birisi olmasına rağmen, üniversite yönetiminin geçirdiği gelişme üzerine yapılan tartışmalarda konunun bir bütün olarak incelenememesi ve geçirdiği evrelerin bilinemesi dolayısıyla, tartışmalarda bir uzlaşmaya varılamamaktadır. İktidar-muhalefet-öğrenci-öğretim üyesi ve güvenlik noktaları da dikkate alınarak üniversite yönetiminin ciddi bir şekilde ele alınıp, yeni düzenlemelerin yapılamaması, en başta üniversitelere zarar vermekte ve verimsizliğe sebep olmaktadır. Bundan en fazla da Türkiye zarar görmektedir.

Dönemlerin siyasi anlayışlarının üniversitelere yansımalarını da dikkate alarak yaptığımız bu çalışmayla çok geniş bir dönemde yapı-

lan düzenlemeler ve bunların tatbikini de içerisine alacak tarzda gelişmeler ortaya konmaya çalışılmıştır. Bundaki hedef, bu konunun bir bütn içerisinde ele alarak gelinen noktayı ortaya koymaktır.

Bir konunun ortaya çıkarılması yanında, üniversite yönetiminin yeniden ele alınıp düzenlenmesine katkıda bulunabilmek amacını da taşıdığımız bu alışma, Tanzimat’tan bugüne kadar olan devreyi kapsamaktadır. Bu alışma esnasında, üniversite ve yükseköğretim kurumlarını ilgilendiren temel kanunlar incelenmiş ve yapılan düzenlemeler arasında mukayeseler yapılarak getirilen yenilik ve benzerlikler ortaya konulmuştur. Bunu yaparken, konunun basındaki akislerine de geniş ölçüde yer verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, üniversite yönetimi konusunda ortaya atılan teklifler, proje çalışmaları, tenkitler, hükümet, muhalefet, öğretim üyesi ve öğrencilerin tavırları, tepkileri ve faaliyetleri ile bazı dönemler için, üniversitelerdeki çatışmalar dolayısıyla güvenlik kuvvetlerinin konumu da incelenmiştir.

Uzun bir dönemi kapsayan bu çalışma safhasında pek çok dosta teşekkür borçlu olduğum muhakkaktır. Bu çerçevede Yıldırım Ağanoğlu, Tacettin Kayaoğlu, Ayşenur Menekşe, Ali Gedizli, İdris Karaca, Arzu Doğan, Hakan Yılmazlar, İşhak Yıldız, Mümin Yıldıztaş’a yaptıkları katkılardan dolayı müteşekkirim. Bu çalışmanın kaleme alınması aşamasında fikri yardımlarını gördüğüm değerli dostlarım Prof. Dr. Cezmi Eraslan ve Prof. Dr. Halil Bal’a şükranlarımı sunarım. Yayınlanma aşamasına geldiği halde bekleyen bu çalışmanın basılması için beni hareket geçiren değerli dostlar Ahmet Uçar ve Burak Fazıl abuk ile eserin ikinci baskısını yeni eklemlerle yayımlayan Paraf Yayınları çalışanlarına teşekkür ederim.

Bu çalışmayla önemli bir alana az da olsa bir katkıda bulunabilirsek kendimizi başarılı addedeceğiz.

Prof. Dr. Ali Arslan
İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

GİRİŞ

I- ÜNİVERSİTE YÖNETİMİNİN GENEL ÇERÇEVESİ

İlmî araştırma, eğitim ve öğretim yapan müesseselerin bir araya gelmesiyle oluşan üniversiteler, bu fonksiyonlarını ancak hür bir ortam içerisinde hakkıyla yerine getirebilirler. İlmî araştırma, fikir hürriyeti gerektirdiği gibi ilim yapan üniversitelerin de özgür olması gerekmektedir. Zira hiçbir baskı altında kalmadan serbest araştırma, inceleme ve öğretim faaliyetlerinde bulunabilmenin ilk şartı üniversitelerin serbestiyete sahip olmasıdır. İlmî özerklik diye vasıflandırılan bu olgunun gerçekleştirilmesinin temel ilkesi de üniversite idari yapısının ilmî serbestiyeti ortadan kaldırmaması veya sınırlandırmamasıdır. Bundan dolayı ilmî özerklik beraberinde idari serbestiyeti de getirmiş ve hatta onunla özdeşleşmiştir.

Fakat ilmî özerklik ile idari serbestiyet arasında dengenin göstergesi olan üniversite yönetimi, bu müesseselerin kuruluşundan itibaren tartışma konusu olmuştur. Özellikle, Türkiye gibi büyük çoğunluğu devlet tarafından kurulan üniversitelerde yönetim önemli bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü üniversiteler devletin yerine getireceği hizmetlerden biri olan akademik çalışmaları yapmakta ve bundan dolayı kamu kudretinin örgütlenmesi içinde yer almaktadır. Dönemlerin anlayışına göre üniversitelerin yönetiminde devlet, genel olarak bu kamu hizmetini yerine getirirken iki usulden birini uygulamaktadır. Bunlar; merkezden yönetim veya yerinden yönetim anlayışıdır.

Merkezden yönetimde üst ile ast arasında yakın ilişki ve disiplinin olması, hiyerarşik düzen içinde üstün astın yaptığı işlemleri inceleme, değiştirme, düzeltme, fesih ve iptal etme yetkisinin bulunması dolayısıyla merkezden yönetimin ilmi çalışmalar yapan bir müessesede uygulanması mümkün değildir. Üniversitelerin yaptığı kamu hizmeti, taşıdığı özellikler, teknik yapı ve ihtiyaçlar üzerine merkezî yönetim tarafından yapılması gerekenlerin yerine getirilememesi, dolayısıyla bu hizmetin yerine getirilmesi için merkezin hiyerarşik yapısının dışında üniversitelerin bağımsız bir varlık haline getirilmesi yoluna gidilmiştir. Adem-i merkezîyet veya yerinden yönetim olarak adlandırılan ve kısaca özerklik şeklinde ifade edilen bu yönetim tarzı ile üniversiteler kamu hizmetini yerine getirmek ve etkinliğini arttırmak için icrai kararlar alabilmekte ve merkez teşkilatından ayrı bir hukuki varlık (tüzel kişilik) olarak hareket edebilmek hakkına sahip olmaktadır. Tüzel kişiliğe sahip üniversitenin bütçesinin de genel bütçeden ayrı olarak tanzim edilmesi gerekmektedir.

Üniversitelerin tüzel kişiliği yani özerkliği, anayasadan veya kanunlardan doğmakta ve özerk idarenin yetkileri kanunla tespit edilmektedir. Böylece birer devlet kuruluşu olan üniversiteler, ilmi çalışmaları serbestçe ve siyasi otoritenin yönlendirme ve baskılarına maruz kalmadan yerine getirebilme imkanına sahip olmaktadır.

Türkiye’de üniversiteler gerek merkezî yönetim devrinde ve gerekse özerklik dönemlerinde siyasi iktidar, muhalefet, baskı grupları ve fikir adamları tarafından tartışma konusu yapılmıştır. Merkezî yönetim devirlerinde siyasi iktidarın her şeye müdahale ettiği ve üniversitelerin asli işlevinden uzaklaştırıldığı gündeme getirilmiştir. Muhtariyet dönemlerinde ise ülkedeki her müesseseye müdahaleyi hükümet etmenin bir özelliği olarak gören ve üniversite muhtariyetinin önemini kavrayamayan hükümetler, şuurlu veya şuursuz üniversitelere müdahaleye, onların etkinliğini sınırlamaya veya kendilerine aykırı davranışları dolayısıyla çeşitli yollarla cezalandırmaya çalışmışlardır. Muhtariyet dönemindeki muhalefetler hükümetlerin

bu tutumlarını şiddetli tenkit ederek, muhtariyet vesilesiyle üniversitelerin yanlarında yer almak istemişlerdir. Genel çerçeve içinde partilerin üniversitelerin özerkliği konusundaki fikir ve uygulamaları iktidar ve muhalefet olmalarına göre değişmektedir.

Üniversitenin Avrupa'dan örnek alınarak Darülfünun adıyla kurulduğu Tanzimat döneminden itibaren günümüze kadar olan süreçte, yönetimindeki değişimleri ve tekamülleri incelemek, devlet ve toplum için her bakımdan en önemli müesseseler olan üniversitelerden daha iyi randıman alınması için oluşturulacak yönetimin, geçmişte tatbik edilen uygulamaların tecrübesi doğrultusunda, yanlış yapmamak veya yanlışlarda ısrar etmemek üzere oluşturulması elzemdir. Bunun için de ilk aşamada üniversite yönetiminin Türkiye'deki tarihi gelişiminin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Gerek merkezden yönetim ve gerekse muhtariyetle yönetimlerin kuruluş ve işleyişleri birbirine benzerlik gösterdikleri kadar farklılıklar da arz edebilir. Bundan dolayı üniversitelerde yöneticiler, yönetim organları ve bunlara katılanlar ile yönetim anlayışından etkilenenlerin incelenmesi zaruridir.

Üniversitelerin bağlı olduğu üst kurum ve bunların yetkileri merkezi veya özerk dönemler için son derece önemli olup, üniversitelere verilen yetkilerle kıyaslanmasında üniversitelerin muhtariyeti, sınırlamaları veya yokluğu ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan üst kurum, ister bakanlık, isterse başka bir müessese olsun karşılıklı yetki ve sorumluluk bölüşümü üniversite yönetimindeki anlayışı ortaya çıkarmada en önemli delillerden biridir.

Üniversitelere ayrı bir hukuki varlık olarak tüzel kişiliğin verilmesi, bu doğrultuda gerekli müesseselerin kurulması ve mali olarak umumi bütçenin dışında üniversiteye katma bir bütçenin tahsisi özerkliğinin mevcudiyetinin temel şartlarıdır.

Üniversite ve fakültelerde icra gücüne sahip rektör ve dekanların yetkileri, sorumlu oldukları veya emir aldıkları üniversite veya üniversite dışı kurumlarla ilişkileri, merkeziyetçi yönetimlerde iktidarın

yönetimdeki etkisini, özerklikte ise üniversitelerin kendi kendini yönetmedeki genişliği belirleme açısından son derece önemlidir.

Hangi adla anılırsa anılsın üniversite senatosu ve fakülte meclislerinin varlığı, yönetimde karar vermesi, uygulamaya katılması ve denetimi sağlaması noktalarından üniversitenin özerkliğinin gerçek boyutlarını tespit etmekte en önemli ölçülerdir. Merkezî yönetim anlayışı içinde üniversite organlarına verilen yetkilerin çokluğu ve azlığı da merkezîyetçi yönetimi kuranların üniversiteyi hangi ölçüde merkezden, hiyerarşik yapı içinde yöneteceklerinin göstergesini oluşturmaktadır.

Öğretim üyelerinin seçim, tayin ve azli, derslerin ihdas veya kaldırılmasındaki kurallar üniversitenin akademik hüviyetini belirlemede temel ilkelerdendir.

Özerklik anlayışı içinde öğrencilerin de serbestçe örgütlenebilmeleri üniversite muhtariyetinin temel vasıflarından biridir. Merkezî yönetim anlayışı içinde memuriyet itibarıyla bir hiyerarşik mevkiye oturtulamayan öğrencilerin kontrollü örgütlenmelerinin veya teşkilatlanmalarının yasaklanması yönetim anlayışını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de üniversite hayatı başladığı Tanzimat'tan itibaren yönetim anlayışı, müesseseleri ve tartışmaları ile beraber incelenmelidir. Ancak ilk önce Türkiye'de Avrupa-Batı tipi üniversitenin kuruluşunun anlatılması gerekmektedir.

II- DARÜLFÜNUN'UN KURULUŞU

Kuruluş ve gelişme dönemlerinde, bulundukları devir itibarıyla başarılı olan medreselerin, Osmanlı Devleti'nin Avrupalı tarzda reformlara tabi tutulduğu dönemde, yeni sürecin ruhuna uygun görülmemeyerek özgün öğretimdeki eski işlevlerine son verilmişti. Çünkü artık Osmanlı Devleti kendi medeniyeti çerçevesinde kurumlarını yenileyen bir devlet değil, başka yerlerden ithalat yaparak yeni kurumlar ortaya koyan bir devlettir. Yöneticilerin Batılı kurumları

tercih etmesi yanında, Avrupai modelde yeni açılımların yapıldığı sırada alternatifler üretemeyen medreselerin yetersizlikleri dolayısıyla da medreseler eski konumlarını koruyamamışlardı. Bu süreç ilkokul, ortaokul, lise seviyesinde olduğu gibi, üniversite kademesinde de Avrupai tarzda bir kurumun açılması ile neticelenmiştir¹.

Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletler karşısında uğradığı askeri başarısızlıklar nedeniyle Avrupa modellerine uygun olarak deniz su-bayı yetiştirmek üzere 1773'te açılan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun ile başlayan süreç, Tanzimat döneminde Avrupai tarzda üniversitenin açılmasının gündeme gelmesiyle yeni bir safhaya girmişti.

Osmanlılardaki maarif işlerinin düzenlenmesi için yapılacak çalışmaların tespit amacıyla 1845'te bir Muvakkat Maarif Meclisi (Geçici Maarif Komisyonu) kurulmuştur. Bu meclisin üyeleri; Meclis-i Vâlâ azası reisülulema payeli Abdülkadir Bey başkanlığında, Vakannüvis Esad Efendi, Keçecizade Mehmed Fuad Efendi (Paşa), Recai Efendi (Mahmud Ekrem'in babası), Dâr-ı Şura-yı Askerî azası Arif Hikmet Bey, Fetva Emmini Arif Efendi, Meclis-i Vâlâ azası Said Muhip Efendi ve Mekteb-i Fünun-ı Harbiye Nazırı Emin Paşa idi². 13 Mart 1845'te çalışmalarına başlayan bu meclis, 11 aylık faaliyeti sonunda tamamlayıp Meclis-i Vâlâ'ya takdim ettiği raporunda³, bir Darülfünun'un kurulmasını teklif etmişti. Raporda ayrıca, Darülfünun'da okutulacak kitapların telif veya tercümesi için 40 üyesi olan Encümen-i Daniş teşkili ve bir Darülfünun Kütüphanesi'nin kurulması isteniyordu. Ancak Darülfünun'un özellikleri hakkında bir açıklama verilmiyordu. 21 Temmuz 1846'da yayınlanan resmî bir bildiri⁴ ile de kurulması düşünülen Darülfünun'a şu şekilde açıklık getirilmişti:

- 1 Ali Arslan, "Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne", İstanbul Sempozyumu (2003), İstanbul 2004.
- 2 Mahmut Cevat, Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı, İstanbul 1338, s. 27-30; Kenan Akyüz, Encümen-i Daniş, Ankara 1975, s. 40.
- 3 Ekmeleddin İhsanoğlu, "Darülfünun'un Tarihçesine Giriş", Belleten, No: 210, Ankara 1990, s. 701-702.
- 4 Bu bildirinin metni için bkz.; Faik Reşit Unat, Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Bir Bakış, Ankara 1964, s. 90-91.

1-1839'da Meclis-i Nafia'nın teklifi ile kurulmasına karar verilen sınıf-ı sani yani orta eğitimin üzerinde, eğitim-öğretimin üçüncü kademesi olarak Darülfünun kurulacaktır.

2- Darülfünun, sadece tek bir sahada meslek mensubu ve ihtisas elemanı yetiştirmekle kalmayıp, her çeşit "ilim ve fennin" öğretilip öğrenildiği yer olacaktır.

3- Darülfünun'da "ikmal-i kemâlât-ı insaniye" (insanın erdemlerini arttırmak) için bütün ilimler okutulacaktır.

4- Osmanlı bürokrasisinde görev almak düşüncesinde olanlar da Darülfünun'da ilim ve fen tahsili yapabileceklerdir.

Anlaşıyor ki Darülfünun bir meslek okulu düşüncesiyle değil, mükemmel insan yetiştirme gayesine yönelik olarak üniversite tarzında düşünülmüştür.

A- İlk Darülfünun Teşebbüsü

Devlet, işi ciddi olarak ele almıştı. Bir yandan Darülfünun'da okunacak kitapları hazırlamakla görevli olan Encümen-i Daniş 1851'de açılırken, diğer taraftan 1857'de biri terbiye (eğitim), diğeri riyaziye (matematik) öğrenimi için iki öğrenci Paris'e gönderilmişti. Darülfünun bir an önce açılmak isteniyordu. Nihayet inşaatı devam etmekte olan Darülfünun binasının tamamlanması beklenmeden bu binadaki odalardan bazıları hazırlanarak Darülfünun 13 Ocak 1863'te açıldı. Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye azasından Ethem Paşa'nın gözetiminde konferanslar serisiyle öğretime başlandı. 4.000 ciltlik bir kitaplık ile fizik ve kimya laboratuvarı kuruldu. Konferanslar şeklindeki dersler iki yıl devam etti ve fizik derslerini izleyenlerden birçok kişi sınava tabi tutularak başarılı olanlara "şehadetname" adıyla diploma verildi. Ancak çıkan bir yangın sonucu daha normal öğretime geçmeden Darülfünun kapatılmak zorunda kaldı⁵.

5 Ali Arslan, Darülfünun'dan Üniversite'ye, İstanbul 1995, s. 26-28.

B- İkinci Teşebbüs: Darülfünun-ı Osmani

İlk Darülfünun denemesinin neredeyse daha başlamadan sona ermesinin akabinde Darülfünun'un planlı programlı bir şekilde yeniden kurulmaya çalışıldığını görüyoruz. Medrese ve askerî okullar dışında ki, hemen hemen bütün eğitim kurumlarını Maarif Nezareti çatısı altında toplayarak sistemleştirilmesini sağlayan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde Darülfünun-ı Osmani'ye de yer verildi. Sadullah Paşa başkanlığında; Kemal Paşa, Dadyan Artin Efendi, Recaizade Ekrem Bey, Mahmut Mansur Efendi ve Dragon Çankof'tan oluşan bu ilim heyetince, 1789'dan itibaren Fransız eğitim sisteminin geçirdiği evreler dikkatle incelenerek Osmanlılara uygun olabilecek bir maarif nizamnamesi hazırlanmıştı⁶. Bu nizamnamenin hazırlanmasında 1867'de Fransa Eğitim Bakanı Victor Duruy'un Osmanlı eğitimi için hazırladığı ve içinde fen, tarih, hukuk ve idare branşlarının bulunacağı bir üniversitenin kurulmasını öngördüğü taslak da etkili olmuştu⁷.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ndeki planlamaya göre kurulacak Darülfünun-ı Osmani, üç şubeden meydana gelecekti:

- 1- Hikmet ve Edebiyat
- 2- İlm-i Hukuk
- 3- Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye⁸.

20 Şubat 1870'te açılan Darülfünun-ı Osmani, 1873'e kadar kesintisiz olarak öğrenime devam etmişti. Ancak Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ders programının şubelere göre ayrılmasına Mezuniyet ve Müderrislik Tezi gibi hususların sistemleştirilmesine rağmen nizamname tam olarak tatbik edilememiştir. Zaten öğrenci, öğretim üyesi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapının yeterli olmaması dolayısıyla Darülfünun-ı Osmani de tam bir üniversite tarzında işlemeye başlamadan üç yıl içerisinde kapatılmıştı⁹.

6 İhsanoğlu, a.g.m., s. 713-714.

7 Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul 1979, s. 233.

8 Maarif-i Umumi Nizamnamesi, (Düstur, I. Tertib., C. II, s. 184-219.).

9 Ali Arslan, a.g.e., s. 34-38.

C- Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-ı Sultani

Darülfünun-ı Osmani'nin 1873'te kapatılmasını takiben maarif nazırı Cevdet Paşa, Mekteb-i Sultani (Galatasaray)'nin ileri sınıflarına Mecelle ve Roma Hukuku dersleri koydurduğu gibi 1874'te de Mülkiye Mühendis Mektebi'ni kurdurmuştu. Aynı yıl maarif nazırı olan Safvet Paşa, Avrupa usulüne göre üç mektepten oluşan bir Darülfünun kurmuştu.

1- Hukuk Mektebi

2- Turuk ve Maabir Mektebi (Mühendis Mektebi)

3- Edebiyat Mektebi

Mekteplerin ve sınıfların ayrı ayrı programlarının düzenlendiği, lisan ve doktora programlarının tanzim ve tatbik edildiği Darülfünun-ı Sultani'de 1881 yılında öğretime son verilmiştir¹⁰.

D- İstanbul Darülfünunu

Türkiye'de kesintisiz olarak devam eden üniversitenin kuruluşu, II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıldönümü olan 1 Eylül 1900'de Darülfünun-ı Şahane adıyla açılan müesseseseyle olmuştur. Bu Darülfünun şu şubelerden oluşuyordu:

1- Ulum-ı Âliye-i Diniye Şubesi

2- Ulum-ı Riyaziye ve Tabiiye Şubesi

3- Edebiyat Şubesi

Ayrıca Hukuk Mektebi ile Mülkiye Tıp Mektebi Darülfünun'un şubesi olarak kabul ediliyor. Ancak Darülfünun'un yönetimine dahil edilmiyorlardı¹¹.

II. Meşrutiyet döneminde Tıp ve Hukuk mekteplerinin Darülfünun yönetimine dahil edilmesiyle beraber beş şubeli bir Darülfünun ortaya çıkmıştı:

10 Ali Arslan, a.g.e., s. 38-47.

11 Darülfünun-ı Şahane Nizamnamesi (Düstur, I. Tertib, C. 8, s. 659-664), m. 2.

- 1- Ulum-ı Şeriyye
- 2- Ulum-ı Hukukiye
- 3- Ulum-ı Tıbbiye
- 4- Fünun
- 5- Ulum-ı Edebiye

Eczacılık ve Dişçilik mektepleri Tıp Şubesi'ne bağlanırken vilayetlerdeki Tıbbiye ve Hukuk mektepleri de Darülfünun'a dahil edilmişti. 1914 yılında İstanbul medreselerinin ıslahı esnasında Ulum-ı Şeriyye Şubesi, medreseye ilhak edilen Darülfünun'da 1915 yılında kızlar için İnas Darülfünununu açılmıştı.

1919 yılında ilmî, 1922'de idari özerkliğin verildiği İstanbul Darülfünununa 1924 yılında Cumhuriyet hükümeti tarafından da ilmî ve idari muhtariyet tanınmıştır. Medreselerin kapatılmasıyla beraber Darülfünun'a bağlı bir de İlahiyat Fakültesi açılmıştı¹².

III- ÜNİVERSİTE SAYISININ ARTMASI

1933 yılında Darülfünun'dan üniversiteye geçilirken artık bir üniversitenin Türkiye'nin ihtiyaçlarına cevap vermediği konuşulmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin ikinci üniversitesi olarak, daha Türkiye'de "üniversite" kavramı yerine "Darülfünun"un kullanıldığı bir sırada Ankara'da "Enstitü" adıyla açılan Yüksek Ziraat Enstitüsü'nü kabul etmek gerekir. Çünkü bu müessese dört fakülteli olarak kurulmuştu. Sonra bir fakülte daha ilave edilmişti¹³. Yüksek Ziraat Enstitüsü, ziraat alanında bir üniversite yapısında kurulmuştur. Ancak bu müessesenin fakülteleri daha sonra İstanbul Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi'ne bağlanmıştır.

12 Ali Arslan, a.g.e., s. 55-72, 84-86.

13 Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu için bkz.; Kerim Ömer Çağlar, Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunlar, Kararnameler, Bütçe ve Talimatnameler, Ankara 1940, s. 15-20, 27-29.

Üniversitelerin çoğaltılması ve ülke geneline yayılması çalışmalarına Atatürk’ün 1938 yılbaşı nutkunda, biri Ankara, diğeri de şark bölgesinde Van Gölü sahillerinde kurulacak bir kültür şehrinin meydana getirilmesi gerektiğini söylemesi üzerine başlanmıştı¹⁴. Ancak Türkiye’de “üniversite” adıyla açılan ikinci müessese İstanbul Yüksek Mühendislik Mektebi’nin 1944 yılında üniversite tarzında örgütlenmesiyle oluşan İstanbul Teknik Üniversitesi’dir¹⁵. 1946 yılındaki üniversitelere özerkliği veren, aralarında standartların ve koordinasyonun sağlandığı ilk yasa özelliği taşıyan Üniversiteler Kanunu ile yeni bir üniversite kurulmuştu. Bu, Ankara’daki müstakil fakültelerin birleştirilmesiyle oluşan Ankara Üniversitesi’dir.

Demokrat Parti iktidarında; 1955 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ege Üniversitesi, 1956’da Ortadoğu Teknik Üniversitesi, 1957’de Erzurum Atatürk Üniversitesi kuruldu. Kuruluşlarına Osmanlı döneminde başlanan İktisadi ve Ticari İlimler yüksekokulları, 1959’da İlimler Akademisi’ne dönüştürüldü. Akademiler, üniversiteler modeline göre örgütlendi ancak bunlara üniversite adı verilmedi.

Üniversite açma çalışmalarına bundan sonra da hız verildi ve 1970 yılında üniversite sayısı 19’a yükseldi. 1981’de 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile akademiler dahil hemen hemen bütün yüksek öğretim müesseseleri üniversitelerin çatısı altında toplandı ve üniversitelerin sayısı 27’ye çıktı. 1992’de 54’e ulaşan üniversite sayısı bugün büyük rakamlara yükselmiştir.

Üniversitelerin yanında üniversitelere bağlı kuruluşların da sayısal olarak artması, araştırma, eğitim ve öğretimde imkanlarının yetersizliği dolayısıyla standartların oluşturulamaması, üniversitelerden daha iyi randıman almada en önemli faktörlerden biri olan yönetim kurumunu gündeme getirmektedir. Ancak üniversitelerin, ilmin yapıldığı yerler olması dolayısıyla yönetimi de farklılık arz etmektedir.

14 Cumhuriyet Gazetesi (C.), 27 Mayıs 1938.

15 İstanbul Teknik Üniversitesi’nin kuruluşu hakkındaki kanun için bkz.; Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişimi (Der. Hirsch) C. I., İstanbul 1950.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTE YÖNETİMİNİN GELİŞİMİ

I- DARÜLFÜNUN-I OSMANİ (1869)

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kurulması kararlaştırılan Darülfünun-ı Osmani, 1870’te faaliyete geçmiş ve 1873’e kadar öğretime devam etmişti. Fakat kuruluşu imkansızlıklar yüzünden nizamnamede planlandığı şekilde gerçekleştirilemediği gibi, tasarlanan yönetim şekli de tatbiki konmadan Darülfünun kapatılmıştı. Ancak Darülfünun-ı Osmani, Fransa’daki örnekleri dikkate alınarak gelişmiş bir üniversite modeline göre kurulmuş, bu doğrultuda yönetim mekanizmaları da üniversitenin özelliğine göre serbestiyet içinde çalışmasına imkan verilecek tarzda tanzim edilmişti. Tatbiki konulamamış olsa da bu nizamnamedeki Darülfünun’la ilgili hükümler, o dönemdeki idarecilerin üniversite yönetim anlayışını göstermesi bakımından çok önemlidir.

Darülfünun-ı Osmani üç şubeli bir müessese olarak düşünülmüştür.

A- Amacı

Darülfünun’un amacıyla ilgili bir açıklama yapılmamakla beraber, Darülfünun hakkındaki düzenlemeleri de yapan bu nizamnamenin amacı “*tahsil-i ilm-i marifet*”tir¹⁶. Bundan dolayı ve 1845’teki Darülfünun

16 24 Cemaziyelulâ 1286 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi (MUN)’nin DF ile ilgili kısmında DF’un amacıyla ilgili bir açıklama yapılmamış, sadece “İstanbul’da Darülfünun-ı Osmani namıyla bir Darülfünun tesis olunacaktır” ifadesiyle konuya girilmiştir. (MUN. m. 79).

nun'un kurulmasıyla ilgili rapor göz önüne alındığında, Darülfünun'un bir ilim tahsil merkezi olarak düşünüldüğünü söylemek mümkündür.

B- Darülfünun'un Bağlı Olduğu Kurum

Darülfünun Maarif Nezareti'ne bağlı olacaktı. Darülfünun'daki maarif nazırının temsilciliğini Darülfünun nazırı yapacaktı.

C- Darülfünun-ı Osmani'nin Yönetimi

1- Darülfünun Nazırı

Darülfünun, bir nazır tarafından idare edilecekti. Nazır tayini, Maarif Nezareti'nin takriri ve padişahın tasdiki ile gerçekleşecekti¹⁷.

Darülfünun nazırı, Darülfünun'un nizamnameye göre idaresini sağlayacak, talebenin hareketlerine dikkat edecek, uygunsuz harekette bulunanları velilerine ve Maarif Nezareti'ne bildirecekti¹⁸. Nazır, her senenin sonunda, Darülfünun'daki vukuatı (olayları), hâlihazır durumu ve "ıslahat-ı musammimeyi" (kararlaştırılan yenilikleri) hususi bir beyannameyle ilan edecekti¹⁹.

Nazır tayini merkezi hükümet tarafından gerçekleştirilmesine ve Darülfünun'da maarif nazırının temsilcisi olarak bulunmasına rağmen, yönetimdeki etkinliği ve faaliyet alanı dardır. Çünkü eğitim-öğretim ve disiplin işlerinde karar verilirken son söz, şubelerin seçilmiş müdürlerinin çoğunlukta olduğu Darülfünun Meclisi'ndedir. Zaten şubelerin idaresi, öğretim üyeleri tarafından seçilecek müdürün elindedir. Bu şartlar altında Darülfünun nazırı, hiyerarşik bir yapı içinde Darülfünun'u idare eden tek yetkili amir değil, sadece hükümetin Darülfünun'daki temsilcisi konumdadır.

17 MUN, m. 108.

18 MUN, m. 109.

19 MUN, m. 110.

2- Darülfünun-ı Osmani Meclisi

Darülfünun nazırının başkanlığında toplanan meclisin üyeleri şube müdürlerinden oluşacaktı. Darülfünun ders programlarının, inzibat işlerinin ve cari olan meselelerin görüşüldüğü yer Darülfünun Meclisi olarak planlanmıştı.

Meclis, Maarif Nezareti'nden izinli veya izinsiz olarak Darülfünun'da icrası lazım gelen ıslahatları görüşebilecekti.²⁰

Şube müdürlerinin doğrudan seçimle işbaşına geldiği ve Maarif Nezareti ve nezaretin Darülfünun'daki temsilcisi olan Darülfünun nazırı tarafından tasdik edilmesinin gerekmediği²¹ göz önüne alınırsa, Darülfünun'un en yüksek organı olan Darülfünun Meclisi'nde seçilmiş üyeler devamlı olarak çoğunlukta bulunacaktı.

Öğretim, güvenlik, günlük harcamalar, ders programlarının oluşturulması ve Maarif Nezareti'nden izinli veya izinsiz olarak ıslahat işlemlerini görüşmesi dikkate alındığında, Darülfünun'daki en yetkili organ Darülfünun Meclisi'dir. Şubelerin seçilmiş müdürleri karşısında maarif nazırının temsilcisi olan Darülfünun nazırı da devamlı olarak etkisizdir. Bu, Darülfünun'un kendi kendisini yönetmesinden başka bir şey değildir.

Darülfünun Meclisi, 1919'da ilmî muhtariyetle beraber verilen fiili idari özerklik dönemindeki ve 1924'teki özerk Darülfünun'un en yetkili organı olan Darülfünun Divanı'nın 1946'daki özerk üniversitenin senatosunun ilk örneğidir.

Hatta Darülfünun Meclisi'nin tabii üyesi olan şube müdürlerinin hiçbir tasdike lüzum kalmadan seçilerek gelmeleri noktasından da Darülfünun'un kendi kendini idare noktasından daha ileri bir vaziyeti işaret eder.

20 MUN, m. 113.

21 MUN, m. 111.

3- Şube Yönetimi

a- Şube Müdürü

Her şubenin muallimleri her sene içlerinden birini bir yıllığına şube müdürü olarak seçecektir²². Şube müdürü icap ettiğinde şube muallimleri ile şubeye ait işleri müzakere edecektir²³.

Şube müdürünün öğretim üyelerince seçilmesi ve hükümet ve temsilcileri tarafından tasdik edilmemesi şubenin kendi kendisini idare etmesinin bir ifadesidir. Bu, günümüze kadar özerkliğin en geniş olduğu dönemlerde bile hiçbir fakültenin ulaşamadığı bir yerinden yönetim anlayışıdır.

b- Katip

Her şube muallimleri aralarından birini katip olarak seçeceklerdi. Şube katibi, zabıtları tutmakla, yazışmaları yapmakla ve evrakları korumakla görevliydi²⁴. Dekan yardımcısı konumundaki katibin şubenin öğretim üyeleri tarafından seçilmesi de şubenin kendi kendini idare etmesi ve müdürün teklif veya tasdikinin olmaması dolayısıyla da seçilen müdürün keyfi hareketlerinin kontrol edilmesi bakımından önemli bir yönetim anlayışıdır.

c- Şube Muallimleri

Şube muallimleri, şube müdürünü, katibini seçen ders programlarını hazırlayarak Darülfünun Meclisi'ne gönderen ve icap ettiğinde müdürün isteğiyle toplanarak şubenin işlerini görüşen bir fakülte meclisi niteliğindedir.

Seçtikleri müdür ve katiplerin tasdik edilmemesi açısından da şube ve Darülfünun'da yöneticileri belirleyen etkili kurulu oluşturmaktadırlar.

22 MUN, m. 111.

23 MUN, m. 112.

24 MUN, m. 114-115.

d- Muallimlerin Tayin ve Azli

Muallimlerin tayininde uyulacak esaslar hakkında bir bilgi nizamnamede yer almamaktadır. Muallimler yetiştirilinceye kadar Fransızca ders verilebileceği belirtilmektedir²⁵.

e- Derslerin İhdası (Ders Programlarının Hazırlanması)

Her şubenin ders programı ilgili şubenin muallimleri tarafından düzenlenerek Darülfünun Meclisi'ne gönderilecek, Darülfünun nazırı ile Maarif Vekaleti tarafından da tasdik edilmesinden sonra yürürlüğe girecekti²⁶.

Derslerin konmasında ve dolayısıyla kaldırılmasında ilk ve belirleyici çalışmayı yapan şube, öğretim üyeleridir. Darülfünun Meclisi de şube muallimlerinin seçtiği müdürlerin çoğunlukta olması dolayısıyla Darülfünun nazırı ile maarif nazırının derslerin konulması konusundaki etkisi sadece tasdik mekanizması olarak düşünülmüştür.

f- Maddi Gelirleri

Gelirler üç kısımdan oluşuyordu;

- a) Kayıt, müsvedde ve imtihan harçlarından elde edilen gelirler.
- b) Hediyeler ve vakıflardan elde edilen gelirler.
- c) Devlet tarafından verilecek yıllık yardım.

Darülfünun'a mahsus bir sandık olacak, bütün gelirler bu sandığa teslim edilecekti. Darülfünun nazırının teklifi, maarif nazırının takriri ve padişahın tasdiki ile bu sandığın başına hususi bir memur tayin edilecekti²⁷.

25 MUN, m. 84.

26 MUN, m. 86, 113.

27 MUN, m. 124-125.

Darülfünun'un bu gelirlerini Darülfünun nazırı, muallim ve hademe maaşları, yakacak ihtiyacı, tamir masrafları ile kütüphane için harcayacaktı²⁸. Darülfünun'da yapılacak yeni yatırımlar için devlet tarafından ayrıca yardım edilecekti²⁹.

DF gelirleri olarak düşünülen; harçlar, yardımlar ve devletten verilecek ödenek günümüze kadarki üniversite sisteminin mali kaynakları ile aynıdır. Harç ve yardımların toplamının ihtiyaçlara yetmemesi nedeniyle Darülfünun'un esas gelir kaynağı günümüzde olduğu gibi, o gün de devlet bütçesinden ayrılan ödeneklerdi.

g- Talebenin Cezalandırılması ve Örgütlenmesi

Darülfünun nizamına aykırı hareketlerde bulunan öğrenciler, muallimler tarafından üç defa ihtar ve tembih edildikten (uyarıldıktan) sonra, yine suç işlemeye devam ederse üç ay ile bir sene müddetle Darülfünun'dan uzaklaştırılırdı³⁰. Talebelere verilen bütün cezaların Darülfünun Meclisi tarafından tasdiki gerekliydi³¹.

Öğrencilerin disiplin işlemlerinde son sözün Darülfünun Meclisi'nde olması da Darülfünun'un kendi kendini yönetme ilkesinin açık bir kanıtıdır.

O dönem Osmanlı toplumunda olduğu gibi, öğrencilerde de örgütlenme mevcut değildir ve nizamnamede böyle bir düşünce yoktur.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kurulması hedeflenen Darülfünun'un yönetim anlayışı hakkında şunları söylemek mümkündür;

Darülfünun nazırı, hükümetçe tayin edilmesine rağmen, Darülfünun'daki en yetkili organ Darülfünun Meclisi'dir. Bu meclisin de üç üyesi, şube muallimlerince seçilen ve hiçbir tasdike tabi tutulma-

28 MUN, m. 126.

29 MUN, m. 128.

30 MUN, m. 95.

31 MUN, m. 96.

yan üç müdür ile Darülfünun nazırından oluşmaktadır. Seçilmişler, devamlı olarak atanmışlardan fazladır. Ayrıca Darülfünun Meclisi, eğitim-öğretim, disiplin ve cari işlerde en yetkili kuruldur. Bu itibarla Darülfünun nazırı, Darülfünun'daki bütün işleri organize eden amir değil, maarif nazırının Darülfünun'daki temsilcisidir.

Günümüzdeki fakültenin karşılığı olarak tasavvur edilen şubelelerin, şube müdürü ve katibinin doğrudan öğretim üyelerince seçilen ve maarif nazırı tarafından tasdikine gerek duyulmayan tayinin gerçekleştirilmesi Türkiye tarihinde ilk ve tek örnektir.

İlmî ve idari özerklikten bahsedilmemekle beraber, Darülfünun nazırının tayini ve ders programlarının son olarak Maarif Nezareti'nce tasdiki dışında son derece özerk bir yapı kurulmak istenmiştir. Darülfünun yönetiminde fazla etkisi olmayan Darülfünun nazırının tayini hariç tutulursa, 1869 Nizamnamesi'ne göre, düşünülen üniversite yönetim modeli, ilmî ve idari özerklik prensibine uygundur.

D- Tanzimat Döneminde Öğrenci-Siyaset İlişkileri

Osmanlı tarihinde medrese öğrencilerinin tepkisel hareketleri mevcut olmakla³² beraber, siyasal iktidarı devirmek için örgütlü bir hareket içinde yer almaları ilk defa 1859 yılında ortaya çıkmış ve Kuleli Vakası olarak adlandırılmıştı. Batılılaşmaya hareketlerine ve özellikle İslam hukukunun ihmal edilmesine karşı geleneksel bir tepki olarak Fedailer Cemiyeti kurulmuştu. Cemiyet; Süleymaniye Şeyh Ahmet öncülüğünde Ferik Hüseyin Daim Paşa, Arnavut Caferdem Paşa, Binbaşı Rasim, Şeyh Feyzullah, Şeyh İsmail ve Top-hane katiplerinden Arif Bey tarafından kurulmuştu. Fedailer Cemiyeti'ne bazı küçük esnaf, medrese hocaları ve medrese öğrencileri de katılmışlardı. Abdülmecid'i tahttan indirmek için yapılan bu teşebbüs başarısız olmuştu³³. Mesleki okullar dışında Avrupalı tarzda

32 Mustafa Akdağ, "Türkiye Tarihinde Medreseli İsyanları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, XI, 1949-1950, s. 361-387.

33 Geniş bilgi için bkz.; Uluğ İğdemir, Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma, İstanbul 1937.

üniversitenin henüz kurulmadığı bir sırada, en büyük öğrenci grubunun bulunduğu medreselilerin siyasal iktidarı değiştirmek için harekete geçen bir örgüt içinde yer almaları o zamanki devlet idarecilerini “hayli telaşa düşürmüş”tü³⁴. Siyasal iktidarlara değiştirmek için öğrencilerin de katıldığı bu ilk olay, Osmanlı dönemi ve sonrası için bir geleneğin başlangıcı olmuş ve pek çok defa uygulanmıştı.

Öğrencilerin bir iktidar değişikliğinde aktif olarak yer aldıkları olay, Abdülaziz’in tahttan indirilmesinde yaşanmıştı. Bu; Serasker Hüseyin Avni, Askerî Mektepler Nazırı Süleyman Paşa, Şura-yı Devlet Reisi Redif Paşa, Mithat Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi’nin medrese öğrencileriyle işbirliği sayesinde gerçekleşmişti. Sadrazam Mahmud Nedim Paşa’nın Rus Elçisi İgnatiyef’in bir oyuncakçı haline geldiği iddiasıyla, 10 Mayıs 1876 tarihinde önce Fatih, daha sonra da Beyazıt ve Süleymaniye medreselerindeki öğrenciler, “Devlet ve memleketin hakları ve bağımsızlığı düşmanların ayakları altında çiğnendiği bir zamanda derslerle uğraşmak dindarlık ve yiğitliğe uygun değildir” diyerek harekete geçmişlerdi. Bu öğrencilere halktan da şahısların katılmasıyla olaylar büyümüş ve Mahmud Nedim Paşa sadrazamlıktan ve Hasan Fehmi Efendi de şeyhülislamlıktan azledilmişti. Abdülaziz, bu olayları yatıştırmak için Mehmed Rüştü Paşa’yı sadrazamlığa, Hasan Hayrullah Efendi’yi şeyhülislamlığa, Hüseyin Avni’yi de seraskerliğe getirmişti. Ayrıca Mithat Paşa’ya da kabine de yer verilmişti³⁵. Abdülaziz’i tahttan indirmeye kararlı olan bu ekip, Şeyhülislam Hayrullah Efendi’nin şuuru bozulan ve siyasi işlerden habersiz halifenin görevine son verilmesi hakkındaki fetvası üzerine hareket geçmişlerdi. Bu fetva ile Harp Okulu’na gelen Askerî Mektepler Nazırı Süleyman Paşa, “Padişahımız memleket idaresini en büyük düşmanımız olan Rusların eline bırakmıştır” diyerek subay ve öğrencileri hareket geçirmiş ve bu olaylar üzerine Abdülaziz tahttan indirilerek V. Murat tahta çıkmıştı. Ancak kısa bir süre sonra V.

34 Mahmud Celaleddin Paşa, Mir’ât-ı Hakikat, (Yayına Hazırlayan: İsmet Miroğlu), İstanbul 1983, s. 92.

35 A.g.e., s. 92-98.

Murat'ın akli dengesinin bozulması üzerine, meşrutiyetin ilanı şartıyla II. Abdülhamid tahta çıkarılmıştı.

II. Abdülhamid'in 5 Şubat 1877'de Mithat Paşa'yı azletmesi üzerine, bazı medrese ve Harbiye öğrencileri Dolmabahçe Sarayı'na gelerek, Mithat Paşa'nın yeniden Sadaret'e getirilmesini istemişlerdi. Ancak medreseli öğrenciler memleketlerine, askerî öğrenciler ise Akka Kalesi'ne sürgüne gönderilmişlerdi. II. Abdülhamid'i devirerek V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmak isteyen Kleanti Skalyeri (İstanbul'daki Prodnos Mason Locası Üstad-ı Azamı) ve Aziz Bey tarafından yapılacak teşebbüste, medrese öğrencileri ile Darülmualimin öğrencilerine de rol verilmişti.

II. Abdülhamid'in meclisi kapatarak ülkeyi despotik bir tarzda yönetmesine karşı gelişen muhalefetin en önemlisi olan İttihat Terakki, 21 Mayıs 1889'da Askeri Tıbbiye'de; Ohrili İbrahim Temo, Arapkirli Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshak Sükutî, Kafkasyalı Mehmet Reşit tarafından Hüseyinzade Ali Bey'in katkıları ile kurulmuş ve daha sonra Mülkiye ile Harbiye'de kök salmıştı. II. Abdülhamid'e karşı pek çok öğrenci örgütü kurulurken, Hukuk Fakültesi öğrencileri Selamet-i Umumiye Kulübü kurmuşlardı. Askeri Tıbbiye öğrencileri, II. Abdülhamid'den kurtulmak için okula İngiliz bayrağı çekmeyi bile düşünmüşlerdi. Darülfünunlu öğrencilerin eylemlerinden çekinen II. Abdülhamid, 1906'da Darülfünun'u kapatıp, öğrencilerini Hukuk ve Darülmualimin arasında paylaştırmayı bile düşünmüştür. Medreseler dışındaki Avrupalı okulların öğrenci sayıları arttıkça öğrenci eylemlerinde de bu öğrencilerin ağırlıkları artmaya başlamıştı.

II. DARÜLFÜNUN-I ŞAHANE (1900)

Türkiye'de üniversite sürecinin daimi olarak başlaması, II. Abdülhamid tarafından tesis edilen Darülfünun-ı Şahane ile olmuştur. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin Darülfünun'la ilgili hükümleri ilga edilerek yeni bir Darülfünun kurulmuştur. İlahiyat, Edebiyat ve Fen şubelerinden oluşan bu Darülfünun'a, Hukuk ve

Tıp Fakülteleri de dahil sayılıyordu. Darülfünun-ı Şahane'de kütüphane ve laboratuvar kurulmasının kararlaştırılması³⁶, derslerinde başarılı olanların mezun olabilmeleri için mutlaka ilmi bir çalışma yapmalarının şart olması³⁷, bu müessesenin ilmi bir müessese olarak düşünüldüğünü ortaya koymaktadır.

Maarif Nezareti'ne bağlı olan bu müessese, yönetim anlayışı olarak II. Abdülhamid dönemi özelliklerini taşımaktadır.

A- Darülfünun-ı Şahane Yönetimi

1. Darülfünun Müdürü

Darülfünun müdürü, Maarif-i Umumiye Nezareti'nin tavrı ile padişah tarafından tayin olacaktır³⁸. Müdür, nizamnamenin hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak; memurlar, muallimler ve diğer çalışanların hal ve hareketlerine nezaret edecek, her altı ayda cereyan eden muameleleri lüzumlu görülen değişiklik ve ıslahatı yazı ile Maarif-i Umumiye Nezareti'ne bildirecek, her yıl Darülfünun'un gelir ve masraf bütçesini ve bunun kati muhasebesini Maarif Nezareti'ne verecekti³⁹.

2. Müdür Muavini

Darülfünun müdürüne yardımcı olmak üzere her şubede birer müdür yardımcısı görev yapacaktı⁴⁰. Müdür muavinleri, görevli oldukları şubedeki muallim ve memurların görevlerini vaktinde ve zamanında yapmalarına, talebelerin derslere devam ve hareketlerine dikkat edecekler ve şubelerin her türlü ahvalinden mesul olacaklardı⁴¹.

36 1900 tarihli Darülfünun-ı Şahane Nizamnamesi (Düstur, I. Tertip, c. 7, s. 659-664) (DFŞN), m. 25.

37 DFŞN, m. 21.

38 DFŞN, m. 5.

39 DFŞN, m. 6.

40 DFŞN, m. 5.

41 DFŞN, m. 7.

B- Darülfünun-ı Şahane'nin Geliri

Talebeden alınan giriş ve kayıt ücretleri, imtihan ve mezuniyet harçları, hibe, vasiyet, hediye ve teberruat ile devletçe verilecek tahsisattan oluşuyordu⁴².

C- Ders İhdası

Nizamnameyle tayin edilen ders programlarının ileride icabına göre değiştirilebileceği kaydedilmiş, ancak bunun nasıl ve hangi müessese tarafından yapılacağı izah edilmemiştir⁴³.

Darülfünun-ı Şahane döneminde İstanbul Darülfünunu'nda hakim olan düşünce, tamamen Maarif Nezareti'nin yönetim ve kontrolünde merkeziyetçi bir yapıda olmuştur. Yeni nizamnameye konulan bir madde ile serbest yönetimli bir Darülfünun kurulmasının tasarlandığı, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ndeki Darülfünun'la ilgili maddelerin iptal edildiği⁴⁴ karar altına alınmıştı. Böylece, II. Abdülhamid döneminin karakteristik özelliğine uygun olarak Darülfünun da kontrol altına alınmıştır.

Maarif nazırının teklifi ve padişahın tasdiğiyle atanan Darülfünun müdürü, şubelerdeki muavinlerin yardımıyla Darülfünun'da bütün yetkileri elinde toplayan şahıstır. Öğretim üyelerinin herhangi bir şekilde yönetime katılması mümkün değildir. Bu da merkezden yönetimin en belirgin özelliğidir.

Darülfünun-ı Şahane'de uygulanan bu yönetim tarzı Türkiye üniversitelerinde uygulanan ilk merkeziyetçi yönetimdir. Daha sonraki merkeziyetçi yönetim uygulamalarıyla prensip itibarıyla benzerlik göstermektedir.

42 DFŞN, m. 20.

43 DFŞN sonuna eklenen ders programları kısmına bakınız.

44 DFŞN, m. 26.

II. İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE SİYASET VE ÜNİVERSİTE İLİŞKİLERİ

II. Abdülhamid'e karşı yürütülen mücadelenin en önemli aktörlerinden birisi öğretim üyesi ve öğrencileriyle askerî ve sivil yüksekokullar idi. 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra da iktidarın şekillenmesi ve hâlâ tahtını koruyan II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesi sürecinde yine aynı aktörler faal olarak işbaşında idiler.

II. Abdülhamid'e karşı faaliyet yürüten öğretim üyelerinin, öğrencileri harekete geçirdiklerine dair güzel bir örnek Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Rıza Nur tarafından ortaya konmuştu. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Askerî Tıbbiye'ye giden Rıza Nur, Abdülhamid'in sıkıştığı için Meşrutiyet'i ilan ettiğini, derhal emrivaki yapılarak Meşrutiyet'in yerleştirilmesi gerektiğini öğrencilere anlatmış ve onlardan bazılarını yanına alarak İngiliz Büyükelçiliği'ne bir yürüyüş düzenlemişti. Rıza Nur'un amacı İngiltere'den Meşrutiyet için yardım talep etmektir.

Meşrutiyet'in ilanını müteakip öğrenciler, Babıalı ve Yıldız Sarayı önü de dahil pek çok mekanda sürekli gösteriler yapmışlardı. Kendisinin tahttan indirileceğinden endişelenen II. Abdülhamid, 26 Temmuz 1908 günkü yüksek öğretim öğrencileri mitingi üzerine, Meşrutiyet'i hiçbir zaman kaldırmayacağına ve Osmanlı Meclisi'ni açacağına dair yemin etmiş ve bu yemin o sırada gösteri yapan öğrencilere duyurulmuştu. Darülfünunluların da dahil olduğu yüksek öğretim öğrencilerin, 28 Temmuz 1908'de Bab-ı Meşihat önünde toplanarak Meşrutiyet karşıtı olarak bilinen Zaptiye Nazırı Hamdi Bey'in görevden alınmasını istemeleri üzerine bu istekleri yerine getirilmişti.

Harp Okulu öğrencileri ise, Meşrutiyet ilan edilmesine rağmen II. Abdülhamid'in tahtta kalmasına karşıydılar. Bunun bir göstergesi olarak, Selamlık Merasimi'nde padişahın ikram ettiği çayı içmedikleri gibi, II. Abdülhamid'in okula gönderdiği hediyeleri de kabul etmemişlerdi. 31 Mart Hadisesi üzerine II. Abdülhamid'in tahtan

indirilmesinde de öğrenciler ile üniversite ve yüksekokullar aktif olarak çalışmışlardı.

II. Abdülhamid'e karşı oluşan birleşik cephe, Meşrutiyet'in ila-nından kısa bir süre sonra kendi içinde mücadeleye başlamışlardı. Bu ayrışmada mekan ve aktörler, yine üniversite ve yüksek okullar ile öğrenci ve öğretim üyeleri idi. Meşrutiyet taraftarları, İttihatçı ve Ahrar olarak iki kısma ayrılmaya başlamışlardı. Bu partiler, öğrenci ve öğretim üyelerini de kendi taraflarına çekmek için çalışmalarını yoğunlaştırmışlardı. Binbaşı Remzi Bey, Harp Okulu'ndaki öğrencileri İttihat ve Terakki'ye bağlı kalmaları için yemine zorlamış ve yemin etmeyen 50 kadar öğrenci tutuklanmıştı. Buna karşı Ahrar Fırkası'ndan Ali Kemal, Mülkiye Mektebi ile DF Edebiyat Fakültesi'ndeki derslerinde öğrencileri İttihatçılara karşı kıskırtmıştı. Aynı işlemi, Hukuk Fakültesi'nde Celalettin Arif yapmıştı. Bu tartışmaların eğitim-öğretimi aksatacak vaziyete gelmesi üzerine Maarif Nezareti'nin teklifiyle yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve eğitim kurumlarında ve ders sırasında fırka (parti) propagandası yapmak yasaklanmış ve öğretim üyelerinden buna uyacaklarına dair birer senet alınması yoluna gidilmişti⁴⁵.

Öğrencilerin Darülfünun dışında serbestçe örgütlenerek siyasetle de ilgilenmeleri dolayısıyla, siyasi alanın önemli tartışma konularından birisi olmuştu. Şöyle ki 1911 yılı İstanbul ara seçimlerinden itibaren Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki arasında sert tartışmalar başlamış ve buna bazı öğrenciler de dahil olmuştu. Öğrencilerin siyasetle uğraşmasının yasak olmasına rağmen, öğrencilerin siyasetle uğraştıkları hakkında tenkitlerin artması üzerine, Edebiyat Fakültesi Cemiyeti'nin de dahil olduğu Darülfünun-ı Osmanî Talebe Cemiyet-i Müttehidesi, birkaç öğrenci yüzünden bütün Darülfünun öğrencilerinin suçlanmasını kınayan bir tekzip yazısı yayınlamıştı⁴⁶.

45 Yücel Aktar, İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918), s. 22-97.

46 Kenan Olgun, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında Bir Eğitim Kurumu Olarak Darülfünun (1908-1912), Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları; Sayı : 2, İstanbul 2002, s. 201.

Öğretim üyeleri ve öğrencilerin siyasi alanda serbestce faaliyet göstermelerine paralel olarak, yüksek öğretim kurumlarında da bu özgürlüğe paralel yeni düzenlemelerin yapılmasına başlanmıştır. Özerk üniversiteyle ilgili adımlar atılmaya bu dönemde başlanacaktır.

IV- İSTANBUL DARÜLFÜNUNU (1911-1912)

II. Meşrutiyet'le beraber Darülfünun-ı Şahane bırakılarak, İstanbul Darülfünunu, Darülfünun-ı Osmani veya sadece Darülfünun adı kullanılmaya başlanmıştır⁴⁷.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Kasım 1908'de Tıbbiye-i Mülkiye, Tıp Fakültesi, 1909'da ise Hukuk Mektebi, Hukuk Fakültesi olarak Darülfünun'a bağlanmış ve böylece beş fakülteli bir üniversite meydana gelmiştir.

II. Meşrutiyet döneminin hürriyet ortamı içerisinde Darülfünun ve fakültelerindeki yönetimde de bir değişiklik meydana gelmeye başlamış, merkezî yönetim anlayışı yerine özerk yönetim anlayışı yerleşmeye başlamış ve tatbikatına geçilmiştir. 1911 yılında bir İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi yürürlüğe konulurken, öğrenciler arasında disiplinsizliğin artması üzerine, 1912 yılında Darülfünun Şuâbâtı'nın İnzibat-ı Dahili Nizamnamesi (Darülfünun Şubelerinin İç Güvenlik Düzeni Nizamnamesi) çıkarılmıştı.

Bu dönemde de Darülfünun, Maarif Nezareti'ne bağlı bir müessesese olarak bulunmaktadır.

A- İstanbul Darülfünunu'nun Yönetimi

1- Darülfünun Müdür-i Umumisi

II. Meşrutiyet'le beraber, Darülfünun Müdürlüğü'nün, Darülfünun Müdür-i Umumiliği'ne⁴⁸ dönüştüğünü görüyoruz. Ancak yetki

47 Abdurrahman Siler, Türk Yüksek Öğretiminde Darülfünun, (1863-1933), (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1992), s. 88

48 DFŞİN, m. 7, 13, 17.

ve tayininde ne gibi değişiklikler olduğu açıklanmamıştır. Müdür-i umuminin eskiden olduğu gibi merkezden tayin edilmesine⁴⁹ rağmen, özellikle fakülte meclislerinin ve fakülte müdürleri yanında meclislerin temsilcisi olarak fakülte reislerinin ortaya çıkması müdir-i umuminin yetkilerini oldukça daraltmıştır.

2. Darülfünun Meclisi

Darülfünun Meclisi'nin kimlerden oluştuğu ve vazifelerinin neler olduğu hususunda bir bilgiye, 1911 tarihli talimatnamede ve 1912 tarihli nizamnamede rastlanmamaktadır. Ancak 1912'de bir Darülfünun Meclisi kurulmasına karar verilmişti. Fakültelerdeki Muallim Meclislerinin “mukarrerat-ı inzibatiye (cezai kararları)”sinden dolayı fakülte reisi, müdürü ve haklarında ceza tayin olunanlar, Darülfünun Meclisi'ne müracaatla itiraz etmek hakkına sahiplerdi. Darülfünun Meclisi kurulana kadar itirazlar, Meclis-i Maarif'e yapılacaktır⁵⁰. Bir fakültenin geçici kapatılması için Darülfünun Meclisi'nin reyinin alınması gerekirdi. Ancak maarif nazırı icap eden durumlarda re'sen de fakülte kapatabilirdi⁵¹.

Fakülte Meclislerince hazırlanan ders programlarını, Darülfünun Umumi Meclisi kabul ve tasdik ederdi⁵².

Varlığından bahsedilen ancak konumu, yetki ve çalışma usulleri tam olarak izah edilmeyen bu müessese, isim ve işlev olarak 1869'daki Darülfünun'daki Darülfünun Meclisi'ni hatırlatmaktadır. Ancak üyeleri tespit edilemediği için hakkında değerlendirme yapmak mümkün olmamaktadır.

49 Siler, a.g.t., s. 90, 92.

50 Darülfünun ve Şu'abâtının İnzibâtına Dâir Nizâmname (DFŞİN), m. 12.

51 A.g.n., 13.

52 İstanbul Darülfünunu Talimatnâmesi (İDFT), m. 36.

3- Meclis-i Müderrisin/Meclis-i Muallimin/

Fakülte Meclisi

Üniversitedeki hocalardan oluşan bu meclis, İstanbul Darülfünun'u Talimatı'nda (1911) Müderris Meclisi⁵³, 1912'deki Darülfünun ve Şu'abâtının İnzibatına Dair Nizamname'nin başında Muallimler Meclisi⁵⁴ olarak yer almasına rağmen daha sonra Fakülte Meclisi olarak kaydedilmektedir. Fakülte müdürü, Maarif Nezareti'nce tayin edilirken fakülte reisi Fakülte Meclisi'nce seçiliyordu⁵⁵.

Fakülte Meclisi, her ders yılı sonunda bir sonraki ders yılının programını hazırlayarak Darülfünun Meclisi'ne teklif edecekti⁵⁶. Her dönem görülecek derslerin kaç saat olacağı da Fakülte Meclisi tarafından tespit edilirdi⁵⁷. Muhtelif sınıflarda işlenen bir dersten her sene imtihan yapılmayıp, dersin sona erdiği yılda yapılması yahut fakültenin bütün sınıflarında görülen derslerin ikiye ayrılması gibi uygulamalar, Fakülte Meclisi tarafından gerçekleştirilirdi⁵⁸.

Darülfünun'a devam edenlerle, rü'us imtihanlarına katılan adayların imtihan esnasında veya imtihan vesilesiyle Darülfünun nizamlarına aykırı harekette bulunanlar hakkında disiplin cezaları, talebelerin kayıtlı ve ilgili oldukları fakültenin meclisi tarafından verilecekti⁵⁹.

Fakülte Meclisi'nin vereceği cezalar şunlardır:

- Tekdir (uyarı),

- Bir yılı geçmemek üzere yeniden kayıt yapmama ve imtihanlara girmeme cezası,

53 İDFT., m. 36.

54 DFŞİN, m. 2, 3, 8, 10.

55 A.g.n., m. 14; Faik Reşit Unat, Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişimine Tarihi Bir Bakış, Ankara 1964, s. 55.

56 İDFT., m. 36.

57 İDFT., m. 35.

58 İDFT., m. 47

59 DFŞİN, m. 1, 3.

- Bir yılı geçmemek üzere geçici olarak fakülteden ihraç,
- İki seneyi geçmemek üzere ihraç,
- Darülfünun'dan daimi olarak ihraç,
- En fazla iki seneliğine bir şube veya fakültenin bir veya birkaç dersinden yapılacak imtihanlara kabul edilmeme,
- İki seneyi geçmemek üzere resmî ve özel bütün fakülte ve yüksekokullara devamdan men cezası⁶⁰.

Adli mercileri ilgilendiren suçlar ise, mahkemeler tarafından sonuçlandırılırdı⁶¹.

II. Abdülhamid dönemindeki fakülte idaresinde öğretim üyelerinin yönetimde hiç söz hakkı yokken, II. Meşrutiyet'le beraber fakültelerin akademik faaliyetleri ile öğrencilerin disiplin işlerinde Fakülte Meclisi sorumlu hale getirilmişti.

Türkiye tarihinde ilk defa Fakülte Meclisi ortaya çıkmakta, eğitim-öğretim, akademik çalışmalar ve öğrenci disiplininin sağlanması için merkezî otoritenin temsilcisi yanında, Fakülte Meclisi'nin seçimiyle gelen reisi, fakülte yönetimine meclis adına ortak olmaktadır. 1919'da fakültenin idari olarak da karar mekanizması haline gelecek olan Fakülte Meclisi, değişik adlarla da olsa 1981 yılına kadar fakülte yönetiminde etkili olacaktır.

4. Fakülte Reisi ve Müdürü

Fakülte reisi, aynı zamanda Fakülte Meclisi'nin de reisiydi⁶². Maarif Nezareti tarafından tayin edilen fakülte müdürü ile beraber fakülteyi idare eder⁶³. Fakülte dahilinde düzen ve disiplinin bozulması halinde Fakülte Meclisi reisinin görüşü alınarak veya doğrudan

60 DFŞİN, m. 4.

61 DFŞİN, m. 2.

62 DFŞİN, m. 13

63 DFŞİN; m. 6, 7, 8, 17, 10.

doğruya Darülfünun genel müdürünün bildirmesi ile bir ders veya sınıfın derslerine ara verilirdi⁶⁴. Burada fakülte müdürünün devre dışı kalması, yönetimde fakülte reisini ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, öğrencilerle ilgili cezaları Fakülte Meclisi'nin vermesiyle⁶⁵ de bu meclisin reisi olan fakülte reisinin yönetimde daha yetkili olduğu anlaşılmaktadır.

Akademik ve disiplin konularında Fakülte Meclisi ve onun temsilcisi olan fakülte reisi ön plana çıkmaya başlamıştır. Seçilmişliği ifade eden fakülte reisi kavramı, Türkiye'de ilk defa II. Meşrutiyet'le beraber kullanılmaya başlanmış ve buna 1933'e kadar devam edilmiştir. 1919'da fakülte müdürlüğüne son verilmesiyle fakülte reisliği yönetimin de tek söz sahibi olacaktır.

B- Öğrencilerin Örgütlenmesi

Darülfünun ve müstemilatında öğrencilerin kulüpler kurmaları, miting yapmaları, nutuk söylemeleri ve konferans yapmaları yasaktı⁶⁶. Darülfünun dahilinde ilan kağıtlarının asılması ancak fakülte reisleri ile müdürlerinin iznine bağlıydı⁶⁷. Öğrencilerin Darülfünun dışında örgütlenmelerini yasaklayan bir hükmün mevcut olmaması dolayısıyla, öğrencilerin Darülfünun dışında istedikleri teşkilatı kurabilmelerinde sakınca yoktu.

II. Meşrutiyet'le beraber Darülfünun öğrencileri örgütlenmeye başlamışlar⁶⁸ ve fakülte cemiyetleri tesis etmişlerdi⁶⁹. Daha büyük bir örgütlenmeye gitmek isteyen öğrenciler, fikrî ilerlemelerine ve toplumsal hayatlarının gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla, 14 Ekim 1910'da Darülfünun Talebe Cemiyeti'ni kurdular. İlahiyat,

64 DFŞİN; m. 13.

65 DFŞİN, m. 4.

66 DFŞİN; m. 11

67 DFŞİN, m. 10.

68 Alpay Kabacalı, Türkiye'de Gençlik Hareketleri, İstanbul 1992, s. 55-57.

69 Siler, a.g.t., s. 101.

Edebiyat ve Fen fakültelerine mensup öğrencilerin kurduğu bu cemiyetin siyasi partilerle ilgisi olmadığı özellikle vurgulanmıştır⁷⁰.

Bütün fakültelerde öğrenci cemiyetlerinin kurulması üzerine, bütün bu cemiyetleri içine alacak bir birlik, “Darülfünun-ı Osmani Talebe Cemiyeti Müttehidesi” adıyla 1911’de kurulmuştu. Öğrenciler ayrıca Darülfünun dışındaki⁷¹ örgütlenmelere de katılmaya başlamışlardı⁷².

II. Meşrutiyetle, Darülfünun yönetiminde özerkliğe doğru gidişin başlaması ile beraber, öğrenciler de serbestçe dernekler kurmaya, derneklere katılmaya başlamışlardı. Bu süreç, 1936 yılına kadar devam edecektir.

II. Meşrutiyet döneminde oluşan hürriyet ortamına paralel olarak Darülfünun da bundan nasibini almış ve Darülfünun’un kendi kendini yönetme sürecine doğru esaslı adımlar atılmıştır. Statüsü tam olarak açıklanmasa da Darülfünun Meclisi oluşturulmuştur. Üniversitelerin en dinamik uzvu olan fakültelerde meclis uygulamasına geçilmiş ve meclis tarafından bir reis seçilerek fakülte, Maarif Vekaleti’nin atadığı müdürle beraber yönetilmeye başlanmıştır. Öğretim, akademik öğrenci disiplininden sorumlu olan fakülte meclisi ve reisi yönetiminde belirleyici konuma gelmiş, merkez ve yerinden olmak üzere karma yönetim tarzı uygulanmaya başlanmıştır.

Üniversitedeki serbestiyete paralel olarak öğrenciler de serbest olarak örgütlenmeye başlamıştır.

C- Eğitime Ara Verilmesi

Fakültede nizam ve disiplinin bozulması durumunda Fakülte Meclisi reisinin oyu alınarak yahut Darülfünun müdir-i umumisi-

70 Darülfünun Talebe Cemiyeti Nizamname-i Esasisi içi bkz.; Yücel Aktar, İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları, İstanbul 1990, s. 45-47.

71 Siler, a.g.t., s. 101.

72 Kabacalı, a.g.e., s. 56-57.

nin bildirmesi üzerine maarif nazırı tarafından bir ders veya sınıfta eğitime ara verilebilirdi.

Bir fakültenin muvakkaten kapatılması Darülfünun Meclisi'nin oyu alındıktan sonra veya icap ettiği takdirde re'sen maarif nazırı tarafından gerçekleştirilebilirdi⁷³.

D- Darülfünun'da Güvenliğin Sağlanması

Darülfünun umumi müdürü, fakülte reisi, fakülte müdürü ve muallimlerinin emrinde vazife yapacak olan Darülfünun inzibat memurları tek tip elbiseler giyecekler ve göğüslerine de Darülfünun alametinin bulunduğu bir kordon takacaklardı⁷⁴. Öğrenci olaylarının arttığı bir ortamda, Darülfünun'daki olayları engellemek üzere devletin normal inzibat kuvveti yani polisin yerine özel bir inzibat gücünün oluşturulması dikkat çekici bir olaydır. Bu uygulama, Türkiye'de ilk ve tektir.

E- Fakülte Meclislerinin Fiilen Kuruluşu

II. Meşrutiyet döneminin hürriyet ortamında fakültelerin de kendi kendilerini yönetme istikametinde önemli bir adım atılarak, 1911 yılı sonlarında Darülfünun'un şubelerinde birer Meclis-i Muallimin kurulması Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından İstanbul Darülfünunu'na bildirilmişti. Maarif Nezareti tarafından "Darülfünun Şubelerinde Mecâlis-i Muallimin'in Vezaifiniz Mübeyyin Talimat"⁷⁵ gönderilmişti.

Bu talimatnamenin manasını günümüz Türkçesiyle kısaca şu şekilde ifade edebiliriz. Her şubenin muallimlerinin tabii üye ol-

73 DFŞİN, m. 13.

74 DFŞİN, m. 17.

75 Bu tüzüğün metni, Edebiyat Fakültesi Meclis-i Muallimin Zabıt Defteri'nin ilk sayfasına kaydedilmiştir: Edebiyat Fakültesi Meclis-i Muallimin Zabıt Defteri, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi arşivinde bulunmaktadır.) s. 1.

duğu Meclis-i Muallimin gizli oy ve ekseriyetle bir yıl müddetle bir reis ile aynı şartlarda bir katip seçecekti. Fakülte reis ve katibinin atanması için Maarif Nezareti'nin tasdiki gerekecekti. Reis ve katibin katılmadığı toplantılarda en yaşlı üye reise ve en genç ise katibe vekalet edecekti.

Ayda bir defa toplanma mecburiyeti olan Meclis-i Muallimin, reisin daveti üzerine fevkalade de toplanabilirdi. Azanın yarısından bir fazlası hazır bulunmadıkça Meclis-i Muallimin tarafından karar alınamazdı.

Meclis-i Muallimin, ders programlarını ıslah veya değıştirme ile yeni ders ilavesini bir mazbata ile Maarif Nezareti'ne bildirecekti. Bir öğretim üyesinin dersten men'i veya tedrisatın muvakkaten iptaline karar verilirse bu Maarif Nezareti'ne bildirilecekti. Yeni muallim alınırken iki adayı tespit ile Maarif Nezareti'ne iletmek ve öğrenci ile öğretim üyesi arasındaki tedrisatla ilgili ihtilafları halletmek de Meclis-i Muallimin'in görevleri arasında idi.

Özgürlük ortamının bir ifadesi olan özerk yönetiminin fiilen uygulanmasına İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi'nde 21 Aralık 1911 tarihinde fiilen başlanmıştır. Böylece II. Meşrutiyet döneminde en fazla serbestiyete sahip olması gereken fakültelere bu hak tanınmıştır. Artık Fakülte Meclisleri, ders programlarını tespit etmeye, bütçelerini hazırlamaya, yeni ders programlarını oluşturma dahil serbestiyete kavuşmuştu⁷⁶.

V- TIP FAKÜLTESİ (1916)

Mekteb-i Tıbbiye'nin 1908'de Darülfünun'a bağlanmasıyla oluşan Tıp Fakültesi'ne, II. Meşrutiyet döneminde büyük önem verilmiş, lisansüstü öğretim yapımları için Fakülte Meclisi'nce öğrenciler Avrupa'ya gönderilmiş, Tıp Fakültesi bütçesi Darülfü-

76 Ali İhsan Gencer-Ali Arslan, DF Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları, İstanbul 2004, s. 16-24.

nun'dan ayrı ve fazla olarak verilmişti. 1889'dan itibaren II. Abdülhamid'e karşı faaliyetlerde etkili bir yer alan Tıbbiye mensupları, II. Meşrutiyet döneminde de politikanın içerisinde yer almaya devam etmişlerdi⁷⁷.

II. Meşrutiyet döneminde ihtiyaç olduğunda ele alınan ve bütün olarak değil, parça parça yapılan düzenlemeler, genel olarak Darülfünun'da olduğu gibi Tıp Fakültesi'nde de kendisini göstermiştir. Tıp Fakültesi'nin iyi bir şekilde gelmesini isteyen Osmanlı yönetimi, 20 Şubat 1331(1915)'de Darülfünun Tıp Fakültesi ve Şuabatı (Şubeleri) Nizamnamesi'ni yürürlüğe sokarak Tıp Fakültesi'ni yeniden düzenlemişti. Bir fakültenin kendi kendisini yönetme açısından ilk defa teferruatlı bilgi bu düzenlemeyle ortaya çıkmış ve uygulanmaya başlanmıştı.

A- Fakülte Yönetimi

1- Meclis-i Müderrisin

Tıp Fakültesi'nin, müderrislerinden oluşan bir meclisi vardı. Ayda bir defa mutat olarak, reisin daveti veya altı müderrisin takririyile diğer vakitlerde toplanırdı⁷⁸. Yılda iki defa müderris muavinleriyle eczacı ve dışçı muallim muavinleri Meclis-i Müderrisin'e davet olunarak tedrisat ve diğer konularda istişari olarak görüşleri alınırdı⁷⁹.

Meclisin İlmî Vazifeleri:

- Fakültenin öğretim olarak gelişmesini sağlamak,
- Tıbbi ilerlemelere ait incelemeleri teşvik etmek,
- Yabancı ülkelerdeki ilmî gelişmeleri takip etmek,

⁷⁷ Siler, a.g.t., s. 93, 99-111.

⁷⁸ Darülfünun Tıp Fakültesi ve Şuabatı Nizamnamesi (DFTFŞN), (Düstur, II. Tertib, c. 8, s. 441-459), m. 46.

⁷⁹ DFTFŞN, m. 48.

- Tıbbı ait kitap ve risaleleri telif ve neşr ile bunlara ödöl vermek,
- Talebenin kütüphaneden faydalanmasını sağlamak ve kütüphaneyi tanzim etmek,
- Laboratuarları mükemmel hale getirmek ve alet ve edevatı devamlı modernleştirmek,
- Tahsilini tamamlamak üzere diğer ölkelere gönderilecek talebeleri tespit etmek,
- Fahri müderrislik unvanı verilecekleri tespit etmekte.

Ayrıca, ders programları, hocaların teklifi, reisin tanzimi ve Fakölte Meclisi'nin tasdiķiyle yürürlüğe girerdi⁸⁰.

İdari Vazifeleri;

- Fakölte reisini seçmek⁸¹,
- Tedrisat tahsisatının taksimini kararlaştırmak ve her üç ayda bir harcamaları tetkik etmek,
- Maarif Nezareti'nden gelen harcama evraklarını tetkik etmek,
- Maarif Nezareti'nden gelen evrak hakkında görüşünü beyan etmek,
- Disiplin cezalarını vermek,
- İlmî toplantılara veya hususi merasimlere fakölte namına katılıp katılmamayı kararlaştırmak,
- Fakölte bütçesini hazırlarken fakölte reisine görüşünü bildirmektedir⁸².

İdari ve ilmî özerkliğe sahip olmayan Tıp Faköltesi Meclisi, özerk bir müessesenin en yetkili organı gibi ilmî ve idari görevler-

80 DFTFŞN, m. 46, 47.

81 DFTFŞN, m. 4.

82 DFTFŞN, m. 46

le donatılmıştır. 1869’da fakülte müdürünün muallimler tarafından seçilmesinin planlanmasına rağmen gerçekleştirilememesi hariç tutulursa, Türkiye’de bir fakültenin yöneticisini seçen ilk Fakülte Meclisi uygulaması 1916’da Tıp Fakültesi’nde gerçekleştirilmiştir. Fakülte Meclisi sadece akademik değil, idari işlerde de en yetkili organ konumuna getirilmiştir.

2- Fakülte Reisi

Tıp Fakültesi, reis tarafından yönetilecekti. Reis, fakülte müderrisleri arasından, Meclis-i Müderrisin azalarının “sülûsân-ı ekseriyet ârâsı ile” bir yıllığına seçilecek ve Maarif Nezareti’nce tayin olunacaktı. Eğer “sülûsân-ı ekseriyet ârâsı” sağlanamazsa, en çok oy alan iki aday mazbatayla Maarif Nezareti’ne bildirilecekti. Müddeti sona eren reis tekrar seçilecekti. Seçilen reis, meşru bir mazereti yoksa vazifeyi reddedemeyecekti⁸³.

- Reis, fakülteye ve şubelerine bağlı bütün laboratuvar, klinikler vs. birimleri daima teftiş etmekle mükelleftir.

- Tedrisatın düzenli yapılması ve hocaların derslere devamlarına nezaret edecektir.

- Bütçeye göre sarfiyatı yapacaktır.

- Meclis-i Müderrisin’e başkanlık edecektir.

- İmtihan ve derslerde kendisi hazır bulunabildiği gibi bu hususta vekil de tayin edebilecektir⁸⁴.

- Meclis-i Müderrisin’in mütalaasını alarak fakülte bütçesini hazırlayacak ve Maarif Nezareti’ne gönderecektir⁸⁵.

- Fakülteyi temsil edecektir.

83 DFTFŞN, m. 4

84 DFTFŞN, m. 21.

85 DFTFŞN, m. 23.

- Tıp Fakültesi ve şubelerinden verilen şehadetname ve rüusları imzalayacak ve mühürleyecektir⁸⁶.

- Reis, ihtiyaç olduğunda memurların tayin ve azlini esbab-ı mucibe ile Maarif Nezaretî'ne bildirecektir. Acil durumlarda, Maarif Nezaretî'ne bildirmek şartıyla işten el çektirme hakkına da sahiptir⁸⁷

- Reis, fakültenin tedris ve idaresine dair muameleleri hususi bir deftere kaydedecek ve sene sonunda mufassal bir rapor tertip edip Meclis-i Müderrisin'de okuyacak ve bu raporu Maarif Nezaretî'ne gönderecektir⁸⁸.

Bu yeni düzenlemeyle, fakültede yerinden yönetim ilkesi tam olarak ortaya çıkmaktadır. 1900'de Maarif Nezaretî'nin atadığı bir müdür muaviniyle idare edilen fakülte, II. Meşrutiyet'le beraber idari olarak bir müdür, akademik olarak da Fakülte Meclisi reisi tarafından yönetilmeye başlamıştı. 1916'da müdürün yani maarif nazırının tayin ettiği yöneticinin fonksiyonuna son verilerek, yönetim tamamen fakülte meclisinin seçtiği reise bırakılmıştı. Bu usul, Türkiye'de ilk defa uygulanmaya başlamış ve merkezî yönetim devreleri dışında gerek Darülfünun, gerekse üniversite dönemindeki fakülte yönetimlerinde model olmuştur.

3- Fakülte Katib-i Umumisi

Katib-i Umumi, Meclis-i Müderrisin'in azalarının ekseriyet mutlak-arası (mutlak çoğunluk) ile seçilirdi. Katib-i Umumi müderris, müderris muavini veya Tıp Fakültesi mezunları arasından seçilirdi ve Maarif Nezaretî'nce tayin olunurdu⁸⁹.

Katib-i Umumi;

- Talebelerin kayıt ve kabul muamelelerini tanzim edecek,

86 DFTFŞN, m. 24.

87 DFTFŞN, m. 25.

88 DFTFŞN, m. 22.

89 DFTFŞN, m. 4.

- Rû'us (görev belgesi) ve şehadetnameleri hazırlayacak,
- Bilumum laboratuar ve seririyatlardaki tedrisata ait işlerin tanzimini yapacak ve reisi devamlı olarak bilgilendirecektir,
- Talebelerin disiplin işleri hakkında riyasete bilgi verecektir⁹⁰.

Fakülte Katib-i Umumisi'nin de Meclis-i Müderrisin'ce seçilmesi, fakültenin özerk yönetim anlayışının bir ifadesidir. Seçimle fakülte katibi tespiti düşüncesi, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ortaya çıkmıştı. İlk defa Tıp Fakültesi'nde 1916'da uygulanmaya başlayan bu usule, daha sonraki Darülfünun ve üniversiteye bağlı fakültelerde uygulanmaya devam edilmiştir.

B- Hocaların Tayini ve Azli

Öğretim üyeleri iki şekilde tayin edilebilirlerdi.

- Meclis-i Müderrisin'in ekseriyet sülûsan-arasının oyuyla müderris olacak zat tespit edilecek ve mazbata ile Maarif Vekaleti'ne bildirilecekti. Hiç kimse yeterli oyu alamamışsa seçim üç ay ertelenecek ve yeni adaylar kabul edilecekti. Yine yeterli oyu kimse alamazsa en fazla oy alan için tayin işlemleri yapılacaktı⁹¹.

- Müderrislik şartlarına haiz ve yabancı ülkelerde bu görevde bulunmuş olan şahıslar, ihtiyaç halinde re'sen de müderrisliğe tayin edilebilecekti⁹².

- Müderris muavinleri, müderrisler tarafından tespit edilecek ve Maarif Nezareti tarafından tayin edilecekti⁹³.

Müderris veya müderris muavinleri tedris vazifelerini yerine getirmemeleri veya hocalık şerefine halel getirecek bir suç işlemleri halinde, Meclis-i Müderrisin tarafından re'sen görevden alın-

90 DFTFŞN, m. 28, 29.

91 DFTFŞN, m. 12.

92 DFTFŞN, m. 11.

93 DFTFŞN, m. 13

bilecekti. Yalnız, bu hususta Meclis-i Müderrisin'ce cereyan eden olay hakkında Maarif Nezareti'ne esbâb-ı mucibesıyla beraber bilgi verilecekti⁹⁴.

İlmî özerkliğin en önemli göstergelerinden biri olan öğretim üyesinin tayin ve azlinin fakülte organlarınca yapılmasının, 1916 düzenlemesiyle gerçekleştiğini görüyoruz. Türkiye'de ilk defa, üniversitelerdeki öğretim üyelerinin kendi organlarınca seçilmesi, seçim usulleri ve ilmî yetersizlik dolayısıyla görevden alınmaları, nizamname maddeleriyle izah edilmiştir. Bu usul, daha sonra özerk Darülfünun ve üniversite dönemlerinde büyük ölçüde aynen tatbik edilecektir.

C- Bakanlık Emrine Alınma

Maarif Nezareti, müderrisleri fenni tetkikler veya sair suretle geçici olarak görevlendirebilirdi. Bu süre içerisinde izinli sayılırdı⁹⁵.

Bu, günümüzde de uygulanan bir usuldür. Burada, öğretim üyeliği mesleğinden çıkarma mevzu bahis değildir.

1916 Tıp Fakültesi Nizamnamesi ile ilmî ve idari özerklikten bahsedilmeden, fakülte bazında özerk bir yönetim kurulmuştur. İlk defa tek yönetici olarak seçimle gelen fakülte reisi salahiyyetkar konuma getirilmiş, müderrislerden oluşan Fakülte Meclisi eğitim-öğretim, idare, disiplin, öğretim üyesi tayin ve azlinde yetkili kılınmıştır. Tıp Fakültesi'nde kurulan bu özerk yapı, daha sonra Osmanlı ve Cumhuriyet Darülfünunu'nda ve özerk üniversitelerdeki fakültelere uygulanan özerkliğin ilk düzenli örneğidir.

94 DFTFŞN, m. 37.

95 DFTFŞn, m. 39.

VI- DARÜLFÜNUN-I OSMANİ (1919)

II. Meşrutiyet döneminin başından itibaren daha serbest bir üniversite uygulaması gerçekleşirken, 1912 yılından itibaren Darülfünun'un özerkliği konusu gündeme gelmiş ve tartışılmaya başlanmıştır⁹⁶. Darülfünun içerisinde özerklik hususunda öncülük yapan, Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri idi. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Müderrisi Ziya Gökalp, düşünce hürriyeti ve özerkliğin Darülfünun'a yerleşmesi için çaba gösteriyordu. Gökalp'e göre, Darülfünun'un gelişmesi ancak serbest bir ilimle olabilirdi⁹⁷. Darülfünun'un özerkliği hususunda etkili bir çalışma yürüten bir diğer ilim adamı yine Edebiyat Fakültesi Terbiye Müderrisi İsmail Hakkı Baltacıoğlu idi. Baltacıoğlu'na göre, Darülfünun meselesi ilmin ve ilim adamının hürlüğü meselesidir. Fikir ve tartışma hürriyetinin mutlaka yerleşmesi gerektiğini savunan Baltacıoğlu, öğretim üyeleri ve Darülfünun yönetiminin politikacılardan etkilenmemesi ve onlara bağlı olmaması gerektiğini belirtmekle, Darülfünun'un özerk olmasını istemektedir⁹⁸. Özerklik konusunda fakülte olarak bir fikir birliğinin oluşması üzerine, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Meclisi 10 Mayıs 1916'da Darülfünun yönetimine bir mazbata göndererek bir "Darülfünun Divanı"nın kurulmasını, "Darülfünun Reisi"nin Divan tarafından seçilmesini ve Darülfünun'un iç işlerinde serbest olmasını istemişti. Bu mazbataya imza koyanlar; İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Köprülüzade Fuad, M. Ali Ayni, Ahmet Emin (Yalman), Ali Muzaffer, Kazım Şinasi, Faik Sabri (Duran), Avram Galanti ve üç yabancı öğretim üyesi idi⁹⁹.

Ancak bu çalışmalara rağmen hemen bir netice alınamamıştır. Bu arada, 1916 yılında Tıp Fakültesi'nde fiili bir özerk yönetim kurulmuş ve tatbikiye başlanmıştı. Nihayet 1919 yılında özerk bir yönetimin kurulmasını Osmanlı yönetimi de kabul etmişti. 11 Ekim

96 Siler, a.g.t., s. 91.

97 A.g.t., s. 135.

98 İsmail Hakkı, *Maarifte Bir Siyaset*, İstanbul 1335, s. 83-84.

99 Siler, a.g.t., s. 134.

1919’da kabul edilen ve 24 Ekim 1919’da yürürlüğe giren Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi¹⁰⁰ ile Türkiye’de ilmî özerkliğe ve fiili idari özerkliğe sahip ilk üniversite kurulmuştur.

İhtisaslaşmanın en önemli göstergesi olan bölüm kavramının yer aldığı¹⁰¹ bu nizamnamede, bugünkü kullanışla fakülte, medrese; rektör, emin; dekan, reis olarak adlandırılmıştır.

A- Amacı:

Maarif-i âliyenin gelişme ve ilerlemesine hizmet etmektir¹⁰².

B- Darülfünun-ı Osmani’nin Bağlı Olduğu Kurum ve Özerkliği

Darülfünun, maarif nazırına bağlı bir kurumdur ve maarif nazırı “Darülfünun’un reisidir”. Maarif nazırı, Darülfünun’u “Darülfünun emini” vasıtasıyla idare edecektir. Ancak Darülfünun eminini seçmek maarif nazırına değil Darülfünun öğretim üyelerine aittir¹⁰³. “İlmi muhtariyeti haiz” olduğu¹⁰⁴ belirtilmiş olmasına rağmen, idari muhtariyet de fiilen verilmiş ancak resmen ifade edilmemiştir.

C- Darülfünun Yönetimi

1- Emin (Rektör)

Maarif nazırı adına Darülfünun’u idare edecek olan emin, bütün müderris ve muallimler tarafından iki yıllığına seçilecektir. En çok

100 Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi (DFON) için bkz.; Düstur, II. Tertib, C. 11, s. 401-409.

101 Ali Arslan, “Türkiye’de Tarih Bölümü’nün Kuruluşu”, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Sempozyumu (2003) Bildirileri, İstanbul 2004.

102 DFON, m. 1.

103 DFON, m. 19.

104 DFON, m. 2.

oy alan iki aday Maarif Nezareti’ne bildirilecek ve bunlardan biri padişah tarafından tayin edilecekti. Görev süresi sona eren emin tekrar seçilebilecekti. Darülfünun Eminliği ile Medrese Reisliği bir şahsın uhdesinde bulunmayacaktı¹⁰⁵.

“Emin”in Vazifeleri:

- Darülfünun’un idaresine nezaret etmek,
- Darülfünun Divanı’nın kararlarını icra etmek,
- Medreselerden verilen rü’usları imza etmek,
- İlmî müesseselerle yazışmaları yapmak,
- Resmî merasimlerde Darülfünun’u temsil etmektir¹⁰⁶.

Yerinden yönetim anlayışının bir tezahürü olarak, Darülfünun’a idari özerklik verilmemesine rağmen Darülfünun’un yöneticisi olan ve üstelik maarif vekili adına Darülfünun’u yöneten “emin”in, Türkiye tarihinde ilk kez öğretim üyeleri tarafından seçilmesi kabul edilmiş ve uygulanmıştır. Esasında bu, adı konulmadan uygulanan idari alandaki özerkliğin bir göstergesidir. “Emin”in bu şekildeki seçim ve tayini daha sonraki Cumhuriyet dönemi Darülfünun ve özerk üniversitelerinde de uygulanmıştır.

2- Darülfünun Divanı

Başkanı, Darülfünun emindir. Fakülte reisleri tabii üyesidir. Her fakültede, Meclis-i Müderrisin’ce ekseriyet-ârâ (çoğunluğun oyuyla) ile iki yıllığına ikişer müderris seçilmiş üyelerdir¹⁰⁷. Divan ayda bir normal olarak reis veya Darülfünun emininin daveti üzerine ise fevkalade olarak toplanacaktır¹⁰⁸.

105 DFON, m. 19.

106 DFON, m. 21

107 DFON, m. 23.

108 DFON, m. 28.

Divanın İlmî Vazifeleri:

- Tedrisatla ilgili Meclis-i Müderrisin'ce gönderilen kararları incelemek,
- İlmî gelişmelere ait tetkikleri teşvik etmek,
- İlmî kitapların telif ve neşrini sağlamak, ilmî eser vücuda getirenleri mükafatlandırmak,
- Kürsü ihdası, lağvı veya değiştirilmesi hakkında Meclis-i Müderrisin'ce alınan kararları ve medreselerin dahili idaresine ait yapılmak istenen düzenlemeleri incelemek ve mütalaasını Maarif Nezaretî'ne bildirmektir¹⁰⁹.

Kazai Vazifeleri:

- Hocalardan birinin değiştirilmesi icap ettiğinde veya talebelerden birine Meclis-i Müderrisin tarafından verilen disiplin cezalandırılmaları durumunda nihai kararını vermek.
- İhtiyaç halinde bir medrese veya medreselerin geçici olarak kapatılması hakkında reyini bildirmektir¹¹⁰.

İdari Vazifeleri:

- Maarif nazırı veya emin tarafından havale edilen hususları müzakere etmek,
- Darülfünun bütçesini hazırlamak,
- Darülfünun merasimlerini tertip etmektir¹¹¹.
- Ayrıca, bir fakülte reisinin görevden alınması zarureti ortaya çıktığında maarif nazırı bunu divanın kararına istinaden gerçekleştirdi¹¹².

109 DFON, m. 25.

110 DFON, m. 26.

111 DFON, m. 27.

112 DFON, m. 31.

Darülfünun'da ilmî, idari ve disiplin işlerinde en yetkili organ olan divanda, seçilmiş ve Maarif Nezareti'nce tasdik edilmiş bir emin ile dört fakülte reisinin yanında her fakülteden ikişer olmak üzere sekiz seçilmiş üye vardır. Divanda her zaman seçilmişlerin oranı atanmışlardan fazladır. Bu da Darülfünun'un kendi kendini yönettiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de ilk defa uygulanan divan sistemi, Cumhuriyet dönemi Darülfünun'u, özerk üniversiteleri ve bazı öğretim müesseselerinde aynı adla veya senato olarak tatbik edilmiştir.

3- Fakülte Yönetimi

a- Fakülte Reisi

Meclis-i Müderrisin tarafından bütün azaların çoğunluğunun oyu ile iki aday seçilecek, seçilen adaylar hakkında divanın durum hakkındaki mütalaası da ilave edilerek Maarif Nezareti'ne bildirilecekti. Maarif nazırı da adaylardan birini reis olarak atayacaktı¹¹³. Reis bir yıllığına seçilecek, süresi dolan reis tekrar göreve gelebilecekti. Reisin değiştirilebilmesini icap ettiren bir hal olduğunda, reis ancak Darülfünun Divanı'nın kararına istinaden maarif nazırı tarafından azledilebilecekti¹¹⁴.

Reis, medresenin idaresini sağlayacak, medreseyi temsil edecek ve medresenin bilumum muamelatını yürütecektir¹¹⁵.

b- Katib- i Umumi

Meclis-i Müderrisin tarafından seçilecek ve Maarif Nezareti'nce tasdik edilecekti. Katibin muallimlerden olması tercih sebebi olacaktı¹¹⁶.

113 DFON, m. 29.

114 DFON, m. 31.

115 DFON, m. 29.

116 DFON, m. 34.

Reisin, idari vazifelerine yardım edecek olan katip, tedrisatın düzenli yapılmasını sağlamakla yükümlüydü. Bu hususta bir zorlukla karşılaştığında bunu Meclis-i Müderrisin'e arz edecekti¹¹⁷.

c- Meclis-i Müderrisin

Her medresede müderris ve muallimlerden meydana gelen bir meclis bulunacaktı¹¹⁸. Meclise reis başkanlık edecek, eğer reis yoksa meclis yerine bir vekil seçecekti. Azanın ekseriyeti bulunmadıkça müzakere yapılamayacak ve herhangi bir karar alınamayacaktı¹¹⁹. Ayda bir defa mutat olarak toplanacak olan meclis, ayrıca reisin daveti veya üyelerden dört kişinin isteğiyle olağanüstü toplanacaktı¹²⁰.

İlmî Vazifeleri:

- Müderris adaylarını tespit edecek,
- Muallimlik imtihanlarını düzenleyecek,
- Tedrisatın yürütülmesi, kürsü ihdası, lağvı ve değiştirilmesi hakkında mütalaasını divana bildirecek,
- İlgili branşta yurtdışına gönderilecek öğrencileri divana bildirmek üzere tespit edecek,
- Darülmesai (araştırma merkezi) ve Darülistihzarların (hazırlık merkezleri) iyi şekilde çalışmalarını sağlayacaktır¹²¹.

Kazai Vazifesi:

- Hocalardan değişmesi icap eden biri hakkındaki ilk kararı verecek ve azadan biri aleyhine disiplin cezasını tayin edecektir,

117 DFON, m. 35.

118 DFON, m. 37.

119 DFON, m. 38.

120 DFON, m. 39.

121 DFON, m. 41.

- Talebenin disiplin işlerini yürütecektir¹²².

İdari Vazifesi:

- Emin ve reis tarafından havale edilen evrakı müzakere edecek,
- Medrese bütçesinin ihtiyaca göre sarf edilmesini düzenleyecek¹²³.
- Fakülte reisini ve katib-i umumiye seçecektir¹²⁴.

Fakültenin ilmî, idari ve disiplin işlerinde en yetkili organı Fakülte Meclisi'dir. Üzerindeki organ, fakülte reisi değil, Darülfünun Divanı'dır. Meclisin, fakülte yöneticileri olan reis ve katib-i umumi'yi seçmekle görevli olması, reisin isteği dışında toplanabilmesi noktaları dikkate alındığında, fakülte yönetiminde esas güç öğretim üyelerinden oluşan Fakülte Meclisi'dir. Bu, 1919'daki fakülte yönetimi, divanla ilişkileri hariç, 1916'daki Tıp Fakültesi yönetimiyle ayniyet göstermektedir. Bu yönetim şekli daha sonraki özerk üniversite yönetimlerinde bir model olacaktır. 1934-46 yılları arasında uygulanan merkezî yönetimde de akademik alanda Fakülte Meclisi fonksiyonlarını yerine getirmeye devam etmiştir.

D- Hoca Tayin ve Azli

Tayin:

Müderrisler, Meclis-i Müderrisin tarafından ekseriyet-ârâ ile veya imtihanla iki aday tespit edilerek divan vasıtasıyla Maarif Vekaleti'ne bildirecek ve padişahın iradesiyle tayin gerçekleşecektir¹²⁵.

Muallimler, Meclis-i Müderrisin tarafından yapılacak imtihanla medreseye kabul edileceklerdi¹²⁶.

122 DFON, m. 42.

123 DFON, m. 43.

124 DFON, m. 29, 34.

125 DFON, m. 12.

126 DFON, m. 16.

Azil:

Müderres ve muallimlerin aziller, istifaları dışında, mesleğin şeref ve haysiyetine aykırı davranma ile tedrisatta “adem-i muvaffakiyeti (başarısızlığı)” gibi hallerde Meclis-i Müderresin’in ekseriyet sülûsan-ârâsı ile verilecek karara göre Maarif Nezareti tarafından gerçekleştirilirdi¹²⁷.

Özerklik yapısına uygun olarak tayin ve azillerde en etkili organ Fakülte Meclisleridir. 1916 Tıp Fakültesi yapısındaki gibi gerçekleştirilen tayin ve aziller, daha sonraki özerk yönetimlerde uygulanan usulle ayniyet göstermektedir.

E- Ders İhdası

Medreselerde ilim ve fennin ehemmiyetine göre ders ve kürsülerin tespiti veya ilgası, program ve ders saatlerinin düzenlenmesi Meclis-i Müderresin’in teklifi ve Darülfünun Divanı’nın tasvibi ve Maarif Nezareti’nce onaylandıktan sonra uygulanmaya başlayacaktı¹²⁸.

F- Talebenin Cezalandırılması ve Örgütlenmesi

1912’deki Darülfünun Şu’ûbâtı İnzibat Nizamnamesi’ne istinaden, Meclis-i Müderresin tarafından yapılacaktı¹²⁹. Öğrenciler serbest olarak Cemiyetler Kanunu’na göre örgütlenebiliyorlardı.

G- Eğitime Ara Verilmesi

Bir medrese veya medreselerde eğitime ara verilmesi, Darülfünun Divanının reyî alınarak Maarif Nezareti’nce gerçekleştirilecekti¹³⁰.

127 DFON, m. 13.

128 DFON, m. 9.

129 DFON, m. 42.

130 DFON, m. 26.

Eğitime ara verilmesinde bile Darülfünun Divanı'nın reyi alınıp, yetkinin direkt olarak Maarif Nezareti'ne verilmemesi önemli bir göstergedir.

Türkiye'de ilmî muhtariyetin resmen verilerek uygulamaya geçilmesi, 1919 Darülfünun Nizamnamesi ile olmuştur. Özerk bir üniversite yönetimindeki gibi, emin, fakülte reisleri ve katib-i umumileri ile yönetimde en yetkili organ olan divanın üyelerinin çoğunluğu, hükümet tarafından tasdik edilmemek üzere fakülte öğretim üyeleri tarafından seçilmesi fiilî olarak idari özerkliğin yürürlüğe konduğunu ortaya koymaktadır. Zaten kısa bir süre sonra Tevfik Paşa'nın sadareti sırasında 12 Ağustos 1922'de kabul edilen bir kararname¹³¹ ile Darülfünun, "şahsiyeti hükmiye"yi (tüzel kişilik) haiz bir müessese haline getirilmişti. Bu kararnameye göre, Darülfünun ve medreselerinden (fakültelerinden) her biri menkul ve gayrimenkul her çeşit teberruyu kabul etmek ve bunlarla ilgili her türlü muamela-ta ait olmak üzere hükmi şahsiyete sahip olacaktı. Bu tüzel kişilikten doğan görev ve yetkilerin murakabesi Darülfünun için Darülfünun Divanı'na ve fakülteler için Meclis-i Müderrisin (Fakülte Meclisi)'e ait olacaktı. Böylece Türkiye'de ilk defa üniversite resmî olarak da idari özerkliğe kavuşmuş oldu.

Tanzimat döneminde düşünülen ancak uygulanamayan serbest üniversite, II. Meşrutiyet'le beraber kademe kademe gelişerek 1922'de özerklikle kurulmuş oldu.

H- İstanbul'un İşgal Dönemi ve

Milli Mücadele Döneminde Üniversitenin Tavrı

1-İstanbul'un Türkiye'de Kalması İçin Muhtıra

Milli Mücadele sürerken İtilaf devletlerinin İstanbul'u işgal altında tutmaları, Darülfünun'un zor yıllar geçirmesine sebep olmuş-

131 Darülfünun-ı Osmanî'nin Şahsiyeti-i Hükmiyesi Hakkındaki Kararname için bkz.; Düstur, II. Tertib, C. 2, s. 697.

tur. Buna rağmen, Edebiyat Fakültesi'nin de katkılarıyla Darülfünun, milli dava karşısında ilgisiz kalmamıştır. Paris Konferansı'nda İstanbul ve Boğazların tarafsız bir statüye dönüştürülmesi çalışmaları sırasında Darülfünun bir muhtıra hazırlamıştır. Bu muhtırada, yapılmak istenilenin haksızlık olduğu ve İstanbulsuz bir Türkiye'nin bağımsız kalamayacağı vurgulanmıştır.

2- İzmir'in İşgali Dolayısıyla Yapılan Mitinge Katılım

İzmir'in Yunan işgaline uğraması Darülfünun'da büyük tepkiyle karşılandı. Darülfünun'da binlerce kişinin katıldığı protesto toplantısı yapıldı. Her fakülte adına birer hoca konuşma yaptı. Hocaların ve öğrenci derneklerinin temsilcilerinin katılmasıyla bir cemiyet kuruldu ve bu cemiyet bir protestoname hazırlayarak İtilaf devletleri temsilcilerine vermeyi kararlaştırdı. Daha sonra İzmir'in işgaliyle ilgili bir protesto toplantısı daha yapıldı.

3- Milli Mücadeleye Destek İçin Yapılan Darülfünun Grevi

Edebiyat Fakültesi öğrencileri, 12 Nisan 1922'de Edebiyat Medresesi (Fakültesi) Talebe Cemiyeti vasıtasıyla ittifakla aldıkları bir kararla Milli Mücadele aleyhine tavır sergileyin ve Türkleri tezyif edici ifadeler kullanan bazı hocaları protesto etmiş ve dersleri boykot etmişlerdi. Daha sonra boykot bütün Darülfünun'un fakültelerine yayılmış ve Osmanlı Maarif Nezareti karşı tedbir olarak 25 Nisan 1922 tarihinde geçici olarak Darülfünun'u kapatmıştı. Darülfünun ancak 2 Haziran 1922'de tekrar açılmıştı¹³².

4- Edebiyat Fakültesi Tarafından Mustafa Kemal Atatürk'e

Fahri Müderrislik Unvanının Verilmesi

1919 tarihli İstanbul Darülfünunu Nizamnamesi'ne göre her medrese (fakülte) öğretim üyeleri tarafından seçilen bir reis (dekan)

132 T. Gökbilgin, Milli Mücadele Başlarken, Ankara 1959, s. 66; Siler, a.g.t., 185-190.

tarafından yönetiliyordu. Ancak medreselerin en güçlü organı öğretim üyelerinden oluşan Meclis-i Müderrisinler idi. Bu Meclis-i Müderrisinlerin ilmî vazifeleri arasında “icazet rütbelerinin tevcih”i de mevcuttu¹³³. Bu yetkisine dayanarak her medresenin meclisleri hükümetten bağımsız olarak fahri akademik unvanlar verebiliyorlardı.

1922’de Edebiyat Fakültesi öğrencileri, Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya fahri müderrislik unvanı verilmesi fikrini ortaya atmışlardı¹³⁴. Daha sonra, Edebiyat Fakültesi müderrislerinden Yahya Kemal, Mustafa Kemal Paşa’ya fahri müderrislik unvanı verilmesini teklif etmiş, Fakülte Kurulu’nun oy birliğiyle almış olduğu karar paşa hazretlerine duyurulmuştu. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’dan gelen 26 Ekim 1922 tarihiyle gönderilen cevabî telgraf, 13 Kasım 1922 tarihli Fakülte Kurulu toplantısında okunmuştur¹³⁵. Mustafa Kemal Paşa’ya fahri müderrislik unvanının verilmesinden kısa bir süre sonra bu defa İstanbul Darülfünunu Fen Medresesi tarafından Milli Mücadele’nin Batı Cephesi kumandanlığı ile temayüz eden İsmet Paşa’ya (İnönü) Fahri Müderrislik unvanı verilmişti¹³⁶.

Normal dönemlerde aktif olarak siyasi meselelere eğilen Darülfünun öğretim üye ve öğrencileri, olağanüstü dönemlerde de düşmana karşı açık tavır ortaya koymuş ve Milli Mücadele’yi desteklemişti.

133 11 Teşrin-i Sani 1335 tarihli Osmanlı Darülfünunu Nizamnamesi (Düstur, II. Tertib, C. 11, s. 401-406), madde, 41.

134 Bakınız, Ali Arslan, “İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarafından Mustafa Kemal Atatürk’e Fahri Müderrislik Unvanı Verilmesi”, İ.Ü. İnkılap Tarihi Enstitüsü Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı 5.

135 Ali Arslan, Osmanlı Darülfünunu, s. 297-305; Fuat Ezgü, “Atatürk’ün Fahri Müderrislik Diploması”, Tarih Hazinesi, Yıl 1, Sayı 5, (15.1.1951), s. 219-229.

136 Ali Arslan, “İsmet İnönü’ye İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Tarafından Fahri Müderrislik Unvanı Verilmesi”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı 1, İstanbul 2001, s. 1-15.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ

DARÜLFÜNUN YÖNETİMİ

I- DARÜLFÜNUN'UN YAPISI

Osmanlılardan ilmî ve idari özerkliğe sahip tek üniversite olarak Cumhuriyet dönemine intikal eden İstanbul Darülfünun'u; Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat Fakültesi ile Dişçilik ve Eczacılık mekteplerinden oluşan bir müessese idi. 1924 yılında İlahiyat Fakültesi beşinci fakülte olarak kuruldu.

Milli Mücadele devam ederken İstanbul Hükümeti'nce bir kararnameyle verilen tüzelkişiliğin takviyesi için Cumhuriyet döneminde çalışmalara başlanmış ve İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi'nce hazırlanan kanun teklifi, Darülfünun Divanı tarafından da uygun görülerek Maarif Vekaleti'ne gönderilmişti. Bu kanun teklifine daha sonra İstanbul'dan Ankara'ya giden İsmail Hakkı Baltacıoğlu başkanlığındaki Darülfünun Heyeti ile Maarif Vekaleti yetkililerince müzakere edilerek son şekli verilmişti. Hükümet tarafından da uygun görülen bu kanun teklifi TBMM'ye gönderilmişti. Kanunun esbâb-ı mucibesi kısmında "Darülfünun için ilmî muhtariyet ve fikrî hürriyet ancak mali ve idari hayatta hukuk-ı mahsusası haiz olmak suretiyle temin ve tesis edilebilir" ifadeleri kullanılarak, ilmî muhtariyet olabilmesi için idari ve mali muhtariyetin şart olduğuna dikkat çekilmişti. Nihayet, TBMM 21 Nisan 1924'te, 394 sayılı kanun ile İstanbul Darülfünunu'nun hükmi şah-

siyetini kabul etti ve Darülfünun'un genel bütçeden ayrı mülhak bir bütçesi olmasını kararlaştırdı. Böylece muhtariyet yani özerklik kanunlaştırılmış oldu¹³⁷.

Bu arada, Bakanlar Kurulu İstanbul Darülfünun'u için hazırlanan 52 maddelik bir talimatnameyi 21 Nisan 1924'te kabul ederek, özerk yapıya göre Darülfünun yönetimini tanzim etti. Bu talimatnameyle 1919 tarihli Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi ve 1916 tarihli Tıp Fakültesi Talimatnamesi'nin yeni talimatnameye aykırı olan hükümleri yürürlükten kaldırıldı. 1924'teki bu talimatname 1933 yılında Darülfünun'dan üniversiteye geçene kadar yürürlükte kaldı.

A- Darülfünun'un Amacı

Darülfünun için çizilen hedef¹³⁸, “*Maarif-i Âliyenin inkişâf ve terakkisine*” hizmet etmektir. Darülfünun ilmî bir müessesedir¹³⁹.

B- Darülfünun'un İdaresi

1- Emanet

Darülfünunun “reisi”, maarif vekilidir. Maarif vekili, Darülfünun'u emin vasıtasıyla idare ederdi¹⁴⁰. Fakat Darülfünun emininin tayini, doğrudan atama suretiyle Maarif Vekaleti tarafından yapılmazdı. Emin, Darülfünun'da vazifeli umum müderris ve muallimler tarafından üç seneliğine seçilir ve seçim esnasında en çok oy

137 Kanun için bkz.; Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'deki Üniversitelerin Gelişmesi, I, İstanbul 1950, s. 211-214.

138 Darülfünun-ı Osmani Nizamnamesi (DFON), m. 1; DF, “Maarif-i Âliyenin inkişâf ve terakkisine hâdim Hukuk, Tıp, Edebiyat, Fünun medreselerinden müteşekkil bir müessese-i ilmiyedir”.

139 İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi (İDFT)'de (Talimatname için bkz.; Ernest Hirsch, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, I, İstanbul 1950, s. 223-228), DF'un hedefi ile ilgili madde kısaltılarak “DF; Tıp, Hukuk, Edebiyat, Fen ve İlahiyat Fakültelerinden müteşekkildir” şekline dönüştürülmüştür. Bakınız, İDFT., madde 1. Fakat DF tarafından hazırlanan öğrenci rehberlerinde, İstanbul Darülfünunu'nun 1929-1930 Talebe Rehberi (1929-1930) (TR), İstanbul 1930, s. 7 ve 1931-1933 TR, s. 7 “Maarif-i Âliyenin inkişâf ve terakkisine hâdim...müessese-i ilmiye” olduğu belirtilmiştir.

140 İDFT., m. 18

alan iki aday vekaletle bildirilirdi. Vekalet de bunlardan birini tercih ederek, cumhurbaşkanının tasdikine sunar ve Darülfünun emini-
nin tayini gerçekleşirdi¹⁴¹.

Darülfünun emini olabilmek için müderris olmak şart olup¹⁴²,
emin seçilen kişi aynı zamanda eminlik ile bir medrese yani fakülte
reisliğini uhdesinde bulunduramazdı¹⁴³.

Darülfünun'un bütün şubelerine iyi bir şekilde nezaret etmek¹⁴⁴,
lüzumlu hususları Darülfünun Divanı'na havale etmek¹⁴⁵, Darül-
fünun Divanı'na başkanlıkta bulunmak¹⁴⁶ Darülfünun Divanı'nın
kararlarını icra etmek, fakülteler tarafından verilen diplomaları ha-
zırlamak, müesseselerle yazışma ve haberleşmeyi sağlamak, gelen
heyetleri Darülfünun namına kabul etmek ve bütün hususlarda
Darülfünun'u temsil etmek Darülfünun emininin başlıca vazifeleri
arasındadır¹⁴⁷. Süresi dolan Darülfünun emini tekrar seçilebilirdi¹⁴⁸.
Darülfünun eminine eminlik vazifesinden dolayı müderrislik maa-
şından başka belirlenmiş bir tahsisat da verilirdi¹⁴⁹.

2- Divan

İstanbul Darülfünunu ve her fakülte şahsiyet-i hükmiyeyi haiz¹⁵⁰
olmakla beraber, Darülfünun'da en yüksek karar organı Darülfünun
Divanı'dır¹⁵¹. Eminin başkanlığında toplanan divan, tabii üye olarak

141 Aynı madde.

142 İDFT, m. 17.

143 İDFT, m. 20.

144 İDFT, m. 21.

145 İDFT, m. 26.

146 İDFT, m. 22.

147 İDFT, m. 21.

148 İDFT, m. 18.

149 İDFT, m. 19.

150 İstanbul Darülfünunu'nun Şahsiyet-i Hükmiye Hakkında Kanun, TBMM Zabıt Ceridesi (ZC), Cilt VIII, s. 1093-1106, m. 1.

151 Fakülte meclisleri ile DF Divanı arasında bir ihtilaf ortaya çıkması halinde divanın re'sen ittihaz edeceği karar geçerlidir. Bkz.; İDFT, m. 27.

fakülte reisleri ile her fakülteden üç yıllığına müderris meclislerince seçilen ikişer müderristen oluşmaktadır. Darülfünun Divanı; emin, beş fakülte reisi ve seçilmiş on üye olmak üzere toplam on altı kişiden müteşekkildir.

Divanın vazifeleri; ilmî, kazaî ve idari olmak üzere üçe ayrılırdı¹⁵²:

İlmî Vazifeleri

Tedrisatla ilgili olarak fakülte müderris meclislerince alınan kararları tetkik, ilmî gelişmelere ait incelemeleri teşvik, ilmî kitapların telif ve neşrini temin, ilmî kitaplara mükafat verilmesini Maarif Vekaleti'ne teklif, fakülte meclislerine alınan fakültelere ait nizamât ve talimatname layihalarını inceleyerek tasvip etmektir¹⁵³.

Darülfünun Talimatnamesi'nde her fakültede okunması bildirilen derslerin¹⁵⁴ ilmî ehemmiyet ve genişliğine göre bir veya müteaddit derslere ayrılması, fakültelerde bulunan derslerin birleştirilip, şubelere taksimi, ders ihdas ve ilgası teklifleri, fakültelerde meslek şubeleri açılması ve lüzum görülen her türlü değişikliği, o işlerle ilgili fakülte meclisinin teklifi, Darülfünun Divanı'nın kabulü ve Maarif Vekaleti'nin onayı ile icra edilebilirdi¹⁵⁵. Ayrıca Darülfünun Divanı, Türkiye'deki orta ve yüksek öğretim hakkında görüşlerini açıklamakla vazifeliydi¹⁵⁶.

Darülfünun Divanı'nın yapmış olduğu icraat, örneklerinin ortaya konması konunun anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Mesela, 1930 yılında Darülfünun hocalarının maaşlarında baremin uygulamaya konulabilmesi için derecelendirme yapılması şart olmuştur. Bunun için fakülte meclislerinden gelen ve kürsü ile ders sayılarını

152 İDFT., m. 22.

153 İDFT., m. 24.

154 İDFT., m. 4, 5, 6, 7, 8.

155 İDFT., m. 9.

156 İDFT., m. 24.

gösteren taslaklar üzerinde Darülfünun Divanı düzenlemeler yapmış ve bazı kürsüleri ayırma işlerini bitirdikten sonra Maarif Vekaleti'ne göndermiştir¹⁵⁷.

Darülfünun tarafından 1929-30'da bir ıslahat projesi hazırlanmıştı¹⁵⁸. Bu ıslahat projesi hazırlanırken, Hukuk Fakültesi Müderris Meclisi ile divan arasında Tatbikat-ı Hukukiye ve Cezaiye dersi ile İktisat dersinin kaldırılması hususunda görüş ayrılığı çıkmıştı. Divandaki Hukuk Fakültesi temsilcilerinin itirazına rağmen divanın ekseriyet kararı ile iki ders kaldırılmıştı¹⁵⁹. Darülfünun Divanı'nın hazırladığı ıslahat projesi de Maarif Vekaleti tarafından yeterli bulunmayarak icraata konulmamıştır¹⁶⁰. Aynı şekilde Darülfünun Divanı'nın hazırladığı Gazetecilik Mektebi projesi de Maarif Vekaleti'nce kabul görmemiştir¹⁶¹. Darülfünun Divanı, 1929 yılında Hayvanat İstasyonu'nun Baltalimanı'ndaki yalıda kurulması ve Tedkik-i Arz Enstitüsü'nün kadro ve çalışma tarzına dair bir talimatname yapılmasını ve onaylanmasını Maarif Vekaleti'ne arz etmiştir¹⁶². Görüldüğü gibi Darülfünun Divanı, ilmî hususta Maarif Vekaleti'nden doğrudan emir alma mevkiinde değilse de özellikle mevcut olan şeylerin dışında yapacağı icraatlarında Maarif Vekaleti'nin tasdiki gerekmektedir.

Kazai Vazifesi

İlmî heyetten birinin değiştirilmesinde nihai kararı vermek Darülfünun Divanı'na aittir¹⁶³. Bir öğretim üyesinin görevden alınması;

157 C., 12. X. 1929; C., 14.X.1929.

158 C., 17.XII.1929.

159 Vakıf Gazetesi (V.), 2.VI.1920.

160 V., 3.V.1929.

161 Darülfünun Edebiyat Fakültesi Zabıt Hülasaları, C. II, XII. 1931, s. 37.

162 C., 25.II.1929.

163 İDFT., m. 26. Bu hususta geniş bilgi ve tatbikat için bakınız: Ali Arslan, "Cumhuriyet Dönemi İstanbul Darülfünunu'na Öğretim Üyesi Olmanın Şartları ve İlmî Yetersizlik Dolayısıyla Görevden Alınma", Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 14, İstanbul 1994, s. 161-171.

onun istifası, derse ve meclise tekraren devam etmemesi, mesleğin şeref ve haysiyetine aykırı harekette bulunması, sahasındaki ehliyet-sizliğiyle ilgisizliği dolayısıyla verilecek ceza, divan üyelerinin üçte iki çoğunluğunun verecekleri kararlarla gerçekleşebilirdi¹⁶⁴.

Tatbikatta ise nihai kararın, Darülfünun'a idari muhtariyet verilmesinden önceki nizamnamede olduğu gibi¹⁶⁵ uygulandığı görülmektedir. 1929-33 yılları arasında ilmî yetersizliği dolayısıyla tek ihraç kararı, Tıp Fakültesi muallimi Rasim Ali Bey hakkındadır. Tıp Fakültesi Meclisi'nce Rasim Ali hakkında alınan ihraç kararı, divan tarafından tasdik edilip Darülfünun tarafından Maarif Vekaleti'ne gönderilmişti. İhraç kararı, Maarif Vekaleti'nce tasdik edilmediği gibi, hakkındaki karar kesinleşene kadar maaş almaya devam eden Rasim Ali Bey'in maaş aldığı halde niçin derslere devam etmediği Darülfünun'dan bir yazıyla sorulmuştur¹⁶⁶. Maarif Vekaleti'nin, Rasim Ali'nin vazifesine iadesi lüzumunu bildirmesi üzerine¹⁶⁷, Divan'daki Tıp Fakültesi azaları karşı çıkmış ve seçilen üyelerden Hasan Reşat ve Server Kamil beyler divandan istifa etmişlerdir¹⁶⁸. Uzun süre bir neticeye ulaştırılamayan ihraç kararı, Rasim Ali'nin orta mektep muallimliğine tayin edilmesiyle çözümlenmiştir¹⁶⁹.

Rasim Ali'nin vekalet emrine alınması¹⁷⁰, bir memur kabul edilerek başka bir yere tayini, Darülfünun'un muhtariyetine müdahale tartışmasını ortaya çıkarmıştı¹⁷¹. Bu tarzdaki diğer bir uygulama da normal görev sürelerinin sona ermesi dolayısıyla Eczacılık ve Dışçı-

164 İDFT., m. 15.

165 İDFT., m. 13. Bir öğretim üyesinin görevden alınması Divan azasının "ekseriyet-i sülüsân ârâsı ile verilecek karara müsteniden Maarif Nezareti tarafından usulü dairesinde" icraat ile gerçekleşirdi. Fakat bu madde İDFT'de Divanın "ekseriyet-i sülüsân ârâsı ile verilecek karara müsteniden usulü dairesinde vaki olur. (m. 15)" şeklinde değiştirdi.

166 Son Posta Gazetesi (SP), 20.IV.1932.

167 C., 21.IV.1932.

168 C., 21.IV.1932.

169 C., 16.I.1933.

170 C., 13.XI.1932.

171 C., 16.XI.1932.

lik mekteplerinden çıkarılan asistanların Maarif Vekaleti'nin emriyle görev sürelerinin uzatılmasıdır¹⁷².

Kazaî noktadan, Maarif Vekaleti'nin Darülfünun'a özerklik tanınmasından önceki uygulamayı devam ettirdiği görülmektedir.

İdari Vazifeleri

Darülfünun'un idari vazifesi, maarif vekili ve emin tarafından havale olunan hususları müzakere ve Darülfünun bütçesini hazırlamaktır¹⁷³.

Fakülte reislerinin seçiminde, reis üçte iki çoğunlukla seçilirse Darülfünun Divanı bunu "tasvip" ederek vekalet arz ederdi. Şayet, üçte iki çoğunluk sağlanamadan bir reis seçilmiş ise, en çok oy alan iki adaydan biri divan tarafından tercih edilerek Maarif Vekaleti'ne bildirilirdi. Vekaletin kabulü ve reisicumhurun tasdiğiyle de reisler tayin edilirdi¹⁷⁴.

Darülfünun Divanı, bazen reisler hakkında tercihinin yapmadan evvel Maarif Vekaleti ile temas eder yahut vekalet iki aday arasından tercihinin doğrudan yapardı. Emin Neş'et Ömer Bey 1930'da Tıp Fakültesi reislik seçiminde yirmi ve on üç oy alan iki aday hakkında Maarif Vekaleti'yle hangisinin tercih edileceği hususunu görüşmüştür. 1930'da Fen Fakültesi Reislik seçiminde Fatih Bey on üç oy, Hüsnü Hamit Bey on bir oy almış ve Maarif Vekaleti doğrudan Hüsnü Hamit Bey'i tercih etmişti¹⁷⁵. Daha sonra Fen Fakültesi Reisliği'nden Hüsnü Hamit'in istifasını, Maarif Vekaleti reislik süresi az kaldığı gerekçesiyle kabul etmemiştir¹⁷⁶. Tıp Fakültesi'ne bağlı bulunan Dişçilik Mektebi Müdürlüğü'ne Tıp Fakültesi muallimi Mahir

172 C., 8.II.1933.

173 İDFT., m. 26.

174 İDFT., m. 28.

175 C., 23.V.1930.

176 V., 29.VIII.1930.

Bey’in tayini de Maarif Vekaleti tarafından reddedilmişti¹⁷⁷. Daha sonra Dişçilik Mektebi Müdürlüğü’ne kimya müderrisi Ziya Bey’in tayini kararlaştırılarak Maarif Vekaleti’ne bildirilmişti¹⁷⁸.

Darülfünun idari kadrosunun belirlenmesinde muhtariyetin bulunmasına rağmen Maarif Vekaleti’nin etkili olduğu görülmektedir.

3- Fakültelerin İdaresi

a- Fakülte Reisi

Reis, fakülte öğretim üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile üç yıl-
lığına seçilirdi. Üçte iki çoğunluk sağlanamadığı takdirde en fazla
oy alan iki aday, Fakülte Meclisi tarafından Darülfünun Divanı’na
bildirilirdi. Divan da bunlardan birini tercih ederek Maarif Vekale-
ti’ne önerir ve vekaletin tercih ettiği şahıs, cumhurreisinin tasdikiyle
reis tayin edilirdi. Reisin müderris olma şartı vardı¹⁷⁹. İki fakülte-
nin reisliğini bir kişi uhdesinde bulunduramazdı¹⁸⁰. Reis, fakültede
bulunmadığı zamanlarda yerine bir müderrisi vekil bırakır ve bunu
Darülfünun Emaneti’ne bildirirdi¹⁸¹.

Fakülte reislerinin vazifeleri:

- Fakülte ve şubeleri teftiş,
- Tedrisatın düzenli yapılması ve hocaların devamlı çalışmalarına nezaret,
- Fakülte Meclisi’nin kararlarından gerekenlerini yazıyla gerekli yerlere bildirme ve lüzumlu olanlarını icra,

177 C., 03.IV.1933.

178 C., 26.IV.1933.

179 İDFT., m. 28.

180 İDFT., m. 29.

181 İDFT., m. 31.

- Diplomaları imza,

- Fakülteye gelen heyetleri kabul ve fakültede yapılacak mera-simlere başkanlık etmektir.

Darülfünun'un ve divanın vazifelerine dahil olmayan bütün hususlarda re'sen haberleşme, fakülte reislerinin başlıca vazifelerindendir. Ayrıca fevkalade şartlar ortaya çıktığında, daha sonra Fakülte Meclisi'ne arz etmek üzere tedrisata ara verilebilirdi. İcap eden durumlarda fakülte memurlarını uygun bir tarzda tayin ve azleder, emanete bildirmek şartıyla hemen vazifeden el çektirebilirdi¹⁸².

Reis bütün işlerinde yardımcı olmak üzere fakültelerde birer umumi katip, reisin fakülte müderris ve muallimlerinden göstereceği iki aday arasından Fakülte Meclisi tarafından "ekseriyet-i ârâ" (oy çokluğu) ile üç seneliğine seçilir ve divan tarafından tasdik edilirdi. Süresi biten umumi katip tekrar seçilebilirdi¹⁸³.

b- Fakülte Meclisi

Her fakülte, kendi müderris ve muallimlerinden oluşan bir Fakülte Meclisi'ne sahipti. Meclise fakülte reisi başkanlık ederdi. Meclis, üç ayda bir olağan, reisin daveti veya müderris ve muallimlerden altı kişinin talebi üzerine de fevkalade toplanırdı¹⁸⁴.

Müderris ve muallimlerle beraber ilmî heyetten sayılan müderris muavinlerinin¹⁸⁵, fakülte meclislerine tabii üye olmaları hususunda bir kayıt yoktu¹⁸⁶. Buna rağmen, Edebiyat Fakültesi'nde teammül olarak müderris muavinleri de fakülte meclisine dahil edilirdi. Hukuk Fakültesi'nde ise müderris muavinlerinin ilmî heyete dahil olma istekleri Hukuk Fakültesi'nde kabul edilmemiştir¹⁸⁷. Müderris

182 İDFT, m. 30.

183 İDFT, m. 34-35.

184 İDFT, m. 36.

185 İDFT, m. 10.

186 İDFT, m. 36.

187 C., 22.III.1933.

muavinlerinin ilmi heyete dahil edilmeleri yanında fakülte meclislerine kabul edilmemeleri, talimatname hazırlanırken gözden kaçan ve sonradan düzeltilmeyen bir çelişki olmalıdır.

Fakülte meclislerinin vazifeleri kısaca üçe ayrılırdı.

İlmî Vazifeleri:

- Boş bulunan derslere hoca adaylarını seçme,
- Müderris muavinliği imtihanlarını tertip ve ilan etme,
- Tedrisatın cereyan tarzını, ders ve ilgası ile değiştirilmesi hakkındaki mütalaaları ile öğrenimlerini yabancı memleketlerde tamamlamak üzere gönderilecek fakülte talebelerini tespit edip emanete bildirmek,
- İlmî tetkikleri teşvik, ilmi kitap ve risaleleri telif ve yayınlayanlara mükafat vermek,
- Darülmesailerde çalışan şahıslara başarılarına göre ihtisas vesikası vermektir¹⁸⁸.

İdari Vazifeleri:

Fakülte dekanı, fakülte adına görev yapacak divan üyelerini ve katib-i umumi'yi seçmektir.

Fakülte bütçesine göre darülmesai ve ders ihtiyaçlarını düzenli şekilde dağıtmak, reis ve emin tarafından havale olunan hususları müzakere etmektir¹⁸⁹.

Fakülte yönetimlerinin tatbikatına bakıldığında, fakülte reisleri seçimlerinde her zaman iki adaydan birini seçmeye ihtiyaç kalmaz-

188 İDFT., m. 37.

189 İDFT., m. 37.

dı. 1930'da Fen Fakültesi¹⁹⁰ ve Hukuk Fakültesi'nde¹⁹¹ reisler ittifaqla seçilmişti. Bazen reis seçimlerinde emin ve divanın istemediği şahısların seçilmesinde tartışmalar olurdu. Bunun tipik bir örneği Edebiyat Fakültesi'nde cereyan etmişti. Edebiyat Fakültesi Meclisi, müddeti sona eren Fuat Köprülü'yü tekrar reis seçmiş, fakat divan bunu reddetmişti. Fakülte Meclisi'ndeki bir kısım hocaların Köprülü'yü divanın istememesine karşın tekrar reis seçmek istemeleri üzerine, Emin Muammer Reşit Bey, Fakülte Meclisi'ndeki toplantıya iştirak etmiş ve Fuat Köprülü'yü reis olarak istemediklerini bildirmişti. Reis seçimi için toplanan Fakülte Meclisi'nde bir kısım müderrisler Fuat Köprülü'nün tekrar seçilmesinde bir sakınca bulunmadığı, diğerleri ise seçilse bile divanın tekrar reddedeceği şeklinde görüş bildirmişlerdi¹⁹². Fuat Köprülü, divanın kendisi hakkında yaptığı muamelede haksız olduğunu, sicil makbuzunu mecliste bulunanlara göstererek divanın kendisini sicilli bulunduğu yolundaki ithamların da asılsız bulunduğunu belirtmişti. Köprülü, bu divanla çalışmasının mümkün olmadığını bildirerek reis adaylığından çekilmişti¹⁹³. Bunun üzerine yapılan seçimde on iki oy Ali Muzaffer Bey'e, on bir oy da Behçet Bey'e verilmişti. Neticede divan, Ali Muzaffer Bey'in reisliğini tercih etmiş ve daha sonra da tayini tasdik edilmişti¹⁹⁴.

Bazı durumlarda fakülte idareleriyle Maarif Vekaleti arasında anlaşmazlıklar meydana gelirdi. Maarif Vekili Cemal Hüsnü Bey'in Dişçilik Mektebi'nde vazife yapması için Kazım Esat Bey'in kadroya alınmasını istemesi ve bunun da Darülfünun'da tasdik edilerek tayin işinin gerçekleşmesi¹⁹⁵ Tıp Fakültesi'nde huzursuzluğa sebep olmuştu. Zira boş bulunan bir kadroya talimatname icabı fakülte meclisleri aday belirler ve bunu Maarif Vekaleti ret veya tasdik

190 İDFT, m. 39.

191 M., 29.VIII.1930.

192 C., 2-6.VIII.1931

193 DF, Edebiyat Fakültesi Meclis Zabıt Hulasaları (1919-33), s. 51.

194 C., 6.VIII.1931.

195 C., 29.V.1930.

ederdi¹⁹⁶. Bu olay üzerine Tıp Fakültesi Reisi Süreyya Ali Bey, “fakülte reislerinin ancak Fakülte Meclislerinin verdiği direktifle çalışabileceği” gerekçesiyle istifa etmişti¹⁹⁷. Fakat Fakülte Meclisi bu istifayı geri aldırmaıştır¹⁹⁸.

Özerkliğin olmasına rağmen maarif vekilinin yetkisi dışında olarak, eminin yukarıdan aşağıya yaptığı müdahaleler tepkiyle karşılanmış ve huzursuzluk meydana getirmiştir.

C- Muhtariyet ve Hükümetle İlişkiler

Büyük ölçüde Fransız üniversite modeli esas alınarak kurulan Darülfünun, Cumhuriyet’in ilanından önce de ilmî ve idarî muhtariyeti haizdi. Türkiye Cumhuriyeti tarafından Darülfünun’un özerkliği yeniden düzenlenmiştir. Fakat bu hükmi şahsiyet verilirken Darülfünun ve fakültelerde bulunması gereken “*mallanmalarına ve mallarını da bağımsız olarak idare etme*”lerine¹⁹⁹ gerçek manada serbestlik getirilmemişti. Şöyle ki İstanbul Darülfünunu ve müteşekkil bulunduğu Tıp, Hukuk, Edebiyat, İlahiyat ve Fen fakültelerinden her biri menkul ve gayrimenkullerini “*tasarruf ve teberruat kabulüne ve devair ve mehâkimde huzur ve murâfaaya*” haiz idi. Fakat “istikraz ve mümasili akitler yapmaya haiz değildi. Darülfünun’un gelirleri umumi bütçeden verilen para ve bağışlar olarak tespit edilmişti. Fakültelerin gelirleri fakülte meclislerinin kararıyla sarf edilirdi. Gelirlerin fakültelere dağıtılması, Darülfünun Divanı’nca kararlaştırılırdı²⁰⁰. Tatbikatta Darülfünun’un bütün gelirleri Darülfünun Mülhak Bütçesi’nin B cetvelinde gösterilirdi. Fakülte meclisleri doğrudan gelirlerini harcamayıp, Darülfünun’un bütün gelirlerinin de dahil

196 İDFT., m. 14.

197 V., 19.VI.1930.

198 C., 20.VI.1930.

199 Hafız Timur, “Üniversite Muhtariyeti”, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi, İstanbul 1950, s. 167.

200 İstanbul Darülfünunu Hakkında Şahsiyet-i Hükmiye Kanunu (Dünya Üniversiteleri..., I, s. 222-223.), m. 1, 3-4.

edildiği ve hükümetçe son şekli verilen Darülfünun bütçesine göre harcama yapıldı. Zaten fakültelerin gelirleri hiçbir zaman giderlerden fazla olmamıştı.

Darülfünun bütçesi, divan tarafından hazırlanır²⁰¹ ve Maarif Vekaleti'ne gönderilirdi. Vekalet ve hükümet tarafından gerekli düzenlemeleri ve işlemleri yaparak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne havale edilirdi. Darülfünun bütçesi encümenlerde görüşülürken Maarif Vekaleti'nden ve Darülfünun'dan temsilciler bulunurdu²⁰².

Bütçede Darülfünun'un ve fakültelerin her birinin gelir ve giderleri ayrı ayrı cetvelde gösterilirdi. Bir fasıldan diğerine nakil, hususi kanun ile bir faslın maddeleri arasındaki nakil ise maarif vekilinin tasdikiyle icra olunurdu²⁰³.

Görüldüğü gibi Darülfünun, bütçesini serbestçe tanzim ve idare edememekte, gelirlerin dağılımını yapamamaktaydı. Hatta kendisine tahsis olunmuş olan bütçenin bir faslındaki maddeler arasında nakil yapabilme hakkına bile haiz değildi. Bu da hükmi şahsiyet ile sağlanması gereken, mali açıdan serbestliği son derece kullanılmaz duruma düşmekteydi.

Darülfünun'a özerklik verilmesine rağmen, idari olarak bunun gerektirdiği düzenlemelere gidilmemişti. Şöyle ki Darülfünun'un asıl reisi olan maarif vekili, emin vasıtasıyla Darülfünun'a nezaret ederdi. Emin, Darülfünun'un öğretim üyeleri tarafından seçilen iki aday arasından birisinin Maarif Vekaleti'nce tercih ve tasvip ve reisicumhurun tasdikiyle tayin edilirdi²⁰⁴. Fakülte reisleri, fakülte öğretim üyeleri tarafından seçilir, divan tarafından tasvip edilir, Maarif Vekaleti'nce kabul ve reisicumhurca da tasdik edilirdi²⁰⁵. Hocaların

201 İDFT, m. 26.

202 Ali Arslan, a.g.e., s. 154-158.

203 İDŞHK, m. 12.

204 İDFT, m. 18.

205 İDFT, m. 28.

tainleri de aynı yolla gerçekleştirdi²⁰⁶. Bunların haricinde maarif vekili, Darülfünun Divanı'na doğrudan müzakere etmesi için uygun bulunduğu hususları havale edebilirdi²⁰⁷. Darülfünun'da bir esere mukafat verilmesi uygun görüldüğünde son karar Maarif Vekaleti'ne aitti²⁰⁸. Ayrıca yüksek mekteplerden atılan talebelerin Darülfünun'a kayıt-kabulü fakülte meclislerinin teklifi ve maarif vekilinin tasdiğiyle gerçekleştirdi²⁰⁹.

Uygulamada, maarif vekili doğrudan Darülfünun'a gelerek hocalar ve idarecilerle görüşür, hükümetin maarif politikası hakkında açıklamalardı bulunurdu. Darülfünun'da dikkat ve ehemmiyetle takip edilecek hususları bildirdiği gibi²¹⁰, emin vasıtasıyla yapılması gerekenleri Darülfünun hoca ve idarecilerine aktarırdı²¹¹. Fakülte reisliği seçimlerinde iki adayın ortaya çıkması durumlarında tercih hakkı divana ait iken bazen Maarif Vekaleti bu tercihi doğrudan kendisi yapardı²¹². Darülfünun'da boş bulunan öğretim üyelikleri için aday tespiti fakülte meclislerince yapılması gerekirken²¹³, bazen maarif vekili kendi istediği birisinin kadroya alınmasını isterdi²¹⁴. İlmî yetersizliği yüzünden bir hocanın ihraç edilmesi, fakülte meclislerinin kararı ve divanın tasdiğiyle gerçekleşmesi gerekirdi²¹⁵. Ancak bazen Maarif Vekaleti'ne intikal eden ihraç kararını uygun bulmayan Maarif Vekaleti, öğretim üyesini normal bir memur statüsünde kabul ederek, vekalet emrine alırdı²¹⁶. Hatta hukuki hiçbir yetkisi olmayan Sıhhat Vekili de Tıp Fakültesi Meclisi'ne başkanlık

206 İDFT, m. 14.

207 İDFT, m. 26.

208 İDFT, m. 20.

209 DF İnzibat-ı Dahiliye Talimatnâmesi, (1931-33 TR, s. 13-18.), m. 9.

210 V., 11. X. 1930.

211 C., 9.V.1929.

212 C., 23.V.1930.

213 İDFT, m. 14.

214 C., 29.V.1930; C., 20-28, 23, 24, 29. VI. 1930.

215 İDFT, m. 15.

216 Ali Arslan, "İlmî Yetersizlik", s. 168-171.

etme düşüncesini taşıyabilirdi. 1932’de Tıp Fakültesi Meclisi toplantısına katılarak başkanlık edecek olan Sıhhat Vekili Refik Bey’in gelmemesi üzerine Fakülte Meclisi normal şekilde toplanmıştı²¹⁷.

Gerek talimatnamede çizilen çerçeve ve gerekse tatbikattaki davranışlar göz önüne alındığında Darülfünun’a verilen tüzel kişiliğin sağladığı idari serbestlik çok sınırlıdır.

Darülfünun, ilmî muhtariyete haiz olmasına rağmen, bunu sağlayabilecek ilmî ve mali destekten yoksun bulunuyordu. Ayrıca bir ilim şubesinin genişliğini dikkate alarak birçok derslere ayrılması, mevcut derslerin birleştirilme ve şubelere ayrımı, yeni derslerin konması veya ilga edilmesi, yeni şubelerin açılması fakülte meclislerinin kararı, divanın tasvibi, Maarif Vekaleti’nin tasdikiyle gerçekleşirdi²¹⁸. Bu da ilmî noktadan dahi muhtariyetin tatbik alanlarını çok daraltıyordu.

Hükümet Darülfünun’a tüzel kişilik verirken, esbâb-ı mucibesinde belirtildiği gibi *“Darülfünun’un bir hükmi şahsiyet sıfatıyla haiz olacağı hukuk ve vezaifin tavzihini daha muvafık görmüş ve bu suretle Darülfünun şahsiyet-i hükmiyesinin hudut ve gayesi çizilmiştir. Kanunda tasrih edilen mevaddan gayri hususta şahsi hükmünün huku-ku şamil olmayacaktır”* ve maarif vekili, Darülfünun’un reisi sıfatıyla *“Darülfünun’a umumi bir surette nezaret sıfatına haizdir”*²¹⁹. Bu ifadelerden anlaşılacağı gibi, Darülfünun’un tüzel kişiliği şuurlu olarak çok sınırlı şekilde tanzim edilmiştir.

Darülfünun’a hükmi şahsiyet verilmesinin esas hedefi ise, Darülfünun’a bağış ve teberruatın sağlanmasına hukuki zemin hazırlamaktı. Özellikle Mısırlı Prenses Fatma Hanımefendi’nin vakfiyesinde İstanbul Darülfünunu’na ayırdığı pay 1922’den beri alınmamakta idi. Bu tüzel kişilik statüsü Darülfünun’a verildiğinde, Darülfünun artık

217 SP, 18.1.1932.

218 İDFT., m. 9.

219 20. II. 1340 tarihli Maarif Encümeni Mazbatası için bakınız, Hirsch, a.g.e., I, s. 211-214.

her türlü bağışı alabilecekti²²⁰. Buradaki ana fikir, “*şahsiyet-i hükmi-yeye haiz olan Darülfünun, kendisine birtakım menâbi-varidat (gelir kaynakları) bulabilir*”²²¹ düşüncesi idi. Yoksa hükmi şahsiyet verilen Darülfünun’a yeni bir talimatname hazırlanırken, eski Darülfünun-ı Osmanî Nizamnamesi aşağı-yukarı aynı muhteva ile kabul edilemez ve gerçekten tüzel kişiliği uygun bir talimatname hazırlanırdı.

D- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli

Darülfünun’un öğretim kadrosu, müderris, muallim ve müderris muavinlerinden meydana gelirdi. Asistanlar da yardımcı öğretim elemanları olarak vazife yaparlardı²²².

Müderrisler

İlmî şahsiyetini ispat eden önemli eserler meydana getiren ve Darülfünun muallimliğinde en az on yıl başarılı bir şekilde hizmette bulunanlarla²²³, fakülte reisinin teklifi, mensup olduğu şubenin, fakülte meclisinin ve divanın uygun görmeleri²²⁴, Maarif Vekaleti’nin tasvip ve cumhurreisinin tasdikiyle tayin edilirdi²²⁵.

Ayrıca, daha önce müderrislik vasıflarına haiz olup, herhangi bir sebeple Darülfünun’dan ayrılmış olanlar da doğrudan doğruya müderrisliğe tayin edilebilirdi²²⁶.

Darülfünun’a müderris olarak girebilmek, 1924 öncesinde sa-

220 Başvekalet tarafından hazırlanan I/358 numaralı DF’un hükmi şahsiyeti hakkındaki kanun layihasının esbâb-ı mucibe kısmı; Hirsch, a.g.e., s. 208.

221 İDF’nun Şahsiyet-i Hükmiyesi Hakkında 20. 2. 1340 tarihli Maarif Encümeni mazbatası; Hirsch, a.g.e., s. 211-212.

222 İDFT, m. 10.

223 İDFT, m. 11.

224 İDFT, m. 11.

225 İDFT, m. 14.

226 İDFT, m. 48.

dece Darülfünun'da görev yapan muallimlere hasredilmemiş ve daha çok kimsenin Darülfünun'a girebilmesi için imkan sağlanmıştı. Ancak 1924 tarihli talimatnameyle müderris olmanın şartı, ilmî eser sahibi olmak ve on yıl muallimlik yapmaktı.

Burada on yıl sadece Darülfünun'da muallimlik yapma şartı konması ve hiçbir istisnaya yer verilmemesi, gerek Türkiye'de Darülfünun dışında yetişen ve gerekse yurtdışında tahsil yaparak belli bir seviyeye gelen ilim adamlarına, o dönemde tek üniversite olan Darülfünun'u kapatmıştı. 1924 talimatnamesiyle müderris adayının mensup olduğu şubenin müderrislerinin ekseriyet-ârâsı (oy çokluğu) ile belirlenmesi de tekelleşmeye yol açabilecek bir durumdu.

Muallimler

Bir muallime ihtiyaç duyduğunda Fakülte Meclisi bir aday tespit eder, divan tasvip, Maarif Vekaleti kabul ve cumhurreisi tasdik ederdi²²⁷.

Fakülteler, bazı muallimlerin tayinleri gerçekleştirilirken özel şartlar da koyabilirlerdi. Rasim Ali Bey birkaç yıl Emrâz-ı Dahiliye asistanlığı yaptıktan sonra Hayatî Kimya muallimliğine tayin edildiğinde, bu dersi okutamayacağı bilindiği için kendi maaşı ile Avrupa'ya giderek bu sahada ihtisas yapması tayinde şart olarak konulmuş ve kendisine de şifahi olarak bu yolda tebligat yapılmıştı²²⁸.

Ayrıca Darülfünun'a muallim alınırken, Darülfünun dışında başarılı olanlarla²²⁹, Avrupa'da tahsillerini tamamlayarak başarılı olanlar da maarif vekilinin istediği üzerine muallimliğe tayin edilirdi²³⁰.

227 İDFT, m. 14.

228 V., 17.IV.1931.

229 SP, 14.II.1933; M., 25.X.1930.

230 C., 29.V.1930.

Müderris Muavinleri

Müderris muavinleri, Fakülte Meclisi'nce tespit edilen beş kişilik heyet tarafından²³¹ fakülte tedrisatına uygun olarak sözlü, yazılı, nazari ve tatbiki olarak imtihan edilirdi. Yazılıda başarılı olanlara kırk beş dakika aleni ders verilir ve Batı dillerinden birinden Türkçeye tercüme yaptırılırdı. Bir adayın kazanması, imtihan heyetinin ittifakla veya ekseriyetle vereceği karara bağlı idi²³².

Müderris muavinleri üç yıllığına tayin olunurlardı. Bu zaman zarfında tetkikat yapmak, bildikleri lisan ve lisanlardan başka, tetkiklerini genişletmede ihtiyaç duyacağı lisan öğrenmeleri şarttı. Bu şartlar yerine getirilirse göreve devam ettirilirdi, yoksa Fakülte Meclisleri tarafından ihraç edilirdi²³³. Şayet fakültede doktora usulü tatbik ediliyorsa, müderris muavini olabilmek için doktora imtihanında başarılı olmak gerekiyordu²³⁴.

Müderris muavinleri için en büyük problem, ilmî heyetten sayılmalarına rağmen²³⁵, Edebiyat Fakültesi hariç diğer fakülte meclislerine kabul edilmemeleri idi²³⁶.

Hocaların Görevden Alınması

Öğretim üyelerinden birinin görevden alınabilmesi; derslere ve Fakülte Meclisi'nin toplantılarına tekraren gelmeme, mesleğin şeref ve haysiyetine aykırı harekette bulunma ve ilmî ehliyetsizlik halinde, fakülte reisinin teklifi, Fakülte Meclisi ve Darülfünun Divanı'nın kararı ile gerçekleşirdi²³⁷.

231 DF Müderris Muavinleri Talimatnamesi, (1931-33 TR. S. 19-20), M. 4-5.

232 A.g.t., m. 7-9.

233 A.g.t., m. 10.

234 A.g.t., Geçici madde.

235 İDFT, m. 10.

236 C., 22.III.1933.

237 İDFT, m. 15.

Çok ender de olsa Darülfünun'da ilmi yetersizlik dolayısıyla ihraç edilme vuku bulmuştur. 1930-33 arasında ihraç edilen tek hoca muallim Rasim Ali'dir. Yazdığı Fizyoloji kitabını inceleyen Tıp Fakültesi Meclisi, Rasim Ali'nin görevine son vermeyi kararlaştırmış ve Darülfünun Divanı da ihraç kararını ittifakla tasvip etmiştir²³⁸. Fakat Maarif Vekaleti, Rasim Ali'nin tekrar göreve başlamasını istemiş ama Tıp Fakültesi Meclisi bunu kabul etmemiştir²³⁹. Buna rağmen Şura-yı Devlet de Rasim Ali'nin tekrar vazifeye dönmesi hususunda karar vermiş²⁴⁰ ve nihayet orta mektep muallimliğine tayin edilmiştir²⁴¹.

Fen Fakültesi'nde de 1931'de müderris muavini Adem Nezihi, Müderris Huavs'ın dersine usulsüz olarak girmek ve müderrisin dershaneye gelmesinde uygunsuz sözler söylemesi yüzünden Fakülte Meclisi tarafından azledilmiştir²⁴².

Öğretim üyelerinin seçiminde Fakülte Meclisleri söz sahibi iken, ilmi yetersizlik dolayısıyla öğretim üyelerini ihraçta Fakülte Meclisleri ve Divanı tek söz sahibidir.

E- Darülfünun Hocalarının Memurluğu ve

Siyasi Partilerle İlişkileri

Darülfünun döneminde tartışılan önemli konulardan biri de hocaların siyasetle uğraşma meselesidir. Özellikle 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesiyle gündemi daha fazla işgal eden bu konunun özünü, hocaların devlet memuru olup olmama hususu oluşturmaktadır.

238 V., 23.IV.1931.

239 C., 21.IV.1932.

240 C., 01.01.1933.

241 C., 16.01.1933.

242 C., 12.01.1931.

Maarif Vekaleti tarafından 1923'te hazırlanan kanun, Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiş ve Darülfünun ile yüksek mekteplerdeki müderris ve muallimlerin maaş ve terfileri ayrı bir şekilde düzenlenmişti²⁴³. Bu ayrı düzenlemede, Darülfünun'a 1924'te hükümet tarafından ilmi özerkliğin yanında idari özerkliğin tanınmasıyla, Darülfünun hocalarının statüsü devlet memurlarına göre tamamen farklı bir şekil almıştı. Darülfünun hocaları, Darülfünun dışında da bazı işler yapabiliyorlardı ki bu durum devlet memurlarından çok farklı idi.

Hocaların Darülfünun dışında; avukatlık, doktorluk yapmak, laboratuvar açmak gibi hususların dışında, siyasetle meşgul olmaları konusundaki tartışma, bazı müderrislerin Serbest Cumhuriyet Fırkası'na girmesiyle başlamıştı. Başta İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun, Serbest Cumhuriyet Fırkası Vilayet Ocağı reisliğini fiilen icra etmesi²⁴⁴ ve müderris Şekip Tunç'un aynı partide faal üye olarak çalışması²⁴⁵ etrafında başlayan tartışmalarda Edebiyat Fakültesi, müderrislerin memur olmadıklarını ve tabii olarak parti faaliyetlerinde bulunabileceklerini savunuyordu. Eminlik ise, bunun aksine müderrislerin memur olduklarını ileri sürüyordu²⁴⁶. Hükümetin görüşü ise, "müderrislerin faal olarak parti hizmetinde çalışamaya-çağı" şeklindeydi ve partilerde faaliyet göstermeyi kanunlara aykırı buluyordu²⁴⁷. Fakat ne Darülfünun ne de hükümet siyasi faaliyetlere katılanların cezalandırılması yolunda bir soruşturmaya bile başvurmamıştı.

Darülfünun'da ıslahat tartışmaları sırasında Edebiyat ve İlahiyat fakültelerinin savundukları; daimi müderrislerle, fakülte reisleri, divana seçilen üyeler ve eminin Darülfünun dışında hiçbir işle

243 Kanunun metni için bakınız, Hirsch, a.g.e., I, s. 207-208.

244 C., 17.X.1930.

245 V., 6.XI.1930.

246 V., 15.X.1930.

247 V., 26.X.1930.

meşgul olmayarak, kendilerini sadece ilme vakfetmeleri tezine²⁴⁸ sadakat göstermek için Müderris Şekip ve Yusuf Ziya beyler, Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan istifa etmişlerdi²⁴⁹. İsmail Hakkı Bey ise, sadece ocak reisliğinden ayrılmış fakat üyeliğini devam ettirmişti²⁵⁰. Bu müderrislerin, bu hareketlerindeki esas sebep kendilerini memur saymaları değildi. Esas sebep; "Fakültelerinin, dolayısıyla kendileri tarafından kabul edilen ve bir kuvvetli fikir mücadelesine mevzu teşkil eden müderrislerin kendilerini ilme vakfetme" prensibiydi²⁵¹. İsmail Hakkı da bu fikir çerçevesinde divana aza seçildiği için Serbest Cumhuriyet Fırkası İstanbul Reisliği'nden ayrılmıştı²⁵². Edebiyat Fakültesi Reisi Fuat Köprülü ise, müderrislerin siyasetle meşgul olmaması noktasında kanaatini açıklayarak, bunun bir görüş meselesi olduğunu, şayet memur sayılırlarsa siyasetle uğraşamayacaklarını bildirmişti. İsmail Hakkı'nın, hem Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndaki aktif faaliyetine devam etmesi hem de divan üyeliğinde bulunması durumunda ise, şayet fakülte meclisi divan azalığı ile siyasetin imtizaç edemeyeceği kararını vermesi halinde bu doğrultuda tatbikat yapılacağını açıklamıştı²⁵³.

İsmail Hakkı Bey ise, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na girmesinin siyasi kanaatlerinin bu fırkaya uygun olmasından kaynaklandığını, bunların değişmediği takdirde Serbest Cumhuriyet Fırkası'ndan ayrılmasının söz konusu olmadığını, divan azalığına seçilmesi dolayısı ile İstanbul reisliğinden ayrıldığını belirtmiştir. Müderrislik ile siyaset bahsine gelince; dünyanın her tarafında üniversite hocalarının siyasetle meşgul olduklarını, siyasetle meşgul olmanın komitecilik ve adi propagandacılıktan farklı şeyler olduğunu, siyasetin, ilmin memleket idaresine tatbikinden ibaret olduğunu açıklamıştır.

248 V., 06.XI.1930.

249 V., 04.XI.1930.

250 V., 08.XI.1930.

251 V., 06.XI.1930.

252 V., 08.XI.1930.

253 gös. yer.

Darülfünun hocalarından faal surette siyasi kanaatini izhar edenlere “hakki yoktur” demenin ise “medeni örflere vakıf olmaktan mütevellit bir hata” olduğunu söyleyen İsmail Hakkı, bu konuda Avrupa’dan örnekler de vermiştir²⁵⁴. İsmail Hakkı Bey’e göre bir müderris siyasetle uğraşabilirdi ve zaten “ilimsiz siyaset de olmaz”dı²⁵⁵. Tıp Fakültesi müderrisi Server Kamil Bey de Darülfünun hocalarının devlet memuru olmadıkları ve statülerinin tamamen farklı olduğu görüşündeydi²⁵⁶.

Maarif Vekaleti, Serbest Cumhuriyet Fırkası için faaliyet gösteren müderrisler hakkında hiçbir işleme teşebbüs etmemekle birlikte, müderrisleri devlet memuru kabul etmektedir. Bunu, Tıp Fakültesi’nden ilmî yetersizliği bakımından ihraç edilen Muallim Rasim Ali’nin Darülfünun’dan ihraç kararını, talimatnameye göre yetkisi olmadığı halde onaylamayıp bir memur gibi orta mektep muallimliğine naklen tayin ederek de ortaya koymuştur.

Hükümetin, müderrislerin faal olarak siyasi faaliyetlerde bulunamayacakları görüşü, müderrislerin muhalefette olan Serbest Cumhuriyet Fırkası’na girerek faaliyet göstermeleri üzerinedir. Yoksa iktidardaki Halk Fırkası için geçerli değildir. Nitekim aynı dönemde müderrislerden Şemsettin, Nurettin Ali ve Neş’et Ömer Beyler faal olarak çalışmışlardır²⁵⁷. Ayrıca, Müderris Yusuf Ziya Darülfünun hocalığı baki kalmak üzere 1931’de Halk Fırkası’ndan milletvekili olmuştur²⁵⁸.

Darülfünun döneminde bazı tartışmalar olsa bile, öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları ve faal olarak çalışmaları özerkliğin bir gereği olarak görülmektedir.

254 gös. yer.

255 C., 17.X.1930.

256 V., 28.V.1931.

257 C., 17.X.1930.

258 Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi (HM), 21.V.1931.

F- Öğrencilerin Örgütlenmesi

II. Meşrutiyet'le başlayan öğrencilerin serbestçe örgütlenmesi, Cumhuriyet dönemi Darülfünunu'nda da devam etmiştir. Darülfünün dışında dernek kurmak isteyen öğrencilerin, mülkiye amirliklerine verdikleri beyannamenin bir nüshası ile kurulan derneğin nizamnamesini Darülfünün Eminliği'ne vermeleri gerekiyordu. Nizamnamede daha sonra yapılan değişikliklerin de Darülfünün yönetimine bildirilmesi şarttı. Darülfünün yönetimi, öğrencilerin örgütlenmelerine karışmamakla birlikte Darülfünün'un güvenliğinin ihlal edilmesi halinde, Darülfünün'un manevi şahsiyetine bir hakaret olduğunda ve cemiyetlerin kendi nizamnamelerine aykırı bir faaliyette bulunmaları durumunda, ilgili cemiyetler hakkında devlet yöneticilerinden kanuni hükümlerin yerine getirilmesini isteyebilirdi²⁵⁹.

Darülfünün öğrencilerinin Darülfünün dahilinde kulüp ve cemiyetler meydana getirmeleri, miting yapma ve nutuk söylemeleri, fakülte reisi ve umumi katibinden izin almadan konferans vermeleri ve şekilde olursa olsun tedrisata engel olmaları yasaktı. Bunların aksine hareket edenler, Darülfünün tarafından da cezalandırılırdı²⁶⁰.

Darülfünün öğrencilerinin, Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti, Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti, Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti, Tıp Fakültesi Tıbbiyeliler Cemiyeti, Eczacı Mektebi Talebe Cemiyeti, Dişçilik Mektebi Talebe Cemiyeti, Kimya Talebe Cemiyeti, Felsefe Talebe Cemiyeti, Erzurumlu Darülfünunlular Talebe Cemiyeti, Kıbrıslı Türk Talebe Birliği gibi dernekleri yanında, Darülfünün ve dışındaki yüksek öğretim talebe derneklerinin bir araya gelmesiyle oluşturdukları Milli Türk Talebe Birliği de vardı.

Darülfünün öğrencileri, eğitim-öğretime yönelik çalışmalar dışında dergi yayınlamak, milli meseleler hakkında mitingler tertip etmek, inkılap hareketlerine katılmak, öğrencilerin maddi prob-

259 İstanbul Darülfünunu İnzibat-ı Dahiliye Talimatnamesi, m. 27-28.

260 Aynı Talimatname, m. 14.

lemelerini çözmek üzere hükümetler nezdinde girişimlerde bulunmak, Darülfünun'da aleyhlerine alınacak kararlara karşı çıkmak, balo ve çay ziyafetleri tertip ederek öğrencileri kaynaştırmak gibi faaliyetler yaparlardı²⁶¹.

II- DARÜLFÜNUN'UN ÖZERK YAPISININ OLUŞMASININ DİĞER YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARINA TESİRİ

A- Ankara Hukuk Mektebi

1925 yılında kurulan Hukuk Fakültesi, başta Ankara olmak üzere ülkenin diğer kısımlarında yüksekokul açılmasının ilk başlangıcı olmuştur. Ankara Hukuk Mektebi, İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesi'ne denk bir müessese olarak kurulmuştur²⁶². Yönetim olarak da Darülfünun Hukuk Fakültesi'nin büyük ölçüde örnek alındığını söylemek mümkündür.

1- Profesörler Meclisi

Hukuk Mektebi'ndeki bütün profesörlerin katılımıyla oluşurdu. Ayda bir mutat ve davet halinde fevkalade olarak toplanırdı.

Meclisin Vazifeleri:

- Profesör muavinleri imtihanlarını icra etmek,
- Ders ihdas ve lağvına dair mütalaa beyan etmek,
- İmtihan ve derslere mübaşeret zamanlarını tayin etmek,
- Müfredat programlarını tetkik ve tespit etmek,

261 Ali Arslan, a.g.e., s. 161-179.

262 Bu hususta bkz.; 11 Ekim 1925 tarihli Ankara Hukuk Mektebi Talimatnamesi (AHMT), (Hirsch, a.g.e., I, s. 543-546), m. 3, 4, 6, 13.

- Kayıt ve kabul olunan öğrencilerin vaziyetlerinin uygun olup olmadığını tetkik eylemektir.

Bütün bu kararlar Adliye Vekaleti'nin tasdikiyle kesinlik kazanırdı²⁶³.

2- Reis ve Reis Vekili

Profesörler Meclisi, her öğretim yılında içlerinden bir profesörü reis ve bir diğerini de reis vekili seçerdi. Reis olmadığı zamanlarda meclise reis vekili başkanlık ederdi.

3- Müdür

Mektebin idaresi bir müdür tarafından gerçekleştirilirdi. Ayrıca, müdüre yardımcı olmak üzere bir de müdür-i sâni bulunurdu. Profesörlerden birinin müdür olarak tayini mümkündü.

Müdür, meclisin kararlarını ihtiyaç olanları Adliye Vekaleti'nden izin aldıktan sonra, diğerlerini ise re'sen uygulardı²⁶⁴.

Profesörler Meclisi, Darülfünun döneminde de fakültelerdeki Müderrisler Meclisi (Meclis-i Müderrisin) veya diğer adıyla fakülte meclislerinin hem ismen hem de işlev olarak bir kopyasıydı. Ancak Darülfünun fakültelerinin de özerkliğe sahip olması dolayısıyla idarî yetkileri de olan ve bakanlık tarafından fazla kontrol edilmeyen bir müessese idi.

Akademik işlerin seçilen fakülte reisi, idari işlerin ise tayin edilen bir müdür tarafından yürütülmesi, II. Meşrutiyet dönemi Darülfünun'undaki fakültelerde uygulanan bir yapı idi. Ankara Hukuk Mektebi'nde de bu yönetim tarzı benimsenmiştir.

263 AHMT., m. 8-9.

264 AHMT., m. 10-11.

B- Yüksek Mühendis Mektebi

Askerî Mühendishane binasının içerisinde 1884 yılında Hende-i Mülkiye adıyla kuruldu ve 1909'da Nafia Nezareti'ne bağlandı. 1915 yılında yeni bir nizamnameyle Mühendis Mektebi adıyla teşkilatı tanzim edildi²⁶⁵. 1928 yılında adı Yüksek Mühendis Mektebi olarak değiştirilirken, Türkiye'de Darülfünun'dan sonra tüzel kişiliğe sahip ikinci yüksek öğretim kurumu unvanını aldı. Bunu takiben Yüksek Mühendis Mektebi Talimatnamesi²⁶⁶ hazırlanarak yürürlüğe konmuş, tüzel kişiliğe uygun yeni bir yönetim kurulmuştur. Bu müessese, 1944 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüştürülecektir.

1- Şahsiyet-i Hükmiye Verilmesi

17 Mayıs 1928 tarihli 1275 sayılı kanun²⁶⁷ ile Mühendis Mektebi'nin adı Yüksek Mühendis Mektebi'ne çevrilerek şahsiyet-i hükmiye verilmiş ve mülhak bir bütçeyle idare edilmesi kararlaştırılmıştır. Bütçedeki fasıllar arasındaki nakil kanun ile aynı faslın maddeleri arasındaki nakiller ise Nafia Vekaleti'nin tasdikiyle yapılabilecektir.

Mühendis Mektebi'nin işgal etmekte olduğu binaların tamamı ile doğusundaki hazineye ait arsanın bedelsiz olarak Yüksek Mühendis Mektebi'ne devri kararlaştırıldı.

Yüksek Mühendis Mektebi'nin maddi gelirleri aşağıdaki şekilde tanzim edilmiştir:

- Genel bütçeden verilen meblağ,
- Meccanî olmayan öğrencilerden alınan ücretler,
- Muhtelif şahıs ve müesseselerden yapılacak yardım ve bağışlar,

265 1915 tarihli Mühendis Mektebi Teşkilat Nizamnamesi için bkz.; Düstur II. Tertib, VII. Cilt, s. 624-626.

266 12 Haziran 1929 tarihli Yüksek Mühendis Mektebi Nizamnamesi (YMMN) için bkz.; Düstur, III. Tertib, C. 10, s. 1873-1882.

267 1275 sayılı "Yüksek Mühendis Mektebi hakkında Kanun"u için bkz.; Düstur, III. Tertib, Cilt 9, s. 879-880; RG., 28 Mayıs 1928.

- Gayrimenkul malların icarı ile menkul malların icar ve satışından elde edilecek gelirler,
- Laboratuar, tecrübehane ve matbaa gelirleri,
- Müteferrik gelirler²⁶⁸.

Nafia Vekaleti'ne bağlı olan Yüksek Mühendis Mektebi, emvâl-i menkule ve gayr-ı menkule tasarrufuna, bağışları kabule, daire mahkemelerde huzur ve murafaaya -istikraz ve benzeri nakit hariç- her nevi mukavele akdine ve sarfiyat yapmaya izinli mülhak bütçesi olan bir müessese idi²⁶⁹.

Yüksek Mühendis Mektebi'ne verilen şahsiyet-i hükmiye ile maddi olarak tanınan haklar Darülfünun'dakinin bir benzeridir. Yüksek Mühendis Mektebi'nin kendisine ait olan bütçesindeki paraların kullanımı Nafia Vekaleti'nin kontrolü altındadır. Darülfünun'da olduğu gibi fasıllar arasındaki nakli yapmak, TBMM'deki fasıl içindeki maddeler arasında nakil yaparak paraların kullanımı Nafia Vekaleti'nin iznine bağlı idi

2- Yüksek Mühendis Mektebi'nin Amacı ve Şubeleri

Yüksek Mühendis Mektebi, teknik meslek sahibi olacaklara lazım olan yüksek tahsili verecektir.

Yüksek Mühendis Mektebi, üç ihtisas şubesinden oluşacaktır.

- 1- Yol ve Demiryolu Mühendisliği Şubesi,
- 2- Mimari ve İnşaat Şubesi (mebani ve şehircilik),
- 3- Su İşleri Mühendisliği Şubesi.

Bu esas şubeler haricinde mülhak olarak "Tali Ressam ve Topografya Şubesi" bulunacaktır²⁷⁰.

²⁶⁸ Aynı kanun.

²⁶⁹ YMMN, m. 5.

²⁷⁰ YMMN, m. 1-2.

3- *Tedris Meclisi*

Bu meclis, bütün müderris ile mühendis muallimlerden oluşacaktır. Tedris Meclisi'nin "reisi" rektördür. Meclis, rektörün daveti veya dörtte bir üyenin yazılı talebi üzerine toplanacaktır. Müzakerelerin geçerli olabilmesi için azaların yarıdan fazlasının toplantıda hazır bulunması şarttır.

Görevleri:

- Mektebin tedrisat ve idaresine ait program ve talimatnameleri tanzim ve tadil etmek,
- Dersleri sınıflara göre dağıtmak ve yeni ders koymak,
- Heyet-i talimiye kadrosunu tanzim etmek,
- Rektör adaylarıyla idare müdürünü seçmek,
- Şube müdürlerini seçimle tespit etmek,
- İdare ve İstişare Meclislerine üye seçmek,
- Yeni bütçeyi hazırlamak ve eski bütçenin yerli yerinde harcanmasını sağlamak,
- İstişare Meclisi'ne arz edilecek hususları tespit etmek,
- Öğretim üyelerinin seçim ve terfilerini yapmak, Tedris Meclisi'nin başlıca görevleridir.

Rektör, Tedris Meclisi'nin kararlarını icra eder ve vekalet arzı lazım gelenleri sekiz gün içerisinde yerine getirir²⁷¹.

Tedris Meclisi, sadece akademik değil, rektör dahil bütün yöneticileri de tespit etmesi bakımından Yüksek Mühendis Mektebi'nin en yetkili organıdır. Tedris Meclisi, DF'daki Fakülte Meclislerinin yüksekokula uyarlanmış şeklidir. Yüksekokulda fakültelerin olması dolayısıyla, bir üst kurul değil, Tedris Meclisi en yetkili organ haline gelmiştir.

271 YMMN, m. 13-20.

4- İdare Meclisi

Rektör, idare müdürü, şube reisleri ile her şubeden seçilecek birer azadan oluşacaktır. Rektör, İdare Meclisi'nin reisliğini, idare müdürü de katipliğini yapacaklardır.

İdare Meclisi'nin Görevleri;

- Mektebe ait emvalin idaresi,
- Mektep hukukunun müdafaası emrinde salahiyet itası,
- Bağışların kabul veya reddi,
- Mektep bütçesinin hazırlanması,
- Mali sene sonunda harcamaların incelenmesi,
- Talebelerin vereceği ücretlerin tespiti,
- Talebelerin disiplin işlerinin tatbiki,
- Memur kadrolarının tanzimi,
- Yeni inşaatın yapılması veya eski binaların tamiratının yapılması,
- Mezun olan öğrencilere diploma verilmesi,
- İstişare Meclisi kararlarının tatbiki hakkında Tedris Meclisi'ne verilecek tekliflerin hazırlanması,
- İstişare Meclisi'ne arz edilecek konuların tespiti²⁷².

İdare Meclisi, DF Divanı'nın şekli olarak bir kopyası olmakla beraber, işlev olarak DF Divanı'ndan çok farklıdır. DF Divanı, emin, fakülte reisleri ile her fakülteden seçilen iki üyeden oluşurdu ve DF'un idari ve akademik en yüksek kurulu idi. Yüksek Mühendis Mektebi'nde rektörün idari işlerdeki yardımcısı ile her şubeden seçilen birer üye İdare Meclisi'ne dahildir. İdare Meclisi, bir yönetim kurulu niteliğinde ve Tedris Meclisi'nin altında olan bir kuruluştur.

272 YMMN, m. 21-25.

Yüksek Mühendis Mektebi'nin fakültelerden oluşmaması ve dolayısıyla Fakülte Meclisleri bulunmamasından DF Divanı gibi bir müesseseye ihtiyaç duyulmamaktadır. Bundan dolayı İdare Meclisi, Tedris Meclisi'nin altında çalışan bir icra organıdır.

5- İstişare Meclisi

Başkanı rektördür. Ayrıca on bir üyesi daha vardır. Üç üye, Tedris Meclisi tarafından Y. M. Mektebi dışından tespit edilecek sekiz aday arasından Nafia Vekaleti tarafından tayin edilecektir. Diğer sekiz üyenin ikisi mektep haricinden, altısı müderris ve muallimler arasından olmak üzere Tedris Meclisi'nce seçilecektir.

İstişare Meclisi, her öğretim yılı başında toplanarak Y. M. Mektebi'nin “terakkisi için rey-i istişari”sini beyan edecektir²⁷³.

İstişare Meclisi, DF'da olmayan yeni bir müessesedir. 1934'te İstanbul Üniversitesi'nde bütün üyeler fakültelerden olmak üzere dekana bağlı olarak kurulan istişari komiteler teşkil ettirilmiştir. Yalnız bu istişari komitelerin görevi, sadece yönetim alanında yöneticilere yardımcı olmaktır. YMM'deki İstişare Meclisi'nin görevi, Mühendis Mektebi'nin gelişmesini sağlayacak teklifler ortaya koymaktır.

6- Rektör

Rektör, müderris ve muallimlerin üye olduğu Tedris Meclisi tarafından, üç yıllığına müderrisler arasından seçilecektir. Tedris Meclisi iki rektör adayı seçerek Nafia Vekaleti'ne bildirir. Vekalet de bunlardan birini rektör olarak tespit ederek cumhurbaşkanının tasdikine sunar.

Rektör, Tedris Meclisi, İdare Meclisi ve Nafia Vekaleti'nin kararlarını yerine getirmek, YMM'ni temsil etmek, mektebin harcamalarını yapmak ve gelirlerini tahsil etmekle görevlidir.

²⁷³ YMMN, m. 26-30.

Rektöre idari işlerde yardımcı olmak ve rektör olmadığı zamanlarda idari alanda rektör namına görev yapmak üzere, İdare Meclisi'nin kararı ve Nafia Vekaleti'nin tasvibiyle bir idare müdürü tayin edilecektir²⁷⁴.

Rektör, seçim, tayin ve çalışma usulü bakımından DF'daki tarza uygundur. Rektöre, bir idare müdürünün yardımcısı olması, DF'daki fakülte katipliği müesseseleriyle benzerlik göstermektedir. Ancak umumi katibin fakülte reisi olmadığı zaman vekalet etme hakkı yoktur. Ayrıca, idare müdürünün Nafia Vekaleti'nin tasdikiyle tayin edilmesi de yönetimde rektörü bir nevi denetim altına alma düşüncesinin bir ifadesi olsa gerektir.

Burada, bir yüksekokul idarecisi için rektör unvanının ilk defa kullanıldığını tespit ediyoruz. Öğretim üyelerine muallim ve müderris gibi unvan verilirken, yöneticiye Avrupa'daki üniversitelerden örnek alınarak rektör denilmesi, müessese yanında unvanlarda da Avrupalılaşmaya bir yönelişin ifadesidir.

7- Şube Reisi

Her şube, Tedris Meclisi'nin seçip, Nafia Vekaleti'nin tayin ettiği bir reis tarafından yönetilirdi²⁷⁵. Buradaki şube, fakülte karşılığı olmadığı için şube reisi bugünkü anlamda bir bölüm başkanıdır.

8- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli

Öğretim üyeleri, Tedris Meclisi tarafından seçilecek ve Nafia Vekaleti'nce tayin edilecektir²⁷⁶.

Öğretim üyeleri kendilerine verilen görevleri yerine getirememesi, "adem-i muvaffakiyeti" veya öğretim üyeliği mesleğine aykırı

274 YMMN, m. 31-34.

275 YMMN, m. 11.

276 YMMN, m. 8.

bir suçlu işlemesi üzerine Tedris Meclisi'nce istifaya davet edilir, ilgili şahıs istifa etmezse olay Nafia Vekaleti İnzibat Komisyonu'na incelenerek nihai karar verilir²⁷⁷.

Öğretim üyelerinin tayininde DF'la aynı usul geçerli iken, YMM'de azil konusunda son karar Nafia Vekaleti'ne bırakılmıştır. DF'da ise azil hususunda son karar DF Divanı'na aittir.

9- Öğrencilerin Örgütlenmesi ve Yönetime Katılması

Öğrencilerin örgütlenmesi hususunda YMM Nizamnamesi'nde bir açıklık bulunmamaktadır. Ancak YMM öğrencilerinin hem okulları adına cemiyetler kurdukları hem de bütün yüksek öğretim cemiyetlerinin toplanarak meydana getirdikleri Milli Türk Talebe Birliği'ne iştirak ettikleri bilinmektedir²⁷⁸. Diğer yandan öğrenciler yönetime katılmamaktadır.

C- Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, 10.06.1933 tarihinde 2291 sayılı kanun²⁷⁹ ile kurulmuştur. Y. Ziraat Enstitüsü Ziraat, Tabii İlimler, Baytar ve Ziraat Sanatlar adlı dört fakülteden meydana geliyordu²⁸⁰. Böylece daha önce kapatılmış olan Halkalı Ziraat Âli Mektebi ile Baytar Âli Mektebi Yüksek Ziraat Enstitüsü içerisinde birer fakülteye dönüşmüştür. 18.06.1934 tarihinde kabul edilen 2524 sayılı kanun ile Yüksek Orman Mektebi fakülte olarak Yüksek Ziraat Enstitüsü'ne bağlanmış ve fakülte sayısı beşe çıkmıştır²⁸¹.

277 YMMN, m. 12

278 Ali Arslan, a.g.e., s. 159-171.

279 Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu (AYZEK) metni için bkz.; Kerim Ömer Çağlar, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Kanunlar, Kararnameler, Bütçe ve Talimatnameler, Ankara 1940, s. 15-26.

280 AYZEK, m. 1.

281 Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair 2524 Sayılı Kanun için bakınız. Çağlar, a.g.e., s. 27-29.

1- Amacı

Tabii İlimler, Ziraat, Baytar (Veterinerlik), Ziraat Sanatları ve Orman alanlarında ders okutmak, ilmî ve fennî araştırmalar yapmak, rey ile fikirler vermek ve neşriyatta bulunmaktır²⁸².

2- Özerklik

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü (AYZE) “hükmî şahsiyet”i haizdir. Enstitü, bağışları ve vasiyetleri kabule salahiyetlidir. Enstitü, mülhak bütçe²⁸³ ile idare olunan bir amme müessesesidir. Enstitünün devlet malları ile tedris ve idari mevzularda devlet memurları hukukuna maliktir.

AYZE, Ziraat Vekaleti’nin mürâkabesi altındadır²⁸⁴. Ancak 26 Mayıs 1936 tarihinde kabul edilen 2984 sayılı kanun ile Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün hükmî şahsiyeti kaldırılmıştır²⁸⁵.

3- AYZE Yönetimi

a- Rektör

Rektör, bütün enstitünün idarecisidir. İki yıl ordinaryüs profesörlük yapan öğretim üyeleri arasından seçilmesi şarttır²⁸⁶.

282 AYZEK, m. 2.

283 Hükümetin teklif ettiği kanun layihasında bu müessese “hükmî şahsiyeti haiz” olarak kurulacağı belirtilirken, enstitünün mülhak, yani belli ölçülerde umumi bütçe kanununun dışında olan, bütçeyle idare olunması hususuna yer verilmemiştir. Ancak B.M.M. Ziraat Encümeni enstitünün mülhak bütçeye sahip olması şeklinde değişiklik yapmıştır, AYZE kuruluş hakkında hükümetin teklifi ve encümenin tadili için bkz.; Hirsch, a.g.e., I, s. 486.

284 AYZEK, m. 1.

285 Konya Ovası Sulama İdaresi’yle Yüksek Mühendis Mektebi ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün muvâzene-i umumiyye alınmasına değin 2984 nolu kanun için bkz.; Çağlar, a.g.e., s. 31.

286 AYZEK, m. 7.

Seçim ve Tayini

Rektör, ordinaryüs profesör, profesör ve doçentlerle beraber, şube şefleriyle asistanların kendi aralarından seçecekleri üçer temsilciden oluşan Enstitü İntihab Heyeti'nce seçileceklerdi²⁸⁷.

İki yıllığına seçilen rektörün tayini, Enstitü Divanı tarafından Ziraat Vekaleti'ne bildirilerek hazırlanan kararnameyi cumhurbaşkanının da tasdiki üzerine gerçekleşecektir. Yeni rektörün kabul ve tasdik edilmemesi üzerine rektör seçimi aynı surette yenilenecektir²⁸⁸. Rektörün seçiminde, Darülfünun'da olduğu gibi iki aday değil, tek aday seçilerek Ziraat Vekaleti'ne gönderilmektedir. Bu durum, Vekaletin seçimi yenileme dışında, seçilen rektörü kabul etmeme şansını ortadan kaldırmaktadır. Böylece Enstitü Rektörlüğü'ne başka bir baskı olmadıktan sonra, mutlaka öğretim üyelerinden en çok oy alan şahsın tayinini zaruri hale getirmektedir.

Şube şefleri ile asistanların kendi aralarından seçecekleri üçer temsilciyle rektör seçimine katılmaları, Türkiye'de ilk defa Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde uygulanmıştır. Doçentlerin topyekun rektörlük seçimlerine katılması da ilk defa gerçekleştirilmiştir.

Rektörün Vazifeleri

- Rektör, enstitüyü temsil ve onu idare eder,
- Bütçeyi hazırlar,
- Fakülte Meclislerinden başka bütün meclislere ve divana başkanlık eder.

- Enstitünün en yüksek karar organı olan divanın aldığı kararları tatbika koyar²⁸⁹. Divan adına yazılan evrakları imzalar²⁹⁰.

287 AYZEK, m. 4.

288 AYZEK, m. 5.

289 AYZEK, m. 6.

290 AYZEK, m. 11.

- Ayrıca, enstitünün en yüksek karar mercii olan divan²⁹¹, rektörün divana sormaksızın yapabileceği işleri de kararlaştırır²⁹².

Rektörün, divanın bir temsilcisi olması, rektörün divana sormadan yapabileceği işleri divanın tespit etmesi dolayısıyla, rektör divanın emrindedir. Yüksek Ziraat Enstitüsü rektörü, Darülfünun eminine göre daha sınırlı yetkiye sahiptir.

Divanın temsilcisi olarak rektör, enstitüdeki bütün meclislere başkanlık etmesine karşılık fakülte meclisleri bunun dışında tutulmuştu. Darülfünun döneminde, fakülte meclislerine başkanlık ederek, istediği kararları aldırarak ve tartışmalara yol açarak Darülfünun emininin bu hareketleri, AYZE rektörü için kanunen mümkün değildir. Seçilmiş de olsa, rektöre böyle bir sınırlamanın getirilmiş olmasını, rektörlerin otoritesini sınırlayan ve kötüye kullanabilmeyi frenleyen bir tedbir olarak değerlendirmek yerinde olur.

b- Divan

Enstitü'nün en yüksek karar mercii divandır²⁹³. Divan; rektör, profesör, fakülte dekanları ile her fakülteden seçilen birer üyeden oluşmaktadır²⁹⁴.

Divan, rektörün veya en az dört üyenin isteğiyle toplanacaktır. Kararlar en az yedi üyenin bulunması halinde ve ekseriyetle alınabilecektir.

Divan, çalışma talimatnamesini kendisi yapmakta ve rektörün divana sormaksızın yapabileceği işleri kararlaştıracaktır²⁹⁵.

Divan, enstitü ile Ziraat Vekaleti arasındaki irtibatı sağlayacak, ancak divan adına yazılan evrakı rektör imzalayacaktır²⁹⁶.

291 AYZEK, m. 9.

292 AYZEK, m. 12.

293 AYZEK, m. 9.

294 AYZEK, m. 8.

295 AYZEK, m. 12.

296 AYZEK, m. 14.

Enstitü Divanı'nda seçilmiş ve tasdik edilmiş bir rektör ve beş dekan üyeleridir. Beş de sadece seçilmiş üye vardır. Enstitü Divanı'nda seçilmelerine rağmen tasdik edilen üyelerin sayısı devamlı olarak fazladır. Oysa Darülfünün Divanı'nda devamlı olarak seçilmiş üyeler, seçilmiş-tayin edilmiş üyelere göre fazladır. Çünkü Darülfünün'da her fakülteden iki kişi divana üye seçilirken, YZE Divanı'nda her fakülteden birer kişi seçilmektedir. YZE Enstitüsü'nün yüksek organı olan divanda tayin edilmişlerin ağırlığı dolayısıyla hükümetin etkisinin daha fazla hissedilmesine yol açacağı söylenebilir.

YZE Divanının kendi çalışma talimatnamesini kendisinin yapması, rektörün divana sormaksızın yapabileceği işleri yine divanın tespit etmesi, rektörü divana tam bağımlı hale getirmekte, rektöre tamamen divanın temsilcisi statüsünü vermektedir. Bu durum, Darülfünün emininin vaziyetine göre, rektörün daha sınırlandırılmış olduğunu göstermektedir. Çünkü Darülfünün emini her ne kadar Darülfünün kararlarına bağlı ise de onun talimatname ile belirlenmiş ve divana danışmadan faaliyet yapabileceği bir alanı vardı. AYZE'de rektörün yetkilerinin daha da sınırlandırıldığını görüyoruz.

Divanın Vazifeleri

- Ziraat Vekaleti'nin istişari yardımcısı olan divan, gerek cevaben ve gerekse kendiliğinden mütalaasını bildirecek²⁹⁷.

- Enstitü bütçesini tespit edecek.

- Ordinaryüs profesör ve profesörler ile doçentleri seçecek.

- İmtihan, tedris usulleri ve ders cetvelleri hakkında fakültelerin yaptıkları teklifleri inceleyecek.

- Demirbaşları idare, icar ve isticar edecek.

297 AYZEK, m. 10.

- Vekaletin tasvibiyle gayr-i menkul malların temlik ve temellükünü sağlayacak.

- Bütçeye göre sarfı gerçekleştirecek.

- Memur ve müstahdemlerin tayinini Vekaletin tasdiğiyle gerçekleştirecek ve gerekenlerin cezalarını verecek.

- Kuruluş hükümlerini yerine getirecek²⁹⁸.

- Fakültelerin iç teşkilatı, çalışma tarzı, fakültelerde ders verme hakkının kararlaştırılması, doktor unvanının verilmesine ait işleri düzenleyen talimatnameyi hazırlayacaktır. Ancak bu talimatname-nin, Ziraat Vekaleti tarafından tamamlanarak tasdiki şarttır²⁹⁹.

c- Tedris Heyeti (Öğretim Kurulu)

Tedris Heyeti'ne enstitüdeki ordinaryüs profesör, profesör ve doçentler tabii üyedir.

Rektör ve Divan, enstitüye ait akademik işler için Tedris Heyeti'ne teklifte bulunabilirdi. Özellikle rektör, divanın bir kararını yapmakta tereddüt ederse bu konuyu Tedris Heyeti'ne götürürdü. On bir üyenin yazılı isteği üzerine rektör, Tedris Heyeti'ni toplantıya çağırmaya mecburdu.

Divan ile Tedris Heyeti arasında anlaşmazlık olursa divan, Tedris Heyeti'nin kararını kendi görüşüyle birlikte Ziraat Vekaleti'ne bildirecek vekalet de anlaşmazlıkta hakem olarak problemi çözecekti³⁰⁰.

Akademik konularda, enstitüdeki en son sözü söyleyebilen kuruluş Tedris Heyeti'dir. İdari olarak en güçlü organ olan divanı ve onun emrinde olan rektörü, akademik konularda yönlendirmek ve sınırlandırmak Tedris Heyeti tarafından gerçekleştirilirdi. En önemlisi de aka-

298 AYZEK, m. 9.

299 AYZEK, m. 16.

300 AYZEK, m. 13.

demik konularda Tedris Heyeti'nin vereceği bir kararın aksini divan tatbika koyamazdı. Ancak Ziraat Vekaleti'nin kararı divanın görüşü doğrultusunda tecelli ederse, divanın istediği yürürlüğe girebilirdi.

Divanı ve rektörünü akademik olarak sınırlayan bir organ, gerek Osmanlı ve gerekse Cumhuriyet dönemi üniversite tarihinde ilk defa ortaya çıkmıştır. Bu durum, idarecilerin akademik hayata tahakküm-lerini engelleyici bir yapı olması bakımından son derece önemlidir.

Bütün hocaların katılımını sağlayan böyle bir organın, sadece akademik mevzularda da olsa enstitü içinde nihaî kararı vermesi, Tedris Heyeti'ni fiilî olarak enstitünün en nüfuzlu müessesesi konumuna getirmektedir. Çünkü Tedris Heyeti sadece rektörün isteğiyle divanın aldığı kararları istişare için kullandığı bir müessese değil, on bir öğretim üyesinin isteğiyle mecburî olarak toplanan bir kurumdur. Ayrıca rektörün bütün öğretim üyelerinin katılımıyla seçildiği divandaki her fakülte için bir üyenin fakülte öğretim üyelerince belirlendiği dikkate alınırsa Tedris Heyeti'nin yeri daha iyi anlaşılır. Tedris Heyeti, enstitü idaresini yönlendiren ve en azından kendisi aleyhine -vekaletin isteği hariç- bir karar vermesini sınırlayan bir genel meclis niteliğindedir.

d- Enstitü Büyük Meclisi

Bu meclis; ordinaryüs profesörlerden, profesörlerden, doçentlerden, şube şeflerinden, asistanlardan, muallimlerin yanında memurlar ile her fakülte talebesinin kendi aralarından seçeceği üçer temsilciden meydana gelecektir.

Büyük Meclis, rektör ve divan tarafından toplantıya çağrılacağı gibi; profesör, doçent, şube şefleri ve asistanlardan toplam yirmi beş kişinin yazılı isteği üzerine de toplantıya çağrılırdı³⁰¹.

Enstitü Büyük Meclisi'ne, kanunla hiçbir yaptırım gücünün verilmemesi dolayısıyla, bu meclisin bir istişari organ olarak düşünüldü-

301 AYZEK, m. 14.

ğü anlaşılmaktadır. Ancak istişari de olsa yardımcı öğretim elemanı sayılan muallim, şube şefleri ve asistanların üye olarak kabul edilmesi; memur ve öğrencilerden temsilcilerin de bulunması bakımından, bu organ Türkiye üniversite tarihinde ilk defa yerini almaktadır.

Özellikle öğrencilerin her fakülteden seçtikleri üçer temsilcilerin, Büyük Meclis'te yer almaları öğrenci ile yönetim arasında diyalogun kurulması bakımından önemlidir. Türkiye'de öğrencilerin ilk defa yönetim biriminde yer almaları, Enstitü Büyük Meclisi'ne üye kabul edilmeleri ile gerçekleşmiştir.

e- Fakülte Yönetimi

Fakülte Dekanı

İki yıllığına Fakülte Meclisi tarafından seçilir. Dekan, fakültenin mümessili ve idare amiridir³⁰².

Fakülte dekanı iki yıllığına seçilmekte ve vekalet tarafından tasdiki hakkında kayıt bulunmamaktadır. Darülfünun'da fakülte reisi seçilmekte ve tasdik edilmekte olduğu dikkate alınır, bu hususta YZE'nin fakülte dekanını belirlemekte daha serbest olduğu görülmektedir. Tatbik edilmese de böyle bir düşüncenin 1869 Darülfünun-ı Osmani'de uygulanmak istendiğini biliyoruz. Ayrıca, Fakülte Meclisi üyesi doçentlerin dekan seçimine katılmaları Türkiye'de ilk defa Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde yürürlüğe konmuştu.

Fakülte Meclisi

Fakülte Meclisi, ordinaryüs profesör, profesör ve doçentlerden oluşmaktadır³⁰³. Fakülte Meclisi'ne dekan başkanlık edecektir. Fakat hiçbir zaman rektör Fakülte Meclisi'ne başkanlık yapamayacaktır³⁰⁴.

302 AYZEK, m. 15.

303 AYZEK, gös. yer.

304 AYZEK, m. 6.

- Her fakülte, kendisine ait ders ve tatbikatın mükemmel ve birbirine uyumlu olmasını temin edecektir. Çözüm bulunamaması durumunda divan vasıtasıyla Ziraat Vekaleti'ne müracaat edilecektir.

- Her fakülte, kendisine bağlı kürsü ve enstitülerin tedrisata ait şikayetlerini çözmeye çalışacak ve icap ederse bunları divan vasıtasıyla Ziraat Vekaleti'ne bildirecektir³⁰⁵.

AYZEK'e göre Fakülte Meclisi, daha ziyade akademik konularda vazifeli kılınmıştır. Darülfünun'daki fakülte yönetimi, Yüksek Ziraat Enstitüsü'ndeki fakülte yönetiminden daha güçlü idi. Ancak Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün bütün birimlerine başkanlık etme hakkına sahip olan rektörün, fakülte meclislerine başkanlık etme hakkı yoktu. Darülfünun'da olduğu gibi rektörün Fakülte Meclisi'ne başkanlık ederek kritik zamanlarda Fakülte Meclisi'ne baskı yapması ve fakültede oluşacak kararlara müdahale etmesi engellenmiştir.

Yüksek Ziraat Enstitüsü'ndeki fakülte yönetiminin yapısı Darülfünun'daki fakülte idareleri kadar izah edilmemiştir. Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde divana ve Tedris Heyeti'ne daha fazla önem verilirken fakülte yönetimine fazla açıklık getirilmemiş ve yönetim ağırlığı esas olarak Enstitü Divanı'na bırakılmıştır.

Yüksek Ziraat Enstitüsü'ndeki Fakülte Meclislerine bütün doçentlerin tabii üye olarak kabul edilmesi, Türkiye'de ilk defa kanunlaştırılmış ve uygulanmıştır. Darülfünun'da doçentlerin muadili olan müderris muavinleri, Fakülte Meclisleri'ne üye değildirlir.

f- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli

Öğretim üyeleri; doçent, profesör ve ordinaryüs profesörden oluşuyordu. Doçentlerin tayini, fakülte meclisinin teklifi, Divanın uygun görmesi ve Ziraat Vekaleti'nin tasdiikiyle gerçekleşecektir. Belli bir süre içerisinde profesör olma liyakatini gösteremeyen doçentler, Fakülte Meclisi'nin teklifi ve divanın kararıyla öğretim üyeliğinden çıkarılarak vekalet emrine verilecektir³⁰⁶.

305 AYZEK, m. 17.

306 AYZEK, m. 20.

Doçentler, Fakülte Meclisi ve divanın esbâb-ı mucibeli teklifi ve Vekaletin tasdiki ile profesörlüğe tayin olunurdu. Ordinaryüs profesörlük tayini, Fakülte Meclisi'nin en az iki, kaideten üç aday esbâb-ı mucibeli olarak divana teklifi, divanın tensibi ve vekaletin içlerinden birini seçerek tasdikiyle gerçekleşirdi³⁰⁷. Enstitü dışından öğretim üyeliğine alınacakların, girecekleri dereceye ait şartlara malik olmaları şarttı³⁰⁸.

Doçent, profesör ve ordinaryüs profesörlerin inzibatî suçları için bir Haysiyet Divanı kurulacak ve Haysiyet Divanı'nın kararları vekaletin tasdikinden sonra yürürlüğe girecektir³⁰⁹.

Öğretim üyelerinin seçimi enstitüce kararlaştırılırken, tayinde muhakkak Ziraat Vekaleti'nin tasdiki gerekmektedir. Bu özelliği ile enstitü, Darülfünun ile aynı özelliği taşımaktadır.

Görevden alınma hususunda doçentlerin dışındakiler için bir açıklama mevcut değildir. Ancak diğer öğretim üyeleri için de tayin prosedürü dikkate alınır, azlin de enstitü tarafından karar alınması ve vekaletçe tasdik edilmesiyle gerçekleşeceğini söyleyebiliriz.

Öğretim üyelerinin seçimi ve azlinde rey sahibi enstitü iken, tasdik makamında vekalet bulunmaktadır. Darülfünun'da ilmî yetersizliği tespit edilen bir öğretim üyesi, Fakülte Meclisi ve divanın kararı ile görevden alınır. Bu hususta Darülfünun kendi başına karar verme hakkına sahipti. Dolayısıyla Darülfünun, öğretim üyelerini ilmî yetersizlik dolayısıyla görevden almada Yüksek Ziraat Enstitüsü'nden daha geniş yetkiye sahiptir.

g- İlim Adamı Yetiştirme

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü; Ziraat, Baytar, Tabii İlimler, Ziraat Sanatları daha sonra Orman dallarında doktora programı

307 AYZEK, m. 20-22.

308 AYZEK, m. 24.

309 AYZEK, m. 23.

düzenlemiştir. Yüksek Ziraat Enstitüsü Doktora Talimatnamesi, 09. 10. 1934 tarihinde yürürlüğe girmiştir³¹⁰. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde doçent olmak isteyenler için de Habıtilasyon yapmak mümkündü. Doktorası olan, belli nitelikte neşriyatı bulunan ve basılmamış bir eserini Fakülte Meclisi'ne sunanlara, yeterli görülürlerse doçentlik unvanı verilir³¹¹.

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde bir asistanın, başasistan ve şube şefliğine yükselerek doçentliğe aday olabilmesi için mutlaka doktora sahibi olması gerekiyordu³¹².

h- Ders İhdası

Bu konuda tam bir açıklık olmamasına rağmen, ders ihdasının Fakültenin teklifi, divanın tetkiki ve Vekaletin tasdiki ile olduğu söylenebilir³¹³.

1933 Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunu'nda, öğretime ara verilmesi, harçlar, talebenin örgütlenmesi, güvenliğin nasıl sağlanacağı hususlarında bilgi mevcut değildir.

310 AYZE talimatnamesi için bkz.; Çağlar, a.g.e., s. 44-51, 53.

311 AYZE Habıtilasyon Talimatnamesi için bkz.; Çağlar, a.g.e., s. 38-43.

312 AYZEK, m. 19.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MERKEZDEN YÖNETİM DÖNEMİ

(1933-1946)

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

I- DARÜLFÜNUN'DA ÖZERKLİĞİN KALDIRILMASI İLE İLGİLİ YAPILAN TARTIŞMALAR

1929 yılından itibaren İstanbul Darülfünunu'ndan beklenen verimin alınamadığı yolundaki tenkitler yoğunlaşmaya başlamıştır. Darülfünun'a yöneltilen suçlamaları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Darülfünun'un ilmî vazifelerini yapmaması.
- Darülfünun'dan bazı öğretim üyelerinin 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda görev almaları hatalı bulunurken, 1931'de yapılan seçimlerde CHP'yi desteklemediği için Darülfünun'un faaliyet göstermemesi.
- Yaşlı öğretim üyelerinin tekâmül (gelişmeler) için bir tıkaç olması.
- Darülfünun dışındaki bazı değerli ilim adamlarına Darülfünun'un kapalı tutulması.
- En Güzel Bacaklı Kadın Yarışması'na karşı çıkan (Fuat Köprülü gibi) öğretim üyeleri dolayısıyla Darülfünun'un gerici bir kurum gibi görülmesi.

- Hukuk Fakültesi’nin İslam hukuku mantığı ve ananeleri ile hareket ettiği.

- İlahiyat Fakültesi’nin din ananelerine bağlı cemiyetlerde görülebileceğinden kapatılması gerektiği.

- Darülfünun’un, devletçiliğe karşı ve “liberalizm ve hukuk-ı esasiye softalığı” dolayısıyla “mürteci” bir müessese olduğu.

- Darülfünun’un inkılaplar karşısında vazifelerini yapmadığı iddiaları.

Darülfünun’a yöneltilen bu tenkitler karşısında Darülfünun öğretimi üyelerinin tavrı, genel olarak, maarifin bütün olarak ele alınması gerektiği ve daha iyi bir başarı için Darülfünun’un bütün ihtiyaçlarının karşılanması istikametindedir. Darülfünun öğretimi üyeleri, Darülfünun’a verilen imkanlar doğrultusunda Darülfünun’un başarılı olduğunu savunmakta, kurumda Darülfünun’un daha iyi bir yapıya kavuşturulması için yapılacak ıslahatlara karşı çıkan herhangi bir kimse de bulunmamaktadır³¹⁴.

Hükümet tarafından Darülfünun’u ıslah etmek üzere 1931’de İsviçre’den getirilen “üniversite mütehasısı” Albert Malche da İstanbul Darülfünununu’nu “zayıf bir randıman vermek üzere işleyen vâsi (geniş) bir teşekkül” olarak tarif etmiş³¹⁵, randımanın arttırılabileceğine dikkat çekerek sarf edilen mesaiyi takdire şayan bulmuş³¹⁶ ve az zamanda ulaşılan seviyeden övgüyle bahsetmiştir³¹⁷.

1930’dan sonra gittikçe güçlenen devletçi yaklaşımın iktisadi sahanın yanında üniversitede de hakim olması gerektiği yönündeki düşüncelerin arttığı ve özellikle Kadrocuların bu fikri şiddetli bir şekilde savunduklarını görüyoruz. Siyasi olarak da devletçi olmanın zaruri olduğunu savunan³¹⁸, demokrasiyi kapitalizmin “siyasi bir kı-

314 Ali Arslan, a.g.e., s. 193-262.

315 Albert Malche, İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor, İstanbul 1939, s. 21

316 SP., 20.V.1932; C., 20V.1932

317 C., 20.V.1932

318 Naci Bostancı, Kadrocular, Ankara 1990, s. 91

lıfı” olarak vasıflandıran³¹⁹ Kadrocular, o dönemde ekonomik görüş açısından liberal-demokrat bir çizgiyi savunan Darülfünun’u kendi görüşlerini desteklemediği için şiddetle tenkit etmişlerdi³²⁰. Kadroculara göre, ilmin inkılabın emrinde olması gerekiyordu. Bu açıdan, özerklik olduğu sürece Darülfünun’a müdahale etmek mümkün değildi ve bu nedenle de özgürlükler kaldırılmıyordu³²¹.

Kadro hareketinin önde gelen yazarlarından Burhan Asaf, Darülfünun’un XIX. yüzyıl anlayışına göre liberal bir zihniyetin bir mahsulü olarak kurulduğunu, bu anlayışa göre, ilmin ilim için yapılır olması, ilme dışarıdan bir müdahale yapılmaması ve ilim ocağının özerk olması ve benzeri görüşlerin olduğunu açıklamakta ve fakat XX. asırda artık bu dönemin bittiğini ifade etmektedir. Burhan Asaf’a göre, liberal görüş, hayattaki kredisini kaybetmiştir. Artık üniversitelerin ilmî mütalaalarını liberalizme isnat etmeleri “irtica”dan başka bir şey değildir. Liberalizmin iflasının resmen tescil edildiği ülkelerde üniversitelere müdahaleler normal karşılanmıştır. Rusya, Almanya ve İtalya’da üniversitelerdeki liberal devirden kalan özerk yapılar artık ortadan kaldırılmıştır. Türkiye’de de hayatın akışına uygun ilmî faaliyetleri temsil edecek bir Darülfünun kurulmalıdır³²². Darülfünun liberalizm ve hukuk-ı esasiyenin softalığını yaptığı için inkılabı temsil eden fikirlere günün birinde irticakâr kalmaları onların gerisinde bulunmaları mukadderdir. Alman ve Rus darülfünunlarından sonra Oxford ve Sorbonne gibi müesseseler de ilim anlayışında yeni ölçüleri kabul etmek mecburiyetinde kalacaklardır. Türkiye’de de liberalizm Türk denizlerinde batmıştır. Liberalizmi savunduğu için gerici olan Darülfünun³²³ meselesini halletmek inkılabın elindedir³²⁴.

319 Naci Bostancı, a.g.e., s. 93

320 A.g.e., s. 87-88

321 Ali Arslan, a.g.e., s. 250-251

322 Burhan Asaf, “Üniversitenin Manası”, Kadro, Sayı: 20, İstanbul Ağustos 1933, s. 24-28.

323 HM, 8.VIII.1933.

324 Burhan Asaf, “Arkada Kalan Darülfünun”, Kadro, s. 8, İstanbul Eylül 1932, s. 47-48.

Kadro hareketinin liderlerinden Şevket Süreyya Aydemir’e göre, inkılap hamlelerine karşı resmî bir hissizlik gösteren Darülfünun³²⁵, mutaassıp bir devletçilik aleyhtarı olup, cemiyetin bir parçası olarak yeni gelişmeleri Darülfünun’da işleyeceği yerde; inkılapçılık, devletçilik ve milliyetçiliğe ilgisiz kalmıştır. Şevket Süreyya göre, Hukuk Fakültesi Müdürü Ahmet Ağaoğlu’nun ilim adamı edası altında ifade etmeye çalıştığı liberal görüşler inkılap ideolojisinin ve iktisadi devletçilik aleyhinedir ve bu gerici fikirler Darülfünun öğretim üyeleri tarafından büyük bir heyecanla benimsenmektedir. Darülfünun, liberalizme taraftar ve devletçiliğe karşı bir müessesedir³²⁶.

Kadroculardan Tahir Hayrettin’e göre ise, Darülfünun inkılaplara katılmamış³²⁷, İsmail Hüsrev’e göre, bilerek veya bilmeyerek inkılaplar, yani devletçilik karşısında tarafsız kalarak irticayı desteklemiştir³²⁸.

Kadrocuların özerklik karşıtlığı dışında bazı aydınların da Darülfünun özerkliğine karşı olduğunu görüyoruz: Milliyet Gazetesi yazarlarından Ahmet Şükrü (Esmer), Darülfünun’un muhtariyeti yanlış değerlendirdiği ve gelişmelere ayak uyduramadığı kanaatinde³²⁹. Darülfünun’un ve özellikle de Tıp Fakültesi’nin ıslahı ile ilgili şiddetli yazılarıyla tanınan ve reform sonrası üniversite kadrosuna giren Mazhar Osman’a göre, Darülfünun’un ıslahının uzun bir süredir gerçekleşmemesinin nedeni, Darülfünun’un dayandığı istiklal yani özerkliktir ve bu yüzden başka neden aranarak boşuna vakit geçirilmiştir³³⁰.

Darülfünun öğretim üyeleri ve Darülfünun’a verilen imkanlar ölçüsünde kurumun başarılı kabul edenler; Darülfünun’un özerkliğinin kaldırılması hususunda bir görüş taşımamakta, aksine ilmî bir

325 Şevket Süreyya “İnkılap Kürsüsünde İnkılap İlimleşmelidir”, Kadro, Sayı: 28, İstanbul Nisan 1934, s. 5.

326 Şevket Süreyya “Darülfünun’un İnkılap Hassasiyeti”, Kadro, Sayı: 14, İstanbul Şubat 1933, s. 5-11.

327 Tahir Hayrettin, “Türk İnkılabı Kürsüleşiyor”, Kadro, Sayı: 18, İstanbul Haziran 1933, s. 25.

328 İsmail Hüsrev, “Milli Kurtuluş Devletçiliği”, Kadro, Sayı: 18, İstanbul Haziran 1933, s. 25.

329 M. 25.V.1933.

330 V. 20.XI.1930; SP. 3.X.1931.

müessesenin temel vasfı kabul etmektedirler. Kadrocuların çok şiddetli bir şekilde tenkit ettikleri ve “batan liberalizm gemisinden arta kalan kayığın son kaptanı” olarak vasıflandırdıkları Ahmet Ağaoğlu, üniversitenin hür olması gerektiğini savunuyor ve bir ülkede bütün kurumların gelişme derecesi ne ise Darülfünun’un seviyesinin de aynı olacağını vurgulayarak ve “bir memleketin umumi hayatı ne ise müesseseleri de odur” demektedir. Ağaoğlu’na göre ilmin gelişmesi için özerklik yanında ortaya konacak “ilmi tavır, ilmî içtihad (yorum) tahammül edecek ve içtihadı hazmedecek bir muhite” de ihtiyaç vardır. Problem, hakikatte üniversitenin özerkliğiyle ilgili değil, bütün öğretim metot ve sistemi ile ilgilidir³³¹.

Darülfünun’un özerkliğini tabii bir ihtiyaç olarak değerlendiren Peyami Safa, Darülfünun’u bir bütün olarak kabul etmektedir. Ona göre, öğrenciler Darülfünun’a gelmeden önce iyi yetişmeli, gençler için bir kültür muhiti oluşturmalı, Darülfünun’a gerekli bütçe verilmeli, her yönden iyi hocalar temin edilmeli, dış tesirlere karşı müstakil bir Darülfünun özerkliği sağlanmalı ve tam bir Darülfünun muhit ve hayatı oluşturulmalıydı³³².

Darülfünun’un ıslahı için rapor hazırlayan ve bu ıslahatın müşavirliğini yapan Albert Malche, Darülfünun’un ilmî muhtariyet ve tüzel kişiliğe sahip olmasına rağmen; “tam bir istiklale malik olduğunu söylemenin mümkün olmadığı”nı söylemektedir³³³. Malche, Darülfünun’un umumi ve dahili yönetimde hükümet tarafından kontrol edilmesini ve hükümete karşı özerkliğin gereksiz olduğunu söylemekle beraber, Darülfünun emininin yani üniversite rektörünün öğretim üyeleri tarafından seçilmesini ve “yüksek öğretimin ancak kendi kendisinden mesul” olması gerektiği konusundaki kanaatini belirtmektedir³³⁴. Islahat Müşaviri Malche’in, üniversite için

331 C. 30.XII.1931.

332 SP. 26.IX.1931.

333 Malche, a.g.e., s. 5. Darülfünun’un özerkliğinin mahiyeti için bkz.; A. Arslan, Darülfünun’dan Üniversite’ye, s. 100-105.

334 Malche, a.g.e., s. 24-25.

özerk bir yönetim mi yoksa merkezi bir yönetim mi istediği ortaya çıkmamakta ve kendi kendisiyle de çelişkiye düşmektedir.

O dönemin Maarif Vekili Reşit Galip ise, Darülfünun özerkliğini “yalnız mevki ve makam ihtirasları kaynaştıran menfi bir amil” olarak değerlendirmiş; eminlik, reislik, divan azalıkları gibi vazifelerin sadece bazı müderrisler arasında ihtiras ve haset doğuran birer mansıp ve makam halini almasından şikayet etmiştir. Reşid Galip’e göre “inkılabın en hayatı” müessesesi olacak üniversite yeniden yapılandırılacak, Darülfünunun cezri bir ıslahat ve anlayışla yeniden kurulacaktır³³⁵. Bu açıklamalardan hemen sonra üniversitenin idari yapısı Reşid Galip ve hükümetin isteği doğrultusunda devletçi ve merkezi bir yapıya dönüşmüştür.

II- ÜNİVERSİTENİN YAPISI

Darülfünun’dan istenilen ölçüde “randımanın” alınamaması üzerine, bu müessesenin ıslah edilmesi özellikle 1929’dan itibaren önemli bir gündem konusu olmuş ve bizzat Darülfünun’un kendisi de ilmî araştırmalara yönelmek gayesiyle 1929’da bir Islahat Projesi hazırlamıştı. Daha sonra Darülfünun, Eczacılık ve Dişçilik mektepleri fakülte haline getirilmiş ve bir Gazetecilik Okulu’nun kurulması planlanmış, fakat bunların hiçbiri Maarif Vekaleti’nce kabul edilmemiştir³³⁶. Hükümet, ıslahatı yapmak için 1931’de İsviçre’den Pedagoji Profesörü Albert Malche’ı getirerek bir rapor hazırlatmış ve büyük ölçüde bu rapor doğrultusunda bir ıslahata girişilmişti. Özellikle Maarif Vekili Reşit Galip’in hissi davranışlarıyla ıslahatı bir tasfiyeye dönüştürmüş ve Malche’in dar görüşlülüğü dolayısıyla istenilen başarı elde edilememiştir³³⁷.

335 HM. 1.VIII.1933; C. 1.VIII.1933.

336 Ali Arslan, a.g.e., s. 263-278.

337 A.g.e., s. 291-353.

Reform sonunda Fen Fakültesi'ne bağlı olan ve mühendis yetiştiren Elektro-Mekanik Mühendisliği Bölümü, Yüksek Mühendisliğe devredilirken, İlahiyat Fakültesi de kapatılmıştı. 1944'e kadar Türkiye'nin tek üniversitesi olarak kalacak İstanbul Üniversitesi 1934'te; Tıp, Edebiyat, Fen ve Hukuk fakülteleri ile Dişçilik ve Eczacılık okullarından oluşan bir müessese idi. İdari olarak da merkezden yönetim anlayışına göre düzenlenerek ilmi ve idari özerkliğine son verilmişti. Devletçilik anlayışına uygun olarak, yönetim bakımından köklü değişiklikler yapılarak, İstanbul Üniversitesi de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından doğrudan idare edilmeye başlanmıştı.

A- (İstanbul) Üniversitenin Amacı

- 1- Bilgi sahasında araştırmalar yapmak,
- 2- Milli kültür ile bilgiyi genişletmeye ve yaymaya çalışmak,
- 3- Devlet ve millete hizmet edecek "ergin ve olgun" insan yetiştirmektir³³⁸.

B- Üniversitenin Bağlı Olduğu Kurum

1934 düzenlemesi ile üniversite, Maarif Vekaleti'ne bağlı bir müessese haline getirilmiştir. Yönetim anlayışı itibarıyla yerinden yönetime, özerkliğe son verilerek merkezden yönetim ilkesi getirilmiştir. Üniversiteye sadece maarif vekili değil, diğer ilgili şahısların da müdahalesi söz konusudur. Mesela, 1938-39 öğretim yılının başlaması dolayısıyla Maarif Vekaleti Yüksek Tedrisat Umum Müdürü Cevad, yüksek mekteplerle beraber üniversitede de incelemelerde bulunmuştur³³⁹.

338 İstanbul Üniversitesi Talimatnâmesi (İ.Ü.T), İstanbul 1934, m. 1.

339 C., 13 Eylül 1938.

C-Üniversitenin İdaresi

1- Rektör

Üniversite, öğretim noktasından fakültelere göre ayrılık göstermekle beraber, yönetim olarak bir bütündür³⁴⁰. Rektör, maarif vekilinin temsilcisi olarak üniversiteyi idare etmekle görevlidir ve üniversiteyle ilgili bütün işlerde tek mesul makamıdır³⁴¹.

Rektörün tayini, doğrudan Maarif Vekaleti'nin teklifiyle ortak kararname ve reisicumhurun onayıyla gerçekleşirdi³⁴². Rektör, üniversite profesörlüğünden başka hiçbir işle uğraşmaz, ders saatlerinde ve mesai süresince üniversitede bulunmak mecburiyetindedir³⁴³. Rektör, görevinin başında bulunamayacağı iki haftalık süre için kendisi vekil bırakabilirdi. Fakat daha uzun zaman için rektör vekili Maarif Vekaleti'nin tasdikiyle görev yapabilirdi³⁴⁴.

Rektörün Vazifeleri:

- Üniversiteyi temsil etmek,
- Üniversite teşkilat ve tedrisatını yürütmek ve murakabe etmek,
- Üniversitenin bütün makam ve müesseselerle yazışmalarını gerçekleştirmek,
- Mali hususlarda ita amirliği yapmak.
- Üniversitede maarif vekilinin başkanlık etmediği bütün toplantıların tabii reisliğini yapmak³⁴⁵.
- Her sömestr sonunda üniversite hakkında bir rapor hazırlayarak Maarif Vekaleti'ne göndermektir³⁴⁶.

340 İ.Ü.T., m. 2.

341 İ.Ü.T., m. 3.

342 İ.Ü.T., m. 4.

343 İ.Ü.T., m. 6

344 İ.Ü.T., m. 10.

345 İ.Ü.T., m. 5.

346 İ.Ü.T., m. 8.

Rektör istediği zaman herhangi bir fakültenin meclisine başkanlık edebilir, meclislerin ayrı ayrı veya bir arada toplanmalarını sağlayabilirdi³⁴⁷.

Fakültelerin, Maarif Vekaleti veya diğer resmî kuruluşlarla yazışmaları rektörlük tarafından yapılırdı. Fakültelerin yabancı ilmi kuruluş ve şahıslarla yazışmaları ilmi işlerde rektörlüğün müsaadesi ile fakültelerce, diğer hususlarda ise rektörlükçe yapılırdı³⁴⁸. 1933 reformu ile Darülfünun özerk dönemindeki rektörün seçilmesi işlemine son verilerek, rektörün doğrudan doğruya hükümet tarafından atanmasına başlanmış ve böylece 1919'dan itibaren yürürlükteki seçim usulüne son verilmiştir.

2. Umumi Katip (Genel Sekreter)

Rektörlüğün teklifi ile Maarif Vekaleti'nce tayin olunurdu. Rektör yardımcısı konumundaki umumi katip, üniversite merkez teşkilatına ait harcamaların tahakkuk amiri ve Üniversite Heyeti ile Artırma, Eksiltme ve İhale Komisyonu'nun da tabii üyesi idi³⁴⁹.

Hesap işleri Maliye Vekaleti'ne bağlı bir müdürlük tarafından görülen üniversitede, itâ amirinin rektör olmasına rağmen umumi katip tarafından "tetkik ve imza" edilmeden sarf evrakı rektöre götürülemezdi³⁵⁰. Fakültelerde bulunan hesap memurlarının çalışmaları da umumi katip tarafından kontrol edilirdi³⁵¹.

3. Üniversite Heyeti (Üniversite Yönetim Kurulu)

Rektörün başkanlığında dekanlar ve umumi katipten oluşurdu. Normal şartlarda her çarşamba toplanırdı. Kararlarını çoğunluğa

347 İ.Ü.T., m. 5.

348 İ.Ü.T., m. 7.

349 İ.Ü.T., m. 17-18.

350 İ.Ü.T., m. 57-58.

351 İ.Ü.T., m. 60.

göre verir ve oylamalarda çekimser oy kullanılamazdı. Muhalif oy sahiplerinin de bunun sebebini kararın altına yazmaları gerekirdi.

Vazifeleri:

- Fakültelerin teşkilat ve tedrisatı ile ilgili hususları incelemek ve üniversitenin genel bir surette ilmî faaliyetlerini tanzim ve idare etmek,

- Fakülte, enstitü ve mekteplerin öğretim ve idare kadrolarında bulunan şahıslar hakkında gerektiğinde disiplin kararları almak ve memurlar kanununa göre ilk soruşturmayı yapmak,

- Talimatnameye göre talebelere disiplin cezaları vermek,

- Üniversite bütçesini hazırlamak,

- Üniversitenin gelişimi için inceleme ve tekliflerde bulunmaktır.

- Üniversite Heyeti'nin kararlarından Maarif Vekaleti'nden izin alınması gerekenler haricindekileri rektör doğrudan doğruya uygular³⁵².

Üniversitede en yetkili yönetim organı olan Üniversite Heyeti'nin bütün üyeleri Maarif Vekaleti'nce doğrudan tayin edilen idarecilerden oluşmaktadır. Bu, merkezden yönetim anlayışının bir göstergesi olduğu gibi, rektörü tek başına değil, dekanlarla beraber hareket etmeye zorlayan bir uygulamadır. Böylece rektörün keyfi uygulamalarının önüne geçilmek istenmiştir.

4. İstişari Komite (Danışma Komitesi)

Fakültelerde oluşturulan istişari komiteler rektörün başkanlığında toplanırdı. Rektör lüzum gördükçe bir fakülteyi, birkaçını veya tamamını toplantıya çağırıp istişare yapabiliirdi³⁵³.

352 İ.Ü.T., m. 11-15.

353 İ.Ü.T., m. 16.

5. Fakültelerin İdaresi

a. Dekan

Rektörün nezareti altında fakülteyi idare ederdi. Dekan, rektör tarafından ilgili fakülte ordinaryüs profesörleri arasından seçilir ve bu seçimin Maarif Vekaleti'nce onaylanmasıyla atanırdı. Dekan, üniversitedeki öğretim işinden başka hiçbir işle meşgul olamazdı. Yalnız, Maarif Vekaleti'nin izniyle yüksek bir mektepte az sayıda bir ders için profesörlük yapabiliyordu. Dekanlar ders ve mesai saatlerinde fakültelerinde bulunmak mecburiyetinde idiler. Dekan, fakültede bulunamayacağı zamanlarda, rektörün uygun görmesiyle ordinaryüs veya profesörlerden birini vekil bırakırdı. Daha uzun süreler için Rektörün teklifi ve Maarif Vekaleti'nin tasdiki ile vekil bırakılırdı.

Görevleri:

- Fakülteyi temsil etmek,
- Fakülte ve bağlı kuruluşların teşkilat ve tedrisatını murakabe etmek,
- Mali hususlarda tahakkuk amirliği yapmak
- Fakültenin yazışmalarını gerçekleştirmek,
- Fakülte dahilinde rektörün katılmadığı toplantılara başkanlık etmektir.

Dekan, ayrıca her sömestr sonunda fakülte ve bağlı kuruluşlar hakkında bir rapor ile öğretim üyelerinden her biri için çalışma tarzı ve derecesi hakkında ayrı bir rapor hazırlayarak rektörlüğe vermekle mükellefti.

Dekanlık katibi ile diğer memurlar dekanın teklifi, rektörün tasvibi ve Maarif Vekaleti'nin tasdiki ile tayin olunurdu³⁵⁴.

Dekanlar da Darülfünun dönemindeki güçlü konumlarını kaybetmiş ve sadece rektörün fakültedeki temsilcisi durumuna gelmiş-

354 İ.Ü.T., m. 24.

lerdi. Dekanların, rektörlerin teklifi ile tayini ve rektöre karşı sorumlu olması, dekanı, özerk fakültenin güçlü yöneticisinden, rektörün yardımcısı ve destekçisi haline getirmişti.

b. Fakülte Meclisleri

Dekanın başkanlığında fakültenin ordinaryüs ve profesörlerinden meydana gelirdi. Sırayla iki doçent ve ihtiyaç halinde diğer bazı doçentler de katılabilirdi. Fakülte meclisleri her sömestr başında veya dekanın ihtiyaç gördüğü zamanlarda toplanırdı. Ayrıca üyelerin mutlak çoğunluğu isterse meclis toplanabilirdi. Fakülte Meclislerinde kararlar çoğunlukla verilirdi. Eşitlik halinde ise dekanın bulunduğu taraf tercih edilirdi.

Görevleri:

- Hoca kadrosundaki eksiklikleri için aday göstermek, doçentlik imtihanlarını tertip ve icrasına nezaret etmek,
- Ders programlarını ve derslerin hocalara dağıtımını yapmak, mesai ve faaliyetleri düzenlemek,
- Fakültenin inkişâf ve tekâmülü için düşünülen tedbirleri üniversite heyetine bildirmek,
- Fakülte ve bağlı kuruluşlar hakkında rapor ve mütalaalarını beyan etmek,
- Mezun olan talebelerden Avrupa'ya gönderilecek olanları seçmek,
- Fakülte neşriyatını tanzim etmek,
- İlmî toplantılara ve merasimlere iştirakleri inceleyerek üniversiteye teklif etmek,
- Fakülte ve bağlı kuruluşların bütçelerini hazırlamak,

- Havale olunan hususları müzakere ederek oyunu bildirmek³⁵⁵.

Darülfünun döneminde fakültenin en yetkili idari ve akademik bir organı olan Fakülte Meclisi, üniversiteye geçiş sonrasında idari görevlerine son verilmek üzere korunmuş, fazla etkili olmayan bir akademik ve danışma kurulu olarak varlığını sürdürmüştür.

c. İstişari Komiteler

Her fakültede dekana bağlı olarak; İdari, Mali, Tedrisat, Programlar ve Neşriyat ile Talebe İşleri İstişare komiteleri vardı. Her komite, iki ordinaryüs ve bir profesörden oluşurdu. Komiteler için dekan iki misli aday teklif eder ve rektör de komite üyelerini seçerdi. Dekan da her komiteye bir doçenti katip seçerdi.

İstişari komiteler dekanın yardımcılarıdır. Dekanın havalesiyle, fakültede yapılacak işler hakkında teklifler hazırlardı ki bunlar yalnız istişari mahiyette tekliflerdir³⁵⁶.

D- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli

Ordinaryüs Profesörler

Boş bulunan kadrolar için fakülte meclisleri iki üç aday gösterir, Üniversite Heyeti'nin her aday hakkındaki görüşlerini de alan rektör, durumu Maarif Vekaleti'ne bildirirdi. Vekalet de uygun gördüğü birini tayin eder veya yeni adayların tespitini isterdi³⁵⁷.

Profesörler

Profesör adayları da fakülte meclisleri tarafından seçilir, Üniversite Heyeti görüşlerini bildirir ve Maarif Vekaleti de birinin tayinini

355 İ.Ü.T., m. 33-36.

356 İ.Ü.T., m. 31-32.

357 İ.Ü.T., m. 38.

veya adayların belirlenmesini isteyebilirdi³⁵⁸. Profesörlük şartlarını haiz doçent bulunduktan sonra üniversite dışından aday tespit edilemezdi. Bir doçentin profesör olabilmesi için en az yedi sene doçentlik yapması ve dersleri, umumi çalışmaları, ilmi araştırmaları ve neşriyatıyla başarısını ispat etmesi gerekmekteydi. Profesörlük şartlarına haiz olan bir doçente, eğer kadro yok ise profesörlük unvanı verilir fakat bu profesör, doçentlik işlerini yapmaya devam ederdi³⁵⁹.

Doçentler

Doçentliğe talip olanları rektör, ilgili fakültenin dekanının şahsi görüşünü aldıktan sonra Maarif Vekaleti'ne bildirirdi. Vekalet de uygun gördüğü şahısların imtihanlarının yapılmasını üniversiteye havale ederdi³⁶⁰. İmtihanlarda başarılı olanlar doçentliğe Maarif Vekaleti'nin tasdikiyle tayin olunurdu³⁶¹.

Orta kudretten ileri bir başarı gösteremeyenler ve yedi sene zarfında profesörlük vasfı kazanamayan doçentler, üniversiteden alınarak Maarif Vekaleti'ndeki diğer görevlere tayin edilirdi³⁶².

Konferansçı Profesörler

Bunlar, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti azalarından olup, İstanbul Üniversitesi'nde tarih dersleri okutmakla görevlendirilmişlerdi ve bunlar, ordinaryüs profesörlerin sahip oldukları bütün haklara sahipti³⁶³.

358 İ.Ü.T., m. 38.

359 İ.Ü.T., m. 39.

360 İ.Ü.T., m. 42.

361 İ.Ü.T., m. 39

362 İ.Ü.T., muvakkat madde.

363 İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Nizamât Defteri, s. 41.

Hocaların Azli

Tayinlerde olduğu gibi görevden almada da asıl yetki Maarif Vekaleti'ne aitti. Öğretim üyeleri, dekanlar ve rektör tarafından mura-kabe edilirdi. İhtar rektör tarafından, azil de dahil olmak üzere diğer cezalar Maarif Vekaleti tarafından verildi³⁶⁴.

Maarif Vekaleti uygun gördüğü anda istediği hocayı Maarif Vekaleti emrine alabilirdi. Mesela, 1934'te Hukuk Fakültesi Roma Hukuku Ordinaryüs Profesörü Mişon Ventora Maarif Vekaleti emrine alınarak yerine başka biri tayin edilmişti³⁶⁵.

Darülfünun döneminde hocaların görevden alınması, üniversite organlarına ait iken, üniversitede bu Maarif Vekaleti'ne bırakılmıştı.

E- Öğrencilerin Örgütlenmesi

Öğrencilerin örgütlenmesine sınırlamalar getirilerek, sadece not bastırmak, öğrencilere yardımcı olmak, talebeleri birbirlerine sevdirmek ve bilgilerini arttırmak amacıyla dernek kurmalarına izni verilmiştir. Fakülte cemiyetleri birleşerek bir Üniversite Talebe Cemiyeti kurabileceklerdi.

Öğrencilerin dernek kurarken rektörden izin almaları şarttı. Öğrencilerin diğer yüksekokullarla beraber örgütlenmeleri yasaktı. Kurulacak öğrenci cemiyetlerinin bir makam veya müesseseye yazıyla müracaat edebilmeleri için üniversite yönetiminden izin almaları şarttı³⁶⁶.

Darülfünun'a göre öğrencilerin örgütlenmesi yönetimin kontrolünde olarak üniversite içine hasredilmiştir. Öğrencilerin bu kanuni haklarına rağmen 1939'a kadar örgütlenmelerine izin verilmemiştir.

364 C., 7.XI.1934.

365 İ.Ü.T., m. 16.

366 İstanbul Üniversitesi Talebe Talimatnamesi, m. 30-31.

III- 1934 ÜNİVERSİTE YAPILANMASININ DİĞER YÜKSEK ÖĞRETİM MÜESSESELERİNE DE ETKİLERİ

Maarif Vekaleti'nin 07.10.1934 tarihli teklifi ve İcra Vekilleri Heyeti'nin 11.10. 1934 tarihinde kabul ettiği İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi ile üniversite, merkezden yönetilen bir müessese haline getirilmiştir. Üniversite yönetiminde meydana gelen bu köklü değişiklik etkisini diğer özerk öğretim kurumlarında da göstermiştir.

A- Yüksek Mühendis Mektebi'nde Özerk Yönetime Son Verilmesi

Darülfünun döneminde Fen Fakültesi'ne bağlı olarak mühendis yetiştiren Elektro-Mekanik Mühendisliği, üniversiteye geçişte kapatılarak³⁶⁷ İstanbul Üniversitesi'ne kalan bütün âlât, edevât ve kitapları 11 Nisan 1935 tarih ve 2687 numaralı kanun ile Yüksek Mühendis Mektebi'ne devredilmişti³⁶⁸. Mühendislik alanında daha da güçlendirilmek amacıyla Yüksek Mühendis Mektebi'ne yapılan bu devrin arkasından, üniversitedeki yönetim anlayışına uygun bir şekilde, 1928 yılında verilen özerk yapıya son verilmiştir. Türkiye'de yüksek öğretimde ikinci olarak özerk statüye kavuşmuş olan ve 18 Mayıs 1935 tarihindeki 2718 sayılı kanunla yapılan yeni düzenleme ile Yüksek Mühendis Mektebi'nin bir müdürle idare olunması kararlaştırılmıştır. Buna göre mektep müdürü, nafia vekilinin inhası üzerine müşterek kararnameyle tayin edilecektir³⁶⁹. Böylece, özerk yönetimin en önemli göstergelerinden biri olan yüksek öğretim kurumunun yöneticisinin öğretim üyelerince seçimine son verilmiş oldu. Ancak kanuni olarak Yüksek Mühendis Mektebi'nin tüzel kişiliği devam ediyordu.

367 Ali Arslan, a.g.e., s. 185, 390, 492.

368 Bu kanun için bkz.; RG, 18 Nisan 1935.

369 2718 numaralı kanun için bkz.; RG, 25 Mayıs 1935.

Yüksek Mühendis Mektebi'ndeki yeni düzenlemelere uygun olarak 22 Mayıs 1935 tarihinde 2/2642 nolu kararnameyle yeni bir Yüksek Mühendis Mektebi Nizamnamesi yürürlüğe kondu³⁷⁰. Yüksek Mühendis Mektebi ortak derslerin yapıldığı hazırlık sınıfı ile;

- 1- Yol ve Demiryolu,
- 2- Yapı İşleri ve Şehircilik,
- 3- Su İşleri,
- 4- Elektro-Mekanik İşleri ve

5- Muhasebe İşleri şubelerinden oluşuyordu³⁷¹. Yeni nizamnameye göre Yüksek Mühendis Mektebi'nin yönetimi şu şekilde düzenlenmiştir.

Özerklik

Mühendis Mektebi doğrudan Nafia Vekaleti'nin idaresine verilmiş olmakla beraber, Yüksek Mühendis Mektebi, menkul ve gayrimenkul mallar tasarrufuna, bağışları kabule, daire ve mahkemelerde huzur ve murafaaya, ödünç alma ve her türlü bağışlar yapmaya ve harcamalarda bulunmaya izinlidir ve hükmi şahsiyeti vardır³⁷². Üniversite yönetimindeki rektör de hükümet tarafından tayin edilmesine rağmen, üniversite hükmi şahsiyete haiz değildi. Üniversite daha sıkı kayıtlar altına alınırken Yüksek Mühendis Mektebi'nde, üniversiteye göre daha serbest bir anlayışın hakim olduğunu görüyoruz

Müdür ve İdare Kurulu

Müdür, mühendis olmak şartıyla Bayındırlık Vekaleti tarafından seçilir ve cumhurbaşkanının tasdiğiyle tayin olunurdu. Müdür,

370 1935 tarihli Yüksek Mühendis Mektebi Nizamnamesi (YMMN35) için bkz.; Düstur, Cilt XVI, 1935, s. 530-536; RG, 7 Haziran 1935.

371 YMMN 35, m. 1.

372 YMMN 35, m. 3.

mektepte ders ve hariçte başka bir vazife alamazdı. Müdür, mektebin en büyük amiri olup, mektebin genel idaresiyle bütün muamelelerin baş mesulü idi.

Müdür, Bayındırlık Vekaleti'nce verilen emirlerin tedris ve idare kurullarınca alınan kararların icrasını temin edecektir. Müdüre tedris ve idari işlerde yardım edecek iki yardımcı da yine Bayındırlık Vekaleti'nce tayin edilecekti³⁷³. Müdür, iki muavin, muhasip, pansiyon amiri ve mektep doktorunun katılımıyla oluşan bir idare kurulu bulunacaktı³⁷⁴.

Üniversite yönetimindeki bütün yetkiler hükümetçe tayin edilen rektörde olduğu gibi, Yüksek Mühendis Mektebi'nde de bütün yetkiler aynı şekilde merkezden tayin edilen müdürün elindeydi.

Müdürün tayin edilmesine, bunun da özerklikle pek bağdaşmamasına rağmen Yüksek Mühendis Mektebi müessese olarak hükmi şahsiyeti haiz bir şekilde hukuki varlığını sürdürüyordu. Ancak bütün yüksek öğretim kurumlarını merkezden yönetmek fikrini kabul eden hükümetin teklifiyle 26 Mayıs 1936'da kabul edilen kanunla³⁷⁵ daha önce fiili olarak işlemez hale getirilen Yüksek Mühendis Mektebi'nin hükmi şahsiyetine de son verilmiştir. Böylece üniversitede olduğu gibi Yüksek Mühendis Mektebi'nde de Ankara'nın yeni yönetim anlayışına uygun olarak özerk yönetimi tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Tedris Kurulu

Tedris Kurulu, bütün müderrislerle mühendis muallimlerinden meydana gelecekti. Öğretim işleriyle meşgul olacak, şube başkanlarıyla müderris, muallim ve yardımcılarının seçme ve terfilerini

373 YMMN 35, m. 27-29.

374 YMMN 35, m. 18.

375 26 Mayıs 1936'da kabul edilen 2984 sayılı Konya Ovası Sulama İdaresi'yle Yüksek Mühendis Mektebi ve Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün Muvâzene-i Umumiye'ye alınması için kanunun meclis müzakeresi ve metni için bkz.; Hirsch, a.g.e., I, s. 522-526.

kararlaştıracaktı. Talebelerin disiplin işlerine bakacak ve Danışma Kurulu'na atanacak üyeleri seçecekti³⁷⁶.

Tedris Kurulu, Darülfünun döneminde idari ve akademik işlevi daha geniş olan fakülte meclislerinin aynı adla üniversiteye aktarılan ve öğretimle sorumlu olan fakülte meclislerinin bir kopyasıdır. İdari işlerden mümkün olduğu kadar uzaklaştırılmış bir organdır. Yalnız, Yüksek Mühendis Mektebi Tedris Kurulu'nun Danışma Kurulu'nun üyelerini seçmesi, üniversite fakülte meclislerine göre Tedris Kurulu'na tanınan bir farklılık ve üstünlüktür.

Danışma Kurulu

Başkanla beraber on altı kişiden oluşacaktır. Bunların beşi hariçten ve onu müderris ve muallimlerle bakanlık ileri gelenlerinden olmak üzere, Yüksek Mühendis Mektebi Tedris Kurulu'nca bir kat fazlasıyla seçilen şahıslar arasından bakanlıkça tespit edilecektir.

Danışma Kurulu, mektebin programlarını tetkik ederek mütalaa-sını beyan ile ilim ve fennin o günkü telakkilere göre mektep programına konulmasını sağlayacak, lüzum göreceği hususlar hakkında da tavsiyelerde bulunacaktır. Mektebin, memleketin ihtiyaçlarıyla uygun olarak ilerlemesi hususunda yapılabileceklerini tespit edecektir.

Ancak müdürün başkanlığında Bayındırlık Danışma Kurulu'nun bütün kararları “*danışsaldır*”³⁷⁷.

Danışma Kurulu, üniversitedeki İstişare Komitesi'nin karşılığı olan bir müessesedir. Yalnız, Danışma Kurulu'nda Bayındırlık Vekaleti'nden yetkililerin bulunması ve hariçten üyelerin atanması bakımından üniversitedeki istişari komitelerinden ayrılmaktadır. Bu özelliği dolayısıyla Danışma Kurulu, istişari de olsa bir yüksek öğretim kurumu üzerinde bakanlık dışında ilk organ olarak kabul edilebilir.

376 YMMN 35, m. 11-17.

377 YMMN 35, m. 22-26.

Hocaların Tayin ve Azli

Öğretim üyeleri Tedris Heyeti'nce seçilecek ve Bayındırlık Bakanlığı'nca tayin edilecektir. Öğretim üyeleri, başarısızlığı veya kötü hareketlerde bulunmaları durumunda Tedris Kurulu kararıyla istifa davet edilecekti. İlgili şahıs istifa etmediği takdirde son karar Bayındırlık Bakanlığı'nca verilecek ve yerine getirilecekti.³⁷⁸

Öğretim üyesinin görevden alınmasında son söz üniversitede olduğu gibi, bakanlığa aittir. Ancak Yüksek Mühendis Mektebi Tedris Heyeti'nin hocayı görevden alması hususundaki yetkisi, üniversite fakülte meclislerinden daha geniştir. Öğretim üyelerinin görevden alınması konusunda Tedris Heyeti'nin fonksiyonu, gerektiğinde son kararın bakanlığa ait olması dışında, Darülfünun fakülte meclislerinin çalışması usulüne daha yakındır.

B- Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde

Özerkliğe Son Verilmesi

Büyük ölçüde Darülfünun model alınarak idari yapısı oluşturulan AYZE'nin özerk yapısına, 26.05.1936'da kabul edilen 2984 sayılı kanun ile son verilmiştir³⁷⁹.

1933'te Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulurken amacı, esas olarak ilmi ve fennî araştırmalar yapmak olarak tespit edilmişti³⁸⁰. Ancak 1934'te üniversitenin amaçlarına milli kültürün yayılması, devlet ve millete hizmet edecek insan yetiştirilmesi³⁸¹ maddelerinin de eklenmesinden sonra, 1939'da yürürlüğe konan YZE Talebe Talimatnamesi'nde de meslek ve ilim adamı yetiştirmek yanında talebenin “*milli bir seciye, salim hatt-ı hareket ve vazife sevgisi*” ile yetiştirilmesi³⁸² gibi konulara da vurgu yapılmıştır.

378 YMMN 35, m. 6, 10.

379 Bu kanunun meclis tartışmaları ve metni için bkz.; Hirsch, a.g.e., s. 522-526.

380 YMMN 35, m. 2.

381 YMMN 35, m. 1.

382 AYZE Talebe Talimatnamesi (Çağlar, a.g.e., s. 123-136), m. 1-2.

Darülfünun döneminde, öğrencilerin öğretim müessesesi dışında örgütlenmeleri serbest iken, üniversite içinde yönetimin gözetimi altında dernek kurabilme hakkına sahipti. Üniversitede uygulanmaya başlanan bu esasın, daha sonra Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde de uygulanmaya başladığını görüyoruz. Yüksek Ziraat Enstitüsü öğrencilerinin enstitü içerisinde kurabilecekleri dernek için dekan vasıtasıyla rektörden izin almaları gerekiyor. Enstitü öğrencileri üniversite öğrencileri gibi, bütün fakülteleri içine alabilecek bir Enstitü Talebe Birliği kurabilecekler, ancak enstitü dışında herhangi bir yüksek öğretim öğrenci derneğiyle birlik kuramayacaklardı³⁸³.

Darülfünun döneminde, Darülfünun yönetiminin kararlarına itiraz edebilen öğrenciler, üniversite döneminde bu haklarını kaybetmişlerdir. Buna paralel olarak AYZE talebelerinin de gerek fert gerekse dernekleri adına Enstitü Rektörlüğü'nün *"kararlarına her ne şekil ve suretle olursa olsun"* itirazda bulunamayacaklardı³⁸⁴. Eğer bu hal gerçekleşirse, ilgili öğrenciler enstitüden ihraç edileceklerdi³⁸⁵.

C- Öğrencilerin Örgütlenmesine Son Verilmesi

Üniversite döneminde öğrencilerin örgütlenmesine sınırlama getirilerek sadece üniversite içinde fakülte cemiyetleri ile bu cemiyetlerin ortak olarak bir birlik kurabilmeleri kararlaştırılmıştı. Fakülte cemiyetlerinin kuruluş ve çalışmalarında dekan ve rektörün kontrolü esası getirilmiş, üniversite dışındaki yüksek öğretim cemiyetleri ile birlikler kurmaları yasaklanmıştı³⁸⁶. Bunun üzerine üniversitelerin talebe cemiyetleri, İstanbul'daki bütün yüksek öğretim talebe cemiyetlerini bünyesinde toplayan Milli Türk Talebe Birliği (MTTB)'nden ayrılmak mecburiyetinde kalmışlardı.

383 AYZE Talebe Talimatnamesi, m. 14.

384 AYZE Talebe Talimatnamesi, m. 55/8.

385 Aynı Talimatname, m. 62/11.

386 Arslan, a.g.e., s. 436- 37.

Faaliyetlerini sürdüren MTTB'nin 1936 yılında düzenlediği futbol turnuvasına; Mülkiye, Mühendis, Yüksek Ticaret ve İktisat mektepleri ile İ.Ü. Edebiyat, Tıp ve Hukuk fakülteleri katılmıştı³⁸⁷. Milli Türk Talebe Birliği, her yıl yaptığı birlik gecesini 1936 yılında 29 Şubat Maksim'de kutlanmasını kararlaştırmıştı³⁸⁸.

Milli meseleler konusunda büyük hassasiyet gösteren MTTB, o zaman Türkiye sınırları dışında Fransa sömürgesi altında bulunan Antakya ve İskenderun ile çevresinin kurtarılması için mücadelesinin kızıştığı bir sırada, İskenderun ve Antakya'daki Türklere yapılan haksızlıkları protesto etmek amacıyla bir miting tertip etmek istemişti. Ancak İstanbul Valiliği tarafından MTTB'ye izin verilmemişti. MTTB'nin miting yapma isteğinde ısrar etmesi üzerine Dahiliye Vekaleti, talebelerin kendi işleriyle uğraşması ve mesailerini dışındaki işlere karışmalarının zararlı olduğunu belirterek MTTB'yi feshetmiştir. Dahiliye Vekaleti, hükümete tedbirlerin alındığını ve bu gibi teşekkülleri mevcut farz edenlerin cezalandırılacağını belirtmiştir³⁸⁹. Böylece üniversitenin kuruluşuyla talebelerin örgütlenmesine konulan sınırlama, üniversite dışındaki yüksek öğretim gençliğinin büyük birlik halinde örgütlenmesine de son vererek, daha geniş bir alana taşınmış oldu.

Öğrencilere, dekan ve rektörün izni ile Fakülte Cemiyetleri ve Üniversite Talebe Birliği kurabilme hakkı tanınmasına rağmen, 1937 yılında İstanbul Üniversitesi'nde öğrencilerin örgütlenemediği görülmektedir. Edebiyat Fakültesi öğrencileri, talebeye not bastırmak, dışarıdan gelecek yabancı üniversite öğrencilerini ağırlamak için Rektör Cemil Bilsel'den cemiyet kurmalarına izin verilmesini istemişlerdir. Rektör de bahsedilen konular için öğrenci cemiyetine ihtiyaç olmadığını, üniversite yönetiminin bu hususlarda tedbirler aldığını bildirmiştir. Rektör, talebe cemiyetlerine ihtiyaç olup olmadığı hususunda "söz söylemek salahiyetinde bulunmadığını", şayet

387 C., 10.I.1936.

388 C., 15.II.1936

389 C., 22, 23.XI.1936.

üniversiteye tabi bir cemiyet kurulursa, bu cemiyetler nizamnamesi tanzim olunurken ceza görmüş ve sınıfta kalmış öğrencilerin bu cemiyetlerin idare heyetine alınmaması için gerekli maddelerin konulmasını sağlayacağını açıklamıştır³⁹⁰.

D- Ankara Hukuk Fakültesi'nin

Maarif Vekaleti'ne Bağlanması

İstanbul Darülfünun'u Hukuk Fakültesi'nin benzeri şeklinde 1925 yılında kurulan Ankara Hukuk Mektebi, 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi örnek alınarak öğretim süresinin dört yıla çıkarılması ve Ankara Hukuk Fakültesi'nin Maarif Vekaleti'ne bağlanması kararlaştırılmıştır³⁹¹. 30 Mayıs 1940'ta TBMM tarafından kabul edilen kanun ile Ankara Hukuk Fakültesi gibi İstanbul Üniversitesi Maarif Vekaleti'ne bağlanmış oldu³⁹².

390 C., 18.1.1937.

391 C., 5.IV.1940.

392 Musa Çadircı- Azmi Süslü, Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi, Ankara 1982, s. 117-119.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÖZERKLİK İSTEKLERİ VE ÖZERK ÜNİVERSİTE YAPISI (1946)

I- ÜNİVERSİTE SONRASI

TEKRAR ÖZERKLİK İSTEKLERİ

A- Üniversitede Merkezi Yönetim Tarzına Tepki

1933 yılında hükümet adına açıklama yapan Maarif Vekili Reşit Galip; emnlik, reislik, divan azalıkları gibi vazifelerin sadece bazı müderrisler arasında ihtiras ve haset doğuran birer mansıb halini aldığı, muhtariyetin de yalnız mevki ve makam ihtiraslarını kaynaştıran menfi bir amil olduğunu söylemişti³⁹³. Bu düşüncelerle hareket eden hükümet, üniversitede muhtariyeti kaldırarak merkeziyetçi bir yapı kurmuştu.

Devletçiliğin tatbik edildiği bir memlekette muhtariyetin olmayacağını³⁹⁴ ve üniversiteye geçişle büsbütün yeni inkılapçı bir ruhun hakim olacağını³⁹⁵ savunan Kazım Nami Duru, 1939 yılına geldiğinde üniversite hususunda hayal kırıklığına uğradığını ifade etmiştir. Kazım Nami, üniversite kurulduğu vakit dünya çapında ilmi çalışmaların başlanacağını ümit ettiklerini, fakat büyük alim diye memlekete getirilen adamların aradan beş yıl geçmesine rağmen

393 C. I.VIII.1933, HM I.VIII.1933.

394 C., 13.VII.1932.

395 C., 30.VII.1933.

men henüz, “bir Türk ilmine esas kurduramadıklarını”, içlerinde meziyetli olanların da anlaşılamadıkları bir muhitte kaldıklarını gö-rerek, gidecekleri yolu şaşırdıklarına kanaat getirmiştir³⁹⁶.

Üniversiteye geçişin üzerinden on yıl geçmesine rağmen, üni-versiteden istenilen ve umulan başarının temin edilmemesi üzeri-ne üniversiteye yönelik tenkitlerin artmaya başladığını görüyoruz. İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Z. Fahri Fındıkoğlu, Cumhuriyet döneminde on senelik Darülfünun ve on senelik üni-versite dönemleri sayesinde “kemmîyet (sayısal) seferberliği” yapıl-masına rağmen, keyfiyet bakımından yeterli düzeye ulaşamadığını belirtmişti³⁹⁷. Fındıkoğlu, 1933'te Maarif Vekili Reşit Galip'in öne sürdüğü “muhtariyetin yalnız mevki ve makam ihtiraslarını kaynaş-tıran menfi bir âmil” haline getirildiği görüşünün tersine olarak on yıl sonra, üniversitede muhtariyete ihtiyaç olduğu fikrinin tekrar gündeme geldiğini belirtmekte, “üniversite muhtariyeti davasını” memleket meselelerinden biri olarak takdim etmektedir. Fındıkoğ-lu, üniversite tahsilinin keyfiyet bakımından kıymet kazandığını, Cumhuriyet rejiminin de “bilgili ve karakterli bir seçme münevver zümresine şiddetle muhtaç olduğuna” dikkat çekmektedir³⁹⁸.

Üniversiteden beklenen neticelerin elde edilememesi dolay-ısıyla bir memnuniyetsizliğin görülmesine rağmen, üniversitenin merkezden idaresine yönelik tepkilerin 1946'da özerkliğin tekrar verileceğinin tahakkuk etmesi üzerine ifade edilmeye başlandığını görüyoruz. Dr. Feridun Ergin, profesörlerin birer ilim adamı oldu-ğunu, ilim adamlarının da siyaset adamları kadar hata yapabilecekle-rini fakat “ilim adamının hatasını ilim adamının düzelteceğini” ifade etmektedir³⁹⁹. Bu düşünce, siyaset adamlarının üniversiteye müda-hale etmesine ve hükümetin üniversiteyi yönetmesine bir tepkidir.

396 Kazım Nâmi Duru, “İlim Nedir, Alim Kimdir?”, C., 17.1.1939.

397 Zayaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Yeni Ders Yılında Yüksek Tahsil Gençliği”, C., 4.XI.1943.

398 Z.F. Fındıkoğlu, “Cumhuriyetin Yirminci Yılında Üniversitelerimiz”, C., 30.X.1943.

399 Feridun Ergin, “Üniversite Ruhü ve İlim” Zihniyeti”, C., 18.1.1946.

Fahrettin Kerim Gökay, üniversitede 1934'te kararlaştırılan merkeziyetçi idare sistemine lüzum kalmadığı ve üniversiteyi verimli çalıştıracak yeni kanunlara ihtiyaç olduğunu⁴⁰⁰, 1946'da artık üniversitelere özerkliğin verilmesinin kesinleştiği bir dönemde söylemektedir.

1934'te kurulan merkeziyetçi yapının fayda değil zarar verdiği ni, çağdaş üniversite için özerkliğin şart olduğuna inanan Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 4936 sayılı kanunun kabul edilmesi dolayısıyla yazdığı makalesinde, geçmişe doğru merkeziyetçi yapının aleyhine şu değerlendirmeleri yapmaktadır;

“1908'den 1933'e kadar devam eden İstanbul Üniversitesi, ihmal edilmemesi gereken bir kültür uzviyeti idi. Bu uzviyet, bütün kusurlarına rağmen, memleketin harsi yapısı ölçüsünde kendisini beslemesini bilmiş, hatta bazı sahalarda değerini Garb'a da tanıttırmıştı. Bu hususta bir nankörlüğe olsa olsa ancak siyasi bir mana verilebilir.

1933'te İstanbul Üniversitesi'ni araştırma ve yaratma yuvası yapmak, hocalarına ilim aşkı telkin etmek için çalışmalarına girişilmişti. İsviçreli bir üniversite mütehasısı (Malche) -ki bir ihtisas, ihtisasların en garibi ve en sihirlisi olmasının fetvalarına dayanarak 1908-1933 üniversitesini altüst edenler, bu muharririn peygamberliğini teslim eder göründüler. Fakat yazık ki aynı muharririn gösterdiği devanın farkında olmadılar. Binaenaleyh, 1933'teki altüst ediş ve bir nevi oruç bozmaya benzer muhtariyeti geri alış hareketi, beklenen neticeleri doğurmadı. Zira en basit bir illiyet kaidesi, yegane Türk üniversitesinin serpilmesinin sebebi büsbütün başka şartlar da göstermektedir.

1933 ıslahatından bugüne üniversite davası etrafında yazılıp söylenenler iki noktada toplanabilir;

1- Muhtariyetsiz bir üniversite asri bir üniversite sayılamaz.

400 F. Kerim Gökay, “Üniversite Otonomisi Kanunu Çıkarken”, C., 4.VI.1946.

2- Asgari derecede olsun maddi tatminsiz ilim adamı yetişmez"⁴⁰¹.

1933'te muhtariyetten vazgeçmek istememesine rağmen, başlangıçta suskun kalmayı tercih etmiştir. Ancak 1939'dan itibaren bizzat üniversitenin özerklik istemesiyle üniversiteye muhtariyet verilmesi gerektiği gündeme gelmeye başlamıştır. I. Maarif Şurası'na katılan bazı eski ve yeni öğretim üyeleri özerklik konusunu gündeme getirmeye çalışmışlardır⁴⁰². 1943 yılında TBMM'de konuşan Prof. Dr. Yavuz Abadan, üniversitede merkezi yönetim yerine özerk yönetimin olması gerektiğini savunmuştur⁴⁰³.

1944 yılında, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kuruluşu için kanun layihasının TBMM'ye sevk edilmesi ve özerklikle ilgili hiçbir maddenin bulunmamasına rağmen, TBMM Bütçe Encümeni'nin hazırladığı mazbatada üniversite için özerkliğin şart olduğu belirtilmişti. Maarif Encümeni Reisi R. Nafiz Edgüer ile üyeler, R. Şemseddin Sirer, S. K. Yetkin, F. Köprülü, B. Baykan, A. S. Levend, H. R. Öymen, A. N. Güntekin, İsmet U. Aykurt, A. K. Akyüz, E. Çınar, Ş. Yunus, Tezer Taşkıran ve İsmail Sevük tarafından hazırlanan mazbatada⁴⁰⁴ muhtariyetle ilgili madde şu şekildedir:

“İlmi muhtariyet sahibi olmaları, yüksek tahsil müesseselerinin istenen seviyeye ulaşabilmelerinin ve kendilerinden beklenen işleri görebilmelerinin şartıdır. Okutacakları derslerin programlarını salahiyyet ve isabetle ancak kendileri tanzim edebilirler. Bu müesseselerde cereyan edecek her türlü öğretim ve eğitim faaliyetlerinin şekil ve şartlarını tayin etmek, bu kurumlarda hocalık eden ilim adamlarının vazifesidir. Aynı surette kendilerine kolleg olacak istidatları seçmek, imtihan etmek, yetiştirmek işi de yine bunlara düşer. Bu suretle her türlü ilmî çalışmalarda geniş bir muhtariyete doğru yürümleri zaruri olan ve yürümekte bulunan yüksek öğretim kurum-

401 Z. Fahri Fındıkoğlu, “Üniversite Muhtariyeti ve Fikir Hayatımızda Beklenen Tesirleri”, C., 14. VI. 1946.

402 I. Maarif Şurası ve Üniversite'nin Özerklik İsteği kısmına bakını<.

403 Z. F. Fındıkoğlu, a.g.m.

404 19.VI.1944 tarihli Mazbata için bkz.; Hirsch, a.g.e., I, s. 592-594.

larımızın yakın bir gelecekte hükümetin yüksek murakabesi altında idareten de muhtar kılınmaları ve kendi kendilerini idare etmeye bırakılmaları icap eder. Yüksek öğretim kurumlarının dekan ve rektörlük vazifeleri için uygun görecekları namzetleri hükümete arz etmeleri, hükümetin de bunlardan birini bu vazifelere tayin eylemesi idari muhtariyetin esaslarındandır. Hükümetçe bu esasın göz önünde bulundurulması ve bu tarzın tesisine gidilmesi muvafık olur.”

TBMM’de bile, üniversitenin artık özerk olması gerektiği hususunda temayülün belirmesine rağmen İ.Ü. Rektörü Tevfik Sağlam’ın bu eğilimde olmadığı anlaşılmaktadır. Milli Şef İsmet İnönü’nün üniversiteye iltifatına karşılık olarak 2 Haziran 1944’te cevabi bir telgraf gönderen Tevfik Sağlam; “İstanbul Üniversitesi Ulu Önder’ine en derin minnettarlık duygularını sunar ve bugüne kadar olduğu gibi, bundan sonra da büyük şeflerinin gösterdikleri tek doğru yolda şaşmaz ve sarsılmaz bir inanla yürüyeceğine emin olmalarını Ulu Şef’inden en derin saygılarla diler” ifadelerini kullanmaktadır⁴⁰⁵. 1945 yılında üniversitede hürriyet olmadığı hususunda daha da artan tenkitlere cevap veren Rektör Tevfik Sağlam, bu hususta hiçbir profesörün bilimsel kanaatine karışmadığını ve “her hürriyetin de sınırı bulunduğunu” söylemiştir. Sağlam’a göre; bilimsel mevkiinin verdiği nüfuza dayanarak bir politika propagandası durumuna düşenlere karşı büyük bir duyarlılık göstermek üniversitenin vazifesidir. Üniversitede hürriyet meselesinin son zamanlarda bir politika konusu olarak ele alındığı görülmektedir. Üzücü olanı, İ.Ü’de profesörlük yapmış veya yapmakta olan birkaç şahsın da bu işe katılmış ve üniversitedeki arkadaşlarını herhangi bir korku veya menfaat saikasıyla inandığını söylemeyen veya inanmadığını söyleyen insanlar gibi gösterecek kadar kendi kontrollerini ve söz ölçülerini kaybetmiş olduklarıdır⁴⁰⁶.

Rektörün, mevcudu savunma olarak değerlendirilebilecek bu ifadelerinin aksine 1945 yılı çok partili döneme geçiş için hazırlıkla-

405 C., 4 Haziran 1944.

406 C., 21 Ekim 1945.

rın yapıldığı, eğilimlerin bu yöne kaydığı yıldır. Özellikle TBMM’de üniversitelerle ilgili tartışmaların hızlandığı görülmektedir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, konferans verilip kitap okutulmadığı bir üniversitenin başarılı olamayacağını gündeme getirirken Muhittin Baha Pars, üniversiteye hürriyet verilmesi gerektiğini ve sırf devletten para alıyor diye öğretim üyelerinin hürriyetten mahrum edilemeyeceğini belirtiyordu.

Maarif eski vekillerinden Hamdullah Suphi Tanrıöver de ilmin mutlaka hür olması gerektiğini, tarihimizde de eskiden beri bunun böyle olduğundan bahsederek, Atatürk’ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir” sözüne atıfta bulunup, üniversitedeki hürriyetsizliği gündeme getirerek “bir mürşit tasavvur ediniz ki siyasi endişelerin emri altındadır, o ilim değildir” diyerek uygulanmakta olan merkeziyetçi yapıyı şiddetle tenkit etmişti⁴⁰⁷.

Daha sonra Recep Peker Hükümetlerinde 1946-48 yıllarında Milli Eğitim Bakanlığı yapacak olan CHP Milletvekili Reşat Şemsettin Sirer, DP’den Prof. Fuat Köprülü’nün üniversitelerin özerk olması hakkındaki yazılarına karşılık olarak bir makale yayınlamıştı. Bu makalede, para kaynaklarına sahip olmayan üniversitenin muhtar olamayacağı noktasını özellikle vurgulayan Sirer, bir üniversitenin özerkliğini gösteren dört unsuru sıralamaktadır:

- Ne okutacağını ve nasıl okutacağını kendisi tayin eder. Dışarıdan buna kimse karışamaz.

- Hocasını kendisi seçer ve yetiştirir, ödevlendirir, sorumlu kılar, denetler, buna da kimse karışmaz.

- İdarecilerini hocaları arasından kendisi seçer.

- Türlü kaynaklardan sağladığı gelire göre bütçesini kendisi yapar, kendisi harcar.

Reşat Şemsettin Sirer’e göre; Türkiye’de üniversiteler, milletin parasıyla kurulup yaşatılmaktadır, yüksek öğretim işinde ve üniversi-

407 C., 25 Aralık 1945.

telerin çalışması konusunda TBMM'nin millet adına vereceği direktifler, gerektirdikçe soracağı suallere cevap verecek makam milli eğitim bakanıdır. Milli Eğitim Bakanlığı, üniversite konusunda meclise ve millete karşı sorumlu olacaksa, o sorumlulukla mütenasip “yetkilerinin de bulunması” gereklidir. Yani parası olmayan ve meclisin denetiminde olan bir üniversitenin özerkliği mümkün değildir⁴⁰⁸.

Üniversitede, basında, maarif şurasında ve mecliste oluşan, üniversitede merkezî yönetim anlayışına son verilip özerk yönetim şeklinin kurulması fikri yavaş yavaş olgunlaşarak, 1946 Üniversiteler Kanunu ile özerkliğin tekrar verilmesi ile neticelenecektir.

B- I. Maarif Şurası ve Üniversitenin Özerklik İsteği

1934 yılında hazırlanan İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi ile kurulan üniversite idaresi, hemen hemen her şeyiyle Maarif Vekaleti'ne bağlı olarak tesis edilmişti. Bu üniversite yapısının, bizatihi üniversite içerisinde kabul görmediği anlaşılmaktadır. Bunu, 1939 yılında yapılan I. Maarif Şurası'nda İstanbul Üniversitesi tarafından hazırlanan raporlardan anlıyoruz.

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nin, üniversiteden daha iyi verim alınabilmesi için yaptığı tekliflerin ilkinin üniversite yönetimi maddesi oluşturuyordu. Bu rapor ile İstanbul Üniversitesi ve Edebiyat Fakültesi'nin ilmi araştırma ve tedrisatı vazifelerini “*tamamıyla*” yapabilmesi ve “*mesaisinde tekâmül göstermesi için kendine ilmi ve tedrisî salahiyyet bahşedecek bir statünün tanzimi*” gerektiğini Maarif Şurası'na teklif ediliyordu⁴⁰⁹.

Edebiyat Fakültesi, özerklikten açık olarak bahsetmeden “ilmi ve açık” yetkileri olan bir üniversiteye ihtiyaç olduğunu belirtiyor, çekingen ve fazla açıklama yapmadan mevcut statünün özerklik yönünde değişmesini istiyordu.

408 R. Şemsettin Sırer, “Üniversitelerin Muhtarlığı”, Ulus, 21 Mart 1946.

409 T.C. Maarif Vekaleti, Maarif Şurası için İstanbul Üniversitesi'nce Hazırlanan Raporlar, s. 16.

İ.Ü. Fen Fakültesi, üniversitede yapılması veya yeniden düzenlenmesi gereken konuları sıralarken, ilk sıraya üniversiteye muhtariyetin verilmesinin zarurî olduğunu belirten maddeyi yerleştirmişti. Fen Fakültesi’ne göre; *“her şeyden evvel üniversiteye ilmî ve malî muhtariyet verilmesi”* gereklidir⁴¹⁰. Fen Fakültesi, doğrudan doğruya *“muhtariyet”* yani özerklikten bahsetmiş, fakat bunu *“ilmî ve malî”* olarak vasıflandırmıştır. Fen Fakültesi’nin ifadesi, Edebiyat Fakültesi’ne göre daha nettir. Zira ilmî muhtariyet yanında malî muhtariyet istenmesi, esasında idari muhtariyeti ifade etmeden bunu istemekle eşdeğerdir. Zira malî serbestiyet bütçenin rahatça kullanılmasını sağlayacağından, idari özerkliği getirecektir.

Hukuk, Tıp ve İktisat fakülteleri daha ziyade liselerden kaynaklanan problemler ve fakültelerin maddi ihtiyaçlarından bahsederken, İ.Ü. Rektörlüğü’nce hazırlanan raporda üniversitenin özerkliği gündeme getirilmiştir. Rektör Cemil Bilsel’in imzasını taşıyan raporda, üniversitenin maddi sahadaki eksiklikleri tamamlanırken, *“manevî”* sahadaki ihtiyaçların da karşılanmasını istenmiştir. Bilsel’e göre; *“her üniversitenin inkişâf şartı olan idari malî salâhiyetlerini kendisine verecek ve profesörlerinin refahını ve şerefini ve kendilerini üniversiteye vermelerini temin edecek bir statüyü kanunileştirmek de icap eder”*⁴¹¹. Üniversite rektörü, idari özerkliği açık olarak ifade etmekte ve bunu üniversitenin gelişmesinin bir şartı olarak kabul etmektedir. Ayrıca, malî özerlikle beraber idari özerkliğin profesörlerin şerefini ve kendilerini üniversitedeki çalışmalarına verebilmeleri için bir şart sayıyordu.

Birinci Maarif Şurası’nda, o dönemde tek üniversite olan İstanbul Üniversitesi’nin özerklikle ilgili isteklerine, Maarif Şurası’nda tartışılmak için hazırlanan Maarif Şurası Yüksek Öğretim Komisyonu Raporu’nda yer verilmemişti. Ancak; üniversite dışından, Vekaletçe üniversiteye tayin edilen serbest profesörlerle, agregasyon geçiren lise öğretmenlerinin doçent unvanıyla tayin edilmelerinin

410 A.g.e., s. 20.

411 A.g.e., s. 9.

fakülte meclislerince incelenmesi ve neticenin Üniversite Heyeti'nin uygun bulduğuna dair kararını Maarif Vekaleti'ne arz etmesiyle gerçekleşmesi teklif edilmişti⁴¹². Böylece, 1933'te başlatılan Vekaletin üniversiteye direkt öğretim üyesi tayinine bir sınırlama getirilmek isteniyordu.

Maarif Şurası Plan Komisyonu Raporu'nda, bütün yüksek öğretim kurumlarına şamil olmak üzere, akademik mesleğe intisap ve burada ilerleme şeklini düzenleyen bir “*Üniversite ve Yüksekokullar Kanununa*” ihtiyaç olduğu vurgulanmıştı. Ancak raporda, üniversitenin özerk yönetimiyle ilgili bir madde yoktu. Buna rağmen Vehbi Sarıdal'ın, üniversitenin özerkliğini gündeme getirmeye çalıştığını görüyoruz. Sarıdal, devletin “*kendisi tarafından tesis edilmiş olan üniversiteyi hür ve müstakil bir müessese olarak*” görmesi gerektiğini; devletin “üniversiteye muayyen bir ilmî istikamet” veremeyeceğini ve üniversite öğretim üyelerinin “bir memur gibi” çalıştırılmayacağını belirtmişti.

Ancak bu kanunun tartışılmasını, celse reisliğini yürüten Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in istemediği ortaya çıkmıştı. Zira Vehbi Sarıdal'ın konuşması üzerine araya giren Hasan Ali Yücel'in “*Planda olan davaları, mesela üniversite müstakil üniversite midir, değil midir, yoksa devlet müessesesi midir, bunu Vehbi Bey izah ettiler. Filhakika raporda da zikredilmiş değildir. Onun için arkadaşlarımdan rica ediyorum, vaktimiz dardır*”⁴¹³ sözleri üzerine, üniversitenin özerkliği konusu tartışılmadan kapanmıştır. Bunun üzerine, Türkiye'de özerk üniversite fikrinin savunucularından ve ilk defa tatbik sahasına koyanlardan olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu da dahil, hiçbir konuşmacı özerk üniversite konusunu gündeme getirmedi.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, Edebiyat ve Fen fakülteleri tarafından Maarif Şurası'na götürülen üniversitenin özerkliği konusunda, maarif vekilinin Hasan Ali Yücel'in olumsuz tavrı dolayısıyla bir başarı sağlanamadı.

412 Hirsch, Dünya Üniversiteleri, I, 373, 2. İctima, I. Celse, 22.VII.1939.

413 Hirsch, a.g.e., I, 430-431, 8. Toplantı, İkinci Celse.

C- Öğretim Üyelerinin Statüsünün Belirlenmesi

Üniversite yönetiminde değişiklikler yapılması gerektiğinin, bizzat üniversite tarafından ifade edilmesi ve diğer yüksekokullarla beraber üniversitedeki öğretim üyesi olma ve yetişme şartlarında bir birlikteliğin sağlanması yolunda isteklerin ortaya çıkması üzerine, Maarif Vekaleti tarafından da çalışmalar başlatıldığını görüyoruz. 1934 İ.Ü. Talimatnamesi’nin on yıllık bir tatbikat devresi sonunda İ.Ü. Rektörü Tevfik Sağlam’ın ifadesiyle, “yetmezliği”nin Maarif Vekaleti’nce görülmesi ve elde edilen tecrübelerden faydalanılarak, yeni birtakım esasları içine alan bir akademik meslek kanunu projesi Maarif Vekaleti tarafından hazırlanmıştır⁴¹⁴. Maarif Vekaleti’nce hazırlanan bütün yüksek öğretimde görev yapan öğretim üyeleri için aynı standartların uygulanmasını ana hedef olarak belirlenmeye çalışılan, “*Üniversite ve Yüksekokul Öğretmenleri Kanunu*” projesi⁴¹⁵, İstanbul Üniversitesi tarafından incelenmiş ve yeterli bulunmamıştır. İstanbul Üniversitesi, bir yüksekokulunun görevinin meslekî bilgileri öğretmek olduğunu, ancak üniversitenin vazifesinin buna ilave olarak “bilimin (ilmin) meçhul sahalarını araştırmak, orijinal incelemeler yapmak, buluşlarda ve neşriyatta bulunmak, yarının bilimini ve tatbikatını hazırlamakla mükellef” bulunduğunu belirtirerek, üniversite ile yüksek meslek okullarının ihtiyaç duyacağı öğretim üyelerinin farklı olacağına karar vermişti. Bunun üzerine harekete geçen İstanbul Üniversitesi, gerekçeli olarak “*Üniversiteler Öğretim Üyeleri Hakkında Kanun*” projesi hazırlamıştı. İstanbul Üniversitesi’ne göre, öğretim üyelerinin arz ettiği hususi özellikleri dolayısıyla mevcut memurin kanunu hükümlerinin kafi gelmediği, öğretim üyeleri için ayrı ve farklı hükümlerin getirilmesi gerektiği de gerekçede açıklanmıştı⁴¹⁶.

414 İ.Ü. Rektörü’nün İ.Ü.’nin 10. Yılı’nın kutlamaları sırasında bu ifadeleri için bkz.; Hirsch, a.g.e., s. 461.

415 Bu kanun projesi için bkz, Hirsch, a.g.e., II, s. 677-683;

416 İstanbul Üniversitesi’nin hazırladığı bu kanun projesi ve gerekçesi için bkz.; Hirsch, a.g.e., C. II, s. 684-706.

Yüksek Mühendis Okulu Profesörler Meclisi, İstanbul Üniversitesi tarafından hazırlanan kanun projesini incelemiş ve üniversiteler ile yüksekokullar arasında yapılan ayrıma katılmamıştır. Yüksek Mühendis okullarının, üniversitelerde olduğundan ziyade “bilimsel ve teknik araştırmalar yapan müesseseler olduğu kadar bünye ve teşkilat itibarıyla farklı bulunmakla beraber, Yüksek Mühendis Mektebi’nin Teknik Üniversite’ye dönüştürülmesinin kararlaştırıldığı ve üniversiteler için hazırlanan kanunun ana hatları itibarıyla Yüksek Mühendis okullarında da tatbik edilebileceğine karar verilmişti. Yüksek Mühendis Okulu Profesörler Meclisi, üniversite kanunundan Teknik Üniversite’ye tatbik olunabilecek olan hükümleri aynen iktibas ve diğerlerinin de bu sahadan icaplarına göre tadil ederek, “*Teknik Üniversiteler Öğretim Üyeleri Hakkında Kanun*” adıyla yeni bir taslak hazırlamıştı⁴¹⁷.

Maarif Vekaleti, üniversite ve diğer yüksekokullar öğretim üyeleri için bir kanun projesi üzerinde tartışılırken⁴¹⁸, üniversitenin özerkliği konusunun gündeme geldiğini ve bu konuda çalışmaların başladığını da görüyoruz.

D- Öğrencilerin Örgütlenme İstek ve Çabaları

1934 Üniversite Talimatnamesi ile öğrencilerin örgütlenmesine sınır getirilmesi ve örgütlenmenin dekan ile rektörün iznine bağlı olması öğrenciler tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Bir süre sonra da hükümet tarafından İstanbul’daki öğrenci derneklerinin bir araya gelmesiyle oluşan MTTB 1936’da kapatılmıştı.

Üniversite içerisinde örgütlenme hakkına sahip olan İstanbul Üniversitesi öğrencileri zaman zaman bunu gerçekleştirmek için müracaatlarda bulunmuşlar ve fakat üniversite yöneticilerinden izin alamamışlardı⁴¹⁹. İ.Ü. öğrencileri bu çabalarının meyvesini

417 19.2.1944’te hazırlanan bu kanun taslağı ve gerekçesi için bkz.; Hirsch, a.g.e., II, 707-712.

418 Bu hususta bkz.; Hirsch, a.g.e., II, s. 713-747.

419 C., 22, 23.XI.1936.

1939 yılında almaya başlamışlardır. Rektör Cemil Bilsel bir “İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği” kurulacağını ve Üniversite Heyeti’nin bu konuda çalıştığını açıklamıştır⁴²⁰. Üniversite de Talebe Birliği Nizamnamesi için çalışmalara hemen başlamıştır⁴²¹. Talebe Birliği kurma çalışmaları devam ederken doçent ve asistanlar gözetiminde fakültelerdeki her sınıftan ikişer öğrencinin temsilci olarak seçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu temsilci öğrenciler, İ.Ü. Talebe Birliği kurma çalışmalarında yöneticilere yardımcı olacaktır⁴²². Seçilen öğrenci temsilcileri, hemen toplanarak nizamname üzerinde çalışmaya başlamışlardır⁴²³.

Ancak bu çalışmalara rağmen bir netice alınamamıştı. Rektör öğrencilerle yaptığı toplantılarla onların problemlerini öğrenmeye ve çözmeye çalışmaları, öğrencilerin örgütlenme isteklerinden vazgeçmek gibi bir niyetleri olduğu görülmüştü. 8 Şubat 1940’ta öğrenciler rektöre, bir seneden beri kurulması için çalışılan Talebe Birliği’nin bir türlü tahakkuk ettirilmemesinden ve üniversite muhitinin birçok ihtiyacına cevap verecek olan bu teşekkülün hâlâ bir proje olarak kalmasından dolayı duydukları üzüntüyü ifade etmişlerdi. İ.Ü. rektörü de üniversite profesörleri murakabesi altında kurulacak bir Talebe Birliği’ne taraftar olduğunu ve bunun kurulması için uğraşacağını vaat etmişti⁴²⁴.

Öğrenciler daha serbest bir şekilde faaliyet göstermek isterlerken, İstanbul Üniversitesi yönetiminin öğrencileri daha sıkı bir şekilde disiplin altına almak için çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Haziran 1940’ta rektör başkanlığında profesörlerden oluşan bir komisyon umumi talimatnamede esaslı değişiklikler yaparak, talebelerin gerek üniversite içinde ve gerekse üniversite dışındaki hareketlerini kontrol edebilmek için bir “Murakabe Teşkilatı”

420 C., 21.II.1939.

421 C., 28.II.1939.

422 C., 24.III.1939.

423 C., 25.III.1939.

424 C. 9.II.1940.

kurma çalışmalarına başlamıştı. Tasarıya göre; öğrenci haysiyetini bozacak şekilde hareket edenler, İnzibat Divanı'nda sorguya çekildikten sonra fakülteden kaydının silinmesine kadar gerekli ceza verilecekti. Komisyon, her öğrenciye mahsus olmak üzere birer sicil dosyası vücuda getirilmesi için de çalışmalar başlatmıştı⁴²⁵. Fakat öğrencilerin disiplin kurallarının ağırlaştırılması çalışmalarından bir netice alınmamıştı.

Üniversitede 1939 yılından itibaren bir öğrenci birliğinin kurulması için yapılan çalışmalar nihayet Aralık 1940'ta meyvesini vermişti. 78 maddelik Talebe Birliği Nizamnamesi, muhtelif fakültele-
rin talebe mümessilleriyle yapılan müteaddit çalışmalar neticesinde hazırlanarak Maarif Vekaleti'ne gönderilmiş ve Üniversite Talebe Birliği'nin kurulması Maarif Vekaleti tarafından tasdik edilmişti. Kurulacak Talebe Birliği, Cumhurbaşkanı ve Milli Şef İsmet İnönü tarafından himaye altına alınmış, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in de fahri reis olması kararlaştırılmıştır. Nizamname dairesinde Talebe Birliği'nin kurulması için İstanbul Valiliği'ne müracaat yapılmış ve Talebe Birliği hukuken teşekkül etmiştir. Ayrıca Cemiyetler Kanunu dairesinde Dahiliye Vekaleti'ne de müracaat yapılmıştır.

Talebe Birliği Talimatnamesi'ne göre, her fakültede ayrı ayrı birer cemiyet teşekkül edecek ve cemiyetler Üniversite Talebe Birliği'ni meydana getirecektir. Üniversitenin bütün öğrenci ve öğretim üyeleri birliğin azası olacaklardır. Azalar muhtelif komisyonlar halinde çalışacaklardır. Üniversite Talebe Birliği ve fakülte cemiyetleri kültür ve neşriyat, memleket tetkik seyahatleri, geziler, ağırlama, talebeye içtimai muavenet gibi çeşitli kollara ayrılacaktır.

Fakülte cemiyetlerinde birinci başkan dekan, profesör veya doçentler arasından, ikinci başkanı ise öğrenciler kendi aralarından seçeceklerdi.

Talebe Birliği için üniversite çevresinden bir bina bulunacaktı⁴²⁶.

425 C. 14.VI.1940.

426 C. 20,27.XII.1940.

Üniversite Talebe Birliği'nin kurulmasından sonra yaptığı ilk toplantıda Milli Şef İsmet İnönü'ye "tazim telgrafı" çekilmişti. İnönü de 19.02.1942'de Üniversite Talebe Birliği'ne teşekkür etmiş ve kurumun üniversite gençliği için her anlamıyla birlik ve feyiz kaynağı olmasını temenni etmişti⁴²⁷.

Üniversitenin milli birliğe ve beraberliğe katkısı istenirken, Üniversite Talebe Birliği'nin de bu alanda faal olarak çalışması; neşriyat yapması, gençlerin milli hislerini kuvvetlendirici, onları "ortak Türk idealine" bağlayıcı, vatan için her türlü fedakarlığı göze aldırarak mahiyette olması beklenmekteydi⁴²⁸.

Öğrenciler, öğretim üyelerinin yönetimindeki Üniversite Talebe Birliği'nden memnun olmadıkları anlaşılmaktadır. 2 Şubat 1943'te Rektör Cemil Bilsel'in başkanlığında yapılan yıllık kongresinde, Talebe Birliği Reisi Fen Fakültesi Dekanı Profesör Fahir Yeniçay'ın yıllık faaliyet raporunu okuması üzerine münakaşalar meydana gelmiş, yirmi civarında öğrenci konuşmalar yapmışlardı⁴²⁹. Yıllık faaliyet raporuna 22 kabul, 33 ret ve büyük çoğunluk ise çekimser oy vererek Talebe Birliği yönetimi protesto edilmişti. Bunun üzerine harekete geçen rektör, beş fakülte cemiyetinin reisleri ile görüşerek, mevcut Talebe Birliği idare heyetini işe karıştırmadan birliğe yeni bir başkan tayin etmeyi kararlaştırmıştır⁴³⁰. 8 Şubat 1943'te üniversitedeki fakülte talebe cemiyetleri temsilcileri ile bir araya gelen Rektör Cemil Bilsel, Üniversite Talebe Birliği reisliğine Hukuk Profesörü Hıfzı Veldet'i tayin etmişti. Ayrıca, Murakabe Komitesi reisliğine ve Spor İşleri Yürütücülüğü'ne Prof. Sadi Irmak tayin edilmişti⁴³¹. Ancak kısa bir süre sonra Prof. Hıfzı Veldet'in istifa etmesi üzerine, Talebe Birliği reisliğini Rektör Cemil Bilsel kendi üzerine almıştı⁴³².

427 İnönü'nün telgrafı için bkz.; C., 20.II.1942.

428 Safaeddin Karanakçı, "Milli Birlikte Üniversite'nin Rolü", C., 9.I.1943.

429 C., 3.II.1943.

430 C., 5.II.1943.

431 C., 9.II.1943.

432 C., 22.III.1943.

1944 yılında, Talebe Birliği Riyasetine Hukuk Doçenti Hıfzı Timur getirilmişti. Reis vekilliğine İktisat Fakültesi'nden Muammer, umumi katipliğe Edebiyat Fakültesi'nden Ratibi, muhasebeciliğe ise Fen Fakültesi'nden Muzaffer getirilmişti⁴³³. Daha serbest faaliyet göstermek isteyen öğrenciler, mevcut örgütlenme imkanları içinde bazı kurumlar da meydana getirmeye çalışıyorlardı. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti fakir öğrencilere yardım etmek üzere öğrencilerden Cemal Öner, Celal Öker, Said Erbil ve Alaadin Ergüvenç'in teşebbüsleri ile bir yardım kurumu tesis etmiş ve talimatnamesini hazırlamıştı⁴³⁴.

Üniversitede, Üniversite Öğrenci Birliği ve fakülte cemiyetleri kurulmuş ancak başkanlarının hocalardan seçilmesi öğrenciler arasında memnuniyetsizlik meydana getiriyordu. Üniversitede özerklik isteklerinin arttığı ve çalışmaların başladığı bir sırada öğrencilerin kendi derneklerinin yöneticilerinin kendilerinden olması yolundaki taleplerinin gündeme geldiğini görüyoruz. 31 Aralık 1945'te Rektör Tevfik Sağlam'ın açısıyla başlayan İ.Ü. Talebe Birliği'nin Yıllık Kongresi'nde Tıp Fakültesi'nden bir öğrenci, seçimlerin demokratik yapıldığını ancak birlik ve fakülte cemiyetlerinin başkanlarının hocalardan olmasının “gençler kendilerini idare edemiyorlar” izlenimini doğurduğunu söylemiş ve başkanların öğrenciler arasından seçilmesini teklif etmiştir. Bunun üzerine Rektör Tevfik Sağlam, “Hocaların başlarında mubassır olmadığını” bu sözlerden “isteksizlikten” dolayı kendilerinin “gücendiklerini” belirterek isteyenlerin ayrı bir cemiyet kuracaklarını söylemiştir. Birlik başkanlığına da yine Doçent Hıfzı Timur seçilmiştir⁴³⁵.

22 Ocak 1946'da, İ.Ü. Talebe Birliği, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel şerefine Marmara Salonu'nda çay ziyafeti vermiş ve öğrencilerin örgütlenmesi konusu gündeme getirilmişti. Öğrencilerden biri, iki yıl önce hazırlanan bir nizamnamenin Maarif Vekaleti'nce tasdik edilmemesinin üniversitede pek çok probleme sebep olduğunu söy-

433 C., 5.I.1944.

434 C., 20.III.1945.

435 C., 1.I.1946.

lemişti. Bunun üzerine Hasan Ali Yücel, eski nizamnamenin tecrübe mahiyetinde olduğunu, neticelerine göre de iki yıl önce yeni bir nizamname tasarısı hazırlandığını, kendisinin de öğrencilerle aynı fikirde olduğunu, başka memleketlerdeki gibi, birlik işlerini tamamıyla öğrencilerin ellerine almalarını yerinde gördüğünü söylemişti. Ancak bu sözleri bir Tıp Fakültesi öğrencisinin not alması üzerine Hasan Ali Yücel'in yasaklaması üzerine, gazeteciler toplantıyı terk etmişlerdi. Toplantı da tatsız bir şekilde sona ermişti⁴³⁶.

Bu olaydan birkaç gün sonra 25 Ocak'ta bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilen taslakta bakanın İ.Ü. Talebe Birliği'nin fahri başkanı olarak gösterildiği için onaylamadığını ve öğrenci teşekküllerinin işlerinin artık bakanlığa sorulmadan üniversite içerisinde halledilecek bir mesele olduğunu açıklamıştır⁴³⁷. Şubat 1946'da üniversitelere ilmi ve idari muhtariyet verileceğinin tahakkuk etmesi üzerine⁴³⁸ de üniversitede öğrencilerin örgütlenmesiyle ilgili yapının tamamen değişeceği ve Cemiyetler Nizamnamesi'ne göre öğrencilerin serbestçe örgütlenebileceği kabul görmeye başlamıştır⁴³⁹.

Böylece, üniversitede merkezî yönetim anlayışının hakim olmasıyla ortaya çıkan örgütlenme engelleri, özerkliğin tekrar geleceğinin ortaya çıkmasıyla, öğrencilerin de serbest olarak örgütlenmesi kabul görmeye başlamıştır.

E- Maarif Vekaleti'nin Özerklik İsteklerine Bakışı ve

Üniversiteler Kanunu'nun Hazırlanışı

I. Maarif Şurası'nda hazırladığı raporlarla üniversitenin özerkliğe kavuşturulmasını gündeme getirmek isteyen İstanbul Üniversitesi, bu konuyu Maarif Şurası'nda görüşülecek konular arasına aldı-

436 C., 23.I.1946.

437 C., 26.I.1946.

438 C., 19, 25.II.1946.

439 C., 26.II.1946.

ramamıştı. Maarif Şurası'nda üniversitenin “*hür ve müstakil*” olması gerektiği yolundaki konuşmalarda Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in gündem dışı olduğu şeklindeki ikazı üzerine sona ermişti⁴⁴⁰.

Özerklik isteklerinin gün geçtikçe artan bir şekilde günde-me gelmesi üzerine, Maarif Vekaleti'nin 1943 yılı bütçesinin TBMM'de görüşülmesi sırasında, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel üniversitenin özerkliği konusunda görüşlerini açıklamış ve mevcut statüyü savunmuştur.

Hasan Ali Yücel'e göre, üniversitenin hükmi şahsiyeti yoktur diye, üniversiteye “*istiklalsizdir*” demek doğru değildir. Hasan Ali Yücel, Maarif Vekaleti'nden “*şu zatı doçent yapınız, şu zatı profesör yapınız, şu işi şöyle yürütünüz, şu işi böyle yapınız diye emir verilmemekte*” olduğunu üniversitenin asistan, doçent ve profesörlerini kendisinin seçtiğini, vekaletin “*nazım vaziyetinde*” olduğunu ve “*icap*” ettiğinde müdahale edildiğini belirtiyordu. Böylece, ona göre üniversiteye “*hükmi şahsiyet vermemekle beraber, ilmî istiklali vermiş*” oluyorlardı⁴⁴¹.

Hasan Ali Yücel'in, bir nevi hükümetinin de görüşlerini ifade eden ve merkezîyet, üniversite özerkliği, özerkliğin kazanılması ve kaybedilmesi konusundaki fikirleri şunlardır:

“*Merkezîyet meselesi üniversitemiz için mevzubahis değildir, nisbî istiklal vardır, sırası geldiği zamanda şahsiyet-i hükmiye sahibi de olur, tam istiklalini de elde eder. Yalnız, bu istiklal ve şahsiyet-i hükmiye meselelerini tarihlerine bağlamak lazım gelir. Bir kanunla şahsiyet-i hükmiye verilmiş, bir kanunla alınmış dedikten sonra esasen o müessesenin şahsiyet-i hükmiyesi yok demektir. Şahsiyet-i hükmiyesi var denenen müessesenin devlet bütçesinden başka kendi parçası da olur. Vakıfları, emlak ve arazisi bulunur. Talebesinden varidat temin eder. Amerika'da milyonlara sahip olan bu müesseseler vardır. Bizde olduğu gibi kolayca verilip alınan şahsiyet-i hükmiye hakiki bir şahsiyet-i hükmiye değildir*”⁴⁴².

440 Hirsch, a.g.e., I, 430-432.

441 Hasan Ali Yücel, Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, İçel 1933, s. 193.

442 Yücel, a.g.e., s. 193-194.

Hükmi şahsiyet yoksa özerkliğin yok olduğunun söylenemeyeceğini belirten Hasan Ali Yücel, hükmi şahsiyet verilmediğini ancak ilmi istiklal verildiğini ve üniversitede merkezî yönetim olmadığını, nisbî istiklalin olduğunu ifade etmektedir. Birbirleriyle ve özerklikle uyuşmayan bu açıklamaların Hasan Ali Yücel'in fikirlerinde özerk üniversite kavramının tam olgunlaşmadığının veya mevcut durumu açıklamada zorlandığının bir ifadesidir. Ayrıca, Hasan Ali Yücel'in düşünceleri para kaynağına sahip olmayan bir müessesenin özerk olmayacağını; parayı devlet veriyorsa üniversitenin özerklik iddia edemeyeceği ve tarihî bir geçmişi yoksa özerkliğin de olamayacağı görüşüne açıklık getirmektedir.

Özerklik istek ve faaliyetlerinin daha da artması ve bazı çalışmalara yönelmesi sırasında, 2 Aralık 1944 yılında, Hasan Ali Yücel, İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri ile yapılan toplantıda, üniversite yönetimiyle ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Yücel'e göre iki tarz idare sistemi vardır:

1- Tam otoriter bir zihniyetle emir vermek ve onlara dikte etmek usulü,

2- Üniversite organlarının muhakeme ve vicdan hükümlerinden gelen kudretle kendi kendini idare metodu. Bu ikinci yol, bilginin muhtaç olduğu hürriyeti sağlayan tam demokratik bir metottur. Bu yönetim usulünde, profesör seçmek, program yapmak, öğretimi idare etmek, öğrencileri yetiştirme kurallarını koymak oyla olur.

Hasan Ali Yücel, üniversitenin muhtariyeti olmadığı halde kendi bakanlığı döneminde “*fiilî bir muhtariyetle*” idare edilmekte olduğunu, hiçbir zaman otoriter bir tarzda üniversiteyi idare etmeye temayül etmediğini, otoriter idare tarzına uymadığını ve uymayacağını belirtmişti. Uygulamaları ile ilgili örnekler de veren⁴⁴³ Hasan Ali Yücel, bu açıklamaları ile özerk üniversitenin kurulmasına taraftar olduğunu ve esas fikrinin üniversitede özerk yapı içinde “*demokrat metot*”un uygulanması olduğunu belirtmişti.

443 Yücel, a.g.e., s. 259-61.

24 Aralık 1945 tarihinde TBMM’de yapılan tartışmalarda Mu-hiddin Baha Pars, hiçbir üniversite öğretim üyesinin sırf devletten para aldığı için hürriyetten mahrum edilemeyeceğini belirtmesi, Hamdullah Suphi’nin “ilmin hür olması gerektiğini söylemesi ve ‘en büyük mürşit ilimdir’, bir mürşit tasavvur ediniz ki siyasi endişelerin emri altındadır o ilim değildir” ifadelerini kullanması üzerine milli eğitim bakanı bunlara cevap vermişti.

Hasan Ali Yücel’in cevabı aynen şöyledir: “Tanrıöver’in verdiği misaller ve konuşmalarla bazı muhitlere ‘bu memlekette yüksek öğretim ve üniversitede fikir hürriyeti kalmamıştır, herhangi bir serbest fikirli hocanın serbest öğretim yapmasına imkan bırakılmıyor, ağız kapanıyor’ kanaatini vermesi ihtimalini düşünerek, açık ve kesin olarak söylüyorum ki hiçbir mevzuda, ilim ve kelimadan ekonomi meselelerine, komünizme kadar hiçbir konuda -yalnız milli eğitim bakanı değil- hiçbir makam, hiçbir öğretim unsurunun ve öğrencinin ağızını kapatmış değildir. Fikir hürriyeti bu değilse nedir? Bizim elimizi koyduğumuz meseleler, Süleymaniye minaresine bayrak çekme, gizli cemiyet kurma gibi, fikir bitaraflığında kalmamış, şahsi kanaatlerin propaganda haline gelişidir. Biz memleket gençliğine bu ihtimamı göstermemiş olsaydık, şimdi bazı siyasi damgaları hepimiz birden yemiş olurduk. Bunun solu olduğu gibi, sağ, sağ olduğu gibi solu vardır. Biz fikir mevzuunda en geniş hürriyeti veriyoruz, siyasi propagandaya müsaade etmiyoruz. Bütün endişelerim “üniversitede fikir hürriyeti kalmamıştır” gibi bir zehab uyanabileceğidir. Zembilli Ali Efendi ve diğer eski hürriyet kahramanlarından misaller verdiler, bir istibdat kahramanı mevcutmuş hissini vermemek için bunları söylüyorum.

Fikir hürriyeti meselesine gelince, üniversitede fikir hürriyeti zannedildiği gibi hiçbir yerde hudutsuz değildir. Hürriyetsizlik diye bazılarınca tenkit edilen hareketlerimiz bilakis fikir hürriyetini muhafaza için yapılmıştır. Biz ister sağ ister sol olsun, yetiştireceğimiz gençlerin yetişme hürriyetine mani olucu bir hürriyeti hürriyet değil istibdat saymaktayız”⁴⁴⁴.

444 C., 26.12.1945.

Üniversitenin özerkliği konusunda bir düzenleme yapılmasına kani olan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, İstanbul Üniversitesi İdare Hukuku Ordinaryüs Profesörü ve Hukuk Fakültesi Dekanı Sıddık Sami Onar'dan, üniversite teşkilat ve idaresinde yapılması faydalı değişiklikler ve yeni konulacak esaslar hakkındaki düşüncelerini bildirmesini istemişti. Prof. Dr. Sıddık Sami de Hukuk Fakültesi doçentleri; Ragıp Sarıca, Ferit Hakkı Saymen, Hıfzı Timur ve Bülent Davran'ın hazırladıkları raporlara⁴⁴⁵ istinaden üniversitelerin özerkliği hakkında İstanbul Üniversitesi adına 1.4.1945 tarihinde tamamladığı bir rapor hazırlamıştır⁴⁴⁶. Ayrıca, Ocak 1946'da Maarif Bakanlığı ile Ankara'daki fakültelerden bazı temsilcilerin katılımıyla bir rapor da Ankara'da kaleme alınmıştı⁴⁴⁷.

Şubat 1946'da Milli Maarif Vekaleti'nde toplanan bir Karma Komisyon⁴⁴⁸ "Üniversitelerin, Fakültelerin ve Bunlara Bağlı Diğer Kurumların Özerklikleri Üzerine Kanun Tasarısı"⁴⁴⁹ adlı çalışmayı hazırladılar. Bu muhtelit komisyonun raporu üzerinde çalışan Talim ve Terbiye Dairesi, Üniversitelerle Bunlara Bağlı Fakülte ve Kurumların Özerklikleri ve Üniversite Öğretim Mesleği Üyeleri Kanun Tasarısı adını verdiği bir projeyi hazırladı⁴⁵⁰. Bu kanun taslağı hakkında İstanbul Teknik Üniversitesi (19.03.1946) ile İstanbul Üniversitesi'nin (21.03.1946) mütalaaları da alındıktan sonra, hükümetçe Üniversiteler Kanunu adı verilerek 27.04.1946'da TBMM'ye gönderildi. Yapılan uzun görüşmelerden sonra 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu 13.06.1946'da kabul edildi.

445 Bu raporlar için bkz.; Hirsch, a.g.e., I, s. 16-112, 165-174.

446 Bu rapor için bkz.; Hirsch, a.g.e., II, s. 751-768.

447 Bu raporun metni için bkz.; Hirsch, a.g.e., I, s. 175-197.

448 Bu komisyon üyeleri şunlardır: Maarif Vekaleti'nden Besim Kadırgan (Müsteşar), Rüştü Uzel (Teknik Öğretim Müsteşarı), Kadri Yörükoğlu (Talim ve Terbiye Heyeti Başkanı), Prof. Halil Onan (Yüksek Öğretim Umum Müdürü), Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nden Prof. Dr. E. Ziya Karal, Ord. Prof. Dr. Ş. Aziz Kansu, Ord. Prof. Dr. Landsberger, Ord. Prof. Dr. Pratt, Doç. Dr. Nusret Hızır, Ankara Fen Fakültesi'nden Hayri Dener (Dekan), Prof. Dr. Strang, Ankara Hukuk Fakültesi'nden Ord. Prof. Dr. S. Şakar Ansoy (Dekan), Ord. Prof. Dr. Hirsch, Prof. Dr. Hakkı Sur, Ankara Tıp Fakültesi'nden Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan (Dekan), Ord. Prof. Dr. Eckstein, İstanbul Üniversitesi'nden Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam (Rektör) ve Ord. Prof. Sıddık Sami Onar (Hukuk Fakültesi Dekanı). Bu hususta bkz.; Hirsch, a.g.e., II, s. 768.

449 Bu tasarı için bkz.; Hirsch, a.g.e., II, s. 769-785.

450 Bu kanun taslağı için bkz.; Hirsch, a.g.e., II, s. 789-806.

F- Demokrat Parti'nin

Üniversite Yönetimi Hakkındaki Görüşü

Çok partili siyasi hayata geçişle beraber 7 Ocak 1946'da resmen kurulan Demokrat Parti'nin programında, üniversitelerin özerkliğine de yer verilmiştir. Yüksek öğretimde keyfiyete önem verilmesini ve bu esasa göre öğretim kurumlarının takviye edilmesini hedefleyen DP programına göre, “Üniversiteler ilmi ve idari muhtariyete sahip olmalıdır. İlmin, tekniğin, güzel sanatların süratle gelişmesini ancak ‘ilmin, sanatın ve her türlü fikir faaliyetlerinin siyasi ve idari müdahalelerden uzak kalmasına bağlı olduğunu beyan eden DP, bunu “demokrasinin değişmez bir esası olarak kabul” edildiği açıklamıştır⁴⁵¹.

G- 1946 Tarihli Üniversiteler Kanunu Hakkında

Hükümetin Esbab-ı Mucibesi

27.04.1946 tarihli ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu imzasını taşıyan Üniversiteler Kanunu Tasarısı'nın gerekçesinde⁴⁵², Türkiye’de “Batı üniversitelerine benzer üniversite kurma” fikrinin Tanzimat döneminde ortaya çıktığı, II. Meşrutiyet döneminde İstanbul Darülfünunu'nun gelişmesi ile bu yöndeki “esas maksada” ulaşıldığı ve bu müessesenin 1919'da bilim ve 1922'de yönetim özerkliğine kavuştuğu belirtiliyordu.

Hükümet, Cumhuriyet döneminin “tek üniversitesi olan” ve “görevini her bakımdan yapmadığı” gerekçesiyle kapatılan Darülfünun'u “yeni baştan düzenlemek” için merkezî bir yönetim altında İstanbul Üniversitesi'nin kurulduğunu ve bu kurum için bir “geçici yönetim rejimi” oluşturulduğunu, artık “denemelerden” elde edilen sonuçlara göre devamlı ve yeni bir yönetim şeklinin tespitinin doğru olacağını ifade etmiştir.

451 DP'nin Parti Programı (C., 8.1.1946), m. 38-39.

452 Bu gerekçe için bkz.; Hirsh, a.g.e., II, s. 813-836.

Hükümet bu ifadesi ile Darülfünun'un kapatılması sırasında ortaya atılan ve Türkiye'de üniversitenin ilk defa 1933'te kurulduğunu ifade eden sözlere katılmadığını, 1934'te oluşturulan yönetim şeklinin ise yapılan düzenlemelerin yerleştirilmesi amacıyla oluşturulan ve geçici bir devreyi kapsayan yapı olduğunu kabul ediyordu. Hükümete göre, 1934'de kurulan üniversite yönetimi, ideal değil sadece geçici bir çare idi. Yeni ve ideal yönetimi oluşturmak için hükümetin gerekçeleri şunlardı:

- Türkiye'deki üniversitelere, bir taraftan bütün dünya üniversite yönetimlerine, diğer taraftan da Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun bir yönetim şekli vermek gereklidir.

- Dünya üniversitelerinin yönetim şekilleri için müşterek temeller üniversitelerin bilimsel, yönetsel özerklikleri olması, öğretim üyelerini, organlarını seçme yetkisine sahip olmalarıdır.

- Uzmanlığa ayrılmış olan üniversitelerin merkezden ve bir elden yönetilmesine imkan yoktur. Böyle bir yönetim şekli kuruluş devirlerinde fayda verse bile fakülte ve üniversitelerin gelişmesini sağlayamaz.

- Üniversite kurulları, bütün üniversite elemanları tarafından seçilecek temsilcileri tarafından yönetilmelidir.

- Üniversite öğretim üyeleri için araştırma ve öğretim yapmak nasıl bir görev ise kendi kurumunun kendisi tarafından yönetilmesi de aynı surette bir ödevdir. Üniversiteler ancak böyle bir yönetim şekliyle gelişmişlerdir.

- Demokrat bir cemiyetin ihtiyaç duyduğu problemlerle işleyebilmesi ve kendi varlığı içerisinde doğrudan doğruya topluma karşı sorumlu olarak gelişebilmesi için iki şart gereklidir. Biri, her türlü görevlerde özerk olmalı, diğeri de öğretim elemanlarını belli kurallarla ve haklarla yetiştirip çalışmalarını sağlanmalıdır.

- Özerk yapıda, görev ve sorumluluk, bütün üniversite öğretim üyeleri arasında yayılacaktır; türlü bilgi ve uzmanlığa dayanan yö-

netim işinin sorumluluğu rektör ve bakanlığın üzerinden kalkarak daha geniş ve kuvvetli bir temele dayatılmış olacaktır. Böylece işlerde çabukluk ve uzmanlık sağlanacaktır.

II- 1946 ÜNİVERSİTELER KANUNU'NA GÖRE ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ

A- Üniversitenin Amacı

Üniversiteler, yüksek bilim, araştırma ve öğretim yapan müesseselerdir⁴⁵³. Bunun yanında, üniversitelerin diğer görevleri şunlardır:

- Öğrencilerini bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar ve iyi ihtisas elemanları olarak yetiştirmelidir.

- Yetiştirdiği bütün şahısları, Türk devriminin ülkülerine bağlı ve millî karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmelidir.

- Başta memleketini ilgilendirenler olmak üzere bütün sahalarda araştırmalar yapmalıdır.

- Bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan yayınlar yapılmalıdır.

- Halkın genel seviyesini yükseltici bilim verilerini söz ve yazı ile halka yaymalıdır⁴⁵⁴.

1934 yılında olduğu gibi, Üniversiteler Kanunu ile de üniversitelere araştırma ve öğretim yanında öğrencilerini iyi birer vatandaş olarak yetiştirme ve halkın seviyesini yükseltici faaliyetlere katkıda bulunma görevleri yüklenmektedir. Ancak öncekinden farklı olarak 1946 Üniversiteler Kanunu; yetiştirilecek her şahsın “Türk devriminin” ülküsüne bağlı olması gerektiği esasını ortaya koyuyordu. Daha önce tam açıklanmayan bu husus, yeni kanun ile tam olarak ifade ediliyordu. Artık hedef, Atatürk inkılaplarına bağlı şahıslar yetiştirmektir.

453 Üniversiteler Kanunu (ÜK), m. 1.

454 ÜK, m. 3.

B- Üniversitelerin Bağlı Olduğu Kurum ve Denetlenmeleri

1. Üniversitenin Başkanı: Bakan

Üniversiteler, milli eğitim bakanına bağlıdır ve bakan bütün üniversitelerin başıdır. Bu sıfatla üniversiteleri, fakülteleri ve bunlara bağlı kurumları hükümet adına denetlerdi. Bakan bu denetlemeyi Üniversitelerarası Kurul'a başkanlık etmek, üniversite ve fakültelerden gerekli gördüğü hususları sormak, onayına bağlı kararların tasdikini gerçekleştirmek, üniversite ve fakülte organlarının kararlarından gerekli gördüklerini, bu kurullarda yeniden incelenmesini istemek suretiyle yapardı. Bakan, tasdik etmediği senato kararları ile üniversite ve fakülte kurullarında kabul edilip uygulanmakta bulunan kararlardan uygun görmediklerini incelenmek üzere Üniversitelerarası Kurul'a gönderirdi. Üç ay içerisinde milli eğitim bakanı tarafından Üniversitelerarası Kurul'a gönderilmeyen yahut tasdik edilmeyen kararlar tasdik edilmiş sayılırdı⁴⁵⁵.

DF'da olduğu gibi üniversiteler kanunu ile milli eğitim bakanı üniversitelerin de başı olarak kabul ediliyordu. Ancak yeni kanunla bakanın üniversite yönetimi kurullarına bizzat katılarak yönetimde etkili olmasına engel konulmuştur. Ayrıca, bakanın tasdik etmesi gereken evrakların tasdikinde de zaman açısından bir sınırlama getirilmiştir. Fakat üniversite ve fakülte kurulları tarafından kabul edilip uygulanmaya başlayan kararlardan uygun görmediklerini, milli eğitim bakanının kendi başkanı olduğu Üniversitelerarası Kurul'a göndermesi, bu uygulamanın sınırı ve şekli belirlenmemesi, istenildiğinde özerkliğin aleyhine işletilebilecek bir husustu.

2. Üniversitelerarası Kurul

Milli eğitim bakanı başkanlığında üniversitelerin rektör ve dekanlarıyla, her üniversite senatosunun kendi üyeleri arasından seçeceği birer temsilciden oluşuyordu.

455 ÜK, m. 14.

Üniversitelerarası Kurul, milli eğitim bakanının isteği üzerine, bildireceği yerde toplanırdı. Üniversiteler Kanunu ile yapması gerekenlerle, kendisine verilen işleri karara bağlardı⁴⁵⁶.

Türkiye’de birden çok üniversitenin ortaya çıkmasıyla bir nevi koordinasyon kurulu ve bakana yardımcı olarak kurulan bir müessesedir. Başkanlığını milli eğitim bakanının yapmasına rağmen Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı dışında üniversiteler üzerinde kurulan ilk kurumdur. İsteğe bağlı da olsa, bakanın bile bazı meseleleri buraya havale etmesi dikkate alındığında, bazı durumlarda Üniversitelerarası Kurul’un kararlarının oluşmasında bakandan daha fazla etkili olabileceği düşünülebilir. Ancak müessesenin, sadece bakana bağlı ve bakanın istediği zaman toplanması, kurulun başkanının milli eğitim bakanı olması ve kararların nasıl verileceğinin açıklanmaması dikkate alındığında Üniversitelerarası Kurul’un daha çok istişari bir müessese veya bakanın kararlarını olgunlaştırdığı bir kurum olarak kabul edilmesine yol açmaktadır.

C. Özerklik

Üniversiteler özerkliğe ve tüzel kişiliğe sahip kurumlardır. Üniversiteleri oluşturan fakülteler de Üniversiteler Kanunu hükümlerine göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğe sahiptirler⁴⁵⁷.

Üniversite ve fakülteler, kendilerine bağlı olmak üzere yeni enstitüler, bilim, araştırma, öğretim ve yayım kurumları açabilir, yönetim şekillerini tespit edebilir ve gerekenler Üniversite Senatosu kararıyla tüzel kişilik verebilirdi. Ancak bu hüküm yeni ödenek ve kadro alınmasına ihtiyaç duyulmaması şartıyla geçerliydi⁴⁵⁸.

Üniversitelere verilen özerklik için belli sınırlar çizilmişti.

456 ÜK, m. 13.

457 ÜK, m. 1.

458 ÜK, m. 2.

- Üniversitelerde yeni fakültelerin ve okulların açılması, senatoların teklifi, milli eğitim bakanının kabulü ve TBMM’nin kanunlaştırması ile gerçekleşirdi.

- Üniversitede mevcut olan fakülte ve okulların birleştirilmesi ve kaldırılması, senatonun teklifi ve milli eğitim bakanının “onayıyla” yapıldı⁴⁵⁹.

- Üniversite tarafından hazırlanan yönetmelikler milli eğitim bakanının tasdikinden sonra yürürlüğe girerdi.

- Senato tarafından hazırlanan kanun ve tüzük tasarıları gerekçeleri ile beraber milli eğitim bakanına sunulurdu⁴⁶⁰.

- Üniversitelerarası Kurul’un başkanı milli eğitim bakanıdır. Bütün üniversitelerden temsilcilerin katılacağı bu kurul, “milli eğitim bakanının lüzum göstereceği hallerde bildireceği yerde” toplanacaktır⁴⁶¹. Ayrıca, milli eğitim bakanı, tasdik etmediği senato kararları ile üniversite ve fakültelerin kabul edip uygulamaya koydukları kararlardan ancak uygun görmediklerini Üniversitelerarası Kurul’a havale ederdi⁴⁶².

1946’da üniversiteye verilen özerklik Darülfünun’daki özerklik ile aynı prensipleri içermektedir. Yalnız yeni olarak Üniversitelerarası Kurul devreye girmektedir. Ancak bu müessesenin başkanının milli eğitim bakanı olması dolayısıyla özerklik açısından önemli bir yenilik değildir.

D. Üniversite Yönetimi

1. Üniversite Senatosu

Üniversitenin en yetkili organı olan senatonun başkanı rektördür. Bir önceki rektör, dekanlar ve her fakülte profesörler kurulu

459 ÜK, m. 2.

460 ÜK, m. 10. p. 4.

461 ÜK, m. 13.

462 ÜK, m. 14.

tarafından seçilen ikişer profesör veya ordinaryüs profesör, senatonun üyeleridir. Doğrudan üniversite yönetimine bağlı olan yüksekokulları, Profesörler Kurulu tarafından seçilecek birer üye ile senatoda temsil edilirlerdi. Seçilen üyelerin görev süresi ikişer yıldır⁴⁶³.

1934 İ.Ü. Talimatnamesi'nde Üniversite Senatosu'na karşılık gelen bir kurum yoktu. Ancak DF Divanı ile senato arasında büyük bir benzerliğin olduğunu görüyoruz. DF Divanı, rektör, dekanlar ve her fakülteden seçilen ikişer üyeden oluşuyordu. Üniversiteler Kanunu'nun bunlara ilave olarak eski rektör ile doğrudan üniversite yönetimine bağlı okullardan birer seçilmiş üyeyi senatoya dahil etmiştir. Devamlılığı sağlamak ve tecrübesinden faydalanılmak istenilen eski rektörün senatoya dahil edilmesinden başka, DF Divanı'nda olduğu gibi üniversite senatolarında da fakültelerce seçilen üyelerin oranı, seçilen ve milli eğitim bakanınca tasdik edilenlere göre devamlı olarak iki katına yakındır.

DF döneminde, DF Divanı'nda yüksekokulların temsil edilmemesi pek çok rahatsızlıklara yol açmıştı. DF, Eczacı ve Dişçilik okullarını fakülteye dönüştürerek bu problemi çözmeye çalışmıştı. Üniversiteler Kanunu doğrudan üniversiteye bağlı olan yüksekokullardan birer üyeyi Üniversite Senatosu'na kabul ederek bu okulların da senatoda temsil edilmesine imkan sağlamıştır.

Üniversite Senatosu'nun Görevleri:

- Üniversitenin bütününü ilgilendiren kanun, tüzük ve yönetmelikleri hazırlar.

- Fakülte yönetim kurullarının kanun tüzük tasarıları ile yönetmelik tekliflerini işleme konacaktır. Gerekli düzenlemeleri yapılan bütün kanun ve tüzük tasarıları gerekçeleri ile beraber milli eğitim bakanına sunulacaktır.

463 İÜK, m. 10.

- Fakülte kurullarının, senato tarafından onanmayarak bozulan işlem ve kararları ilgili fakülte kurullarında yeniden incelenecek ve ikinci defa senatoya gelen Fakülte Kurulu kararları senato tarafından kesin karara bağlanacaktır.

- Profesör Kurullarının bütçe, seçim, kürsü ve enstitülerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi hakkındaki karar ve tekliflerini incelemeye alacaktır.

- İmtihana bağlı olmayan fahri akademik paye ve unvanları verecektir.

- Üniversite işleri hakkında kararlar verir. Kanun ve tüzüklerle kendisine verilen görevleri yapacaktır⁴⁶⁴.

Üniversitedeki, eğitim-öğretim görevlerini yerine getirmeyenlere veya meslek vakar ve haysiyetine uymayanlara verilecek cezalar, Fakülte veya Üniversite Yönetim Kurullarının teklifi ile senatoca karara bağlanacaktır. On gün içinde yapılacak itirazlar Üniversite-lerarası Kurul tarafından son olarak karara bağlanacaktır⁴⁶⁵.

Öğrenciler hakkında, Fakülte Yönetim Kurullarınca yazılma, disiplin, öğretim ve imtihanlara ait olan kararlar hariç, fakülteden çıkarılma ve diğer cezalarda son merci Üniversite Senatosu'dur⁴⁶⁶.

DF Divanı ile Üniversite Senatosu karşılaştırıldığında, divanın daha fazla yetkilere sahip olduğu söylenebilir. DF yönetiminde eminin işbirliği yapacağı kurum divandır. Divan icranın bütün aşamalarında etkilidir. Üniversiteler Kanunu ile senatonun yanında rektör, eski rektör ve dekanlardan oluşan bir üniversite yürütme kurulunun kurulması, senatonun yürütmedeki gücünü zayıflatmıştır. Her ne kadar Üniversite Yürütme Kurulu, senatonun kararlarını tatbika koysa da senatonun kanun ve tüzüklerin uygulanmasındaki

464 gös. yer.

465 ÜK, m. 46, 48.

466 ÜK, m. 7, 10.

etkisi azalmıştır. Özellikle senatodaki seçilmiş üyelerden hiç kimse-
nin Üniversite Yürütme Kurulu'na dahil edilmemesi de üniversite
yönetimindeki seçilmiş üyelerin senatodaki çoğunlukta olmalarına
rağmen etkilerini azaltmıştır.

Üniversite Yönetim Kurulu, 1934 Talimatnamesi'nden kopya
edilen bir müessesedir. Senatoya göre dar bir kurulun yönetimde
daha hızlı icraat yapacakları şüphesiz olmakla beraber, üniversitedeki
en yetkili organ olarak kurulan senatonun seçilmiş kanadının devre
dışı bırakılması, senatonun yapılanmasına ters düşen bir husustur.

DF Divanı, öğretim üyelerinden birinin ilmi yetersizlik dolayı-
sıyla görevden alınmada son karar mercii iken, Üniversiteler Kanu-
nu ile bu hak milli eğitim bakanının başkan olduğu bir üst makama,
yani Üniversitelerarası Kurul'a bırakılmıştır. Bu da ilmî denetim hu-
susunda senatoyu sınırlayan bir hükümdür.

2. Üniversite Yönetim Kurulu

Bu kurulun başkanı rektördür. Önceki rektör ile fakülte dekan-
ları ve üniversite dekanları ve üniversite genel sekreteri yönetim ku-
rulunun üyeleridir.

Üniversite Yürütme Kurulu; kanun ve tüzük hükümlerini, sena-
to kararlarının uygulanmasını sağlayacak tedbirleri alacak ve rektö-
rün yapacağı bütün işlerde kendisine yardım edecektir⁴⁶⁷.

Üniversite Yönetim Kurulu, 1934 Talimatnamesi ile oluşturu-
lan Üniversite Heyeti'ne bir önceki rektörün ilave edilmesiyle Üni-
versiteler Kanunu'na dahil edilen bir müessesedir. Daha hızlı icra-
at yapmak için ihtiyaç duyulan bu müesseseye, senatonun seçilen
üyeleri arasından hiç kimsenin dahil edilmemesi, üniversitenin en
yetkili organı olan senatonun seçilmişlerdeki ağırlığının yönetime
yansımaları engelleyen bir yapım oluşmasına yol açmıştır.

467 ÜK, m. 11.

3. Rektör

Rektör, üniversite tüzel kişiliğinin temsilcisi ve yönetim işlerinin sorumlusudur. Üniversite kurullarına başkanlık eder ve bunların aldığı kararları uygulardı. Ayrıca rektör, fakülteler arasındaki düzenli çalışmayı sağlamakla görevliydi.

Rektör, fakülte Profesörler Kurullarının yapacağı ortak toplantıda, ordinaryüs profesör ve profesörler arasından iki yıllığına salt çoğunlukla her dönem başka bir fakülteden olmak üzere seçilirdi. Rektör, işbaşında bulunmadığı zaman, dekanlardan birini yerine vekil bırakırdı. Vekillikle idarenin altı aydan fazla sürmesi dolmadan ayrılması üzerine, yine aynı fakülteden olmak üzere bir rektör seçilirdi⁴⁶⁸.

Rektör, 1934'teki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir memur olmaktan kurtarılmıştır. DF dönemindeki en çok oy alan iki adaydan birinin Milli Eğitim Bakanlığı'nca tayin usulü yerine, seçilen tek adayın tasdik edilerek göreve başlaması kabul edilmiştir.

DF'dan ayrı olarak, yeni düzenleme ile rektörlüğe aynı kişinin üst üste iki defa seçilmesine engel olunduğu, Üniversiteler Kanunu'nun gerekçesinde de belirtildiği gibi, üniversite yönetimine her fakültenin aynı derecede görevli ve yetkili olmasını sağlamak amacıyla her dönem sırayla bir fakülteden rektör seçilmesi esası getirilmiştir. Bu, bütün fakültelerin yönetimde etkili olmasını sağlayacağı gibi, öğretim üyesi fazla olanların, yönetimi ellerinde tutarak diğer fakülteler aleyhine genişleme ve imkanları kullanma yollarını kapatacak nitelikte olumlu bir prensiptir.

E. Fakülte Yönetimi

Fakülte organları; Genel Kurul, Profesörler Kurulu, Yönetim Kurulu ve dekandan oluşmaktadır. Fakülteler de Üniversiteler Kanunu hükümlerine göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğine sahiptir⁴⁶⁹.

468 ÜK, m. 12.

469 ÜK, m. 1.

1- Fakülte Genel Kurulu

Ordinaryüs profesör, profesör ve doçentlerle öğretim üyesi bulunmayan derslerin öğretiminde vazifeli öğretim görevlilerinden kurulmuştur.

Genel Kurul, fakültenin akademik konularında kararlar verir, fakülteyi ilgilendiren kanun ve tüzük tasarıları hakkında düşüncelerini bildirir, yönetmelik tasarılarını ve programları hazırlayarak senatoya sunar.

Olağan Genel Kurul her yarıyıl başında ve Yönetim Kurulu'nun ihtiyaç duyduğunda olağanüstü olarak toplanırdı. Fakülte Genel Kurulu'nda üçte iki çoğunlukla alınmamış kararlar, Yönetim Kurulu'nun isteği ile Profesörler Kurulu'nda yeniden görüşülerek karara bağlanırdı⁴⁷⁰.

Fakülte Genel Kurulu ilk defa Üniversiteler Kanunu ile ortaya çıkan bir müessesedir. DF'daki ve 1934-1946 arası fakülte meclislerinden ayrı bir organdır. Özelliği, fakültedeki ordinaryüs profesör ve profesörler dışındaki doçentler ile doğrudan bir dersin hocalığını yürüten öğretim görevlilerinin de dahil edilmeleridir. Daha ziyade akademik bir müessese olan Genel Kurul'un kararları üçte iki çoğunlukla alınmadığı takdirde, profesörler kurulunda tekrar görüşülmektedir.

Bu genel kurul esas itibariyle doçentleri onore etmek için kurulan ve Profesörler Kurulu'na ön hazırlık yapan bir istişari (danışma) müessesesidir.

2- Profesörler Kurulu

Profesörler Kurulu'na fakültedeki bütün ordinaryüs profesör ve profesörler katılırdı. Ayrıca, bir dersi bağımsız olarak yapmakla görevlendirilen doçentler ile doçentlerin kendi aralarından seçtikleri iki temsilci de Profesörler Kurulu'na dahil edilmişti.

470 ÜK, m. 5.

Görevleri:

Fakültenin bütçe, seçimler, özel kanun ve tüzükleriyle fakülteye verilmiş olan veya Fakülte Yönetim Kurulu'nca gönderilen işleri görüşüp karara bağlardı.

Fakülte'deki kürsü ve enstitü kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi hakkındaki teklifler Profesörler Kurulu tarafından yapılırdı⁴⁷¹.

Fakülte Genel Kurullarının üçte iki çoğunlukla almadıkları kararları, fakülte yönetim kurulu isterse tekrar görüşerek son hükmü verirdi⁴⁷².

Doçentliğe tayin, Profesörler Kurulu'nun seçimi, rektörün teklifi, milli eğitim bakanı tarafından tasdik ile gerçekleşirdi⁴⁷³. Ordinaryüs profesör ve profesörlerin tayini de Profesörler Kurulu'nun teklifi, senatonun kararı ve milli eğitim bakanının tasdikiyle müstereken olurdu⁴⁷⁴.

Profesörler Kurulu, 1934-46 arasındaki Fakülte Meclisi ile katılan üyeler bakımından aynıdır. Ancak Profesörler Kurulu, artık dekanın bir istişari yardımcısı değil, özerklik dolayısıyla fakültenin en yetkili organı haline gelmiştir. Profesörler Kurulu, DF döneminde özerk olan fakültelerin Fakülte Meclisi ile büyük paralellik arz etmektedir. Profesörler Kurulu'na doçentlerden de temsilci katılması, DF dönemine göre bir gelişmedir. Ancak Üniversiteler Kanunu ile Profesörler Kurulu'nun nasıl toplanacağı ve idarenin istemediği hallerde nasıl içtima yapılacağının açıklanmaması bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konu DF Talimatnamesi'nde tam olarak izah edilmmişti.

DF Fakülte Meclislerine göre Profesörler Kurulu'nun fiili olarak her an icraata müdahalesi azaltılmıştır. Ancak DF döneminde dekanın kendi yardımcısını aday gösterdiği iki kişi arasından seçilmesi

471 ÜK, m. 6.

472 ÜK, m. 5.

473 ÜK, m. 23.

474 ÜK, m. 28-29.

yerine, Üniversiteler Kanunu ile Fakülte Yönetim Kurulu'na doğrudan Profesörler Kurulu'nun seçtiği üç kişinin girmesi, Profesörler Kurulu'nun fakülte yönetimindeki ağırlığını arttırmıştır. Çünkü bunlar dekanın istediği şekilde değil, Profesörler Kurulu'nun istediği şekilde seçtiği şahıslardı. Bu usul, kalabalık bir fakülte meclisinin yönetimi yürütmesi yerine, Fakülte Meclisi'nin doğrudan tespit ettiği ve yönetimde çoğunluğu oluşturduğu kişilerce yönetime dahil olması daha gerçekçi ve pratik bir yoldur.

3- Fakülte Yönetim Kurulu

Fakülte dekanı başkanlığında, bir önceki dekan ile Profesörler Kurulu tarafından profesör veya ordinaryüs profesör arasından seçilen üç öğretim üyesinden oluşmaktaydı.

Yönetim kurulu, tüzük ve yönetmelik hükümleri ile fakülte kurulları tarafından alınan kararların yerine getirilmesi için gerekli tedbir ve kararları alarak dekanın göreceği bütün işlerde ona yardım edecekti.

Fakülte'den çıkarılma hariç, bütün öğrenci işlemlerinde kararlar yönetim kurulu tarafından verilecekti. Yönetim kurulu bu hususlarda başvurulacak son merci olacaktı⁴⁷⁵.

Fakülte Yönetim Kurulu, DF ve 1934 Üniversite Talimatnamesi'ne göre yeni bir kurumdur. Eski dekanın yönetim kuruluna dahil edilmesi, yönetimdeki devamlılığı sağlaması açısından önemlidir. Yönetim kuruluna üç üyenin doğrudan Fakülte Profesörler Kurulu tarafından seçilmesi Profesörler Kurulu'na dekanın icraatlarını fiili olarak müdahale ve kontrol etme imkanını sağlamaktadır. DF döneminde dekan yardımcısı işlevi gören fakülte katibi dekanın teklif ettiği iki kişi arasından Fakülte Meclisi tarafından seçilirdi. Bu usul, dekana istediği şahısları yardımcı seçme imkanını sağlardı. Ancak Üniversiteler Kanunu ile dekanların teklifi olmaksızın yönetime üç

475 ÜK, m. 7.

üyenin Profesörler Kurulu’nca seçilmesi, fakültelerdeki yönetimin dekan merkezli tekelleşmesini engelleyecek mahiyettedir. Dekan, devamlı olarak temsilcileri vasıtasıyla Profesörler Kurulu’nun mukabesi altına alınmıştır.

Öğrencilerin fakülteden çıkarılma işlemleri hariç bütün işlerin Fakülte Yönetim Kurulu’nca yapılması daha pratik ve fakülte meclislerini rahatlatan unsurdur. DF döneminde, öğrencinin bütün işlemlerinden Fakülte Meclislerinin sorumlu olması hem fakülte meclislerini fazla meşgul ediyor, hem de öğrenci sayısının artmasına paralel olarak icraatı yavaşlatıyordu. Üniversiteler Kanunu ile Fakülte Profesörler Kurulu’nun öğrenci disiplin ve diğer işlemlerden kurtarılmış, icraatta bir hızlanma meydana getirilmiştir.

4- Dekan

Profesörler Kurulu tarafından “aylıklı” ordinaryüs profesör veya profesörleri arasından iki yıllığına mutlak çoğunlukla seçilecektir. Bir dekanın tekrar seçilebilmesi için dört yıl geçmesi şarttır.

Dekan, fakülte tüzel kişiliği ve fakülteye bağlı tüzel kişiliklerin temsilcisi ve yönetim işlerinin sorumlusudur. Dekan, fakülte kurullarına başkanlık eder ve bunların kararlarını uygulardı. Dekan, işbaşında bulunamadığı zaman, Fakülte Yönetim Kurulu aylıklı üyelerinden birini kendisine vekil seçerdi. Vekaleten idarenin altı yıl geçmesi halinde Profesörler Kurulu’nca yeni bir dekan seçerdi⁴⁷⁶.

DF döneminde seçilen fakülte reisinin Maarif Vekaleti ile cumhurbaşkanı tarafından tasdiki gerekli iken, Üniversiteler Kanunu’na göre böyle bir şart yoktu. Seçilen dekan doğrudan göreve başlardı. Fakültede olmadığı zamanlarda da bırakacağı vekili DF’da olduğu gibi üniversitenin en yüksek organına bildirmek mecburiyeti de yoktu.

476 ÜK, m. 8.

DF döneminde reis, iki aday arasından Fakülte Meclisi'ne seçtiği bir yardımcı ile beraber fakülteyi idare ederdi. Yeni Üniversiteler Kanunu ile dekan, Profesörler Kurulu'nun doğrudan seçeceği üç temsilci ve bir de eski dekan ile birlikte fakülteyi yönetmek zorunda bırakılıyordu. Ayrıca, rektörün fakülte organlarına başkanlık etmesi de söz konusu değildi. Bütün bunlara dikkat edildiğinde dekanın, fakültede bir amir değil, fakülte tüzel kişiliğinin gerçekten bir temsilcisi olduğu görülmektedir.

5- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli

Öğretim üyeleri doçent, profesör ve ordinaryüs profesörlerden meydana geliyordu.

Üniversite doçentliğine tayin, Profesörler Kurulu'nun seçimi, rektörün teklifi ve milli eğitim bakanının tasdikiyle gerçekleşirdi⁴⁷⁷.

Profesör ve ordinaryüs profesörlerin tayini Fakülte Profesörler Kurulu'nun seçimi, Üniversite Senatosu'nun tasvibi ve milli eğitim bakanının teklifiyle müşterek kararla yapılırdı⁴⁷⁸.

Üniversitedeki görevlerini yerine getirmeyen, meslek vakar ve haysiyetine uymayan hareketlerde bulunan öğretim üyelerinin görevlerine Fakülte veya Üniversite Yönetim Kurullarının teklifi üzerine senato tarafından son verilirdi. Ancak ilgili öğretim üyesinin on gün içinde yapacağı itiraz, Üniversitelerarası Kurul'da incelenir ve son karara bağlanırdı. Bundan sonra hiçbir merciye başvurulamazdı⁴⁷⁹.

1934 Üniversite Talimatnamesi'yle görevden alınmalarda Milli Eğitim Bakanlığı son kararı veriyordu. Üniversiteler Kanunu ile görevden alınmada son söz, DF'da DF Divanı'na ait olduğu gibi 1946 düzenlemesi ile Üniversite Senatosu'na aittir. Ancak Üniversiteler

477 ÜK, m. 23.

478 ÜK, m. 28.

479 ÜK, m. 46-48.

Kanunu ile getirilen yenilik, görevden alınan öğretim üyesinin itirazının üniversite organları dışındaki Üniversitelerarası Kurul'da son karara bağlanmasıdır. Bu da milli eğitim bakanının başkanı olduğu Üniversitelerarası Kurul'u öğretim üyelerinin görevden alınmasında üniversiteleri bir nevi denetleme imkanı veriyordu⁴⁸⁰.

Üniversiteler Kanunu'nda öğretim üyelerinin Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınmasıyla ilgili bir madde mevcut değildir.

6- Ders İhdası (Yeni Ders Konması)

Akademik konularla ilgili durumlarda Fakülte Genel Kurulları karar verirdi⁴⁸¹. Kürsü ve enstitülerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi ile ilgili teklifler, Profesörler Kurulu tarafından yapılır⁴⁸², senato tarafından karara bağlanırdı⁴⁸³.

DF döneminde derslerin konması ilgası, birleştirilmesi, şubelere taksiminde son söz Maarif Vekaleti'nde iken Üniversiteler Kanunu ile bu yetki senatoya verilmiş ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu husustaki müdahalesine son verilmiştir.

G- Maddî Gelirler

Üniversiteler birer katma bütçeyle yönetilecektir⁴⁸⁴. Üniversite fakülte ve kurumların gelir kaynakları şunlardır:

- Genel bütçeden verilecek ödenek,
- Özel idare, belediye ve başka kurumlara yapılacak yardımlar,
- Harçlar,

480 Arslan, Ali, "Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs'a Türkiye'de Siyaset ve Üniversite", İ. Ü. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı 2, İstanbul 2002, s. 81-83.

481 ÜK, m. 5.

482 ÜK, m. 6.

483 ÜK, m. 10.

484 ÜK, m. 53.

- Yapılacak araştırma ve danışmalar için alınacak paralar,
- Üniversiteye ait menkul ve gayr-i menkullerin gelirleri,
- Enstitü, laboratuvar, klinik ve poliklinik gelirleri,
- Döner sermayeli işlerden elde edilecek kârlar,
- Bağışlar ve vasiyetler⁴⁸⁵.

Üniversitenin bütçesi az da olsa üniversite gelirleri dikkate alınmazsa, esas itibariyle devletin genel bütçeden verdiği yardımlardan meydana geliyordu. Bu durum, DF dönemi ile 1946'ya kadarki statüyle aynıdır.

H- Öğrencilerin Cezalandırılması

Öğrencilerin diğer işlemleriyle olduğu gibi bütün işleri Fakülte Yönetim Kurulları'nca karara bağlanırdı. Yalnız fakülteden çıkarılma durumunda, öğrenciler senatoya müracaat edebilirdi. Ancak senatonun verdiği kararlar hakkında başka hiçbir merciye başvurulamazdı⁴⁸⁶.

I- Öğrencinin Örgütlenmesi ve Yönetime Katılması

1946 düzenlemesiyle öğrencilerin örgütlenebilmesi için 1934'te konulan kayıt ve engeller kaldırıldı. Böylece, Darülfünun döneminde olduğu gibi öğrencilerin serbestçe örgütlenebilme yolu açılmış oldu. Üniversitede öğrencilerin yönetime katılması söz konusu değildir.

İ- Harçlar

Üniversiteler Kanunu ile öğrencilerden harç alınırdı ve harç miktarı senatolar tarafından tespit edilirdi⁴⁸⁷.

485 ÜK, m. 54.

486 ÜK, m. 7.

487 ÜK, m. 55.

III- ÜNİVERSİTELER KANUNU HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER

Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar (Hukuk Fakültesi Dekanı)

Yeni Üniversiteler Kanunu'nu Türk ilim ve üniversite hayatı bakımından “büyük bir devrim” olarak kabul eden Onar’a göre yeni kanunun kıymeti şunlardır:

“Yeni kanun sadece bir teşkilat veya idare değişikliğinden ibaret değil, Türk bilgi hayatında ilim şuurunun ve bunun bir ifadesi olan üniversite fikrinin, müessesesinin yeniden doğuşunu, canlanmasını göstermektedir.

İstanbul Üniversitesi'nde 1933'te başlayan ve 1946'ya kadar devam eden idare ve şeklin Batı'daki benzerleriyle bir ilgisi yoktur. Türkiye'de uygulanan yapı, “normal bir şekil olmaktan ziyade bir zaruretin ifadesidir.” Türkiye'de o dönemi ‘bir nekahet ve gelişme dönemi’ kabul edilmelidir.

Bu kanun, bu devrin bittiğini ve artık tam bir üniversite kurulduğunu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş devrinde parlak bir surette belirmiş olan ilim şuurunun ve bunun görünüş ve ifadesi olan üniversite müessesesinin tam bünyesi, fonksiyonu ve bütün yaşam vasıtalarıyla tekrar doğmuş bulunduğunu gösteriyor.

Yeni kanunla üniversite idaresinde tam bir adem-i merkeziyet prensibi takip edilmiş, fakülte ve enstitülerden her birine ilmi, idari ve mali bakımdan ayrı müstakil bir varlık tanıyarak idaresi içinde çalışanlara verilmiştir.

Üniversite öğretim üyeleri devlet memurlarından ayrı bir durumdadır. Kanunla sayılı sebepler olmadıkça ve hakkında senatoca bir karar verilmedikçe öğretim üyesi vekalet emrine alınamayacaktır. Azil vesaire gibi muamelelere tabi tutulamayacaktır. Üniversite

öğretim üyeleri Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay üyeleriyle beraber aynı protokole tabi tutulmuşlardır”⁴⁸⁸.

Ord. Prof. Ali Fuat Başgil

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Ali Fuat Başgil, 13 yıllık üniversiteyi mezun ettiği talebe bakımından çok mükemmel bulurken, kemmiyet değil, keyfiyet ve ilmî verim bakımından övünülecek bir hal görmemektedir. Başgil, birçok kitap yazıldığını fakat bunların içinde yazanlarının ömrünü aşarak yarınki nesillere yadigar kalacak olanını “hiç yok dememek için pek az” olduğunu ifade etmekte, insanların hayatında olduğu gibi, müesseselerin hayatında da zaman faktörünün yerini tutacak bir ilacın henüz keşfedilemediğini belirtmektedir.

Başgil’in Yeni Üniversite Kanunu ile ilgili görüşleri şunlardır:

Yalnız umumi surette üniversite için muhtariyet, tıpkı fert için hürriyet, millet için istiklal gibidir. Hürriyet, fert için ve istiklal millet için ne kadar lazım ve nasıl bir hayat ve enerji kaynağı ise muhtariyet de üniversite için öyledir.

Muhtar bir üniversite kendi ihtiyaçlarını ve ilmî inkişafının imkanlarıyla pedagojik faaliyetlerini sırf ilmî ve idari heyetleriyle müzakere edip kararlaştırır. Politikaya bağlılıktan ve bürokrasi baskısından kurtulup gayesine rahatça yürür.

Fakat üniversite muhtariyete kavuşur kavuşmaz hemen doğrulup kalkacak ve bazı fakülteler birer meslek mektebinden çok farklı olmayan şimdiki durumları muhtariyet iksiriyle hemen değişiverecektir zannedilmemelidir. Hürriyet ve muhtariyet gibi şeyler zehirli ilaçlar gibidir. Bunlar, ölçüsünde alınırsa mühlik hastalıkların devasıdır. Ölçüsüz veya iyi kullanılmazsa öldürücüdür.

Darülfünun, muhtariyet toksiniyle ölmüştür. Şüphe yok ki üniver-

488 Sıddık Sami Onar’ın İstanbul Üniversitesi’nde üniversite muhtariyetini kutlama töreninde söylediği bu sözleri için bkz.; Tanin, 16.6.1944.

sitenin hür ve muhtar olması bürokrasiye tabi kalmasından çok daha hayırlıdır. Yalnız unutulmamalıdır ki üniversitenin hakkıyla bir ilim müessesesi, verimli kültür ve hamle ocağı haline gelmesi için muhtariyetten başka daha bazı şartların gerçekleşmesi ve birkaç hoca neslinin üniversite uğrunda ve eşiğinde kendini kurban etmesi lazımdır. Müesseselerin yüksekliği ve şerefi bunların içinde çalışan ve bu müesseseleri idare eden adamların yüksekliği ve şerefi ile mütenasiptir⁴⁸⁹.

Peyami Safa (Gazeteci-Yazar)

Türkiye’de CHP tarafından üniversitelere özerklik verilmesini, hükümetin “geniş demokrasiye yönelişi” olarak değerlendiren ve bu yönelişin samimi olduğuna inanmayanların şaşırması olacağını söyleyen Peyami Safa’nın özerklik hakkındaki görüşü şudur:

“Türk üniversiteleri idari muhtariyetlerine kavuşmadan önce, totaliter memleketlerde olduğu gibi, ilmi bünyeleri siyasi otoritenin emrinde müesseseler değillerdi. İnsan bilgisinin her hakikati ve faraziyesi gençliğe serbestçe okutuluyordu. Bugün verilen muhtariyet sadece idaridir.

Fakat dün olduğu gibi idari muhtariyet kararından sonra da Türk üniversitelerinin ilmî muhtariyetine kavuştukları söylenemez. Çünkü onlar tercüme ve daha kötüsü intihal devresini aşmış millî ve orijinal çalışma devresine varamamıştır.

Türk üniversiteleri, bu kadar aşağı ilim ve ahlak seviyesini hazmettikleri müddetçe, bugün kavuştukları idari muhtariyetten hiçbir müspet netice bekleyemezler. Tercüme ve intihal devresinden telif devresine geçmemiş bir üniversitenin idari muhtariyetine sahip olması, ancak ilmî muhtariyet kazanmasının bir başlangıcı olduğu zaman müspet bir kıymet ve mana ifade eder. Bu başlangıca da yeni bir üniversite mekanizmasının intihalcileri derhal tasfiye etmesiyle kendini gösterir”⁴⁹⁰.

489 Neriman Hikmet’in A. Fuat Başgil ile yaptığı mülakat için bkz.; Tanin, 16.6.1946.

490 Peyami Safa, “Üniversite Muhtariyeti”, V., 18.VI.1946.

Prof. Dr. Tevfik Sağlam (İ.Ü. Rektörü)

1944 yılında özerkliğe sıcak bakmayan İ.Ü. Rektörü Sağlam, yeni kanunla üniversitelerin Milli Eğitim Bakanlığı'ndan resmen ayrıldığını, fakat yapılacak "işlerin milli iradeye bildirilmesinin yine bu kanaldan gerçekleşeceğine" dikkat çekmekte; yeni kanunun üniversitelere "birçok şey" kazandıracağını belirterek, yeni şeklin "fevkalade liberal bir düşüncenin mahsulü" olduğunu söylemektedir⁴⁹¹.

Prof. Dr. Tevfik Taylan (İTÜ Rektörü)

Üniversitelere muhtariyet verilmesini büyük sevinçle karşılayan Taylan'ın yeni kanunla ilgili görüşü şöyledir:

"Üniversite muhiti için böyle bir kanunun kabulü çok elzemdi. Bunun üniversitenin gelişmesi devrimi bakımından çok faydası olacaktır. İlim sahası içinde birçok formaliteleri üniversiteye yükleyen eski usulün kaldırılmasıyla bu formaliteler artık bahis mevzuu olmayacaktır"⁴⁹².

Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay

Türkiye'de üniversite tarihinde, üniversitenin ikinci defa muhtariyetini eline aldığını belirten F. Kerim Gökay'a göre, üniversitenin demokrat bir cemiyetin gerektirdiği demokrat prensiplerle işleyebilmesi ve kendi varlığı içinde, doğrudan doğruya cemiyete karşı sorumlu olarak gelişebilmesi için her türlü görevinde özerk olması öğretim elemanlarının belli kaide ve haklarla yetişmelerinin sağlanması icap etmektedir. Yeni kanun, bu hakları üniversiteye vermektedir.

Muhtariyetle, görev ve sorumluluk, bütün öğretim üyeleri arasında yayılmış olacak ve her türlü bilgi ve uzmanlığa dayanan bu

491 Vakıf, 15.VI.1946; Son Posta, 14.VI.1946.

492 SP, 15.VI.1946; Vakıf, 15.VI.1946.

işin, ağır mesuliyeti, rektörlük ve bakanlığın üzerinden kalkarak, daha geniş ve kuvvetli bir temele dayatılmış olacaktır.

İlimler, ancak yeni fikirlerle ve aklın yaratma kudretiyle ve metotlu bir çalışma ile inkişaf eder. Üniversite, hür ilim havası içerisinde, zihnin istiklal ve serbestliğine dayanan çalışmalarla, en güçlü manialar ortadan kaldırılarak, hakiki güneşler doğar⁴⁹³.

Prof. Dr. Cemil Bilsel

(İ.Ü. eski rektörü-1933 üniversite reformu sonundaki ilk rektör)

İ.Ü. eski Rektörü ve CHP Milletvekili Cemil Bilsel'e göre; Üniversiteler Kanunu, üniversite gelişmesinin tabii bir sonucudur ve yeni bir devrin başlangıcıdır. "Acaba, üniversite, bu hürriyeti iyi kullanabilecek mi? tarzındaki bir suali ileri sürmek ile ilim adamlarına ve ilim müesseselerine bir bühtandır"⁴⁹⁴.

Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu

1933'te muhtariyete son verilmesiyle, üniversitenin altüst edildiğini söyleyen Z. F. Fındıkoğlu, cumhuriyetin ilk senelerinde oluşturulan yönetim şeklinin 4936 sayılı kanunun ruhunu, pek ziyade hatırlattığını belirtmektedir. Yeni kanunda, 1924 Talimatnamesi için yapılan tenkitlerden istifade edilmiş görünmekte, ilim adamlarını, melekler ve çok kamil veya ahmak insanlar zümresine mensup saymayan realist tavır içerisinde bulunmaktadır.

Cumhuriyet rejimi, 1924'te üniversite şahsiyetini verdiği hükmi şahsiyetle kabul etmişti. Fakat 1933'te bunu her nedense geri almıştı. 13 sene sonra yeniden 1924'teki hareket tarzına geri dönülmektedir. Bu, "1946 Türkiyesi'nin, 1924'teki hakiki cumhuriyetçi ve demokrat ruhla daha ziyade ruhlanma" arzusudur.

493 F. Kerim Gökay, "Üniversite Otonomisi Kanunu Çıkarken", C., 4.VI.1946.

494 C., 11.VI.1946.

Bu kanun, üniversiteleri yurt için yaratıcı ve araştırmacı ilim faaliyetlerini, taklitçi ve tercümcü ilim yerine koyacak ve koyması gerekecektir⁴⁹⁵.

Üniversitenin hakiki bilgi güneşinin parıltılarını lekeleyen ve him ve vesveseleri silmek lazımdır. Bunun için üniversiteler kendi içlerinde adeta kolektif otokritik cereyan, toplu bir kendi kendini tenkit havası yaratılmalıdır. İlim cephesinde açılacak her gedik, ancak gene o cephenin neferleri tarafından kapatılmalıdır. Bütün mesele, üniversiteler içindeki her bilgi şubesinde o şubeye mahsus metodoloji zihniyetinin ve bu zihniyeti besleyecek bir efkar-ı umumiyenin (kamuoyu) teessüs etmesinde toplanmaktadır. Böyle bir vaziyette bir tarih hocası saçmalayınca, bir sosyoloji öğreticisi kendi idollerini de şekline sokup körpe dimağları tenkit ve mukayese usulüne alıştırmaksızın zehirleyince hemen bu kolektif otokritik mekanizması harekete geçerek, Üniversiteler Kanunu'nun gösterdiği demokratik yollardan yürüyerek fikir urlarını temizleyecektir.

Üniversitelerin muhasebesini ve murakabesini her faaliyet senesinin sonunda cihazlandırmak lazımdır. Muhtar üniversitenin bir gün gene Devlet-Babanın müdahalesinden korumak isteyen üniversiteliler, bir an evvel bu neviden maşeri bir otokritik cereyanı vücuda getirmeye her sene sonunda bu cereyanın derecesini ölçmeye mecburdur⁴⁹⁶.

Avni Başman (Eğitimci)

MEB başmüfettişlerinden ve 1933'te Darülfünun'u kapatıp üniversite kurmakla görevlendirilen İslahat Komitesi'nin üyelerinden olan Avni Başman'a göre, yeni kanunla geniş muhtariyet verilen üniversitelerin tahsisatının büyük kısmını devletten alan bütçeleri TBMM'den geçerek kanunlaşan birer devlet müesseseleridir.

495 Z. Fahri Fındıkoğlu, "Üniversite Muhtariyeti ve Fikir Hayatımızda Beklenen Tesirler", C., 14.VI. 1946.

496 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Üniversite Muhtariyeti Hakkında", C., 12 Haziran 1947.

Bir devlet içinde amme hizmetlerinden birisini ifa ile mükellef ve o maksatla teşkil edilmiş kuruluşlarda seçim yolu ile vazife alacak olanların mutlaka o devletin bütün siyasi haklarına sahip vatandaş olmaları istisnasız bir kaidedir. Üniversitelerde görev yapan yabancı hocaların rektör, dekan, senato ve yönetim kurulları seçimlerine katılmamaları gerekir.

“Yeni kanuna göre, üniversitelerin rejimine ait vazife ve hizmetler, ilmî ve akademik ve hatta alelâde idari faaliyetler hududundan çok ileri gitmekte ve üniversitelerin kendi iç işlerine münhasır olmakla birlikte şumulü bütün ülkeye yayılan, hemen hemen siyasi bir mahiyet olmaktadır”⁴⁹⁷.

Ord. Prof. Salih Murat Uzdilek

En demokrat ülkelerde bile devlet bütçesinden aldığı para ile geçinen bir üniversitenin bağımsızlık derecesinin yeni kanunla verilebilir kadar olamayacağını düşünen S. M. Uzdilek, kanunun hazırlanıp, yürürlüğe konmasında çok geç kalınmıştır. Yeni kanun, üniversitelerin süratle inkişafı için esas malzemeyi vermektedir. Muvaffak olamamak, yeni kanunun mahiyetini anlamamak ve beklendiği tarzda çalışmamak demektir.

Yeni kanunun kabul edildiği gün, “İlmin İstiklali” günü olarak kabul edilmelidir⁴⁹⁸.

Cemil Barlas (Milletvekili)

CHP Milletvekili Barlas’a göre, üniversite muhtar olmakla beraber, Türk milliyetçiliğinin beşiği olan bu müesseselerde sağdan soldan gelecek cereyanlara asla meydan verilmemesi, üniversitenin başlıca vazifelerindendir⁴⁹⁹.

497 Avni Başman, “Üniversite Seçimleri ve Ecnabi Profesörler”, C., 3.VII.1946.

498 Salih Murad Uzdilek, “Bizde İlmin İstiklali ve İki Kanun”, C., 3.VII.1946.

499 C., 12.XII.1946.

Reşit Aydın (Milletvekili)

Özerk üniversitede sağdan soldan gelecek fikirlerin propagandasına fırsat verilmemesi gerektiğini düşünen CHP Milletvekili Reşit Aydın, “fikir hürriyeti, ilim kürsüsünün hürriyeti, üniversitenin temelidir” demektedir. Aydın’ya göre Türk alimleri, Türk İnkılabı’nın yetiştirdiği “Atatürk rejiminin prensiplerini tenkit eden alimler, kuvvetli erbaba istinat” etmektedir. Her şey, ilim potasında kaynamalı ve mukayeseli bir tarzda okutulmalıdır⁵⁰⁰.

Nadir Nadi (Gazeteci-Yazar)

“Üniversite muhtardır ama ideoloji cereyanlarına meydan vermemeli” tarzındaki düşüncelere şiddetle karşı çıkan *Cumhuriyet* yazarı Nadir Nadi’nin fikirleri şunlardır:

“Üniversite, elbette ne bir seçim propaganda merkezi, ne de bir mahalle kahvesidir. Orada, günlük politika oyunlarına dalmak, her şeyden önce, üniversitenin manevi şahsiyetine karşı bir suçtur. Bu yola sapanları temizlemek, ilim ve fikir hürriyetini korumak bakımından üniversitelerimizin başlıca vazifelerinden biridir. Dışarıdan yapılacak her müdahale fikir hürriyetini baltalayıcı, dolayısıyla ilmi seviyeyi geriletici bir darbedir.

İdeolojiler, kaynaklarını, sosyal ve ekonomik davalardan almaktadır. Bu mevzular, ilmin sınırları dışında değildir. Üniversiteler, dünyanın her tarafında akisler uyandıran sağlam ideolojilere karşı gözünü kapatmamalı, tam tersine bütün sosyal ve ekonomik problemleri objektif bir ilim kafasıyla devamlı olarak incelemelidir.

Üniversiteler, dünyayı meşgul eden bütün mevzuları, objektif ilim gözüyle ele alarak, hiçbir fikre karşı çekingenlik göstermemeli, medeni insanın gayesi olan hakikat yolunda korkusuzca yürümelidir. Özerkliğin baş şartlarından biri de budur⁵⁰¹.

500 C., 12.XII.1946.

501 Nadir Nadi, “Üniversite ve İdeoloji”, C., 13.XII.1946.

Selim Ragıp Emeç (Gazeteci-Yazar)

CHP'li hükümetler ile üniversiteler arasında muhtariyetin al-
gılanması konusunda farklılıklar olduğunu belirten Emeç, üniver-
siteye muhtariyet veren devletin, bütçenin sarf edilmesi yetkisini de
üniversite senatosuna verilmesi gerektiğini ifade etmektedir⁵⁰².

IV- ÜNİVERSİTELER KANUNU'NUN ETKİLERİ

A- Üniversiteler Kanunu'nun Yürürlüğe Girmesi

Üniversitelerin 13.6.1946'da 4936 sayılı kanun ile özerkliğe ka-
vuşması, İstanbul Üniversitesi'nde, 1944 yılında kurulan İstanbul
Teknik Üniversitesi'nde ve bu kanunla kurulan Ankara Üniversite-
si'nde büyük coşkuyla karşılandı.

İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu'nda 15.6.1946, saat
10.00'da yapılan Üniversite Muhtariyetini Kutlama Töreni'ne Vali
ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar, Rektör Tevfik Sağlam, dekanlar, öğ-
retim üyeleri ve öğrenciler katılmıştır. Bu toplantıda, muhtariyetin
önemi ve nasıl gerçekleştiği anlatılmıştır. Ayrıca, aynı gün Taksim
Belediye Gazinosu'nda bir çay ziyafeti verilmesi planlanmıştır. İs-
tanbul Teknik Üniversitesi'nde, özerkliği kutlama töreni yapılmış ve
İ.T.Ü. Rektörü Tevfik Taylan, muhtariyetin önemi hakkında bir ko-
nuşma yapmıştır. Yine, muhtariyeti kutlama çerçevesinde, A.Ü. Dil
ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bir tören yapılmıştır.

Üniversitelerin özerkliği kazanması dolayısıyla İstanbul Üni-
versitesi'nden rektör dahil altı, İstanbul Teknik Üniversitesi'nden
ise beş kişilik bir heyetin Atatürk'ün Anıtkabir'ini ziyaret ve "Mil-
li Şef"e (Cumhurbaşkanı İsmet İnönü) şükranlarını sunmak üzere
Ankara'ya gitmesi kararlaştırıldı⁵⁰³. Ankara'ya giden bu heyet, Milli

502 Selim Ragıp Emeç, "Üniversitenin Solcu Hocaları", SP, 25 Ekim 1947.

503 C., 15-16.VI.1946. Tanin, 13-16. VI. 1946, Vakıf, 15-16.VI.1946; SP, 15-16.VI.1946.

Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nu ziyaret etmiştir⁵⁰⁴.

Kanunun yürürlüğe girmesini müteakip üniversitelerde rektör, dekan ve senato üyelerinin seçimine başlanmıştır. İstanbul Üniversitesi'ndeki rektör seçiminde Tevfik Sağlam ile kanunun şekillenmesinde büyük katkısı olan Sıddık Sami Onar, en kuvvetli adaylar olarak ortaya çıkmıştı. İstanbul Üniversitesi öğrencileri ise Ali Fuat Başgil'in rektör olmasını istemiş ve bu hususta propaganda yapmışlardır. 3000 öğrenci Ali Fuat Başgil'in aday olması için bir mazbata vermiştir. Ancak yapılan seçimlerde 145 öğretim üyesinin oyundan 75'ini alan Sıddık Sami Onar, rektör seçilmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Eski Rektör Tevfik Taylan ve Ankara Üniversitesi'nde ilk rektör olarak Şevket Aziz Kansu seçilmiştir.

Rektörlük seçiminden sonra fakültelerde, dekanların seçilmesi ne başlanmıştır⁵⁰⁵.

B- Üniversiteler Kanunu'nun

Diğer Yüksek Öğretim Kurumlarına Etkisi

10.06.1933'te Darülfünun'un özerk yapısı örnek alınarak kurulan ancak 1934 Üniversite Talimatnamesi ile İstanbul Üniversitesi'nde merkezî yönetim yapısının oluşmasından sonra, 26.5.1936'da özerkliğine son verilen Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, 1946'da üniversitelere özerkliğin yeniden verilmesiyle tekrar özerk yönetime dönmüştür⁵⁰⁶. Ankara Ziraat Yüksek Enstitüsü'nde 1933 tarihli 2291 sayılı kanuna göre, 29 Kasım 1946'da rektörlük seçimi yapılmıştır. 58 öğretim üyesinden 45'inin oyunu alan Ord. Prof. Fazlı Faik Yegül, rektör seçilmiştir⁵⁰⁷.

504 C., 18.VI.1946.

505 C., 22, 24-25.VI.1946.

506 Bu çalışmadaki ilgili kısma bakınız.

507 C., 30.XI.1946.

Beş fakültesi olan ve Ankara'nın ilk üniversitesi olarak kabul edilmesi gereken Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü, kuruluşundaki yönetim tarzına geri dönmüştür.

C- Öğrencilerin Örgütlenmesi

1934-1946 arası, öğrenciler, serbestçe dernek kurmak için teşebbüslerde bulunmuşlardı. Üniversitelerde özerkliğin kabul edilmesinden sonra öğrencilerin serbestçe örgütlenmesine hemen izin verilmediği görülmektedir.

Üniversitelere muhtariyet verilmesi üzerine, özerk üniversite de bulunması tabii olan özerk üniversite teşkilatlarının kurulması çalışmalarına başlanmıştır. Muhtariyetten iki ay önce İstanbul Üniversitesi Öğrenci Birliği için hazırlanan nizamnamenin yeniden değiştirilmesi için Öğrenci Birliği de harekete geçmiştir. Rektör ve dekanların seçimlerinin tamamlanmasından sonra halen İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Reisi olan Doç. Hıfzı Timur'un görevinden ayrılması ve birliğin yeni statüsünü alıncaya kadar yerine reis vekili olarak Tıp Fakültesi talebelerinden Rükneddin Tözin'in görev yapması kararlaştırılmıştır⁵⁰⁸. Ancak kısa bir süre sonra İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği lağvedilmiş ve yerine İstanbul Üniversitesi ve Yüksekokullar Talebe Birliği ismi altında yeni bir üniversite teşkilatı kurulmuştu. Fakat bu oluşumdan memnun olmayan Hukuk Fakültesi eski Talebe Cemiyeti Reisi Kemal Cündübeyoğlu etrafında toplanan öğrenciler ikinci bir birlik kurma kararını vermişlerdi. Kurulacak yeni teşekkülün adı İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği adını alacaktı. Bu birlik muhtar üniversiteliye göre ve Cemiyetler Kanunu'na uygun olarak kurmak üzere 5 kişilik bir komisyon kurarak statünün oluşturulmasına başlanmıştı⁵⁰⁹. Ancak bu oluşumlardan memnun olmayan üniversite yönetimi, fakülte-lerde birlikler kurulmasını ve birlik başkanlarının da dekanlar ve

508 Tanin, 21.VI.1946.

509 Tanin, 2.VIII.1946.

profesörler yerine diğer hoca ve talebelerden seçilmesini kabul ederken⁵¹⁰, İstanbul Üniversitesi'ndeki dernekleri bünyesinde toplayacak İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği'nin reisinin muhakkak hocalardan olmasını ve bu birliğin cemiyetler arasında 'nazır rolünü' oynamasını istemektedir⁵¹¹.

Özerklik (1946) öncesi, rektörlüğün kontrolündeki İ.Ü. Talebe Birliği'ni aynen ihya etmek isteyen üniversite yönetimine karşı, öğrenciler, yeni bir İ.Ü. Talebe Birliği kurmayı başarmış ve rektörlüğe müracaat ederek, merkez binadan kendilerine yer verilmesini istemişlerdir. Fakat Rektörlük ret cevabı vermiştir⁵¹². Serbestçe örgütlenmek isteyen öğrenciler, üniversite içinde ve dışında çeşitli dernekler kurmaya başlamışlardır. İ.Ü. öğrencilerinin kurduğu bazı dernekler şunlardır: Türk Kültür Çalışmaları Derneği⁵¹³, Türk Talebe Birliği, Türk Üniversiteleri Birliği⁵¹⁴, İstanbul Üniversitesi Tıp Talebe Derneği⁵¹⁵, Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti⁵¹⁶.

Öğrencilerde, özerklikle beraber üniversite yönetimine katılma noktasından da bazı fikirlerin oluşmaya başladığını görüyoruz. 1946'da Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Kongresi sırasında Hikmet Söğütlü isimli bir öğrenci, ilk kez Üniversite Senatosu'nda istişari olarak talebe temsilcilerinin de bulunmasını gündeme getirmiştir⁵¹⁷.

İstanbul Üniversitesi'ndeki bu öğrenci örgütlenmesi kısa bir süre sonra diğer üniversitelere de yayılmaya başlamış ve Ankara Üniversitesi Talebe Birliği 1947 yılında kurulmuştu. Öğrenciler sadece kendi üniversiteleri çerçevesinde örgütlenmekle kalmamış

510 C., 4.VII.1946.

511 C., 12.VII.1946.

512 C., 1.VIII.1946.

513 C., 19.IX.1946.

514 C., 10.XI.1946.

515 C., 1.XII.1946.

516 C., 27.XII.1946.

517 C., 27.XII.1946.

bütün öğrenci derneklerini içersine alacak bir birlik altında toplanmaya başlamışlardı. Öne çıkardığı söylemi “inkılapçı Atatürkçü olan” Ankara Üniversitesi Talebe Birliği, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği ile İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği tarafından kurulan Türkiye Milli Talebe Birliği’ne katılması⁵¹⁸ ile o dönemde üniversite öğrencilerinin bir çatı altında örgütlenmesi sağlamıştı.

V- CHP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE ÖZERK ÜNİVERSİTELERE MÜDAHALE VE TARTIŞMALARI

Üniversitelere özerkliğin verilmesinden kısa bir süre sonra, hükümetler tarafından müdahalenin yapıldığı yolundaki tartışmalar tekrar başlamıştır.

A- Üniversitelere Öğrenci Seçimi

1946’da, yeni hükümeti kurmakla görevlendirilen CHP’den Recep Peker, 14 Ağustos 1946’da mecliste okuduğu hükümet programında liseleri bitiren ve olgunluk imtihanı veren bütün gençlerin, burslu ve yatılı olanlar dışında üniversitelere ve yüksekokullara girebilmesini önleyen kayıtların ve sınavların kaldırılacağını açıkladı⁵¹⁹. Fakat muhtar üniversitelerde öğrencilerin üniversiteye alınmasının Üniversite Senatosu’nun kararı ile olması⁵²⁰ dolayısıyla, hükümet tarafından üniversite özerkliğine müdahale edildiği, lise mezunlarının üniversiteye giriş şartlarının doğrudan özerk üniversite tarafından düzenlenmesi gerektiği konusunda tartışmalar başladı⁵²¹.

518 Vatan, 12.II.1953.

519 C., 15.VIII.1946.

520 ÜK, m. 7, 10.

521 C., 17.VIII.1946.

Özerklik öncesi hükümetlerin tavırlarına benzeyen ve özerkliği dikkate almadan Recep Peker Hükümeti tarafından sergilenen bu tutumdan, hükümet vazgeçmemiştir. Hükümetin aldığı bu karar, Üniversitelerarası Kurul'da kabul edilerek, hükümetin emrivakisine özerklik içerisinde meşruiyet bulunmaya çalışılmıştır. Üniversitelerarası Kurul, lise olgunluk imtihanlarını başaranların başka bir seçme sınavına tabi tutulmaksızın üniversitelere girmelerini kabul etti. Yalnız, lise ve olgunluktaki bilim dalı temayül ve başarıları göz önünde tutulmak suretiyle üniversitelere yerleştirilebilmesi kararlaştırıldı⁵²².

Özerklik sonrası üniversitelerle hükümet arasında karşılaşılan ve tamamen öğretime yönelik olan ilk problemde, hükümetin verdiği karara meşruiyet kazandırılmaya çalışılmış ve siyasi otoritenin kanuna aykırı olarak aldığı karar, daha sonra, başkanı milli eğitim bakanı olan ve ilk defa 1946 yılında kurulan Üniversitelerarası Kurul tarafından düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu da özerkliğin nasıl algılandığının bir göstergesidir.

B- Üniversite ve İdeoloji Tartışmaları

TBMM'de Ankara Üniversitesi'nin bütçesi görüşülürken, CHP Milletvekili Cemil Barlas, üniversite muhtar olmakla beraber, Türk milliyetçiliğinin beşiği olan bu müessesede sağdan soldan gelecek cereyanlara asla geçit verilmememesi gerektiği hakkındaki sözleri ile yine CHP Milletvekili Reşit Aydın'ın sağdan soldan gelen fikirlerin propagandasına fırsat verilmemesi ve "Türk İnkılabı'nın yetiştirdiği alimlerin Atatürk rejiminin prensiplerini telkin etmeleri gerektiği ve kuvvetli esbaba istinat ettiklerini söylemeleri"⁵²³ üniversite ve ideoloji tartışmasını gündeme getirmiştir.

Bu konudaki tartışmaya, *Cumhuriyet Gazetesi* yazarı Nadir Nadi tarafından sert bir yazıyla cevap verilmiştir. Milletvekillerinin, üni-

522 İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar'ın açıklamaları için bkz.; C., 28.XI.1946.

523 C., 12.XII.1946.

versite ve muhtariyet gibi önemli bir konuda söz söylerken ciddi olmaları gerektiğini söyleyen Nadir Nadi, “Üniversite muhtardır ama ideoloji cereyanlarına meydan vermeyelim” demenin hatalı olduğunu ve üniversitede ilim ve fikir hürriyeti olmasının özerkliğinin ilk şartı olduğunu belirtmiştir. Nadir Nadi, ideolojinin cereyanlarına meydan vermeyelim demenin “üniversitenin şeklen hür”, “fakat orada sansüre bağlı resmî bir ilim” müessesesi kurmak demek olacağını söylemiştir⁵²⁴.

Nadir Nadi’nin de belirttiği gibi üniversitelerin özerkliğe sahip olabilmesi için ilim ve fikir bakımından hür olması şarttır. Yoksa serbest alıştırma yapılması mümkün olmaz. Özerkliğin yeni kazanıldığı bir dönemde, bazı milletvekillerinin bu fikirleri, özerklikten ne anladıklarını açıklaması bakımından önemlidir.

C- Sol Temayüllü Bazı Hocaların

Üniversiteden Uzaklaştırılması ve Mahkemeleri

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde, bazı sosyalist öğretim üyelerinin komünizm propagandası yaptıkları, milliyetçilik aleyhine konuşmalarda bulundukları ve siyasi telkinlerde bulundukları hakkında iddialar, 1946 sonları ve 1947 başlarında yoğunluk kazanmıştı. Bu öğretim üyeleri 1945 yılında bakanlık emrine alınmışlardı. Fakat Danıştay’ın kararı bozması üzerine üniversitelerdeki görevlerine geri dönmüşlerdi⁵²⁵. Bu konu, 6 Mart 1947’de Ankara’da üniversite gençliğinin komünizme karşı bir gösteri yapmalarıyla yeni bir boyuta ulaşmıştı.

Bu olaylar üzerine Ankara Üniversitesi Senatosu toplanarak solcu hocalardan Edebiyatçı Prof. Dr. Pertev Naili Boratav, Sosyolog Doç. Dr. Behice Boran ve Tarihçi Prof. Dr. Niyazi Berkes’in üniversiteden uzaklaştırılmasını görüşmüştü. Bu toplantıda, bir öğretim

524 Nadir Nadi, “Üniversite ve İdeoloji”, C., 13.XII.1946.

525 SP, 12.I.1948.

üyesinin hangi şartlarda üniversiteden uzaklaştırılacağı konusunda tartışmalar olmuş ve “suç” kelimesi üzerinde bir hayli tartışma meydana gelmişti. Prof. Hirsh ile Prof. Esat Arsebük suç kelimesinin manasını anlatmışlar ve bunun üzerine senato bunun TBMM tarafından tefsirine karar vermişti. Ancak daha sonra Hirsh ile Arsebük, muhtar üniversitenin sık sık TBMM’ye başvurmasını doğru bulmadıklarını ve işin sonunun tehlikeli olacağını düşünerek senatoya bir muhtıra vermişlerdi. Fakat senato kararını değiştirmemiş ve Hirsh ile Arsebük senatodan istifa etmişlerdi⁵²⁶.

Ankara Üniversitesi Senatosu’nun, suç unsurunun tefsirinin yapılması, daha doğrusu üç hocanın solcu olması hadisesinin suç olup olmadığının izahı için TBMM’ye müracaat etmesi üzerine bu konuda mecliste tartışmalar başlamıştı. Bu arada bu hocaların aktif olarak propaganda yaptıkları ve “komünistlikleri”, “içişleri bakanının açıklaması ile de ortaya konması”na rağmen üniversite tarafından hiçbir ceza verilmemesi CHP yönetiminin tepkisini daha da arttırmıştı.

TBMM Milli Eğitim Komisyonu’nun 14 Mayıs 1947 tarihli toplantılarında milli eğitim bakanı, A.Ü. rektörü ve dekanları hazır bulunmuşlardı. Toplantıda, Ankara Üniversitesi’nin çok gevşek ve müsamahakâr davranmakla suçlanmış ve “*komünist hocaların Ankara Üniversitesi’nde tekâsüf etmiş olması çok heyecanlı konuşmalara yol açmıştı*”. Milletvekillerinden Dr. Fahri Kurtuluş ve Emin Soysal, mezkur üç hocanın hâlâ komünist tahrikler yapmakta olduklarını örneklerle anlatmışlardı. Üniversitede hocalık yapmış milletvekillerinden Fuat Köprülü ile Tahsin Banguoğlu, üniversite senatosunun yedi aydan beri bu mesele üzerinde bir çözüm bulamamasını acı bir dil ile tenkit etmişlerdi. Nureddin Ünen ise, A.Ü. Rektörü Şevket Aziz Kansu’dan ilmî ve resmî salahiyetine istinaden, bu hocaların “*Komünist mi, hümanist mi, sosyalist mi veya Bolşevik mi?*” olduğunu sormuştu. Rektörün cevabı ise, “*Ben faniyim, bunu kanun tayin et-sin*” olmuştu. Komisyon toplantılarında, bazı arkadaşlarıyla birlikte Emin Soysal, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin derhal lağvını ve

526 Prof. Hirsh’in bu konuda anlattıkları için bkz.; C., 1.IV.1949.

yeniden kurulmasını teklif etmişti. Dr. Fahri Kurtuluş ise, Atatürk'e hürmeten fakültenin isminin değiştirilmesini doğru bulmamıştı. Nureddin Ünen de üç hocanın hatası, senatonun kayıtsızlığı yüzünden bu fakültenin kapatılmasına karşı çıkmış, suç varsa bunu karşılayacak kanunun bulunduğunu "asıl meselenin senatoyu harekete geçirecek bir tesirin vücuda getirilmesi" olduğunu ifade etmişti.

Uzun görüşmelerden sonra konu beş kişilik bir tali komisyona havale edilmiş, İstanbul Üniversitesi kadrosu tasdik edilirken Ankara Üniversitesi kadrosu ittifakla reddedilmişti⁵²⁷.

Mecliste meydana gelen tartışmalar, suçlamalar ve belki de en önemli tesir Ankara Üniversitesi kadrolarının Milli Eğitim Komisyonu'nda reddedilmesi üzerine, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü harekete geçerek, "bahis konusu edilen olayları yeniden gözden geçirmek lüzumu"nu duymuştu⁵²⁸.

Hükümet ile üniversiteler arasında tartışmaya sebebiyet veren solcu hocaların üniversiteden uzaklaştırılarak problemin çözülmesi yönünde kamuoyu oluşurken⁵²⁹, TBMM'de de solcu hocaların üniversite bütçe kanunları oylanırken, kadro dışı bırakılması yönünde bir temayül ortaya çıkmıştı. Bu görüşü savunan milletvekilleri, üniversitelerde "muhtariyete evet, fakat her şeyden önce memleket istiklali gelmektedir" diyorlardı⁵³⁰.

Hatta Rize Milletvekili Dr. Fahri Kurtuluş, "vatan ve milletin muhtariyetini satan bir üniversitenin muhtariyetine taraftar olamam" diyerek solcu hocaların olduğu bir üniversitenin muhtariyetine son verilmesi gerektiğini gündeme getirmişti⁵³¹. 14 Aralık 1947'de yapılan Milli Eğitim Komisyonu toplantısında da bazı komünist fikirli hocaların üniversite muhtariyetini siper ederek "bakir

527 C., 15.V.1947.

528 A.Ü. Rektörlüğü'nün tebliği için bkz.; C., 18.V.1947.

529 Bu hususta enteresan bir yazı için bkz.; Selim Ragıp Emeç, "Üniversitenin Solcu Hocaları", SP, 25.X.1947.

530 SP, 4.XI.1947.

531 SP, 14.XI.1947.

dimağlara komünizm zehri akıtarak memleketin istiklal ve mukaddes bildiği ne varsa milli kıymetlerin hepsinin yıkılmak istendiği” şeklinde konuşmalar yapılmış, solcu hocalar meselesinin çözülememesi muhtariyete bağlanmıştı⁵³².

Ankara Üniversitesi Senatosu, solcu öğretim üyeleri hakkında doğru bir hükmün adli mercilerce verilmesinin doğru olacağını kararlaştırmış ve tahkikçi olarak Hukuk Fakültesi Ceza Ord. Profesörü Baha Kantar ile Doç. Faruk Erem tarafından yapılan tahkikatın sonucunda bir fezleke hazırlanmıştı. Evraklarıyla beraber bu fezleke Milli Eğitim Bakanlığı’na gönderilmiş ve bakanlık da bu fezlekeyi Danıştay’a yollamıştı⁵³³.

Bu arada, solcu hocaların üniversiteden uzaklaştırılması için üniversiteler kanununa “ideolojik telkinlerle uğraşan” öğretim üyelerinin üniversiteden ilişkilerinin kesilmesi yönünde bir madde eklenmesi gündeme gelmişti⁵³⁴. Ancak 22 Aralık 1947 tarihinde, A.Ü. Senatosu’nun sorduğu tefsirin(yorumun) cevabını kararlaştıran TBMM Milli Eğitim Komisyonu, solcu hocaların üniversiteden atılmaları konusundaki salahiyetin üniversite senatosuna ait olduğunu açıkladı⁵³⁵.

27 Aralık 1947’de, Ankara’da öğrencilerin komünizm aleyhine yaptıkları gösteri üzerine, bu öğretim üyeleri ihtiyati tedbir olarak derslere girmekten alıkonulmuştu. Milli Eğitim Bakanlığı’nın mesleki disiplin bakımından herhangi bir yetkisi olmaması dolayısıyla, Ankara Üniversitesi’ne bu hocaların alınmaları için “telkinde bulunmuş”tu⁵³⁶. 10-11 Mart 1948 tarihlerinde iki gün süren toplantılar neticesinde A.Ü. Senatosu, Niyazi Berkes, Behice Boran ve Pertev Naili Boratav’ın üniversiteden uzaklaştırılmasını kararlaştırdı.

532 C., 20.XII.1947.

533 SP, 14.XI.1947.

534 SP, 18.XII.1947.

535 SP, 23.XII.1947; Ayrıca bkz.; Selim Ragıp Emec, “Solcu Profesörlerin Durumu”, SP, 9.I.1948.

536 C., 10.I.1948.

Bu üniversiteden ihraç kararı üzerine, Prof. Pertev Naili Boratav ve Doç. Niyazi Berkes, haklarında alınan kararın kanunsuz ve haksız bir muamele olduğunu, Üniversitelerarası Kurul nezdinde itirazda bulunacaklarını söylemişlerdi. Bu hocalar, senatonun verdiği kararla “üniversite muhtariyetinin ve akademik hürriyetin aldığı yaranın çok derin” olduğunu, münevverlerin asıl bu noktada düşünmeleri gerektiğini söylemişlerdi⁵³⁷. Öğretim üyeliği mesleğinden çıkarılma kararlarına Üniversitelerarası Kurul’a başvurarak itiraz eden Behice Boran, Niyazi Berkes ve Pertev Boratav, kendilerinin senatoya verdikleri yazıların dikkate alınmadığını, esasında senatonun öğrencileri Türk devrim ülkülerine bağlı ve milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirme görevini yerine getirmediğini iddia etmişlerdi. Bu hocalar, kendilerinin öğrencilere “ilim zihniyeti vererek ve Türk milletinin değerlerini ve realitelerini göstermek suretiyle, onları Türk İnkılabı’nın ülkülerine bağlı ve milli karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirdiklerini” söylemişlerdi⁵³⁸.

Üniversitelerarası Kurul’un 22 Şubat 1948’deki toplantısında, İstanbul’dan gelen 13 üye ile Ankara’dan toplantıya katılan 7 üye arasında görüş ayrılığı çıkmıştı. İstanbul’dan gelen üyeler, bahsi geçen hocaların sol temayüllü olduklarını kabul etmekte, ancak üniversitede komünizm propagandası yaptıklarına dair elde kesin ve sabit delillerin olmadığı ve karinelere dayanılarak öğretim üyelerinin üniversiteden uzaklaştırılamayacağını savunmuşlardı. Bu toplantıyı, solcu hocaların üniversite çatısı altında kalmalarına karşı olan Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sıracıoğlu katılmamıştı. Solcu hocaların tekrar üniversiteye iadelerine karar verilmesi üzerine, Üniversitelerarası Kurul’daki Ankara Üniversitesi delegeleri toplantıyı terk etmişlerdi. Ancak bu kararın; Milli Eğitim Komisyonu ve TBMM’nin temayülüne aykırı olması nedeniyle yeni bir durum ortaya çıkmıştı. Hatta bu hocaların tekrar üniversiteye dönmeleri-

537 SP, 12.1.1948.

538 SP, 24.1.1948.

nin iktidarı sıkıntıya sokacak olması dolayısıyla, tek çarenin Ankara Üniversite'nin lağvedilerek yeniden bir üniversite kurulması bile tartışılmaya başlanmıştı⁵³⁹.

Solcu hocaların üniversitedeki yerini daha da sağlamlaştıran karara, milli eğitim bakanı, kaza yetkisine haiz mercilerin aynı konuda değişik içtihatlar verebileceğini ve Üniversitelerarası Kurul'un kararında bir fevkaladelik olmadığını söylüyordu⁵⁴⁰. Bu hocalar hakkında en şiddetli tavrı gösteren Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş, İ.Ü. profesörlerinin komünistlik konusunda ucuz hürriyet kahramanlığı yaptıklarını belirterek şunları söylemekteydi;

“Bir profesör komünist olabilir ve bir taraftan da ders verebirmiş. Zavallı ilim anlayışı Türk üniversite adamları elinde ne hale düşmüş? Bu profesörler yoksa Şefik Hüsnü ile ve daha birçok komünistle teşrik-i mesai eden ve her vesileyle Rusya'yı metheden bu profesörlerden masa üzerine çıkıp; ‘Ben komünistim’ demelerini mi bekliyorlar? Bizde hangi komünist erkekçe hareket etmiştir. Üniversite muhtariyeti hiçbir zaman vatan ve memleket ve milliyet meselesinin üstünde bir mesele değildir. Üniversite muhtariyeti devlet içinde devlet anayasa dışında faaliyet değildir. Hususi liselerde, kolejlerde, üniversitelerde komünizm lehine konuşmak, yayın yapmak, komünizmi tasvip etmek ve sempati izhar etmek yasaktır.

İstanbul Üniversitesi profesörlerinden komünizm lehinde hürriyet kahramanlığı değil, bu milletin hakları ve tarihî davaları göz önünde tutularak niçin milletimize ve tarihimize daha fazla sarılarak yaşamamız icap ettiğinin tahlilini ve müdafaasını ümit ederdik”⁵⁴¹.

Üniversitelerarası Kurul'un verdiği karar mecliste iyi karşılanmamış ve bu hocaların üniversiteden uzaklaştırılmaları için TBMM'de yeni bir çarenin aranmasına başlanmıştır. Bu arada, A.Ü.

539 SP, 23.II.1948.

540 C., 24.II.1948.

541 C., 24.II.1948.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yönetim Kurulu, Üniversitelerarası Kurul kararıyla fakülteye dönen solcu hocaların derslere girmemesini kararlaştırmış ve bu hocaların derslerini kaldırmıştır⁵⁴². Ancak fakültenin bu kararına rağmen bu hocalar istifa etmemiş ve derslerinin yeniden başlatılması için faaliyete geçmişlerdi⁵⁴³. İstifa ettiklerine dair haberleri yalanlayan Niyazi Berkes, istifa edecek bir durumun olmadığını, esas istifa edecek kişinin milli eğitim bakanı olduğunu iddia etmişti⁵⁴⁴.

Bu gelişmeler üzerine solcu hocalar meselesi, Orhan Seyfi Orhon tarafından tekrar TBMM'de bir önergeyle gündeme getirilmişti. Bunun üzerine açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemseddin Sirer, her nevi ve derecede talim ve terbiyi müesseselerinde yabancı ideolojilere karşı mukavemet kuvvetinin artırıldığını, müesseselerin manevi havasının solcuları yaşatmayacak bir ciddiyet kazandığını açıklamıştı. Akabinde söz alan Orhan Seyfi Orhon, şu açıklamayı yapmıştı: "İngiltere, Amerika gibi muazzam müdafaa kuvvetlerine sahip, dünyanın en hür ve demokrat milletleri olağanüstü tedbirlere başvururken, Üniversitelerarası Kurul'daki ilim adamları, mürşitlik edecek olanlar, kendilerinden beklenen dikkat ve hassasiyeti göstermemişlerdir. Yaptıkları işi, Ankara Üniversitesi'nin oybirliğiyle verdiği bir kararı, bir avukat gibi şekil bakımından bozmaktır. Üniversite muhtariyeti devlet aleyhine zorla kopartılmış bir muhtariyet midir?

Milliyet fikrinin şeref ve itibarını iadeye mecburuz. Türk milliyetçiliği siyasi bir parti mefkuresi değildir. Halk Partisi'nin olduğu kadar sayın demokrat veya bağımsız milletvekillerinin de öz malıdır.

İlimle hiçbir ihtilafımız yoktur. Üniversitelerimizin ilmî hürriyeti ve muhtariyetle bu meselelerin hiçbir ilişkisi olamaz. Muhtariyete kimsenin dokunmaya niyeti yoktur. Mesele, milletimizin hürriyeti,

542 SP, 24.II.1948.

543 C., 3.III.1948.

544 Niyazi Berkes'in yazdığı mektup için bkz.; C., 1.V.1948.

emniyeti ve selameti davasıdır ki aynı zamanda ilim adamlarımızla ilmin de davası demektir?”⁵⁴⁵.

6 Temmuz 1948 tarihinde, TBMM’de kabul edilen Ankara Üniversitesi Teşkilat Kanunu ile Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nden üç solcu hocanın kadroları iptal edilmiştir. Üniversitelerin komünizmle mücadelede görevini yapmadığı hususunda çok şiddetli tenkitler yapıldığı görüşmelerde, yeni Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, “kusurlar ortada dururken vasıtaların ortadan kaldırılmasını” uygun görmemiştir. Yani solcu hocaların görevden uzaklaştırılması gerekirken kürsülerin tahsisatlarının iptal edilerek, kürsülerin ortadan kaldırılmasının yanlış olduğunu belirtmiştir⁵⁴⁶. Ancak solcu hocalar, kadroları iptal edilerek üniversiteden uzaklaştırılmışlardır. Böylece, Türkiye’de ilk defa kadroları meclis tarafından iptal edilerek üniversiteden hoca atılması gerçekleştirilmiştir.

Danıştay’da görüşülen solcu hocalar meselesinde ise, önce men-i muhakeme kararı verilmiş, ancak MEB’in itirazı üzerine, üç hoca hakkında lüzum-ı muhakeme kararı verilmişti⁵⁴⁷. Bunun üzerine solcu üç hoca hakkında dava açılmıştır.

15 Haziran 1948’de ilk duruşması yapılan Ankara 4. Asliye Ceza Mahkemesi’nde sanıklar hakkındaki suçlamalar şunlardır:

Nail Boratav: Türkçülük aleyhinde bulunmak, milliyetçi bir gencin şiir okumasına engel olmak.

Niyazi Berkes: Komünizmi derste övmek, milliyetçi talebeleri sınıfta bırakmak.

Behice Boran: Konferanslarında Sovyet rejimini övmek, milliyetçi talebelerin tezini okumamak, seminerlerde komünizmi tavsiye etmek⁵⁴⁸.

545 C., 4.V.1948.

546 SP, 7.VII.1948.

547 C., 1.V.1948.

548 SP, 16.VI.1948.

15 Haziran 1948'de başlayan ve 11 Şubat 1950'ye kadar süren davada pek çok öğrenci ve öğretim elemanı şahit olarak dinlenmiştir. Bazı şahitlerin verdikleri ifadeler şunlardır:

Erhan Öker (Hukuk Fakültesi talebesi):

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde eskiden beri komünist bir zümre vardı ve bu hocalar talebeleri komünistleştirmiştir. Niyazi Berkes, İmranlı'ya yapılan seyahate milliyetçileri götürmemiş ve onlara "Sizleri Führerinizi götürsün" demiştir.

Zeynep Korkmaz (Asistan):

"Boratav, fakülteye intisap etmeden önce siyasi gruplaşmalar yoktu. Boratav, sol temayüllü talebeye daima müessir oldu. Derslerde verilen planda haddizatında bir komünistlik propagandası yoktu. Fakat biz planın neticesinde hissediyorduk ki izah olunanlar komünistliğin esaslarıdır. Hocam bize, halk edebiyatını ve halk şairlerini milli değil, beşeri olarak tanıtmıştı."

Enver Ziya Karal (Ankara Üniversitesi Rektörü):

"Bu hocaların fakülte dışında yarı ilmi, yarı politik yazılarda, bir takım ithamlar ileri sürdükleri neticesine vardım. Mecnuaların bu havası, fakültede iki öğrenci gurubunun teşekkülüne sebep oldu"⁵⁴⁹.

Bahattin Ögel (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Asistanı):

"Ziya Gökalp İhtifali'nde milliyetçi oldukları için Selahaddin Ertürk'le kendisinin konuşmasının Boratav tarafından engellendiğini, bu hocaların ve okuttukları talebelerin bir kısmının komünist propagandası yaptıklarına vicdanen kanaat getirdiğini" bildirmişti.

549 C., 16.VI.1948.

Prof. Dr. Abdülkadir İnan

(Ankara Üniversitesi Senato üyesi):

“Bu hocalar, mecmualarında, ‘Biz Avrupai fikirler neşrediyoruz’ diyorlardı. Fakat neşrettikleri fikirler, Rus Avrupası’nın fikirleri idi. Bilhassa Behice Boran, 1945 yılında *Tan* gazetesinde neşrettiği bir makale ile *Yurt ve Dünya* mecmuasında yazdıklarının deşifresini yapmıştır.”

(Pertev Boratav, Abdülkadir İnan’ın kürsüsünün lağvı meselesi dolayısıyla baskı altında olduğunu belirtmiştir)⁵⁵⁰.

Osman Yüksel:

Osman Yüksel, “Pertev Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes’i fakültede talebe iken tanıdığını, Niyazi Berkes’in uzun müddet Manifesto okuttuğunu” söylemiştir.

Leman Yetkin:

Leman Yetkin, “Behice Boran’ın son sınıfta Ali Haydar’ın Sosyoloji’sini okuturken, Batı demokrasilerinden “kokuşmuş demokrasiler” diye bahsettiğini ve *Kapital*’i methettiğini söylemiştir. Buna cevaben Behice Boran, Ali Haydar’ın Sosyoloji değil, Psikoloji eseri olduğunu ve *Kapital*’de de ideal cemiyetten bahsedilmediğine göre şahidin bahsettiği kitabın da *Kapital* olmadığını belirtmiştir. Boran, bu şahidin, araları açık olan Suud Kemal Yetkin’in tesirinde olduğunu söylemiş ve akrabalık derecesinin araştırılmasını” istemişti.

Besim Kadırgan (MEB Müsteşarı):

1944 yılında teftiş heyetinde iken bu hocalar hakkında yapılan tahkikatta bulunduğunu ve o zaman ikilik görerek yönetim kurulunun bu işle uğraşması gerektiğini raporunda belirttiğini anlatmıştır⁵⁵¹.

550 C., 11.VII.1948.

551 C., 22.VII.1948.

İhsan Akpolat (DTCF'de memur):

“Bu hocalar milliyetçi talebeleri sevmemiş ve onlarla temastan kaçınmışlardır. Fakat solcu (diye) tanıdığımız talebelerle gizli olarak daima münasebet tesis etmişlerdir”.

Nedim Şenyuva (DTCF'de askeri öğrenci):

“Niyazi Berkes'in derslerinde komünist beyannamesini dikte ettirdiğini, ezberlemelerini söylediğini ve bunun üzerinde ısrarla durduğunu söyledi. İlk zamanlarda parmakla gösterilecek kadar az solcu öğrenci bulunduğu halde, sonraları bir sınıfta kırka yakın solcu talebeye rastlandığını ve artışta bu hocaların büyük rolü olduğu kanaati taşıdığını” söyledi⁵⁵².

Ferid Celal Güven:

Ankara Halkevleri eski Başkanı ve İçel sabık Milletvekili Güven, “Boratav'ın ima yollu dahi olsa yabancı fikirlerin inkişafını kolaylaştırarak en küçük bir hareketine şahit olmadığını” belirtmiştir.

Doç. İrfan Şahinbaş:

A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi, sözü geçen hocaların isnat edilen suçları gösterir hiçbir hareketine rastlamadığını söylemiştir⁵⁵³.

Nurcan Ertan:

Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın dört yıllık talebesi olan Ertan, bu müddet zarfında hocalarının komünizm hakkında hiçbir telkinatta bulunmadıklarını ve suçlamaların asılsız olduğunu belirtmiştir⁵⁵⁴.

552 C., 27.X.1948.

553 C., 8.III.1949.

554 C., 1.IV.1949.

18 Haziran 1948’de açılan davada öğrenci, öğretim üyesi, Milli Eğitim Bakanlığı yetkilileri şahit olarak dinlenmiş⁵⁵⁵ ve bu dava uzun bir aradan sonra 11 Şubat 1950’de bitirilmişti. Neticede Pertev Naili Boratav suçsuz bulunurken⁵⁵⁶, Behice Boran ve Niyazi Berkes üçer ay hapis cezasına çarptırılmıştı⁵⁵⁷. Türkiye’deki üniversitelerde görev yapma imkanı kalmayan bu öğretim üyelerinden Niyazi Berkes ile P.N. Boratav yurtdışına giderek yabancı üniversitelerde öğretim üyeliklerine devam etmişlerdir.

Üniversitelere “verilen özerklik içinde” gelişmelerine dikkat edeceğini programına koyan⁵⁵⁸ CHP’li Peker Hükümeti ve sonra kurulan CHP hükümetleri özerkliği dikkate almamışlardır. Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer, 1948 yılı Ankara Üniversitesi bütçesi yapılırken bu öğretim üyelerinin kadrolarını iptal ettirerek solcu hocaları üniversite dışına atmıştı⁵⁵⁹.

Milli eğitim bakanının doğrudan doğruya üniversiteye müdahale ederek öğretim üyelerini görevden alması ilk defa meydana gelmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla da özerklik dönemlerindeki - askerî müdahaleler devirleri hariç- tek uygulamadır. Ayrıca Üniversitelerarası Kurul’un kararı bozması ve bunun üzerine hükümet adına milli eğitim bakanının mecliste bu öğretim üyelerinin kadrolarını iptal ederek hocaları görevden alması da ilk ve tek örnektir. 1946’da üniversitelere özerklik veren CHP iktidarının aslında bu konuda fazla samimi olmadığı ve özerkliği üniversiteye müdahalede bir engel olarak görmediği anlaşılmaktadır.

555 C., 5.II.1949.

556 Pertev Naili Boratav’ın müdafaası için bkz.; Mete Çetik, Üniversitede Cadı Kazanı; İstanbul 1998, s. 47 vd.

557 Feroz Ahmed-Bedia Turgay, Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, Ankara 1976, s. 61.

558 Neşe Erdilek, “Hükümetler ve Programları”, CDTA, C. 4, s. 986.

559 Bu hususta ayrıca bkz.; Ali Gevgilili, Yükseliş ve Düşüş, İstanbul 1987, s. 52-53.

D- Solcuların Atılmasında Hükümetten Farklı Düşünen ve Karar Veren Üniversitelerin Bütçelerinde Kısıtlama Yapılması

Sol temayüllü hocaların Ankara Üniversitesi Senatosu'nca cezalandırılmaması üzerine, 14 Mayıs 1947'de yapılan TBMM Milli Eğitim Komisyonu toplantısında İstanbul Üniversitesi kadroları aynen kabul edilirken, Ankara Üniversitesi kadroları ittifakla redd edilmişti⁵⁶⁰.

10 Ekim 1947'de üniversite bütçesi üzerinde Maliye Bakanı Halit Nazmi Keşmiri ile görüşmek isteyen İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar ile İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Dekanı Hamit Ongunsu'nun bu talepleri bakan tarafından reddedilmişti. Bunun üzerine, rektör ve dekan, Başbakan Hasan Saka'ya giderek istifa edeceklerini söylemişlerdi. Ancak bu istifalar başbakan tarafından tasvip görmemiş ve problemin çözüleceği ifade edilmişti⁵⁶¹. İstanbul Üniversitesi Senatosu ile merkezî hükümet, tahsisatın harcanması konusunda anlaşamamaktadırlar. Hükümet, üniversiteye ayrılan tahsisatın sarfi konusunda nihai söz sahibi olmak istemekte, üniversite ise bu konuda fedakarlık yapmak istememektedir. Üniversitelere özerklik verilmesine rağmen, hâlâ eski döneme ait mevzuatın değiştirilmemesi, kadroların daha verimli kullanılmasını engellemektedir. Fakat en önemli mesele ise üniversitelerde "aşırı solcu profesörler hakkında karara varılamaması" dolayısıyla hükümet üniversiteleri sıkıştırmaktadır. Bütün bunlar üniversitelerin çalışmalarını kötü etkilemekte ve yöneticilerini zor durumda bırakmaktadır⁵⁶².

Üniversite muhtariyetinin olmasının tabii bir neticesi olarak bütçenin tasarrufu hakkının Üniversite Senatosu'na devredilmesi gerekirken, hükümetin bunu yapmaması⁵⁶³, özerklik konusunda üniversite ile hükümet arasında görüş ayrılığının mevcut olduğunu göstermektedir.

560 C., 15.V.1947.

561 SP, 12.X.1947.

562 SP, 15.X.1947.

563 Selim Ragıp Emeç, "İ Üniversitenin Solcu Hocaları", SP, 25.X.1947.

1948 yılında üniversitelerin bütçelerinde yapılan tensikat, üniversitelerde ihtiyaçların karşılanamaması yönünden büyük endişelere sebebiyet vermişti. İ.Ü.'de 64 kişilik müstahdem kadrosu 24 kişiye indirilmiş, sıhhat memurluğu, dahiliye şefliği de olmak üzere 7 memur kadro dışı bırakılmıştır⁵⁶⁴. İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar, bütçede yapılan kadro indiriminin bilhassa müstahdem kadrolarında yapıldığını, bunun da klinik ve laboratuvarların teknik iş ve aletlerin bulunduğu binaların zarar göreceğini açıklamıştı. Onar, bu aksaklıkların sebebinin, son şekli verilen kanun tasarısının bütçe encümeninde tali bir komisyona havale edilerek, yeniden tetkik ile düzenleme yapılması ve bu aşamada üniversitelere katıyen haber verilmemesinden kaynaklandığını belirtmiştir.

İ.T.Ü. Rektörü Tevfik Taylan da 80 kişinin birden kadrodan çıkarılması üzerine istifa etmiş ve fakat senato istifayı kabul etmemişti. Ancak istifada ısrar eden Taylan, yeni kadro ile rektörlük mesuliyetini taşımasının mümkün olmadığını, yapılan kadro indiriminin İKÜ'ye bağlı fakültelerin faaliyetlerini müşkül bir duruma düşürdüğünü ve meclisin Bütçe Komisyonu'nda üniversite muhtariyetinin ehemmiyetini henüz kavrayamadığı anlaşılan bazı zevat, üniversiteyi içeriden zayıflatmaya muvaffak olabileceğini söylemişti. Üniversite Teşkilat Kanunu'nun, MEB ile yapılan geniş görüşmeler neticesinde yapıldığını ancak bütçe komisyonunda yapılan değişikliklerle üniversitelere en ağır darbenin indirildiğini ifade eden Taylan, muhakkak tasarruf niyetinde olanlara bizzat kendilerinin bütçede nasıl tasarruf yapılabileceğini gösterebileceklerini fakat bu yol tutulmayarak kadrolarda indirim yapılarak, ilim yuvalarının boğazına ipin geçirildiğini beyan etmiştir⁵⁶⁵.

Üniversitelerin teşkilat kanununda yapılan indirimlerden Ankara, İstanbul ve İstanbul Teknik üniversiteleri rahatsız olmuş ve Üniversite Teşkilat Kanunu'nda gerekli tadilat yapılmak üzere tekrar TBMM'ye gönderilmesine karar verilmişti⁵⁶⁶.

564 C., 27.VII.1948.

565 C., 16.VII.1948.

566 SP, 27.VII.1948.

E - Solcu Öğrencilerin Takip ve Mahkemeleri

Solcu öğretim üyelerinin Ankara Üniversitesi'nden atılması çalışmalarını yapıldığı bir sırada, 60 öğrencinin solcular hakkında bir beyannameyi Bayrak Gazetesi'nde yayınlamaları üzerine, 48 öğrenci de A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki hocalarını öven bir yazıyı Kuvvet ve 24 Saat gazetelerinde yayınlamışlardı. İşte ilk defa solcu öğrencilerin gündeme gelmesi bu hareketle meydana geldi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi talebelerinin büyük çoğunluğu rektörden solcu öğrencileri üniversiteden kovmasını istemişlerdi⁵⁶⁷.

Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün komünistlerin yuvası olduğu yolundaki iddiaların ortaya konması üzerine bu fakülte'deki solcu talebeler hakkında Ankara 5. Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Solcu öğrencilerin gizli komünizm propagandası yaptıkları, din ile alay ettikleri, Lenin'in fikirlerini samimi buldukları, Nazım Hikmet'in şiirlerini taşıdıkları, milliyetçilikle alay ettikleri ve "Dünyanın üzerine kızıl damgamızı vuracağız" dedikleri şahitler tarafından ifade edilmiştir⁵⁶⁸.

Sihhi muayenesi neticesinde mahkumiyetinin tecili hususunda karar verilecek olan Nazım Hikmet'i destekler mahiyette, İstanbul'da YGT Derneği tarafından 48.000 beyannamenin dağıtılması üzerine bu dernekte arama yapılmış ve bazı evraklar müsadere edilmiştir. Yapılan tahkikatta bu beyannameleri dağıtan YGT Derneği Başkanı İlhami Berktaş, İ.Ü. Tıp'tan Özgüner, Nuran Bozer, Sevinç Tanık, Solmaz Görkmen, Veli Özgenç, Turan Güvenlioğlu, Turan Baykara; İktisat'tan Narinç Tanık, Nurettin Alcan; Edebiyat'tan Evinç Otaran, Veli Dolu Baştımar; Hukuk'tan Mualla, Kemal Boyan, Veysel Aktaş; İ.T.Ü'den Abuzer Özdemir ve iki diğer üniversiteli yakalanmıştır. Bu gençler, 11 Mayıs'tan itibaren açlık grevine başlamışlardır⁵⁶⁹.

567 C., 7.III.1947.

568 C., 15.XII.1947.

569 C., 12.IV.1949.

F- Üniversiteli Hoca ve Öğrencilerin

Siyasetle Uğraşabilmeleri

Solcu hocalar-öğrenciler meselesi, yaş haddinden emekliliğe ve kadro indirimlerine üniversitelerin tepki göstermeleri, sebeplerinden üniversitelerin siyasetle uğraştıkları yolunda bazı görüşler serdedilmeye başlanmıştır. Bunun üzerine bir açıklama yapan İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar, üniversite dahilinde hiç kimsenin politika ile meşgul olamayacağını, üniversite dışında ise her öğretim üyesinin kanaatine göre hareket edeceğini, öğretim üyeleri için herhangi bir partide faal vazife almasının mevzubahis olmadığını belirtmiş ve özellikle İ.Ü.'de ne hoca, ne de talebenin siyaset yapmadığını söylemiştir⁵⁷⁰.

Kısa bir süre sonra, İstanbul'da kurulan iki partinin kurucuları arasında iki üniversite öğrencisinin bulunması, üniversite öğrencilerinin siyasetle uğraşıp uğraşamayacakları konusunu yeniden gündeme getirdi. Bu hususta İçişleri Bakanlığı konunun çözümlenmesi için üniversiteye müracaat etmişti. Bunun üzerine, Ankara, İstanbul ve İstanbul Teknik üniversiteleri ayrı ayrı inceleyerek birer rapor hazırlamışlardı. 24 Ekim 1949'da Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu başkanlığında toplanan Üniversitelerarası Kurul, üniversitelerin hazırladığı raporlardaki neticeleri tasvip etmişti. Varılan kararlar şunlardır:

- Üniversite öğrencilerinin siyasetle meşgul olacağı veya olmayacağı hakkında mevzuatta bir kayda tesadüf edilmemiştir.

- Talebelerin üniversite dahilinde siyasetle uğraşması talimatnamelerle yasaklanmıştır.

- Talebe cemiyetleri tamamen gayri siyasi mahiyette olduklarından alakalı kanunun hükümlerine tabidirler.

- Reşit olan talebelerin siyasetle uğraşması meselesinin ise umumi ahkama tabi olması gerekmektedir.

570 SP, 16.VI.1949.

Üniversitelerarası Kurul tasvibine göre, öğrencilerin reşit oldukları takdirde üniversite dışında herhangi bir siyasi faaliyete iştirak edebilecekleri anlaşılmakla beraber, öğrencilerin dersleri yerine siyasetle uğraşmalarının arzu edilmediği de ayrıca belirtilmiştir⁵⁷¹.

Öğretim üyelerinin siyasetle uğraşma konusu zaman zaman tartışmalara neden olmuştur. İ.Ü. Tıp Fakültesi'nden Prof. Nihad Reşad Belger'in, bir siyasi partinin İstanbul İdare Heyeti Başkanlığı'nı üstlenmesi İstanbul Üniversitesi yönetimince iyi karşılanmamıştır. Senato, aktif politika ile uğraşan Prof. Belger'i, Fakülte Yönetim Kurulu vasıtasıyla uyararak, bu tür faaliyetlerden kaçınmasını istemiştir. Bu konuda bir açıklama yapan Ömer Celal Saraç, senatonun öğretim üyelerinin aktif siyasi faaliyetlerden ve günlük politika meselelerinden uzak kalmalarını, üniversite mesleğinin inkişafı bakımından zaruri gördüğünü belirtmiştir⁵⁷².

G- Muhalefetteki Demokrat Parti-Üniversite İlişkileri

Kuruluşundan itibaren özerkliğe taraftar olduğunu açıklayan Demokrat Parti ile üniversite münasebetlerinin DP muhalefette iken olumlu ve karşılıklı diyaloga dayalı olduğunu görüyoruz.

Özerklik sonrasında serbestçe örgütlenen ve bağımsız olarak faaliyetlerde bulunan öğrenciler, DP ile temasa geçerek bu partiyi tanımaya çalışmışlardır. 25 Şubat 1947'de, İ.Ü. Talebe Birliği adına Ankara'ya giden öğrencilerden bir grup, DP Genel Merkezi'ne bir ziyaret yaparak Celal Bayar ve Fuat Köprülü ile görüşüp onlara üniversite yönetimi ve üniversiteler hakkında çeşitli sorular sormuşlardı. Bu görüşme sırasında bir öğrenci, "İlahiyat Fakültesi'nin kurulmasının ahlakın kuvvetlendirilmesi açısından lüzumlu olduğunu" ve DP'nin dinî tedrisatı desteklemesini istemişti. Bunun yanında milliyetçilik ve sistem hakkındaki sorulara C. Bayar ve F. Köprü-

571 C., 25.X.1949.

572 C., 6.IV.1950.

l , DP'nin "ne liberal, ne sosyalist, ne de kom n st olduğunu, milli bünyeye uygun bir siyaset takip ettikleri" cevabını vermişlerdi. Ayrıca DP yetkilileri, "m tearrız (saldırgan) bir milliyetçiliğin bugün tecviz (kabul) edilemeyeceğini, şahısların vicdan hürriyetlerine riayete, laik esasların DP tarafından benimsendiğini" s ylemiřlerdi⁵⁷³.

10 Mart 1947'de İstanbul  niversitesi'nden 25 kişilik bir grup, DP İl Merkezi'nde Celal Bayar'ı ziyaret etmişlerdi. Bayar, DP'nin gençliği siyasi kaprislerine dayanak olmadığını, "Atatürk gençliğinin ehliyetli ve liyakatli" olduğunu söylemişti. Üniversite gençliğinin memleket meselelerine lakayt kalmaması gerektiğini, politikanın yalnız ihtirasa dayanan kötü kısmına itibar etmemelerini temenni eden Bayar, demokrasi için beklemeye gerek olmadığını, acele olarak "millet demokrasisine" geçilmesini istiyordu. CHP'nin bazı yüksek tahsil talebe birliklerini desteklediğine işaret eden gençlere de Celal Bayar, DP'nin de gençliğin bütün faydalı olan teşebbüsleriyle yakından alakadar olduğunu, ancak "bazı sebepler dolayısıyla pasif kalındığını, iktidar partisinin zengin olduğunu" söyledikten sonra "şimdilik gençliğin bugünkü zor durumuna fikir mücadelesi ile cevap verilebileceğini" ileri sürmüştür.

Üniversitelerin yaygınlaştırılmasını düşünen DP, Doğu bölgesinde eğitimin yaygınlaştırılmasını ve Doğu'da fakülte ve enstitüleriyle bir kültür merkezinin kurulması lüzumuna da inanmakta idi⁵⁷⁴.

H-  ğrencilerin Faaliyetleri

1- Öğrencilerin Komünizm Aleyhinde Faaliyetleri

Bilhassa A. . Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde uzun zaman dan beri sol fikirlerin yayıldığı söylenmekte idi. 1939-46 arasında milli eğitim bakanlığı yapan Hasan Ali Yücel, dedikoduları önlemek için Yurt ve D nyacılar unvanıyla anılan ve sol fikirli oldukları söylenen;

573 SP, 26.II.1947; C., 26.II.1947.

574 SP, 5.X.1947.

Adnan Cemgil, Niyazi Berkes, Mediha Berkes, Nail Boratav ve Sabahattin Ali vekalet emrine alınmıştı. Ancak bunlar Devlet Şurası'na müracaat ederek tekrar eski yerlerine dönmüşlerdi. Sadece Sabahattin Ali vazifesine dönmeyerek Marko Paşa'yı çıkarmaya başlamıştı⁵⁷⁵.

Özellikle A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde bazı öğretim üyelerinin komünistlik yaptıkları, milliyetçilik aleyhinde bulundukları hususundaki iddialar, 1946 sonları ve 1947 başlarında artmıştı. Suçlanan hocalar Niyazi Berkes, Behice Boran, Nail Boratav idi. Önemli bir öğrenci grubu, bu hocaların üniversiteden "kovulmalarını" gerekçe gösterilerek meydanlara döküldüler. Meydanlara dökülenin kıvılcımını, bir kısım öğrencilerin basında karşılıklı birbirleri aleyhine yazışmaları başlamıştı. Önce 60 üniversite öğrencisi solcular aleyhine bir beyannameyi *Bayrak Gazetesi*'nde yayınlamış ve Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin bazı hocalarını suçlamışlardı. Buna cevap olarak aynı fakülteden 48 öğrenci *Kuvvet ve 24 Saat* gazetelerine bir mektup göndererek kötülen solcu hocalardan sıtayışle ve saygıyla bahsetmişlerdi. Buna kızanlar protesto için Pertev Naili Boratav'ın Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki konferans salonunu doldurmuşlardı. Fakat profesör gelmemiş, rektör de konferansı tehir etmişti. Daha sonra toplanan öğrenciler, konferanslarda mukaddesat aleyhine bulunulmamasını, üniversiteden solcu hoca ve talebelerin kovulmasını, MEB'in tesiriyle mekteplere ve yüksekokullara aldırılan *Yurt ve Dünya* mecmuasının toplattırılmasını ve Yurt ve Dünyacıların mahkeme sonuna kadar nezarete alınmalarını istemişlerdi. Daha sonra Ulus Meydanı'nda toplanan öğrenciler dağıtıcılardan aldıkları *Marko Paşa* Mecmuası ile *24 Saat* gazetelerini yırtmışlar ve civardaki bayilerinden de bu yayınların satılmamasını istemişlerdi. Emniyet güçlerinin aldığı tedbirler sayesinde olaylar büyümezken, İstanbul'dan Milli Türk Talebe Birliği, Ankara'nın Milliyetçi yüksek tahsil gençliğine telgraf çekerek onları kutlamıştı⁵⁷⁶.

575 C., 7.III.1947.

576 Ankara Valiliği ile A.Ü. Rektörlüğü'nün yayınladığı resmi tebliğler ve diğer bilgiler için bkz.; C., 7.III.1947.

8 Mart 1947’de İstanbul’da Milli Türk Talebe Birliği’nin girişimiyle yüzlerce üniversitelinin katıldığı “Komünizmi Tel’in” toplantısı yapılmıştı. MTTB İdare Kurulu Üyesi Dünder Kalyon, “dünyanın bu ideolojiyle mücadele halinde olduğunu ve Türk milletinin de bu mücadeleye katıldığını söylemişti. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti adına konuşan Bahadır Dülger, komünistleri milliyet ve tarih şuurundan mahrum insanlar olarak tarif etmiş ve komünizmin bir içtimai ve iktisadi sistem olmadığını söylemişti. İstanbul Milletvekili Cihad Baban, bu toplantının geç kalınmış bir toplantı olduğuna, bu toplantının daha önceden yapılmış olması halinde “Ankara Üniversitesi’ndeki hocalar rezaletine şahit olunmayacağına” dikkat çekerken, Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş ise, “en korkunç düşmanın komünistler” olduğunu söylemişti. Meşhur hatiplerden Türk Ocağı eski Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver, bu toplantıya iştirak ederken, DP Milletvekili Prof. Fuat Köprülü de bir telgraf göndermişti⁵⁷⁷.

Kısa bir süre sonra gençliğin gösterilerine destek verir mahiyette 28 Mart 1947’de İstanbul Üniversitesi’nde bir konferans veren Başbakan Recep Peker, “ileri demokrasi” adı altında yanlış fikirler türediğini, beynelmilel ideolojilere kapılmadan milli tefekkür esasında birleşmek gerektiğini, en kuvvetli manevi kuvvetin milliyetçilik olduğunu söylemişti. “Komünizmin inkar yolu ile ırkçılık ise ifrat yolu ile milliyetçiliğin soysuzlaşmasıdır” diyen Peker, bunların her ikisinin de hürriyet güneşinin ısıttığı havada yaşayamayacağını belirtmişti⁵⁷⁸.

19 Nisan 1947’de İzmir Yüksek Öğretim Gençliği, komünizm aleyhine Cumhuriyet Meydanı’nda bir miting yapmıştı. Toplantı sonunda “Zincirli Hürriyet” Gazetesi’nin basıldığı binaya giden öğrenciler, buradaki mevcut gazeteleri parçalamışlardı⁵⁷⁹.

577 C., 9.III.1947.

578 Recep Peker’in konuşma metni için bkz.; SP, 29.III.1947.

579 C., 20.IV.1947.

Solcu hocaların üniversiteden uzaklaştırılması için hükümet ve meclis tarafından çalışmalar yapılırken, Aralık ayı başlarında öğrencilerin komünizm aleyhtarı gösterilerinde yeniden bir canlanma olduğu görülmektedir. 13 Aralık 1947'de İ.Ü. Talebe Birliği, Türk gençliğinin komünizmle mücadele edecek güçte olduğunu bildiren bir beyanname yayınlarken, Ankara Üniversitesi gençleri de bir beyanname neşrederek komünizme karşı uyanık olacaklarını ilan etmişlerdi⁵⁸⁰. Ankara ve İstanbul yüksek öğretim gençleri, komünizme karşı işbirliği yapmayı kararlaştırmışlar ve konferanslar düzenlemeye başlamışlardı. Özellikle Ankara Yüksek Talebe Birliği, komünizmle mücadele için harekete geçmişti⁵⁸¹. İ.T.Ü. Talebe Birliği de 18 Aralık 1947'de "yüksek tahsil gençliğinin komünizm tahrik ve propagandasına karşı açtığı mücadeleyi desteklediğini" ilan etmişti⁵⁸².

Ankara'da büyük bir öğrenci hareketi 27 Mayıs 1947'de meydana geldi. Sabah saat 9'da Ulus Meydanı'nda Atatürk Anıtı'nın etrafında toplanan gençlerin ellerinde "Kahrolsun Komünizm!", "Komünist hocalar istemiyoruz!" yazılı levhalar ve diğer dairelerdeki komünistlerin de temizlenmesini isteyen ibareler vardı. Cebeci'ye giden öğrenciler hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı söylemiş ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne gitmeye karar vermişlerdi. Son konuşan Yavuz Akpınar isimli öğrenci, "Türk milletinin en büyük düşmanı komünizmi nerede bulursak ezeceğiz" diye öğrencilere ant içirmişti.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne gelen kalabalık, rektörü istiyordu. Talebe Birliği Başkanı Mehmet Ali Arıkan, bazı arkadaşları ile rektörlük dairesine çıkmıştı. Odada; Tıp Fakültesi Dekanı Gen. Abdülkadir Noyan, Dil ve Tarih-Coğrafya Dekanı Enver Ziya Karal da bulunmakta idi. Noyan, talebe temsilcilerine, komünist denilen hocalar hakkında senatonun karar aldığını diğer öğrencilere bildirmelerini istemişti. Bu arada öğrenciler rektörün odasını dol-

580 SP, 13.XII.1947.

581 SP, 16.XII.1947.

582 SP, 19.XII.1947.

durmuşlardı. Öğrenciler, Rektör Şevket Aziz Kansu'nun istifasını ve kendileriyle beraber "Kahrolsun Komünistler!" diye bağırmasını istemişlerdi. Rektör, bu arzuları müteaddit defalar yerine getirdiği gibi, sözlü istifası yeterli görülmediği için "pullu bir kağıda" istifası yazdırıldı. Bu arada Vali İzzeddin Çağpar, hadise yerine geldi ve öğrencilerin Atatürk'ün muvakkat kabrine gitme isteklerini temin etti. Birlikte muvakkat kabre gidildi. Burada Dr. Kemal Satır gençlere bir konuşma yaptı.

Daha sonra kalabalık, solcu öğrenciler tarafından kurulduğu söylenen Türkiye Gençler Birliği Derneği'nin Denizciler Caddesi'ndeki merkezini dağıttı. Tekrar Ulus Meydanı'na gelen gençler, İstiklal Marşı söyleyerek 13.15'te dağıldılar⁵⁸³.

Bu olaylarla ilgili 25 genç savcılığa sevk edilmişti. A.Ü. Senatosu, gösterici talebeler hakkında disiplin cezası vermeyi kararlaştırmış, katılanların listesini istemişti⁵⁸⁴.

Ankara'da bu gösteriler yapılırken, İzmir'de 9 Eylül Gençlik Derneği de 6 Mart 1947'de halkevinde yaptığı bir toplantı ile komünizmi tel'in etmişti. Bazı öğrenciler, Ankara Üniversitesi'ndeki hocaların işten çıkarılmalarını ve adliyeye sevk edilmelerini, ayrıca İzmir'deki Voroşilov adının değiştirilmesini istemişlerdi⁵⁸⁵.

İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencilerinin komünizmle mücadele cereyanına katılmadığı gerekçesiyle tenkit edilmesi üzerine, bir beyanname yayınlayan İ.T.Ü. Talebe Birliği, komünizmle mücadeleyi yerine getirilmesi icap eden bir vatan borcu olarak kabul ettiklerini ancak Cemiyetler Kanunu'nun siyasi partilerden başka cemiyetlerin birden fazla mevzu ile uğraşamazlar maddesine göre İ.T.Ü. Talebe Birliği'nin üniversite dışında komünizmle mücadeleyi kanuni olarak imkansız gördüklerini bildirmişti⁵⁸⁶. İ.T.Ü. Rektörü

583 SP, 28.XII.1947; C., 28.XII.1947.

584 SP, 30.XII.1947, 3.I.1948.

585 C., 28.XII.1947.

586 SP, 3.I.1948.

Osman Tevfik Taylan, öğrencilerinin bu tavrından memnun olmuş ve talebe cemiyetlerinin siyasi cemiyetler olmadığını belirtmiştir.

A.Ü. Tıp Fakültesi Dekanı Abdülkadir Noyan, A.Ü. Rektörü Şevket Aziz Kansu'ya öğrenciler tarafından yapılan muameleyi kı-narken, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Hıfzı Veldet, “Memle-kette yıkıcı propagandaya ait gençliğin her türlü nümayiş yapmasını ve fikri mücadelede bulunmasını asli bir meşru müdafaa hareketi” telakki ettiğini ancak bilim ocağını temsil eden rektöre yapılan mu-ameleyi uygun bulmamıştır⁵⁸⁷.

11 Ocak 1948'de, Yenişehir'de CHP Demirtepe Ocağı'nda top-lanan gençler, A.Ü. Senatosu'nun hocaları üniversiteden atmasını sevinçe karşılamışlardı. Bu gençler, komünizmi Türk'ün kutsal de-ğerlerinin düşmanı ve Türkiye'nin toprak bütünlüğü aleyhine yapı-lan emperyalist bir propaganda olarak telakki etmişlerdi. Mersinli gençler de İnönü ve Atatürk anıtları önüne çelenkler koyarak ko-münizmi tel'in mitingi düzenlemişlerdi⁵⁸⁸. 14 Ocak 1948'de yapılan İ.Ü. Talebe Birliği'nin yıllık kongresinde, komünizmle nasıl müca-dele edileceği tartışılmış ve kongre komünizmin aleyhine bir göste-riye dönüşmüştür⁵⁸⁹.

5 Şubat 1948'de *Zincirli Hürriyet* Gazetesi'nde çıkan “Ey Büyük Faşist” başlıklı yazı, MTTB ve İ.T.Ü. Talebe Birliği tarafından yayın-lanan bildirilerle tel'in edilmişti⁵⁹⁰.

5 Nisan 1948'de, MTTB'ye bağlı Yüksek Ekonomi ve Tica-ret Derneği, TBMM Başkanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı'na birer telgraf çekerek milli varlığa kastetmek isteyen komünist unsurların öğretim kurumları ile devlet daire ve işletmelerinden derhal çıkarıl-malarını istemişti⁵⁹¹.

587 SP, 4.I.1948.

588 SP, 12.I.1948.

589 SP, 15.I.1948.

590 SP, 7.II.1948.

591 SP, 6.IV.1948.

Ankara Veteriner Fakültesi'nin komünist ocağı olduğuna dair haberlerin çıkması⁵⁹² üzerine, Veteriner Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanlığı bir açıklama yaparak, Fen Fakültesi'nin bir komünist ocağı olmadığını ve olmayacağını açıklamıştı⁵⁹³.

2- Doğu'da Cahil Halkın

"Hasolara-Memolara Oy Vereceği"nden

Tedbir Alınması Gerektiğine Tepkiler

Çok partili hayata geçişte büyük sıkıntı ve tartışmaların yaşandığı 1949 yılında, CHP Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın Aydın'da yaptığı bir konuşmada, Doğu illerindeki halkın cahil olduğunu, jandarma ile tedbir alınmadığı takdirde, halkın oyunu Hasolara, Memolara vereceğini söylemesi, İstanbul yüksek öğretim gençliğinin şiddetli tepki göstermesine yol açmıştı. C. Kerim İncedayı'nın Doğu illeri hakkında bu şekilde sözler söylemediğini bildirmesine rağmen, bu sözlere akisler devam etmiştir.

Bu meyanda İ.Ü. Talebe Birliği 12 Şubat 1949'da Marmara Lokali'nde bir toplantı tertip etmiştir. Doğu illerinden gelerek İstanbul'da öğretim yapan birçok öğrencinin de katıldığı toplantıda konuşan Hayri isimli genç; "Cumhuriyet ilan edildiğinden beri, iktidara gelen hükümetlerin Doğu illerini kalkındırmak için yalnız programlar tanzim ettiğini fiiliyat sahasında ise hiçbir harekette bulunmadıklarını" söylemiştir.

Aynı toplantıda konuşan Dicle Talebe Yurdu öğrencilerinden Yaşar Alhas da "Doğu halkı cahil değildir, yalnız ihmal edilmiştir" demiş ve C. K. İncedayı'yı protesto etmiştir. Diğer öğrenci hatiplerin konuşmaları ve gençlerin milli tezahürleri arasında toplantı sona ermiştir⁵⁹⁴.

592 Hürriyet, 3.VI.1948.

593 SP, 7.VI.1948.

594 C., 13.II.1949.

3- Öğrencilerin TBMM Dilekçe Komisyonu'na

Yeni Talimatnamenin Şümülü Hakkında Müracaatı

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde eski talimatnamenin iptal edilerek yeni bir talimatnamenin yürürlüğe girmesinden rahatsız olan 2., 3. ve 4. sınıf öğrencileri, yeni talimatnamenin kendilerine tatbik edilmemesi için TBMM Dilekçe Komisyonu'na 1000 imzalı bir dilekçe vermişlerdi. Üniversite ve meclis muhitini aylarca meşgul eden bu konu, nihayet Dilekçe Komisyonu tarafından talebelerin istekleri doğrultusunda bir kararla neticelenmiştir. Dilekçe Komisyonu bu kararının üniversite muhtariyetine aykırı olmadığını zira verilen kararın talimatnameyi tadil mahiyetinde olmadığını da ayrıca belirtmiştir⁵⁹⁵. Böylece öğrenciler müktesep haklarını yeniden kazanmak için meclisten karar çıkartmaya muvaffak olmuşlardır.

I- Profesörlerin Yaş Haddinden Emekliye Ayrılması

1946 Üniversiteler Kanunu ile profesör ve ordinaryüs profesörlerin öğretim görevi yapabilecek durumda oldukları Üniversite Senatosu'nca kabul olunanlar, emeklilik bakımından yaş haddinden muaf tutulmuşlardı⁵⁹⁶.

1949 yılında, hükümet, 65 yaşını dolduran profesörlerin bir yıl daha çalışabilecekleri ve 55 yaşından itibaren milli eğitim bakanının takdiriyle emekliye ayrılması suretiyle görevinden alınabilmeleri için bir yasa taslağı hazırlamıştı. Bu, İstanbul Üniversitesi profesörleri arasında teessürle karşılanmış ve üniversitenin muhtariyetine bir müdahale olarak kabul edilmiştir⁵⁹⁷.

Tasarıya şiddetli tepki gösteren İstanbul Üniversitesi Rektörü ve İdare Hukuku Profesörü Sıddık S. Onar, yeni tasarının üniversite muhtariyetini tehdit etmekte olduğunu açıklamıştır. Onar'a göre,

595 C., 25.IV.1949.

596 ÜK, m. 66.

597 C., 6, 10.II.1949.

Üniversiteler Kanunu'nun, muayyen sebepler dışında, bir öğretim üyesinin vazifesinden çıkarılamayacağını tasrih ettiğini, profesör ve doçentlerin şahısları ve mesleki durumları hakkında karar vermek salâhiyetini üniversite organlarına bırakmak suretiyle hocaların fikir istiklalini ve üniversitelerin ilmî muhtariyetini istediğini, bir profesörü 55 yaşından itibaren ve tamamen takdiri bir kararla emekliye ayırmak suretiyle vazifesinden alınması ve bilhassa 65 yaş gibi en olgun ve verimli devirlerinden itibaren mesleki mukadderatlarının bir bakanın takdirine bağlı tutulmasını getirmesinin Üniversiteler Kanunu'nu ile telif edilmesi mümkün değildir.

Bu tasarının kanunlaşması halinde yaş haddini aşmalarına rağmen, üniversitede istifade edilmeye devam eden Ebululâ Mardin, Tevfik Sağlam, Halide Edip Adıvar, Nihat Reşat Belger, Nureddin Ali Berkol ve Sadri Maksudi Arsal'ın görevlerine son verileceği gibi, yaş haddi dolmasına rağmen, üniversitede kalması kararlaştırılan diğer üç hocanın da işlemleri yapılamayacaktır. Onar'ın verdiği bilgilere göre, İ.Ü. Teşkilat Kanunu'na göre, o günlerde ancak ihtiyaçlarını karşılayabilen kadronun üçte ikisi boştur. Bir hocanın on beş yılda yetiştiği dikkate alınırsa, yaşlı hocaların üniversiteden uzaklaştırılması üniversite açısından büyük kayıp olacaktır⁵⁹⁸.

598 İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar'la yapılan mülakat için bkz.; C., 10.II.1949.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTE (1950-1960)

DP döneminin başlangıcında üniversiteler ile DP’li hükümetler arasındaki ilişkiler iyiyken, DP döneminin sonlarına doğru üniversiteler ile hükümet arasındaki ilişkiler bozulmakla kalmamış, birer rakip gibi tamamen karşı karşıya gelinmiştir.

DP’nin kuruluşunda özerk üniversiteye taraf olduğunu beyan etmesi ve özerklik vermesine rağmen, CHP’li hükümetlerin buna riayet etmemeleri dolayısıyla üniversiteler DP iktidarına olumlu yaklaşmışlardı. Ancak öğretim üyelerinin konuşma ve faaliyetlerinden rahatsız olan DP iktidarının 1953 yılında Üniversiteler Kanunu’nda değişiklik yaparak “siyasi beyanatta ve faaliyette” bulunanların öğretim üyeliğine son verileceği hükmünü getirmesiyle başlayan süreçte DP ile üniversiteler birbirlerine rakip konuma gelecektir.

I- 1950’LERİN BAŞINDA

DP HÜKÜMETLERİ

ÜNİVERSİTE İLİŞKİLERİ

DP hükümeti iktidara geldiğinde öğrenciler ile aralarındaki diyalogun iyi olduğu görülmektedir.

4 Ağustos 1950’de komünizmi tel’in toplantısı yapan İ.Ü. Talebe Birliği toplantısında CHP, Millet Partisi ile beraber DP temsilcisi

de hazır bulunmuştu. Toplantı sonunda İ.Ü. Talebe Birliği Başkanı Babür Arun tarafından Başbakan Adnan Menderes'e bir telgraf çekilmiş, Menderes'in "Türkiye'de vatansızların kökünü kazıyacağız" sözlerine atıf yapılarak Türkiye'de komünist neşriyatın kökünün kazılmasını istediklerini bildirmişti⁵⁹⁹.

İstanbul'daki bazı öğrencilerin inkılapları koruma iddiaları ile *Büyük Doğu* ve *Sebilürreşad* dergileri aleyhine kanunsuz yürüyüş yapmaları akabinde, Ankara'da 100 kadar öğrenci 21 Mart 1951'de Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye müracaat ederek başbakanla görüşmek istediklerini bildirmişlerdi. Gençler, görüşmeyi kabul eden Başbakan Menderes'e, inkılapların korunması mevzuunda görüşlerini anlatmışlardı. Menderes de bu çeşit gösterilerin "gençler arasında ikilik yaratmak üzere hazırlandığını, gençliğin politikaya alet edilmesinin doğru olmadığını" ifade etmişti⁶⁰⁰.

23 Mart'ta Ankara'dan İstanbul'a gelen Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, talebe cemiyetleri mümessilleri ile görüşmüş ve bu temaslar üniversite muhitinde ve öğrenci cemiyetlerinde son derece iyi intiba uyandırmıştı. Mevcut olmayan irticayı var gibi gösterildiğini izah eden hükümet temsilcileri, bir irtica cereyanı olması halinde kendilerinin tedbir almakta hassas davrandıklarını anlatmışlar ve üniversiteli gençler de bu görüşe katılmışlardı. Öğrenciler kanunsuz gösterilere kendilerinin de karşı olduklarını söylemişlerdi. Daha sonra İ.T.Ü'de yapılan dip-

599 Bu telgraf aynen şöyledir:

Sayın Başbakan Adnan Menderes,
Bugün İ.Ü. Talebe Birliği'nin komünizmi tel'in toplantısına, başta siyasi partiler mensupları bizzat ve muhtelif teşekküller mesaj göndermek suretiyle iştirak ettiler. Toplantı sonunda alınan kararları arz ediyoruz:

1- Mukaddesatımızla alay edercesine kuduran vatansızların faaliyet ve neşriyatı sabır ve tahammülümüzü aşmıştır. Türkiye'de vatansızların kökünü kazıyacağınıza dair sözünüzü tatbik etmenizi sabırsızlıkla bekliyoruz. Bu neşriyat ve faaliyetin devamına müdahalenizi milli iradenin müdahalesinden önce yapmanızı bekliyoruz.

2- Türk milletinin mevcudiyetini tehdit eden tehlikeye karşı müdafaada yer yoktur. Medeniyet cephesindeki müdafî Kars ve Boğazlar müdafaasının bir aynını yapmaktadır. Bu bakımdan kararınızı şükranla karşılıyoruz (C., 5 Ağustos 1950).

600 SP, 22 Mart 1951.

loma töreninde Samet Ağaoğlu ve Tevfik İleri öğrenciler tarafından samimi sevgi ve tezahüratla karşılanmışlardı⁶⁰¹.

1952 yılında, CHP lideri İsmet İnönü'nün İstanbul'da yaptığı bir basın toplantısında, iktidarı suçlayarak "artık üniversitelerin muhtariyetine de tecavüz edildiğini, mukavemet için bir mücadele açıldığını" beyan etmesi üzerine, üniversite muhtariyeti konusu gündeme gelmişti. Bu iddia, üniversiteler ve hükümet tarafından tepkiyle karşılanmıştı. İ.Ü. Rektörü Kazım İsmail Gürkan, "İstanbul Üniversitesi'nin kanunla tayin edilmiş muhtariyet esasları dahilinde idare edildiğini, şimdiye kadar herhangi bir makam veya şahıs tarafından herhangi bir müdahale vaki olmadığına göre, İnönü'nün iddia ettiği mücadelenin de varit olamayacağını" belirtmiştir. Aynı konuda açıklama yapan A.Ü. Rektörü Ekrem İzmen "Ankara Üniversitesi muhtariyetine herhangi bir makam veya şahıs tarafından hiçbir müdahalenin vaki olmadığını" açıklamışlardır. İ.T.Ü. Rektörlüğü de İnönü'nün bu iddiaları hakkında kendi açıklamalarıyla cevap verme yerine öğretim üyeleri arasında bir anket düzenlemiştir. Öğretim üyeleri verdikleri cevaplarla CHP lideri İnönü'nün iddialarını tekzip etmişlerdi. İ.T.Ü. Senatosu, İnönü'nün iddialarını görürmüş ve üniversite "muhtariyetine tecavüz şöyle dursun alakalı bütün makamlardan sadece büyük yardım ve teşvik görüldüğü ittifakla karara bağlanmıştır."

İnönü'nün üniversite muhtariyetinin ihlal edildiği hususu 17 Kasım 1952'de mecliste de mevzubahis olmuş ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, böyle bir müdahalenin mevcut olmadığını açıklamıştı. Konya Milletvekili Rıfkı Salim Burçak da "huzursuzluk ve nifak tohumlarının üniversitelere kadar yayılmak istenmesini" tenkit etmiş ve politikacıların "ihtirasları uğruna hiç olmazsa memleketin istikbalini hazırlayan bu en yüksek irfan müesseselerimize kıymasınlar" demişti⁶⁰².

601 SP, 25 Mart 1951.

602 C., 18.XI.1952.

8 Ocak 1953 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ni ziyaret eden Başbakan Adnan Menderes, üniversitede öğrenciler tarafından coşkulu bir şekilde karşılanmış ve Edebiyat Fakültesi'nde yüzlerce üniversiteliye hitaben bir konuşma yapmıştı. CHP'nin muhtariyetin ihlal edildiğini iddia etmeye başladığı bir dönemde yapılan bu konuşmanın, üniversite ve gençliğe yönelik kısımları aynen şöyledir:

“Memleketimizde de uzun zamandan beri cereyan eden hürriyet münakaşalarının 1950'de kati bir safhaya ulaşmış olması ve hürriyet rejimi demek olan demokrasi inkılabının tahakkuk etmesi, bilhassa ilmin çatısı olan üniversitelerimiz için büyük bir mazhariyet teşkil etmiş olması icap eder. Demokrasinin fiilen tahakkukunu kendisi için en büyük gaye kabul etmiş ve bunu tekemmül ettirmek için gayretler sarf etmiş bulunan bir iktidarı, üniversitelerimizin ve ilim yapmak için çalışmakta olan sizlerin tam bir müttefikiniz saymanız gerekir. Sizlerden gördüğüm hararetle kabul, bu temenninin doğruluğunu göstermektedir. Acaba yeni iktidar, üniversitelerimiz ve gençliğimiz için ne düşünüyor mevzuunda en küçük tereddüde mahal olmamak lazım gelir.

Hürriyetin müdafii olan, bu yolda mücadeleyi göze almış bulunan ve baş gayesi hürriyetleri tahakkuk ettirmek olarak işe koyulan bir iktidarın, ilim yolunda, hürriyet yolunda yürüyen sizlerin tabii müttefikiniz olması kadar açık bir hakikate pek güç rastlanabilir.

Üniversitelerimizin gelişmesini ne dereceye kadar arzuladığımızın, üniversitelerimizi tekemmül ettirmek için nasıl gayretler sarf ettiğimizin maddi delili olmak üzere sizlere birkaç bütçe rakamı vermek isterim: Evvelce 25-26 milyon lira arasında seyreden üniversiteler tahsisatı, yeni iktidarın vazifeye başlamasından bu yana, 1951'de 29 milyon 800 küsur bin, 1952'de 31 milyon 300 küsur bin, 1953'te de 38 milyon 200 küsur bin olmuştur. Bu son miktarı, meclis Komisyonu'nun arttırması da pek muhtemeldir. Bunlar, sadece yeni iktidarın alaka ve muhabbetinin maddi tarafıdır.

Bunun yanında, manevi sahada da hürriyetiniz ve muhtariyetiniz için büyük titizlik göstermek, her türlü fedakarlıklara katlanmak, yeni iktidarın esaslı vazifesini teşkil etmektedir. Bunu böylece kararlaştırmış olduğumuzu burada ifadeden büyük bir haz duymaktayım.

Mesele, çok nadir olmakla beraber üniversite kadrosu içinde fiilî ve gündelik politikaya karışanlar mevcut bulunduğu halde, acaba uzaktan yakından, muhtariyetinizi rencide eder mi endişesiyle ve zamanla tabii mecrasına gireceği ümidiyle bunları müsamaha ve hoş görürlükle karşılamaktayız.

Gene bu cümleden olmak üzere ve gene hürriyeti rencide etmek kaygısıyla üniversitelerimiz içinde kurulmuş türlü talebe cemiyetlerinin çalışmalarında zaman zaman ve yer yer teşekkül maksatlarının dışına taşar gibi olmalarını da müsamaha ve hoşgörülülükle geçiştirmektediriz. Bunların da pek yakında kendiliğinden tabii ve matlup mecrasına gireceğini ümit etmekteyiz.”

“İnkılap ve üniversite kelimeleri çok defa yan yana konuşulmuş ve konuşulmaktadır. Cemiyetimizi geri bırakan unsur ve sebeplerin tam bir tasfiyesi ve ileri medeni seviyede bir cemiyet kurulması demek olan inkılaplarımızın korunmasında, gençliğimizin büyük bir rol sahibi bulunduğuna inanan insanlarız. Üniversite gençliğinin, Türk gençliğinin çok değerli bir parçasını teşkil ettiğinden şüphe yoktur. Sizlerin, inkılaplarımızın korunmasında vazifeli olduğunuz, topluluğumuzun daha da ileri seviyelere eriştirilmesinde ne derece kıymetli bir unsur teşkil ettiğinizi bir an için hatırdan çıkarmak mümkün değildir.

Sizlere ve sizin huzurunuzda Türk gençliğine hitap ediyorum:

Türk gençliği, inkılapların korunmasında vazifelidir. Ancak bu, manevi sahada kalmak icap eder. Yoksa harekete geçmek, taşmak ve sokaklara dökülmek değildir. İnkılapların muhafazasındaki manevi vazifeyi başka her suretle yapmak ve bu sahada mevcudiyetinizi hissettirebilmek daima mümkündür”⁶⁰³.

603 C., 9.1.1953.

Bazı öğretim üyelerinin ve öğrenci örgütlerinin siyasi faaliyetlerde bulunduğunu, ancak muhtariyeti rencide etmemek için bir müdahalede bulunmadıklarını bizzat üniversitede söyleyen Men-deres, bu yönde çalışmaları başlatmıştır. Çünkü 3936 sayılı üniversiteler kanununda öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmalarını ve faaliyet göstermelerini engelleyen bir maddenin olmaması dola-yısıyla kanuni olarak, siyasi faaliyetlere karışanları engelleyecek bir yapı yoktu. Hükümet, Üniversiteler Kanunu'nun 46. maddesinin D bendini değiştiren bir tasarı hazırlayarak TBMM'ye sunmuştu. Milli Eğitim Komisyonu'nda kabul edilen bu tasarıya göre, "siyasi teşekküllerde fiili vazife alanlar ve Türk toplumunun genel seviye-sini yükseltici bilim verilerini sözlü ve yazı ile halka yaymak dışında neşriyat ve beyanlarda bulunanlar üniversite öğretim camiasından çıkarılacaklar"dır.

Öğretim üyelerinin siyasetle meşgul olmalarını önleyen tasarı-nın bir ihtiyaçtan değil de başka bir gayeyi hedeflediği muhalefet ve özellikle CHP tarafından ileri sürülmesi üzerine, Milli Eğitim Bakanı Rıfki Salim Burçak, bu iddiaları yalanlayarak, yeni tasarıyla üniversite muhtariyetinin zedelenmediği ve bu konuda muhalif ko-misyon üyelerinin de iştirak ettiğini belirtmişti. Burçak, "üniversite bizden müeyyide istedi, biz de sadece bu müeyyideyi münhasıran kendileri tatbik etmek üzere onlara veriyoruz. Mesele bundan iba-rettir" ifadelerini kullanmıştır⁶⁰⁴.

Öğretim üyelerinin siyasi partilerde fiili vazife almalarını yazı veya sözlü olarak günlük politika ile uğraşmalarını yasaklayan ka-nun layihası 21.7.1953 tarihinde, sabahtan akşama kadar süren tar-tışmalar neticesinde kabul edildi. İktidardaki DP ile muhalefetteki CHP'nin bir mücadelesine sahne olan bu görüşmelerde kısaca şu ana konulara temas edilmiştir.

CHP adına konuşan Milli Eğitim eski Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, çok partili hayata geçilirken üniversitelere muhtariyet, profe-

604 Vatan, 20.7.1953.

sörlere teminat sağlayan kanunun kabul edildiğini, diğer memleketlerde de profesörlerde de profesörlerin milletvekilliği ve bakanlık yaptıklarını, parti çalışmalarına faal şekilde dahil olduklarını, CHP iktidarı zamanında Vasfî Raşit Sevig ve Nihat Reşat Belger'in faal politikaya katıldıklarını belirtti. Sırer, yeni kanun tasarısının üniversite muhtariyetini zedelediğini, demokratik umdelere aykırı olduğunu, DP'li hükümetin bazı profesörlerin acı ve sert tenkitlerini önlemek için çalıştığını söylemişti.

CHP'li Hüsnü Akyol, kanun tasarısının ilmin başına vurulan bir darbe olduğunu ve DP programına da aykırı olduğunu vurgulayarak şunları söylemişti; "Diktatörlüğe giden bir zihniyet, ilim mensuplarının tenkidi karşısında, bu kanunla ağızları kapatmak istiyor. 1950'de bu karar sadece Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından verilmiştir. İktidar, Ankara Üniversitesi'nin bu mesnetsiz kararını almaya mecbur bırakmıştır. Bugün tenkitlerden sinirlenen iktidar fikir hürriyetini kurban etmek istiyor.

CHP'li diğer bir Milletvekili Kamil Boran, kanun tasarısının fikir ve vicdan hürriyetini sınırlandıracağını söyleyerek Menderes aleyhine sert bir konuşma yapmıştı. Konuşmasının en vurucu sözleri şunlardır; "Menderes'in rüyasına giren yahut uykusunu kaçırان her mevzu için her gün yeni kanun çıkarılacaktır. Bu gidişin, bu sakim yolun yegane mesulü Başbakan Adnan Menderes'tir... Eğer kendisi 5 asır evvel gelmiş olsaydı bu azmiyle bu enerjisiyle muhiti üzerindeki nüfuz ve baskısı ile bu ceberrutu ile belki büyük işler başarır ve bir kahraman sayılırdı. Fakat ne yazık ki bugün tarihe bednam olarak geçmektedir."

Bu sözlere DP'liler sert tepki gösterdiler. DP'de Fuat Köprülü, DP'nin muhtariyete taraftar olduğunu yeni tasarıda da buna aykırı bir yön bulunmadığını söyledi. Köprülü, Darülfünun'dan üniversiteye geçildiği sırada 1933'ten 1947'ye kadar Halk Partisi zamanında maalesef kendisine ilmî muhtariyet verilmediğini anlatarak o zaman nerede olduklarını sordu. İlim hayatının huzur ve sükun istediğini,

bir yandan ilimle, bir yandan siyasetle meşgul olmaya maddeten imkan bulunmadığını ve bu vaziyetin diğer yabancı memleketlerde de böyle olduğunu anlattı.

Milli Eğitim Komisyonu Sözcüsü Kasım Küfrevi, bu tasarımı antidemokratik olduğunu iddia eden eski iktidar zamanında politikanın üniversiteye sokulduğunu, bir profesörün gösteriyle kürsüden indirildiğini, vaktiyle üniversite muhtariyetini bu şekilde telakki eden sabık bir iktidarın bugün bu muhtariyetin müdafaasını yapmaya kalktığını, bir doçent ve bir profesörün sadece talebesini yetiştirmesinin kâfi olmadığını, ilim aleminde eser vermesi gerektiğini, profesörlüğün politika işportacılığı ile telifinin mümkün olmadığını söyledi.

Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak, muhalefetin tasarımı dramatik bir şekle soktuklarını belirterek; “Muhtariyet, üniversitenin ilim hürriyetini teminat altına almıştır. Yoksa politika yapmak hürriyetini teminat altına almamıştır.” diyerek yeni düzenlemeyi savundu. Ayrıca, Burçak, tasarıyla hükümete bir bir salahiyyet tanınmadığını, sadece üniversite senatolarının yetkilerinin arttırıldığını kaydetmişti.

Bütün bu tartışmalardan sonra söz alan Başbakan Menderes, üniversite özerkliğine dokunulmadığını, profesör unvanının alınmasının senatonun takdirine bırakıldığını, profesör unvanının verilmesinde salahiyyeti aşıkâr olan senatonun bunun refine de salahiyyetinin aşıkâr bulunduğunu izah ederek şunları söyledi; “Bir profesör, aşırı fiil ve hareketlerinden dolayı üniversiteden çıkarılınca kendi durumu sebebiyle ilim müessesesine daima tecavüz ve tahkirde bulunabilir. Bunu günlük küçük politika haline getirir, bu bakımdan senatoya salahiyyet verilmesi yerindedir... Bu kanun bir profesörün kanaatlerinden dolayı üniversite camiasından çıkarılmasını derpiş etmiyor. Fiilî sahaya intikal eden durumu sebebiyle senatoya çıkarma yetkisi veriliyor”⁶⁰⁵.

605 Metindeki bu tartışmalar için bkz.; Vatan, 22 Temmuz 1953; C., 22 Temmuz 1953.

Kabul edilen bu yeni kanun ile günlük politika yapma üniversite hocalarına yasaklanırken, bir hocanın günlük politika yaptığını tespit etme ve üniversiteden uzaklaştırma hakkı da üniversite senatolarına veriliyordu.

Üniversite hocalarına politikanın yasaklanması muhalefet yanında üniversitelerdeki bazı hocalar tarafından da hoş karşılanmadı. Doç. Nurullah Kunter, yeni düzenlemeyi faydasız ve demokratik gelişim içerisinde lüzumsuz görmek, devletten maaş alan öğretim üyelerinin sırf bu yüzden diğer memurlar gibi siyasetten el çektilmesini zararlı bulmaktadır. Kunter'in yeni düzenlemeye yönelttiği tenkit şöyledir:

“Üniversite hocalarının siyasetle iştigali, eğer mesleki faaliyetlerine zarar verirse, bir mahzur arz eder. Bu takdirde de bu bir disiplin suçu olarak kabul edilir. Fakat bu takdirde de mühim olan nokta siyasi faaliyet ve neşriyatta bulunmak değil, mesleki ve ilmî faaliyetin ihmaldir. Bu ihmal gayri siyasi faaliyetlerden de ileri gelebilir. O halde siyasi faaliyet değil, ilmî faaliyetin ihmali men edilmelidir. Siyasi neşriyat değil, fakat siyasi teşekkülde vazife almanın böyle bir ihmale sebep olabileceği kabul olunabilir. Neden bu tasarı ilmî faaliyeti himaye için değil de memlekette müesses nizamı korumak için çıkarılıyor?

Mesleki ve ilmî mesailerine zarar vermemek şartıyla, üniversite hocalarından faydalanılabilmesinde demokratik inkişafımız bakımından fayda vardır, zarar yoktur”⁶⁰⁶.

DP iktidarının, hocaların siyasetle uğraşmalarını yasaklayan kanunu çıkarması, üniversite muhtariyetine “set çekme niyeti” olarak değerlendirilmesi üzerine bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak, yeni çıkarılan kanunun bazı mahfillerde iyi tetkik edilmediği için yersiz söylentiler çıkarıldığı, hükümetin üniversite muhtariyetini ortadan kaldırmak gibi bir niyetinin olmadığını açıklamıştı. Burçak’a göre, “profesörler şimdiye kadar olduğu gibi,

606 Nurullah Kunter, “Üniversite Hocalarının Faaliyet ve Neşriyatı”, C., 20 Temmuz 1953.

gene siyasi partilere aza olabilecekler, memleket menfaatine olan müspet görüşlerini pekala açıklayabileceklerdir. Sadece, işi şahsiyete döküp fiilî bir şekilde politikayla uğraşamayacaklardır”⁶⁰⁷.

Üniversite hocalarının aktif siyasetten uzaklaştırılmasına rağmen, DP iktidarı ile üniversiteler arasında iyi ilişkilerin devam ettiğini görüyoruz. 20 Ekim 1953'te İ.T.Ü. açılışına katılan Başbakan Menderes, toplantı salonuna büyük tezahürat ile girmiş ve daha sonra da ısrarla bir konuşma yapması istenmiş ve yine alkışlar arasında kürsüye gelerek konuşma yapmıştı⁶⁰⁸.

1953-54 öğretim yılının açılışında öğrencilerle üniversite yönetimi arasında anlaşmazlık meydana gelince İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği, üniversite dışında Marmara Sineması'nda yapılmış ve bu toplantıya DP İstanbul İl Başkanı Necmi Ateş, CHP İl Başkanı İlhami Sancar ile CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek de katılmıştı. Öğrencilerin düzenledikleri 500. Öğretim Yılına Girme Toplantısı'na Başbakan Menderes davet edilmiş ve bizzat cevabi telgraf göndererek İ.Ü. Talebe Birliği'ne memnuniyetini bildirmişti⁶⁰⁹.

İTÜ Senatosu'nca 1953 yılında hazırlanan talimatnamenin aleyhlerine olduğunu gören İ.T.Ü. Talebe Birliği, kendi zararlarına olan maddelerin değiştirilmesi için Başbakan Menderes'e telgraf çekerek, bu konuyla “özel olarak ilgilenmesini” istemişlerdi⁶¹⁰.

Öğrencilerle DP hükümeti arasındaki iyi ilişkilerin, muhtariyetin üniversitelerdeki uygulanışı bakımından da bir problem teşkil etmediği anlaşıyor 1954'te. Ord. Prof. H.V. Velidedeoğlu, üniversiteden, hocalardan da kaynaklanan bazı aksaklıklara rağmen, “üniversite muhtariyetinin oldukça iyi işlemekte” olduğunu ve bunun memleket için de lazım olduğunu belirtiyordu. Velidedeoğlu, hükümlerde yanılmazlığın, Tanrı'ya mahsus olduğunu, ilim adamları-

607 C., 5 Ağustos 1953.

608 C., 21 Ekim 1953.

609 Vatan, 3.11.1953.

610 C., 31.12.1953.

nın mütalaalar vesilesiyle ittihaz edilerek müesseselere muhtariyete hücum olunmaması gerektiğini, Ankara ve İstanbul Hukuk fakültelerinden bazı hocaların İstirdad Kanunu'nun aleyhinde fikir beyan ettikleri için bazı politikacıların -rivayet doğru ise- son neşriyatı vesile ederek doğrudan doğruya üniversite muhtariyetini tahdit etmek istediklerini ki bu tavrın yanlış olduğunu belirtmiştir⁶¹¹.

A.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Bülent Nuri Esen'in, Emekli Sandığı Kanunu'nun verdiği salahiyyete dayanılarak Maarif Vekaleti tarafından üniversitedeki görevine son verilmişti. Bunun üzerine bir basın toplantısı düzenleyen Esen, bir hükümet organına profesörü kürsüsünden uzaklaştırabilme yetkisi tanınmış olmasının hata olduğunu, bu yüzden üniversite mensuplarının fikrî bir huzursuzluk ve endişe içine gömüldüklerini ve bu halin de ilmî araştırma ve tefekkürde ilerlemeyi önlediğini söylemişti. Tarihin hiçbir döneminde hükümetlerin ilim müesseselerine karşı zafer kazanamadıklarını ifade eden Esen, Bülent Nuri Esen'siz üniversite olacağını, ancak hürriyetsiz üniversitelerin düşünülemeyeceğini beyan etmişti⁶¹².

Ancak üniversiteler ile DP iktidarı arasında bir problem gözük-müyordu. 20 Ekim 1954'te İ.T.Ü'nün açılışına davetli olarak katılan Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, tören salonuna girdiklerinde büyük tezahüratla karşılanmışlardı. Başbakanın sadece bilginin kifayet etmeyeceğini, manevi vasıfların da geliştirilmesi gerektiğini belirten konuşması coşkuyla karşılanmıştı. Tören sonunda İ.T.Ü. Talebe Birliği Lokali'ni ziyaret eden Menderes'e sevgi gösterilerinde bulunmuşlardı⁶¹³.

Fakat 4 Kasım'da yapılan Ankara Üniversitesi'nin açılışında CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e büyük bir tezahürat yapılması ve akabinde MTTT tarafından yapılan hareketin doğruluğunu sa-

611 H.V. Velidedeoğlu, "Üniversitelerimizin Muhtariyetine Dikkat!", C., 19 Şubat 1954.

612 C., 3 Eylül 1954.

613 C., 21 Ekim 1954.

vunması, DP’nin üniversitelerin CHP ile işbirliğine yöneldiği kuş-
kularını arttırmıştı⁶¹⁴.

II- ÖĞRENCİ FAALİYETLERİ

A- Komünizmle Mücadele

1946 sonrasında bizzat CHP hükümetlerinin desteğinde sürdü-
rülen komünizmle mücadele faaliyetleri, DP hükümetinin iş başına
gelmesinden sonra da devam etmiştir.

Bu çerçevede yapılan toplantılardan birisi İ.Ü. Talebe Birliği ta-
rafından “Komünizmi Tel’in” adıyla 4 Ağustos 1950’de gerçekleştiril-
miştir. Bu toplantıda DP, CHP ve Millet Partisi temsilcileri hazır
bulunmuş, Can Kırac, Şair Behçet Kemal Çağlar ve Milletvekili Şev-
ket Mocan heyecanlı birer konuşma yapmışlardı. Toplantı sonunda
İ.Ü. Talebe Birliği Başkanı Babür Arun, Başbakan Adnan Mende-
res’e bir telgraf çekmişti⁶¹⁵.

1953 yılında A.Ü. Talebe Birliği, komünizmle mücadele etmeyi
kararlaştırmıştı⁶¹⁶.

B- Komünist Faaliyetlere Katılan Öğrencilerin Takibi ve

Mahkemesi

Üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı, 1946’daki CHP hü-
kümetinden itibaren komünizm aleyhine gösteriler düzenlemele-
rine rağmen, komünist öğrencilerin faaliyetleri aynı doğrultuda
devam etmiştir. Üniversite öğrencileri tarafından kurulan Yüksek
Tahsil Gençlik Derneği üniversite çevresinde komünizmi yayma-
ya çalıştığı iddiaları yapılmış ve YTGD’den 37 öğrenci tutuklan-

614 Zafer, 5.11.1954; C., 6.11.1954; Vatan, 6-7.11.1954.

615 C., 5 Ağustos 1950.

616 Vatan, 12.2.1953.

mişti⁶¹⁷. YTGD'ye mensup 37 öğrenciden 12'si 9 Nisan 1951'de yurtdışındaki komünist teşekküllerle muhabere etmekten ve bunlar tarafından posta ile memleketimize gönderilen birtakım yayınları Türkiye'de dağıtmak suçundan tevkif edilerek cezaevine gönderilmişlerdi⁶¹⁸.

Tutuklu bulunan Nazım Hikmet'in affedilmesi için Yüksek Tahsil Gençlik Derneği tarafından İstanbul Laleli Çiçek Palas'ta bir toplantı tertip edilmiş ve bu toplantıda "yaşasın komünizm" diye bağırان öğrenciler olmuştı. Bunun üzerine Tıp Fakültesi'nden Vecdi Özgürer ve sekiz arkadaşı Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesine göre 1. Ağır Ceza Mahkemesi'ne sevk edilmişlerdi⁶¹⁹.

Yüksek öğretim gençlerinden bazıları komünizm propaganda-sı suçundan tutuklanırken, bu gençlerin mensup olduğu Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, komünizm propagandası yaptığının "tespit olunması" dolayısıyla 14 Nisan 1951'de kapatılmıştır⁶²⁰.

C- İrtica ile Mücadele

1946'dan itibaren üniversite öğrencilerinin faaliyetleri arasında bulunan komünizmle mücadelenin yanına 1951 yılından itibaren yeni bir unsur eklenmiştir: İrtica ile mücadele.

21 Ocak 1951'de toplanan MTTB İstişari Kongresi, tüzüğünde bulunan "Atatürk inkılaplarını muhafaza etmek" maddesini görüş-müştü. İstanbul Fatih Halkevi'nde yapılan toplantıya, MTTB'ye bağlı İ.Ü., İ.T.Ü., İstanbul Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu ve diğer yüksekokullar delegeleriyle; Hatay, Sinop, Sivas, Erzurum, İzmit, Konya, Ordu, Afyon Mahalli İcra Komiteleri delegeleri ka-

617 C., 24 Şubat 1951.

618 C., 10 Nisan 1951. Bu öğrenciler şunlardır: Kemal İşler, Keğan İşko, Moiz Gubay, Solmaz Gökçen, Zekai Özgenç, Necdet Eker, Yıldız Baştımaz, İlhan Berktaş, Mehmed Sonugür, Sevinç Tanık, Hasan Gürdağ ve Şaban Ormanlar.

619 SP, 28 Şubat 1951.

620 SP, 15 Nisan 1951.

tılmışlardır. Yayınladıkları beyannamenin ana maddeleri şunlardır:

- Cumhuriyetin ilanı ile Türk tarihinde yeni bir devre başlamıştır. Böylece yepyeni bir zihniyet anlayışı doğması gayet tabiidir.

- Bu yeniliğe Atatürk inkılapları ile yön tayini yapılmıştır. Bunu kimse değiştiremez.

- Din ve dindarlık aleyhine değiliz. Dini, yobazların kullanmasına müsaade edemeyiz.

- Toplum kalkınmasını engelleyici irticai faaliyetlere karşıyız⁶²¹.

20-21 Mart 1951 gecesi üniversite öğrencileri *Büyük Doğu* ve *Sebilürreşad* mecmualarının neşriyatını protesto etmek maksadıyla bir gösteri yapmışlardır. Öğrenciler, bu dergilerin Atatürk ve eserlerine saldırdıklarını ve bazı öğrencileri etkilediklerini söylüyorlardı. Bu izinsiz gösteri dolayısıyla 50 civarında öğrencinin ifadeleri alınmış ve bu sorgu neticesinde Turgut Oktay (Hukuk), Dündar Limoncu (Tıp), Halil Ük (Hukuk), Fevzi Ceylan (Tıp), Abdurrahman Conkbayır (Hukuk), Agah Lülü ve Agah Karaçelik tutuklanarak mahkemeye sevk edilmişlerdir. Üniversite gençliğinin bu hareketi, MTTB etkisiyle gerçekleştirilmiş ve MTTB yayınladığı beyannamede; “Gün geçtikçe cüretini arttıran irticai hareketleri tel’in etmeyi” bir vazife olarak kabul ettiğini açıklamıştı. MTTB İdare Kurulu Başkanı Suphi Baykam başkanlığında bir heyetle tutuklu öğrencileri cezaevinde ziyaret etmişlerdi⁶²².

İstanbul’daki bu olaylar dolayısıyla Ankara’dan buraya gelen Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, bu hareketlerin altında birtakım politikacıların olduğunu bu politikacıların memlekette mevcut olmayan irticadan bahsetmek suretiyle dini siyasete alet ettiklerini söylemişlerdi⁶²³. Bu DP’li bakanlar CHP’yi suçuyorlardı.

621 SP, 22 Ocak 1951.

622 SP, 22 Mart 1951.

623 SP, 25 Mart 1951.

Gayeleri dışında faaliyetlerde bulunan talebe örgütleri hakkında tahkikat başlatılmış ve MTTB aleyhine dava açılmıştı. MTTB'ye bağlı 17 öğrenci, birliğin gayeleri dışında siyasi faaliyetlerde bulundukları dolayısıyla mahkemeye sevk edilmişlerdi⁶²⁴. Bu yürüyüş yüzünden 56 kişi hakkında amme davası açılmıştır⁶²⁵. Ayrıca tüzüklerine aykırı hareket ettikleri gerekçesiyle Yüksek Tahsil Gençlik Derneği, Türk Gençlik Derneği ve İ.Ü. Talebe Birliği hakkında takibata başlanmıştı⁶²⁶.

İrticai tel'in maksadıyla bir miting düzenlemek isteyen İ.T.Ü. Talebe Federasyonu'na İstanbul Valiliği tarafından izin verilmemiştir. Olaylar üzerine bir açıklama yapan İstanbul Valisi Gökay, kanun dışı gösteri yapanların tahkikatının yapıldığını ancak "Atatürkçü gençler tevkif edildi" diye bir şeyin olmadığını açıklamıştı. Öğrencilerin irtica aleyhine yaptığı gösteriler üzerine kanun dışı gösteri yapanları ihtar eden hükümet, ülkede irticai bir hareketin olmadığı tarzında şu açıklamayı yapmıştı: "Yurtiçinde irticai bir hareketin mevcudiyetine delalet edecek hiçbir ciddi sebep yoktur. Böyle olmasına rağmen tamamıyla mevhum hareketler ileri sürülmek ve inkılaplar tehlikeli imiş gibi gösterilmek istenmesi dini menfi şekilde politika-ya alet etmek demek olur"⁶²⁷.

A.Ü. Talebe Birliği, irtica ile mücadeleyi kararlaştırmış ve 7-14 Mart 1953 günleri arasında İnkılap Haftası tertip etmeyi kararlaştırmıştır⁶²⁸.

D- Yönetmelik Değiştirmek İçin Yapılan Faaliyetler

1933 yılından itibaren uygulanan ve öğrencilerin aleyhlerine gördükleri yönetmeliğin değiştirilmesini isteyen A.Ü. Ziraat Fakül-

624 Dava açılan öğrencilerin listesi için bkz.; SP, 26 Mart 1951.

625 SP, 27 Mart 1951.

626 SP, 28 Mart 1951.

627 SP, 23 Mart 1951.

628 Vatan, 12 Şubat 1951.

tesi öğrencileri, 200 imza ile Profesörler Kurulu'na müracaat etmişlerdir. Ancak bu konuda hiçbir icraatın yapılmadığını gören öğrenciler, yönetmeliğin değiştirilerek MEB tarafından onaylanması için derslere girmeyerek 20 Kasım 1952'de boykota başlamışlardı⁶²⁹.

1953 yılında İ.T.Ü. Senatosu tarafından yeni öğrenci yönetmeliği hazırlanmıştı. Bu yönetmeliğin tamamen aleyhlerine olduğuna karar veren İ.T.Ü. Talebe Birliği, özel bir komisyon kurarak yönetmelik hakkında bir rapor hazırlatmıştı. İ.T.Ü. Talebe Birliği, bir tedris mitingi planlarken yeni yönetmeliğin neşir tarihinden itibaren uygulanmasını, daha önce üniversiteye kaydolanlara yeni yönetmeliğin uygulanmamasını, aksi takdirde Danıştay'a müracaat edeceklerini açıklamışlardı. Yeni yönetmeliğin uygulanmasının, mühendis yetiştirilmesine darbe indireceğini söyleyen öğrenciler, Başbakan Menderes'e telgraf çekerek bu konuyla özel olarak ilgilenmesini istemişlerdi⁶³⁰.

E- Öğrencilerin Öğretim Yılı Açılışlarında Söz İstemeleri ve Üniversite Yönetiminden Ayrı Açılış Programı Yapmaları

Öğrenci taleplerine olumlu cevap vermeyen ve açılış programında öğrencilere konuşma hakkı tanımayan üniversite yönetimi ile öğrenciler arasında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Açılış toplantısında söz hakkı isteyen öğrenciler, senato tarafından kıyafet talimatnamesi gerekçe gösterilerek reddedilmişlerdir. Bu durumu çözmek isteyen öğrenciler, rektör ve dekanları tertip ettikleri toplantıya davet ederek dertleşmek istemişlerdi. Ancak Hukuk Fakültesi Eski Dekanı Hıfzı V. Velidedeoğlu'ndan başka hiçbir hoca katılmamıştı⁶³¹. Bunun üzerine İ.Ü. Talebe Birliği 31 Ekim 1953 tarihinde bir beyanname yayınlarak, üniversite yönetiminden ayrı bir açılış toplantısı yapmayı kararlaştırdı. Beyannamede, "Rektörlükten ayrı

629 SP, 21 Kasım 1952.

630 C., 31.12.1953; Vatan, 31.12.1953.

631 Vatan, 11.12.1953.

bir toplantı tertip edilmesinin sebebi sadece talebe temsilcisine söz hakkı tanınmaması değil, üniversitemiz idarecilerini bu karara sevk eden zihniyettir. Bu zihniyettir ki seni şahsiyet olarak görmekten çekinir! Bu zihniyettir ki davalarını duyurmamak isteyenleri susturur” ifadeleri vardır. MTTB de İ.Ü. Talebe Birliği ile rektörlük arasındaki anlaşmazlıkta öğrenciler yanında yer almış, açılış törenine “resmen iştirak etmeme” kararı almıştı⁶³².

2 Kasım 1953'te rektörlükten ayrı olarak, Marmara Sineması'nda İ.Ü.'nin 500. öğretim yılının açılış toplantısına 500 kişilik bir öğrenci grubu iştirak etmişti. Bu toplantıya DP ve CHP'nin İstanbul il başkanları ile CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek katılmıştı. Öğrenciler Başbakan Menderes'e toplantıya davet amacıyla telgraf çekmişlerdi. Başbakan da gönderdiği cevabi telgrafta davetten duyduğu memnuniyeti bildirmişti⁶³³.

İstanbul Üniversitesi'ndeki hoca-öğrenci ve talebe-idare anlaşmazlığını ortadan kaldırmak isteyen İ.Ü. TB yeni bir toplantı tertip etmişti. Toplantıya İ.Ü. Rektörü Fahir Yeniçağ ve altı fakültenin dekanları ve TMT Federasyonu, fakülteler talebe cemiyetleri temsilcileri katılmışlardı. Öğrenciler, talebe teşekküllerinin şahsiyetini kabul ettirmedikçe hiçbir şey yapamayacaklarını, kültürel çalışmaların desteklenmesini, tek bir şebekeye geçilmesini ve talebe lokantasının yapılmasını istemişlerdir. Rektör görüşlerini açıklamış ancak tam bir anlaşmaya varılamamıştı⁶³⁴.

1954-55 öğretim yılı açılışında rektörlüğün öğrencilere yine konuşma hakkı vermemesi üzerine İ.Ü. TB yine Marmara Sineması'nda rektörlükten ayrı bir açılış merasimi düzenlemiştir⁶³⁵. 1 Kasım 1954'te yapılan toplantıda İ.Ü. TB ve TMTF başkanları ile Ercüment Ekrem Talu ve Hüseyin Cahit Yalçın birer konuşma yap-

632 Vatan, 1.11.1953.

633 Vatan, 3.11.1953.

634 Vatan, 11.12.1953.

635 C., 1 Kasım 1954; Vatan, 30.10.1954.

mişlardı. Toplantıya davet edilen Başbakan Menderes de öğrencilere bir telgraf çekmişti⁶³⁶.

1955-56 öğretim yılı açılışında öğrencilerin rektörlüğün yaptığı toplantıya iştirak etmesiyle ikiliğin ortadan kaldırılmasına çalışılmış⁶³⁷, ancak bir netice alınamamıştı. 1956-57 öğretim yılı açılışında öğrenci temsilcisinin konuşma yapmak istemesi rektörlükçe reddedilmişti. Üniversite açılışında öğrencilerin konuşma yapmasının teamülde olmadığını söyleyen Rektör Fehim Fırt, “Talebelerin konuşmalarının zararı yok, fakat faydası da yok” demişti. Rektörlükten ayrı bir açılış toplantısı düzenleyen İ.Ü. TB Başkanı Aydın Tansal, meselenin sadece açılışta yapmak olmadığı hiçbir medeni memlekette üniversitenin asli unsuru olan talebenin temsil isteğini karşı çıkılmayacağını, talebeden gelen her türlü teklifi reddetmeyi refleks haline getirmiş olan zihniyeti ortadan kaldırmak için mücadele ettiklerini söylemiştir.

1 Kasım 1956'da, Marmara Sineması'nda öğrenciler tarafından yapılan açılışa Vali Yardımcısı Naili Çolpan, Emniyet Müdürü Hayrettin Nakiboğlu, İstanbul Milletvekili H. Suhi Tanrıöver, Behçet Kemal Çağlar katılmış; İ.T.Ü. rektörü ile Yıldız T.O. Talebe Cemiyeti çelenk göndermiş; F. K. Gökay da bir mesaj göndermişti. Öğrencilerin muhatabı iktidar değil, üniversite yönetimi idi. Toplantıda konuşan TMTF Başkanı Hüsamettin Canöztürk, üniversitede teamül değil, tekamül beklediklerini ifade etmişti. TMTF Sekreteri Kayıhan Aydoğmuş da “Atatürk, cumhuriyeti gençliğe emanet etti. Biz istedik ki Fen Fakültesi Konferans Salonu'nda yapılan törende şu mikrofon gençliğe emanet edilsin” demişti. Öğrencilerin yaptıkları açılışta İstiklal Marşı coşkuyla okunurken, rektörlük açılışındaki İstiklal Marşı'nın okunmasına öğrenciler iştirak etmemişler, rektör konuşmasının sonunda “Aziz gençler” diye talebelere hitap ettiği zaman da talebelerin büyük çoğunlukla salonu terk ettikleri gözlenmişti⁶³⁸.

636 Vatan, 2.11.1954; C., 2.11.1954.

637 Vatan, 2.11.1954.

638 C., 31 Ekim, 2 Kasım 1956; Vatan 1, 2.11.1956.

İstanbul Üniversitesi'nde 1957-58 öğretim yılında yine iki ayrı açılış programı tertip edilmiştir. Ancak rektörlüğün açılış programı icra edilirken Rektör Ali Tanoğlu, İ.Ü. TB Başkanı Aydın Tansan'ı kürsüye davet ederek bir konuşma yapmasını sağlamıştı. Tansan da talebelerin hocalarına saygı ve bağlılığını ifade etmişti. Öğrencilerin düzenlediği toplantıya da Vali Gökay ile İ.Ü. Rektörü Ali Tanoğlu iştirak etmiş ve birer konuşma yapmışlardı. Böylece bir barış temin edilmişti⁶³⁹.

1959-60 öğretim yılının açılış hazırlıkları sırasında İ.Ü. öğrencileri Sıddık Sami Onar'ın rektör seçilmesinden sonra kendilerine açılıшта söz hakkı vereceği kanaatine varmışlar ve içlerinden birini açılış töreninde konuşma yapmak üzere tespitine yönelmişlerdi⁶⁴⁰. Ancak öğrencilere açılıшта yine söz hakkı verilmemesi üzerine bir araya gelen İ.Ü. TB ile cemiyetlerin başkanları ihtilafa düşmüşlerdi. İ.Ü. TB başkanı öğrencilere açılıшта söz hakkı verilinceye kadar ayrı açılış yapılmasını savunurken, İstanbul Üniversitesi'ndeki cemiyetler ayrı bir tören yapılmasını istemekte ve buna sebep olarak da Rektör Sıddık Sami Onar'a olan "sonsuz saygılarını" göstermektedirler⁶⁴¹.

2 Kasım'da yapılan rektörlüğün tertip ettiği resmi açılıшта öğrencilere söz hakkı verilmemesine rağmen, 7 yıldan beri ilk defa resmi açılışa binlerce öğrenci iştirak etmiş, İ.Ü. TB'ne bağlı 9 talebe cemiyetinden 8'i adına Memduh Eren isimli bir öğrenci Rektör Onar'a bir buket vermişti. Saat 10'da yapılan bu törenden önce, saat 9'da İ.Ü. TB'nin tertip ettiği öğrenci açılışına iştirak etmeyeceğini açıklayan cemiyetlerin temsilcileri, Onar'la beraber rektörlükten çıkarak üniversite bahçesinin önündeki Atatürk heykeline gitmişlerdi. Bahçede toplanan binlerce öğrenci çelenk konmasından sonra İstiklal Marşı'nı okumuşlar ve ölmüş ilim adamları için saygı duruşunda bulunmuşlardı. Ayrıca, burada öğrenciler adına Abdullah İkizder isimli bir öğrenci konuşma yapmıştı.

639 Vatan, 1-2.11.1957; C., 2.11.1957.

640 Vatan, 15.10.1959.

641 Vatan, 27.10.1959.

İ.Ü. TB tarafından Marmara Lokali'nde yapılan öğrenci açılışına çok az sayıda öğrenci katılmıştı⁶⁴². Böylece Sıddık Sami Onar'ın sayesinde öğrencilere söz hakkı verilmemesine rağmen, öğrencilerin resmî açılış törenine büyük çoğunlukla katılması temin edilmişti.

III- DP İKTİDARININ ÜNİVERSİTELERLE ARASININ BOZULMASI NETİCESİNDE GELİŞEN OLAYLAR

A- Muhtariyet Tartışmaları

DP iktidarı, 5 Temmuz 1954 tarih ve 6435 numaralı kanuna bağlı bulundukları teşkilat emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılacakları hakkındaki kanun ile öğretim üyelerinden icap edenleri bakanlık emrine alabilme yetkisine sahip olmuştu. DP'nin çıkardığı bu kanun ile üniversitedeki özerkliğin ortadan kalktığı ve öğretim üyelerinin birer memur haline getirildiği konusu gündeme getirilmişti. Bakanlık emrine alma kanununun yürürlükte olduğu zaman özerklikten bahsedilemeyeceğini, muhtariyetin sadece özerklik kelimesinden ibaret olacağını belirten Doç. Dr. Lütfi Duran, üniversite muhtariyetine iki ağır darbenin yer değiştiren CHP ile DP tarafından indirildiğini, CHP'nin iktidarda iken bazı hocaların kadrolarını ilga ederek yaptığını ve o zaman DP'nin ses çıkarmadığını, DP iktidara gelip öğretim üyelerini bakanlık emrine almak için kanun çıkardığında CHP'nin ciddi bir tavır koymadığını kaydetmiştir. Duran, üniversite öğretim üyelerinin iktidara da ana muhalefete de güvenemeyeceğini belirtmişti⁶⁴³.

1955 -1956 öğretim yılının açılışına katılan DP'li Maarif Vekili Celal Yardımcı, parolanın Türk üniversitelerinin itilası, muhtar ilmin bekası ve Türk gençliğinin muvaffakiyeti olduğunu söylemiş-

642 C., 3.11.1959

643 Lütfi Duran, "Üniversite Hocaları Memur Değildi, Oldu!", Vatan, 17.1.1955.

ti⁶⁴⁴. Irak maarif vekilinin ziyareti dolayısıyla maarif vekilinin katılmadığı açılış toplantısında konuşan, İ.Ü. Rektörü Fehim Fırat, üniversite muhtariyeti konusunun türlü şekillerle bahis konusu olduğu ve muhtariyetin zedelenmesi ihtimali bulunduğu endişesinin ileri sürüldüğünü, muhtariyetin ilmî, idari ve mali olarak ayrı ayrı mütalaa edilemeyeceğini, ilmî muhtariyetin tam olabilmesi için diğerlerinin de mevcudiyetinin şart olduğunu belirtmişti. Rektör Fırat, ayrıca ilim adamlarının hür fikirlerinde başka maksatlar aranmamasını istemişti⁶⁴⁵.

DP döneminde ilk defa bir rektör, üniversite özerkliği konusunda kaygıları dile getirmiş ve özerkliğin ilmî, idari ve mali olarak bir bütün halinde ele alınması gerektiğini ifade ederek, mevcut hali tenkit etmiş ve düzeltilmesini istemişti.

1953 yılında öğretim üyelerinin günlük politika ile uğraşmalarını hakkında çıkarılan kanuna göre muamele yapılmazken, 1955 sonlarında bu kanuna göre bazı öğretim üyeleri hakkında tahkikat açılmıştır. İ.Ü. Senatosu tarafından Ord. Prof. Dr. Şükrü Baban hakkında tahkikat açılırken, Maarif Vekaleti tarafından siyasetle uğraştığı hakkında mütalaa bildirilen İ.Ü. İktisat doçentlerinden Osman Okyar için İ.Ü. Senatosu tahkikat açmaya lüzum görmemiştir⁶⁴⁶. Daha sonra İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı'nın, "Mebusluktan Iskat" başlıklı yazısı dolayısıyla Maarif Vekaleti tarafından üniversitenin uyarıldığı haberleri ortaya çıkmıştı⁶⁴⁷.

16 Ocak 1956'da bağlı bulundukları teşkilat emrine alınmak suretiyle vazifeden uzaklaştırılacaklar hakkındaki 6435 sayılı kanunun değiştirilmesine dair olan tasarının TBMM İçişleri Komisyonu'nda yapılan müzakeresi sırasında bazı milletvekilleri, üniversitedeki öğ-

644 C., 21 Ekim 1955.

645 Vatan, 2.II.1955; C., 2.II.1955.

646 Vatan, 25.II.1955; C., 25.II.1955.

647 C., 22.II.1955.

retim üyeleri arasında komünistlere alet olan şahısların bulunduğunu ve bu sebepten dolayı, 6435 sayılı kanundaki hükümlerin aynen kalmasını istemişler ve bu teklif de kabul edilmişti⁶⁴⁸.

İçişleri Komisyonu'nda yapılan bu ithamlar, üniversite çevresinde büyük bir infial uyandırmıştır. 17 Ocak 1956'da toplanan A.Ü. Senatosu, yaptığı uzun müzakerelerden sonra ithamları reddeden ve üniversite hocalarının bakanlık emrine alınarak işten el çektirilmesini sağlayan kanuna tepkilerini ortaya koyan bir kararı efkar-ı umumiye-ye duyurmuştur. İlk defa üniversitelerin DP iktidarına karşı açıktan tavır koyduklarının bir ifadesi olan A.Ü. Senatosu'nun kararının esasları şunlardır:

-Senato hiçbir mesnede dayanılmadan üniversiteye tevcih edilen bu ağır suçlamayı şiddetle reddeder.

- Komünizm propagandası kanunlarımızın cezai müeyyideye bağladığı bir suçtur. Umumi hükümler ve üniversite kanununun ilgili maddeleri böyle bir suçu işleyecek kimselerin tecziye (cezalandırılmasına) ve tasfiyesine esasen gidileceğinden umumi ve mesnetsiz bir iddia ile vatan ve millet hizmetinde feragatle çalışan üniversite mensuplarının töhmet altında bulundurulması ve buna dayanılarak ilmin ve memleketin terakkisi için zaruri olan üniversite muhtariyetine cephe alınması isabetli sayılmaz. Elllerinde herhangi bir delil olanlar bunu hemen salahiyetli mercilere ve üniversite rektörlüğüne vermelidirler.

- Teşkilat emrine alma kanununun 2. maddesi hem Üniversiteler Kanunu'nun ruhuna ve tedvinindeki (yürürlükteki) maksada uymayan bir hükümdür, hem de Üniversiteler Kanunu'nun kurduğu sistemi bozmakta, muhtariyeti geniş ölçüde zedelemekte, üniversite mensuplarını bütün diğer memurlarından ayırarak teminatsız (güvensiz) hale getirmektedir. TBMM'nin 6435 sayılı kanunun 2. maddesini kaldırarak üniversite muhtariyetini sağlamlaştırması gerekmektedir⁶⁴⁹.

648 C., 17.1.1956.

649 Ankara Üniversitesi Senatosu'nun kararı için bkz.; C., 18.1.1956.

Ankara Üniversitesi'nden sonra 19 Ocak 1956'da İ.Ü. Senatosu da A.Ü. Senatosu'nun gösterdiği hassasiyete ve fikirlere tamamen katıldıklarını beyan ederek DP tarafından üniversitelere gösterilen itimatsızlığı üzüntüyle karşılamışlardı. İ.Ü. Senatosu, Türkiye'de ilmi inkişaf (gelişme) için vazgeçilmez şartı teşkil eden üniversite muhtariyetini esaslı şekilde ihlal etmiş bir kanunun muhafazasının İ.Ü. mensupları arasında büyük bir hayret ve teessür uyandırdığını açıklamıştı⁶⁵⁰.

Ankara ve İstanbul üniversitelerinin yayınladıkları bildirimlere en sert cevap DP'nin yayın organı *Zafer* Gazetesi'nden geldi. "Senatoların üzerinde bir TBMM olduğu unutulmamalıdır" başlıklı yazıda, şu görüşlere yer veriliyordu.

"Bir üniversite senatosunun vazife ve salahiyetleri bahsinde bir parlamentoya hudut çizemeyeceğini en iyi bilen ve hatta gençlere öğretmekle mükellef bulunan yerin gene üniversite olması lazımdır. Demokrasi her kafadan bir ses çıkması demek değildir. Millet hakiyetini nefsinde cem eden cihaz, yani parlamento tarafından vaz' edilmiş veya vaz' edilecek kanunlar çerçevesi dahilinde herkesin istisnasız olarak her ferdin ve her teşekkülün kendi vazife ve salahiyet hudutlarını iyice bilmesi ve bunlara riayet etmesidir.

İstanbul Üniversitesi Senatosu, Ankara'daki heyetin kararına muvazi bir zihniyet ile ittifak halinde iltihak etmiştir. Bu hareketleri Türkçe ifade ve manası üniversite senatolarının bal gibi günlük politika yapmaları, hatta kendi bünyelerine göre, nümayişkâr huruç hareketleri tertip eylemeleridir. Buna, meclis encümenlerinden birince bir milletvekili bazı mütalaalarda bulundu diye üniversite camiası adına bir heyetin hakkı yoktur. Bu huruç hareketi kime karşıdır? TBMM ve azasına karşı.

Senatolar, TBMM azasını yani vazı-ı kanun olmak sıfatını taşıyan milletvekillerini murakabe etmek istiyorlar. Halbuki senatoları

650 İ.Ü. Senatosu'nun tebliği; C., 20.1. 1956.

murakabe etmek ve buna göre kararlar ittihaz etmek hakkı ve salahiyeti, anayasa mucibince milletvekillerine verilmiştir.

Üniversite muhtariyeti prensibi çok daha üstün bir kategori olan millet hakimiyeti prensibinin cüzlerinden ve fertlerinden sadece bir tanesidir”⁶⁵¹.

İstanbul ve Ankara üniversitelerinin bildirilerini değerlendiren Konya DP Milletvekili ve Felsefe Profesörü Hamdi Ragıp Atademir, muhtariyetin “istiklal” manasına gelemeyeceğini, üniversite muhtariyetinin, üniversitenin kendi organları üzerinde nizamı temin etmesi demek olduğunu, üniversite muhtariyetinin ilim adamlarının şahsında toplanmış bulunduğunu ve alınıp verilemeyecek bir nesne olduğunu söylemiş ve senatoların hareketini “ışkillenmek” tabiriyle vasıflandırmıştır⁶⁵².

Üniversitelerden gelen cevaplar üzerine, konuyu tekrar işleyen Zafer Gazetesi, üniversite senatolarının nümayişkârâne bir edayla ve milletvekillerinin tesri-i salahiyetlerine müdahale edercesine bir nevi kamuoyu baskısını kendi lehlerine tahrik etmeye çalıştıklarını, bunun gözden kaçırılacak yahut üniversite muhtariyeti kaygusuna atfen müsamahayla geçirilecek bir hareket olmadığı belirtilmiştir⁶⁵³.

Bu gelişmeler üzerine, DP’ye ve onun yayın organına tepkiler büyümeye başlamıştır. Hürriyet Partisi Kocaeli Milletvekili Turan Güneş, üniversite senatolarının kararını yerinde bulmuş, üniversitelerin demokrasinin tahakkuku yolunda Batılı bir örnek verdiklerini belirtmiş ve DP liderinin kamuoyu önünde perişan durumunun tezahür ettiğini ifade etmiştir⁶⁵⁴.

DP iktidarının bakanlık emrine almayı kaldıran değişikliğe sıcak bakmaması üzerine, senatolardan sonra bazı öğretim üyelerinin

651 “Senatoların Üzerinde Bir TBMM Olduğu Unutulmamalıdır”, Zafer, 21.1.1956.

652 C., 22.1.1956.

653 Zafer, 22.1.1956.

654 Vatan, 22.1.1956; C., 22.1.1956.

de DP hükümetinin icraatlarının aleyhine açıktan konuşmaya başladıklarını görüyoruz. İ.Ü.'den İsmet Giritli, 6435 sayılı kanun ile üniversite mensuplarının mukadderatını milli eğitim bakanının iki dudağı arasından çıkacak bir emre bağlanmasını, üniversite muhtariyetiyle hiçbir şekilde bağdaştırmanın mümkün olmadığını, bu uygulamanın “biraz da tek parti devrinin keyfi ve otoriter temayülüne uyularak” bütün memurlara teşmil edildiğini, bakanlık emrine alınmanın yürürlükten kaldırılarak muhtar üniversitelere yöneltilmiş “daimi baskı ve tehdit hükmünün bertaraf edilmesini” istemişti. Giritli'ye göre, üniversite muhtariyetine “toptan son veren” 6435 sayılı kanunun 2. maddesi kaldırılmalıydı⁶⁵⁵.

Üniversiteler aleyhine yapılan ithamlara ve DP'nin yayın organı *Zafer*'e cevap veren İ.Ü. Hukuk Fakültesi Profesörü Hüseyin Naili Kubalı, DP'nin ‘Meclisin üzerinde hiçbir gücü yoktur’ sözlerine aykırı olarak, basınla beraber en büyük kamuoyu temsilcisi olan üniversitelerin TBMM’yi de murakabe etmesini demokratik bir vecibe olarak değerlendirmişti. Başta Başbakan Menderes ve DP'lileri çok öfkeliendiren Kubalı'nın sözlerinin bazı kısımları şöyledir:

“Senatolarımız üzerinde kanunen bir TBMM olduğu şüphesizdir. Ancak hiçbir zaman unutmamak gerekir ki TBMM'nin de üstünde vatandaş hak ve hürriyetlerinin bekçisi olan bir anayasa, anayasanın da üstünde medeni ve demokratik milletlerce kabul edilmiş olan müşterek hukuk ve demokrasi prensipleri vardır.

Ne TBMM'nin muhterem şahsiyeti, ne mebusların teşrii masuniyeti, ne de hatta mili hakimiyet prensibi fertlerin ve müesseselerin hak ve şereflerine mebuslar tarafından vaki tecavüzlerin silahlı olmak derekesine düşürülemez ve bu silahların ihtiyatsızca istimali, hiçbir şahsı ve müesseseyi men'i kanun ve nizamlar dahilinde meşru müdafaa hakkını kullanmaktan mahrum kılamaz.

Diğer taraftan üniversite senatalarının TBMM azalarını murakabeye teşebbüs etmeleri kadar tabii bir şey yoktur. Zira demokrasi

655 Dr. İsmet Giritli, “Üniversite Muhtariyeti Sağlanmalıdır”, *Vatan*, 22.1.1956.

nizamı bir muvazene nizamıdır. Muvazene ise karşılıklı murakabe-lerle mümkündür. Bu murakabede umumi efkar birinci planda yer alır. Bundan dolayıdır ki; demokrasi, umumi efkarın hakimiyetini kurabildiği nispetle gerçekleşir. Muhtar üniversiteler ise, matbuatla beraber en kuvvetli efkar-ı umumiye mihraklarıdır.

Bu itibarla muhtariyet üniversitelerin nasıl bir tabii hakkı ise gene demokratik hukuk nizamına riayetkar olmak şartıyla, hükümeti, mebusları ve hatta TBMM'yi murakabe etmesi de en mühim demokratik vecibesidir.”⁶⁵⁶

Bu beyanlar üzerine DP grup toplantısında konuşan Başbakan Menderes, İstanbul basını, üniversite ve muhalefetin iktidara karşı bir cephe halinde birleştiklerini, üniversitelerde antidemokratik bir fikir taşındığını, bunların devlet idaresinin karşısında her şeyi inkar eden 3-4 adet; CHP'nin anarşist ruhuna hizmet eden bilgiden mahrum kişiler olduklarını, TBMM üzerinde baskı icra etmek istediklerini ve bunun Üniversiteler Kanunu'nun 3. maddesine aykırı olduğunu, öğretim üyelerinin öğrencileri yetiştirmek için ilim yerine günlük politika işlerinin aşılandığını, buna engel olunmak için kanuni tedbirler alınacağını söylemişti.

Üniversitelerin bu tutumuna çok öfkelenen Menderes, “istersek bugün çanlarına ot tıkayabiliriz” demişti. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü'nde yapılan bir toplantıya atıf yapan Menderes'e göre, hükümet ve DP'ye karşı geniş kapsamlı bir hareketin başlatıldığını, ilmin yerine zulmün ikame edileceğini söyleyecek kadar ileri gidildiğini, bu sözleri söyleyenlerin hepsinin CHP mensubu olduğunu ve basınla işbirliği yaptıklarını belirtmişti⁶⁵⁷.

Başbakanın bu konuşmasına ilave olarak üç doçent ile üç profesörün bakanlık emrine alındığı yolundaki haberlerin yayılması bazı üniversite öğretim üyeleri tarafından tepkiyle karşılandı. İ.Ü. Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Ord. Profesörü Sıddık Sami Onar, başbakanın “çanlarına ot tıkmak” tabirine karşı söylenecek bir

656 Hüseyin Nail Kubalı'nın bu beyanı için bkz.; C., 23.1.1956.

657 Vatan, 25.1.1956; C. 25.1.1956.

sözün olmadığını, kimin haklı olduğunu kamuoyunun bildiğini ve öğretim üyelerinin ancak senato kararından sonra bakanlık emrine alınabileceğini belirtmişti. Yine İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Hıfzı Timur, başbakanın sözlerine tepki olarak “zaten çan tıkalı, o kanunlarla tıkanmış vaziyettedir” demişti. Meselenin büyütüldüğünü belirten Timur, ithamlara senatolar tarafından cevap verildiğini ve bu şekilde konunun kapatılması gerekirken, Zafer Gazetesi’nin neşriyatı ve hükümetin müdahalesi ile “üniversiteler hükümete karşı muhalif harekette bulunuyormuş gibi” bir durum meydana geldiğini, bunun da doğru olmadığını belirtmişti. İ.Ü. Tıp Fakültesi Anatomi ve Morfoloji Öğretim Üyesi Ord. Prof. Dr. Zeki Zeren de sömestr sonu dolayısıyla öğrencilerine yaptığı konuşmada; “Baskı yapılıyor, üniversitelerin muhtariyeti kaldırılmak isteniyor, bu haksızlıktır. Sizler daima Kemalist gençler olarak kalın, yoksa hakkımı helal etmem” demişti.

Üniversite senatoları ile öğretim üyelerinin sergiledikleri tavrı destekleyen TMTB Başkanı Nejat Canhan, üniversite muhtariyeti için öğretim üyelerinin yaptığı gayret ve faaliyeti, “hayatta en hakiki mürşit ilimdir” diyen Atatürk’ün gençliği olarak takdir ve minnetle karşıladıklarını söylemişti⁶⁵⁸. TMTB başkanı bu açıklaması ile DP döneminde ilk defa bir öğrenci teşkilatının hükümet aleyhine açığa çıkan tavrı aldığını tespit ediyoruz.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü’nün 23.1.1956’da düzenlediği “Demokrasilerde Parlamento Hakim-i Mutlak Değildir” konulu toplantıya katılan Prof. Dr. A. Şükrü Esmer, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Doç. Dr. Aydın Yalçın, Doç. Dr. Muammer Aksoy ve Doç. Dr. Yaşar Karayalçın⁶⁵⁹ DP’nin uygulamalarını eleştirmişlerdir⁶⁶⁰.

658 C., 26.1.1956.

659 Yavuz Abadan, CHP’nin eski milletvekili olup, çok önceden CHP’den istifa etmiştir. A. Şükrü Esmer, CHP’nin yayın organı olan Ulus Gazetesi’nde yazılar yazmaktadır. Doçentler İş Forum Dergisi’nde dış politika yazıları yazmaktadırlar (C. 28.1.1956). DP’li Tefvik İleri’ye göre, bu öğretim üyelerinden herbiri bir suretle CHP’ye mensuptur. Kimisi CHP milletvekili adayı, ikisi eski CHP milletvekilinin oğlu, birisi de Dünya Gazetesi’nin Ankara muhabiri olan Nilüfer Yalçın’ın kocasıdır (Vatan, 28.1.1956).

660 Alpay Kabacalı, Türk Basınında Demokrasi, Ankara 1949, s. 250.

A.Ü. SBF Fikir Kulübü’nde konuşma yapan hocalar, başbakan ve Zafer Gazetesi’ne cevap vermeyeceklerini açıklarken, üniversitelerde muhtariyetin tamamen kaldırılacağı yolunda kanaatleri olduğunu belirtmişlerdi⁶⁶¹.

26.01.1956’da TBMM’de üniversitelerin bütçeleri üzerinde Bütçe Komisyonu’ndaki görüşmeler sırasında üniversite muhtariyeti etrafında tartışmalar cereyan etmiştir.

Kırşehir CHP Milletvekili Ahmed Bilgin, hükümetin tavrını tenkit ederek, üniversitenin kâfi derecede muhtar olmadığını, tersine üniversite muhtariyetinin zedelenmeye çalışıldığını, asıl noktanın da üniversite öğretim üyelerinin bakanlığın tehdidi altında bulundurulmasının önüne geçilmesi gerektiğini söylemişti. Bilgin, üniversite öğretim üyelerinin her türlü fikir cereyanını tahlil etmek mevkiinde bulunduğunu ifade etmişti.

Diğer bir muhalefet partisi olan Hürriyet Partisi Ankara Milletvekili Muhlis Ete, üniversite hocalarının siyasetle meşgul olmalarının tabii olduğunu, aynı şekilde üniversite öğrencilerinin de ilmin ışığı altında siyasi mevzuları ele almasının doğal ve ileride memleket hizmetinde vazife alacak gençlerin yetişmeleri bakımından lüzumlu bulunduğunu söylemişti. Hürriyet Partisi Grup Başkan Vekili Muhammer Alakant da DP iktidarının Ankara ve İstanbul üniversiteleri senatolarına karşı açmış olduğu mücadelenin fikir ve vicdan hürriyetine aykırı olduğunu ifade etmişti.

Muhalefetin konuşmalarına karşı DP’lilerden üniversite ve muhalefeti hedef alan açıklamalar yapıldı. Balıkesir DP Milletvekili Haluk Timurtaş, üniversitelerin siyasetle uğraşmalarının hata olduğunu, ABD’de cumhurbaşkanlarına bile üniversitelerde siyasi konuşma yaptırılmadığını, Prof. Kubalı’nın icabında üniversitelerin TBMM’yi kontrol edebileceği yolundaki sözlerinin tasvip edilecek tarafının bulunmadığını ve her şeyden önce üniversitelerin kendi içlerinde “monopolları ve makam mücadelelerini” ortadan kaldı-

661 Vatan, 26.1.1956.

rılmaları gerektiğini söylemişti. Isparta DP Milletvekili Said Bilgiç, üniversitelerin milli şuuru takviye etmeleri gerektiğini ve üniversitelerde oluşan ikiliklerin ortadan kaldırılmasını istemişti.

Konya DP Milletvekili Hamdi Ragıp Atademir, üniversitelerin ilmi hasislik içerisinde bulunarak, bünyelerinden yeni üniversiteler çıkarmadıkları gibi “iç mücadele”yle uğraştıklarını belirterek, muhtariyet konusunda şu açıklamayı yapmıştı; “İstiklal kelimesinin lügat manasını bile bilmeyenler üniversite istiklalinden bahsediyorlar. Üniversite istiklali sadece ilme ve fenne münhasırdır. Bunun dışında üniversite muhtariyeti olamaz. Bizde ise üniversite öğretim üyeleri muhtariyeti siyasi partilerin gayelerine hizmet manasına almaktadırlar. Üniversiteleri siyasi partilerin uşaklığından kurtarmak lazımdır”. Ayrıca H. R. Atademir, 1947’de CHP iktidarının, komünist oldukları için bazı hocaların atılmalarının faydalı olup olmadığını milli eğitim bakanından sormuştu.

DP’li Refet Aksay, “muhtariyet ancak ilim içindir” tezini savunmuş ve hocaların gençliği politika girdabına sürüklemelerinin bir cinayet olduğunu ve bunun önüne geçilmesini istemişti. DP’li Ahmet Tokuç, üniversite öğretim üyelerinin inandığı fikirleri söylemesinin onların bir hakkı olduğunu “ancak bu fikirlerin politika cübbesine bürünmesinin bizzat üniversitelerin fonksiyonlarına” zarar verebileceğini söylemişti. DP’den Tefik İleri, üniversitelerde bir istikrarsızlık bulunduğunu ancak bunun birkaç kişiden neşet ettiğini belirterek esasında “üniversiteyi muhalefetin tahrik ettiğini” ifade etmiştir.

Çok tartışmalara vesile olan A.Ü. SBF’de yapılan toplantıya iştirak edenler hakkında Tefik İleri şu açıklamayı yapmıştır; “Münazaraya katılanların her biri bir suretle Halk Partisi’ne mensupturlar. İki vaktiyle CHP’nin mebus adayı, ikisi eski CHP mebusunun oğlu, birisi de *Dünya* Gazetesi’nin Ankara muhabiri Nilüfer Yalçın’ın kocasıdır. Gençler ciddi bir münazara yapmak istiyor idiyseler toplantıya bunların yerine diğer profesörleri niçin davet etmediler?”

TBMM Bütçe Komisyonu'nda üniversitelerin görüşleri de rektörler tarafından yapılmıştır. İ.Ü. Rektörü Fehim Fırat, Üniversiteler Kanunu'na sonradan eklenen bazı hükümlerin muhtariyetle bağdaşmayacağını telakki ettiklerini ve bunların kaldırılmasını istemişti. Öğretim üyeleri arasında günlük politikayla uğraşanların olmadığını belirten Fırat, ilmî halka yaymak zorunda olan ilim adamlarının aktüel meseleleri ele alıp ilim ışığında işlemlerinin tabii bir hadise olduğunu belirtmişti. Üniversitelerin vazifesini ilim yapmak, yaymak ve toplamak olarak ifade eden A.Ü. Rektörü İzzet Birand da üniversitelerin muhayyer olduklarını, onlara kimsenin tesir edemeyeceğini ve memlekete ait bütün meseleleri değerlendirmek zorunda olduklarını söylemişti. İ.T.Ü. Rektörü Hulki Erem de uygulanan muhtariyetten “memnun” olduklarını bildirmişti⁶⁶².

DP'lilerin üniversiteler aleyhine konuşmaları ve özellikle ‘uşak’ olarak vasıflandırılmasına üniversitelerden tepki gelmişti. Bu konuda açıklama yapan İ.Ü. Hukuk Fakültesi Doçenti Tarık Zafer Tunaya, üniversitelerin uşak olarak vasıflandırılmasını yılın en elim siyasi olayı olduğunu bildirmişti. Tunaya, üniversitelerin TBMM'yi daha sıkı denetimine tabi tutmanın üniversiteleri meclisin çoğunluk partisine bağlamak olacağını iktidarın ancak üniversitelere daha fazla hürriyet vermekle ‘şeref’ kazanabileceğini, üniversitelerin parti disipliniyle sınırlı olmadıkları için müstakilen ve ilmen objektif olarak söyleyip yazabileceğini ve yazdığını savunmuştu⁶⁶³.

İ.Ü. ve A.Ü. bütçeleri raportörü olan Antalya DP Milletvekili Kenan Alamanlar, DP hükümetiyle üniversiteler arasında itimada dayanan bir anlayışın meydana getirilmesi gerektiğini savunarak üniversitelerin ‘tertipçilerin ve muhalefeti şirretlik telakki edenlerin kendilerini birer tahrik olarak kullanmak hususundaki tasallutlarından ancak bu suretle kurtulacaklarını’ söylemişti.

662 C., 27.1.1956; Vatan, 27-28.1.1956; Zafer, 27.1.1956.

663 C., 29.1.1956.

Ancak A.Ü. SBF Fikir Kulübü'ndeki toplantıya katılan A. Şük-rü Esmer, Yavuz Abadan, Turhan Feyzioğlu, Aydın Yalçın, Muammer Aksoy ve Yaşar Karayalçın'ın vekalet emrine alınacağı haberleri gündeme gelmişti⁶⁶⁴.

26.02.1956'da Maarif Vekaleti bütçesinin müzakeresi sırasında Hürriyet Partisi'nden Turan Güneş, üniversitelerde muhtariyetten vazgeçilemeyeceğini belirtmişti. CHP Başkanı İnönü, üniversite muhtariyetini bir dava olarak takip ettiklerini, ilim adamlarının idari ve siyasi baskılara uğramalarına karşı olduklarını açıklamıştı.

Üniversitelerin rüşünü ispat edemediğini söyleyen DP'li Prof. Hamdi Ragıp Atademir'in konuşmalarını DP milletvekilleri bile hoş karşılamamıştı. Başbakan Menderes, Doçent Osman Okyar'ın "Amerikan Yardımı" hususunda yazdığı yazının günlük politika yazısı olduğunu ve yürürlükteki kanunlara aykırı olduğunu söyleyerek üniversite yönetimiyle ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştı: "Mevcut Üniversiteler Kanunu'ndaki gündelik politikayı men eden hüküm muhtariyete aykırı ise muhalifler niçin yeni kanun hazırlayıp getirmiyorlar? Biz üniversiteyi gündelik siyasete karıştırmamak kararındayız. Üniversite muhtariyetine gelince bizde muhtariyet vardır. Bugünkü üniversite kanunu mükemmel midir? Değildir. Üniversiteleri yeni bir kanuna tabi tutma zarureti ortaya çıkmıştır. Üniversiteler içinde mevcut klikleri temizleyecek hükümleri de getireceğiz⁶⁶⁵".

Üniversite muhtariyetinin tartışıldığı hengamda, yeni kurulan Atatürk Üniversitesi'ne belli bir süre muhtariyet verilmemesi DP tarafından açıklanmıştı. 21 Nisan 1956 tarihinde bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Ahmed Özel, ABD'li profesörlerin teklifi doğrultusunda Atatürk Üniversitesi'nin on yıl mütevellî heyeti tarafından idare edileceğini ve alınacak neticeye göre ilerisinin düşünün-

664 C., 28.1.1956.

665 Vatan, 27.2.1956; C., 27.2.1956.

leceğini, iyi netice vermesi halinde diğer üniversitelerdeki muhtariyetin kaldırılmasının da gündeme geleceğini açıklamıştı⁶⁶⁶.

B- Dekan Turhan Feyzioğlu'nun Bakanlık Emrine Alınması, Siyasal Bilgiler Fakültesi Olayları ve Tartışmalar

Üniversite muhtariyetinin tartışıldığı ve öğretim üyelerinin günlük politikayla uğraştıkları hususunda tartışmaların yapıldığı bir ortamda 1956- 1957 öğretim yılı açılışında A.Ü. SBF Dekanı Turhan Feyzioğlu'nun yaptığı konuşmayla bir olaylar silsilesi başlamış oldu. T. Feyzioğlu, öğrencilere 'Nabza göre şerbet veren münevverlerden olmamalı' diye konuşmuştu. Ayrıca A.Ü. Senatosu'nun kararına rağmen İktisat Doçenti Aydın Yalçın'ın profesörlüğe bir yıldır terfi ettirilmemesini, üniversite muhtariyetini bir kere daha zedeleyen bir konu olduğunu söylemişti. Feyzioğlu'nun bu konuşması üzerine Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi Doçenti Mehmed Köymen, *Zafer* Gazetesi'nde bir yazı yazarak artık bu fakültenin yaşatılıp yaşatılmayacağı konusunun ciddi olarak ele alınmasını iddia etmişti. Köymen'e Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğrenci Derneği tarafından iki defa cevap verilmiş ve son cevap Feyzioğlu tarafından verilmişti. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı Turhan Feyzioğlu'nu polemiğe sebep olmakla suçlamıştı⁶⁶⁷. Feyzioğlu'nun konuşmalarını hatalı bulan Milli Eğitim Bakanlığı bu hocanın vekalet emrine alınabilmesi için A.Ü. Senatosu'na bir yazı göndermiş ve muvafakat istemişti⁶⁶⁸. A.Ü. Senatosu'nun Turhan Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alınmasının aleyhine ilmi siyasete alet etmediği yönünde ittifakla karar vermesine rağmen Milli Eğitim Bakanı Ahmed Özel şahsi takdir hakkını kullanarak Feyzioğlu'nu bakanlık emrine almıştı. Bu gelişmeyi müteakip A.Ü. Rektörlüğü Turhan Feyzioğlu'nun 6433 sayılı kanunun ikinci maddesine dayanarak bakanlık

666 C., 22.IV.1956.

667 C., 2.12.1956.

668 C., 28.11.1956.

emrine alındığını 1 Aralık 1956 tarihinde Siyasal Bilgiler Fakültesi yönetimine bildirmişti. Kararı öğrenen Feyzioğlu vazifelerini Yönetim Kurulu'na devrederek fakülteden ayrılmıştı⁶⁶⁹.

Turhan Feyzioğlu'nun dekanlık emrine alınması üzerine, yapılan hareketi üniversite muhtariyetiyle telif edemeyen ve bu hareketi akademik hürriyetlere, söz hürriyetine indirilen ağır bir darbe olarak değerlendiren Doç. Aydın Yalçın istifa kararını vermiş⁶⁷⁰, 3.11.1956'da istifa etmiştir.

Turhan Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alınması üzerine talebeler derse girmemiş, gece de elektrikleri söndürerek sadece Atatürk'ün büstüne 4 tane mum dikmişlerdir. Kızlar siyah elbise giymişler erkekler de yakalarına siyah kurdele takmışlardı. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nde bazı öğrenciler dersleri boykot etmişti. SBF'li 221 öğrenci Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a 221 imzalı bir telgraf ile hocalarının geri iadesini istemişlerdi⁶⁷¹. Ayrıca İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrenci Cemiyeti de bir tebliğ neşrederek, T. Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alınmasına tepki göstermişti⁶⁷².

Öğrencilerin derslere girmemeleri ve fakültenin kuruluş töreninde yakalarına takmak üzere Turhan Feyzioğlu'nun resimlerini bastırmaları üzerine, emniyet tarafından soruşturma başlatılmıştı. Bu amaçla 17 öğrenci ile Doçent Muammer Aksoy Birinci Şube'ye çağrılarak ifadeleri alınmıştı. Ayrıca iki gazeteci ile 7-8 öğrenci şahit olarak dinlenmişti. SBF Yönetim Kurulu da derslere girmeyen öğrenciler hakkında soruşturma açılmasını, suçlu öğrencilerin fakülteden uzaklaştırılmasını, 4. sınıfların öğretimine belirsiz bir süre ara verilmesini kararlaştırmıştı. Bu tedbirler üzerine 4.11.1956'dan itibaren 176 son sınıf öğrencisi hariç diğer sınıflar derslere başlamışlardı⁶⁷³. Bu olaylarla ilgili olarak SBF Derneği'nde on öğrencinin

669 C., 2.12.1956; Vatan, 30.11.1956.

670 Vatan, 3.11.1956; C., 3.12.1956.

671 Vatan, 4.12.1956.

672 C., 5.12.1956.

673 Vatan, 5.12.1956.

daha ifadelerine başvurulmuştu⁶⁷⁴. Oluşturulan üç kişilik bir komisyon öğrencilerin durumunu incelemiş ve 9 öğrenciye 15 ile 3 ay arasında muhtelif cezalar vermişti. Olayların yatışması üzerine SBF Yönetim Kurulu derslere tekrar başlamayı kararlaştırmış ve derslere başlanmıştır⁶⁷⁵.

DP'nin yayın organı konumundaki *Zafer* Gazetesi, SBF'deki olayları CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün tahrik ettiğini, SBF'nin bir CHP ocağı haline getirildiğini ve suçluların kanunun pençesinden kurtulamayacaklarını belirtmişti⁶⁷⁶. CHP ise bu iddiaları yalanlamıştı⁶⁷⁷. CHP'den sonra Hürriyet Partisi de Feyzioğlu'nu bakanlık emrine alınması dolayısıyla iktidarı tenkit etmişti⁶⁷⁸. Millet Partisi de T. Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alınmasının izah ve haklılığının ispatı için milli eğitim bakanı tarafından cevaplandırılmak üzere TBMM'ye bir soru önergesi vermişti⁶⁷⁹.

SBF'deki olaylar üzerine, bu fakültenin öğretim üyelerinden Doç. Dr. Muammer Aksoy, 05.12.1956'da istifa etmişti. Aksoy, her türlü parti mülahazalarından uzak kaldığını, fikir ve öğretim hürriyetini ve hukuk devletini daima savunduğunu; kendisini CHP'nin aleti olarak suçlayan DP'lilerin CHP mensubu oldukları zaman da fikirlerini söylemekten çekinmediğini belirtmiştir. Feyzioğlu'nun pek doğru olan sözlerinden dolayı, bakanlık emrine alınmasını kınamıştı. Bir hukuk hocasının hukuki meselelerde serbestçe fikir beyan etmesine ve talebelere bu konuda telkinde de bulunmasına bile tahammül edilmediğini söyleyen Muammer Aksoy, bu şartlar altında hukuk hocalığı yapmasının imkansız hale geldiği kanaatine geldiği için istifa ettiğini açıklamıştır⁶⁸⁰.

674 Vatan, 7.12.1956.

675 Vatan, 9.12.1956.

676 Zafer, 4.12.1956.

677 Vatan, 5.12.1956.

678 Vatan, 7.12.1956.

679 C., 7.12.1956.

680 Doç. Muammer Aksoy'un istifa dilekçesi için bakınız; C., 7.12.1956; Doç. Aksoy, devlet burslusu olarak İsviçre'de 7 yıl kalarak Doktora yapmış ve mecburi hizmeti dolmadığı için hazineye 60 bin lira ödemesi gerekmektedir (C., 7.12.1956).

Doç. Aydın Yalçın ve Doç. Muammer Aksoy'un ardından SBF İktisat asistanlarından Coşkun Kırca⁶⁸¹ istifa etmiştir. Turhan Feyzioğlu'nun vekalet emrine alınması sonrasındaki olayların muhasebesini yaptıktan sonra istifaya karar verdiğini belirten Kırca, şu açıklamayı yapmıştır:

“Bu hadiseler göstermiştir ki memleketimiz Batılı manasında akademik hürriyetler bakımından hiç de tatminkar olmayan bir durumda bulunmaktadır. Filhakika Batı demokrasilerinde üniversite hocalarının faaliyetlerinde ilmi objektifliğe riayet edilip edilmediği hususunun takdirinin siyasi iktidarı elinde tutan organ ve makamlara bırakılmadığı herkesçe malumdur.

Bu bedahet muvacehesinde, mer'î mevzuatımızın üniversite muhtariyeti ve akademik hürriyet mefhumları ile bağdaşamayacağı açıktır...

Bir İdare Hukuku profesörü sıfatıyla Devlet Şurası'nın içtihatlarını ders ve yazılarında tenkit ve cerh etmek imkanı kendisine tanınmış olan bir üniversite öğretim üyesine, üniversiteyle ilgili bir idari tasarrufun tekemmül ettirilmediği ve bundan mütevellit umumi teessürü belirtmek ve bir yetiştirici olarak öğrencilere doğru yolu göstermek hakkı dahi tanınmak istenmektedir”⁶⁸².

Ankara Üniversitesi SBF'de Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alınmasıyla istifa serisine asistan Şerif Mardin de katılmıştır. Üniversitedeki muhtariyetin gittikçe daraldığına işaret eden Mardin, istifasıyla şu açıklamayı yapmıştır: “Öğretim üyelerinin büyük bir çoğunluğu bu daralmayı tasvip etmiyorlar ve memnuniyetsizliklerini ifadeden çekinmiyorlardı. Son hadiseler dolayısıyla en ziyade hayretimi mucip olan nokta dekanımın Batı demokrasilerinde tamamen mutat akademik konuşmalardan sayılan açış nutku yüzün-

681 Coşkun Kırca, Dışişleri eski Bakanı Fuat Köprülü'nün damadıdır. 1950'de Paris Hukuk Fakültesi'nde Doktorasını tamamlamıştır. Daha sonra Dışişleri Bakanlığı'nda ve NATO nezdindeki daimi delegeliğimizde muhtelif vazifeler görmüştür. 1955 yılında SBF'ne geçmiştir (C., 7.12.1956).

682 C., 7.12.1956; Vatan, 7.12.1956.

den vekalet emrine alındığı bu gibi prensip itirazlarının bir anda ortadan silinmiş olmasıdır. Benim için böyle bir silinme bahis konusu olamayacağı gibi, şimdiye kadar bir insanda gördüğüm ahlaki değerlerin en yükseklerini nefsinde toplayan ve faziletin öz timsali telakki ettiğim Doç. Dr. Muammer Aksoy'un bir suçlu imiş gibi Emniyet Müdürlüğü'ne celp edilerek isticvap edilmesi (sorgulanması), bu prensip meselesini bütün çıplaklığıyla ortaya atmıştır. Bu vaziyette demokrasinin en feyizli topraklarından biri sayılan bir memlekette benimsediğim demokrasi özü sayılan kistaslar muvacehesinde fakültemizdeki vazifeme devam etmeme imkan kalmamıştır."

A.Ü. SBF'deki istifaları A.Ü. Hukuk Fakültesi'nden Doç. Dr. Münci Kapani'nin istifası takip etmişti. Son yapılan seçimlerin ertesine kadar DP'ye sempatisi olduğunun, ancak daha sonraki icraatlarla üniversite mensuplarının manevi tazyik altına alındığını ve DP tarafından üniversitelerde bozguncu siyaset oyunlarının sahneye konduğunu söyleyen Kapani, görüşlerini şöyle açıklamıştı: "Turhan Feyzioğlu'nun haksız bir kararla vekalet emrine alınmasını ve akademik hürriyete en son darbeyi teşkil eden iktidar partisi kararını protesto mahiyetinde olduğu kadar, bir insan ve bir hoca sıfatıyla kendi nefsim'e borçlu olduğum hürmetim şu anda zaruri bir şartı ifade eden istifanamemin kabulünü rica ederim."

DP grup toplantısında, İ.Ü.'de "siyasi tahrikler" olduğu yolunda söylenilen sözler A.Ü. SBF'deki olaylar İ.Ü.'de de üzüntüyle karşılanmıştı. İ.Ü. yöneltile ithamlara karşı senatonun cevap vermesi gerektiği yolunda bir cereyan hasıl olmuştu. DP hükümetinin icraatlarını eleştiren Kubalı, Hukuk Fakültesi birinci sınıftaki anayasa hukuku dersine girerken "kendisine yaklaşan bir memur, bazı tahrikçilerin profesöre aşırı tezahürat yaparak mesele çıkarılacağını öğrenildiğini anlatmış. Kubalı'dan buna meydan vermemesinin istendiğini" söylemişti. Kubalı da bu ikazın lüzumsuz olduğunu, ilim çatısı altına politika girmeyeceğini açıklamıştı. Derste hiçbir hadise çıkmamış ancak Kubalı'ya yapılan ikaz üniversitede "esefle" karşılanmıştı.

Bu arada İ.Ü.'de geniş çapta bir tasfiye yapılacağı ve bazı öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınacağı söylentileri İstanbul Üniversitesi'nde huzursuzluk meydana getirmişti. Bakanlık emrine alınacak hocaların, Hukuk Fakültesi'nden H. Nail Kubalı, Ragıp Sarıca ve Edebiyat Fakültesi'nden birkaç öğretim üyesi olacağı iddiaları basın organlarına da yansımıştı.

İstanbul Üniversitesi'ndeki söylentilere ilave olarak DP Ankara Merkez Kongresi'nde Çalışma Bakanı Mümtaz Tarhan'ın "Üniversite ancak ilimde muhtardır" demesi ve bunun mevcut üniversiteler kanununa bile aykırı olması tepkiyle karşılanmıştı. Bu konuda bir açıklama yapan İ.Ü. Hukuk Fakültesi İdare Hukuku hocası Ord. Prof. Sıddık Sami Onar şu açıklamayı yapmıştı: "Üniversiteler kanunun ilmî muhtariyeti haiz oldukları gibi, idari hatta kısmen mali muhtariyete de haizdirler. Üniversitenin idari muhtariyeti, organlarının kendisi tarafından seçilmesi, gene icra organlarını kendisi teşkil etmesi, gerek kazai ve gerekse idari hükümlerin senato tarafından verilmesiyle kendini gösterir. Ayrıca kısmen mali muhtariyeti vardır, zira kendisi tarafından hazırlanan mülhak bir bütçesi mevcuttur. Diğer yönden mukavele serbestisinin olması da üniversitelerin muhtariyet hudutlarını tayin eder."

Üniversite muhtariyeti konusunda bir açıklama da Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanı Ord. Prof. Muhittin Erem'den gelmiştir. Erem, Milli Eğitim Bakanlığı'nın üniversitelere müdahalesini hoş karşılamadığını, ancak üniversitelerin araştırma ve neşriyatlarına mani olunmadığını profesörlerin günlük gazetelerden ziyade şikayet ve dileklerini mesleki basın organlarıyla yapmaları halinde, bunları ilgililerin görmüş ve maksadın hasıl olmuş olacağını belirtmiştir. Yabancı üniversitelerde araştırmaların bile kontrole tabi olduğunu belirten Erel, "bizde hiç kimse kendi işiyle meşgul değil, başkalarının işini tenkitle meşguldür" diyerek her iki tarafı da eleştirmişti.

Anglo-Sakson memleketlerinde üniversitelerin ilmî, mali ve idari olarak muhtar olduklarını kıta Avrupasında ise mali muhtariyet

olmamakla beraber ilmî ve idari muhtariyetin olduğuna işaret eden Doç. Dr. Osman Okyar⁶⁸³, üniversite idari esaslarında yapılacak değişikliğin ilmî ve tedrisat sahasındaki muhtariyete dokunulmaması gerektiğini belirtmiştir. Okyar, SBF'deki olaylara hükümetin muhtariyete darbe indirdiğini, ahlaki sahada yetiştirme faaliyetiyle, fikir hürriyetine tecavüz edildiğini, fakat bunun üniversitelerin tekamül ve inkişafını ancak muvakkaten sarsacağını bir asırlık ilerlemenin devam edeceğini” söylemiştir.

Feyzioğlu ve SBF hadisesi, CHP'den Nüvit Yetkin, Hürriyet Partisi'nden Turan Güneş ve CMP'den Tahir Taşer tarafından verilen soru önergeleri dolayısıyla, 19.12.1956'da TBMM'de 5 saat süren sert tartışmalara sebep olmuştur.

Milli eğitim bakanı, Ankara Üniversitesi'nin 2 Kasım'da açılış töreni yapılmasına rağmen kasti olarak SBF'de açılışın 3 Kasım'da yapıldığını, Dekan Feyzioğlu'nun üniversite muhtariyeti ve bir doçentin terfi mevzularında siyasi kabul edilecek sözler söylediğini, 1955'te SBF Fikir Kulübü tarafından yapılan siyasi içerikli toplantı hakkında bakanlığın bu konudaki yazısına cevap verilmediğini, A.Ü. Senatosu'nun da Feyzioğlu'nun konuşmalarını tasvip etmediğini bildiren mektubunun bulunduğunu, rektör tarafından dekanlıktan istifa etmesinin telkin edilmiş olmasına rağmen bunu dikkate almadığını, ancak A.Ü. Senatosu'nun bakanlık emrine almaya da karşı olduğunu belirterek, bakanlığın Feyzioğlu'nu görevden uzaklaştırarak bakanlık emrine almaktan başka çaresi kalmadığını söylemişti. Kasti olarak terfi ettirilmediği söylenen Doç. Dr. Aydın Yalçın'ın, Londra'da memur sıfatıyla geçirdiği ve öğretim üyeliği yapmadığı yılların kıdemden sayılmasının mümkün olmaması dolayısıyla profesörlüğe terfi ettirilmediğini açıklayan milli eğitim bakanı, bir sosyoloji doçentini Umumi İktisat Kürsüsü'ne profesör tayininin de garip bir olay olduğunu ayrıca vurgulamamıştı.

683 Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucusu ve genel başkanı Fethi Okyar'ın oğlu.

Adalet Bakanı ve İçişleri Bakan Vekili Hüseyin Avni Gökürk, Üniversite Talebe Birliği'nin yayınladığı bildiri ile cumhurbaşkanı-na çekilen telgrafın Cemiyetler Kanunu'na aykırı olduğunu, talebelerin derslerine girmemek, fakültenin elektriklerini kesmek gibi hareketlerinin suç olduğunu, bazı öğretim üyelerinin de öğrencileri teşvik ettikleri ve dolayısıyla bir doçent (Muammer Aksoy) ile bazı öğrenciler hakkında soruşturma başlatıldığını açıklamıştı.

Üniversite öğretim üyelerinin tamamının alınmaları ihtimali olan sözler söylediği takdirde, peşinen özür dilediğini belirten ve muhalefet partilerinin üniversitelerde faaliyet gösterdiklerini iddia eden Başbakan Menderes ana hatlarıyla şu açıklamayı yapmıştır: “Biz dört senelik muhalefetimizde eğer üniversitelerde ocaklar açsaydık üniversitemizin hali ne olurdu? Biz dört sene orduya ve üniversiteye hiçbir surette siyaseti sokmadık. O zamanın iktidarı her vesileyle bu mevzularda tehditler savururdu. Hatta 1950'deki seçim nutuklarında bile bu husus yer almıştı. Şimdi iki profesör peyleyip, dört doçentle anlaşıp üniversitede tahrikler yapmaya kalkıyorlar. İçte ve dışta memleketi kötölemek istiyorlar. Bilsinler ki bundan sonra buna müsaade edilmeyecektir. Üniversitede 1950'den beri bazı meselelerin mevcudiyeti bilinmektedir. Siyasi nümayişlerle başlayarak tedrisat partizanlığa kadar götürülmek istenmiştir...

Üniversitedeki hadiseler birkaç kişiye inhisar etmektedir. Hadisenin mübaşiri addedilebilecek olan dekanın (Turhan Feyzioğlu) hareketini senato daha ilk hamlede tasvip etmemiştir. Geri kalanlar da ceza göreceklerini anlayınca birer milli kahraman gibi istifa etmişlerdir. Bu hareketler birtakım siyasi çalkantıdan başka mana ifade etmez. Mademki kanun milli eğitim bakanına tam salahiyet vermiştir, yapılan muamelede hiçbir hatalı taraf yoktur.

Üniversiteler Kanunu'nu değiştireceğiz. Bu tahrikleri tamamen önleyeceğiz?

CMP Başkanı Bölükbaşı'nın İsmet Paşa'nın yolunu tuttuğunu, Bölükbaşı'nın tenkitlerinde İsmet Paşa'nın da hissesi olduğunu

belirten Menderes, CHP iktidarda ve muhalefette iken farklı tavır sergilediğini belirten Menderes şöyle demişti: “Siz muhtariyeti de hürriyeti de işinize geldiği gibi anlırsınız. Bizim vaktiyle söylediklerimizi bavul bavul gazetecilerle memleketi dolaşıp tekrar edenler var. Bunu yapan Osman Bölükbaşı, İsmet Paşa’nın vaktiyle neler söylediğini çok iyi bildiği halde, biz iktidara geçtikten sonra onlardan bahsetmiyor...”

Hangi açılış töreninde talebe temyiz heyetimiz gibi, bakanın takdir hakkı için sözler söylüyor. Hadiseler İstanbul’a aksettirilerek mesele büyütölmek isteniyor. Birbiri ardından sual takrirleri veriliyor. Bu sual takrirlerinde bir nevi nümayiş vesilesidir.

Bir profesör kendi namına siyaset yapabilir, fakat vatan evladına kendi siyasi kanaatini açıklayamaz. Onlar günlük politikanın oyuncağı haline getirilemez. Getirilirse bunu yapanlar vekalet emrine alınır.

Üniversite içinde faal politikaya girdikleri, çocukları tahrik etmeye çalıştıkları için takdir hakkımızı kullandık, vekalet emrine aldık.

Profesörün hakkı olmayan şeyi talebenin arasına siyaset sokmaktadır⁶⁸⁴”.

Başbakan ile maarif bakanının yönelttiği suçlamalara karşı Feyzioğlu bir açıklamada bulunarak hakkındaki iddiaları reddetmiştir. Milli eğitim bakanının SBF’nin açılışında yaptığı konuşmanın metnini görmeden kendisini görevden aldığını açıklayan Feyzioğlu’nun yaptığı açıklama şöyledir:

1-) SBF’de bu tören her yıl yapılır. Hatta bu müessese üniversiteye katılmadan yani muhtariyete kavuşmadan önce de yapılırdı.

2-) Açılış töreni yapılması ve hatta bu törende hangi öğretim üyesinin vereceğı, her yıl olduğu gibi bu yılda profesörler kurulunca karara bağlanmıştır. Karar sureti dosyalardadır.

684 C., 22.12.1956.

3-) Profesörler Kurulu kararıyla yapılan bir törenden dolayı dekanı muaheze etmedikleri isabetsizlik bir yana, sayın vekil ders yılı başında böyle bir tören tertipleyen tek fakültenin SBF olmadığını da bilecek durumdadır.

4-) Kaldı ki böyle bir açılış töreni yapıldığı bütün ilgili makamlara vaktinden çok önce resmen bildirildiği halde hiç ses çıkarılmamıştır.

5-) Resmen davet edilen üniversite rektörü bu törene akademik kıyafetiyle katılmış hatta töreni kısa bir konuşmayla bizzat açmış ve tören programını kürsüden okumuştur. Dekan olarak yaptığım konuşmadan dolayı beni hararetle tebrik etmiş: “Güzel bir başlangıç oldu” demiştir.

6-) 4936 sayılı kanunun birinci maddesine göre üniversitenin hükmi şahsiyetinden ayrı olarak her fakültenin hükmi şahsiyeti vardır ve bu gibi hususlarda kendi organlarıyla kararlar verebilir. Bir fakültenin çok uzun yıllardan beri devam eden bir geleneğe uyarak ders yılını törenle açması vekil tarafından verilen kararı haklı gösterecek bir kusur teşkil etmek şöyle dursun tamamen meşru bir hadisedir.

7-) Kaldı ki 6435 sayılı kanuna göre bir husus hakkında senato mütalaası sorulmadan, o husustan dolayı vekalet emrine almak kararı verilemez. Vekil senatoya gönderdiği tezkerede fakülte açılış töreni yapılmasından dolayı mütalaa istenmediğine ve bu husus hakkında mütalaa verilmediğine göre, mecliste ileri sürdüğü bu yeni sebep karşısında vekalet emrine alma kararının 6435 sayılı kanundaki şekil şartlarına dahi riayet edilmeden verilmesi bulunduğu neticesine varmamız tabiidir.

8-) Maarif vekili, konuşması sırasında rektörün beni iki defa istifaya davet ettiğini söylemektedir. Bu tamamen hakikate aykırıdır. Rektörle istifam konusunda bir kelime bile konuşmadığımı kesin bildiririm. Bugün kendisinden izahat rica ettim. Rektör Birand bizim arasında böyle bir konuşma cereyan etmediğini teyit eylemiş ve hadisede bir yanlış anlama bahis konusu olduğunu söylemiştir.

9-) Başvekilin müzakerelerin sonuna doğru öne sürdüğü “üniversite içinde ve tedrisatta partizanlık talebelere siyasi telkin” ve saire gibi ithamların benimle hiçbir ilgisi olmadığına bütün öğrencilerim şahittir. 1950’den önce de sonra da iktidarda bulunanların ne düşüneceğine bakmaksızın, sadece hak bildiğini söylemiş derslerinde bir devri veya bir partiyi değil bu memleketin hayrına olduğuna inandığı fikrî hakikatleri savunmuş bir öğretim üyesine partizanlık izafe edilemez. Maarif vekilinin resmî yazısında temas edilmeyen ve 6435 sayılı kanun gereğince senatodan sorulmayan bir husus vekalet emrine alma kararının sebebi olarak gösterilemez.

10-) Bugünkü maarif vekilinin profesör iken bir DP ocağına kaydının olması, birçok üniversite mensupların DP’de üye ve delege olarak çalışmalarını, DP listelerinde mahalli seçimlere girebilmelelerini tabii sayan başvekil partizanlıkla neyi kastetmektedir. Meselabir Amme Hukuku profesörünün basın rejimini tenkit etmesi, hakim teminatını zedeleyen kanun hükümlerini tahlil etmesi ve ilim ve objektif kanaatlerini savunması partizanlık mıdır?

11-) Başvekil bir taraftan üniversitenin ilmî faaliyetini asla takip ve tavassut edilmediğini söylemekte, diğer taraftan ise tedrisatta partizanlıktan bahsetmektedir. Fakülte içinde siyasi parti propagandası yaptığımıza dair ithamları şiddetle reddederiz. Bu hususta tek delil gösterilemez. Fakat istenirse ilmî konferanslara polis gönderildiğini ve ilim araştırmalar yapan Türk ve Amerikan meslektaşlarına dair gülünç iddialarla dolu (mahrem rapor) tanzim olunduğunu delillerle ispat edebiliriz.

12-) Sayın vekilin yalnız bir cümlesi üzerinde ısrarla durduğu senato kararına gelince: 28.11.1956 tarih ve 1328 sayılı bu kararın hüküm fıkrasının aynen şöyle olduğunu hatırlatmakta fayda vardır: “Bu itibarla Profesör Feyzioğlu hakkında 6435 sayılı kanunun ikinci maddesinin tatbikine mahal bulunmadığının, senato mütalaası olarak arzına oy birliğiyle karar verildi. Kim ne derse desin, forumda aynen neşredilen açış nutkunda söylediğim sözlerden dolayı bir fa-

külte dekanın muaheze edilmeyeceğine inanıyorum. Mesleki vazifesini yapmış bir insanın huzuru içindeyim.

13-) Maarif vekilinin Aydın Yalçın'la ilgili uzun izahlarından çıkan başlıca netice şudur ki; sayın Vekil Yalçın'ın profesörlük kararnamesinin bir türlü imza edilmemesini hangi sebeple izah edeceği hususunda kesin bir karara varmamış görünüyor. 1945'te doçent olan bu arkadaşım Üniversiteler Kanunu'ndaki müddet şartlarını doldurduğu, mevzuat komisyonu tarafından iki defa karara bağlanmış ve senato bu görüşe ittifakla katılmıştır. Yalçın'ın ilmî yetkisi senato ve meslektaşları tarafından ittifakla kabul edildikten sonra, bambaşka bir sahadan gelen maarif vekilinin kendisine ayrıca kıymet biçmeye teşebbüs etmesi, ne Üniversiteler Kanunu'nun ruhu-na, ne de mantığa uygun düşer. Nitekim vekalet, 1955 Ağustos'unda inha tezkeresini cevaplandırırken ehliyet bahsine hiç dokunmamış, sadece müddete dair bazı mütalaalar ileri sürmüştür. Senatonun ikinci kararı üzerine ise ne müddet ne de ilmî ehliyete dair en ufak bir itirazda bulunmamıştır.

Yalçın'ın kabahati, az eser vermesi değil, belki bazı kimseleri rahatsız edecek derecede çok yazı yazmasıdır. Birçok ilmî ve mesleki mecmualarda, iddia edildiği gibi iki üç sahifelik değil, kitap uzunluğunda müteaddit makaleler ve teksir makinesiyle basılmış iki ders kitabı yazmış olan Yalçın'ın, ilmî yetkisi hem Türkiye'de hem de Türkiye dışında bilinmektedir. Kendisi 1954'te İktisadi Yardım Heyeti'nde müşavir olarak çalışmış geçen yıl Birleşmiş Milletlere iktisadi uzman olarak davet edilmiş, bu yıl da Kolombiya Üniversitesi'ne profesör olarak çağırılmıştır⁶⁸⁵.

T. Feyzioğlu'nun bu beyanatına yalanlama, İçişleri Bakanlığı'ndan gelmiştir. İçişleri Bakanlığı, "ilmî konuşmalara polis gönderildiği ve ilim adamları hakkında rapor tanzim edildiği" yolundaki neşriyatın tamamıyla asılsız ve mesnetsiz olduğunu açıklamıştır⁶⁸⁶.

685 C., 22.12.1956.

686 C., 25.12.1956.

Bu tartışmalar arasında SBF’nin tam bir fakülte olamadığı gerekçesiyle dağıtılması yönünde fikirler telaffuz edilmeye başlanmıştır. 22.01.1957’de bütçe komisyonunda bir konuşma yapan Gümüşhane DP Milletvekili Halid Tokdemir, SBF’nin müfredat programının “yamalı bohça halinde” olduğunu; yüksekokul olarak kurulan SBF’nin bu halde devamında bir mana olmadığını söylemiştir⁶⁸⁷.

DP’lilerin üniversiteleri CHP’nin karıştırdığı ve olaylara sebep olanların herhangi bir şekilde CHP’li olduğu yolundaki iddiaları haklı çıkarırcasına Bakanlık emrine alındıktan sonra istifa eden Profesör Turhan Feyzioğlu, 7 Haziran 1957’de CHP’ye kaydolmuştur. Yapılan törende Feyzioğlu’nun üyelik kartını imzalayan İsmet İnönü, yeni üyeyi tebrik ederek, “Siyasi hayatımın şerefli vazifelerinden birini yerine getiriyorum. Çok şerefli bir arkadaşımızı partiye kazandırıyoruz” demiştir.

CHP’nin kadrosu itibariyle çok üstün vasıflar taşıdığı, iktidar da ve muhalefette en çetin imtihanları şerefle geçirdiğini bildirerek CHP’nin üyeliğinden iftihar duyduğunu beyan etmiş ve şu açıklamayı yapmıştı: “İkinci Dünya Harbi’nden sonra memlekette gitgide gelişen hürriyet hareketinin uyandırdığı ümitler, DP’nin muhalefette iken o kadar ısrarla savunduğu prensipleri çok çabuk unutması yüzünden hayal kırıklığıyla neticelenmiştir. Basın hürriyeti, hakim teminatı, üniversite muhtariyeti ve akademik hürriyet, toplantı hürriyeti, sendika hakları, radyo tarafsızlığı, idare cihazının tarafsızlığına ve ihtisasına saygı, konularında ve daha birçok yönlerinde vaat edilen inkişaf gerçekleştirilmek şöyle dursun, 1950’de devralınan çok müsait şartlar bile muhafaza edilmemiştir. Vatandaşın ana hak ve hürriyetleri bakımından 1946-50 arasında gerçekleştirilen ümit verici gelişme durmakla kalmamış, 1951’den başlayarak birkaç yıl içinde ters istikamette inanılmayacak kadar büyük mesafe almıştır.

Hemen hemen her memlekette “politikacı” ve “politika” sözlerinin taşıdığı bazı nahoş manalara rağmen prensiplere ve idealle-

687 C., 23.1.1957.

re bağlı kalan siyasi faaliyetlerin en asil memleket hizmeti olduğu muhakkaktır”⁶⁸⁸.

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek’in, Feyzioğlu’nun CHP’ye girmesiyle değerli bir ilim adamı kazandıklarını CHP’nin bir ocak kongresinde söylenmesinden sonra konuşan Profesör Turhan Feyzioğlu, hakim teminatına, üniversitenin muhtariyetine, vatandaşın eşit muameleye ancak CHP’nin iktidara gelmesiyle kavuşabileceğini ifade etmiştir⁶⁸⁹.

C- DP’lilerden Özerkliğin Genişletilmesi İçin

Kanun Teklifi

Muhalefetin üniversitelerin muhtariyetinin zedelendiği yönündeki eleştirileri, üniversitelerden gelen tepkiler ve basında iktidarın üniversitelerin özerkliğini budadığı yönündeki eleştiriler⁶⁹⁰ yanında, DP’lilerden bazılarının üniversite muhtariyetinin genişletilmesi için çalışmalar yaptığını görüyoruz.

1953 yılında 6185 sayılı kanun ile siyasi partilerde fiilî vazife yapan veya günlük siyasi konularda yayın ve beyanlarda bulunanların öğretim üyeliğinden çıkarılması DP’lilerin oylarıyla düzenlenmişti. Üniversitelerdeki muhtariyetin sınırlandırdığı tartışmaların arttığı 1956 sonlarında, Muğla DP Milletvekili Yavuz Paşa Mehmetoğlu, bu kanunun öğretim üyelerinin aynı beyanlarda bulunmalarına engel teşkil etmeyecek tarzda düzenlenmesi için bir kanun teklifini

688 C., 8.6.1957.

689 C., 10.6.1957.

690 Bu yöndeki tenkitlerden biri Vatan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman tarafından yapılmıştır. Bu yazısında Yalman şöyle demektedir: “Üniversitelerin muhtariyeti budanırsa ve hükümetten gelen baskılar herkesi emir kulu etmeye göre ayarlı bulunursa, üniversitenin asıl ruhu kalmaz. Kuru bünyesi kalır. Serbest tenkit ruhu canlı bir halde kalmadıkça üniversitenin hakikati aramak yolundaki vazifesini göremez, meziyet ve fazilet istikametinde bir istifade temin edemez. Bugün üniversitelerde bir hür hava esmesi ve her mana ile uyanık ve olgun adam yetişmesi ihtiyacı o kadar şiddetle ve hassasiyetle duyulmuş bulunuyor ki eskiden sadece teknik adam yetiştiren teknik fakültelerin programı altüst edilmiştir...” (Yalman, “Üniversitelerimizde Söz Hürriyeti”, Vatan, 5.1.1957).

TBMM'ye vermişti⁶⁹¹. 24 Nisan 1957'de Milli Eğitim Komisyonu toplanamadığı için bu teklif görüşülememiştir⁶⁹².

8 Mayıs 1957'de yapılan Milli Eğitim Komisyonu'ndaki görüşmelerde konuşan Yavuz Paşa Mehmetoğlu, Türk toplumunun genel seviyesini, ilim söz ve yazı ile yükseltmek vazifesi olan öğretim üyelerine kısıtlama getirmesinin yararlı olmadığını, siyasetle uğraşma yasağının getirilmesinin de üniversite muhtariyetine aykırı olduğunu, 1953'te getirilen kısıtlamaların da DP programına uymadığını belirtmiştir. Hükümetin değişiklik önerisine karşı çıkan Çanakkale Milletvekili Sefaettin Karanakçı yeni teklifi desteklemişti. Ankara ve İstanbul üniversiteleri rektörlerinin iştirakiyle onların da görüşlerinin alınması için komisyonun tekrar toplanmasını kararlaştırmıştır⁶⁹³. Fakat bu girişimden bir netice çıkmamıştır.

31 Mayıs 1957'de Erzurum'da Atatürk Üniversitesi'nin Kurulması Hakkında Tasarı TBMM'de kabul edilmişti. Yeni üniversiteye esas itibarıyla Üniversiteler Kanunu'na tabi olarak tesis edilmiş, fakat muhtariyet verilmemişti. Atatürk Üniversitesi'nde altı kişiden oluşan bir Müşavirler Heyeti oluşturulmuştu. Bu heyet, üniversitenin uzun vadeli öğretim araştırma ve yayma politikasının hazırlanmasında düşünce ve tavsiyelerde bulunacaktı. Bir döner sermayenin verildiği üniversitenin rektörü milli eğitim bakanının göstereceği adaylar arasından Bakanlar Kurulu kararıyla beş yıllığına tayin edilecekti.

Atatürk Üniversitesi'ne muhtariyet verilmemesi muhalefet tarafından hoş karşılanmamıştı. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, üniversite muhtariyetinin mutlak manada ilmi muhtariyet olduğunun rektörün hükümet tarafından tayin edilmesiyle muhtariyetin yok olmayacağını, kuruluş aşamasında olan ve Amerikan modeline göre

691 C., 24.4.1957.

692 C., 25.4.1957.

693 C., 9.5.1957.

kurulan üniversitenin rektör tayininin hükümet tarafından yapılmasının da normal olduğunu söylemişti⁶⁹⁴.

D- Kubalı Olayı ve Tartışmalar

1957-58 açılış merasiminde konuşan İ.Ü. Rektörü Ali Tevfik Tanoğlu, demokrasinin ruhunu ve esasını teşkil eden noktanın son sözünün seçmenlere, millete ait olması keyfiyeti şeklinde tarif etmiş ve son seçimlerde de son sözün milletçe söylendiğini belirtmişti. Tanoğlu, muhtariyetle ilgili de şunları söylemiştir; “Üniversitemiz muhtar olmakla beraber nihayet bir devlet müessesesidir. Bu itibarla dün olduğu gibi bugün de İstanbul Üniversitesi normal faaliyetini teşkil eden tedris ve ilmî araştırma dışında hükümete çok güç, çok çetin olan işlerde; her türlü politik temayül, mülahaza, tesir ve endişelerden azade kalmak ve bırakılmak kayıt ve şartı ile memleket davalarının halinde yardıma amadedir. Bu kayıt ve şartla müessesemiz bütün elemanlarıyla hükümetin emrinde ve yanı başındadır.”

Rektörün konuşmasının seçimlerle ilgili kısmı öğrenciler tarafından alkışlarla protesto edilmişti⁶⁹⁵. Daha sonra bir açıklama yapan İ.Ü. Tıp Fakültesi Anatomi Profesörü Zeki Zeren, ülke menfaatleri için hükümetlerin yanı başında olduklarını, ancak emrinde olmadıklarını söylemiştir. Zeren ilmin emir altında yaşayamayacağını; hocaların ilim aydınlığında hükümete yol göstereceklerini, hükümetin adı geçen icraatları ilme uygun değilse tenkit edeceklerini belirtmiş ve rektörün sözlerine katılmadığını ifade etmiştir⁶⁹⁶.

DP iktidarının üniversitelerin muhtariyetinin zedelediği pek çok defa dile getiren İ.Ü. Hukuk Fakültesi hocası Prof. Dr. Nail Kubalı'nın meclis iç tüzüğünde yapılan değişiklikleri⁶⁹⁷ antidemokratik olarak vasıflandırması, DP iktidarını çok kızdırmış ve Kubalı'nın

694 C., 1.6.1957; Vatan, 1.6.1957; Zafer, 1.6.1957.

695 C., 2.11.1957.

696 C., 5.11.1957.

697 C; 2.1.1958.

vekalet emrine alınacağı haberleri ortaya çıkmıştı. 6 Ocak 1958'de DP İdare Kurulu adına devlet bakanı TBMM dahili nizamnamesindeki değişikliklerin anayasaya aykırı olmadığını açıklamış ve Devlet Radyosu'ndan tezkibi yayınlanmıştı. Bunun üzerine Anayasa Hukuku dersinde öğrenciler Kubalı'yı uzun uzun alkışlayarak onu desteklediklerini belirtmişlerdi⁶⁹⁸.

13 Ocak 1958'de, TBMM Bütçe Komisyonu'nda üniversitelerin muhtariyeti tartışılmış ve Kubalı hadisesi gündeme gelmişti. DP'liler üniversite muhtariyetine bir müdahalenin söz konusu olmadığını söylemişlerdi. Milli eğitim bakanı da üniversitelerde devlet mürakabesini getiren bir reforma ihtiyaç olduğunu⁶⁹⁹ ve bu amaçla yeni bir Üniversiteler Kanunu'nun hazırlandığını söylemişti. CHP'liler, DP'nin üniversitenin muhtariyetini hiçe saydığını belirtirken, daha önce bakanlık emrine alındığı için CHP'ye katılan ve Sivas milletvekili seçilen Prof. Turhan Feyzioğlu, DP'nin muhalefet ve iktidarda iken farklı muhtariyet anlayışında olduğuna dikkat çekerek Kubalı hadisesine temasla “doğru söyleyeni kovmak ancak felakete yol açar” demiş ve Kubalı'yı desteklemişti⁷⁰⁰.

Daha önce 1958'de hükümeti protesto için A.Ü. SBF'den istifa eden Muammer Aksoy, hükümeti tenkit ederek üniversitelerin “üniversitelerin muhtariyetini savunmaya mecbur” olduklarını ve “bu nimete külfetsizce ulaşamayacağını” belirterek üniversitelerden gerekli tepkinin gösterilmesini istemişti.

SBF eski Dekanı Feyzioğlu'nun görevden alınması üzerine bir protesto bile yayınlamayan üniversitelerin kağıt üzerinde muhtar olsa bile fiilen bunun bir önemi olmadığını belirten Aksoy, “üniversitenin akıbeti müdahaleler karşısında tepkilerine bağlıdır” ifadesiyle üniversitelerin DP iktidarına karşı harekete geçmelerini istemişti.

698 Vatan, 7.4.1958.

699 Bu husustaki değişiklik önerileri ve hazırlıkları için bkz.; C., 23.1.1958.

700 Vatan, 14.1.1958; C., 14.1.1958.

Hakkındaki açıklamalar ve üniversiteler üzerindeki murakabe-nin daha da arttırılacağı yolundaki açıklamalar üzerine DP'lilerin şiddetle tenkit ettikleri, hatta gizli komünistlikle suçladıkları⁷⁰¹ Prof. Hüseyin Naili Kubalı bir makale yazarak şu açıklamaları yapmıştı: “1954 seçimlerinden bu yana bir taraftan üniversite muhtariyetine 05.07.1954 tarihli ve 5364 sayılı kanunla ve onun tatbikatı ile indirilen yeni bir darbeyle diğer taraftan esas teşkilat müesseselerimizde ve onların manevi temellerinde muhtelif şekiller altında birbirini ardına açılan derin rahnelerle tamamen makus bir istikamette vukua gelen gelişmelerin yürekleri sızlayan şahitleri olduk... İlmî ve idari mahiyette olan bu dertlerin devası üniversite üzerindeki devlet murakabesinin genişletilmesi değildir. Bilakis üniversite muhtariyetine asla el uzatmamak ve bu kanuni muhtariyetin gerçek muhtariyet haline gelebilmesi için gereken manevi şartları ve imkanları takviye etmek lazımdır.

Günlük partizan politikanın çok üstünde yer alan milli ve hayati bir mahiyet taşıyan her mesele ilmin ve siyasetin müşterek meseleleridir. Cemiyetin hukuki, iktisadi ve mali ana meseleleri aynı zamanda ilmî ve siyasi olan problemlerdir... İlme omuz silken yüksem manasıyla siyaset olamayacağı gibi yüksem manasıyla siyaseti adım adım takip etmeyen ilim de olamaz. İlim, aklın, faziletin ve adaletin değişmez hasbi ve objektif ölçüleri ile siyasetin tarafsız ve objektif bir tahlilcisi ve tenkitçisi olmak hakkına ve mükellefiyetine daima sahiptir. Onu bunlardan kimse men edemez. Bunu müdrik olmayarak ya günlük politikanın mütehavvil (değişen) ve mütehalif (zıt) tesirlerine kendini kaptıran yahut ilmin sesini duyurmak milli ve vicdani bir borç olduğu zaman susan ilim adamı, ilme ihanet eden ve memleketine kötülük işleyen adamdır...

Politikacının sözde ilim yapmasını ve ilim adamına dil uzatmasını ilim adamının ilim vakarına yaraşmayan politikacılık yapmasından daha geniş ve büyük bir tehlike telakki etmek lazım gelir. Zira ilim adamının günlük politikacılığı nihayet meslek şiarına aykırı bir

701 Zafer, 5, 7.1.1958.

hareket teşkil etmesine mukabil politikacının ilim adamı üzerindeki müspet veya menfi baskısı fikir hürriyeti için en vahim bir tehlike teşkil eder... Politikacıyı ilim ve fikir hürriyetini takyit edici müdahalelerden sindirme teşebbüslerinden men edecek ve demokratik ahlak prensiplerini destekleyecek diğer bir kanunun ilavesi muhali temenni de olsa, insana makul görünüyor.

İlmî hakikatlerin, Batılı hak ve hürriyet prensiplerinin ve millî menfaatlerin her zaman ve her şeye rağmen cesaretle müdafaasını emreden bir azim ve imanla doluyum”⁷⁰².

DP iktidarına karşı fikirlerini açıklamaktan çekinmeyen Kubalı için Maarif Vekili Celal Yardımcı, İ.Ü. Senatosu’ndan mütalaa talep etmiş ve bunun bir an önce gerçekleşmesini istemişti. 30 Ocak 1958’de toplanan İ.Ü. Senatosu 21 üyenin ittifakıyla “Kubalı’nın beyanlarının siyasi sayılamayacağına” karar vermişti⁷⁰³.

İ.Ü. Senatosu’nun bu kararını Hürriyet Partisi İstanbul İl Başkanı Orhan Köprülü “Cesaretle alınmış bir karar “olarak değerlendirirken”⁷⁰⁴, Maarif Vekili Celal Yardımcı, Kubalı’nın vekalet emrine alındığını radyo vasıtasıyla açıklamıştı. Bu karar Kubalı’ya 06.02.1958 tarihinde tebliğ edilmişti⁷⁰⁵. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, ilmî mevzuatlarda hususi efkârı aydınlatıcı vazifesi olduğuna inanan bir öğretim üyesinin bakanlık emrine alınışını yanlış olarak değerlendirirken CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ile Hürriyet Partisi yetkilileri Kubalı’nın bakanlık emrine alınışını üniversitelere müdahale olarak görmüşler ve karşı çıkmışlardı⁷⁰⁶.

İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğrencileri 3.2.1958’de Kubalı’yı alkışlayarak onu desteklediklerini gösteren bir tezahürat yapmışlardı. Hukuk

702 Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, “Üniversite ve Siyaset”, C., 21.1.1958.

703 C., 31.1.1958; C., 1.2.1958.

704 C; 1.2.1958; Orhan Köprülü, ilim ve fikir adamlarının, ilim ve fikir müdafaalarını yaparlarken maruz kalabilecekleri maişet güçlüklerini çözecek bir yardım teşekkülünün kurulmasını teklif etmişti. C., 8.2.1958.

705 Vatan, 7.4.1958.

706 C., 3.2.1958.

Fakültesi'nden 318 öğrencinin imzaladığı bir telgraf, milli eğitim bakanına çekilerek teessür bildirilmişti. Tıp Fakültesi Öğrenci Cemiyeti de Kubalı'ya hayranlıklarını bildiren bir yazı göndermişlerdi.

İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Sıddık Sami Onar, Bakanlık emrine alınmanın kanunlara aykırı olduğunu söylemişti. Doç. Dr. İsmet Giritli bu haksız uygulamanın idari mahkeme tarafından iptal edilmesi gerektiğini bildirmişti⁷⁰⁷. A.Ü. Hukuk Fakültesi'nden Doç. Dr. Yaşar Karayalçın üzüntülerini belirtirken, aynı fakülteden Prof. Dr. Yavuz Abadan yetkinin üniversitelerde olması gerektiğini belirterek bakanlık emrine alınmanın “daha ziyade kifa-yetsizlik ve aciz hallerde” alınması gerektiğini söylemişti⁷⁰⁸. Profesör Ragıp Sarıca, Kubalı'ya yapılanın kanunsuz olduğunu belirterek öğretim üyelerinin “münevverlik fonksiyonlarını layıkıyla yerine getirebilmek hürriyetin hakkına ve imkanlarına sahip olmadığını belirtmiş ve medeni bir cemiyette ilmin başta geleceğini açıklamıştı⁷⁰⁹. ABD Colombia Üniversitesi öğretim üyelerinden Walter Gallhorn ve Elliot Cheatam, İstanbul Üniversitesi'ni ziyaret etmişler ve bu esnada Prof. Gallhorn, Kubalı'yı bir öğretim üyesinin üniversite içinde ve dışında kanaatlerini söylemede tamamen serbest olması gerektiğini belirtmişti⁷¹⁰. Ayrıca, Michigan Üniversitesi profesörlerinden Yntema, ilk önce ABD'deki Türk büyükelçisine daha sonra da İ.Ü. Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na bir mektup göndererek Kubalı hadisesini sormuştu. İngiltere'den de Kubalı hakkında malumat isteyen mektupların geldiği bilinmektedir⁷¹¹. İstanbul Üniversitesi Eczacılık Okulu Talebe Cemiyeti de Kubalı'yı desteklediğini açıklarken⁷¹², muhteviyat hakkında hükümeti tenkit eden ve “Kemalist prensiplerden ayrılma istidadı” olduğunu söyleyen Ord. Prof. Dr.

707 C., 4.2.1958.

708 C., 6.2.1958.

709 Vatan, 6.2.1958.

710 Vatan, 7.2.1958; C., 7.2.1958.

711 Vatan, 28.3.1958.

712 Vatan, 7.2.1958.

Zeki Zeren hakkında Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul Üniversitesi Senatosu'ndan mütalaa istemişti⁷¹³.

Kubalı'nın bakanlık emrine alındığının kendisine resmen tebliğ edildiği 6 Şubat günü İ.Ü. senato üyeleriyle görüşen Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, üniversiteler ile hükümet arasında bir diyalog başlatmaya çalışmıştı. Başbakan Menderes, İstanbul Üniversitesi'nden Rektör Prof. Ali Tanoğlu, Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Hıfzı Timur, Tıp Fakültesi Dekanı E. Şerif Egeli, Eski Rektör Ord. Prof. Dr. Kazım İsmail Gürkan'ı Ankara'ya davet etmiş ve 06.02.1958 tarihinde onlarla iki buçuk saat görüşmüştür⁷¹⁴. Bu yumuşama etrafında, Kubalı'nın üniversitedeki vazifesine döneceğini, başbakan ile görüşen öğretim üyeleri açıklamışlardı⁷¹⁵. Ayrıca, DP'nin Üniversiteler Kanunu'nda yapmayı düşündüğü değişikliklerden vazgeçtiği yönünde haberler basında çıkmıştı⁷¹⁶.

DP'nin, hazırlamaya çalıştığı Üniversiteler Kanunu tasarısının üniversitelerle beraber ortaya koymak istediğini görüyoruz. Bu istikamette milli eğitim bakanı üniversitelere birer yazı göndererek üniversitelerden üyelerin tespitini istemişti⁷¹⁷. Bunun üzerine toplanan İ.Ü. Senatosu, Üniversiteler Kanunu'nu hazırlayacak olan MEB'de kurulan komisyona İ.Ü. adına Prof. Dr. Hıfzı Timur, Ord. Prof. Dr. E. Şerif Egeli ve Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar'ı seçmişti⁷¹⁸. İ.T.Ü. Senatosu da Ord. Prof. Dr. Hamdi Peynircioğlu, Prof. Dr. Mustafa Santur ve Prof. Dr. Nurettin Çuhadar'ın komisyonda görev yapmasını kararlaştırmıştı⁷¹⁹. Ayrıca İ.Ü. Senatosu, kanunda milli eğitim bakanının takdir hakkının bulunmaması gerektiğini de görüş olarak benimsemişti⁷²⁰.

713 Vatan, 9.2.1958.

714 Vatan, 7.2.1958.

715 Vatan, 10.2.1958; 7.4.1958.

716 C., 8.2.1958.

717 C., 17.2.1958.

718 Vatan, 20.2.1958.

719 Vatan, 28.2.1958.

720 Vatan, 22.2.1958.

Bu yumuşama ortamında da üniversiteden DP'ye tepkilerin devam ettiğini görüyoruz. 11 Mart'ta Kubalı'nın yerine anayasa hukuku dersine giren Doç. Dr. Tarık Zafer Tunaya, "Demokraside halk hakimiyeti kâfi değildir. Halkın hürriyeti de lazımdır. Halkın hakimiyeti halkın hürriyetini ezmemelidir. Halkın otoritesi ile hürriyeti bir muvazene kurmalıdır" demişti⁷²¹. 12 Mart'taki dersinde konuşan Prof. Sıddık Sami Onar, üniversitelerin muhtelif fikirlerin hürriyet havası içinde çarpıştığı yerler olduğunu, üniversitelerin önderliği kabul edilmezse bu müesseselerin bir mektep haline geleceğini söyleyerek; "Üniversite günlük hadiseleri ilmî gözle inceleyerek nakledecektir. Böylelikle, politikaya rehber olacak, ona ışık tutacaktır" demişti⁷²².

Başbakanın üniversiteden bazı öğretim üyelerini davetine, üniversite de başbakanı davet ederek karşılık vermişti⁷²³. 14 Mart'ta üniversiteye gelen Menderes, Profesörler Evi'ne geliş ve gidişinde iki yüzden fazla bir öğrenci topluluğu tarafından karşılanmış ve uğurlanmıştır. Ziyafet ve sonra yazılan görüşmelerde "iktidarla üniversite arasında bir kırgınlığın olmadığı" hususunun teyidine gayret sarf edilmişti⁷²⁴. Buna mukabil Başbakan Menderes, 21 Mart'ta öğretim üyelerine bir ziyafet vermişti. Profesör ve doçent 60 kişilik ziyafete Cumhurbaşkanı Celal Bayar da katılmıştı. Başbakan öğretim üyelerine son derece samimi davranmıştı. Başbakanın öğretim üleriyle sık sık görüşmesi Kubalı olayı yüzünden üniversite ile hükümet arasında baş gösteren fikir ayrılığının giderildiği şeklinde yorumlanmış ve Kubalı'nın yakında üniversiteye döneceği kanaati hasıl olmuştu⁷²⁵.

DP iktidarı ile üniversiteler arasında ilişkilerin belli ölçülerde düzelmesinin bir meyvesi olarak 8 Nisan 1958'de Kubalı'nın vekalet emrine alınması kararı iptal edilerek İ.Ü'deki kürsüsüne iadesi gerçekleştirildi.

721 Vatan, 12.3.1958.

722 Vatan, 13.3.1958.

723 C., 18.2.1958.

724 C., 15.3.1958; Vatan, 7.4.1958.

725 Vatan, 22.3.1958; C., 22.3.1958.

Bu durum üniversite ve muhalefet tarafından da memnuniyetle karşılandı ve hükümetin hatadan dönüşü olarak kabul edildi ve 10 Nisan'da karar Kubalı'ya resmen tebliğ edildi⁷²⁶. Bakanlık emrine alınmasından sonra konuşmayan Kubalı, gazetecileri evinde kabul ederek görüşlerini açıklamıştır. Vazifeye dönüşünü bir yanlışlığın düzeltilmesinden ve bir hakkın iadesinden başka manası olmadığı şeklinde değerlendiren ve en ufak bir yılgınlık eseri göstermeden vazifesini ifaya devam edeceğinin tabii olduğunu söyleyen H.N. Kubalı'nın açıklamasının bazı kısımları şöyledir:

“... 150 senelik bir maziye sahip ve Kubalı'nın da hareketlerinde yegane saik olan ve hukuk devleti, tefekkür hürriyeti ilim muhtariyeti gibi ana meseleleri kavrayan hedefi her şeyden evvel manevi ve ahlaki Batılı bir kültür ve medeniyet davasıdır... Atatürk inkılaplarıyla mana ve hedefi değişmez surette tespit edilmiş olan bu kültür ve medeniyet davası, bilhassa manevi ve ahlaki problemleriyle karşımızda durmaktadır... İmanlı müdafilerden biri olduğum asıl dava uğruna her türlü mihnet ve mağduriyeti göze alarak mütehavvil politika cereyanlarının daima dışında kalmak suretiyle davranışta zerrece bir değişikliğe sebep olmayacaktır. Hatta kanaatlerimi kürsüde ve kürsü dışında açıklamamın değiştirmeyeceği ilmî ve ahlaki ölçülerim yalnız ilmî hakikatlerin, Batılı ve milli menfaatlerin hizmetinde bir kimse olduğunu unutmamayı nefsim karşı bir vecibe biliyorum.”⁷²⁷

Kubalı'nın bu demeci, Kubalı meselesinin yeniden alevlenmesine sebebiyet verdi. İyileşen DP-üniversite ilişkilerinde kuşkuların artmasına neden oldu. İfadeye karşı olan DP'liler mesuliyeti M.E. Bakanına yüklemişlerdi. Kısacası Kubalı'nın demeci pek memnuniyet uyandırmamıştı⁷²⁸.

12 Nisan 1958'de İ.Ü. Senatosu toplanarak Kubalı'nın beyanatını incelemiş, kusur bildirme cezası vermeyi kararlaştırarak, yaptığı

726 C., 10. 4.1958; Vatan, 10.4.1958.

727 Kubalı'nın geniş açıklaması için bkz.; Vatan, C., 11.4.1958.

728 C., 12.4.1958.

konuşmasının “üniversite öğretim mesleğine ve vakarı ile kabil-i telif olmadığı” sonucuna varmıştı ve Kubalı’nın kabil-i temdid (uzatma ihtimali) olmak şartıyla derslerine bir ay müddetle girmemesini karar altına almıştı. Kararın ittifakla verildiği bu senato toplantısına; Rektör Ali Tanoğlu, Fehim Fırat, Ekrem Şerif Egeli, Kazım İsmail Gürkan, Naşid Erez, Hıfzı Timur, Abdülhak Kemal Yörük, Sulhi Dönmezer, Mazhar Şevket İbşiroğlu, Arif Müfit Tansel, Adnan Sokullu, Lütfi Biran, Nusret Gökdoğan, Orhan Tuna, Ö. Lütfi Barkan, Refii Şükrü Suva, Adnan Berkel, Şerif Nuri İlkan ve Hayreddin Kayacak katılmıştı. İ.Ü. Senatosu verdiği kararı ve gerekçesini bir tebliğ neşrederek duyurmuştu.⁷²⁹

İ.Ü. Senatosu’nun bu kararını “üniversitenin kendine darbesi” olarak değerlendirirken⁷³⁰, muhalefet çevreleri İ.Ü. Senatosu’nun tutumundan dolayı büyük hayal kırıklığına sebep olmuştu. Üsküdar CHP Gençlik Kolu bir tebliğ yayınlarak olayı kınarken, CHP İstanbul İl İdare Kurulu Üyesi Oğuz Oran “üniversitelerin ilim adamı yetiştirmekten ziyade, ideal adamı yetiştirir, biz onlar için mücadele ediyoruz, onlar kendi davalarını müdafaa edemiyorlar” diyerek İ.Ü. Senatosu’na tepkisini ortaya koymuştu.

İktidar kanadı, yani DP’liler hükümet ve Milli Eğitim Bakanı Kubalı meselesinde en uygun hareket tarzını takip ettiklerini ve hadiselerin de Bakanı haklı çıkardığını belirtiyorlardı. DP’liler, partiyi yıpratın bir meselenin Üniversite Senatosu tarafından halledildiğini düşünmektedir⁷³¹

İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nden 14 Nisan’da 456 imzalı bir tebliğ yayınlarak Kubalı’yı aralarında görmeyi metanetle beklediklerini açıklamışlardı⁷³². 15 Nisan’da Kubalı’nın gelmeyeceğini bilen öğrenciler sınıfı hıncanın doldurmuş ve daha sonra rektörlük kori-

729 C., 13.4.1958; Vatan, 13.4.1958.

730 Vatan, 13.4.1958.

731 C., 14.4.1958.

732 C., 15.4.1958.

dorlarında 1000 kişilik hukuk öğrencisi sessiz bir yürüyüş yapmışlardı. Bahçe’de ıslıkla “Dağ başını duman almış” marşını çalmışlardı. Rektör Ali Tanoğlu ve Hukuk Fakültesi Dekanı Hıfzı Timur ve Sulhi Dönmezer aleyhine tezahürat yapan öğrenciler “ya ya ya şa şa şa Sıddık Sami Onar çok yaşa” bağırmışlar ve Ragıp Sarıca lehinde de tezahüratta bulunmuşlardı. Daha sonra dağılan öğrencilere polis müdahale etmemişti. Olayların bittiği bir sırada üniversite bahçesi-ne askerî kuvvetler gelmişti.

Ancak olay bittiği için bir süre üniversite dışında tertibata devam edilmişti. İ.T.Ü.’deki Üniversitelerarası Kurul toplantısında olan Rektör Ali Tanoğlu üniversiteye gelmiş ve “Talep olmaksızın” üniversiteyi emniyet güçlerinin sokulmasına neden olan valiyi protesto etmişti. Daha sonra öğrencilerden bir grup Kubalı’yı evinde ziyaret etmişlerdi.

Bu olaylar üzerine bir açıklama yapan Kubalı, gösterilen sevgiden dolayı memnuniyet gösterirken, “bu tarzdaki tezahüratı gerek üniversite ve gerek talebe menfaatleri bakımından asla uygun bulmadığını ve gençlerin derslere vakar ve sükunetle devam etmelerini” tavsiye etmişti⁷³³.

Bu olaylar üzerine tahkikata başlanmış, 29 öğrencinin ifadesine başvurulurken, bir öğrencinin muvakkaten derslere girmesi yasaklanmıştır⁷³⁴.

Üniversitedeki olayların tansiyonu gittikçe düşmüş ve 13 Mayıs 1958’de Kubalı derslerine yeniden başlamıştı. İlk dersinde bir konuşma yapan Kubalı, Atatürk inkılapları, yorulmaz yolcuları olacağınız uğurlu yol bu inkılapların işaret ettiği bilhassa manevi ve ahlaki değerleri Batılı medeniyet yoludur?” ifadelerini kullanmıştı⁷³⁵.

733 Vatan, 16.4.1958; C., 16.4.1958.

734 C., 18.4.1958.

735 C., 14.5.1958.

E- Muhtariyet Tartışmalarının Tekrar Alevlenmesi

Kubalı'nın üniversitede derslerine başlamasıyla hükümet ile üniversiteler arasında olumlu bir hava meydana gelmiş ve bu durum 1959 sonlarında tekrar alevlenmeye başlamıştır. Bu olumlu dönemde de bazı öğretim üyeleri muhtariyetle ilgili açıklamalar yapmışlardır. İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ragıp Sarıca, “ferdi hak ve hürriyetlere en büyük tehlikelerin iktidardan” gördüklerini ve öğrencilerin günlük hayatın siyasi ve iktisadi meselelerinden uzak kalamayacaklarını söylemişti⁷³⁶. Sarıca, üniversitenin en başta gelen vasfının muhtar teşekkül olmaları olduğunu, hocaların “laik birer peygambere benzediklerini” onların patronlarının sadece ilim olduğunu açıklamıştır⁷³⁷.

İ.Ü. öğretim üyelerinden Doç. Dr. İsmet Giritli, üniversitelerin savunduğu fikirleri ve idealleri dersane ve laboratuvarların ötesine götürmeleri gerektiğini belirtmiş, üniversite ve üniversitelerin hiçbir otorite ve iktidarın değil ancak hür bir düşünce ve medeniyetin malı olduğunu belirtmişti⁷³⁸.

İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar, üniversite çatısı altında politika yapılmamasını istemiş ve şunları söylemişti: “Ben fert olarak her gencin siyasetle uğraşacağına kaniim. Fakat üniversite teşekküllerinin teşekkül olarak siyasetle uğraşmalarına şahsen taraftar değilim. Şimdiye kadar üniversite için hedef ve gaye bakımından fiilî politika yapıldığını ne gördüm ve ne işittim. Herkesin fikrine hürmet ederiz ve öğrencinin bundan böyle de bu çatı altında fiilî politika yapmalarını temenni ederim”⁷³⁹.

1959-1950 öğretim yılı açılışı çok değişik bir atmosfer içerisinde geçmişti. 7 yıldan beri söz hakkı verilmediği için ayrı açılış programı yapan öğrenciler, Rektör Sıddık Sami Onar'a duydukla-

736 Vatan, 15.11.1958.

737 C., 28.4.1959.

738 İsmet Giritli, “İlim ve Hürriyet”, Vatan, 1.8.1959.

739 C., 3.7.1959.

rı “sonsuz saygı” dolayısıyla, kendilerine resmî açılış töreninde söz verilmemesine rağmen büyük çoğunlukla açılışa katılmışlardı. İ.Ü. TB’ne bağlı dokuz cemiyetten sekizi, açılış günü rektörle beraber Atatürk heykeline çelenk koymuş ve resmî açılıшта bu cemiyetler tarafından rektöre buket sunulmuş, binlerce öğrenci resmî açılışa iştirak etmişti. Bu atmosfer içerisinde konuşan Rektör Onar, “ilmin, siyasetin emir ve direktifi altında olmadığı” nı belirttiği konuşmasının ilim, siyaset ve muhtariyetle ilgili kısımları şöyledir:

“Bugün siyasi ilimler gelişmiştir ve gelişmektedir. Bu ilimleri tetkik eden üniversiteler de tabii olarak bu hadiselerle temas edeceklerdir. Eğer ilmî temsil eden üniversite tatbikatı bu bakımdan tenkit ederse bundan memnun olmak lazım gelir, çünkü vazifesini ciddiyetle yapıyor ve istikbali sağlıyor demektir. Tatbikat doğru çıkarsa o zaman da ilim yeni bir teori kazanmış ve görüşünü tashih etmiş olur. Dedelerimizin dedikleri gibi ‘barika-i hakikat müsademe-i efkardan çıkar. Ümmetin ihtilafı geniş bir rahmettir. Bunun içindir ki ilim ve siyaset arasında kati bir hudut çizmeye, bir kriter bulmaya imkan yoktur. Siyaset, ilmin içinde çalışmaya mecbur olduğu bir vasattır. Siyasi ilimler kanunların veya formlarının siyasi hadiselerin içinde ararlar ve bu hadiselerin bir terkiibini yaparak kanun ve formlarını çıkartırlar. Siyaset de bunların tatbikatını yapar. Bunun içindir ki ilim siyasetin üstündedir ve ona rehberlik eder, bir meşale vazifesi görür.

Ancak ilim ve üniversite fertlerin iyilik veya kötülüklerinin muhakeme edildiği yüksek bir mahkeme değildir. Üniversite ilmini yaparken şahıslar hakkında değil, onların da üstünde olan hadiseler, amiller ve usuller hakkında hükmünü verir. Eğer siyaseti onunla uğraşan şahısların muhakemesi manasına alırsak üniversite böyle bir siyaset yapmaz. Üniversite ve ilim şahıslara kadar hiçbir zaman inmez. Şahısların muhakemesi mahkemelerde yapılır. İlim ve üniversite şahısların muhasebe ve muhakemesini yaptığı, onların yanında yer aldığı gün artık fonksiyonunun dışına çıkmış olur. Şahıslar ancak ölümlerinden çok sonra başta tarihin ve ondan sonra da siyasi ilimlerin mevzuuna girer ve aleyhte hüküm giyerler.

‘İlim, siyasetin emir direktifi altında değildir.’

Şu suretle ilmin siyasete ve siyasetin ilimle karşılıklı tesirlerini göstermiş oluyorum. Bu müesseseler fonksiyonlarındaki ayrılık her birinin diğerine karşı muhtariyetini de göstermiş olur: İlim, siyasetin ifadesi olmadığı için onun emir direktifi altında değildir. Siyaset ilimden imkanları nispetinde faydalanmaya çalışır. Bu suretle bu iki müessese birbirini tamamlar. Üniversite profesörü ilmin mevzuuna girdiği için siyasi hadiselerle tabii olarak meşgul olur, fakat iki müessese birbirini tamamlar. Üniversite profesörü ilmin mevzuuna girdiği için siyasi hadiselerle tabii olarak meşgul olur, fakat bir hakim olmadığı için siyaset adamlarının şahıslarıyla meşgul olmaz. Olduğu zaman fonksiyonunun dışına çıkmış ve günlük manada siyaset yapmış olur”⁷⁴⁰.

1959 yılı sonlarında üniversiteler ile DP hükümetinin ilişkilerini ni olumsuz yönde etkileyen gelişme DP Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu tarafından üniversitelerin idari muhtariyetini sınırlayan bir kanun teklifini TBMM’ye vermesidir. Devlet bütçesiyle işleyen müesseselerin idari bakımdan boş bırakılamayacağını belirten Tarakçıoğlu, ilmi ve mali olarak muhtariyete dokunulmadığını, sadece Milli Eğitim Bakanlığının üniversitelerde teftiş ve murakabe altında bulundurulacağını söylemişti. Bu kanun teklifine göre, Fakülte Genel Kurulları’nın vazifeleri profesörlerden oluşan Profesörler Kurulu’na verilmekte; dekan seçimi Profesörler Kurulu’nun teklif edeceği iki aday arasından milli eğitim bakanı tarafından atanmaktadır⁷⁴¹.

Bu teklif üniversite camiasında üzüntüyle karşılanmış, idari muhtariyetin zedelenmesinin ilmi muhtariyeti tehlikeye düşüreceğini ve özellikle demokratik müesseselerin kuvvetli olmadığı ülkelerde bunun daha da tehlikeli olduğu kanaati hasıl olmuştu. Bu konuda açıklama yapan Anayasa Profesörü Tarık Zafer Tuna-

740 C; 3.11.1959.

741 C., 29.12.1959.

ya, yeni teklif ile üniversitenin ilmî muhtariyetini iktidar partisinin kontrolü altına konduğunu, böyle bir kontrolün ilmî çalışmaları muhakkak zedeleyeceğini, ilmin demokratik bir metot olduğunu belirterek “ilim adamı baskı altında çalışamaz, çalışırsa yaratamaz, ... Tarihimizde üniversite muhtariyetini kısmak hiçbir partiye en ufak bir şey dahi kazandırmış değildir. Bir milletin yüksekliği ve siyasi olgunluğu üniversitelerin ilmî muhtariyetiyle ölçülür” ifadelerini kullanmıştı⁷⁴².

F- DP'nin Üniversite ile Arasını Düzeltme Çabaları

DP iktidarı ile “üniversiteler arasında senelerden beri adeta küskünlük hüküm sürmüş” ve DP yetkilileri üniversiteler ile barışmaya gayret etmişlerdir. DP iktidarı üniversitelere daha fazla randıman vermek için “inzivayı terk ederek hükümetle işbirliği yapmaya mecbur” olduğunu, üniversiteler ile hükümetin arasını düzeltmek için Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olan “denetleme yetkisini üniversiteler lehine genişletmeye” hazır bulunduklarını açıklamıştı⁷⁴³.

Milli Eğitim Bakanlığı, çeşitli ülkelerde ihtisas ve araştırmalar yapmak için üniversite öğretim üyeleri ve asistanlarına kontenjan ayırmıştır. 1960 yılında İstanbul Üniversitesi'nden 11 profesör ve 19 doçent ilmî araştırmalar yapmak, 44 asistan da ihtisasını tamamlamak üzere çeşitli ülkelere gitmişlerdi⁷⁴⁴.

DP, öğrenci dernekleriyle iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda, DP Gençlik Teşkilatı Başkanı Mümtaz Turhan 1960 yılında MTTB Başkanı Yaşar Özdemir'e Vatan Cephesi'ne geçmesi için teklif yapmıştır⁷⁴⁵. Yine MTTB'nin merkez binasını tahliye etmek mecburiyetinde kalması üzerine halktan yardım ve Kızılay'dan

742 C., 30.12.1959.

743 DP'li Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu'nun bu ifadeleri için bkz.; C., 15.1.1960.

744 C., 20.V.1960.

745 C., 25.III.1960.

MTTB merkezinin geçici olarak barınması için bir çadır istemesi⁷⁴⁶ üzerine DP'li İl Başkanı ve Belediye Reisi Kemal Aygün MTTB'yi ziyaret ederek ihtiyaçlarını kendisine bildirmelerini istemişti⁷⁴⁷.

G- Üniversite ve Siyaset

1- Öğrencilerin Siyasetle Uğraşması

Üniversiteler Kanunu'nda, üniversite dışında öğrencilerin siyasetle uğraşmalarını engelleyen bir kanun mevcut değildi. 8 Ocak 1953'te İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde bir konuşma yapan Başbakan Menderes, bazı öğrenci derneklerinin “fiili ve gündelik” politika ile meşgul olduklarını, ancak üniversite muhtariyetini “rencide etmemek” ve zamanla tabii mecrasına gireceklerini ümit ederek kuruluş maksatları dışında faaliyet gösteren öğrenci teşkilatlarına dokunmadıklarını belirtmişti⁷⁴⁸.

Daha sonra, öğrencilerin siyasetle uğraşmalarını doğru bulmayan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, A.Ü. Senatosu'na bir teklif götürerek, öğrencilerin siyasetle uğraşmalarının yasaklanmasını talep etmişti. Bunun üzerine bir açıklama yapan İ.Ü. Rektörü Fahir Yeniçay, üniversite içerisinde bu yolda bir faaliyette bulunmak şartıyla, bir vatandaş olarak öğrencilerinin politika ile uğraşma hakkına sahip olunmasına taraftar olduğunu açıklamıştı. Bu konuda İ.Ü. Talebe Birliği incelemeler yapmaya başlarken MTTB üyelerinden bir kısmı, öğrencilerin siyasetle uğraşmaması gerektiği fikrinin doğru olduğunu ve bu yönde çıkarılacak kanuna karşı olmadıklarını açıklamışlardı⁷⁴⁹.

Bu gelişmeler üzerine, siyaset yapmanın kendilerinin bir hakkı olduğun savunan ve bunun hocaları tarafından da er geç anlaşıl-

746 C., 25.1.1960.

747 C., 7.IV.1960.

748 C., 9.I.1953.

749 C., 1.X.1954.

çağını belirten A.Ü. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti, bir beyanname neşretmişti. Bu beyannamenin ana kısımları şöyledir:

“Başta Anayasa olmak üzere, Medeni Kanun, Cemiyetler Kanunu ve Üniversiteler Kanunu’nun bizlere sağladığı her türlü siyasi haklarımızın Profesörler Kurulu ve Senato’nun vereceği kararla ortadan kaldırılmasına imkan görmediğimiz gibi, bu, onların salahiyetleri dışında bir anayasa davasıdır kanaatindeyiz.

Üniversite öğrencilerinin siyasi haklarını ellerinden almayı düşünen demokratik bir rejimin hüküm sürdüğü defalarca en salahiyetli ağızlardan teyit edilen memleketimizde asla hatıra gelmeyecek bir keyfiyettir.

Hükümetçe hoş karşılanmayacağına inandığımız bu hukuk dışı teklifin üniversite hür havasını bizlerden daha kuvvetle müdafaa ettiğini zannettiğimiz hocalarımızdan gelmesi genç dimağlarımızda derin izler bıraktı.

Üniversite öğrencileri -hukuki esaslara dayanan bütün memleketlerde- yaptıkları umumi toplantılarda her türlü siyasi, fikri faaliyetlerde bulunmaya, hükümetin iç ve dış politikasını tenkit etmeye sahipken, esasen bu kadar geniş olmayan haklarımız, kıymetli hocalarımızca çok görülmez zannederdik. Bizler, girdiğimiz demokratik rejimin esas kaidelerinden olan “her vatandaşın serbestçe düşünüp yazmak, söylemek hakkının memleketimizin münevver tabakasını teşkil eden üniversite öğrencilerinden alınmasına asla razı değiliz”⁷⁵⁰.

Üniversite gençliğinin siyasetle uğraşmaması gerektiğinin tartışıldığı ve bir kanun teklifinin hazırlanmakta olduğunun duyulması üzerine 4 Kasım’da bir tebliğ yayınlayan Ankara Ziraat Fakültesi Talebe Cemiyeti, üniversitelilerin bir münevver ve kanunların siyasetle uğraşmayı kendisine hak tanıdığı bir vatandaş olarak memleket meselelerini bir vazife telakki ettiklerini, üniversitelinin politikasını

750 A.Ü. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti’nin yayınladığı beyanname için bkz.; V., 3.10.1954.

düşünen, araştıran, fikir ve duyuşlarını akademik bilgilerle ölçüp değerlendiren, neticeyi yerinde ve zamanında ortaya koymasını bilen bir kafanın politikasını anladıklarını, siyasetle uğraşmayı bir hak ve vazife olarak telakki ettiklerini açıklamıştı⁷⁵¹.

4 Kasım'daki Ankara Üniversitesi açılışında CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e öğrencilerin büyük tezahüratta bulunması, üniversitede kanunla kaldırılan politikanın fiilen yapıldığı yolunda DP'lilerin tenkitlerini mucip olmuştu. Öğrencilerin siyasetle uğraşmamaları konusu daha ciddi olarak tartışılmaya başlanmıştı. TBMM'de, Burdur Milletvekili Mehmet Özbey, Gülek'e yapılan tezahüratı tenkit etmiş ve hükümetten öğrencilerin siyasetle uğraşıp uğraşamayacaklarını sormuştu⁷⁵².

Üniversiteli gençlerin siyasetle uğraşmasına engel olunması çalışmalarına, kanunlarla verilen bir hakkın geri alınmaması gerektiğini belirterek karşı çıkan MTTF Başkanı Mesut Ülkü, üniversite içinde de olsa kendi fikirlerini temsil edenleri alkışlamasının ferdin en tabii hakkı olduğunu, talebenin üniversite dışında siyasetle uğraşması hakkının alınması halinde daima arzu edilen siyasi olgunluğa erişmiş vatandaşların yetiştirilemeyeceğini söylemişti. MTTF adına konuşan Ülkü, öğrencilerin siyasi haklarının geri alınmasına karşı olduklarını açıklamıştı⁷⁵³.

26.01.1956'da TBMM Bütçe Komisyonu'nda üniversitelerin muhtariyeti etrafında yapılan konuşmalarda DP'liler üniversitelerin günlük politikayla uğraşmamasını savunurken, CHP üniversite muhtariyetinin genişletilmesini istemiş, Hürriyet Partisi'nden Muhlis Efe, öğrencilerin de ilmin ışığı altında siyasi mevzuları ele almalarının tabii olduğunu söylemişti⁷⁵⁴.

751 C., 5.XI.1954.

752 C., 6.XI.1954; V., 6.XI.1954; Zafer, 5.XI.1954.

753 C., 7.XI.1954.

754 C., 27.I.1956.

Bunun üzerine bir açıklama yapan İ.Ü. Hukuk Fakültesi Doçenti Tarık Zafer Tunaya, öğrencilerin siyasetle uğraşmalarını, memleketin geleceği emanet edilecek gençlerin cereyan eden olayları anlayıp açıklayabilmeleri için bir vasıta olarak değerlendirmiş ve öğrencilerin siyasetle meşgul olmalarının faydalı olacağını iddia etmişti⁷⁵⁵.

1959 yılında İ.Ü. Rektörlüğü'ne seçilen Sıddık Sami Onar, üniversite çatısı altında öğrenci kuruluşlarının siyaset yapmalarına karşı olduğunu, ancak fert olarak her gencin siyasetle uğraşabileceğine kani olduğunu belirtmiştir⁷⁵⁶.

2- Öğretim Üyelerinin Siyasetle Uğraşması

Üniversite hocalarının siyasi partilere üye olması veya faal olarak görev yapması konusu özerklik dönemlerinde devamlı olarak tartışılan bir konudur. 1946 sonrasında Akıl Hastalıkları Profesörü Fahrettin Kerim Gökay CHP İstanbul il başkanı olduğu zaman, üniversite buna itiraz etmiş, “aza olabilir, başkan olamaz” hükmünü vermişti. Bunun üzerine Fahrettin Kerim, il başkanlığından istifa ederek üniversitedeki kürsüsünü koruyabilmişti. 1950 yılında da Tıp Fakültesi profesörlerinden Nihad Reşad, DP İstanbul il başkanı olmuştu. O zamanki CHP iktidarı itiraz sesini yükseltmiş, ancak Nihad Reşad'ın milletvekili ve bakan olmasıyla mesele kapanmıştı⁷⁵⁷.

Üniversiteler Kanunu'nda öğretim üyelerinin siyasetle uğraşmalarını yasaklayan bir hükmün bulunmaması dolayısıyla tartışma konusu olan bu husus, özellikle 1953'ten itibaren sıkça tartışılmaya başlanmıştır. 8 Ocak 1953'te İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde bir konuşma yapan Başbakan Menderes, bazı öğretim üyelerinin “fiilî ve gündelik politikaya karıştıkları” halde “muhtariyeti rencide eder endişesiyle ve zamanla tabii mecrasına gireceği ümidiyle” bunları hoş gördüklerini açıklamıştı. Aynı şekilde hürriyeti rencide etme-

755 C., 29.1.1956.

756 C., 3.VII.1959.

757 Eski Bir Öğretmen (Hasan Ali Yücel), “Üniversite ve Politika”, C., 19.1.1953.

mek için maksatları dışında faaliyet gösteren öğrenci teşkilatlarına da dokunulmadığını ilan etmişti⁷⁵⁸.

Bu konuda bir açıklama yapan İ.Ü. Rektörü Kazım İsmail Gürkan, dünyada tek tip bir muhtariyetin olmadığına dikkat çekerek, İstanbul Üniversitesi öğretim organları için politikayla uğraşmak meselesi mevzubahis olmadığını, gündelik ve aktif politikaya geçmemek şartıyla, bir vatandaş olarak sosyal mevzularda öğretim üyelerinin fikirlerini söyleyip yazdıklarını söylemiştir. Gürkan'a göre, gündelik ve aktif politikaya geçmemek şartıyla öğretim üyelerinin fikir beyan etmeleri biraz da onların vazifeleridir ve buna mani olmayı üniversite yönetimi aklından bile geçirmemektedir⁷⁵⁹. İ.Ü. Rektörü Gürkan bu sözleriyle, başbakanın bazı hocaların gündelik siyasete karıştıkları yolundaki sözlerini kendi üniversitesi adına ret ediyor ve başbakanla aynı görüşü paylaşmadığını ortaya koyuyordu.

Öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları ve faaliyet göstermeleri hakkında kanuni hiçbir hükmün bulunmadığını, öğretim üyelerinin gündelik siyasetle uğraşmalarına karşı olan DP hükümeti, 3936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 46 maddesinin D bendini değiştirerek, hocaların fiilî politikadan uzaklaştırılmalarını kararlaştırdı. Hükümet tarafından BMM'ye sevk edilen değişiklik ile "siyasi teşekküllerde fiilî vazife alanlar ve 3936 Sayılı Üniversiteler Kanunu'nun üçüncü maddesinin E fıkrasının⁷⁶⁰ cevaz verdiği hudutlar dışında neşriyatta veya beyanatta bulunanların üniversite üyeliğinden çıkarılmasını hedeflemiştir.

TBMM Milli Eğitim Komisyonu'nda kabul edilen bu değişiklik, muhalefet ve özellikle CHP tarafından şiddetle tenkit edilmişti. Öğretim üyelerinin siyasetle meşgul olmalarını önleyen kanun tasarısının bir ihtiyaç için değil, "bir gayeyi istihdaf ettiği" hakkındaki iddialara cevap veren Milli Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak, bu

758 C., 9.1.1953.

759 C., 15.1.1953.

760 Ü.K. 3/E aynen şu şekildeydi: "Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici bilim verilerini sözlü ve yazılı ile halka yaymak."

iddiaları yalanlamıştır. Burçak'a göre, üniversite öğretim üyelerinin siyasetle meşgul olmalarını önlemek üzere hazırlanan tasarı bir ihtiyacı karşılamaktadır, "Bizzat üniversite senatosu bu ihtiyacı duymuş ve hatta bu hususta bir karara varmıştır. Fakat alınan karar, müeyyideden mahrum olduğu için tatbik edilememiştir"⁷⁶¹.

02.07.1953'te mecliste yapılan uzun müzakereler neticesinde tasarı kanunlaştı ve üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları, aktif olarak faaliyette bulunmaları ve günlük politika ile yazı ve beyanlarda bulunmaları yasaklandı. Bu yasağa uymayanların öğretim üyeliğinden çıkarılması kanuni hale getirildi ve bu halde olan hocaların üniversite öğretim üyeliğinden çıkarılması için yetki üniversite senatolarına verildi⁷⁶².

1956 yılına gelindiğinde DP, üniversitelerin günlük siyasetle uğraştıklarını ve bunun zararlı olduğunu ileri sürerken, CHP ve Hürriyet partileri üniversitelerin politikayla uğraşmalarının gerektiğini savunuyorlardı. 26 Ocak 1956 TBMM Bütçe Komisyonu'nda, üniversiteler bütçesi görüşülürken konuşma yapan DP'li Milletvekili Ahmet Tokuç, bir öğretim üyesinin inandığı fikirleri söylemesinin bir hak olduğunu, ancak "bu fikirlerin politika cübbesine bürünmesinin" bizzat üniversiteye zarar vereceğini belirtmişti. Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel de üniversitede günlük politikayla uğraşılmasının caiz olmadığını söylemişti. Buna karşılık CHP'den Ahmet Bilgin, üniversitelerin her türlü fikir cereyanlarını tahlil etmesi gerektiğini ve muhtariyetin genişletilmesini savunurken; Hürriyet Partisi'nden Muhlis Ete de üniversite hocasının politikayla uğraşmasının tabii olduğu gibi, üniversite öğrencilerinin de ilmin ışığı altında siyasi mevzuları ele almasının doğal olduğunu savunmuştu⁷⁶³.

Bu hadiseler üzerine bir açıklama yapan İ.Ü. Hukuk Fakültesi Doçenti Tarık Zafer Tunaya, üniversitelerin siyasetle uğraşmasını

761 V., 20.7.1953.

762 V., 22.7.1953; C., 22.7.1953.

763 C., 27.1.1956.

ne sokak gösterileri ve ne de hükümet etme olarak anladıklarını, bir hoca için siyasetin “siyasi olayların, yani iktidarla ilgili olayların objektif, ilmî bir surette incelenmesi” olduğunu belirtmişti⁷⁶⁴.

İlim adamının tarafsız olması gerektiğini, ancak bu tarafsızlığın kanaatsizlik demek olmadığını belirten Dr. İsmet Giritli, üniversite mensuplarına memleket meseleleri üzerinde düşünmek ve serbestçe fikrini ifade etmek hürriyeti tanınmazsa, bütün içtimai ve siyasi ilimler kürsülerinin tamamen felce uğrayacağını, her öğretim üyesinin kendi ilmine veya faaliyet sahasına girdiği nispette söz hakkının olması gerektiğini söylemişti. Giritli, bir örnek olarak, bir hukuk hocasının yürürlüğe sokulmak istenen veya sokulan uygulamaların, olması gereken olup olmadığını değerlendirmek mecburiyetinde olduğunu izah etmiş ve bunun partililik olmadığını izah etmişti⁷⁶⁵.

Üniversitelilerin günlük politikada böyle konu olmasının talihsizlik olduğunu, bir ilim müessesesinin politikalarda koz olarak kullanılmasının hata olduğunu ve üniversitelerin bunun dışına ve üstüne çıkması gerektiğini belirten Cahit Tanyol, üniversitelerin siyasi otoriteye karşı kontrol kuvvetlerinden biri olması gerektiğini, yükseliş dönemi Osmanlı döneminde medreselerin siyasi otoriteyi kontrol eden kuvvetlerden biri ve hatta en kuvvetlisi olduğunu söylemişti. Gerçek demokrasinin partilerden çok ilmî ve mesleki teşekküllerin muvazene unsuru olmasıyla kurulabileceğini, üniversite için ana davanın fikir hürriyeti olduğunu, fikir hürriyeti deyince, bunu dar manada siyasi otoriteyi tenkit manasıyla anlaşılmasında gerekmemektedir. Üniversitelerin TBMM’yi kontrol edemeyeceğini belirten Tanyol, üniversitedeki muhtariyetle idare edilen yapısını şöyle tasvir etmektedir: “Kendi elemanlarına en ufak tenkit hakkı tanımayan hiziplerin teşekkülüne imkan veren memleket huzurunda üniversitenin idari mekanizmasını tenkit etmeyi suç sayan, elemanları arasında bir kışla hiyerarşisi yara-

764 C., 29.I.1956.

765 İsmet Giritli, “İlim ve Siyaset”, V., 3.II.1956.

tan Üniversiteler Kanunu'nu bugün müdafaa etmek gerçekten de muhtariyetin manasını bilmemek olur. Üniversite milli bir müessesedir ve bu bakımdan da Türk milletine umumi efkara açıkça hesap vermek mecburiyetindedir”.

Üniversitelerin kendi içinde hür olması gerektiğini belirten Tanyol, üniversitelerin tavırlarını tenkit ederek, sansasyonel beyanatlarla üniversitelerin parti politikacılarının ihtiraslarına alet edildiğini belirtmektedir⁷⁶⁶.

Siyaseti pratik siyaset ve ilmi siyaset olarak ikiye ayıran İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Tarık Zafer Tunaya, ilmî anlamda siyaseti; siyasi, içtimai, iktisadi vakaların ilmî bir metotla incelenmesi olduğunu, vakalar arasında değişmez münasebetler kaide ve kanunlar çıkarmak suretiyle olmuşu ve olacağı açıklamaya çalıştığını ve siyasi olayları inceleme, ilmî metotlarla araştırma yapmanın “siyaset yapmak” olmadığını kaydetmiştir⁷⁶⁷.

1959 yılında İ.Ü. rektörü seçilen Sıddık Sami Onar, üniversite çatısı altında politika yapılmasına karşı olduğunu belirtmiş ve fert olarak politika ile uğraşılabileceğini söylemişti⁷⁶⁸. İlimin siyasetin üstünde olduğunu belirten Onar, ilim ile siyaset arasında kati bir hudut çizmeye bir kriter bulunamayacağını belirterek şunları söylemiştir; “Siyaset ilmin içinde çalışmaya mecbur olduğu bir vasıta dır... İlim siyasetin üstündedir ve ona rehberlik eder, bir meşgale vazifesi görür. İlim, siyasetin ifadesi olmadığı için onun emir ve direktifi altında değildir. Üniversite profesörü ilmin mevzuuna girdiği için siyasi hadiselerle tabii olarak meşgul olur, fakat bir hakim olmadığı için siyaset adamlarının şahıslarıyla meşgul olmaz. Olduğu zaman fonksiyonunun dışına çıkmış ve günlük manada siyaset yapmış olur”⁷⁶⁹.

766 Cahid Tanyol, “Son Hadiseler ve Üniversite Hürriyeti”, C., 3.2.1956.

767 T. Zafer Tunaya, “Üniversite ve Siyaset”, C., 8.3.1956.

768 C., 28.4.1959.

769 C., 3.11.1959.

DP, 21 Temmuz 1953 tarihinde, 1946 Üniversiteler Kanunu'nun 46. maddesinin (d) fıkrasını değiştirerek siyasi yayınlarda ve beyanlarda bulunanların üniversite öğretim üyeliklerinden çıkarılmasını kanunlaştırdı⁷⁷⁰. Bu, üniversitede de hoş karşılanmadı ve tartışmalara yol açtı.

DP'ye göre öğretim üyelerinin politika ile uğraşmaları zararlıdır. Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu, öğretim üyelerinin politikayla uğraşmalarının yalnız ilmin haysiyetini yıkmakla kalmadığını, politika yapan hocaların üniversitenin muhtar ve ilmî yapısına zarar vereceğini açıklıyordu.

DP'lilerin aksine CHP'liler, ilim adamlarının politikaya karışabileceklerini savunuyorlardı. CHP Milletvekili Turhan Feyzioğlu, hür ve demokratik ülkelerde ilim adamlarının kaderlerinin siyaset adamlarının eline verilemeyeceğini ve hürriyeti sevenin ilim ışığından korkmayacağını söylüyordu. Yine CHP'li Emin Soysal, ilmî ve idari muhtariyetin üniversitelerde icaplarıyla verilmesini savunurken, CHP'nin diğer bir Milletvekili Muammer Akpınar, üniversitenin politikaya karışmaya mecbur olduğunu savunuyordu⁷⁷¹.

İ.Ü. öğretim üyelerinden Tarık Zafer Tunaya'ya göre; sosyal bilimleri öğreten bir üniversite hocasının laboratuvarı, sosyal ve siyasi hayattır. Eğer o hoca etrafında cereyan eden olaylara eğilmezse, onları ilmî bir metotla incelemese, onları objektif bir açıdan yorumlamazsa vazifesini yapmıyor demektir. Tunaya'ya göre, bir öğretim üyesi pratik siyaset yaptığı zaman ise, bir ilim değil, sanat icra ediyor demektir. Siyaset sanatının icra edileceği yer, elbette ilim kürsüsü değildir⁷⁷². Böylece Tunaya, öğretim üyesinin ilmî olarak siyasetle uğraşabileceğini, ancak pratik olarak siyaset sanatıyla meşgul olmayacağını ifade etmektedir.

770 Tefvîk Sadullah, "Evdeki Evlat", C., 7.VII.1960.

771 C., 15.I.1960.

772 T. Zafer Tunaya, "Üniversite ve Siyaset", C., 28.I.1960.

H- DP'lilerin Üniversite ve Muhtariyete Bakışları

DP iktidarı döneminde, CHP ve İsmet İnönü devamlı olarak üniversite muhtariyetini savunmakla ülke aydınlarının minnettarlığını kazanmıştı. Muhtariyetten ne kastettiğini açıklamasa da CHP'nin anlayışı "sadece üniversite mensuplarının siyasi iktidar karşısında bağımsızlığı manasına geliyordu"⁷⁷³. DP, CHP'nin üniversitenin muhtariyeti hususundaki hassasiyeti ve tavırlarından rahatsız oluyordu. DP'li Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu'nun ifadesiyle, "Muhalefet Partisi (CHP) üniversitelerin koruyucu melege halinde gürültüler" çıkarmakta ve "muhtariyetin zedelendiği" hususunda iddialar ortaya atmaktadırlar.

DP'li Milli Eğitim Bakanı Benderlioğlu'na göre;

- Muhtariyet, muhalefet partisi CHP tarafından suiistimal edilerek devamlı tartışma konusu yapılmaktadır.

- Üniversite muhtariyeti politikacılar için "bir tahlisiye simidi" olmaktan çıkarılmalıdır.

- 14 yıldan beri muhtariyete uzaktan yakından maksatlı bir elin uzatılmadığı, üniversitelerin abideleşmiş hüviyetiyle ayakta durmalarıyla sabittir.

- Muhtariyetle ilgili münakaşalar, dedikodular, muhtariyete el atıldığından değil, böyle bir hareket varmış hissini meydana getirmek ve telkin etmek kastıyla ortaya atılmıştır.

- Üniversitede öğretim üyesi yetiştirmede adil ölçüler kullanılmalı ve klikleşmeler olmamalıdır.

- Partizan ilim adamları ilmin haysiyetini yıkar, üniversitenin muhtariyet ve ilmî hüviyetine zarar verir.

- Ülkenin ilerleme ve gelişmesi için üniversite hükümetle işbirliği yapmaya mecburdur. Üniversiteler daha fazla randıman vermek için hükümetle işbirliği yapmalıdır.

773 Cahit Tanyol, "Demokrasi ve Partizanlık", C., 22.VII.1960.

- Asayiş kuvvetleri ihtiyaç olduğunda her yere girer.

- Dünyanın neresinde olursa olsun ve ne türlü muhtariyete sahip olursa olsun, hiçbir üniversite devletin ve hükümetin üstünde bir kuvvet değildir.

Üniversite ile iktidar arasında işbirliğini sağlamak için milli eğitim bakanının üniversiteleri denetleme yetkisi üniversiteler lehine genişletilebilir⁷⁷⁴.

Üniversitelerin kendisine bağlı olduğu milli eğitim bakanının bu ifadelerinden DP iktidarının üniversite muhtariyetine karşı olmadığı, ancak muhtariyetin ve üniversitelerin kendilerine karşı kullanılmasından rahatsız olduğu anlaşılmaktadır.

Fakat üniversitede öğrenci olaylarının patlak vermesi ve polis üniversiteye girmesi, tartışmalar meydana getirmiştir. 12 Nisan 1960'ta İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin irticayı tel'in maksadıyla miting düzenlemek istemesine, irticanın olmadığı gerekçesiyle İstanbul Valiliği'nin izin vermemesi üzerine, öğrenciler üniversite bahçesinde sessiz bir yürüyüş yapmak istemişlerdir. Valilik, yürüyüşe engel olmak için polisleri üniversite bahçesine göndermiş ve öğrencileri dağıttırıştır.

Bu hadiseler üzerine üniversite muhtariyetine müdahale edildiği hususunda tartışmalar meydana gelmiş ve DP'li İstanbul Valisi Ethem Yetkiner bu konuda açıklamalar yapmıştır;

- Memlekette irtica yoktur, irticanın olduğunu söyleyenler onu siyasete alet yapmak istemektedirler.

- İzinsiz yürüyüş yaparak, her ne pahasına olursa olsun, hükümete karşı gelmek isteyenler üniversite bahçesinde de olsa derhal dağıtırlar. Bu bir ülkedeki kanun hakimiyetinin göstergesidir.

- Kanunun ihlal edildiği her yerde polis vazifesini serbestçe yapar. Mülki ve adli amirlerden gayri hiç kimseden izin almaya mec-

774 Benderlioğlu'nun bu beyanati için bkz.; C., 15.1.1960.

bur değildir. Kanunsuz toplantı herkesin serbestçe girip çıktığı üniversite bahçesi değil de binanın içi de olsa polis oraya da girer ve vazifesini yapar. Bunun hükümetin “hürmet ettiği” üniversite muhtariyetiyle ilgisi yoktur.

- Üniversite muhtariyeti, suçluların üniversite içine sığınabilmeleri demek değildir⁷⁷⁵.

Güvenliği sağlamak noktasından olaya bakan Vali Yetkiner, kanunsuzluk olduğu yere, muhtariyet bile olsa rektör ve dekanlardan izin almadan polisin üniversiteye girebileceğini savunmakta ve güvenliğinin muhtariyetle ilgisi olmadığını belirtmektedir. Yetkiner de muhtariyete karşı olmayıp, muhtemelen kanunsuz toplantılara ve suçluların barındırılmasına alet edilemeyeceği görüşündedir.

Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu da lüzum hasıl olduğunda polisin üniversiteye girebileceğini, dünyanın neresinde olursa olsun ve ne tür bir muhtariyete sahip olursa olsun, hiçbir üniversitenin “devletin ve hükümetin üstünde” bir kuvvet olmadıkları görüşündedir⁷⁷⁶.

Üniversitelerden iktidarı hedef alarak “hürriyet” istekleri karşısında en sert konuşmayı yapan ve üniversitelerin muhtariyetlerini kötüye kullanarak DP’ye muhalefet yaptıklarını söyleyen Başbakan Adnan Menderes’tir. Menderes’in 18 Mayıs 1960’ta Manisa Turgutlu’da yaptığı bu konuşma aynen şöyledir⁷⁷⁷

“Üniversite hocaları 1946’da nerede idiler? O zaman çocuk muydular? Onlar o zamanlarda hürriyet ve demokrasi hakkında talebelerine ve halka aydınlatıcı malumat verdiklerini ispat etsinler, ben şimdi hürriyet diye bağırın o hocalar önünde özür dileyeyim.

Onlar üniversiteyi, kin setleriyle çevrilmiş bir papalık zannediyorlar. Hayır, sırası gelince onların kürsülerinin dibine kadar gelerek

775 Vali Ethem Yetkiner’in bu fikirleri için bkz.; C., 13.I.1960.

776 C., 15.I.1960.

777 Menderes’in bu konuşması için bkz.; C., 19.VI.1960.

ne yapıyorsunuz diye sorarlar. Bunlar, cübbelerini bir zırh gibi sırtlarına geçirirler ve devletin işlerine karışırlar.

Ne imiş? Muhtariyet varmış. Olur mu bu?

Ben onlara hatırlatırım. Bugün hürriyet, hürriyet diye bağırانlara, eski devirde tek parti hakimiyetinin nazariyelerini okuturlarken nerede idi bu hocalar? Onlar benim bu sözlerimi dinleyince mahcup olacaklardır. Şimdi ise fırsatçılık, kaptıkacılık yaparlar. Hürriyet kahramanı geçinirler. Yağma yok.

Nedir o Üniversite Senatosu? Bir sürü genç elemanını nefes aldırmaz hale gelmiştir. Onlar evvela üniversite içinde hürriyeti kaldırmışlardır. Şimdi bana kızarlar. Ama onların bu teşebbüsleri hüsrana uğrayacaktır. Unutmasınlar ki bu hareketleriyle Adnan Menderes'i değil, DP iktidarını değil, bütün Türk milletini tek vücut halinde karşılarında bulacaklardır."

Menderes bu konuşmasıyla üniversitenin muhtariyetine değil, tarafgirlik olarak kullanılmasına karşı çıkmakta, DP iktidarına karşı hürriyet isteyen üniversitelileri ikiyüzlü ve fırsatçı olarak vasıflandırmaktadır. Menderes, üniversitenin muhtariyetinin elinden alındığı 1946'ya kadarki dönemde neden hürriyet ve muhtariyet istemediklerini nazara vererek, muhtar üniversite hocalarını sahte hürriyet kahramanı ilan etmektedir. Ayrıca Menderes, üniversitelerde kliklerin oluştuğu, genç elemanların mağdur edildiği ve hürriyet isteyenlerin üniversite içinde hürriyeti kaldırdıklarını söylemektedir.

Kısacası DP, idari muhtariyete ve öğrencilerin siyasete karışmalarına karşı çıkan Necmettin Önder ve Kemal Serdaroglu⁷⁷⁸ gibi bazı üyeleri dışında özellikle milli eğitim bakanları ve başbakan düzeyinde ilmi ve idari özerkliğe değil, özerkliğin DP aleyhine kullanılmasına karşıdır.

IV- DP HÜKÜMETİ'NİN KENDİSİNE MUHALİF OLAN ÜNİVERSİTELERE KARŞI AKADEMİLERİ TEŞKİLATLANDIRMASI

Üniversitelerin, DP iktidarına karşı tavır almaları karşısında, Menderes Hükümeti'nin üniversiteler dışında öğretim yapan akademileri üniversite modeline göre teşkilatlandırıldığını görüyoruz.

İlk defa 16 Ocak 1883'te Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi adıyla kurulan İstanbul Akademisi'nde; banka, sigorta, borsa ve muhasebe Fransızca olarak okutulmuştu. 1908'de, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde Maliye, İstatistik ve Medeni Hukuk disiplinleri ilave edilmiş ve 1915'te Şehbenderlik (konsolosluk) ve sanayi gibi uzmanlık dalları da akademi programına dahil edilmişti. 1925 yılında yapılan düzenlemelerde, "Ecole des Hautes Etudes Commerciales"den esinlenerek akademinin adı Ulum-ı Âliye-i Ticariye olarak değiştirildiği gibi, akademik kariyer oluşturularak Müderris (Profesör) ve müderris muavinliği (Doçent) unvanları ihdas edilmiştir. 1938'de İktisat Vekaleti'nden ayrılarak Maarif Vekaleti'ne bağlanan bu kurumun adı Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'na dönüştürüldü⁷⁷⁹. 1945 yılında İzmir'de, 1954'te Ankara'da ve 1958 yılında Eskişehir'de Yüksek İktisat ve Ticaret okulları açılmıştır⁷⁸⁰.

Yüksek İktisat ve Ticaret okullarının, bir yüksekokul niteliğinden üniversiteye dönüşmesindeki en önemli adım TBMM'de 8 Haziran 1959 tarihinde kabul edilen 7334 sayılı İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu ile olmuştur⁷⁸¹. Bu kanun ile akademilere "ilmi muhtariyet" verilmiş ve akademiler eğitim-öğretim ile araştırma yapan birer "akademik" kurum haline getirilmişlerdir⁷⁸².

779 Geniş bilgi için bkz.; Nihad S. Sayar, *Asırlık Kuruluşumuzun Tarihi Gelişmesi (1883-1978)*- İstanbul İTİA, İstanbul 1978.

780 Orhan Oğuz, "Akademiler", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul 1983, s. 338-341.

781 7334 sayılı İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu için bkz.; RG, 15 Haziran 1959.

782 İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri Kanunu (İTİAK), m. 1.

Esas olarak İstanbul Darülfünunu'nun özerk yapısından etkilenerek 1928 yılında özerklik verilen Yüksek Mühendis Mektebi'nin statüsüne uyan⁷⁸³ İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri (İTİA)'nın üst kuruluş itibarıyla yani Akademiler Arası Kurul, 1946'da özerkliği getiren Üniversiteler Kanunu'na uygun olarak düzenlenmiştir⁷⁸⁴. Bu tarihte, akademiler henüz fakültelere ayrılmamış olup ve her bir akademi bir nevi fakülte niteliğinde bulunmaktadır. Bu açıdan her bir akademi bir üniversite değil, birer fakülte konumundadır.

İTİA'nın Amacı

- Öğrencilerini iktisadi, ticari ve mali sahalarda ilmî ve tatbiki bilgilerle mücehhez, milli gayelere bağlı seciyeli vatandaşlar yetiştirmek.

- İktisadi kalkınma için mütehassıs elemanlar hazırlamak⁷⁸⁵.

İTİA Profesörler Meclisi

Akademideki bütün profesörler ile müstakil ders vermekle görevli doçentlerden oluşmaktadır.

Görevleri:

- Akademide kürsü ve enstitülerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesi ile sair akademik çalışmalar hakkında karar vermek.

- Talimatnameye göre, akademi reisi ile öğretim üyeleri ve yardımcıları ve yabancı profesör veya görevlisi olarak görev yapacak olanları seçmek.

783 İstanbul Darülfünunu'nun özerk yapısının diğer yüksek öğretim kurumlarına tesirleri kısmında yer alan Yüksek Mühendis Mektebi bahsine bakınız.

784 1946 Üniversiteler Kanunu'na göre yapılan düzenlemeler kısmının üniversitelerin bağlı olduğu kurum bahsine bakınız.

785 İTİAK, m. 2.

- Yabancı ülkelere gönderilecek öğretim üye ve yardımcılarını seçmek.

- Öğretim üye ve yardımcılarının disiplin işlerine bakmaktır⁷⁸⁶.

İTİA İdari Heyeti

İdare Heyeti reis ile Profesörler Meclisi'nin seçeceği üç üye ile müstakil ders veren bir doçentten oluşmaktadır.

Görevleri:

- Akademiler Arası Heyet ve Profesörler Meclisi kararları ile talimatnamelerin hükümlerini yerine getirmesini sağlayacak karar ve tedbirleri alır.

- Kayıt-kabul, öğretim ve imtihanlarla ilgili kararlar verir ve İTİA Reisi'nin havale edeceği işleri karara bağlar⁷⁸⁷.

İTİA'da en yetkili idari kuruluş olan İdari Heyet'in, İTİA Profesörler Meclisi tarafından seçilen ve müşterek kararla tayin edilen reis dışında dört üyenin sadece seçilmiş üyelerden oluşması, akademilerin kendi kendilerini yönetme imkanı sağlama açısından son derece önemli ve dikkate değer bir oluşumdur.

Akademi Reisi

Akademi Reisi, akademi ordinaryüs profesörü veya profesörleri arasından, Profesörler Meclisi tarafından seçilerek, maarif vekili tarafından teklif edilecek ve müşterek kararla tayin edilecektir.

Akademi Reisi; Profesörler Meclisi ve İdare Heyeti'ne başkanlık ederek, akademinin idaresine ait her türlü işleri görecektir ve Profe-

786 İTİAK, m. 4-5.

787 İTİAK, m. 6-7.

sörler Meclisi'nce verilen kararlardan yeni tahsisat ve kadroya ihtiyaç gösterecek olanları Maarif Vekaleti'ne arz edecektir⁷⁸⁸.

Akademiler Arası Heyet

Bütün akademilerin bir üst kuruluşu olan Akademiler Arası Heyet; maarif vekilinin başkanlığında, akademi reisleriyle her akademinin Profesörler Meclisi tarafından kendi üyeleri arasından mutlak çoğunlukla iki yıl için seçilecek üçer profesörden oluşacaktır. Akademiler Arası Heyet toplantılarına; Maarif Vekaleti Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarı, Talim ve Terbiye Reisi veya seçeceği bir aza ile Ticaret Öğretim Müdürü tabii aza olarak iştirak edeceklerdir.

Akademiler Arası Heyet; akademilerdeki öğretime, ülkemizin iktisadi ve ticari gelişmesini göz önünde tutarak yeni şekil verecek; eğitim, öğretim ve disiplin işlerine ait nizamname ve talimatnameler hazırlayarak Maarif Vekaleti'nin tasdikine sunacaktır⁷⁸⁹.

Öğretim Üyeleri Seçim ve Tayini

Akademilerde ordinaryüs profesör ve profesörlerin tayini, profesörler kurullarının seçimi ve maarif vekilinin teklifiyle müsterek kararla gerçekleştirilecektir. Doçentlerin tayini ise profesörler kurulunun seçimi üzerine Maarif Vekaleti'nce yapılacaktır. Öğretim üyelerinin, meslekten çıkarma dahil her türlü disiplin işleri Profesörler Meclisi tarafından incelenerek karara bağlanacaktır⁷⁹⁰.

Görüldüğü gibi, DP iktidarı doğrudan Maarif Vekaleti'nin idaresinde olan Yüksek İktisat ve Ticaret okullarını üniversite tarzında teşkilatlandırarak, onlara ilmi özerklik ve fiili idari özerklik vermiştir. DP iktidarı elinde bulunan yetkileri esas olarak akademilerin

788 İTİAK, m. 5, 8-9.

789 İTİAK, m. 5, 10-11.

790 İTİAK, m. 19, 24.

Profesörler Meclisi'ne devrederek yüksek öğretim kurumlarında özerkliğe karşı olmadığını ortaya koymuştu. Tabii, kendi iktidarına karşı tavır alan ve bu sahada tek olan üniversiteler karşısında onları dengeleyecek üniversite tarzında yeni bir müessese ortaya çıkardıklarını da unutmamak gerekir.

V- MUHALEFETTEKİ CHP İLE ÜNİVERSİTELERİN İLİŞKİLERİ

1946'da üniversitelere muhtariyeti tekrar vererek, üniversitelilerin sempatisini kazanan CHP, kısa süre içinde özerklik konusunda tartışmalara sebep olmuş ve 1949 yılında bizzat İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar tarafından CHP'li hükümet şiddetle tenkit edilmişti⁷⁹¹.

1950'deki seçimlerle DP'nin iktidara gelmesi üzerine muhalefete düşen CHP, üniversiteler ve üniversite öğrencileri ile sıkı münasebetler kurmaya başlamıştı. Bu konuda ilk defa tespit ettiğimiz gelişme CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün, 1951 Ekim'inde İstanbul'da bir kısım üniversite gençleri ve teşekkülleriyle görüşmesidir. CHP'nin bu tavrı, üniversite gençliğini politikaya karıştırmak manasına geldiği noktasında tartışmalara sebep olmuş ve iktidardaki DP'liler ve onlara yakın basın organlarında gençlerin politikaya atılmalarının zararları gündeme getirilmişti⁷⁹².

1952 yılı sonlarında CHP lideri İsmet İnönü, İstanbul'da yaptığı basın toplantısında, artık üniversite muhtariyetine de tecavüz edildiğini ve buna karşı mukavemet için bir mücadele açıldığını ileri sürmüştü. Bu iddia üzerine A.Ü. Rektörü Ekrem İzmen, İ.Ü. Rektörü Kazım İsmail Gürkan ve İ.T.Ü. Rektörü ile Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri yaptıkları açıklamalarla İnönü'nün iddialarını yalanlamışlardı. Hatta İ.T.Ü. Rektörlüğü üniversite öğretim üyeleri arasın-

791 CHP Dönemi Muhtariyet Tartışmaları kısmına bakınız.

792 SP, 22 Ekim 1951.

da bir anket düzenlemişti. Anket sonucu, öğretim üyeleri İnönü'yü tekzip etmişlerdi⁷⁹³.

Hükümetin öğretim üyelerinin günlük politika hakkında yazı yazması ve beyanatta bulunmasını yasaklamak için meclise getirdiği kanun tasarısına CHP büyük tepki göstermiş ve DP'li hükümeti üniversitelerin muhtariyetine set çekmekle suçlamıştı⁷⁹⁴.

Üniversiteli gençler ile iyi ilişkiler kurmaya çalışan CHP, 1953-54 öğretim yılının açılışı için üniversite yönetimiyle anlaşmazlık dolayısıyla ayrı ve alternatif bir tören düzenleyen İ.Ü. Talebe Birliği'nin toplantısına, rektörlüğün düzenlediği açılış merasiminde olduğu gibi CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve CHP İstanbul İl Başkanı İlhami Sancar katılmışlar ve CHP'yi temsil etmişlerdi⁷⁹⁵.

DP iktidarının 1953 yılında siyaset yapan ve siyasi beyanatta bulunan öğretim üyelerinin görevlerine son verilmesini kanunlaştırması üzerine, CHP "muhtariyet" gerekçesiyle üniversitelerin iktidara karşı tavırlarını daha açık bir şekilde desteklemeye başlamıştı. CHP'nin 1954 Kongresi'nde alınan kararlar arasında üniversitelerin özerkliğinin sağlanması maddesi de vardır⁷⁹⁶.

04.11.1954'te Ankara Üniversitesi'nin açılışına katılan CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'e öğrenciler büyük bir tezahüratta bulunmuşlardı. Bundan DP'liler büyük bir rahatsızlık duymuşlardı. Bu meyanda DP'yi destekleyen *Zafer* Gazetesi'nde M. Faik Fenik tarafından yazılan başmakale ile üniversitenin açılışında Gülek'e "tertib-i nümayişler yapıldığı" gündeme getirilmiş ve şu görüşlere yer verilmiştir;

"Üniversite mi açıldı, yoksa Halk Partisi'nin yeni bir partizan kampanyası mı? Biz, üniversitelerimizi her türlü politika mülhaza-

793 C., 18 Kasım 1952.

794 Vatan, 22 Temmuz 1953; C., 22 Temmuz 1953.

795 Vatan, 3.11.1953.

796 Tevfik Çavdar, "Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980)", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. VIII, İstanbul 1983, s. 2028.

larının üstünde ve yalnız ilimle baş başa bırakmak, onun tertemiz ve nur dolu kaynağından tutmak için çalıştıkça, bunlar mütemadiyen aksi hareket etmekte ve mutlaka bir partizanlık yaparak ortalığı bulandırmaya bakmaktadırlar.

DP iktidara geldiği zamandan beri her sene üniversitenin açılışını bir hadise vesilesi yapmışlardır. Bu sefer de yine aynı şahıslar, aynı şekilde sözü ayağa düşürmeye çalışmışlardır. Fakat artık yeter. Sabrımız, müsamahamız da ne dereceye kadar dayanacaktır.

Üniversite bir miting yeri değildir, bir nümayiş sahası hiç değildir. Alakalıları vazifeye çağırarak zamanı çoktan gelmiştir. Bu anarşik hale son verilmesi için ciddi tedbirler alınmalıdır.

Biz asil üniversite gençliğini bu gibi hareketlerden tamamıyla tenzih ederiz. Bu nümayişler, üniversitede politika yapmayacağına şeref sözü verdiği halde, bu sözü yerine getirmeyen eski profesörün kışkırtmalarına kapılanlar olabilir. Babaları Halk Partili olan, onların yoluna sapan çocuklar olabilir.

Üniversitede kanunla kaldırılan politikanın fiilen yapılmasına müsaade edilmemesi gerekir.”⁷⁹⁷

Ankara Üniversitesi’ndeki bu hadise üzerine, üniversite öğrencileri ile CHP arasındaki diyalogdan rahatsız olan DP’nin, üniversite öğrencilerinin siyasetten men edilmesi için bir kanun tasarısı hazırladığı haberleri yayılmaya başlamıştı⁷⁹⁸. Bu konu DP’li Mehmet Özbey tarafından meclis gündemine getirilmişti⁷⁹⁹.

Bu gelişmeler üzerine bir açıklama yapan MTTF Genel Başkanı Mesut Ülkü, Kasım Gülek’in alkışlanmasını normal karşılayarak, üniversitelerden siyaset yapma hakkının geri alınmamasını istemiş ve “demokrasi dünyasında bir ferdin, inandığı fikirleri temsil eden

797 Mümtaz, Faik Fenik, “Bu Nümayişlere Göz Yummayız”, *Zafer*, 5.11.1954.

798 C., 6.11.1954.

799 Vatan, 6.11.1954.

şahısları alkışlaması en tabii hakkıdır ve alkışlama hadisesi ise siyaseti üniversiteye sokmak demek değildir” açıklamasını yapmıştı⁸⁰⁰. Bu açıklamalarda Ankara Üniversitesi’nin bazı öğrencilerinin CHP’ye doğru temayül ettiklerini ortaya çıkarmakta ve bundan da DP’lilerin rahatsız oldukları anlaşılmaktadır.

Üniversitelerin iktidar ile muhalefet arasında bir tartışma konusu olacağını gören Cahit Tanyol, üniversitelerin parti politikalarının saflarında bir hücum ve müdafaa konusu haline getirilmemesini, üniversitelerin kendi dava ve meselelerini “siyasi muhalefetin istismar konusu” yaptırmamalarını istemişti⁸⁰¹.

26.01.1956’da TBMM Bütçe Komisyonu’nda yapılan tartışmalarda, CHP ve Hürriyet partileri öğretim üyelerinin siyasetle uğraşmalarının tabii olduğunu belirtirken, DP, üniversitelerin gündelik politikayla uğraşmamalarını savunuyordu. Bu istikamette konuşan Konya DP Milletvekili Hamdi Ragıp Atademir, CHP’yi adres göstererek, öğretim üyelerinin muhtariyeti siyasi partilerin gayelerine hizmet manasına aldıklarını ve “üniversiteleri siyasi partilerin (yani CHP’nin) uşaklığından kurtarmak lazım geldiğini” söylüyordu⁸⁰².

26.02.1956’da Maarif Vekaleti bütçesi müzakereleri esnasında, bizzat Başbakan Menderes’in üniversite mensuplarının gündelik politika ile uğraştıklarını, yeni bir kanunla üniversitedeki kliklerin temizlenmesi gerektiğini söylemişti. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, üniversiteleri savunarak şunları söylemişti: “Üniversite muhtariyetini biz dava olarak takip ediyoruz. İlim adamı fikirlerinden dolayı günlük politika bahane edilerek iz’ac edilmesin, zarar görmesin. İlimin hürriyeti ve ilim adamının emniyeti idari ve siyasi tesirleri karşı mahfuz bulunmalıdır”.

800 Vatan, 7.11.1954.

801 Cahit Tanyol, “Üniversite Meselesi”, C., 23.11.1954.

802 C., 27.1.1956.

Osman Okyar hadisesi⁸⁰³, bir ilim adamının siyasi kuvvetin tesiri ve tehdidi altında bulunduğuna bir misal teşkil eder. İlimle politika hudutları arasındaki farkları ayırmak son derece nazik bir meseledir. Hele böyle bir meselenin takdiri siyaset adamlarının elinde olursa bundan ilim ve ilim adamları zarar görürler”⁸⁰⁴.

A.Ü. SBF Dekanı Turhan Feyzioğlu'nun MEB emrine alınması üzerine, SBF'de öğrenciler derslere girmemiş ve Doç. Dr. Aydın Yalçın istifa etmişti. DP'nin yayın organı konumundaki *Zafer* Gazetesi, bu olayları CHP Genel Başkanı İ. İnönü'nün tahrik ettiğini ve SBF'nin CHP'nin bir ocağı haline getirildiğini yazmıştı⁸⁰⁵. Tahrik iddialarını reddeden CHP İl İdare Kurulu şu tebliği neşretmişti:

“Yüksek tahsil gençliği ile kültür müesseselerini CHP'nin bir aleti gibi gösterme iddiasında bulunan *Zafer* Gazetesi başyazarının kaleminden çıktığı belli olan 04.12.1956 yazı her bakımdan hayretimizi mucip olmuştur.

Atatürk'ün, cumhuriyeti ve inkılabımızı emanet ettiği Türk gençliğini Kabakçı Mustafa vasfında mütalaa eden yazar bu yazısıyla Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde vuku bulan talebe hareketlerini bir kazan kaldırmaya benzetmekle ne kadar büyük bir delalet içinde bulunduğunu Türk efkar-ı umumiyesine bir kere daha ilan etmiş oluyor.

Ancak benzeri olayları fırsat bilerek *Zafer* Gazetesi'nden gelen tehditlere CHP'nin vazifesini müdrik bir parti şuuru ile kıymet vermediğini bir kere daha umumi efkara duyurmayı vazife biliriz”⁸⁰⁶.

1958'de İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. H. Naili Kubalı'nın vekalet emrine alınması hadisesinde CHP, iktidarın karşısında ve üniversite muhtariyetini savunanların yanındadır⁸⁰⁷.

803 Doçent Osman Okyar, “Amerikan Yardımı” ile ilgili Cumhuriyet Gazetesi'nde bir yazı yazmış ve başbakan dahil DP'lilerin tepkisini çekmiş, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hakkında soruşturma açılması istenmişti.

804 C., 27.2.1956.

805 *Zafer*, 4.12.1956.

806 *Vatan*, 5.12.1956.

807 Kubalı Hadisesi kısmına bakınız.

Kubalı Hadisesi dolayısıyla üniversite ile hükümetin ilişkilerinin gerginleştiği bir ortamda CHP Gençlik Kolu'nun daveti üzerine ve yüksek öğretim gençliğinin genel istek ve şikayetlerini yerinde incelemek için CHP'li milletvekilleri; Avni Doğan, Hıfzı Oğuz Beketa, Bülent Ecevit, Doç. Dr. Hamza Eroğlu, İhsan Ada, Sırrı Hocaoglu, Faruk Ayanoglu, E. Mahmut Karakurt ve Ferda Güney İstanbul'a gelmişlerdi. Bu sırada bir demec veren Doç. Hamza Eroğlu (Adana MV), üniversite öğrenci ve öğretim üyelerinin hür olmaları gerektiğini, Kubalı hadisesinde olduğu gibi, "üniversite muhtariyetine indirilen darbenin demokrasiyi rencide edeceğini" söylemişti⁸⁰⁸.

DP ile üniversitelerin arasının düzelmeye başlamasının arkasından Kubalı üniversiteye iade edilmiş ve bunun üzerine Kubalı'nın yaptığı açıklamalar bir öğretim üyesinin vakarına yakışmadığı gerekçesiyle İ.Ü. Senatosu tarafından bir ay derslerden men cezası verilmişti. Senatonun bu kararı CHP'de büyük bir hayal kırıklığı meydana getirmişti. Bu doğrultuda CHP Üsküdar Gençlik Kolu bir bildiri yayınlayarak, Kubalı'nın rejim davasını partiler üstü bir hedef olarak kabul ettiğini, Kubalı meselesi diye ortaya çıkan fakat aslında hür ve müstakil fikirli üniversitenin bekası davası haline gelen olayda senatonun aldığı kararın teessür uyandırdığını belirtmişti. CHP Büyükdere Ocağı kongresinde konuşan CHP İstanbul İl İdare Kurulu Üyesi Oğuz Oran, "Üniversite ilim adamı yetiştirmekten ziyade ideal adamı, dava adamı yetiştirir. Kürsü sahipleri öğrencilerinin idealde ve davada imtisal örnekleridir. Senato'nun Kubalı hakkında vermiş olduğu bir aylık ceza kararı karşısında, senato azaları şimdi on binlerce öğrencinin önünde maddenin ötesinde idealden akademik hürriyetten, demokrasinin temel prensiplerinden olan üniversite muhtariyetinden nasıl bahsedebilecekler. Biz onlar için mücadele ediyoruz. Onlar kendi davalarını müdafaa etmiyorlar" diyerek senatoyu tenkit etmiştir⁸⁰⁹.

808 Vatan, 22.3.1958.

809 C., 14.4.1958.

14 Nisan'da İ.Ü.'de iki saatlik bir eylem yapan, sessiz yürüyüş gerçekleştiren idarecilerin istifası için tezahürat yapan öğrencilerin, CHP Gençlik Kolları tarafından kışkırtıldığı iddia edilmişti. Bunun üzerine bir bildiri yayınlayan CHP Gençlik Kolları, iftira atıldığını ve bunların asılsız olduğunu söylemişti⁸¹⁰

CHP'nin üniversite muhtariyetini devamlı olarak desteklemesine rağmen bu hususta üniversite öğretim üyelerinin CHP'ye de tam olarak güvenmedikleri anlaşılmaktadır. İ.Ü. öğretim üyelerinden Cahit Tanyol'un 27 Mayıs 1960'tan sonraki CHP ve İnönü ile ilgili değerlendirmesi şöyledir:

"Sayın İsmet İnönü her zaman 'üniversite muhtariyeti', 'hakim teminatı', 'basın hürriyeti' gibi demokratik hayatın temeli ve ruhu olan birtakım kavramları devamlı olarak savundu. Gerçi bu kavramlar halk arasında pek anlaşılmamıştı. Çünkü halk, her memlekette olduğu gibi duyu verilerine hitap eden şeylere önem verir. Bu bakımdan Sayın İnönü, demokrasinin ruhu olan bu kavramları savunmakla bu memleket aydınının minnet ve şükranını kazanmıştır. Fakat üniversite muhtariyeti derken bundan ne anlamak lazım, bunun üzerinde pek durulmadı. Muhalefet için üniversite muhtariyeti sadece üniversite mensuplarının siyasi iktidar karşısında bağımsızlığı manasına geliyordu. Fakat bunun dışında (1946) Üniversiteler Kanunu'nun iç bünyesine hakim olan antidemokratik ruh hiçbir zaman ne iktidarı ve ne de muhalefeti ilgilendirdi. Üniversite davası siyasi partilerimiz için sadece politik bir konu olduğu zaman değer kazandı. Fakat partizan politika memleket irfanının faydasına olan üniversite anlayışından daima kaçındı. Fikir ve basın hürriyeti de sadece partilerin muhalefette dostu, iktidarda hasmı oldu"⁸¹¹.

CHP ile üniversite öğrenci teşkilatları arasının iyi olması, DP'li-ler tarafından devamlı tepkiyle karşılanmış ve yüksek öğretim derneklerinin CHP'den emir aldıkları gündeme getirilmiştir. Öğrenci

810 C., 17.4.1958.

811 Cahit Tanyol, "Demokrasi ve Partizanlık", C., 22.VII.1960.

teşekkülleri de bunu reddetmişlerdir. MTTB ikinci başkanı Beşir Hamdi, CHP'den direktif aldıklarını yalanlarken⁸¹², MTTB Başkanı Yaşar Özdemir de kendilerinin hiçbir partiye mensup olmadıklarını açıklamıştır⁸¹³. DP'lilerin yakınlaşmalarına olumlu cevap vermeyen MTTB yönetimi, DP'ye üye olan mensuplarının üyeliklerine son vermeyi ihmal etmemişlerdir⁸¹⁴.

Fakülte dernekleri, kongrelerinde kongreyi takip eden komiserin ikazlarına rağmen, CHP liderine telgraf çekmekten geri durmamaktaydılar. İ.Ü. Hukuk Fakültesi Cemiyeti'nin kongresinde, kongreyi takip eden hükümet komiserinin, cemiyet tüzüğü'nün 3. maddesine göre, CHP Başkanı İnönü'ye telgraf çekilemeyeceğini söylemesi üzerine Kongre Başkanı Prof. T. Zafer Tunaya, "İnönü'ye telgraf çekmek siyaset oluyor da Menderes'e çekmek olmuyor mu? Şayet bunun böyle olduğunu iddia ederseniz ben yarın öğrencilerime nasıl fikir hürriyetinden bahsedebilirim" diyerek karşı çıkmış ve kongre sonunda telgrafın çekilmesi kararlaştırılmıştı⁸¹⁵.

VI- DP-ÜNİVERSİTE TARTIŞMALARINDA ÖĞRENCİLERİN YERİ

1950'lerin başlarında DP hükümetleriyle iyi ilişkileri olan öğrenci teşekkülleri, hükümet ile üniversitelerin aralarının 1956'da açılmasına paralel olarak, öğrencilerin DP hükümetleri aleyhine bir tavır sergilediklerini görüyoruz. Bu çerçevede, DP iktidarına karşı açıktan tavır koyan ilk öğrenci kurumu Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) olmuştur. DP'li bazı milletvekillerinin üniversitede komünist propagandası yapıldığını ileri sürmesi ve öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınmasına son verilmesine karşı çıkmaları üzerine, üniversite senatoları ile bazı öğretim üyelerinin bu gelişme-

812 C., 16.I.1960.

813 C., 25.III.1960.

814 C., 16.I. ve 25.III.1960.

815 C., 13.I.1960.

leri tenkit etmeleri ve Başbakan Menderes'in "Çanlarına ot tıkarız" tarzındaki sözleri üzerine başlayan DP iktidarı-üniversite gerginliğinde öğrenciler adına TMTF üniversitelerin yanında yer almıştı. Bir açıklama yapan TMTF Başkanı Nejat Canken, üniversite muhtariyeti konusunda üniversitelerin yaptığı gayret ve faaliyeti Atatürk gençliği olarak takdir ve minnetle karşıladıklarını, üniversite hocalarının daima komünizmle mücadeleyi tasvip ettiklerini, Ankara'daki arkadaşlarının (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü'ndeki) tamamen ilmî saik ve düşüncelerle tertipleedikleri bir münazarada konuştuklarını ve fikirlerini belirttikleri için altı öğretim üyesinin bakanlık emrine alınmasını temenni etmediklerini açıklamıştı⁸¹⁶.

A.Ü. SBF Fikir Kulübü 23 Ocak 1956'da "Demokrasilerde Parlamento Hakim-i Mutlak Değildir" konulu bir toplantı düzenlemişti. Bu toplantıya; Prof. Dr. Yavuz Abadan, Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, Doç. Dr. Aydın Yalçın, Doç. Dr. Muammer Aksoy ve Doç. Dr. Yaşar Karayalçın katılmış ve DP'li hükümetin icraatını tenkit etmişlerdi. Bu toplantı üzerine DP ile üniversiteler arasındaki gerginlik artmış ve Başbakan Menderes, üniversitelerdeki bazı hocaların günlük politika yaptıklarını belirterek, "istersek çanlarına ot tıkarız" şeklinde sert bir cevap vermişti⁸¹⁷. Bunun üzerine bir açıklama yapan A.Ü. SBF Fikir Kulübü Başkanı Ertuğrul Baydar, toplantının kasıtlı olmadığını, toplantının tertiplenme tarihinin, muhtariyetle ilgili tartışmalardan çok önce yapıldığını, hatta kâfi ilgi göremeyeceği dolayısıyla endişe edildiğini açıklamıştı. DP'den Tevfik İleri ise, toplantıya davet edilenlerin CHP'nin eski mensubu veya CHP ile münasebetli şahıslar olduğunu söylemiş ve ciddi bir tartışma yapılacaksa, toplantıya neden bu grup dışındaki öğretim üyelerinin çağrılması gerektiğini belirterek, toplantının kasti olduğunu belirtmişti⁸¹⁸.

816 C., 26.1.1956.

817 DP-Üniversite ilişkilerinin bozulması bahsine bakınız.

818 Vatan, 28.1.1956.

3 Aralık 1956'da İ.Ü. Talebe Birliği tarafından yapılan münazara turnuvası sırasında İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. H. Naili Kubalı'nın bir konuşma yapacağını mikrofonla bildirilmesi üzerine bir sivil memur, yeni Cemiyetler Kanunu'na göre konuşma yapamayacağını Kubalı'ya bildirmişti. Kubalı, hoca olarak münazara mevzuunda talebeleri aydınlatmak istediğini, müdahale ile hocalık vazifesine engel olunduğunu söylemişti. İ.Ü. TB Başkanı'nın sorumluluğu üzerine alması üzerine öğrencilerin “dinmeyen tezahüratı” arasında tekrar kürsüyü gelen Hüseyin Nail Kubalı bir konuşma yapmıştı⁸¹⁹.

A.Ü. SBF Dekanı Turhan Feyzioğlu'nun Milli Eğitim Bakanlığı emrine alınması üzerine SBF öğrencileri 3 Aralık 1956 günü derslere girmediği gibi, A.Ü. Hukuk Fakültesi'nin bazı öğrencileri de dersleri boykot etmişlerdi. Bunun üzerine bazı öğrenciler ile Doç. Muammer Aksoy hakkında soruşturma başlatılmıştı⁸²⁰. Hükümetin bu icraatına bir tepki de İ.Ü. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti'nden gelmişti. Hukuk Fakültesi Cemiyeti Feyzioğlu'nun bakanlık emrine alınışına yayınladığı bir bildiri ile tavır koymuştu. Bu bildiri dolaşısıyla Cemiyet Başkanı Azmi Yavuzalp, İstanbul Birinci Şube'ye çağrılarak ifadesi alınmıştı. Yavuzalp, bildirinin protesto gayesi gütmeyişini, sadece “teessürü ifade ettiğini” söyleyerek savunma yapmıştı⁸²¹. Ayrıca, cemiyetin diğer bazı mensuplarının da ifadesi alınmıştı⁸²².

A.Ü. SBF'deki olaylara TMTF de tepki göstermiş ve derslere girmekten men edilen SBF son sınıf öğrencileri için bütün üniversitelerin üzülmekte olduğunu açıklamıştı⁸²³.

İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi H. Nail Kubalı'nın bakanlık emrine alınması üzerine, 3 Şubat 1958'de Hukuk Fakültesi öğrenci-

819 C., 4.12.1956.

820 Vatan, 4.12.1956; C., 5.12.1956.

821 C., 5.12.1956.

822 C., 6.12.1956.

823 C., 6.12.1956.

leri Kubalı'ya tezahüratta bulunarak destek vermişler ve 318 imzalı bir telgrafı milli eğitim bakanına göndererek üzüntülerini bildirmişlerdi. İ.Ü. Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti de Kubalı'ya bir yazı göndererek destek vermişti⁸²⁴. İ.Ü. Eczacılık Okulu Talebe Cemiyeti Başkanı Gültekin Altan bir bildiri yayınlamıştı. Bu bildiride; "H. N. Kubalı'nın sadece medeni cesaretinden dolayı değil, asıl ilmin icabı olan objektif fikir ve kanaatlerini söylediği için 'görülen lüzum' gerekçesiyle bakanlık emrine alınması, bizleri son derece müteessir etmiş bulunmaktadır" ifadelerine yer verilmiştir⁸²⁵.

Başbakan Menderes'in İ.Ü'den bazı öğretim üyelerini Ankara'ya davet ederek görüşmesi üzerine, Kubalı'nın tekrar üniversitedeki görevine iade edileceği yönünde eğilim oluşmuştu. Tam bu sırada İ.Ü. Talebe Birliği bir bildiri yayınlarak Kubalı'nın görevine iadesini istemişti. Bu bildiride; "Prof. Kubalı'nın kürsüsüne iade olunacağı hususundaki haberleri büyük bir memnuniyetle karşılamaktayız. Vekalet emrine alınma şeklinde tezahür eden hadise karşısında sükutumuzun menşei hak ve hakikatin er geç tecelli edeceğine olan mutlak inancımızda aramak lazım gelir" ifadelerine yer verilmekteydi⁸²⁶.

İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde ikinci sömestrin ilk anayasa hukuku dersine hocaları Kubalı'nın olmayışı nedeniyle öğrenciler girmeyi reddetmişler ve üniversite yöneticileri "hocanız kürsüsüne dönecek" teminatı vererek talebelerin derslere girmesini sağlamışlardı⁸²⁷. Bir hafta sonra 11.03.1958'de birinci sınıf dersini, üst sınıflar ve diğer fakültelerden gelen öğrenciler doldurmuş, Kubalı'nın yerine gelen Doç. T. Zafer Tunaya'ya tezahürat yaparak "Kubalı nerede?", "Hoca gelmiyor mu?" diyerek bu konudaki beklentilerini ortaya koymuşlardı⁸²⁸.

824 C., 4.2.1958.

825 Vatan, 7.2.1958.

826 Vatan, 10.3.1958.

827 Vatan, 7.4.1958.

828 Vatan, 12.3.1958.

DP iktidarı ile üniversitelerin arasının düzelmesi istikametinde, Kubalı üniversitedeki görevine iade edilmiş ve Kubalı bir beyanlatla bir kez daha eski görüşünde olduğunu açıklamıştı. Bunun üzerine olağanüstü olarak toplanan İ.Ü. Senatosu, Kubalı'ya öğretim üyesi vakarına uygun hareket etmediği gerekçesiyle bir ay süreyle derslere girme cezası vermişti⁸²⁹. Bunun üzerine, İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nden 456 öğrenci 14 Nisan'da bir bildiri yayınlayarak Kubalı hakkındaki karardan üzüntü duyduklarını, gelişmeleri dikkatle takip ettiklerini, hocalarının yeniden aralarına dönmesini "metanetle" beklediklerini açıklamışlardı⁸³⁰. Bakanlık emri kalkan Kubalı, senato kararı olmasa idi 15.04.1958'de dersine başlayacaktı. Hocalarının derse gelmeyeceğini bilen öğrenciler sınıfı hınca hınç doldurmuşlar ve dersi anlatmaya gelen Doç. Tarık Zafer Tunaya'nın kürsüsüne "Hürriyet uğruna ya Rab; ne cezalar veriliyor" ibareli bir kağıt bırakmışlardı. Kubalı için tezahürata başlayan öğrencilere hitaben Doç. Tunaya; "derse devam edemeyeceğim" diyerek sınıfı terk etmişti⁸³¹. Sınıftan çıkan öğrenciler, rektörlük koridorlarında sessiz bir yürüyüş yaparak binanın önündeki bahçeye çıkmışlardı. Burada ısıklıla "Dağ başını duman almış" marşını söyleyen öğrenciler "Rektör, rektör" diyerek rektörün kendileriyle görüşmesini istemişlerdi, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Dekanı Hıfzı Timur aleyhine "istifa, istifa" diye bağırarak öğrenciler, "Ya ya ya, şa şa şa, Sıddık Sami çok yaşa" diye bağırarak onun odasının önüne doğru ilerlemişler ve orada Ragıp Sarıca için de lehte gösteriler yapmışlardı.

İki saat süren bu gösteriler sırasında polisler tedbirler almışlar, fakat müdahale etmemişlerdi. Olayın bittiği sıralarda gelen askerler üniversitenin bahçesine girmiş, ancak olay bittiği için üniversite çevresinde tedbirler alınmıştı. "Talep edilmeden" emniyet güçlerinin üniversiteye sokulmasına sebep olan valiyi Rektör Ali

829 Kubalı hadisesi kısmına bakınız.

830 C., 15.4.1958.

831 100 kadar öğrenci daha sonra Tunaya'yı çağırarak derse devam etmesini istemişlerdi. Tunaya da 15-20 dakikalık bir ders yapmış ve ikinci saate girmemişti.

Tanoğlu protesto etmişti. Bir kısım öğrenciler, Kubalı'yı evinde ziyaret etmişlerdi⁸³².

Bu olaylar üzerine toplanan Hukuk Fakültesi Yönetim Kurulu, Dekan Hıfzı Timur, Dekan Vekili Ferid Hakkı Saymen ve Sulhi Dönmezer, elebaşı olduğu iddia edilen 15 öğrenciyi tespit ederek sorgulamaya başlamışlardı. Tahkikat daha da genişletilerek devam etmiş ve bazı öğrencilere geçici olarak üniversiteden uzaklaştırma cezası verilmişti⁸³³.

İTÜ yemekhanesinin zarar etmesi üzerine yemeklere zam yapılmasından rahatsız olan öğrenciler, İ.T.Ü. Talebe Birliği organizesinde zamları protesto etmiş, kalorili gıda yok, yatacak yer yok, dertlerimizle kim meşgul olacak diye gösterilerde bulunmuşlardı. Gösterilere 1.800 öğrenci katılmıştı⁸³⁴. İ.Ü. TB'de öğrencilerin kitap, ders aracı ve yurt ihtiyacı olduğunu, ayrıca imtihan sisteminde eşitlik sağlanmasını istemiş ve dertleriyle ilgilenmemesi dolayısıyla yöneticileri şiddetle tenkit etmişti⁸³⁵.

SBF ve Kubalı olayları sonrasında DP, üniversitelerle iyi ilişkiler kurma yolunda adımlar atarken, üniversitedeki bazı gençler de DP ile işbirliği yapmak istiyorlardı. 13 Aralık 1958'de DP İstanbul İl Başkanlığı'nı ziyaret eden bir grup İstanbul üniversiteli öğrenci, İstanbul Üniversitesi'nde DP Gençlik Komitesi adıyla bir teşekkül kurmak istediklerini ifade etmişler ve bu hususta müsaade etmişlerdir. Başbakan Menderes'e de şu telgrafi çekmişlerdi: "Biz üniversiteli gençler olarak, üniversiteye şamil DP Gençlik komitesi kurmak kararındayız. Zira, mevcut muhalif cereyanlar hakikatlerden uzak yıkıcı tenkitler üniversiteler hakkında yanlış kanaatler uyardırmaktadır. Bizleri zan altında bulundurmakta olan bu vaziyet tabiatıyla bir infial yaratmaktadır. Biz üniversiteli gençler hakikatleri

832 C., 16.4.1958; Vatan, 16.4.1958.

833 C., 17-18.4.1958.

834 C., 12.9.1958.

835 Vatan, 14.9.1958.

bütün çıplaklığıyla görüyoruz. Bu itibarla üniversiteli gençlerin hakiki kanaatine tercüman olmak için siz başvekilimizin emrinde vazife almak istiyoruz.”⁸³⁶.

04.01.1959’da yapılan A.Ü. SBF Talebe Cemiyeti Kongresi’nde Atatürk, devrimleri ve ilericiliği gibi konularda konuşmalar yapılması vilayet temsilcisi tarafından siyasi görülerek kongre iptal edilmişti. Bu konuşmalardan Naci Yılmaz, “Ben Atatürk düşmanı değilim. Atatürk bir ilah, bir tabu değil, bir insandır. Eğer Atatürk’ün Türk tarihindeki şerefli bir yeri varsa ilah olarak değil, insan olarak vardır. İnsanın iyi kötü tarafları bulunabilir. ‘Atatürk hata yapmadı, ne yaptıysa ayet, ne söylediye hadistir’ diyen arkadaşlarım bizi mazur görsünler, biz onların Atatürk sevgisine inanmıyoruz. Atatürk’ü seviyoruz demekle 20. asır medeniyeti seviyesine erişemeyiz” demişti. Diğer bir öğrenci Rıza Akdemir, Diyanet İşleri başkanını tenkit etmiş, tarihimizle alay etmenin ilericilik olmadığını belirtmiş; “Akif’i sevmek, Namık Kemal’i sevmek, Yunus’a hayran olmak mürtecilikse ben mürteciyim” ifadelerini kullanmıştı. Kongrenin iptal kararını idari makamlarla görüşen öğrenciler tekrar izin alarak kongrelerini yapmışlardı⁸³⁷.

SBF Öğrenci Cemiyeti Kongresi’nde konuşan Naci Yılmaz ve Nuran Edilhan, Atatürk’ü Koruma Kanunu’na muhalefetten Ankara 3. Sulh ve Ceza Yargıçlığı’nca tutuklanarak yargılanmalarına başlanmıştır. Bunun üzerine SBF Yönetim Kurulu tahkikatı genişletirken, SBF Öğrenci Derneği Başkanı Utku Acun, “Kızıl ve Yeşil” tehlikesinin üniversiteyi sardığını ve buna karşı mücadele açılmasını istedi. Dernek yayınladığı beyannamede, komünizm ve irticayı tel’in için miting yapma çalışmalarına başlamışlardı. SBF’den bazı öğrencilere devrimleri savundukları için tebrik niteliğinde gönderilen mektuplar kantine asılmış ve buna karşılık da bir bildiri yine kantine asılmıştı. Bunun üzerine bildiriyi asanla onun İlahiyat Fa-

836 C., 14.12.1958.

837 C., 5.1.1959.

külteli arkadaşları ile diğer öğrenciler arasında tartışmalar meydana gelmişti. Olay diğer öğrencilere de sıçramış ve İlahiyat Fakülteli öğrenci hakkında soruşturma açılmıştı⁸³⁸.

SBF Öğrenci Derneği'ndeki olay nedeniyle İlahiyat Fakültesi hakkında bazı tartışmalar yapılmıştı. Bunun üzerine bir basın toplantısı düzenleyen İlahiyat Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanı Safet Bilhan, İlahiyat Fakültesi'nin adının "irtica vakalarına yanlışlıkla karıştığını, aslında irticai hareketlerin başka fakültelerde cereyan ettiğini" söylemiş ve basının kasıtlı olarak İlahiyat Fakültesi'ni hedef aldığını söylemiştir. Dernek tarafından yayınlanan tebliğde de; "SBF'de birkaç talebe arasında çıkan bir münakaşayı kendi siyasi gayelerine ve şahsi ideolojilerine alet etmek isteyen bazı gazetelerini fakültemize hakaretimiz yazılarını hayret ve nefretle karşıladık" denilmektedir⁸³⁹.

ABD'deki Nebraska Üniversitesi esas alınarak kurulan Atatürk Üniversitesi'nde bir sömestrde 3 saatten fazla derse devam etmeyen imtihan hakkını kaybetmekte ve dört senelik öğretim süresinden de not ortalaması 7'den yukarı olmayan mezun olamamaktadır. Türkiye'deki diğer üniversitelerden farklı olan bu uygulama dolayısıyla Atatürk Üniversitesi'ndeki Fen, Edebiyat ve Ziraat fakültelerine kayıtlı bütün öğrenciler 15 Ocak 1959'da dersleri boykot etmişlerdi. Öğrenciler yönetmeliğin değiştirilmesini, Talebe Cemiyeti kurmalarına izin verilmesi ve bursların derhal ödenmesini istemişlerdi. Bunun üzerine harekete geçen Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, vali ve rektörü arayarak olaya müştereken alınacak tedbirlerle son verilmesini istemiş, öğrencilerin derslere dönmeyi reddetmeleri karşısında bir açıklama yapan Yardımcı, derslere 15 Ocak'ta dönmeyenlerin kayıtlarının silineceğini söylemiştir. Ancak boykot devam etmiştir. 17 Ocak'ta, Rektör Vekili İsfendiyar Kadeçter çabaları sonuç vermemişti. Aynı gün öğrenciler kendi aralarında bir toplantı yapmışlar ve Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ı da davet etmişlerdir. Bu

838 C., 7.6.1959; Vatan, 7.6.1959.

839 C., 8.6.1959.

toplantıya Vali Nurettin Aynuksa da katılmış ve öğrencilere derslere dönmelerini tavsiye etmişti.

Bu eylem üzerine, Atatürk Üniversitesi'nin hazırlıksız açıldığı haberleri ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine bir açıklama yapan Yardımcı, hazırlıkların 1951'den itibaren başlatıldığını, yeni bir tarzda kurulan üniversitenin yönetmeliğinin de farklı olmasının normal olduğunu, cemiyet kurma probleminin üniversiteye taalluk eden bir konu olmayıp Cemiyetler Kanunu çerçevesinde valiliği ilgilendirdiğini belirtmiş ve evraklarını tamamlayanların burslarını aldıklarını söylemiştir. Boykot uzun sürmeyerek Atatürk Üniversitesi'nde öğretim normale dönmüştür⁸⁴⁰.

15 hizmet yılını dolduran orman mühendis muavinlerine işletme müdürü olabilme imkanı tanınması üzerine İ.Ü. Orman Fakültesi'nde okuyan 300'den fazla öğrenci dersleri 23 Mart 1959'da boykot etmişlerdi. Öğrenciler, sadece orman yüksek mühendislerine teknik baremin uygulanmasını, orman mühendislerine "mahrumiyet zammı" ödenmesini, Orman Fakültesi'nde ihtisas yapılmasını, burslu öğrencilerin mecburi hizmetin 8 yıldan 4 yıla indirilmesini, orman mühendislerine istihsal kapasitelerine göre prim verilmesini istemişlerdi. Öğrencilerin istekleri esas olarak öğrencilik sonrası meslek hayatıyla ilgili konuları içeriyordu. Bunun üzerine 25 Mart'ta açıklama yapan dekan, öğrenciler derslere girmemekte ısrar ederlerse disiplin cezası verileceğini açıklamış, ancak boykot devam etmiştir. Olayın bir "çıbanbaşı" halini alması ve tahkikatın yapılabilmesi için Orman Fakültesi Yönetim Kurulu fakültenin 5 gün süre ile kapatılmasına karar vermiştir. Kurulan bir tahkikat komisyonu Fakülte Cemiyeti yöneticileri dahil 30'dan fazla öğrenciyi sorguya çekmiş, Fakülte Yönetim Kurulu da olaya sebebiyet verenleri tespit etmeye çalışmıştır. Orman Fakültesi, 5 günlük kapatma müddetinin sonunda 2 Nisan 1959'da yeniden açılmış ve derslere başlanmıştır. Ayrıca, Orman Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı

840 Vatan, 16-20.1.1959; C., 16.1.1959.

Mahmut Fisonoğlu, Vekil Nedim Ökdem ile görüşerek öğrencilerden 10 kişilik bir heyetin Ankara'ya giderek görüşmeler yapmasını kabul ettirmişti⁸⁴¹.

27 Mayıs'a giden yolda en önemli hareketlerin cereyan ettiği İstanbul Üniversitesi'nde 1959 yılında Sıddık Sami Onar'ın rektör seçilmesi, 7 yıldan beri öğrencilere söz hakkı verilmemesi dolayısıyla ayrı açılış yapan öğrencilerin tavır değiştirmelerine sebep olmuştur. Rektör Onar'ın da öğrencilere resmî açılıшта konuşma hakkı tanımasına rağmen İ.Ü. Talebe Birliği'ne bağlı 9 cemiyetten 8'i öğrencilerin rektörlükten ayrı açılış programı yapılmasına karşı çıkmıştı. İ.Ü. TB başkanının ısrarına rağmen, cemiyetler Rektör Onar'a duydukları "sonsuz saygıları"ndan dolayı İ.Ü. TB açılışına katılmamışlardı⁸⁴². 2 Kasım 1959'da 8 cemiyetin temsilcileri ile rektörlükten İ.Ü. bahçesindeki Atatürk heykeline çelenk koyan Onar, bahçedeki binlerce öğrenciyle beraber İstiklal Marşı'nı söylemiş ve daha sonra bir öğrencinin burada konuşma yapmasına izin vermişti. Müteakiben, resmî açılış törenin yapıldığı konferans salonuna gidildiğinde 8 öğrenci cemiyeti adına rektöre bir buket sunulmuştu. Bu resmî açılışa binlerce resmî öğrenci katılmıştı. Rektör Sıddık Sami Onar burada yaptığı konuşmada ilmin siyasetin emir ve direktifi altında olmadığını belirtmişti. Onar, ilmin siyasetin üstünde ve rehberlik ettiğini söylemiştir⁸⁴³.

VII- 27 MAYIS'A GİDEN YOLDA

ÜNİVERSİTE OLAYLARI VE

ÜNİVERSİTELERİN DP İKTİDARINA KARŞI TAVRI

1953'te öğretim üyelerinin siyaset ve siyasi beyanda bulunma hakkının kanunla son verilmesi ile ortaya çıkan DP ile üniversiteler

841 C., 24 Mart-2 Nisan 1959; Vatan, 24 Mart-2 Nisan 1959.

842 Vatan, 27.10.1959.

843 C., 3.11.1959.

arasındaki gerginlik, özellikle 18 Nisan 1960'da muhalefetin karşı çıkmasına rağmen DP'nin Meclis Tahkikat Komisyonu kurdurarak ülke genelinde üniversiteler dahil geniş bir alanda inceleme başlatmasıyla doruk noktaya ulaştı.

Hürriyet ve demokrasi isteğiyle 28 Nisan 1960 sabahı saat 9'da İ.Ü. bahçesinde toplanan öğrenciler, önce İstiklal Marşı söyleyerek hükümetin icraatlarını protesto etmeye ve "Menderes istifa" diye bağarmaya başlamışlardı. Üniversite bahçesine girerek mitingi dağıtmak isteyen polisler karşı öğrenciler sert tepki gösteriyorlardı. Bu olaylar sırasında bazı polisler silah çekmiş, öğrenciler de silah çektiği için hedef haline gelen polis Bumin Yamaoğlu ile iki sivil polisi dövmüşlerdi. Bu arada, bir emniyet amiri Rektör Sıddık Sami Onar'ı Emniyet Amirliği'ne götürmek isterken, şiddete başvurarak rektöre bir yumruk atmıştı. "Talebemle kalacağım" diye emniyet amirine karşı koyan rektör, daha sonra nezaketle cipe bindirilerek emniyete götürülmüştü. Rektöre yapılan bu hakaret öğrencilerin infialini arttırmış ve öğrenciler "Rektörümüzü isteriz" diye bağarmaya başlamışlardı.

Aynı gün saat 14'te Bayezid Meydanı'nda toplanan binlerce öğrenci ile toplananları dağıtmak isteyen polis arasındaki çatışmalar silah kullanılmasına kadar varmıştı. Polisin öğrenci olaylarını kontrol altına alamaması üzerine saat 15'te sıkıyönetim ilan edilmiş ve askerî birlikler duruma hakim olmuştu. Polisle çatışan öğrenciler askerin gelişini alkışlamış ve askeri birlikler de öğrencilere iyi davranmıştı. Öğrencilerin bir kısmı ellerinde bayraklarla muhtelif kollardan şehre dağılırken, diğer bir kısmı üniversite binasını terk etmeyerek ve 29 Nisan sabahı saat 04'e kadar burada kalmışlardır. Üniversiteden çıkarılan bu öğrenciler muhtelif kamplara sevk edilmişti.

29 Nisan'da Bayezid ve Taksim yakasında öğrenci gösterileri devam etmiş, aynı gün İ.T.Ü'de olaylar başlamış ve Şişli'ye kadar bir yürüyüş yapılmıştır. 30 Nisan'da lise öğrencileri de gösterilere

katılmıştır. Bu olaylar üzerine sıkıyönetim komutanlığınca 24 saat sokağa çıkma yasağı getirilmiştir⁸⁴⁴.

Ankara'daki öğrenci olayları üzerine 28 Nisan günü orada da sıkıyönetim ilan edilmiş, üniversite ve yüksekokullar 29 Nisan'dan itibaren bir aylığına tatil edilmiş ve öğrenci yurtları kapatılmıştır⁸⁴⁵.

İ.Ü.'deki öğrenci olayları üzerine Rektör Sıddık Sami Onar salahiyetini kullanarak üniversitede öğretime üç gün ara vermişti⁸⁴⁶. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 29 Nisan'dan itibaren bir aylığına üniversite ve yüksekokulları tatil etmiş, yurtlardaki toplantılar yasaklanmış, taşralı öğrencilerin memleketlerine dönmesi istenmiş ve bunun için ilave deniz ve demiryolu seferleri düzenlenmiştir⁸⁴⁷.

2 Mayıs'ta senato kararıyla bir haftalığına kapatılan Ege Üniversitesi'nde, 9 Mayıs'ta yine senatonun aldığı kararla 1959-1960 öğretim yılının sona erdiği ilan edilmiştir⁸⁴⁸.

İstanbul'daki öğrenci olaylarında 11 kişinin öldüğü ve pek çok kişinin yaralandığı iddialarına⁸⁴⁹ karşı Menderes, bunların bir şayiadan ibaret olduğunu, bir tek talebenin doğrudan polisin ateşiyle değil taşa çarpıp seken kurşunla öldüğünü, ikinci ölüm vakasının da tanka çıkmak isterken altında kalarak öğrencinin öldüğünü açıklamış ve başka ölüm vakasının olmadığını belirtmiştir. Menderes'e göre bunlar dışında ufak-tefek yara alan öğrencilerden hepsi iyileşmiştir⁸⁵⁰.

Menderes'e göre; öğrenci olayları tamamen planlı bir tertiptir. Bu hususta Menderes'in sözleri şöyledir:

“İstanbul ve Ankara'da çıkarılmak istenen hadiseler, memleketin huzuruna ve asayişine ve selametine karşı girişilmiş ağır ve va-

844 C., 28.V.1960 ve 1-5.VI.1960.

845 Ankara Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç'ün tebliği için bkz.; C., 30.IV.1960.

846 C., 29.IV.1960.

847 İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Fahri Özdilek'in 4 numaralı tebliği için bkz.; C., 30.IV.1960.

848 C., 10.V.1960.

849 C., 28.V.1960.

850 Menderes'in 15 Nisan 1960 tarihli İzmir konuşmasının metni için bkz.; C., 16.V.1960.

him suikastlardır... Genç mekteplilerimiz üzerinde bir zamandan beri teşkilatlı ve hesaplı surette yapılmakta olan tahrikler artık meşum neticeleri göstermektedir.

Tahrikçi ve tertipçilerle bunların aleti haline getirilmiş olanların teşkil ettiği iki ayrı zümreden başka bir de üçüncü zümre, yine bir zamandan beri daimi tahrik ve kışkırtıcı politikasına maruz bırakılmış olan birtakım mutaassıp particilerdir. Bunlar aynı vatan evlatlarını düşman göstermektedir”⁸⁵¹.

Hükümete karşı hareket sadece öğrencilerden değil öğretim üyelerinden de geliyordu. Olayların başladığı 28 Nisan günü sabah A.Ü. Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku profesörleri Nuri Ersen ve İlhan Arsen, anayasanın rafa kaldırılması dolayısıyla derslerine ara verdiklerini, anayasa ve hukukun zaferi temin edilen memleketlerin ayakta kalabileceklerini belirtmişlerdir. Profesörlerden Ersen, basının dersleri neden kestikleri sorusuna da; “Devlet idaresinin halen tabi olduğu sistem bu ve buna benzer konularda beyanda bulunmama manidir” diyerek⁸⁵² baskı altında olduklarını ifade etmiştir.

Üniversitelerin hükümetle aralarının gergin olduğu bir dönemde Başbakan Menderes, üniversite olaylarının en az olduğu Ege Üniversitesi’ne bir ziyarette bulunmuştu. Menderes’in üniversite sahasına girişinde yol üzerindeki bir grup öğrenci Menderes’i alkışlarken, diğer bir grup da yol boyunca sıralanarak Menderes’ten “habersiz gibi” davranarak⁸⁵³ başbakana memnuniyetsizliklerini bildirmişlerdi.

Üniversitelerin DP iktidarına, hürriyet ve demokrasiyi ortadan kaldırdığı ve muhtariyetlerine müdahale ettiği gerekçesiyle karşı tavır almaları, öğrencilerin doğrudan Menderes’i hedef alarak istifasını istemeleri üzerine 18 Mayıs 1960’ta Turgutlu’da üniversitelere

851 Menderes’in 29 Nisan tarihli radyo konuşmasından; C., 30.VI.1960.

852 C., 29.VI.1960. Bir gün sonra, AA aracılığı ile bir açıklama yapan Prof. Bülent Nuri Eren, derslere ara vermesinin gerekçesinin öğrencilerin sınavlara daha iyi hazırlanması olarak açıklamıştır; C., 31.VI.1960.

853 C., 16.V.1960.

yönelik olarak sert bir konuşma yapmıştı. Üniversitelerin muhtariyeti DP aleyhine tarafgirlik olarak kullandığına inanan Menderes, hürriyet isteyenlerin sahte kahramanlık yaptıklarını, 1946'ya kadar "tek parti hakimiyetinin nazariyelerini okuturlarken" hiçbir hocanın hürriyet ve demokrasiden bahsetmediğini, eğer böyle bir hoca varsa ondan özür dileyeceğini belirtmişti⁸⁵⁴.

Örfi idarenin devamı müddetince üniversitelerin kapalı kalması ancak hükmi şahsiyetlerin kendi mensupları arasında toplantı yapabilmelerine 22 Mayıs 1960'tan itibaren hükümetin izin vermesi üzerine⁸⁵⁵, sıkıyönetimin ilanından sonra 26 Mayıs'ta ilk toplantısını yapan İstanbul Üniversitesi Senatosu, Başbakan Menderes'in Turgutlu konuşmasına cevap verilmesini ittifakla kabul etmiştir⁸⁵⁶. Ancak bu karara rağmen 27 Mayıs hareketinden sonra da Menderes'in bu tenkitlerine cevap verildiğini tespit edemedik.

Hükümetin sıkıyönetim boyunca üniversitelerin açılmayacağını karara bağlaması üzerine, bundan rahatsız olan A.Ü. Rektörü Suut Kemal Yetkin, Üniversite Yönetim Kurulu'nun toplantısını takiben Milli Eğitim Bakanlığı'na 26 Mayıs'ta yazılı müracaatta bulunarak üniversitenin açılmasını talep etmişti⁸⁵⁷. Ancak üniversiteleri açmak 27 Mayısçılara nasip olmuştur.

Üniversitelerin DP iktidarına karşıtlığının tam olarak anlaşılması DP iktidarına karşı yapılan askerî hareketten sonra 27 Mayıs döneminde olacaktır.

854 C., 19.V.1960.

855 Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 26 numaralı tebliği; C., 23.V.1960.

856 C., 27.V.1960.

857 C., 27.V.1960.

ALTINCI BÖLÜM

27 MAYIS DÖNEMİ

I- 27 MAYISÇILARLA ÜNİVERSİTELERİN İŞBİRLİĞİ

Milleti seçime götürmek gerekçesiyle Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'in başkanlığında, 36 subaydan meydana gelen Milli Birlik Komitesi 27 Mayıs 1960'ta DP'yi askerî bir darbe ile iktidardan uzaklaştırarak yönetime el koymuştu.

A- Öğretim Üyelerinin Faaliyetleri

DP iktidarına karşıtlığı son üniversite olayları ile tamamen belirlenmiş İ.Ü.'den 8 öğretim üyesi, 27 Mayıs'ta, "memleket meselelerini görüşmek üzere" askeri bir uçakla Ankara'ya gitmişlerdi. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ne mensup bu öğretim üyeleri şunlardı: İ.Ü. Rektörü ve İdare Hukuk Profesörü Sıddık Sami Onar, İdare Hukuku Profesörü Ragıp Sarıca, Anayasa Hukuk Profesörü Hüseyin Nail Kubalı, Ceza Hukuku Profesörü Tahir Taner, Anayasa Hukuku Profesörü Tarık Zafer Tunaya, Ord. Prof. Vasfi Raşit Seviğ ve İdare Hukuku Doçenti İsmet Giritli⁸⁵⁸.

28 Mayıs günü, Cemal Gürsel, devlet başkanı, başbakan ve başkomutan yetkilerini üzerine alırken asker-sivil karması bir hükümet kurmuştu. "CHP eğilimli hukukçular kurulu" darbenin meşrulu-

858 C., 28.V.1960.

ğunu onaylayan bir rapor hazırlayarak, MBK’nın müdahalesinin gerekçesini, yoldan çıkmış olan demokrasinin yeniden rayına oturtmak olarak açıklamıştı⁸⁵⁹.

Böylece 27 Mayısçıların fikrî önderi konumuna gelen ve MBK ile ilk günden itibaren tam bir mutabık çalışmaya başlayan İstanbul Üniversitesi’nden Rektör Sıddık Sami Onar, yeni anayasayı hazırlayacak Anayasa Komisyonu başkanlığına getirildi⁸⁶⁰. Bu komisyon üyelerinin çoğunluğu da İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşuyordu.

Türk ceza ve usul kanunlarında yapılacak değişiklikleri hazırlayarak 1 Temmuz 1960’ta, bir rapor halinde MBK’ya takdim eden öğretim üyeleri şunlardır; Prof. Sıddık Sami Onar, Prof. Naci Şensoy, Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Faruk Eren, Prof. Sulhi Dönmezer, Prof. Ragıp Sarıca, Prof. Nurullah Kunter, Prof. Tarık Zafer Tunaya, Prof. Bahri Savcı, Prof. Sahir Erman, Doç. İsmet Giritli ve Doç. Muammer Aksoy⁸⁶¹.

27 Mayıs’tan itibaren Türkiye’deki en etkili şahıslardan biri konumuna gelen İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar’ın yeni hükümette görev alacağı veya cumhurbaşkanı seçilebileceği yolunda haberler basında yer almaya başlamıştı. Bu husustaki bir soruya muhatap olan Sıddık Sami Onar, “bir hükümet vazifesi düşünmediğini” açıklamıştı⁸⁶².

Ülkede yapılacak işler hakkında bir lider gibi fikir beyan eden Onar, CHP lideri İsmet İnönü’nün seçimlerin hemen yapılarak sivil idareye geçilmesi konusundaki açıklamasına, “seçimleri yapmak kadar hatalı bir iş olamaz”⁸⁶³ diye cevap vermiş ve MBK’yı desteklediğini ortaya koymuştu.

859 Mete Tunçay, “Siyasal Gelişimin Evreleri”, CDTA, c. 7, s. 1981.

860 MBK Başkanı Cemal Gürsel’in 27 Mayıs 1960’taki 13 numaralı tebliği; C., 28.V.1960.

861 C., 2.VII.1960.

862 C., 31.V.1960.

863 C., 11.VII.1960.

27 Mayıs'a giden yolda gerek üniversite talebeleri ve gerek öğretim üyelerinin kendi aralarında itilaflı oldukları hususunda çıkan haberlere karşı, üniversiteler adına bir lider konumunda yine Sıddık Sami Onar cevap vermişti:

“Duyduğuma göre talebelerin üniversite hocalarının, bu hürriyet mücadelesinde mütesanit hareket etmedikleri şayiaları ortada dolaşmaktaymış. Bunlar asılsızdır. Gerek üniversite ve gerek yüksekokullar ve akademilerin talebeleri ile hocaları bu inkılap hareketinde tamamen mütenasip hareket etmiştir.

“İstanbul Teknik Üniversitesi talebesi ilk günden bu harekete iştirak etmek istemiş, fakat köprülerin açılması ve üniversitenin kuşatılması yüzünden bir kısmı gelememişler, gelenler ise, İstanbul Üniversitesi'ndeki arkadaşlarına iştirak etmiş ve yardımcı olmuşlardır. Diğer taraftan öğretim üyeleri tamamen mütesanit idi. İ.T.Ü. rektörü, Yüksek Ticaret Okulu müdürü beni yalnız bırakmadılar, telefonla sık sık aradılar, bizzat geldiler.

“Ankara Üniversitesi'nden de telgraf ve telefonlarla hatırım soruldu. Bu şayialar talebeleri birbirinden ayırmak ve hocaları ile karşı karşıya getirmek maksadıyla çıkarılmıştır”⁸⁶⁴.

Üniversite ve yüksekokulların öğrenci ve öğretim üyelerinin CHP ve darbecilerle beraber DP iktidarına karşı nasıl birlikte hareket ettiklerinin bir izahı olan bu açıklamalara İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Fikret Narter tarafından bir açıklama yapılarak iştirak edilmişti. Narter, “İTÜ daima İstanbul Üniversitesi'nin yanında olmuştur”⁸⁶⁵ sözleriyle, dolaşan şayiaları reddederken, üniversite olaylarında İstanbul Üniversitesi'nin liderliğini de tasdik ediyordu.

13 Haziran 1960'ta; “Hürriyetsiz ilim olmaz”, “Hürriyet verilmez alınır”, “Üniversite hürriyetin teminatıdır” ve “Polis devletine paydos” gibi pankartların taşındığı İstanbul Üniversitesi'nin açılış

864 C., 3.VI.1960; Vatan, 4.VI.1960.

865 C., 4.VI.1960.

merasiminde bir konuşma yapan Sıddık Sami Onar, üniversitelerin nasıl birlikte hareket ettiklerini izah etmiş ve DP'ye neden karşı olduklarını açıklamıştı. Onar'ın açıklamaları şu şekildedir:

“Devlet kudretini küçük bir zümre inhisarına almış olanların tecavüzü karşısında üniversitemizi kapatmak zorunda kaldık... Türk ordusu tehlikelere karşı Türk devletini korumuş, mütegalibeler karşısında birleşmiş, devletin ruhu ve mayası olmuştur.

Üniversite, bir milletin ruhu ve dimağıdır. Milletler fikir etrafında doğar, büyür ve yaşar. Onun için milleti yok etmek isteyenler ellerini bu dimağa atmak istemişlerdir. Fakat milletimiz müstenit bir kitle olarak karşı durdu. Üç-beş mütegalibe ile milletin ezilemeyeceğini gösterdi. Maddi ve manevi müzaheret fikirlerinin mevcudiyeti, büyük bir belagatle ispat edilmiş bulunuyor. Üniversite tesanütü, bir müessese olarak, varlığının ve milletin hayretinin en büyük delilidir. Üniversite bu tesanütü Turgutlu nutku ile parçalamak isteyenler üniversitenin nefretiyle karşılaşmıştır. Üniversite şerefini ve haysiyetini müdafaa ederken üniversite tarihinde bir misline tesadüf edilmeyen bir harekete maruz kaldım. Bu anda öğretim üyeleri ile talebelerin müzaheretleri bana 48 saat vazife başında kalmamı sağlamıştır. Üniversite camiasında hiçbir menfi şey çıkmamıştır. Bu dimağa hiçbir menfi elin uzanmayacağını ispat eden en büyük delildir. Biz burada yetiştirdiğimiz bazı talebelerimizin müesseseye girerek hocalarının yakalarına yapışmalarından iftihar ettiklerine üzüntü ile şahit olduk”⁸⁶⁶.

Üniversitelerin bir güç olarak ortaya çıkışları konusunda basın da hemfikir olduğu görülüyor. Bunu en açık bir şekilde tasvir eden 30 Mayıs 1960'ta *Cumhuriyet* Gazetesi'nde çıkan bir karikatürdür. DP'nin 1950 seçimlerinde CHP'nin diktatörlüğünü devirmek için milleti sembolize eden ve CHP'yi durduran el işareti, bu defa DP'ye karşı resmedilmiş ve DP'ye karşı duran üç el, yani üç güç; basın,

866 C., 14.VI.1960.

ordu ve üniversite olarak açıklanmıştır⁸⁶⁷. Bu üniversitelerin DP iktidarı karşısında olduklarını ve onu devirmede üniversitenin bir güç olarak ortaya çıktığının açık bir ifadesidir.

1961-62 öğretim yılı açılışında ilk dersi veren Rektör Sıddık Sami Onar, memleketin dinamik ve ilerici kuvvetlerinin statik ve gerici kuvvetlerine galebe çalması gerektiğini belirterek, 27 Mayıs’a bakış açısını da gösteren şu önemli sözleri söylemiştir: “Ordu, maarif, üniversite, adliye, idare gibi milli, dinamik ve ilerici kuvveti inkar etmek, statik ve gerici bir kuvvet içerisinde kaynaştırarak tesirini azaltmak veya kaybettirmek toplumun hayatına mal olabilecek büyük bir hata olur. Türk dinamizmi ve ilericiliğini ve onu temsil eden müesseseler, Batı medeniyeti içerisinde yaşayacaklar, o aleme mensup müesseselerle el ele çalışacaklardır”⁸⁶⁸. Bu ifadelerle, ordu, üniversite ve bürokrasi ilerici kuvvet olarak vasıflandırılırken, halk gerici güç kategorisine sokulmaktadır.

1- 27 Mayıs Yolunda Öğrencilerin MBK’ya Desteği

Üniversite olayları ile DP iktidarına karşı protestolarıyla gündeme gelen öğrenciler⁸⁶⁹, 27 Mayıs’tan itibaren muhalefeti bırakarak MBK’ya destek olduklarını ortaya koymuşlardır. Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı 27 Mayıs’ta yayınladığı bildiride, “Türk gençliği ile silahlı kuvvetlerin işbirliği” yapması sayesinde aşılmayacak engelin bulunmadığı bildirilmiş⁸⁷⁰ ve MBK Başkanı Gürsel’e bağlılık telgrafı çekilmişti⁸⁷¹. Yine 27 Mayıs günü MTTB, MBK Başkanı Gürsel’e çekmiş olduğu telgrafta, “Milli inkılap hareketini bütün güçleri” ile tespit ettiklerini ve bu hususta gençliğin “emirlerine amade olduğu-

867 Bu karikatür için bkz.; C., 30.V.1960.

868 C., 2.11.1961.

869 Bu hususta Nadir Nadi’nin “Ne Mutlu” başlığı ile çarpıcı bir yazısı için bkz.; C., 29.V.1960.

870 Bildiri için bkz.; C., 28.V.1960.

871 Telgraf için bkz.; C., 28.V.1960.

nu" bildirmişlerdi⁸⁷². Ayrıca diğer öğrenci kuruluşları da 27 Mayıs'ı desteklediklerini açıklamışlardı⁸⁷³.

Öğrenci teşkilatları 27 Mayıs darbesine destek vermekle kalmamış, DP'liler lehine yapılan açıklamalara da karşı çıkmışlardır. Mesela o dönem İngiltere'nin elinde olan Kıbrıs Adası'ndaki Türk cemaatinin lideri Dr. Fazıl Küçük'ün yayınladığı *Halkın Sesi* Gazetesi'nde, Celal Bayar, Adnan Menderes ve Numan Gedik'in suçsuz olduklarına dair bir yazının çıkması üzerine, Milli Türk Talebe Federasyonu ile Ankara Üniversitesi Talebe Birliği Kıbrıslı gençlere bir mesaj göndererek "sabık ve sakıt iktidarın uşağı Dr. Fazıl Küçük'ün her bakımdan anavatan Türkleri ile bir olan Kıbrıs Türklerini temsil edemeyeceğini" bildirmişlerdi⁸⁷⁴. Buna karşılık Dr. Küçük, cemaatin istememesi halinde çekilebileceğini açıklamak zorunda kalmıştı⁸⁷⁵.

2 - MBK'nın Üniversiteleri Takdiri

Milli Birlik Komitesi, ilk günü verdiği kararla DP döneminde tevkif edilmiş subaylarla beraber "milli ideolojiye aykırı hareket ve fiilleri olmayan" üniversite ve yüksekokul öğrencilerinin, 28 Mayıs 1960 saat 10.00'dan itibaren serbest bırakılması emredilmişti. Kapatılan bütün üniversite ve yüksekokulların derhal açılması ve normal mesailerine 6 Haziran'da başlamaları kararlaştırılmıştı⁸⁷⁶.

27 Mayıs hareketinin gerçekleşmesinde üniversitelerin katkısını takdir eden 27 Mayısçılar, MBK'nın meclisteki ant içme törenlerinde 27 Mayıs'tan bu yana "her yerde olduğu gibi ilme baş sedir ayrılmıştı". Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi temsilcilerine ön sırada yer ayrılmıştı⁸⁷⁷.

872 Telgraf metni için bkz.; C., 28.V.1960.

873 C., 28-29.V.1960.

874 C., 26.VI.1960.

875 C., 30.VI.1960.

876 C., 28.V.1960.

877 Tefvîk Sadullah, "Evdeki Evlat", C., I.VII.1960.

27 Mayıs'a katkılarından dolayı üniversiteleri ziyaret eden MBK Başkanı Cemal Gürsel, İ.Ü. bahçesinde toplanan öğrencilere bir konuşma yaparak, onlara bir nevi teşekkür etmişti. DP iktidarına karşı üniversite ile beraber olduklarını da anlatan bu konuşma şöyledir:

“... Hariminize girmeye cüret ettiler. Sizin hakiki vasfınızı bilmeyenler size copla hücum ettiler. Onlar bedbahttır. Onlar alçaktır. Onlar haindir. Daha fenası cahildir. İlim yuvasına copla, tabanca ile tecavüz edilmez. Türk tarihine kara bir sahife yazdırıldı.

Sizin hürriyetinize, haysiyetinize el uzatanları yaktınız. Bir ferdi, cemiyeti mahvetmek için önce onun hürriyetini alırlar. Hürriyetinize sıkıca sarılınsınız. Ona her zaman uzanan elleri kırınız ve koparınız. Hürriyetten sonra ikinci düşünceniz ilimdir. Hürriyet ve ilim birbirleriyle kardeştir. Hürriyetsiz insan olmayacağı gibi, ilimsiz de insan olmaz. Asırların ihmaliyle geri kalmış bir memlekette sizlerin ilim meziyetleriyle bezenmeniz lazımdır. Asrımızda göklere tırmananların yanında biz yerde zor gidiyoruz.

Aziz gençler, bir söz daha söyleyeceğim; politika yoluna girip ilim yolundan aksamayın. Bu alakanız kafa ve vicdanınızla olmalı. Politikacıların elinde oradan oraya sürüklenmeyin. İlim yuva ve yolu politikadan uzak kalmalıdır.”

İ.Ü. öğretim üyeleri ile yaptığı tanışma toplantısında da Gürsel; “İlim sesini kesmek isteyenler, dağda yol kesenlerden daha bednam kimselerdi. Profesörler hiçbir tesir altında kalmadan fikirlerini söylemelidirler” demiştir⁸⁷⁸.

27 Mayıs askerî darbesinin yapıldığı gün, İ.Ü. Rektör Vekili Prof. Dr. Ömer Özerk, Genel Sekreteri Sait Turan, Doç. Kemal Oğuzman ve Asistan Çetin Özek'ten müteşekkil bir heyet İstanbul Askerî Valisi Refik Tulga'yı ziyaret ederek İstanbul Üniversitesi adına memnuniyetlerini ve bağlılıklarını bildirmişlerdi⁸⁷⁹. 28 Mayıs'ta

878 C., 5.VII.1960.

879 C., 28.V.1960.

İ.Ü. profesörlerinden Refi Şükrü Suvla ve Sahir Erman başkanlığında 12 kişilik bir heyet, İstanbul Emniyet Müdürü Yarbay Vahit Erdoğan’ı ziyaret etmişti. Vahit Erdoğan’ın “Ben sizin aziz ve muhterem heyetiniz karşısında oturamam” demesi üzerine, heyet başkanı profesörler; “Aziz ve muhterem olan sizlersiniz, Türk ordusudur. Bizi bu mutlu günlere siz getirdiniz.” demişlerdi. Buna karşılık Emniyet Müdürü Yarbay Erdoğan, “Hayır, hayır biz sizlerin başlattığı ve olgunlaştırdığı mücadeleye sadece bir katrecik yardım ettik”⁸⁸⁰ diyerek 27 Mayıs Darbesi’nde üniversitenin çok önemli bir rol oynadığını belirtmiş ve minnettarlıklarını izhar etmişti.

Daha sonra Radyo Danışma Kurulu’na öğretim üyelerinin seçtiklerini görüyoruz. MBK yöneticilerinin seçtikleri öğretim üyeleri, Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar (Hukuk), Prof. Cahit Talas (İktisat), Prof. Ömer Özek (Tıp), Prof. Mustafa Santur (Fen), Prof. Tahsin Banguoğlu (Edebiyat) ve Prof. Dr. Arif Akman (Ziraat)’dır⁸⁸¹.

B-Üniversiteler Kanunu’nda Tadilat İstekleri

Demokrasi ve hürriyetin bayraktarlığını yapan ve 27 Mayıs Darbesi’ne destek veren üniversiteler, muhtariyetin daha iyi tesis edilmesi hususunda çalışmalara başlamışlardı. Özellikle Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nden Prof. Dr. Hasan Eren ve Prof. Dr. Emin Bilgiç’in, eski Başbakan Menderes’e Vatan Cephesi’ne katıldıklarını ifade eden mektupları gönderdikleri için profesörlükten çıkarılmaları⁸⁸², siyasi faaliyet ve beyanlarından dolayı öğretim üyelerinin emekliye sevk edilebilmeleri dolayısıyla “haklı tenkitlere” sebep olmuş ve “huzursuzluğu” arttırmıştı⁸⁸³.

Bu arada, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi doçentlerinin başlattığı ve daha sonra Edebiyat ile Hukuk doçentlerinin iştirak ettiği

880 C., 29.V.1960.

881 Yeni İstanbul, 9.X.1960.

882 C., 15.VI.1960.

883 C., 2.IX.1960.

Üniversiteler Kanunu'nun değiştirilmesi için imza kampanyası başlatılmıştı. Bu doçentlerin kampanyanın sonunda İ.Ü. Senatosu'na verecekleri dilekçedeki istekleri şunlardı:

1- Enstitü ve klinik direktörlerinin doğrudan doğruya hareket etmelerinin önlenmesi ve direktörlerin istediği zaman asistanların işine son verme salahiyetinin ortadan kaldırılması.

2- Öğrencilerin fakülteyle olan münasebetlerinde öğrenci ve öğretim temsilcilerinden ibaret bir kurulun bulunması.

3- Profesörlüğün kadro işi olmaktan çıkarılması.

4- Ordinaryüslük unvanının direktörlük müddetiyle mukayyet olması⁸⁸⁴.

Doçentler bu faaliyetlerine başladıkları sırada, İstanbul Üniversitesi'nde Üniversiteler Kanunu'nun yeniden ele alınarak üniversite muhtariyetinin ruhuna ve ilmi çalışma havasının icaplarına uygun hale getirilmesi için kuvvetli bir eğilim ortaya çıkmıştı. Özellikle doçent ve asistanlar kendilerinin yönetimde hiç söz haklarının olmaması, yeni kurulacak üniversite ve fakülteler için hiçbir eleman hazırlığının dikkate alınmamasından dolayı rahatsız olmuşlardı. Ağustos başlarında, çeşitli hazırlık toplantıları yapan doçent ve asistanlar, geniş çaplı bir anketin yapılması için bir ordinaryüs profesör, bir profesör, iki doçent ve bir asistandan oluşan bir Anket Komisyonu seçmişlerdi⁸⁸⁵. Hazırlanan anket, 1 Eylül'de İ.Ü. ve İ.T.Ü.'deki bütün üniversite mensuplarına dağıtılmış ve 10 Eylül'e kadar cevaplandırılması istenmiştir. Bu anketten alınacak neticeler İ.Ü. Rektörlüğü'ne bildirilecek ve konunun tadilinde göz önünde tutulması istenecekti⁸⁸⁶.

7 bölüm ve 81 sorudan oluşan anket 1300 adet dağıtılmış olmasına rağmen katılım düşük olmuş, İ.Ü. Hukuk Fakültesi ankete katılmamıştır.

884 C., 3.VII.1960.

885 Anket Komisyonu'nun 7 doçent, 3 asistandan oluştuğuna dair bilgi için bkz.; Havadis, 7.10.1960.

886 C., 2.IX.1960.

- “Üniversiteler Kanunu’nda tadilata taraftar mısınız?” ile “Fakülte kurumlarının düzeltilmesi gerekir mi?” sorularına % 90 “evet” cevabı vermiştir.

- “Üniversite içinde ilmî murakabeye taraftar mısınız?” sorusuna % 95 “evet” cevabı verirken, “Ordinaryüs unvanının lüzumu var mıdır?” sorusuna % 90’ı “hayır” olarak cevaplandırmıştır.

- “Dekan ve yönetim kurulu üyelerinin seçimlerinde doçentlerin de iştiraklerini ister misiniz?”, “Profesör seçiminde adayların bütün ilmî faaliyetlerine bakılmasını uygun buluyor musunuz?”, “Rektör bütün öğretim üyeleri tarafından mı seçilmelidir?” sorusuna % 90 “evet” cevabı verilmiştir.

- “Yabancı profesörlerin kurullara ve seçimlere katılması yerinde midir?” sorusuna % 75 “hayır” olarak cevaplamıştır.

- “Fakülte yalnız yönetim kuruluyla mı yürütülmelidir?” % 85; “Kürsü kurullarının teşkiline taraftar mısınız?” % 80; “Yönetim kurullarına doçentler katılmalı mıdır?” % 80; “Asistanlar da Genel Kurul’da temsil edilmeli midir?” % 80; “Profesörler seçilirken ikinci bir dile ihtiyaç var mıdır?” % 70 “evet” olarak cevaplandırılmıştır.

- “Üniversite öğretim üyelerinin dışarıda çalışmasını tensip eder misiniz?” sorusuna da % 70 “hayır” olarak cevap verilmiştir⁸⁸⁷.

Daha sonraki 115 sayılı yasa ile yapılan düzenlemeler dikkate alındığında doçentlerin, asistanların ve öğrencilerin yönetime katılması veya katılımının artması noktasından etkili olduğu anlaşılan bu anket, İstanbul Üniversiteli öğretim üyeleri tarafından gündeme getirilmiştir.

Üniversiteler Kanunu’nda yapılması gereken değişikliklerin üniversite organlarıncı yapılması gerektiği fikrinde olan Ankara Üniversitesi bu maksatla bir komisyon kurmuş, tadili icap eden hususlar hakkında prensip kararına vararak meseleleri Üniversitelere-

887 C., 5.IX.1960. Bu anket için ayrıca bkz.; Havadis, 7.10.1960.

rası Kurul'a iletmişti⁸⁸⁸. Fakat bu konular Üniversitelerarası Kurul'da görüşülmeden 115 sayılı yasa çıkarılmıştı.

1- 115 Sayılı Yasanın Hazırlanışı

7 Ekim 1960 tarihinde İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nde toplanan Üniversitelerarası Kurul'a Milli Eğitim Bakanı Prof. Bedrettin Tuncel başkanlık etmişti. Üniversitelerarası Kurul'un gündeminde üniversiteler kanununda değişiklik yapıp yapılmayacağı konusundaki bir soruya, Tuncel; "Bilhassa 27 Mayıs'tan sonra bu hürriyet havasında bakanlığın üniversitelere empoze edebileceği bir fikrinin olamayacağını, Üniversiteler Kanunu'nun tadili meselesinin de üniversitelerin kendi meseleleri olduğunu, "bu mevzuda bir anketin" bulunduğunu ve üniversitelerin "kendi davalarını düşünüp halledeceklerini" söylemişti⁸⁸⁹.

Ancak tatbikat öyle olmamış, üniversite kurulları ile Üniversitelerarası Kurul'dan bir çalışma gelmeden veya buna ihtiyaç duymadan Milli Birlik Komitesi İstanbul Üniversitesi'nce yapılmış olan anketten büyük ölçüde faydalanarak ve muhtelif üniversitelerdeki öğretim üyelerinin mütalaalarına başvurarak⁸⁹⁰ Üniversiteler Kanunu'nda değişiklik yapan kanunu hazırlatmıştı. Yalnız, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet başkanlığında profesör ve doçentlerden kurulu bir heyetin, 20 Ekim'de Ankara'dan İstanbul'a gelerek Üniversite Kanunu'nun tadili tasarısı üzerinde çalıştıkları ve son rötuşları yaparak 25 Ekim'de tasarıyı MBK'ya verdikleri bilinmektedir⁸⁹¹.

Üniversiteler Kanunu'ndaki muhtariyet genişletilerek Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olan denetim hakkı bile Üniversitelerarası Kurul'a verildiği 115 sayılı yasa 27 Ekim 1960'ta Milli Birlik Komitesi'nce kabul edilmişti. Fakat ilk başta bu muhtariyetinden çok,

888 C., 29.X.1960.

889 C., 8.X.1960.

890 Üniversiteler Kanunu'nda yapılan değişiklikler dolayısıyla MBK üyesi Binbaşı Orhan Erkanlı ile Yzb. Numan Esin tarafından yapılan basın toplantısının metni; C., 30.X.1960.

891 Yeni İstanbul, 25.10.1960.

kanunun hazırlanış şekli olarak tartışmalara yol açmış, üniversiteler pek fazla sevinememişti.

Ankara Üniversitesi Senatosu 29 Ekim 1960'ta yayınladığı tebliğde, Üniversiteler Kanunu'nun üniversitelerin yetkili organlarının tamamen bilgisi dışında değiştirilmesini muhtariyete aykırı olduğunu açıklamış ve Üniversiteler Kanunu'nun işbirliği havası içinde yeniden ele alınmasını istemişti⁸⁹². A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yönetim Kurulu da Üniversiteler Kanunu'ndaki değişikliklerin, üniversite organlarınca yapılması gerektiğini belirterek, bunun tersine yukarıda hazırlanan bir kanunla değişiklik yapılmasının doğru olmadığını açıklamıştı⁸⁹³.

İTÜ Rektörü Fikret Narter, Üniversiteler Kanunu'nda değişiklik yapılmadan önce üniversitelerin fikir ve mütalaalarının alınacağına taahhüt edilmesine rağmen, değişiklikler yapılırken buna uyulmadığını belirterek, İ.T.Ü. Senatosu'nun 28.10.1960 tarihli toplantısında duyduğu rahatsızlığı Milli Eğitim Bakanlığı'na bildirmeyi oy birliğiyle karar verdiğini açıklamıştır⁸⁹⁴.

31 Ekim 1960'ta toplanan Ege Üniversitesi Senatosu; Üniversiteler Kanunu'nda değişiklik yapan 115 sayılı kanunun, "hazırlanış ve mahiyet bakımından Anayasa ile teminat altına alınan üniversite muhtariyeti ve hukuk prensipleriyle "kabil-i telif" in mümkün olmadığını belirtmiş ve MBK ile üniversitelerin bu hususta işbirliği yapılması istenmişti⁸⁹⁵.

İstanbul'daki bütün öğrenci teşekküllerinin 30 Ekim 1960'ta Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nda toplanarak, "Türk Yüksek Öğretim Gençliği" olarak yaptıkları açıklamada yeni kanunun bazı noktalarının kendi görüşlerine uymadığını belirterek tenkit etmişlerdi⁸⁹⁶.

892 A.Ü. Senatosu'nun tebliği için bkz.; C., 30.X.1960.

893 A.Ü. SBF Yönetim Kurulu Kararları için bkz.; C., 29.X.1960.

894 C., 29.X.1960.

895 C., 1.XI.1960.

896 C., 31.X.1960.

Bu tepkiler üzerine MBK, A.Ü. Senatosu temsilcileri ile ortak bir toplantı yapmış ve toplantı sonunda MBK tarafından bir açıklama yapılmıştı. Bu açıklamada, “114 ve 115 sayılı kanunların ortaya koyduğu problemlerin üniversite muhtariyeti esprisi içinde yeniden gözden geçirilmesi hususunda görüş birliğine varıldı”ğı kaydedilmişti. MBK Başkanı Cemal Gürsel de üniversite kanunlarının üniversiteler ile işbirliği halinde yeniden hazırlanacağı açıklamasını yapmıştı⁸⁹⁷. Ancak 27 Mayıs dönemi sonuna kadar yeni bir düzenleme yapılmamıştır.

II- 1960 YILINDA YAPILAN DÜZENLEMELERE GÖRE ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ

Üniversiteler konusunda bitmeyen tartışmalar ve bazı problemlerin mevcudiyeti ile 27 Mayısçıların her alanda reform yapma isteklerinin bir araya gelmesi, üniversitelerde yeni bir düzenlemeye yol açtı. Ancak bu düzenleme, köktenci bir yapıda değil, daha önceki 1946 Üniversiteler Kanunu’nda bazı değişiklikler yapılarak ıkmal ile gerçekleştirildi⁸⁹⁸. Bu bölümde, sadece, üniversite yönetiminde değişen kısımları, incelemeye alacağız zira, diğer kısımlar, 1946 ile aynı şekildedir.

1946 yılında özerklik verilirken, üniversiteler Milli Eğitim Bakanlığı’na bağılıktan kurtarılarak doğrudan milli eğitim bakanına bağılı hale getirilmişti. 1960 düzenlemesi ile artık milli eğitim bakanı da üniversitelerin başı ve denetleyicisi değildir. Üniversiteler üzerindeki en yüksek kurum Üniversitelerarası Kurul’dur. Üniversitelerarası Kurul’a da milli eğitim bakanı dahil değildir ve bütün üyeler üniversite mensuplarından oluşmaktadır⁸⁹⁹.

897 C., 1.XI.1960.

898 Ü.K. 115, m. 13.

899 ÜK 115, m. 13.

Senato ve Üniversitelerarası Kurul'ca verilen kararları milli eğitim bakanının onaylama ve reddetme konusunda yetkisi yoktu. Yalnız, Üniversitelerarası Kurul ve senatolarca verilen kararlar milli eğitim bakanına iletilerek hükümet bilgilendirilecekti. Hükümet ile olan bu temas dışında, milli eğitim bakanı, Üniversitelerarası Kurul ve senatolarca verilen kararları, yeniden incelenmek üzere bir ay içinde ilgili yere iade edebilirdi. Verilecek müteakip kararlara, milli eğitim bakanı, müdahale edemediği gibi, senato ve Üniversitelerarası Kurul tarafından verilen kararlar, yargı mercilerine başvurmak hakkı saklı kalmak üzere kesin ve nihai nitelikte idi⁹⁰⁰.

Gerek Darülfünun, üniversite döneminde üniversitelerin başı ve hükümet adına denetleyicisi, milli eğitim bakanı iken, Türkiye'de bu uygulamaya ilk kez son verilmiş ve tamamen üniversitelerin kendi aralarında seçimle işbaşına getirdikleri şahıslardan oluşan Üniversitelerarası Kurul belli konularda üniversiteler için son karar mercii haline gelmiştir. 1946'da, Milli Eğitim Bakanlığı devreden çıkarılarak milli eğitim bakanına bağlanan üniversiteler, nihayet, Bakan'a da bağlı olmaktan kurtarılmıştır. Ancak öğretim meseleleri dışında, Üniversite Genel Sekreteri ile Zat İşleri, Yazı İşleri ve Kıtaplık Müdürleri, Üniversite Yönetim Kurulu kararı, Fakülte Sekreteri ise Fakülte Yönetim Kurulu kararı ile rektörün teklifi üzerine milli eğitim bakanı tarafından tayin olunacaktır⁹⁰¹. Bu durum, üniversitenin başı olmaktan çıkarılan milli eğitim bakanının, üniversiteler nazarındaki yeni rolüyle çelişki içerisinde. Çünkü öğretim üyeleri dışındaki idari görevlilerin tayininde son merci milli eğitim bakanıdır.

Milli eğitim bakanı üniversitelerin başı olmasa da 1960 düzenlemesi ile rektörlerin izinleri, senatoların muvafakatiyle milli eğitim bakanı tarafından verilirdi⁹⁰². Böylece milli eğitim bakanı, rektörlerin bir amiri olarak kabul edilmiş oluyordu.

900 ÜK 115, m. 14

901 ÜK 115, m. 43.

902 ÜK 115, m.

A- Üniversitenin Bağlı Olduğu Kurum:

Üniversitelerarası Kurul

Üniversitelerin rektörleri, fakültelerin dekanları ile senatoların iki yıllığına seçeceği birer üyeden meydana gelirdi. Bu kurula, rektörler sıra ile başkanlık ederdi. Toplantı yeri Ankara olup, sekreterlik, Ankara Üniversitesi Sekreteri tarafından yapılacak ve tutanaklar, bu üniversitede saklanacaktır.

Üniversitelerarası Kurul, olağan olarak her yıl bir defa, ihtiyaç halinde de rektörlerin varacakları anlaşmayla toplanacaktır. Toplantı hususunda anlaşma sağlanamazsa, en kıdemli rektörün oyuna başvurulurdu⁹⁰³.

Üniversitelerarası Kurul'un yeni yapılanması ile milli eğitim bakanının başkanlık ve üyeliğine son verildi. Böylece, hükümetin denetim ve kontrolü sona erdi. Önceki dönemde, idari görevlerin dışında senato temsilcilerinin sayısı iki iken, bu sayı bire düşürülmüştür. Bu durum, gittikçe artan fakülte ve üniversite sayıları dikkate alındığında, normal karşılanması gerekse de bu uygulama ile Üniversitelerarası Kurul'da idareci olmayanların sayısının azaltılması bakımından zararlıdır. Çünkü bu üyeler, daha ziyade idarecilerin değil, üniversitelerdeki idareciler dışındaki öğretim üyelerinin temsilcileridir. Bu yeni yapıyla idarecilerin ağırlığı daha da artmış ve Üniversitelerarası Kurul, bir İdareciler Konseyi'ne doğru meyil göstermiştir.

B- Üniversite Yönetimi

1-Senato

Senatodaki katılım, 1946'ya göre daha genişlemiş, profesör temsilcileri yanında her fakülteden profesör unvanına haiz doçentlerden de birer üye senatoya dahil edilmişti.

903 ÜK 115, m. 13.

Üniversitelerin en yüksek organı olan senato, Milli Eğitim Bakanlığı'nın tesirinden kurtarılmış. Üniversitelerarası Kurul karşısında da güçlendirilmiştir. Üniversitedeki nihai karar merci senato haline getirilmiş; yönetmeliklerin, Senato'nun onaylamasıyla, yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Yalnız, kanun ve yönetmelikler senatoda hazırlanarak sunulurdu⁹⁰⁴.

Yeni yapıyla senatoya doçentlerin katılımının sağlanması, yönetimde doçentleri de daha faal duruma getirmesi bakımından önemlidir. Senato güçlendirilerek, özerk yapı daha da sağlamlaştırılmıştır. Ancak bu durum mevcut kanunları yürütmede geçerlidir. Zira, yeni kanun ve tüzük tasarıları, senato tarafından Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulur. Hükümet veya TBMM tarafından yürürlüğe konurdu.

Rektör, kendi yetkisinde olan işleri yerine getirmediği takdirde, ilgili dekan ve öğretim üyeleri ile beraber sorumludur ve senatodaki her bir üye yazı ile rektörden istediği konu hakkında soru sorabiliyordu. Rektör de en geç on beş gün içinde karar vermek zorunda idi⁹⁰⁵. Bu şekilde, senato, rektörü denetlemek yetkisine sahip olmaktadır; ancak senatonun, rektör karşısında sadece soru sormakla bu görevini yerine getirmesi düşünülmüştür. Bu da çok yetersiz bir denetim şeklidir. Hatta bunu, denetim şekli olarak değil yönlendirici ve dikkat çekici bir mekanizma olarak kabul etmek zarureti vardır. Zira, rektör ve diğer yöneticileri, gerektiğinde ceza verilmesi veya görevden alınması yetkisi olmadıktan sonra, senatonun denetim yetkisini, tam olarak kullanması mümkün değildir.

2- Rektör

1946 Üniversiteler Kanunu ile üniversitelerin, başı ve denetleyicisi olan milli eğitim bakanının bu yetkilerinin 1960 düzenlemesiyle sona erdirilmesi üzerine, üniversitelerdeki rektörlerin de yetki ve

904 ÜK 115, m. 10.

905 ÜK 115, m. 13.

etkilerinde bir artış meydana geldi. Buna paralel olarak, rektörlerin artan yetkilerine açıklık da getirildi.

Buna göre rektör,

- Bütün fakülteler üzerinde genel bir denetleme yetkisine sahip olacak,

- Dekanlara verilmiş olan yetkilerin kullanılmasını ve böylece, üniversitenin yönetim, öğretim ve bilimsel araştırma işlerinin yürütülmesini sağlayacak ve gerekli denetimleri yapacak,

- Üniversitede gördüğü aksaklıkları senatoya bildirecek,

- Aksaklığa sebep olanlar hakkında gerekli kararların alınmasını teklif edecektir⁹⁰⁶.

Üniversite rektörünün yetkisi, yönetim, öğretim ve bilimsel denetim noktalarından arttırılırken, rektörü dengeleyecek bir mekanizma kurulmasına da ihtiyaç duyulmuştur. Rektör, kendi yetkinde olan işleri, yerine getirmediği takdirde ilgili dekan ve öğretim üyeleriyle birlikte sorumlu olacaktır. Rektörü ve dolayısıyla yönetimi kontrol için senato üyelerinden her biri rektöre bu hususta yazıyla soru sormak yetkisine sahiptir. Böyle bir durumla karşılaşan rektör, en geç 15 gün içinde bu soruya yazıyla cevap vermek zorundadır⁹⁰⁷.

1960 düzenlemesiyle rektörün yetkileri arttırılırken, rektörü denetlemek noktasından senatoya verilen görev de fazlalaştırılmış ve senato, daha etkin hale getirilmiştir. Senatodaki her üyeye rektöre yazılı olarak soru sormak hakkı verilerek üyelerin her biri birer murakıp haline getirilmiştir. Soru ve cevapların yazılı olması da konuların tartışmalı halden kurtarılıp vesikalandırılması açısından son derece önemlidir.

906 ÜK 115, m. 13

907 ÜK 115, m. 13.

C- Fakülte Yönetimi

1-Fakülte Genel Kurulu

Fakültede en geniş katılıma sahip olan Genel Kurul, 1960 düzenlemesiyle daha güçlü hale getirilmiştir. Genel Kurul'un çalışma esası tespit edilmiştir. Fakülte Yönetim Kurulu'nun toplanması esası getirilmiştir. Daha önce, Genel Kurul'da, üçte iki çoğunlukla alınmayan kararların Yönetim Kurulu'nun isteği üzerine, Profesörler Kurulu'nda görüşülerek, karara bağlanması usulüne son verilmiştir. Böylece, devamlı olarak profesörlerin çoğunlukta bulunduğu Profesörler Kurulu'nun akademik konularda da üstünlüğüne yol açan bu uygulama kaldırılmıştır. Ayrıca, üyelerin üçte birinin yazılı isteği ile Fakülte Genel Kurulu'nun toplanmasının zorunlu hale getirilmesi, yöneticiler dışındaki üyelerin de faal hale dönüştürülmesi ve bu kurulun yöneticilerin bir danışma mekanizması olarak çalışmalarını engelleyebilecek özelliktedir.

2- Profesörler Kurulu

1946'daki Üniversiteler Kanunu ile nerdeyse tamamen profesörlerden meydana gelecek tarzda tanzim edilen Profesörler Kurulu, yeni düzenlemeyle doçentlerin daha fazla katılımı sağlanacak tarzda düzenlendi. Bir dersin öğreti ile bağımsız olarak görevlendirilen doçentlerle, profesörü bulunmayan bir kürsünün yönetimi ile görevlendirilen doçentler dışında, profesörlerin adedinin yarısı kadar doçentlerin Profesörler Kurulu'na üye olması kararlaştırılmıştır. Üye olacak doçentlerin tespitinde eylemli doçentlik kıdemi esas tutulacak, denklik halinde ise kura çekilecektir⁹⁰⁸.

DF döneminde ve 1946 sonrasında yönetimdeki etkileri oldukça sınırlı olan doçentler ilk defa yönetim kademelerinde profesörlerin yarısı kadar oranda da olsa etkili olma şansına kavuşmuştur.

908 ÜK 115, m. 6.

Kürsü ve enstitülerin kurulup kaldırılmasını, birleştirilmesi için teklifler yapan, bütçe işlerini, fakültede dekan, üniversitede rektörün seçilmesinde söz sahibi olan Profesörler Kurulları'nda doçentlerin oranlarının arttırılması, doçentlerin üniversite yönetimindeki etkilerini arttırması bakımından önemli olduğu gibi, yönetimin daha katılımcı hale getirilmesi açısından da önemli bir merhaledir.

3-Fakülte Yönetim Kurulu

Yönetimde daha fazla katılımı gerçekleştirmeyi hedefleyen 1960 düzenlemesi, daha önce beş kişilik (dekan, eski dekan ve üç seçilmiş üye) olan yönetim kuruluna, iki de doçent dahil edilmiştir. Yönetim Kurulu'na dahil olacak doçentler, Fakülte Profesörler Kurulu'nda bu kurula üye olan doçentler arasından seçilecektir⁹⁰⁹. Böylece, Fakülte Genel Kurulu'nun güçlendirilmesi, Profesörler Kurulu'na doçentlerin daha etkin katılımının sağlanması yanında, fakültenin icra organı olan Yönetim Kurulu'nda da doçentler faal hale getirilmiş oldu.

Yönetim Kurulu'nun çalışmasında getirilen diğer bir yenilik de öğretim üyesi yardımcıları ile öğrencilerin belli oranda Yönetim Kurulu'yla iletişim mekanizmasının kurulmasıdır. Yönetim Kurulu, öğretim yardımcılarını veya öğrencileri ilgilendiren konuların görüşülmesi sırasında bunlardan ikişer temsilciyi davet ederek bilgilere müracaat edebilecektir. Ayrıca her sömestr başında öğrenciler ve öğretim yardımcıları kendi problemlerini temsilcileri vasıtasıyla Yönetim Kurulu'na bildireceklerdir. Öğrenci veya öğretim yardımcılarını temsil edecek ikişer üye, bu grupların kendi aralarında yapacakları seçimlerle belirlenecektir⁹¹⁰.

Bu yeni düzenlemeyle fakültenin hiçbir kurulunda temsil hakları olmayan yardımcı öğretim elemanlarının problemlerini iletebilecekleri bir prosedür, kanun ile kendilerine sağlanmış oldu.

909 ÜK 115, m.7.

910 ÜK 115, m.7

Öğrencilerin yönetimle irtibat kurabilecekleri, problemlerini iletebilecekleri bir yapının oluşturulması daha çok öğrencilerin problemlerini öğrenmeye matuf istişari bir mekanizma olsa da yönetim-öğrenci diyalogu açısından önemli bir merhalelerdir. Kanun ile öğrencilerin muhatap alınması yüksek öğretim tarihimize, AYZE'den sonra ikinci defa görülen ve uygulamaya konulan bir prosedürdür.

4- Dekan

Milli eğitim bakanının üniversitelerin başı olmasına son verilmesi üzerine, üniversite ve fakülte düzeyinde daha fazla önem kazanan denetim ve sorumluluk hususunda 1960 düzenlemesinde bu konulara açıklık getirilmiştir. Buna göre;

Dekan;

- Fakültenin genel yönetimi, kürsü, enstitü, laboratuvar, fakülteye bağlı okul ve diğer kurumların düzenli çalışmasını sağlar.

- Öğretim üyelerinin derslere, seminerlere, imtihanlara devamlarını ve yönetmeliklerle öğretim üyelerine ve yardımcılara yükletilmiş olan görevlerin gereği gibi yerine getirilmesini sağlar ve her zaman gerekli denetlemeleri yapar.

- Bu işlerin yerine getirilmemesinde dekan ilgili öğretim üyesi ile birlikte sorumludur.

- Dekan, denetlemeleri sırasında gördüğü aksaklıkları Profesörler Kurulu'na doğrudan doğruya bildirerek gereken tedbirlerin alınmasını sağlayacaktır.

- Dekan, Genel Kurul ve Profesörler Kurulu'nun kararlarını her yarı yıl başında çoğaltarak bütün öğretim üyelerine gönderecektir⁹¹¹.

911 ÜK 115, m. 8.

D- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azilleri

Profesörlerin tayinleri, Fakülte Profesörler Kurulu'nun seçimi ve senatonun uygun bulması üzerine müşterek kararla yapılacaktır⁹¹². Eskisinden farklı olan kısım, milli eğitim bakanının tensibi devre dışı çıkarılmasıdır. Üniversitenin başı olmaktan çıkarılan milli eğitim bakanı profesör tayininde de bu yetkisini kaybetmiştir.

Sözleşme ile üniversitelerde görevlendirilecek profesör ve uzmanlar eskiden olduğu gibi Fakülte Profesörler Kurulu'nun teklifi, senatonun kararı ve milli eğitim bakanının tasdiğiyle tayin olunurdu. Azilleri de aynı şekilde gerçekleşirdi⁹¹³.

1946 Üniversiteler Kanunu'nda doçentlerin tayininde Fakülte Profesörler Kurulu'nun seçimi, rektörün teklif ve milli eğitim bakanının tasdiğiyle tayin edilmesini kararlaştıran⁹¹⁴ maddenin esas itibarıyla 1960 düzenlemesinde değiştirilmediğini görüyoruz.

Öğretim üyelerinin bütün disiplin işlerinde, dekan, rektör ve senato yetkili idi⁹¹⁵.

E- İlmî Denetim

1960 düzenlemesinde, ilmî denetime özel bir başlık ayrılmasa da bu konuya bir açıklık getirildiği görülmektedir.

Öğretim üyelerinin bilimsel denetimi yayınları üzerinden yapılacaktır. Her öğretim üyesi bilimsel araştırmalarının sonuçlarını, ders notlarını, bilim ve müracaat kitaplarını, yurtiçindeki veya yurtdışındaki bilimsel kongrelerde yaptığı tebliğ veya ilmî müdahaleleri, bağlı olduğu fakültenin yayımları arasında veya özel olarak yayımlamak ve bunlardan birer nüshasını dekanlığa veya rektörlüğe vermek zorundaydı⁹¹⁶.

912 ÜK 115, m. 26.

913 ÜK 115, m. 26.

914 ÜK 115, m. 23.

915 ÜK 115, m. 45.

916 ÜK 115, m. 30.

Öğretim, bilimsel araştırma veya inceleme yapma ve bunların sonuçlarını açıklama işlerinde yetersizliği Profesörler Kurulu'na tespit edilen öğretim üyeleri işten çekilmiş sayılırlardı. Bu işler, kanun hükümlerine göre dekan, rektör ve senato tarafından gerçekleştirilirdi⁹¹⁷.

DF döneminden sonra net olarak ifade edilmeyen ilmî yetersizlik dolayısıyla görevden alınma konusuna, 1960 düzenlemesiyle açıklık getirildi.

III- ÜNİVERSİTE KANUNU'NDA YAPILAN DÜZENLEMELER HAKKINDA GÖRÜŞLER

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Her iki harekette mahiyet benzerliği var ve her ikisi de kendi muhtariyet çevresi içinde tam bir kontrol tesis edememiş olan üniversiteye siyasi iktidarın ıslahat maksadıyla müdahalesidir. Ancak 1933'te üniversite muhtariyeti tamamen kaldırılmış ve üniversite MEB'e bağlanmıştı. Şimdi ise üniversite muhtariyetinin genişletildiğini kanun metinlerinde görüyoruz.

Muhtariyetin genişletilmesi konusundaki yeni hareket, o zamankine nazaran daha müspettir⁹¹⁸.

Peyami Safa:

Havadis Gazetesi yazarlarından Peyami Safa, kendisinin ve genç ilim adamlarının dört gözle beklediği yeni kanun ile üniversite muhtariyetinin profesör diktası halinden çıkarılarak, yaşlı ve genç bütün öğretim üyelerinin “kontrol ve muhafazası altında betonlaştırdığı-

917 ÜK 115, m. 46.

918 M., 30.10.1960.

na” dikkat çekmektedir. Peyami Safa’ya göre bu kanun, doçent ve asistanları birer emir kulu olmaktan kurtarmakta, onları üniversitelerin ilmi, idari fonksiyonlarında ve Türk ilminin kaderinde rol ve oy sahibi olmalarını sağlamaktadır⁹¹⁹.

IV - MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ (MBK)’NİN

UYGULAMALARINA TEPKİLER

A - 147 Öğretim Üye ve Yardımcısının Re’sen

Görevden Alınması

Osmanlı’dan günümüze üniversitelere en geniş anlamda özerkliği veren kanunu kabul eden MBK, 115 sayılı kanun ile aynı tarihte 114 sayılı yasada çeşitli üniversitelere ait profesör, doçent ve asistanları “tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı”⁹²⁰ gerekçesiyle yeniden öğretim üyeliğine alınmamak üzere görevlerinden uzaklaştırmıştı.

Üniversitelerden tasfiye yapılabilmesi için MBK üç ay çalışmış ve yaptığı inceleme ve araştırmalardan sonra bir neticeye varmıştır. Bu tasfiyeyi milli eğitim bakanı dahi gazetelerden öğrenmiştir⁹²¹. MBK Üyesi Binbaşı Orhan Erkanlı ve Yüzbaşı Numan Esin’e göre göz önünde bulundurulanan “kıstaslar tek olmayıp çeşitli ve objektiftir”. Numan Esin “her müesseseyi yeni baştan kurarken revizyona tabi tutmak gerekir. Bizde oy, istikbal endişesi olmayan, memleket için hüsnüniyetle çalışan olduğumuzdan bunu yaptık” diyerek tasfiyenin mantığını açıklamıştır.

“Vazifelerinden affedilme”⁹²² adıyla üniversitelerden uzaklaştırılan öğretim üyeleri ve yardımcıları şunlardır⁹²³;

919 Peyami Safa, “Üniversite Meselesi”, Havadis, 3.11.1960.

920 Mete Tunçay, “Siyasal Gelişimin Evreleri”, CDTA, VII, s. 1981.

921 Yeni Sabah, 29.10.1960.

922 MBK’nın yaptığı iş vazifeden affedilme olarak değil, bir tasfiye olarak algılanmış ve haber manşetten “Üniversite’de Tasfiye” başlığı ile verilmiştir. Bir örnek için bkz.; Milliyet, 28.10.1960.

923 Bu öğretim üyelerinin listesi için bkz.; C., 28.X.1960; Yeni Sabah, 28.10.1960; Milliyet; 28.10.1960; Hergün, 28.10.1960.

-- Profesörler--

Tevfik Remzi Kazancıgil, Kazım İsmail Gürkan, Fahri Arel, Naci Bengisu, Muzaffer Esat, Ekrem Şerif Egeli, Naşit Erez, İhsan Şükrü Aksel, Cevat Kerim İncedayı, Osman Cevdet Çubukçu, Ekrem Behçet Tezel, Zeki Zeren, Üveyiz Maskar, Kemal Yörük, Ali Fuat Başgil, Hakkı Saymen, Kemalettin Birsen, Halil Arslanlı, Mazhar Nebil Göknil, Recai Galip Okandan, Ali Tanoğlu, Mazhar Şevket İbşiroğlu, Nurettin Çuhadar, Emin Onat, Feridun Arısan, Ratip Berker, Hilmi İleri, Ahmet Tevfik Berkman, Kamil Akyol, Şevket Soysal, Kenan Tükel, Müfide Küley, Muhterem Göknil, Şinasi Hakkı Erel, Ömer Özek, Ziya Ökdem, Necmettin Polvan, Hıfzı Timur, Tarık Zafer Tunaya, Takiyettin Mengüşoğlu, Afif Erzen, Mina Irgat, Fuat Sezgin, Sebahattin Eyüboğlu, Süheyla Bayrav, Kudret Mavikan, Bekir Dizioğlu, Orhan Safa, Muhittin Binan, Sabri Oran, Kemal Ahmet Aru, Necati Engez, Necati Acun, Yusuf Berkan, Orhan Unsaç, Turgut Sabis, Reşat Nalbantoğlu, Yavuz Abadan, Bülent Nuri Esen, Rahmi Ören, Hamit Sadi Selen, Muhittin Erel, İzzet Birand, Aziz Köklü, Fadıl Hakkı Sur, İsmail Hakkı Tarafki, Zehra Halet Çambel, Hikmet Belbez, Hasan Eren, Emin Bilgiç, Feridun Nafiz Uslu, Zafer Paykoç, Hami Kocas, Behçet Kamay, Kazım Arsan, Vefik Vassaf Akan, İzzet Kandemir, Celal Ertuğ, Abdülbaki Nusret Hızır, İsmil Nafiz Alkan, Selim Polvan, Mustafa Santur, Münir Ulgur, Enver Berkmen, Celal Saraç.

-- Doçentler--

İbrahim Berkan, Ziya Üstün, Tahsin Arkungal, Cahit Gürson, Baha Sezer, Rauf Saygun, Ercüment Bora, Merih Otman, Şinasi Guchan, Ferhan Berker, Türkan Erbenği, Hamit Kavalı, Rahmi Çobanoğlu, Bülent Köprülü, Cahit İmre, Halit Kemal Erbil, Ferit Konsır, Necmeddin Berkin, İsmet Giritli, Münir Aktepe, Abdülkadir Karahan, Cevdet Perin, Adnan Benk, İsmail Yalçınlar, Haldun Taner, Aran Ersümer, Eyüp Kömürcüoğlu, Orhan Bolak, Necibe

Saraçoğlu, İsmail Utkular, Mehpere Heibronn, S. Bayramoğlu, S. Nigar, Memduh Yaşa, Mukbil Özyörük, Şerif Baştav, Enver Bostancı, Belma Çakmur, Necibe Berksan, Alaettin Orhun.

-- *Eylemsiz Doçentler* --

Sedvet Güvener, Yusuf Cebeci, Arsan Zarpcı.

-- *Asistanlar* --

Baş Asistanlar: İhsan Ünlüer, Fikret Avunduk, Kemal Aydınoğlu, Orhan Herner, Selim Baru, Mehmet Dinçöz, Rana Kartal.

Asistanlar: Yani Sitomadiyadis, Aristidi Haryopili, Ayhan Önder, Aydın Aydınıcı, Silavço, Özer Özkaya, Olcay Kansu, Ahmet Akdoğan, Şevkiye İnalçık, Orhan Duru, Atilla Tolun.

-- *Öğretim Görevlisi* --

Fikret Ozansoy.

1 - Üniversitelerin Tepkisi

147 öğretim üyesinin görevden alınması üzerine; 28 Ekim'de İ.Ü. Rektörü S. Sami Onar, İ.T.Ü. Rektörü Fikret Narter⁹²⁴, 29 Ekim'de A.Ü. Rektörü Suut Kemal Yetkin⁹²⁵, 30 Ekim'de Ege Üniversitesi Rektörü Mustafa Uluöz⁹²⁶ ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi Rektörü Turhan Feyzioğlu⁹²⁷ istifa etmişlerdi.

27 Mayıs döneminin en etkili şahıslarından biri olan İ.Ü. Rektörü S. Sami Onar, tasfiye kanunundan haberi olmadığını, teşkilat

924 C., 29.X.1960; Milliyet, 29.10.1960.

925 C., 30.X.1960; Yeni Sabah, 30.10.1960.

926 C., 31.X.1960. Yalnız, Rektör Uluöz istifasını hemen geri almıştır.

927 C., 1.XI.1960; Milliyet, 29.10.1960; Yeni Sabah, 30.10.1960.

kanunu konusunda isim üzerinde durulmadığını, kendi tekliflerinin öğretim üyelerinin sayısının azaltılmasının değil arttırılması yönünde olduğunu ve zaten öğrenci sayısına göre öğretim üye sayısının çok az olduğunu söylemişti. İ.Ü. Senatosu’ndaki 20 kişiden 7’sinin tasfiye edildiğini belirterek istifasını geri almayacağını kesin olarak bildirmişti⁹²⁸. Sıddık Sami Onar’a göre bu tasfiyeyle “Üniversite Çökmüştür”⁹²⁹. İ.Ü. Rektör Vekili Prof. Naci Şensoy da 147’ler dolayısıyla üniversitenin açılacağını ancak açılış merasiminin yapılmayacağını ifade etmişti.

İTÜ Rektörlüğü’nden istifa eden Fikret Narter, kıstaslarının kendilerince malum olmadığını belirttiği tasfiye kanununu şu şekilde değerlendirmektedir; “Bu kanun, üniversitelerimizin ilmî hüviyetini zedelediği gibi fonksiyonlarını da ehemmiyetli surette aksatacak ve memleketin bugünkü ilim ve teknik personel ihtiyacını karşılamada üniversitemizi müşkül durumda bırakacak mahiyet arz etmektedir”. Ayrıca İ.T.Ü. Senatosu da bu konuyu Milli Eğitim Bakanlığı’na arz etmeye karar vermiştir.

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyeleri tasfiye kararına sert tepki göstermişler ve bu şartlar altında A.Ü.’nün açılış töreninin yapılıp yapılmamasının A.Ü. Senatosu’nca tespitini istemişlerdi. Siyasal Bilgiler Yönetim Kurulu’nun aldığı ve senatoya gönderdiği kararda, tasfiyenin yapılış tarzının muhtariyet prensiplerine aykırı olduğu, profesörlerden asistanlara kadar yapılan tasfiyede belli bir kıstas olmadığı ve kendilerince “muteber sayılacak kıstaslar bakımından hatalara” düşüldüğüne yer verilmişti⁹³⁰. Ayrıca A.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri, tasfiyeyi protesto eden bir bildiri yayınlamışlardı.

A.Ü. Senatosu 29 Ekim’de toplanarak bir tebliğ hazırlamıştır. Tebliğde; üniversitelerin yetkili organlarının tamamıyla bilgisi dı-

928 C., 28.10.1960.

929 Yeni Sabah, 1.11.1960.

930 C., 28.10.1960.

şında bazı öğretim üyelerinin tasfiyesi, muhtariyete ve bünyesine aykırı ve güveni sarsıcı mahiyettedir. Buna göre, hükümet tasfiyeyi en kısa zamanda tamir etmek üzere harekete geçmelidir. A.Ü'de bu şartlar altında açılış yapılamayacaktır⁹³¹.

Ege Üniversitesi Senatosu 31 Ekim 1960'ta yaptığı toplantıda üniversitelerin öğretim üyesine ihtiyacı olduğu bir zamanda tasfiyenin yapılmasını uygun bulmadığını açıklamış ve bunu muhtariyete aykırı bulmuştur⁹³².

2- Öğrenci Derneklerinin Tepkisi

147 öğretim üyesinin atılması üzerine İstanbul'daki bütün yüksek öğrenci teşekkülleri Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nda toplanarak "Türk Yüksek Tahsil Gençliği" olarak bu konuda üzüntülerini bildirmişlerdi. Öğrenciler, "milli menfaatlerin gerektirdiği yönde fikir ve çalışma işbirliği yaptığımız MBK'nın bu konuyu en kısa zamanda adil esaslara bağlayacağına inandıklarını söylemişlerdi⁹³³.

İzmir'de Ege Üniversitesi talebeleri, öğretim üyelerinin MBK tarafından azledilmeleri üzerine protesto eylemi yaparak derslere girmemişler, sınıf ve amfilerdeki tahtalara olayı protesto ettiklerine dair yazılar da yazmışlardı⁹³⁴.

Ankara'da; Ankara Üniversitesi Talebe Birliği, Türkiye Milli Talebe Birliği Federasyonu, Siyasal Bilgiler, Tıp, Hukuk, Ziraat, Veteriner, Fen, Dil ve Tarih-Coğrafya fakülteleri ile Ticari ve İktisadi İlimler Akademisi talebe birlikleri ortak bir beyanname neşretmişlerdi. 147'ler olayının yüksek tahsil gençliği arasında büyük bir üzüntü meydana getirdiği, "bir oldubittiyle hiçbir esas usule dayanmadan" öğretim üyelerinin tasfiyesi "kurulacağı vaat edilen hukuk devletin

931 A.Ü. Senatosu'nun tebliği için bkz.; C., 30.X.1960; Ayrıca bkz.; Yeni İstanbul, 29.10.1960; Yeni Sabah, 29.10.1960.

932 C., 1.XI.1960.

933 C., 29.X.1960.

934 Yeni Sabah, 1.11.1960.

temeline konulan bir dinamittir. Üniversitelerde bir kısıntıya ihtiyaç varsa bu ancak muhtar üniversitelerin senatolarınca yapılabilir. Aksiini düşünmek ve tatbik etmek üniversite muhtariyetini kökünden söküp atmaktır”⁹³⁵. Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğrencileri 147 öğretim üyesinin atılmasına şiddetli tepki göstermişti. ODTÜ Talebe Birliği Başkanı bir basın toplantısı yaparak olayı protesto etmiş ve bu hareketi üniversite muhtariyetine bir tecavüz olarak kabul ettiklerini, yerli ve yabancı bütün öğrencilerin dersleri boykot etmeyi kararlaştırdıklarını, ileride diğer bazı hocaların da üniversiteden uzaklaştırılacakları endişesini taşıdıklarını açıklamıştı⁹³⁶.

MTTB İkinci Başkanı Hamdi Başer, tasfiye kanununu ilim hürriyetini ve üniversite muhtariyetini kökünden sarsan “ilk anti-demokratik kanun” olarak vasıflandırarak şu açıklamayı yapmıştır: “Üniversite muhtariyetinin mahzurlarını ancak ve yalnız üniversite muhtariyeti bertaraf edebilir. Bundan böyle ister idari kararlar olsun, ister keyfi ve antidemokratik kanunla olsun, ister copla, silahla olsun kutsal olan ilim hürriyetine ve üniversite muhtariyetine müdahale edilmemelidir”⁹³⁷. Bu ifadeler, MBK Başkanı Gürsel’in daha önce yaptığı bir konuşmaya cevap niteliğindedir. Zira Gürsel, üniversiteye copla, silahla girilemeyeceğini söylemişti. MTTB İkinci Başkanı da Gürsel’i “keyfi ve anti demokratik kanunla” üniversite muhtariyetine ve ilim hürriyetine müdahale ettiğini ifade etmektedir.

MBK’nın isteği doğrultusunda MTTB’de birleşmede anlaşılan TMTF Geçici Komite Başkanı Nurettin Sözen, 3 Kasım’da ölçsüz olarak hazırlanan tasfiye listesinin içinde büyük değerlerin olduğunu belirterek hataların düzeltilmesini istemiş ve dikkat çekici şu açıklamayı yapmıştı: “Şeref ve itibarlarıyla oynanmış hocalarımız arasında 28 Nisan Kurtuluş Savaşı sırasında yaralanan senato beyannamesine imza atanlar, yaralıları tedavi edenler, hükümetin sıkı tedbirlerine rağmen öğrencileri bağırlarına basanlar da mevcuttur. Bunlardan

935 C., 30.X.1960; Vatan, 30.10.1960.

936 Yeni İstanbul, 1.11.1960.

937 C., 31.X.1960.

hiçbirine yaptıkları müracaatlara rağmen sebep gösterilmiş değildir. Bu hareket, hem geride kalan hocalarımızı, hem de bizim istikbale karşı güvenimizi sarsmıştır... Türk ulusunun itibarını yeniden kazandırmak ve nihayet kırılan şerefleri tamir etmek zamanı gelmiştir”⁹³⁸.

3-Tasfiyeye Tepkiler

a-Tasfiyeyi Uygun Görmeyenler

Prof. Dr. Sebahattin Eyüboğlu

Görevden uzaklaştırılan Eyüboğlu, MBK’ya bağlılığının devam edeceğini, tasfiye hadisesini hiçbir sebebe bağlayamadığını, ancak “bir yetersizlik” bahis mevzuu olup olmadığını merak ettiğini söylemiştir⁹³⁹.

Prof. Dr. Yavuz Abadan

1946 öncesinden itibaren üniversitenin özerk olmasını savunan ve tasfiye edilen hocalardan olan Abadan, tepkisini “her devirde layık olduğum hediyeler biraz aksi oluyor” diye göstermiş ve “demokratik bir devlet rejimini ve ilmî esaslara dayalı bir kültürel gelişmeyi savunmaya devam edeceğini” ifade etmiştir⁹⁴⁰.

Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu (ODTÜ Rektörü)

Yapılan tasfiyeyi usul bakımından hatalı bulan Feyzioğlu, MBK’nın bu hareketi iyi niyetle yaptığına inanmaktadır. Feyzioğlu; “zulme karşı (DP iktidarına karşı) yan yana mücadele etmiş kuvvetler arasında yanlış anlamalara, bölünmelere, yersiz şüphelere yol

938 C., 3.11.1961.

939 C., 29.X.1960.

940 C., 29.X.1960.

açacak bu tür davranışlardan dikkatle kaçınılmalıdır” diyerek MBK üyelerinin dikkatini çekmektedir⁹⁴¹.

Muzaffer Soysal

Yeni İstanbul Gazetesi yazarlarından Muzaffer Soysal, “27 Mayıs inkılabını yapanlar, üniversitede böyle bir tasfiyeyi kendilerine göre lüzumlu” gördüklerini ve kendi “güvendikleri kaynaklara” başvurarak listeyi hazırladıklarını belirtmekte ve uygulanan kıstasların “bir ve müşterek olmadığını” kaydetmektedir. Ona göre, üniversite kanununda esaslı değişiklikler yapılmadan önce kadronun ayıklanmasında zaruret görülmüştür. Zira, tasfiyenin akabinde çıkarılan yeni kanunla, üniversite dışından bir kuvvetin üniversiteye müdahalesi imkansızlaşmaktadır. Ayrıca bazı iyi hocalar üniversiteden atılırken, “ehliyetizliklerine” üniversite çevresinde çoktan “hüküm verilmiş” olanların üniversitede kalmaları sağlanmıştır. Yeni kanun çerçevesinde bunların düzeltilmesi de mümkün değildir⁹⁴².

Asistan Hamit Boztepe

147 öğretim üyesinin üniversitelerden atılmasını tasvip etmediklerini belirten Boztepe, “Bir Kubalı”⁹⁴³ için bütün üniversite ayaklanmıştı. Bunca değerli hocaları işten uzaklaştırmaya lüzum yoktu” demişti⁹⁴⁴.

Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam

İ.Ü. Eski Rektörü Sağlam, 147’ler olayını nasıl bulduğunu soran gazetecilere, 27 Mayıs ortamına dikkat çekerek “söyleyeceklerimi yazamazsınız” cevabını vermişti⁹⁴⁵.

941 Yeni İstanbul, 1.11.1960.

942 Muzaffer Soysal, “Üniversite’de Tasfiye”, Yeni İstanbul, 31.10.1960.

943 1958’de DP Hükümeti tarafından Prof. Hüseyin Nail Kubalı’nın, bakanlık emrine alınışı ve meydana gelen olaylara atfı yapılmıştır.

944 Yeni İstanbul, 29.10.1960.

945 Yeni İstanbul, 29.10.1960.

Doç. Dr. Muammer Aksoy

Anayasa Komisyonu üyesi olan Aksoy, ilk defa bir olay karşısında nutkunun tutulduğunu, “kararın kanunlaşmasının kanuni olduğunu fakat hukuki ciheti”nin bulunmadığını söylemiştir⁹⁴⁶.

Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta

Bir üniversite hocası sıfatıyla üzüntü duyduğunu belirten Balta’nın tasfiye hakkında görüşü şudur;

“Üniversite ve ilim muhtariyeti üniversite işlerine dışarıdan müdahaleye cevaz vermez. Esasen bu gibi tasfiye hareketlerinde de umumiyetle isabet görmem. Hele tasfiye usulünün üniversite hocalarına tatbiki doğru değildir”⁹⁴⁷.

Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Tasfiyeyi uygun görmeyen ve yeni kanunda muhtariyete son verilmişse üniversiteden ayrılacağını söyleyen Velidedeoğlu: “muhtar üniversitelerin bünyesinde iç kontrol sağlanmadıkça, siyasi iktidarların müdahalesini gerektirecek hallerin her zaman zuhur edebileceği” kanaatindedir⁹⁴⁸.

Prof. Dr. T. Zafer Tunaya

Tasfiye edilen öğretim üyelerinden olan Tunaya, “nedenini ve niçinini” bilmediğini, emekliye nasıl ayrılacağını düşündüğünü söylemiştir⁹⁴⁹.

946 C., 29.X.1960.

947 C., 29.X.1960.

948 C., 29.X.1960.

949 C., 30.X.1960.

Prof. Dr. Mehmet Oluç

İ.Ü. İktisat Fakültesi Dekanı Oluç: “Üniversite muhtariyetini zedelemeyecek” başka bir formülün bulunabileceğini ve öğretim üyelerinin Erzurum ve Ege üniversitelerine gönderilebileceği düşüncesindedir⁹⁵⁰.

Alp Kuran

Tasfiye öncesinde üniversiteden ayrılmış olan öğretim üyesi yardımcısı Kuran'ın görüşleri şunlardır;

“Yapılan tasfiyeyi üniversite muhtariyetiyle bağdaştırmaya imkan yoktur. Bu tasfiyeyle üniversitemiz en güzide ilim adamlarından bazılarını da kaybetmiştir. MBK üyelerinin üniversite ilim adamlarının ilmi ehliyetlerini ölçebilecek yeterlikte olmayacağı ortadadır. Bu sebeple yapılan tasfiyenin objektif kıstaslardan çok hissi sebeplerle, bazı asılsız ihbarlara dayandığını sanıyorum. Üniversiteye bir reform gerekli idiye, ilme ve üniversite muhtariyetine saygı, bu reformun doğrudan doğruya üniversitelere bırakılması ya da bunun üniversiteye danışılması gerekirdi”⁹⁵¹.

Burhan Felek

MBK üniversitede bir tasfiyeye ihtiyaç görüyorsa bunun için bir kanun yapmasının normal olduğunu belirten Felek, üniversite muhtariyetinin ihlalinin bir 27 Mayıs hareketinin delillerinden biri olduğunu ve böyle bir tasfiye listesini “zaman ve keyfiyet” açısından müdafaa edilemeyeceğini söylemiştir.

Burhan Felek, atılanlar arasında en kritik günlerde talebesiyle ihtilale karışmış 27 Mayıs için çalışmış hocaların da olduğunu belirtmiştir⁹⁵².

950 C., 30.X.1960.

951 C., 30.X.1960.

952 Burhan Felek, “Üniversitede Fırtına”, C., 31.X.1960.

Prof. Dr. Hikmet Belbez

Kanun koyucu ister tek şahıs, ister bir komite, isterse bir meclis olsun yetkilerinin bir hududu olduğunu ve böyle bir tasfiyeyi yapmaya hiçbirinin yetkili olmadığını belirten Belbez'e göre;

“Kanun vazı kendini ‘kadir-i mutlak’ zanneder ve her şeyi bildiğine inanırsa o memleketin istikbaline itimatla bakılamaz. Batı’yı Doğu’dan ayıran en karakteristik vasıf da budur. Bütün mesele insana insan olarak hürmet etmek, onların haklarını tanımaktır”⁹⁵³.

b-Tasfiyeyi Uygun Görenler

Prof. Dr. Vasfi Raşit Seviğ

MBK’ya yakınlığıyla bilinen ve Anayasa Komisyonu’nda görev alan Seviğ’e göre MBK’nın tasfiye hakkı vardır. Ona göre;

“Milli Birlik Komitesi tıpkı Birinci Büyük Millet Meclisi gibi kurucu bir meclistir. Anayasa değiştirmek kudreti kendisinde bulunan bir meclisin devletin her müessesesini, kabul ettiği anayasaya uygun hale getirmesi de vazifesidir

Orduda ve üniversitede tasfiye yaparken bu hakkı kullanmıştır”⁹⁵⁴.

Nadir Nadi

Üniversite Teşkilat Kanunu’nun yeni esaslara bağlanırken öğretim üyeleri arasında tasfiye yapılmasının tartışılmasını yersiz bulunan Nadi, bazı kıymetli elemanların yanlış olarak tasfiye edilirken, “yerinde bırakılanlar arasında yetersiz, gerici, Atatürk ve devrim düşmanı” öğretim üyeleri vardır. Hata oranının bir hayli yüksek

953 C., 31.X.1960.

954 C., 29.X.1960.

olduğunu söyleyen Nadir Nadi, tasfiye işinin bir ilmî komisyon kurularak yeniden gözden geçirilmesini ve hataların düzeltilmesini istemektedir.⁹⁵⁵

Doç. Dr. Sami Zan

İ.Ü. Tıp Fakültesi öğretim üyelerinden Zan, 147 öğretim üyesinin üniversitelerden uzaklaştırılmasının iyi olduğunu ve bu hareketin iyi neticeler doğuracağını söylemiştir⁹⁵⁶.

4- Siyasi Partilerin Tavrı

Üniversitelerden 147 kişinin uzaklaştırılması üzerine CHP Başkanı İsmet İnönü'ye fikrini soran gazetecilere bu konuda cevap vermemiş ve “yarın Cumhuriyet Bayramı var, bu anda bana hakim olan fikir, düşüncelerimi bu bayram üzerinde toplamaktır. Diğer mevzular üzerinde konuşmak istemiyorum” diyerek⁹⁵⁷ üniversitelerin çok önem verdiği bu konuyu geçiştirmiştir.

5- 147'ler Meselesinin Çözümü

Üniversitelerin sert tepki göstermeleri ve basının bu hareketten memnun olmaması⁹⁵⁸ üzerine 31 Ekim 1960'ta MBK üyeleri ile Ankara Üniversitesi Senatosu'nun temsilcileri ortak bir toplantı yaptı. Bunun üzerine MBK, üniversiteyle ilgili kanunların üniversitelerle

955 Nadir Nadi, “Yanlış Adım Düzeltilir”, C., 30.X.1960.

956 Yeni İstanbul, 29.10.1960.

957 C., 29.X.1960.

958 Gazetelerin hemen hemen tamamı 147 öğretim üyesinin üniversiteden atılmasını uygun bulmamış ve bir nevi hayal kırıklığına uğramışlardı. Bu konuda Milliyet Gazetesi isimsiz olarak bir başyazı yazarak şunları kaydetmiştir: 147 öğretim üyesinin görevden alınması ölçüsü ve mahiyeti itibarı ile hiç sevindirici olmadı. İlkokul öğretmeninin dahi binbir güçlükle yetiştirildiği bir memlekette bu kadar öğretim üyesinin bir çırpıda “affedilmesini” affetmek mümkün değildir. Kurunun yanında yaş da yanar gibi mütevekkilane bir felsefe bu hadise karşısında duyulan büyük teessürü uyuşturamayacaktır. Milliyet, 29.10.1960.

müştereken yeniden tetkik edilmesini ve 114 sayılı kanunun ortaya çıkardığı problemlerin “üniversite muhtariyeti” esprisi içerisinde çözülmesini kararlaştırdı. Cemal Gürsel de “hatalarımız varsa bunları en kısa zamanda üniversitelerin iştirakiyle birlikte düzeltmeye çalışacağız” beyanında bulundu⁹⁵⁹.

Ancak MBK’daki bütün üyelerin aynı düşünmediğini görüyoruz. 147’ler olayının haksız bulunması üzerine, üniversiteler ve öğrenciler tepki göstermişler ve üniversitelerin açılması tehir edilmişti. Üniversitelerin açılması ve öğrencilerin derslere girmemesi halinde MBK’nın nasıl bir tepki göstereceği sorusuna MBK Üyesi Yzb. İrfan Solmazer, şu cevabı vermiştir: “Kişinin hürriyetlerini halleder etmeyen, milli güvenliği bozmayan her türlü hareketlerde serbesttirler. Milli güvenliği sarsacak bir durum meydana çıkarsa bunu ihtilal metotlarıyla çözeriz”⁹⁶⁰.

1 Kasım’da bir açıklama yapan Gürsel, 114 sayılı Tasfiye Kanunu’na bir madde ilave edilerek, tasfiye edilenlerin durumunun üniversite senatolarına bırakılacağını, “haksızlığa uğrayanlar ile tasfiye edilmesi gerekenlerin” tespitinin senatolara bırakıldığını ve bu konuya ait listelerin bir ay içinde MBK’ya verileceğini açıklamıştı. Gürsel, kendilerine yanlış bilgi verildiğini ve hatadan dönmenin fazilet olduğu belirtmişti⁹⁶¹.

147’ler olayı üzerine istifa etmiş olan Sıddık Sami Onar (İ.Ü.), Fikret Narter (İTÜ), Suut Kemal Yetkin (A.Ü.) ve Mustafa Uluöz (Ege Ü.) yapılan seçimlerle yeniden rektörlük görevine başladılar⁹⁶².

Bu iyimser hava kısa bir süre içinde kayboldu ve basında, 147’lerin bir kısmının dahi tekrar üniversitelere dönemeyeceğine dair haberler yer almaya başladı⁹⁶³.

959 C., 1.XI.1960.

960 C., 1.11.1960

961 C., 2.XI.1960.

962 C., 5.XI.1960.

963 C., 25.XI.1960.

Bu arada A.Ü. 114 sayılı kanunun 5. maddesi kaldırılmıştır. Üniversite öğretim üyelerinin durumlarını tespiti senatolar yetkilidir diye değişmesini istemiş⁹⁶⁴, fakat bunlar dikkate alınmamıştı.

B- MBK'nın Öğrenci Teşkilatlarını Kontrol Altına Alma Çabaları

DP iktidarına muhalefet ederek, 27 Mayıs'a giden yolda önemli katkısı olan üniversite olaylarını gerçekleştiren öğrencilerin mensup olduğu iki büyük federasyon, MTTB ile Türkiye Milli Talebe Federasyonu idi. MBK Üyesi Alparslan Türkeş, 8 Ağustos'ta MTTB ile TMTF'yi ziyaret ederek bu teşkilatların "birleşmelerin ima" etmiş-ti⁹⁶⁵. Bunu takiben 12 Ağustos 1960'ta İstanbul Vali Muavini Binbaşlı Turan Yavcan MTTB ile TMTF temsilcileriyle birleşme konusunda toplantı yapmıştı⁹⁶⁶.

Ancak bu birleştirme çalışmaları öğrenciler arasında hoş karşılanmamıştır. MTTB'ne bağlı İ.Ü. Hukuk Fakültesi Derneği genel sekreteri bir açıklama yaparak, birleşmeye karşı olduklarını, MBK birleşmeyi kanunla sağlasa bile MTTB'nin ayrı bir teşekkül olarak yaşamak istediğini açıklamıştı⁹⁶⁷. Öğrenci teşekküllerinin birleştirilerek, öğrenci derneklerinin "siyasi maksatlara matuf çalışmalarına mani olunması" için proje çalışmaları yapılırken⁹⁶⁸, MBK Başkanı Cemal Gürsel, "üniversite gençlerinin üniversite dışında vatandaş sıfatıyla siyasi haklarını kullanmaları"nın tabii olduğunu, "fakat üniversite içinde de ilmi çalışmaların gerektirdiği huzurun muhafazasının da önemli bir konu bulunduğunu açıklamıştı⁹⁶⁹. Üniversitede öğrencilerin DP iktidarına karşı yürüttüğü mücadeleyi alkışlayan

964 C., 10.XII.1960.

965 C., 9.VIII.1960.

966 C., 13.VIII.1960.

967 C., 1.IX.1960.

968 C., 8.IX.1960.

969 C., 18.IX.1960.

Cemal Gürsel'in iktidara tam olarak yerleştikten sonra tavır değiştirdiği ve üniversiteli gençleri okullarında siyasetten uzaklaştırmak istediği anlaşılmaktadır.

Özellikle MTTB'nin Türkiye Milli Talebe Federasyonu'na iltihak edileceği yolunda bazı izlenimlerin ortaya çıkması üzerine MTTB buna tepki göstermiş ve birleşmenin "Kanun zoru ile yapılırsa dahi normal şartlarda MTTB'nin yeniden kurulacağı" açıklanmıştı⁹⁷⁰.

14 Ocak 1961'de İ.Ü. Rektörü Sıddık Sami Onar, A.Ü. Rektörü Suut Kemal Yetkin, İ.T.Ü. rektörü Fikret Narter, Ege Üniversitesi Rektörü Mustafa Uluöz ile senatoların temsilcilerinden Fehim Fırat, Naci Şensoy, Cahit Talas, Behiç Onul, Sait Kuran, Mustafa İnan, Vehbi Göksel ve Rauf Adam'ın iştirak ettikleri Üniversitelerarası Hususi Kurul, 147'ler meselesini görüşerek müşterek bir tebliğ yayınlamışlardı. Bu kurul, 147'ler meselesinin hak ve hukuk prensipleri ve üniversite muhtariyeti içinde ele alınarak bir an evvel gerekli düzenlemenin yapılabilmesi için bir muhtıra ile Devlet ve Hükümet Başkanı Cemal Gürsel'e ve Milli Eğitim Bakanı Prof. Turhan Feyzioğlu'na müracaat etmeye karar vermişti⁹⁷¹. Hazırlanan muhtıra, 16 Ocak'ta A.Ü. Rektörü Suut Kemal Yetkin tarafından Milli Eğitim Bakanı Feyzioğlu'na verilmiş ve 147 öğretim üyesine üniversitelerin ihtiyacı olduğu belirtilmişti⁹⁷².

Problemin çözülmesinin gecikmesi üzerine 147'ler ortak bir bildiri yayınlayarak Kurucu Meclis'in konuyu bir an evvel ele alıp değerlendirmesi, kanunun belli kimseler için değil, belli ölçülere uygun durumlara giren kimseler için hüküm koymasını hatırlatarak eşitliğin temin edilmesini istemişlerdi⁹⁷³.

970 Selçuk Aybar, "Talebe Birlikleri Meselesi", C., 5.X.1960.

971 C., 15.1.1961.

972 C., 17.1.1961.

973 Bu tebliğ için bkz.; C., 19.2.1961.

Üniversiteler, öğretim üyesine ihtiyaç olduğunu açıklarken⁹⁷⁴, bazı bölümlerde 147'lerle beraber hocaların üniversiteden uzaklaştırılması dolayısıyla dersler yapılamaz duruma gelmiştir. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde Prehistorya dersleri yapılamamaktadır⁹⁷⁵.

MEB tarafından hazırlanan kanun tasarısı Bakanlar Kurulu'na sevk edilmiş ve 21 Aralık 1961'de Bakanlar Kurulu'nda görüşülmeye başlanmıştır. 147'lerin artık üniversiteye dönüp dönmeyecekleri değil, onlar için nasıl kadro ihdas edileceği incelenmektedir⁹⁷⁶. 147'lerle ilgili kanun teklifi 21.12.1961'de, İnönü hükümeti tarafından uygun görülerek TBMM'ye gönderilmiştir⁹⁷⁷. Nihayet, 28.03.1962'de kabul edilen kanun ile 147'lerin üniversitelere dönüşleri kararlaştırıldı. İlgili öğretim üyeleri bir ay içerisinde müracaatlarını yapacaklardı. Kürsülerine dönmeleri uygun görülmeyenler için senatolar tarafından gerekçeli karar vermesi şartı getirildi⁹⁷⁸. Bazı yerlerde anlaşmazlıklar yaşanmasına rağmen 147'lerin üniversitelere dönüşleri gerçekleştirildi⁹⁷⁹.

Ancak MBK'nın öğrenci teşekküllerinin birleştirilmesi yönündeki istekleri doğrultusunda, 19.01.1961'de yapılan MTTB'nin 45. büyük kongresinde, MTTB'nin TMTF ile birleşmesi oy birliğiyle kabul edildi. Bu doğrultuda daha önce hazırlanan bir ön protokol de onaylandı. Bu kararlardan sonra TMTF temsilcileri ile MTTB kongre üyeleri bir ağızdan "Dağ başını duman almış" marşını söylediler. Bunun üzerine bir konuşma yapan TMTF Başkanı Nurettin Sözen, eskiden beri tek bir gençlik kurumuna taraftar olduklarına temas ederek şunları söylemişti: "Tek gençlik teşekkülünün zaruretine inanmış bulunuyoruz. İçinde bulunduğumuz milli

974 C., 18.2.1961.

975 Vatan, 7.4.1961.

976 Vatan, 22.12.1961.

977 C., 22.12.1961.

978 C., 29.3.1962.

979 C., 20, 28.4.1962.

birlik havası, karşılıklı güven ve karşılıklı işbirliği demektir. Yüksek tahsil gençliğinin birçok dertleri ve problemleri vardır. Dertlerin kolaylıkla halli ve problemlerin istenilen şekilde çözümü ancak ve ancak aynı durumda olan öğrencilerin tek gençlik teşekkülü altında toplanmasıyla mümkün olacaktır. Eğer öğrenci problemlerinin bugüne kadar halli mümkün olmadıysa bunun sebebini yüksek öğretim gençliğini temsil iddiasında bulunan ayrı kurumların varlığında aramak gerekir.”

Bu birleşme kararından oldukça memnun olan İ.Ü. TB Başkanı Ayhan Efeoğlu, Türk yüksek tahsil gençliğinin tek teşekkül altında birleşmesiyle doğacak müşterek kuvvetin asrın insanlık anlayışına, kısaca medeniyete götüren yol olacağını belirtmişti. Birleşmeye taraftar olmayan MTTB Genel Başkanı Yaşar Özdemir de kongrenin umumi havasına uyarak bu defa birleşme lehinde konuşmuştur. Bu anlaşmaya veya zorlamaya göre, TMTF ve MTTB idarecileri MBK’nın hazırladığı kanun projesinden istifade ederek yüksek tahsil gençliğini temsil edecek tek bir gençlik kurumu kuracaklardır⁹⁸⁰. MTTB ve TMTF başkanlıkları Geçici Komite Başkanlıklarına dönüştürülüp birleştirme çalışmaları hızlandırılmasına rağmen birleşme sağlanamamıştır.

C- Öğrencilerin Boykotları

27 Mayıs öncesinde siyasi olaylarda aktif olarak yer alan öğrenciler, 27 Mayıs sonrasında MBK tarafından kontrol altına alınmaya çalışılsa da öğrenciler çeşitli sebeplerle boykotlar yapmışlardır.

1- Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Boykotu

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde yönetmeliğin değiştirilerek öğretim üyelerinin çocuklarına sınavsız ve kontenjan dışı üniversiteye girme hakkı tanınması, Şubat imtihan hakkının öğrencilerin

980 C., 20.1.1961.

elinden alınarak Haziran ve Eylül’de başarısız olanların sınıfta kalmaları tarzındaki düzenlemelerin yapılması öğrenciler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Kazanılmış haklarının devam etmesini isteyen 600-850 arası öğrenci, 7 Şubat 1961’de derslere girmeyerek boykota başlamışlardı. Bir deklarasyon yayınlayarak idarecilerin kendilerini dinlemediklerini ve boykottan başka çareleri kalmadığını belirtmişler ve dekanlık, rektörlük ile MEB hakkında dava açmayı kararlaştırmışlardı.

Tıp Fakültesi Dekanı Vehbi Göksel, bir dersten dört bazen sekiz sınav hakkını yetersiz gören öğrenci için söylenecek bir şey olmadığını belirttiği bir beyanname yayınlayarak boykotu yersiz bulmuştu. Ancak öğrencilerin boykotu devam ettirmeleri üzerine, 13 Şubat’ta Dekan Göksel istifa etmişti. Öğrencilerle konuşan, Rektör Mustafa Uluöz öğrencilerin kazanılmış haklarının tanındığını açıklamış ve konunun senatoda görüşüleceğini açıklamıştır. Tıp Fakültesi Yönetim Kurulu da öğrenciler bir bildiri yayınlayarak derslere girmelerini istemişti Bunun üzerine toplanarak bu gelişmeleri değerlendiren öğrenciler isteklerinin teminat altına alındığını belirtip 15 Şubat’ta derslere girmeyi kararlaştırmışlardır. Yayınladıkları beyannamede, haklarının korunacağına dair Devlet Başkanı Cemal Gürsel, Sağlık Bakanı Prof. Ragıp Üner ve Dekan Vehbi Göksel’den söz alındığını açıklamışlardır⁹⁸¹.

2- ODTÜ Boykotu

Dekan vekillerinin istifası ve kısa zaman içinde “ilmî ve idari kapasiteleri tam” olan kimseleri asaleten tayinini isteyen 860 ODTÜ’lü öğrenci dersleri boykot etmişlerdi. Ayrıca, ODTÜ Öğrenci Birliği Başkanı Cemal Egemen; diploma muaddeliyetinin halli, üç veya daha yüksek sınıf öğrencilerinin iki defa başarısız olmaları üzerine üniversiteden uzaklaştırılması maddesinin değiştirilmesini, birinci sınıfların ders yükünün hafifletilmesini ve öğretmenlere de-

981 Vatan, 13-14.2.1961; C., 8, 16.2.1961.

vam mecburiyetinin konulmasını istemiş, bu istekler kabul edilene kadar derslere girilmeyeceğini açıklamıştır⁹⁸².

3- Zonguldak Gösterileri

Zonguldak Maden Teknik Okulu'nun İstanbul'a naklini protesto eden Zonguldak Yüksek Tahsil Talebe Derneği'ne mensup öğrenciler, Atatürk anıtı önünde nöbet tutarak eyleme başlamışlardır. Öğrencilerin bu hareketi halk tarafından desteklenmekte olup, Ankara'ya bir heyet gönderilmiştir⁹⁸³.

4- Üniversiteye Giremeyenlerin Gösterileri

1961-62 öğretim yılında İstanbul Üniversitesi test imtihanlarında başarılı olamayan lise mezunları, gösteri yaparak üniversiteyi protesto etmişlerdi. Rektör Onar, "Memlekette başka üniversiteler de var" diyerek öğrencilerin diğer üniversitelere gitmelerini istemişti⁹⁸⁴. Üniversitelere giremeyenlerin talepleri karşısında Milli Eğitim Bakanlığı yeni kontenjanlar için araştırmalar yaparken, devlet başkanı bütün öğrencilerin üniversitelere alınmasını emretmişti⁹⁸⁵. İstanbul Üniversitesi'nde toplanan öğrenciler üniversiteye girmek için mutat olarak toplantılar yaparken, Ankara'da da TBMM önünde toplanan öğrenciler okumak istediklerini açıkladılar⁹⁸⁶. Daha sonra İstanbul'daki lise mezunları Ankara'ya yürüyüş tertip etmek istemiş, ancak 5 km sonra dağılmışlardır. Ankara'da Milli Eğitim Bakanı Tahtakılıç'la görüşen öğrenciler, Çankaya Köşkü önünde de gösteri yapmışlardır⁹⁸⁷.

982 C., 4.4.1961.

983 Vatan, 1.11.1961.

984 Vatan, 1.11.1961.

985 C., 5.11.1961.

986 C., 7.11.1961.

987 C., 8.11.1961.

Fazla öğrenci alınmasına A.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri karşı çıkarlarken⁹⁸⁸, İ.Ü. Rektörü Onar, İ.Ü.'ye yeni öğrenci alınmayacağını, öğrencilerin yeni açılacak Konya ve Adana Üniversitelerine müracaat etmelerini istemiştir⁹⁸⁹.

1961 yılında lise mezunu 10.000 olduğu ve üniversite, yüksek okul ve yabancı memleket kontenjanlarında 12.400 öğrenciye yer ayrıldığını dikkate alan Milli Eğitim Bakanlığı⁹⁹⁰, üniversiteye giremeyen öğrencilerin durumu tek tek incelemeye başlamış ve yüksek öğretime girmek isteyenlerin MEB'e müracaat etmeleri istemiştir. Ayrıca bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Ahmet Tahtakılıç, kontenjanların yeterli olduğunu ve bütün lise mezunlarının üniversiteye geleceklğini açıklamıştır⁹⁹¹.

V- 27 MAYIS DÖNEMİNDE OLUŞTURULAN ÜNİVERSİTE MUHTARİYETİNE TENKİTLER

27 Mayıs darbesinde bir nevi öncü rolü icra eden ve MBK ile ortak hareket eden üniversiteler ve özellikle İstanbul Üniversitesi, bu avantajlardan yararlanarak tarihimizin en geniş muhtariyetini haiz bir üniversite modelini MBK'ya kabul ettirmişlerdi. Ancak bu durum muhtariyet tartışmalarına bir son vermemiş, yeni oluşturulan muhtariyetin öğretim üyelerinin hürriyetini temin etmediği meclis denetimi dışındaki bir şekillenmenin zararlı olduğu, öğretim üyesinin bağımsızlığını temin etmeyen bir muhtariyet anlayışının bir nevi ilim patrikhanesi ve devlet içinde devlet olacağı yönündeki endişeleri arttırmıştır. Ayrıca, yeni anayasada üniversite özerkliğine verilecek vasıf dolayısıyla da bir tartışma gündeme gelmiştir.

988 Vatan, 7.11.1961.

989 Vatan, 12.12.1961.

990 MEB'in yayınladığı tebliğ için bkz.; C., 9.11.1961.

991 C., 19.11.1961.

Anayasalar hazırlanırken gözden kaçırılmaması gereken ölçünün daima sosyal gerçekler olması gerektiğini belirten Cahit Tanyol, anayasanın lafzi ve nazari parlaklığına bakılmadan, ülke gerçeklerine uyup uymadığının kontrol edilmesi zaruretini belirtmiştir. Anayasayı hazırlayanların siyasi tecrübe ve akademik unvanlarının yeter teminat olmadığını ifade eden Tanyol, üniversite muhtariyeti hakkında şunları kaydetmiştir:

“Üniversite muhtariyeti, yakasını politik kavgalardan kurtaramadığı için mana ve gayesi üzerinde durulmamış bir kavramdır. Önce üniversite muhtariyeti ne demektir? Niçin, ne sebeple ve hangi manada lüzumludur?

Bunlar cevaplandırılmadan “Anayasa”ya konulmuş bir muhtariyetin faydadan çok zarar sağlayacağını söyleyebiliriz. Yıllardan beri, politika ve demagoji ile beslenen “Üniversite muhtariyeti” konusunu, umumi kanaatlere aykırı ve fakat hakikatle tutarlı olarak açıklamaya çalışacağız. Üniversite dışında olanlar, üniversite muhtariyetinin ne manaya geldiğini pek anlayamazlar. Onlar için bir üniversite mensubu siyasi iktidarı serbestçe tenkit edebiliyorsa, üniversite muhtardır; edemiyorsa değildir. Hakikatte ise üniversitenin asıl gayesi ilim yapmaktır. İç ve dış politika cereyanları onu sadece akademik bir açıdan ilgilendirir. Olayların tenkit ve tahlilini yapar. Bir üniversite mensubu fikir ve beyanlarından dolayı baskı altında bulundurulmamalıdır. Bu noktada bütün aydınlar uzlaşır. Fakat, bir de bu muhtariyetin iç örgüsü vardır. Yani muhtariyet sayesinde dışarıya karşı bağımsız görünen üniversite, içeride, tam bunun tersini yaparsa, bir nevi zümre istibdadı kurmak suretiyle, cemaatin dışında kalan ve ilmin asıl arzuladığı bağımsızları ezmeye, tasfiye etmeye çalışırsa, elbette bu muhtariyetin düşünce hürlüğü bakımından bir manası kalmaz. Böyle bir muhtariyet anlayışı bir nevi “İlim Patrikhanesi”, bir nevi “devlet içinde devlet” demektir. Bu manada bir üniversite muhtariyeti, her türlü dış müdahaleyi reddeder. Ondan hesap sorulamaz. Böyle bir düşünce elbette saçmadır. Üniversite, milli müesseselerimizden bir ve en önemlisi olmak bakımından Türk milletine

ve Türk devletine hesap vermek mecburiyetindedir; bu bir. İkincisi, üniversite birtakım organlardan ibarettir. Bu organlar iyi çalışmazsa, hak ve yetkileri çoğunluk grupları ele geçirirse, o zaman ne olacak? Bu organlar işledikleri suçlardan dolayı kimseye karşı sorumlu değildirler. Üniversite organlarının başında “Profesörler Meclisi” gelir. Bu meclis, bütün hak ve yetkileri nefsinde toplamıştır. İlmî, idari ve mali bütün yetkiler Profesörler Meclisi’nin iyi niyetine havale edilmiştir. Profesörler Meclisi’nde çoğunluğu ele geçirmiş kimseler, hiçbir hukuk kaidesi tanımadan, her istediklerini yapabilirler. Bunları şikayet edecek merci ve makam yoktur. Gerçi üniversite senatoları Profesörler Meclisi’nin kararlarını kontrol ederse de bu sadece nazari olarak mümkündür. Hakikatte ise Profesörler Meclisi’nde çoğunluğu elde tutan grup senatoya kendi mensuplarından kimse-leri gönderecektir. Profesörler Meclisi’nin lüzumsuz bir tasarrufunu önleyecek pratik bir şikayet ve hak arama makamı hemen hemen yok gibidir. Hatta eski Üniversiteler Kanunu, öyle garip bir hüviyete bürünmüştü ki üniversitede yapılan haksızlıkları basına, yani Türk milletine bildirmeyi dahi suç saymakta idi. Fakültelerin iç işlerinin açığa vurulması jurnalcılık, bozgunculuk olarak vasıflandırıldı. Bu yüzden, birçok öğretim üye, disiplin kuruluna verilmiş ve cezalandırılmıştı. “Meslek şeref ve haysiyetini ihlal” cezası yalnız bu neviden neşriyat yapanlara hasredilmek suretiyle kanunun maksat ve gayesi ortadan kalkmıştı.

Milli Birlik Komitesi tarafından kabul edilen Yeni Üniversiteler Kanunu kısmen bu aksaklıkları gidermeye çalışmış. Profesörler Meclisi zabıtlarının öğretim üyelerine her sömestr sonunda dağıtılmasını kesin olarak emretmiştir. Bu, meclis müzakerelerinin yayımlanmasına imkan hazırlaması bakımından, üniversiteyi umumi efkarın kontrolüne açık tutuyorsa da yeter bir tedbir sayılamaz. Kısacası Üniversite Kanunu, Profesörler Meclislerine sonsuz birtakım haklar ve yetkiler tanımış ve fakat bunların kötüye kullanılması halinde kimseye sorumluluk yüklememiştir. Bu, hukuk ve adalet duygularına aykırı bir durumdur. Her yetkilinin bir de sorumluluğu

olması gerekir. Olmazsa her türlü haksızlık üniversitelerin duvarları içinde kapalı kalır. Profesörler Meclisi'nde, doğru ve haklı olan fikir üstün tutulmalı, hakikatler kaldırılan parmaklar sayısı ile iptal edilmemelidir. Çünkü ve bugünkü Üniversiteler Kanunu bu noktayı ihmal etmiştir. Gerçi, çoğunluğun yapacağı haksızlığı teşhir hakkı yeni kanunda tanınmış ise de bunun cezai müeyyidesi ne olacaktır; bu gibi hallerde hangi makam işe el koyacaktır? Bu sorunun cevabı yoktur. Olmayınca da her on beş senede bir üniversite ele alınacak, ya lağvedilecek veya tasfiyeye uğrayacaktır. Dünyanın hangi üniversitesi böyle sürekli bir buhrana katlanabilir? Ve böyle bir üniversite memlekete nasıl faydalı olabilir?

Üniversite muhtariyetinde bu gibi boşluklar varken, yeni anayasa tasarısında, üniversite öğretim üyelerinin hürriyetleriyle hiçbir ilgisi olmayan idari ve mali muhtariyeti kanunlaştırmak kanaatimizce yanlış olur. Anayasalara bütün medeni memleketlerde müşterek olan hükümler geçebilir. Önemli olan üniversite muhtariyeti değil, üniversite öğretim üyelerinin hürlüğü, düşüncenin her türlü baskıdan uzak olmasıdır. Üniversite muhtariyetinin gayesi de ilim mensuplarına düşünce hürriyetini sağlamaktır. Yoksa gayri mesul, kutsal ve dokunulmaz bir "İlim Patrikhanesi" kurmak değil Batı üniversitelerinin birçoğu ne idari ve ne de mali muhtariyete sahiptir. Fakat bu üniversitelerde çalışanlar kendilerini mutlak bir hürriyet havası içinde hissederler. Biz sanıyoruz ki üniversite idari ve mali muhtariyete sahip olunca mensupları hürriyete kavuşur. Hadise bizde tam tersine olmuştur. Çünkü muhtariyetin esas gayesi: "İlim adamlarının düşünce hürlüğünü garanti altına almak" iken, biz bundan müessesinin bağımsızlığı manasını çıkarmışız. Esasen bir üniversiteye mali muhtariyet vermek sözü kadar abes bir şey olamaz. Zira mali muhtariyet, o üniversitenin kuruluş şekliyle ilgili bir durumdur. Eğer bir üniversite kendi gelir kaynaklarıyla geçiniyorsa, kendiliğinden, mali muhtariyete sahiptir. Buna devlet zaten karışamaz. Yok parasını devlet temin ediyorsa, dünyanın bütün üniversitelerinde olduğu gibi bizde de devlet üniversiteden hesap sormakla mükelleftir ve bu,

devletin tabii vazifesidir. Devlet verdiği paraların yerinde sarf edilip edilmediğini kontrol etmek zorundadır. Gerçi devlet, üniversitelere ayırdığı bütçeyi Profesörler Meclisi'ne emanet etmiştir. Fakat bu demektir ki tahsis edilen bu paralar gayeye en uygun şekilde sarf edilecektir. İşte bunun gayeye uygun olarak sarf edilip edilmediğini kim kontrol edecek? Üniversitelerimizde eksik olan taraf budur. Yassıda'da bir köpek davası vardır. Bu davanın konusu ziraata tahsis edilen bir parayla köpek satın almak ve onunla bir çeşme yaptırmak. Bugünkü ve dünkü üniversiteler kanunu ile her zaman çeşme yaptırılabilir ve bu da bir suç olmaz. Üniversiteler kanununda bu neviden boşluklar bulunurken mali muhtariyeti anayasaya intikal ettirmek bilmem ne dereceye kadar doğru olur. Bu demektir ki üniversiteler ve onun organları anayasaya dayanarak kendi organları dışında kimseye hesap vermekle mükellef değil. İdari muhtariyete gelince, bunun da anayasaya intikali lüzumsuzdur. Çünkü birçok Batı memleketlerinde üniversitelerin idari bakımdan hükümetle sıkı münasebetleri vardır. Hatta Fransa gibi üniversite geleneği çok eski olan memleketlerde dahi rektörler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tayin edilirler. Öyle iken kimsenin aklına üniversite muhtariyetinin zedelendiği gelmez. Önemli olan "ilmî muhtariyet"tir. Asıl bu nokta üzerinde durulması gerekirken bizde hep idari ve mali muhtariyeti üniversite bağımsızlığı için bir şart olarak ortaya sürmek Avrupalı manada üniversite kavramından bir hayli uzak olduğumuzu gösterir. Batı üniversitelerinde, idari ve mali konuların çeşitli şekillerine şahit olmamız da gösteriyor ki idari ve mali muhtariyet üniversitelerin daha açık bir deyimle üniversite öğretim üyelerinin hürriyetleri ile değil sadece üniversite mekanizmasını daha pratik ve daha kolay bir işleyişe kavuşturmak gibi bir gayeye ilgilidir.

Bununla beraber üniversite konusunda anayasaya girecek madde yok mudur? Var, hem de çok önemli. Bu da üniversite öğretim üyelerinin - üniversitenin değil çünkü üniversite düşünmez öğretim üyeleri düşünür- fikir, kanaat, söz, yazı ve beyanlarının her türlü

baskının dışında kalmasını temin etmektir. Bu da anayasaya girecek şöyle bir prensiple temin edilebilir;

“Bir üniversite öğretim üyesi fikir, kanaat, söz, yazı ve beyanatından dolayı mahkemeler dışında hiçbir idari takibata maruz tutulamaz”.

İşte, muhtariyetten gaye budur, bunu temin etmektir. Ancak böyle bir madde anayasaya girerse üniversite muhtariyeti açıklığa kavuşur”.

A.Ü. Rektörü Suut Kemal Yetkin, öğretim üyelerinin fiili politika katılmamalarını politikanın büyük çekici ve kısıkanç bir kuvvet olduğunu ve üniversite öğretim üyeleri ve organlarının düşüncelerinden ve demeçlerinden ötürü hiçbir şekilde görevlerinden uzaklaştırmamaları gerektiğini savunmuştu⁹⁹².

Bunun üzerine rektörün görüşlerini tenkit eden, muhtariyetle öğretim üyesinin hürlüğüne temin edilmediğini belirten Cahit Tanyol, şunları yazmıştır;

“A.Ü. rektörü bir basın toplantısında, ilk bakışta bizim teklifimizi andıran şöyle bir beyanat veriyor: ‘Üniversite öğretim üyeleri ve organları düşüncelerinden ve demeçlerinden dolayı görevlerinden hiçbir suretle uzaklaştırılmaz.’

Eğer bu sözlerin gerisindeki düşünceler bu ifadeyi desteklemiş olsaydı, Sayın Rektör’ü gerçekleri görebildiğinden dolayı tebrik etmek isterdik. Fikirlerini şöyle özetleyebiliriz:

1- Yeni tasarının 119. maddesinin birinci fıkrası, öğretim üyelerinin üniversite dışındaki makamlar tarafından görevlerinden uzaklaştırılamayacağı amir bulunmaktadır. “Üniversite öğretim üyeleri, bir kadronun kaldırılması sebebine dayansa bile, aylıklarından yoksun bulunamaz.”

992 Vatan, 11.4.1961.

Bu fıkra kendisini tatmin etmemiş, çünkü dekanları, rektörleri, senatörleri himaye etmiyormuş.

2- Sayın Rektör’e göre, bir öğretim üyesinin profesörlük kadrosunun kaldırılması önemli değil; önemli olan, dekan ve rektör olan zatların bu unvanlarının ellerinden alınmasıdır.

3- Üniversite öğretim üyelerinin siyasi partilere intisabının aleyhinde değiliz. Fakat, diyor: “Bizce üniversite mensuplarının parti kademelerinde faal görev almaları, yazılı ve sözlü polemiklere katılmaları, gazetelerde günlük politika yazılarıyla kendilerini harcamaları iyi yol değildir ve biz buna karşıyız” dedikten sonra, bu gibilerin bir tüzükle üniversite tarafından cezalandırılmasını teklif ediyor.

Güzel, hem de çok isabetli. İyi ama vaktiyle Adnan Menderes de aynı fikirleri savunuyordu. O da buna muhalif olduğu için üniversite öğretim üyelerinin hürriyetini yani üniversite muhtariyetini aldı. Üstelik Menderes, üniversite öğretim üyelerinin tüzükle cezalandırılmayacağını bildiğinden, kanunu değiştirdi. Fakat içeride baskı yapabilmek için Sayın Yetkin, tüzüğü yeter buluyor.

4- Dahası var; Sayın Rektör, daha ileri giderek “Senato tekliflerini kabul ettiği takdirde, bu şekilde çalışan profesörler hakkında Üniversiteler Kanunu’nun tatbik edileceğini” haber veriyor.

Ve mine’l-garaib, hangi üniversiteler kanununu tatbik edecek? Yeni çıkan Üniversiteler Kanunu’nu mu, yoksa 1946’da yürürlüğe giren kanun mu? Her ikisinde de bu nevi faaliyette bulunan üniversite öğretim üyelerini cezalandıracak bir madde yok. Bu ancak sabık iktidarın üniversite muhtariyetine darbe indiren ve basında kıyametlerin kopmasına sebep olan tadilini yürürlükte saymakla mümkün. Üniversite öğretim üyelerinin politik düşünce ve faaliyetlerini tahdit eden bu kanun maddesini Milli Birlik Komitesi işe başlar başlamaz iptal etti. Yeni üniversiteler kanununu da. Sayın Rektörün arzularını tatmin edecek bir madde yok. Acaba, bu kanunun tatbik edilmediğini zımnen işaa mı etmek istiyor?

Sayın Suut Kemal Yetkin'in fikirlerini özetleyecek olursak, onun şöyle bir şey anladığını açıkça görürüz:

Üniversite muhtar olmalıdır. Yani dışarıdan her türlü müdahale imkanını önleyecek bir maddenin anayasaya konulması ve bağımsız bir üniversite prensliğinin kurulması şarttır. Eğer bu prensliği zedeleyecek herhangi bir müdahale mevcutsa üniversite muhtar değil. Hatta Sayın Rektör, Türk milletinin umumi iradesini temsil eden Büyük Millet Meclisi'nin dahi buna yetkili olmaması gerektiğini iddia ediyor. Anayasa tasarısının ikinci fıkrası "Meclise (yani TBMM'ye) istenildiğini zaman bir öğretim üyesi kadrosunun kaldırılması yetkisini vermektedir" diyor.

Bir üniversite rektörünün, üniversite muhtariyetini bu şekilde düşünmesi aklın alacağı şey değil ve yine aklın havsalanın alamayacağı şey şu ki aynı beyanatın da siyasi partilerde faaliyet gösteren öğretim üyelerini cezalandırmak için "Senato tekliflerini kabul ederse" derhal harekete geçeceğini söylemesidir.

Üniversite muhtariyetini bu şekilde anlamak yüzünden değildir ki bu yüksek ilim müesseselerimiz şimdi böyle bir anlayışın acısını çekmektedir.

Sayın Yetkin'in muhtariyet hakkındaki fikirleri açık. Dışarıya karşı mutlak bir bağımsızlık ve dokunulmazlık, içeriye karşı hiyerarşik bir baskı...

TBMM, Türk milletinin iradesini temsil ettiği için sosyal bütün kurumların hem sahibi, hem de koruyucusudur; bu vazifelerini yapmazsa Türk milletine karşı sorumludur. Büyük Millet Meclisi, hakimiyetin mümessilidir. Fakat onun bir şeye hakkı yoktur; o da üniversiteye intisap eden kimseleri vatandaşlık hakkından mahrum kılmak; gerek çünkü Üniversiteler Kanunu'nda ve gerekse bugünkünde ihmal edilmiş bir nokta var; o da: üniversite muhtariyetini, üniversite öğretim üyelerinin hürlüğünden çok ayrı bir şeymiş gibi düşünülmesi. Halbuki üniversite organlarının hür olması, üniversite öğretim üyesinin hür olması değildir. Olsa olsa bu, üniversite

organlarının başında bulunanların hürriyetidir. Üniversite organlarının başında bulunanlar düşünceyi değil, sadece idari mekanizmayı temsil ederler. Üniversite muhtariyeti, üniversite organlarına tesahup edenlerin fikirlerini değil, orada çalışan, düşünen insanların fikirlerini teker teker temsil eder. Son tasfiye kanunu dolayısıyla adları 147'ye çıkan öğretim üyeleri hakkında bir hayli şeyler söylendi; birçok yazılar yazıldı. Fakat kimse işin hakikatine dokunmadı. Üniversitede bir tasfiyeye ihtiyaç vardı; fakat biz o kanaatteyiz ki bu tasfiye insanlardan çok, zihniyetleri ve bunları besleyen, körukleyen kanunları, tüzükleri hedef tutmalıydı. Asıl suçlu olanlar, bu zihniyeti savunanlar ve bu yanlış, yıkıcı, ayırıcı zihniyetin yeni anayasa projesinin 119. maddesine intikalini sağlamaya çalışanlardır. Anayasanın 119. maddesine intikal ettirilmek istenen şey, Türk üniversitelerini öyle bir çıkmaza sokacaktır ki bu bize yıkılan medreseleri aratacaktır.

Bundan dolayı, Ankara Üniversitesi'nin Sayın Rektörü'ne de anayasa projesinin 119. maddesine de zıt bir kanaate sahibiz. Anayasaya intikali istenen madde, üniversitelerimizi 1946'dan beri buhrana sürükleyen hastalığı teşvik edecek mahiyettedir.

Sayın Suut Kemal Yetkin'le bizim de düşüncemiz bu konuda, birbirine benzer yolda konuşmamıza rağmen, tamamıyla iki ayrı anlayışı dile getirmektedir. Ben diyorum ki:

“Bir üniversite öğretim üyesi fikir, kanaat, söz, yazı ve beyanlarından dolayı mahkemeler dışında, hiçbir idari takibata maruz kalmaz”.

İstenilen sadece Türk vatandaşlarına tanınan mahkeme hakkının, Türk milletinin yüksek seviyedeki düşüncesini temsil eden insanlara da tanınması; ceza yetkisi mahkemede suçu sabit olanlara verilmesi. Kendileri diyor ki:

Devlet bizim işimize karışmasın. Büyük Millet Meclisi dahi hiçbir müdahalede bulunmasın ama biz istersek, bir tüzük yaparız, üniversite öğretim üyesinin siyasi düşüncelerini ve faaliyetlerini bu tüzüğe göre ayarlar, cezalandırırız. Buna karşı üniversitenin duvarla-

rı dışında hiçbir müracaat ve şikayet kapısına lüzum yoktur. Üniversitedeki “öğretim üyesi vatandaşların” mukadderatını biz üniversite organları tayin ederiz. Böyle bir “üniversite vatandaşı”nın nasıl cezalandırıldığını hatırlayacak olursak, hiçbir üniversite öğretim üyesinin böyle bir vatandaşlığa talip olacağını da sanmıyoruz.

Kubalı’yı beyanatından dolayı cezalandıran organ, hükümet değil, bizzat üniversite senatosu idi. Ne kanunda ve ne de tüzükte Kubalı’yı cezalandıracak madde bulunmadığı için zavallı talebe yönetmeliğiyle cezalandırıldı. İdari muhtariyeti, üniversite öğretim üyesinin hürlüğü namı altında, bir zümre ve organ diktatoryası şeklinde anlayanlar kadar hiçbir kimse üniversiteye kötülük etmemiştir.

Yeni anayasa tasarısının 119. maddesi de üniversite öğretim üyelerine böyle bir “Kubalı vatandaşlığı” teklif etmektedir.

Böyle bir muhtariyet anlayışı “senyör”lerin belki işine gelebilir. Fakat!.. Türk milletinin ve Türk düşüncesinin işine gelmez.

Türk üniversitelerinin muhtaç olduğu sadece hürriyettir. O, sırası düştükçe hak ve hürriyetlerini fert fert savunmasını bilecektir. İster, dışarıdan gelsin, ister içeriden, düşünce ve kanaatlere, mahkeme dışında konacak her baskı bir zulümdür”⁹⁹³.

Üniversitelerin kendilerine düşen vazifeleri yapmadıklarını, üniversitelerde ıslahat yapılması gerektiğini belirten Vedii Kaytaç, ancak bu konunun üniversite yöneticileri tarafından hayret verici bir ustalıkla münakaşa konusu dışında bıraktıklarına dikkati çekerek üniversitelerin kendilerine çeki düzen vermesi gerektiğini ifadeyle şunları yazmıştır:

“Üniversitede ıslahat dendiği zaman, bu ıslahatı kanun veya talimatname maddelerinin değişmesinde aramak, daha kısa bir deyim, her şeyi “yukarıdan” beklemek, pek yaygın ve o nispette de vahim bir zihniyet halindedir. Bilhassa üniversitenin yetkilileri, kendi üzerlerine sanki hiçbir vazife düşmüyormuş gibi bir tavır takınmayı

993 Cahit Tanyol, “Üniversite Muhtariyeti Hakkında Bir Demeç”, C., 17.4.1961.

adet haline getirmişlerdir. Hakikatte ise, şikayet mevzuu olan aksaklıkların düzelmesini idari mevzuatın değişmesine bağlı görmemek lazımdır. Ümit ediyoruz ki yayınlayacağımız makaleler, üniversitenin kalkınmasına ve gayeye doğru yönelip ileri adımlar atmasına engel olan şeyin herhalde idari mevzuat olmadığını çok açık bir şekilde ortaya koyacaktır. Kanaatimizce, bahis konusu edeceğimiz problemlerin yanında mevzuat meseleleri ancak üçüncü, dördüncü derecede ehemmiyetli olabilecek teferruattan ibarettir, noksanları olsa bile sonradan kolaylıkla düzeltilebilir. Binaenaleyh, bu makaleleri mer'i Üniversite Kanunu'nun değiştirilmesi yolunda bir hareket olarak görmek hatalı olur.

Başka milletlerin ilimde ne seviyeye ulaştıkları ve ne gibi problemlerin halli için çalıştıkları her gün biraz daha fazla gözlerimizin önüne serilirken, bizim incir çekirdeğini doldurmayan ve sadece şekle taalluk eden birtakım safsataları vakit öldürmek için vesile itti-haz etmemiz cidden çok acıdır. Üstelik, bu sözde meselelerin ne şu şekilde, ne de bu şekilde halledilmesinin durumu değiştirmeyeceği de pek güzel bilinmektedir. Üniversitelerimizde ilim adı altında yapılan başiboş, darmadağın ve neticesi meşkuk çalışmaların hali işin içinde olanlar tarafından pek güzel bilinirken, noksanları gidermeye çalışacak yerde ilmin bayrağını savurarak ortalığı toz dumana boğmak bize çok şey kaybettirecektir. Başka milletlerin başarılarına alkış tutmaya devam etmek için bundan daha kestirme bir yol olamaz. Artık kendi kendimize birtakım sözde meseleler icat edip bunlarla oyalanmaktan bir an önce vazgeçmek ve her ne şekilde olursa olsun çalışıp ortaya eser koymanın çaresine bakmak zorundayız. İleride inceleyeceğimiz bu konu üzerinde şimdilik daha fazla durmayalım. Yalnız bugünkü durum hakkında şimdiden bir teşhiste bulunmaktan kendimizi alamayacağız: İlmin yüksek kademelerinde bulunan ilim adamlarımız, mutlak bir salahiyyetle mutlak bir mesuliyetsizliği kendi şahıslarında meczetmek istemektedirler. Katiiyetle söyleyebiliriz ki bu tutum hatalıdır. Dünyanın hiçbir yerinde bir vazife sahibinin salahiyyetlerinin artışı nispeten de mesuliyetlerinin eksildiği gö-

rülmemiştir. İlim bunu hiçbir surette icap ettirmez". Kendilerinden rica ediyoruz, biraz da sözü gençlere bıraksınlar.

Sözlerimizi şimdilik burada bitirmeden önce şunu da önemle işaret edelim ki yayınlayacağımız makaleleri üniversiteyi zayıf düşürmek gibi bir maksat izafe etmek tamamıyla yanlış olur. Durum bunun tamamen aksidir. Şurası muhakkaktır ki üniversiteye düşen vazifeleri tespit etmek ve bunların nasıl yapılacağını araştırmak, hiç değilse bu konunun münakaşasına yol açmak, üniversite nam ve hesabına ancak çok faydalı olabilecek sonuçlar verecek ve üniversiteyi nazarlarımızda yükseltecektir. Bir müessesedeki vazifelilerin kendilerine düşen vazifeleri nasıl yerine getirdiklerini ve nasıl yerine getirmeleri icap ettiğini incelemek değil, olsa olsa, bu vazifelerin yerine getirilmemesi o müesseseyi zayıf düşürür. Bunu böyle görmek lazımdır"⁹⁹⁴.

Ancak yapılan bu haklı ikazlara rağmen üniversite özerkliği 27.01.1961'de kabul edilen anayasaya girerken, öğretim üyelerinin hürriyetini tam olarak garantiye alacak hükümlere yer verilmemişti"⁹⁹⁵. Ayrıca 27 Mayıs döneminde üniversitelerin kendilerini yenileme yönünde bir faaliyet de meydana gelmemiştir.

994 Vedii Kaytaz, "Üniversite Kendine Düşen Vazifeleri Yapıyor mu?", C., 19.5.1961.

995 1961 Anayasası (RG, 20 Temmuz 1961, Suna Kili, Osmanlı ve Türk Anayasaları, İstanbul 1980), m. 120.

YEDİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS'TAN 12 MART'A ÜNİVERSİTELER

I- CHP'Lİ İSMET İNÖNÜ BAŞKANLIĞINDAKİ HÜKÜMETLER DÖNEMİ

DP iktidarına karşı gerçekleştirilen 27 Mayıs darbesi ile DP kapatılmıştı. AP, YTP ve CKMP'nin DP'nin oylarını paylaşmasına rağmen 15 Ekim 1961 Genel Seçimlerinde CHP oy kaybına uğramış ve rakibi AP'yi fazla geride bırakamamıştı. CHP % 36,7, AP % 34,8 oy almasına rağmen, 27 Mayısçıların istekleri doğrultusunda hükümeti CHP Genel Başkanı İsmet İnönü kurmuştu.

İnönü başkanlığında kurulan CHP - AP hükümeti, 20 Kasım 1961 - 1 Haziran 1962 tarihleri arasında görev yapmıştı. 25 Haziran 1962 - 2 Aralık 1963 arasında görev yapan Dokuzuncu İnönü hükümeti CHP, YTP ile CKMP ve AP'den ayrılan bağımsızlardan oluşuyordu. Kasım 1963 seçimlerinde AP oylarını % 46'lara yükseltmişti. Bu defa yine İnönü 25 Aralık 1963-13 Şubat 1965 tarihleri arasında görev yapacak onuncu hükümetini bağımsız milletvekilleriyle kuracaktı. 20 Şubat-22 Ekim arası görev yapan S.H. Ürgüplü hükümetinin arkasından, 10 Ekim 1965 seçimlerinde % 52,9 oy alan AP tek başına iktidara gelmişti. Süleyman Demirel başkanlığında kurulan AP'li üç hükümet 27 Ekim 1965-12 Mart 1971 tarihleri arasında görev yapmıştır. 12 Mart 1971'de genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının verdiği muhtıra üzerine Süleyman Demirel görevinden ayrılmış ve ara rejim dönemi başlamıştır.

A - Üniversitelerde Reform İstekleri

Üniversitelerin kendi kendilerini yönetmede en geniş statüye kavuşmalarına rağmen üniversitede reform yapılması düşünceleri ortadan kalkmamıştır. Müesseseye özerklik verilirken, öğretim üyelerinin hürriyetlerine dikkat edilmediği, hatta bazı kliklerin elinde üniversitelerin birer “İlim Patrikhaneleri”ne dönüştüğü yolunda tenkitler daha 27 Mayıs döneminde yapılmaya başlanmıştı.

Prof. Tahsin Banguoğlu, muhtariyet bahanesi ve İstanbul'dan başka yere gitmek istemeyen öğretim üyelerinin yeni üniversite açılışına, dolayısıyla yüksek öğretimin yaygınlaşmasına engel olduklarını söylemişti⁹⁹⁶. Mevcut üniversitelerin gençlerin kafasını, ruhu ve zamanını dolduramadığını belirten Şevket Süreyya Aydemir, genel olarak üniversitelerdeki öğretim ve öğrenci hayatının tam bir “zaman ve nesil israfı” olduğunu ve üniversitelerde “umumi bir aylıklığın” hakim olduğunu ifade etmiştir⁹⁹⁷.

Milli eğitim bakanı, 115 sayılı kanunun yerine geçecek yeni bir üniversiteler kanunu hazırlanması için üniversitelerden ön proje çalışmaları yapmalarını istemiş ve İstanbul Üniversitesi'nde çalışmalara başlanmıştı⁹⁹⁸. Bu çalışmalardan bir netice alınamaması üzerine MEB, 4936 sayılı kanunun 115 sayılı kanunla değiştirilen 7. 10. ve 48. maddelerinin değiştirilmesi için bir tasarı hazırlamıştır. Bu tasarıya göre fakülte yönetim kurullarınca cezalandırılan öğretim üye ve öğrenciler haklarını aramak için Danıştay'a müracaat yapabileceklerdi⁹⁹⁹.

Üniversitelerin işleyiş ve verim bakımından yetersiz olduğuna temas eden Ecvet Güresin, “üniversitenin belki bir statükoculuğun, belki idari muhtariyetin avantajlarından faydalanan bir çıkarıcılığın, bazı öğretim üyelerinin kürsüleri istismarının, bir kısım hocaların

996 C., 12.2.1962.

997 Ş. Süreyya Aydemir, “Üniversitenin Hikayesi”, Vatan, 15.4.1962.

998 C., 17.6.1962.

999 C., 7.9.1962.

gençlikle birlikte eğitim yerine, kardinal sistemini uygulamak istemelerinin verimsizliğin, kronik öğrenciliğin, kitap suistimalinin, yurtsuzluğun, kadrosuzluğun, ilmî yetersizliğin ve nihayet idaresizlikler, kararsızlıklar yüzünden başgösteren bir anarşinin hikayesidir” diyerek üniversitenin topyekun ele alınarak yenileştirilmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁰⁰⁰.

Böyle tenkitlerin arttığı bir sırada Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem, üniversiteler üzerinde reformun şart olduğunu, bunun öğretim üyesi, öğretim imkanları ve öğrenciler üzerinde yapılmasını söylemiştir¹⁰⁰¹. Bu atmosfer üniversitelere de yansımış ve İ.Ü. Senatosu, bu konuda bir toplantı yapmış ve bir bildiri yayınlamıştı. Bu bildiride, üniversitenin vecibelerini yerine getirdiğini, dinamik bir müessese olan İstanbul Üniversitesi’nin her canlı müessese gibi devamlı bir gelişme içinde bulunduğu kaydedilmişti¹⁰⁰². Ayrıca, bir açıklama yapan İ.Ü. Rektör Vekili Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, üniversitenin kendisinin gerekli reformu bünyesinde yapacağını açıklamıştır¹⁰⁰³.

27 Aralık 1964’te, TBMM Karma Bütçe ve Plan Komisyonu’nda üniversite bütçeleri görüşülürken yapılan konuşmalarda, öğrencilerin fikir yoksulluğu dolayısıyla, TBMM ve öğretim üyelerinin yakalarına yapıştıklarını söylemişlerdi. CHP’li Aydın Bolak, üniversitelerin bazı profesyonel kişilerin ardında sapık kişileri, sapık fikirleri ve yıkılan Türk törelerini gördüğünü belirtmiştir. CHP’li Celal Sungur da “İstanbul Üniversitesi’nde bir hastalık vakası vardır. Ancak bu birkaç fakülteye hastır” ifadelerini kullanarak 27 Mayıs sonrasında üniversitelerin otokontrolü kuramadığını söylemişti.

Bu tartışmalar sırasında Ankara Üniversitesi kendi kendisine reform yapmak üzere harekete geçmiş, hükümet bir çözüm bulsa da

1000 Vatan, 17.11.1964.

1001 C., 8.12.1964.

1002 C., 17.12.1964.

1003 C., 19.12.1964.

bulmasa da A.Ü'nün reformu gerçekleştireceği açıklanmıştır¹⁰⁰⁴. Bu konu hakkında İ.Ü. Rektörü Ömer Celal Saraç, 29 Aralık 1964 tarihinde yaptığı açıklamada, reform tekamül manasında anlaşılıyor ise reforma taraftar olduğunu, ancak reformun tasfiye olarak tatbikine de karşı olduklarını, fakat 10-15 yılda bir reform yapılacaksa, bunun fayda değil zarar getireceğini söylemiştir¹⁰⁰⁵.

Milli Eğitim Bakanı Öktem, üniversitede reform yapılması gerektiğini ve gençliğe üniversitelerce gerekli özenin gösterilmediği belirtilirken¹⁰⁰⁶, MTTB'de üniversiteler de reform istemişti¹⁰⁰⁷.

Bu reform isteklerinin, 27 Mayıs ile üniversitelerde keyfiliğin hakim olduğu ve otokontrol sisteminin kurulamadığı üzerinde yoğunlaşmaya başladığı görülmektedir. Bu konuda misal olarak Ecvet Güresin'in üniversitedeki buhran hakkındaki yazısını ele alabiliriz. Güresin, üniversitenin muhtariyeti zedelenmeden bir otokontrol sistemi kurulmasını, dışarıdaki işleri yüzünden fakültelerdeki görevini ihmal eden öğretim üyelerinin hizaya sokulmasını, kitabın bir ticaret malı olmaktan çıkarılmasını ve tam gün çalışma sistemine geçilmesini teklif etmişti. Ayrıca Ecvet Güresin, 27 Mayıs'tan itibaren meydana gelen buhran hakkında şunları söylemektedir: "27 Mayıs'ın üniversitede yaptığı fıkirsiz ve temelsiz operasyonunun hataları düzeltildikten sonra, müessesenin kendi kendine çeki düzen vermesi ve toplumdaki uyanışa paralel bir reorganizasyona girmesi gerekirdi. Oysa üniversite özellikle İstanbul Üniversitesi tersine bir yön tutmuş, denetim dışı bırakılan idari muhtariyet, kişisel çıkarlar, ya da köhneleşmiş zihniyetin etkisiyle kötüye kullanılmıştır... Gençleri artık sadece kürsülerden yumurtlanan hikmetler doyurmuyor. Daha geniş ve çok yönlü öğrenmek istiyor, araştırmak istiyor. Toplum sorunlarına hocalarıyla beraber eğilmek istiyorlar"¹⁰⁰⁸.

1004 C., 28.12.1964.

1005 C., 30.12.1964.

1006 C., 29.12.1964.

1007 C., 1.1.1965.

1008 Ecevit Güresin, "Üniversitedeki Buhran", C., 28.12.1964.

Pek çok konuda öğrenci boykotlarının yapılması, üniversiteye yöneltilen tenkitler ve 11.01.1965'te 22 ildeki Tekniker öğrencilerinin aynı anda boykot ve gösterilere başlaması üzerine, hükümet üniversiteler üzerinde reformu görüşmeye başlamıştır. Bakanlar Kurulu 16 Ocak 1965'te bu konuyu görüşmüş, üniversitelerdeki aşırı cereyanların tehlikeli bir hale geldiğini, bunun da öğrenciler arasında huzursuzluk meydana getirdiğini, özerklik baki kalmak şartıyla her türlü tedbirin alınması gerektiği kararına varılmıştı¹⁰⁰⁹. Ancak İnönü hükümeti döneminde üniversitelerde ve yüksekokullarda bir reform yapılmamıştır. CHP iktidarı bittikten sonra bir açıklamasında İbrahim Öktem, üniversitenin kendi kendisini düzenlemesi gerektiğini, hazırlıkları üniversitelerin yapmasının zaruri olduğunu, ancak üniversitelerde böyle bir hareket olmadığını belirtmiş ve reform yapılmamasından üniversiteleri sorumlu tutmuştur¹⁰¹⁰.

B- CHP/Üniversite İlişkileri

27 Mayıs öncesinde ve 27 Mayıs devresinde özellikle üniversite öğrencileriyle iyi ilişkiler kuran CHP'ye öğrencilerin büyük kısmı tarafından da sempati duyuluyordu. Öğrenci teşkilatlarına ziyaret yapan İsmet İnönü, başbakan olduktan sonra da öğrenci teşkilatlarıyla çeşitli vesilelerle görüşmeler yapmıştı. 30 Ocak 1962'de İstanbul'a gelen İnönü, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı ile TMTF ve buna bağlı üniversite ve yüksekokul talebe birliği başkanları ile görüşerek öğrencilerin dertlerini dinlemişti. Bu toplantıda üniversite problemleri dile getirildiği gibi Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Genç İşçiler Temsilcisi Hasan Gem de köylü çocukların tahsil durumunun düzeltilmesi için Köy Enstitülerinin yeniden açılmasını istemişti¹⁰¹¹.

A.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği tarafından tertiplenen "Çıkar Yol" adlı konferansa katılan CHP Genel Başkanı ve Başba-

1009 Vatan, 17.1.1965.

1010 C., 4.1.1966.

1011 C., 31.1.1962.

kan İnönü, Atatürk devrimleri ile demokrasinin bir arada yaşatılması gerektiğini, 27 Mayıs'ı hazırlayan gençlik hareketinin demokrasiyi kurtarmak güdüsünden doğduğunu, gençliğin de demokrasinin meclis duvarları içinde korunmasının imkansız kılındığını, gördükten sonra ayaklandığını belirtmişti. Öğrenciler, konferans sonunda da İnönü'ye büyük tezahüratta bulunmuşlar, bir ara Başbakan Yardımcısı Turhan Feyzioğlu'nu omuzlarda taşımışlardı¹⁰¹².

DP'ye muhalefetle başlayan CHP ile üniversiteler arasındaki ilişkiler 1964'te bozulmaya başlamıştır. Üniversitelerde reform yapılması gerektiği yönündeki CHP'li İnönü hükümetinin görüşü üniversitelerde pek hoş karşılanmamıştı¹⁰¹³. Bu istikamette CHP'li Milletvekili Aydın Bolak, üniversite kendi bünyesinde bir düzenlemeye gitmez ve buna lüzum görmez ise o zaman devlet ve parlamentonun harekete geçeceğini bildirmişti. Ayrıca diğer bir CHP'li Celal Sungur, İstanbul Üniversitesi'nde bir hastalık vakası olduğunu, 27 Mayıs'ın akabinde üniversitenin otokontrol yapamadığını ve yanlışlıklara sebep olduğunu bildirmişti¹⁰¹⁴.

Öğrenci kuruluşlarının meclisi, partileri, üniversiteleri suçlayıcı beyanlarından İnönü hükümeti rahatsız olmuştur. DP iktidarda iken öğrencilerin siyasi faaliyetlerini destekleyen CHP ve Genel Başkanı İnönü, İçişleri Bakanlığı vasıtasıyla ilgililere teslimat göndererek, siyasi faaliyetleri olduğu iddia edilen TMTF, MTTB, İ.Ü. TB hakkında tahkikat başlatmış ve siyasetle uğraşan öğrenci kuruluşlarının kapatılacağını açıklamıştır¹⁰¹⁵. Ayrıca, 16 Ocak 1965'teki Bakanlar Kurulu'nda, üniversitelerdeki aşırı cereyanların tehlikeli bir hale geldiği, bunun da öğrenciler arasında huzursuzluk meydana getirdiği kararına varılarak, özerklik baki kalmak şartıyla her türlü tedbirin alınması kararlaştırılmıştı¹⁰¹⁶.

1012 C., 8.1.1963.

1013 C., 8, 17.12.1964.

1014 C., 28.12.1964.

1015 Vatan, 4.4.1965; 3.5.1965.

1016 Vatan, 17.1.1965.

Üniversitedeki siyasi faaliyetlerin yapılmaması ve üniversitelerin günlük politika ile uğraşmaması fikrini savunan DP iktidarı döneminde, DP'ye şiddetli muhalefet yapan CHP iktidara geldiğinde tersine olarak, öğrenci teşkilatlarını uzaklaştırıcı polisiye dahil her türlü önlem almaya çalışmakta ve üniversitelerde aşara cereyanları gerekçe göstererek üniversite içinde de tedbirler almaya yönelmektedir.

C- AP/Üniversite İlişkileri

AP'nin DP'ye karşı yapılan 27 Mayıs darbesine iyi nazarla bakmamaları ve üç DP'linin açılış yıldönümünde daha açık bir şekilde 27 Mayıs'a tavrı koymaları, özellikle 27 Mayıs'ın hazırlık aşaması ve icra safhasında taraf olarak yer alan üniversiteliler tarafından hoş karşılanmamıştı. 27 Mayıs'ta yol göstericilik bakımından önemli yeri olan İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrenci Cemiyeti 8.10.1962'de bir bildiri yayınlarak 27 Mayıs'a sahip çıkmış, "Ak İhtilal"ın çağdaş medeniyet seviyesine çıkılmak için yapıldığını, "üç vatan haini (Adnan Menderes, Hasan Polatkan, Fatin Rüştü Zorlu)"nin bir zihniyetin sembolü oldukları için asıldıklarını, 27 Mayıs'a karşı olanların ellelerine fırsat geçse 27 Mayıs'ı gerçekleştirenlerin başını isteyeceklerini açıklamıştı¹⁰¹⁷. Bundan rahatsız olan ve işlerinde AP Gençlik Kolaları üyelerinin de bulunduğu "Hür Hukukçular" grubu, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti kongresinde, kendilerini İslam platformu üzerinde şahlanan Türk milliyetçisi olarak vasıflandırmış ve kendilerini gericilikle suçlayanları komünistlikle itham etmişlerdi¹⁰¹⁸.

AP ile üniversiteler arasında büyük bir gerginlik AP Milletvekili Ethem Kılıççoğlu'nun A.Ü. DTCF bütçesinin Bütçe Komisyonu'nda görüşülürken, bu fakültenin durumuna temarla "kız kardeşimi bile bu fakülteye göndermeyeceğim" demesi üzerine 7.1.1963'te öğrenciler bir protesto yürüyüşü yaparak TBMM'ye yürümüşlerdi. Öğrenciler AP'li yöneticiler tarafından teskin edilmeye çalışılmıştı.

¹⁰¹⁷ Vatan, 9.10.1962.

¹⁰¹⁸ C., 4.1.1963.

Ancak olay yatışmamış, öğrenciler 11.01.1963'te tekrar meclise yürümüşler ve A.Ü. DTCF Profesörler Kurulu da bir bildiri yayınlarak üzüntüsünü belirtmişti¹⁰¹⁹.

DP'li eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın tahliyesi üzerine özellikle İstanbul Üniversiteli öğrenciler tarafından tepki gösterilmiş, 25 Mart'ta bir gösteri düzenlenerek *Yeni İstanbul* Gazetesi taşlanmıştı. 26 Mart'ta da kendilerine Mukaddesatçı ve Milliyetçi gençlik sıfatını veren 4 bin kadar AP'li ile Taksim'e doğru yürüyüşe geçen 20 bin üniversiteli İstiklal Caddesi'ndeki Ağa Camii önünde çatışmaya girmiş ve 50 kişi hafif şekilde yaralanmıştı. AP'liler 27 Mayısçılar aleyhine tezahürat yaparlarken, karşısındakiler, ordu ve 27 Mayıs lehine tezahürat yapmışlardı¹⁰²⁰.

Öğrenci teşekküllerinin üniversitenin bünyesine karşı aşırı debilecek hareketlere giriştiklerini belirten AP Milletvekili Şadi Pehlivanoglu, öğrencileri tahrik eden üniversite dışı faktörler olduğunu, ideoloji ve fikir buhranlarının üniversite içinde yerleştiğini söylemişti¹⁰²¹.

D- Öğrenci Faaliyetleri

1- Öğrencilerin 27 Mayıs'ı Savunması

27 Mayıs sonrasındaki ortamda 27 Mayıs darbesini yapanların aleyhine tepki göstermek mümkün değilken, seçimlerin yapıp sınırlı da olsa siyasi partilerin faaliyet göstermeleri üzerine, DP'lilerin infazlarının yildönümü vesilesiyle 27 Mayıs'ı yapan ve destekleyenler aleyhine tavırlar daha net ortaya konmaya başlanmıştı. Bunun üzerine 18 Eylül 1962'de bir toplantı yapan gençlik teşekküllerinden TMGT Genel Başkanı Doç. Dr. İsmet Giritli, TMTF Genel Başkanı Erdoğan Tunçer, TKM Genel Başkanı Günseli Özkaya, TDO Genel

1019 C., 8.12.1963; Vatan, 8.12.1963.

1020 C., 27.3.1963.

1021 C., 28.12.1964.

Başkanı Şeyda Güley, Teksif temsilcisi Sabri Tıǧlı ve TİB temsilcisi Metin Berkay tarafından imzalanan ve 27 Mayıs'ı savunan bildiri, Dünya Gençlik Teşkilatı bünyesinde Türkiye gençliğini temsil eden Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı adına yayınlanmıştı¹⁰²².

27 Mayıs'ın tartışılması, tenkitlere uğraması dolayısıyla İ.Ü. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti "27 Mayıs'a ve devrimlere karşı" olanlara hitaben 08.10.1962'de bir bildiri yayınlamıştı. Enteresan görüşlere yer verilen bu bildirinin ana kısımları şöyledir: "Çağdaş medeniyet seviyesine çıkmak için yapılan Ak İhtilal'in bir nefret ve istismar duyguları içinde nasıl da politikacılar tarafından yerildiğini esefle görüyoruz. 27 Mayıs'ı iyi tahlil edenler onun sadece üç politika cambazının, üç vatan haininin asılması için yapılmadığını gayet iyi bilirler. Bu üç kişinin asılması, mahkum edilmesi, istenmeyen bir zihniyetin sembolü olmalarındandır... Türk ulusu! Büyük devrim senin eserin. 19 Mayıs'ta doğan güneşi sen Beyazıt'ta yeniden doğdurdun. Dün Turan Emeksiz'e tükürenler, tashih-i karar ve af isteyenler, yarın da 27 Mayıs'ı yaratan kuvvetlerin başını isteyecekler"¹⁰²³.

İstanbul Üniversitesi önünde 9 Ekim 1962'de toplanan yüzlerce genç, 28 Nisan'ı ve 27 Mayıs'ı savunarak, bu hareketler aleyhine tavır koyanları şiddetle tenkit etmişlerdi¹⁰²⁴.

Celal Bayar'ın tahliyesi üzerine 27 Mayıs'ı sahiplenen üniversite mensuplarında bir hoşnutsuzluk meydana gelmişti. Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Bayar'ı "pespaye bir devrin baş temsilcisi ve baş mesulü" ve "vatan haini" olarak vasıflandırırken, "demokrasi aşkına da olsa 27 Mayıs'a suikast hazırlanmasına" karşı olduğunu açıklamıştı¹⁰²⁵. Öğrenciler de Bayar'ın tahliyesine şiddetle karşı çıkmışlardı. MTTB yayınladığı bildiriyle Bayar'ı şiddetle protesto ederken,

1022 C., 20.9.1962.

1023 Vatan, 9.10.1962.

1024 Vatan, 10.10.1962.

1025 C., 25.3.1963.

gençliğin haysiyetini koruyacağını ve Turan Emeksiz büstünün önünden Bayar'ı geçirmeyeceklerini açıklamışlardı¹⁰²⁶. 25 Mart'ta İ.Ü.'de hareketli anlar yaşanmıştı. Kantinde yapılan konuşmalara katılan İ.Ü. Hukuk Fakültesi TC eski Başkanı ve 27 Mayıs Fikir Kulübü yöneticisi Mustafa Ünalay, öğrencileri mücadeleye davet etmiş ve bunu Atatürk anıtı önünde de tekrarlamıştı. CHP Gençlik Kolları üyesi ve İ.Ü. TB Eski Başkanı Ayhan Toraman, "27 Mayıs öncesi davranışları ile ihtilali hazırlayan İnönü, o devrin suçlularını bugün salıvermekle tenakuza düşmüştür. Bugünkü tutumu ile o günleri reddetmektedir. 27 Mayıs yerine bir 27 Mayıs daha yapacağız. Bu memleketi kurtaracağız" demişti. Atatürk, 27 Mayıs ilkeleriyle orduya bağlılıklarını bildiren binlerce öğrenci, Bayar'a yuh çekerek Eminönü-Karaköy-Bankalar güzergahını takip ederek *Yeni İstanbul Gazetesi* önüne gelmiş ve bu gazeteyi 10 dakika taş yağmuruna tutmuşlardı¹⁰²⁷. Ayrıca, 26 Mart'ta İstiklal Caddesi'nde 4.000 AP'li ile 20.000 üniversiteli arasında çıkan olaylarda 50 kişi yaralanmıştı¹⁰²⁸.

2- Üniversiteye Giremeyen Lise Mezunlarının Eylemi

27 Mayıs döneminde, doğrudan MBK'nin yönetimi sırasında bizzat Cemal Gürsel'in emriyle çözüm bulunmaya çalışılan lise mezunlarının üniversiteye yerleştirilmesi problemi daha sonraki dönemde de devam etmişti. İstanbul ve Ankara'da gösteriler düzenleyen lise mezunları arasına öğrencilikle ilgisi olmayan "bozguncu ve kışkırtıcı"ların faaliyette bulunmaları üzerine, İ.Ü.'de düzeni sağlamak üzere İntizam Memurlukları kurulmuştur¹⁰²⁹.

Üniversiteye veya herhangi bir yüksekokula giremeyen öğrenciler, Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu ile görüşmüşler ve acil tedbir alınmasını istemişlerdi. Ancak yine bir netice alamayan öğ-

1026 C., 25.3.1963.

1027 C., 26.3.1963.

1028 C., 27.3.1963.

1029 C., 25.11.1961.

rencilerden yüz kadar lise mezunu, 27 Aralık 1961'den itibaren açlık grevine başlamışlardır¹⁰³⁰.

3-İstanbul Üniversitesi Öğrencilerinin

Üniversite Mescidinin Tekrar Açılması İçin Yaptığı Girişim

İ.Ü.'de eskiden beri mevcut olan mescidi, iki yıl önce Sıddık Sami Onar'ın rektörlüğünün başlarında tamirat dolayısıyla kapatılmıştı. 533 öğrenci, "bir ihtiyaca cevap verdiği için" kapatılmasını hiçbir idarenin düşünmediğini belirttikleri mescidin tekrar açılması için İ.Ü. Rektörlüğü'ne müracaat etmişlerdi. Bu hususta bir bildiri yayınlayan öğrenciler, şunları kaydetmişlerdi: "Bizler bütün laik üniversitelerde ve hatta Türkiye'deki yabancı okulların birçoğunda kiliselerin mevcut olduğunu hatırlatır, üniversitemiz toplumumuzca gereği belli olan mescidimizin açılmasını Rektör Sıddık Sami Onar'dan ve TBMM'den; Türk halk efkar-ı umumiyesi önünde, kapalı kalmasına hiçbir sebep bulunmadığı şu anda mübarek Ramazan-ı Şerif'e girmeden açılması talebinde bulunuyoruz"¹⁰³¹.

Ancak karşı olanlar mescidin bir istismar konusu olduğu, çevrede Bayezid ve Süleymaniye gibi büyük camilerin bulunduğu bir yerde mescit açılmasının gereksiz bulunduğunu savunmuşlar ve neticede mescit açılmamıştır¹⁰³².

4- Öğrenci Boykotları ve Protestoları

DP iktidarının sonlarında, özellikle İstanbul Üniversitesi'nde DP'ye karşı gerçekleştirilen siyasal nitelikli öğrenci faaliyetleri, 27 Mayıs döneminde çeşitli haklarını aramak tarzında boykotlarla devam etmişti. İnönü döneminde de bu boykotlar aynı şekilde devam etmiştir.

1030 C., 29.12.1961.

1031 Vatan, 5.2.1962.

1032 Vatan, 6.2.1962.

a- Yıldız Teknik Okulu Boykotu

Okul yönetmeliğinin değiştirilmesi ve okul müdürlüğüne yapılan müracaatlardan bir netice alamayan öğrenciler, seslerini MEB'e duyurmak için 23.11.1961'de dersleri boykot etmişlerdi. Toplu halde yapılan bu eyleme 1500 öğrenci katılmıştır¹⁰³³.

b- Tekniker Okulları Öğrencilerinin Sessiz Yürüyüşü

Türkiye'deki Tekniker Okullarının yüksek öğretim kurumu olarak kabul edilmesini isteyen öğrenciler, Ankara'da bu konu için 23.01.1962'de sessiz bir yürüyüş yapmışlardır¹⁰³⁴.

c- A.Ü. Veteriner Fakültesi Boykotu

Veteriner Fakültesi öğrencileri, Sağlık Bakanlığı'na bağlı birimlere verilen tazminatın, Tarım Bakanlığı'na bağlı olanlar için de verilmesi, mahrumiyet bölgelerinde mecburi hizmet süresinin kısaltılması ve ypranma kıdemi ve tazminatının veterinerlere de tanınması için dersleri boykot etmişlerdir¹⁰³⁵.

d- Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde Ders Boykotu

Daha önce yapılan yürüyüş dolayısıyla ceza almış arkadaşlarının cezalarının kaldırılması için Ziraat Fakültesi öğrencileri derslere girmemişlerdi¹⁰³⁶.

e- İ.Ü. Kimya Enstitüsü'nde Ders Boykotu

Doç. Dr. Muzaffer Acarbay'ın öğrencilere maskeli haydut demesi üzerine öğrenciler dersleri boykot etmişlerdi¹⁰³⁷.

1033 C., 24.11.1961.

1034 C., 24.1.1962.

1035 Vatan, 7-9.12.1962.

1036 Vatan, 21.4.1963.

1037 C., 15.1.1963.

f- İ.Ü. İktisat Fakültesi Boykotu

Diğer fakültelerdeki gibi, bir dersten borçlu sınıf geçme hakkının kendilerine de tanınması ve Şubat'ta sınav hakkı verilmesi için 950 öğrenci bir hafta derslere girmeme kararı vererek boykota başlamışlardı¹⁰³⁸. 1964 yılı başlarında İktisat öğrencilerinin yeni yönetmelik gereği tekrar genel sınavlara sokulmak istenmesi üzerine, hiçbir öğrenci derse girmeyerek yeniden boykota teşebbüs etmişlerdi¹⁰³⁹.

g- İ.Ü. Tıp Fakültesi Boykotu

Tıp II. sınıfa konan Fizyo-Kimya dersini öğrencilerin boykotu üzerine yönetim kurulu bu dersi iptal etmiştir¹⁰⁴⁰.

h- İ.Ü. Orman Fakültesi Boykotu

Lise mezunlarının işletme müdürü olmaması ve burs karşılığı yüklenen ağır hükümlerin hafifletilmesi için 8 Ocak 1965'te dersleri boykot etmişlerdir¹⁰⁴¹.

ı- Komünizm Aleyhine Miting

Erzurum'da Atatürk Üniversitesi öğrencileri, 13.10.1962'de komünizmi ve komünizm propagandası yapan Bizim Radyo'yu protesto eden bir miting yapmıştı¹⁰⁴².

i- AP'li Ethem Kılıçoğlu'na Protesto Yürüyüşü

AP Milletvekili Ethem Kılıçoğlu'nun A.Ü. DTCF'ni kastederek kız kardeşini bile bu fakülteye göndermeyeceğini söylemesi üzerine, bu fakülte öğrencileri iki defa TBMM'ye yürüyüş tertip etmişlerdi¹⁰⁴³.

1038 Vatan, 11.11.1963.

1039 Vatan, 5.1.1964.

1040 C., 12.12.1964.

1041 Tercüman, 15.1.1965.

1042 Vatan, 14.10.1962.

1043 C., 8,12.1.1963; Vatan, 8,12.1.1963.

j- Tabii Senatör Mucip Ataklı'yı Protesto

Ataklı'nın SBF'de maksatlı kişilerin gençleri zehirlediği yolundaki konuşması üzerine, 23.01.1963'te bazı öğrenciler meclise bir yürüyüş yaparak Ataklı ve onun fikirlerini haklı bulan Adalet Bakanı Kemal Yürük'ü protesto etmişlerdi¹⁰⁴⁴.

k- Harçların Arttırılmasının Protesto Edilmesi

1964'te Maliye Bakanlığı'nın teklifi üzerine senatolar tarafından harçlar, bir sömestr için 100 liradan 300 liraya çıkarılmıştı. 1949 yılından itibaren değişmeyen harçlar, satın alma gücündeki azalma dolayısıyla üniversite bütçelerinde harçların üniversitelerin gelirindeki payı yüzde ondan yüzde üçlere düşmüştü. Ancak harçların arttırılmasına öğrenciler tepki göstermiş, MTTB Danıştay'a müracaat edeceğini açıklamış ve harç yatırmama kampanyası başlatılacağını bildirmişti¹⁰⁴⁵. MTTB Başkanı Yüksel Çengel, 200-250 lira ile geçinen öğrencilerin harçları ödemede zorlanacağı ve öğretimi bırakacaklarını açıklamıştı¹⁰⁴⁶. 18.09.1964'te Milli Eğitim Bakanı Dr. İbrahim Öktem, İ.Ü'nün arttırdığı harçları haklı bulmuş ve hayatını kazanarak okuma şeklinin uygulanacağını belirtmişti. Aynı gün TMTF Başkanı Ahmet Gürbüz Ketenci, MTTB Başkanı Yüksel Çengel, İ.Ü. TB Başkanı Osman Zeki Telci ve İ.T.Ü. TB Başkanı Hüseyin Avni Sağesen İ.Ü. bahçesinde ortak bir basın toplantısı yaparak harçların arttırılmasını anayasaya aykırı bulmuşlardır¹⁰⁴⁷.

Bu tepkiler üzerine, senatolar tekrar harçlar meselesini görüşmeyi kararlaştırmıştı. İ.Ü. Senatosu, 2 Ekim'de, İ.T.Ü. Senatosu da 9 Ekim'de yeni belirlenen harçların bir öğretim yılı tatbik edilmesini kararlaştırmıştı¹⁰⁴⁸ ve öğrencilerin oluşturduğu üniversi-

1044 C., 24.1.1963.

1045 C., 30-31.7.1964.

1046 Vatan, 4.8.1964; C., 5.8.1964.

1047 C., 19.9.1964.

1048 C., 2, 9.10.1964.

telerarası komite de harçların arttırılması dolayısıyla uygulanan boykotu kaldırmıştı¹⁰⁴⁹.

1- Yirmi Altı İlde Teknikerlerin Boykotu

Yirmi altı ilde bulunan tekniker okullarının öğrencileri, tekniker okullarının kuruluş kanununun çıkartılması, mühendis yetiştirecek bölge okullarının açılması, askerlik görevlerini yedek subay olarak yapma hakkının verilmesi ve öğretmenler gibi bakanlık emrinde askerlik vazifesi yapmalarına imkan tanınması için 11.01.1965 tarihinden itibaren boykot ve gösterilere başlama kararı almışlardı¹⁰⁵⁰. Bu boykot eylemine bütün Tekniker öğrencileri katılmıştır¹⁰⁵¹. Milli Eğitim Bakanı İ. Öktem ile yapılan görüşmelerden netice alınamamış, boykotun genel olması dolayısıyla öğrencilerin devamsızlıktan sınıfta kalmamaları için Teknik Öğretim Müsteşarlığı, tedrisat süresini uzatmayı kararlaştırmıştı. Tekniker öğrencilerinin tepkisi dolayısıyla Bakan İbrahim Öktem istifa etmiş, yapılan çalışmalar sonunda 24 Şubat 1965'te teknikerlere yedek subay olma hakkı ve tekniker öğrencileri de 1 Mart'tan itibaren derslere başlamayı kararlaştırmışlardı¹⁰⁵².

147'lerin tekrar üniversiteye yerleştirilmeleri sırasında İ.Ü. Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp'in Fakülte Profesörler Kurulu'nda anlaşmazlıklar sırasında galiz sözler söyleyerek toplantıyı terk etmesi üzerine, 96 kişiden 60'ı ile toplantıya devam edilmiş ve Prof. Dr. Suphi Artunkal dekan vekili seçilmişti¹⁰⁵³. Bu olay üzerine Sıddık Sami Onar, tahkikat başlatmış ve Ord. Prof. Fahri Yeniçay ile Ord. Prof. Sulhi Dönmezer'den kurulu komisyonun isteği üzerine

1049 Vatan, 2.10.1964.

1050 Tercüman, 10-11.1.1965.

1051 T; 12.1.1965.

1052 T, 16, 17-19, 21-23, 25-26, 29.1.1965; 1, 7-9, 18-21, 25, 28.2.1965.

1053 C., 3.5.1962.

Dekan Halit Ziya Konuralp rektörlük emrine alınmıştı¹⁰⁵⁴. Bunun üzerine bir açıklama yapan Konuralp, fakültenin vazife ve salahiyyetine aykırı hareket edildiğini, dekan sıfatıyla Danıştay'da dava açtığı için görevden alındığını belirtmiş ve Sıddık Sami Onar'ı suçlamıştı¹⁰⁵⁵.

Danıştay, Konuralp'i haklı görmüş ve 19 Temmuz 1962'de tekrar Tıp Fakültesi Dekanlığı'na iade edilmiştir¹⁰⁵⁶. Daha sonra da bazı belgeleri Danıştay'a vermediği için Rektör Sıddık Sami Onar tarafından hakkında tahkikat açılmıştır¹⁰⁵⁷.

II. DEMİREL LİDERLİĞİNDEKİ ADALET PARTİSİ İKTİDARI DÖNEMİ

A- AP/Üniversite İlişkileri

DP'nin devamı olarak hareket eden AP ile 27 Mayıs'a destek veren üniversite mensuplarının ilişkileri iyi başlamamış, 27 Mayıs'a karşı oldukları için 1961'den itibaren AP'liler ile üniversiteler arasında çeşitli düzeylerde olaylar yaşanmıştı.

27 Ekim 1965'te Süleyman Demirel başkanlığında kurulan AP hükümetinin programında “yeniden üniversite ve yüksek öğretim müesseseleri kurma”nın hedeflendiği belirtilirken¹⁰⁵⁸, mevcut üniversitelerin durumundan bahsedilmemişti. Üniversiteler hakkında ciddi ithamları da içeren açıklama 03.01.1966'da Plan ve Bütçe Komisyonu'nda konuşan AP Genel Başkan Yardımcısı Prof. Osman Turan'dan gelmiştir. Öğretim üyelerinin çoğunun ilmi kıymetten yoksun olduğunu belirten ve onları sosyalizm propagandası yapmakla suçlayan Turan'ın görüşlerinin ana unsurları şunlardır: “Üniversi-

1054 C., 31.5.1962.

1055 C., 1.6.1962.

1056 C., 20.7.1962.

1057 C., 27.7.1962.

1058 Neşe Erdilek, “Hükümetler ve Programları”, CDTA, IV, s. 1011.

tedeki hocaların ekseriyeti ilmi hüviyete sahip kişiler değildir. Üniversite hocaları ilme yeni bir şey ilave etmelidir... İçindeki hocaların ekseriyetinde ilim adamı hüviyeti bulunmayan üniversiteler faydalı olmayacaktır. Avrupalaşmak taklitten ibarettir. Avrupalaşmanın dayanağı olan ilim uzakta kaldı... Muhtariyet kanunu bugünkü şekliyle üniversitelerimizde ilmi havayı sarsmış bulunmaktadır. Değerli ilim adamları bile çalışma imkanı bulamıyor. İlimin gelişmesine bariyerler kurulmuştur. Bir doçentlik tezi gelir, zayıftır. Bir de bakarsınız gizli oylar verilir, zayıf eleman doçent olur. Üniversite kanununda gizli oy ne demektir? İlimde demokrasi olur mu? Üniversitede ilmi hakikatler rol oynamalıdır... Sosyalizm modası üniversitede cezbe halinde. Şimdi Avrupalaşma cezbelerinden sosyalizm cezbelerine kapıldık. Hem de şimale doğru. Her doktrin okunsun ama bir üniversite hocası sosyalist mi? O, bu fikir hakkında bir eser vermelidir. Bu yok. Üniversite hocaları bunları yapmak değil, kitleleri tahrik etmek peşindedir”¹⁰⁵⁹. Kısacası Osman Turan, üniversitelerde ilim yerine muhtariyet perdesi arkasında siyaset ve sosyalizm propagandası yapıldığını belirterek, bunun hatalı olduğunu söylemiştir¹⁰⁶⁰.

Üniversitelerdeki Marksist faaliyetlerden ve din karşıtı düşüncelerden rahatsız olan AP grubu öğrencilere “Allahsızlık” fikri aşılandığını, komünistlerin geniş faaliyet içinde olduklarını belirterek, din düşmanlığı ve komünizme karşı tedbirler alınmasını istemişti¹⁰⁶¹. Daha sonra öğrenci teşekküllerinin siyasi partilerin görüşlerine bildiriler yayınlamaları üzerine İçişleri Bakanlığı bir tamim yayınlarak siyasetle uğraşan derneklerin yöneticileri hakkında soruşturma açılacağını belirtmiş ve öğrenci teşekküllerinin bildiriler yayınlamasına yasaklama getirilmişti¹⁰⁶². A.Ü. SBF’den bazı öğretim üyelerinin Başbakan Süleyman Demirel’in politikalarını yeren bildirisi üzerine

1059 C., 4.1.1966.

1060 Tercüman (T.), 4.1.1966.

1061 T., 2.2.1966.

1062 T., 27.04.1966.

A.Ü. ve İ.Ü.'den 101 öğretim üye ve yardımcısı¹⁰⁶³ tarafından imzalanan bir cevap verilmişti. Bu öğretim üyeleri, üniversite hocalarının her şeyden evvel öğretimle meşgul olmaları gerektiğini belirterek, "Türkiye üçüncü dünyaya katılamaz, komünist emperyalizme karşıyız, ittifaklara dahil ülkelerin şerefli ve itibarlı müttefikiyiz" demişlerdi. Bu öğretim üyelerinin vurguladıkları ana noktalar şunlardı:

"Türkiye'nin tarihî ve jeopolitik durumu tarafsızlar arasına katılmağa, üçüncü bloğa kaymağa asla elverişli değildir.

Türkiye hiçbir devletin peyki değildir. Türkiye sadece kendi istiklali, hürriyeti, toprak bütünlüğü ve güvenliği için kendi isteğiyle girdiği ittifaklar içindedir. Bu ittifaklara dahil devletlerin şerefli bir müttefikidir.

Esaret ve sömürgecilik bahsinde milletçe kalbimizin her şeyden önce komünist emperyalizminin boyunduruğu altında bulunan ve istiklallerini bekleyen esir milletler için çarpması tabiidir.

1063 Bu öğretim üyelerinin listesi şöyledir:

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi: Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Prof. Dr. A. Cevat Eren, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Prof. Dr. Sadettin Buluç, Prof. Dr. Mümtaz Turhan, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Prof. Dr. A. Nihat Tarlan, Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Prof. Dr. Tahsin Yazıcı, Prof. Dr. Afif Erzen, Prof. Dr. Fikret İltan, Prof. Dr. F. Z. Perek, Prof. Dr. Zafer Taşlıkloğlu, Doç. Dr. Faruk Kadri Timurtaş, Doç. Dr. Muharrem Ergin, Doç. Dr. Faruk Akün, Doç. Dr. Cengiz Orhonlu, Doç. Dr. Bekir Kütikoğlu, Doç. Dr. Nihat Çetin, Doç. Dr. Nihat Keklik, Doç. Dr. Oktay Akşit, As. Dr. Erol Güngör, As. Alev Arık, As. Birol Emil, As. Dr. Necmettin Hacıminoğlu, As. Mehmet Çavuşoğlu, As. Kemal Eraslan, As. Mertol Tulum, As. Dr. Mustafa Kafalı, As. Gülçin Çandarlıoğlu, As. İnci Enginün, As. Hakkı Dursun Yıldız, Es. Dr. Salih Tuğ, As. Erdoğan Merçil. A.Ü. İlahiyat Fakültesi: Prof. Dr. Mehmet Toplamacıoğlu, Doç. Dr. Haluk Karamağralı, Doç. Dr. Hüseyin Yurdaydın, As. Dr. Talat Koçyiğit, As. Dr. Hasan Ali Koçer, As. Dr. Kemal Işık, As. Mehmet Maksutoğlu, Doç. Dr. Yaşar Kutluay, As. Beyza Düşüngen, As. Dr. Hikmet Tanyu, As. Dr. Beyhan Yörükhane, As. Dr. İsmail Cerrahoğlu, As. Dr. M. Esat Kılıç, Öğr. Gör. Osman Keskoğlu, Öğr. Gör. Feyziye Abdullah Tansel, As. Süleyman Ateş. A.Ü. Fen Fakültesi: Prof. Dr. Cengiz Uluçay, Doç. Dr. Rıza Çelik, As. Leman Çelikkana, As. Melike Kabasakaloğlu.

İ.Ü. Fen Fakültesi: Prof. Dr. Ahmet Can Okay.

A.Ü. Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi: Prof. Dr. Emin Bilgiç, Prof. Dr. Yaşar Önen, Prof. Dr. Kılıç Kökten, Prof. Dr. Ahmet Uysal, Prof. Dr. Bahaeddin Ögel, Prof. Dr. Saadet Çağatay, Prof. Dr. Talip Yücel, Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Dr. Necati Akder, Prof. Dr. Adnan Erzi, Prof. Dr. Kemal Balkan, Prof. Dr. Tahir Çağatay, Prof. Dr. Ahmet Temiz, Prof. Dr. Faruk Sümer, Prof. Dr. Cevat Gürsoy, Prof. Dr. Akdes N. Kurat, Prof. Dr. Cemal Alagöz, Prof. Dr. Nermin Erdemtuğ, Doç. Dr. Baki Ögün, Doç. Dr. Ali Sevim, Doç. Dr. Şerif Başta, Doç. Dr. Berin U. Yurdadoğ, Öğr. Gör. Cemil Ziya, Öğr. Gör. Müjgan Cumhuri, As. Dr. Nihat Nirun, As. Dr. Ejder Kalelioğlu, As. Dr. Ahmet Rıza Bekin, As. Dr. Emine Sümer, As. Dr. Mine Sümer, As. Dr. Ayhan Onur, As. Dr. Oluş Arık, As. Dr. Necmettin Seferoğlu, As. Dr. Hamza Zulfikar, As. Dr. İsmail Kaynak, As. Dr. Olcay Öntortay. Orta Doğu Teknik: Doç. Dr. Ercüment Kuran, Y. Prof. Dr. Rasih Güven, Y. Prof. Dr. Tahir Aktan, Y. Prof. Dr. İsmet Olcaylar, Öğr. Gör. Alaeddin Güneysu, Öğr. Gör. Cahide Aksay, Öğr. Gör. Ayşe İleri, Öğr. Gör. Fügen Erk. A.Ü. Ziraat: Prof. Dr. İbrahim Yarkin.

İ.Ü. Eczacılık Fakültesi: Prof. Dr. Kasım Güven. (T., 1.2.1966).

Kıbrıs'ta Türkiye yalnız 120 bin Türk'ün değil, aynı zamanda geri itilmek istenen Türkiye'nin de direnme mücadelesini yapmaktadır. Kıbrıs'ta Türk milletinin milli menfaatlerine ve geleceğine uygun bir çözüm şeklini kabul edebiliriz"¹⁰⁶⁴.

1966-1967 öğretim yılının açılışında konuşan İ.Ü. Rektörü E.Ş. Egeli: "Türkiye'de üniversitelerin başka memleketlere göre ön plana giren en önemli görevlerinden biri gericilikle savaştır" demişti. Egeli, üniversiteler oturmuş ve yerleşmiş müesseseler olarak çeşitli düşünce, doktrin ve ideolojik dalgalanmalara karşı bir denge durumunda olmalı ve yalnız ilmin inanılır ölçüsünü kullanarak düşüncesini açıklamalıdır" demiş ve din konusuna değinerek his ve ruh ötesine hitap eden bir müessesenin hakim olmasını isteyen ve onun asırlar önce konmuş değişmez kanunlarını bugüne uygulama gayretine sapanlarla ciddiyetle savaşmak gerektiğini belirtmiştir. Açılışta konuşan İ.Ü. TB Başkanı Ufuk Şehri, gençliğin siyasi baskı ve istismara oyuncak yapıldığını, gelişigüzel bir atmosfer içinde sosyal ekonomik ve teknik imkansızlıklar karşısında bırakıldığını ve özel okulların diploma ticarethanesi haline geldiğini belirtmişti. Görüldüğü gibi, bazı üniversite yönetici ve talebe temsilcilerinin hükümetle farklı yaklaşımlar taşımaktadırlar.

Demirel hükümetine özerklik konusunda ilk talep 1966 sonlarında gelmiştir. DP döneminde, Menderes'in bütün yaklaşımlarına rağmen arasını düzeltemediği üniversitelerin gücünü kırmak için dağıtık olan yüksekokulları Akademi adı altında teşkilatlandırarak alternatif ortaya çıkarmıştı. Ancak Menderes, akademilere fiili özerklik verirken resmen idari özerklikten uzak bir yapı oluşturmuştu. 27 Mayıs döneminde üniversitelere geniş özerklik verirken akademilerle ilgilenilmemiş, 1961-65 arası İnönü hükümetleri döneminde de akademilerin özerklikleri gündeme getirilmemişti. 12.11.1966 tarihinde İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Talebe Cemiyeti 15 gün içerisinde muhtariyet verilmediği takdirde 3000 akademi öğrencisinin boykota başlayacağını açıklamıştı¹⁰⁶⁵.

1064 T., 1.2.1966.

1065 T., 13.11.1966.

Temel Hak ve Hürriyetleri Koruma Kanun Tasarısı hakkında, İzmir'de yaptığı açıklamadan (İ.Ü. Rektörü E. Şerif Egeli'nin) dola-
yı, iktidarın yanında ve üniversitenin karşısında yer aldığı gerekçe-
siyle İ.Ü.'lü 152 öğretim üyesi tarafından suçlanmıştı. 152 öğretim
üyesinin yayınladığı bildiriye cevap veren Egeli, daima hak ve hürri-
yetlerin ilim yoluyla korunmasından yana olduğunu belirtmiş, de-
mokratik nizam ve hukuk devletinin bel kemiğini teşkil eden temel
hak ve hürriyetlerin yanında olduğunu ve bunu ilim yoluyla korun-
ma çarelerinin alınması gerektiğini söylemiştir¹⁰⁶⁶. Bu tavır ile 152
İ.Ü. öğretim üyesinin¹⁰⁶⁷ AP iktidarının karşısında olduklarını açıkça
beyan ettikleri görülmektedir.

1- Çetin Altan Olayı

AP iktidarının, TİP Milletvekili Çetin Altan'ın dokunulmazlığı-
nın kaldırılması için TBMM'de çalışmalarına başlaması üzerine, A.Ü.
Hukuk ve Siyasal Bilgiler fakültelerinde 46 hocanın imzaladığı bir

1066 C., 9-10.4.1967.

1067 Bu öğretim üyeleri şunlardır: Vecdi Aral, Aytekin Atalay, Aydın Aybay, Lütfi Duvar, Fevzi Feyzioğlu, Nevzat Gürelli, Hüseyin Nail Kubalı, Tarık Özbilgen, Çetin Özek, Ragıp Sarıca, İsmet Sungurbey, Server Tanilli, Selahattin Sulvi Tekinay, Öztekin Tosun, Saim Üstündağ, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Kevork Acemoğlu, Ülkü Azrak, Ahmet Cemal, Öget Davran, İzzettin Doğan, Mustafa Dural, Necla Giritlioğlu, Tennur Şenocak, Bülent Tanör, Erdoğan Teziç, Mesut Önen, Bilge Umar, Erdener Yurtcan, Süleyman Barda, Orhan Cavit Tütengil, Kamuran Pekiner, Kenan Bulutoğlu, Sencer Divitçioğlu, İdris Küçükömer, Yüksel Ülken, Sevim Görfün, Savaş Akat, İlhan Onur, Erol Manisaloğlu, Merih Teziç, Levent Çakmur, Melih Tahsinoğlu, Fikret Baykurt, Ayhan Ulubelen, Şevket Tekman, Baha Erdem, Emin Ulusoy, Sara Akdik, Mualla Tuğtepe, Saffet Niza Alper, Fevzi Öztuğ, Fuat Baykal, Necati Gücenç, Şevket Tuncel, Fahir Göksel, Suat İsmail Gürkan, Sadrettin Tunakan, Hilmi Benel, Refia Şemin, Şükran Geçgil, Nedime Ergenç, Esin Gürsu, Nevzat Öner, Sacide Baykurt, Süheyla Özeriş, Samime Artüz, Belkis Özdoğan, Cemil Karadeniz, Özcan Köknal, Orhan Şaşmaz, Yılmaz Manisalı, Nedret Gürsoy, Mekin Tanker, Nevin Tanker, Nezihe Taşköprülü, Oya İmregün, Zerrin Tokcan, Serol Teben, Oya Özkanlı, Koran Dinçol, Güngör Turhan, Aristakis Boğala, Bülent Çağlar, Daniel Yahya, Avni Bakkal, Ahmet Murat, Oğuz Lav, Mualla Ertem, Gencay Gürsoy, Şevkiye Çobanlar, Tülin Göze, Tamer Günevi, Aysin Okandam, Serpil Demir, Nevzat Baban, Önder Ağbaba, Alkan İplikçi, Atilla Hincal, Turhan Altınkurt, Misten Demiryont, Öznur Ateş, Mesut Parlak, Ferhunde Dizderoğlu, Günay Girişken, T. Kumral, İlgihan Öncel, Behire Tercan, Müzeyyen Tülgen, Gören Erten, Gülsevin Şamilgil, Ülkü Oyman, Ersin Konuk, Tunay Özersu, İsmet Girgey, Seval Erkmen, Nurten Bilbay, İlker Karadeniz, Haluk Yavuzer, Ayla Oktay, Nebahat Sülün, Remziye Akpınar, Metin Akagün, Özbek Sülün, Nezihe Şatıroğlu, Gündüz Bayırlı, Sıddık Özmerzifonlu, Muzaffer Öztürk, Gönül Akokan, Ersin Olcay, Oktay Onger, Gülbüz Barlas, Turhan Bilgen, P. Rahiopulos, Turgut Yolcut, Orhan Arnoğlu, Sait Bekcer, Nevin Kargı, Bedrettin Görgün, Aydın Ars, Muammer Cemgil, Agop Kotoyan, Güney Ezer, Sevinç Pelamer, Vural Solok, Özdemir İlter, N. Gürkan, Mahmut Karoğlu, Esat Eşkazan, Fevzi Mecet, Nurkat Devrim, Bedii Feyzioğlu. (C., 9.4.1967).

telgraf TBMM Başkanlığı'na gönderilmiş ve Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasınıN parlamento özgürlüğünün baltalanması olduğunu bildirmişlerdi. Bu telgrafa imza kuyan profesörler; Turan Güneş, Cahit Talas, Fehmi Yavuz, Akif Erginay, İbrahim Yasa, Münci Kapani, Hicri Fişek, T. Bekir Balta. Doçentler; Türkkaya Ataöv, Ülker Gürkan, Metin Kıratlı, Mukbil Özyürük, Mete Tunçay, Haluk Ülman, Cevat Geray, Ruşen Keleş, Şerif Mardin, Mümtaz Soysal, Gündüz Okçün ve 27 asistandı. Ayrıca; TMGT, TMTE, Fikir Kulüpleri Federasyonu, Yıldız Teknik Yüksekokulu ve Robert Koleji Talebe Birlikleri başkanları ile Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları ortak bir bildiri yayınlayarak, Türkiye'de faşizmin adım adım ilerlediğini ileri sürerek, Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmasını protesto etmişlerdi¹⁰⁶⁸.

Bunun üzerine bir değerlendirme yapan Başbakan Süleyman Demirel, bu öğretim üyelerinin davranışlarının yanlış olduğunu belirterek, imza kuyanları "şaşırmışlar" olarak vasıflandırmıştı¹⁰⁶⁹. Bu sözler ilgili öğretim üyelerince tepkiyle karşılanmış ve bilhassa öğrenci kuruluşlarını harekete geçirmişti. A.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanı Cengiz Altan ile SBF Öğrenci Derneği Başkanı Uluç Gürkan, ortak bir bildiri yayınlayarak başbakana tepkilerini ortaya koymuşlardı¹⁰⁷⁰.

2- Hacettepe Üniversitesi'nin Kuruluşu ve

Özerklik Tartışmaları

A.Ü. Senatosu tarafından hazırlanan Hacettepe Üniversitesi kanun tasarısında hükümetin bazı değişiklikler yapması özerklik aleyhine olarak yorumlanmıştı. Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem de Türkiye'de her üniversitenin kendine has kuruluş düzeni olduğunu

1068 C., 3.7.1967.

1069 C., 12.7.1967.

1070 C., 14.7.1967.

hangisi iyi işlerse onun geliştirilmesine yardımcı olunacağını açıklamıştı¹⁰⁷¹. Hacettepe Üniversitesi'nin statüsü tartışılırken¹⁰⁷², üniversiteye atamalar yapılmıştı¹⁰⁷³. 1961'den itibaren 1967'ye kadar üniversite kurulmasına dair çıkan tek kanun Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluşuyla ilgiliydi.

Ege Üniversitesi Rektörü Vehbi Göksel, hükümeti imtiyazlı üniversiteler meydana getirmekle suçlamış, Türkiye'de üç ayrı sistemde üniversite idare edildiğini belirterek, değişik konumların bazı üniversitelere büyük imtiyazlar sağlarken, diğerlerine zarar vermekte olduğunu belirtmiş ve üniversitelerin huzursuz olduğunu söylemişti¹⁰⁷⁴. Prof. Fehmi Yavuz, Hacettepe Üniversitesi'nin yapılanmasını anayasaya aykırı bulurken¹⁰⁷⁵, Prof. Öztekin Tosun Türkiye'de bilimsel ve idari özerkliğin kaldırıldığını iddia etmişti¹⁰⁷⁶.

Bu arada TİP, Hacettepe Üniversitesi'nin Kuruluş Kanunu'nun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne dava açmıştı. TİP gerekçe olarak, rektöre geniş yetkiler verilmesini, fakültenin özerkliğini ve demokratik işleyişini bozacak nitelikte olduğunu ve anayasanın ruhuna ve 120. maddeye aykırı bir durum meydana getirildiğini söylemişti¹⁰⁷⁷.

3- Laikliğe Sahip Çıkma

Süleyman Demirel liderliğindeki AP iktidarının, dinî değerlere hürmet edilmesi yönündeki görüş ve davranışlarına karşı, 1967-68 ders yılı açılışında konuşan İ.T.Ü. Rektörü Bedri Karafakioğlu, serbest düşüncüyü kısıtlayan her yönde hareketin karşısında olduklarını, "laikliğe aykırı gerici kıpırdanmaları önleyici uyarımları iç-

1071 C., 24.7.1967.

1072 Mesela bu konu için bkz.; Bozkurt Güvenç, "Hacettepe Üniversitesi Geriye mi İleriye mi?", C., 13.8.1967; Burhan Pekin, "Yetkililer Bir An Önce Harekete Geçmeli", C., 18.8.1967.

1073 C., 16.8.1967.

1074 C., 3.10.1967.

1075 Fehmi Yavuz, "Hacettepe Üniversitesi Olayı", C., 4.10.1967.

1076 Öztekin Tosun, "Üniversite Muhtariyeti Kaldırılırken", C., 5.10.1967.

1077 C., 7.10.1967.

tenlikle desteklediklerini” ve “onların yer aldık”larını belirtmişti¹⁰⁷⁸. Böylece laiklik tartışması üniversite gündemine girmişti.

4- İşgal Edilen Üniversitelere Polisin

Müdahale Etme Hakkı Tanınması

1968 olaylarıyla şiddetlenerek artan boykotlara bir de işgal olayı katılmış, böylece öğrenciler öğretimi engellemekle kalmamış, binalara da el koymaya başlamışlardı. Bundan dolayı, polisin üniversite-deki olaylara engel olması ve aramalar yapabilmesi için teşebbüslere geçildi. Özellikle 1968’den itibaren işgallerin günlük vakalar haline gelmesi, 1968 sonunda sağ-sol kutuplaşmasının netleşmesi, üniversitelerde yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştu.

22.03.1969’da gece yarısı polisin İstanbul Üniversitesi’ni araması, üniversitede bazı tepkilere yol açmıştı. Toplanan Üniversite Yönetim Kurulu, üniversitede arama isteğinde bulunabilecek organ hakkında bir karara varamamış ve fakat üniversitede bir polis teşkilatı kurulması yönünde bazı fikirler ortaya çıkmıştı¹⁰⁷⁹. 10.04.1969’da A.Ü. SBF’nin öğrenciler tarafından işgal edilmesi üzerine, İçişleri Bakanı Faruk Sükan, polisin işgal edilen fakülteleri arayabileceğini açıklamıştı¹⁰⁸⁰. İşgal altındaki ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş’ın daveti üzerine 2.000 jandarma ile toplum polisi öğrencilerle yaptıkları kısa bir çatışmadan sonra ODTÜ, öğrencilerden geri alındı. Aramalarda 150’ye yakın molotof kokteyli bulunmuştu¹⁰⁸¹.

5- Siyasetle Uğraşan Öğrenci Derneklerinin Kapatılması

AP’nin 1969 seçimleriyle tekrar iktidara gelmesinden sonra, “siyasetle uğraştıkları” gerekçesiyle mahkemeler tarafından ODTÜ

1078 C., 22.10.1967.

1079 C., 23.3.1969.

1080 C., 11.4.1969.

1081 C., 14.4.1969.

öğrenci Birliği, A.Ü. SBF Öğrenci Derneği¹⁰⁸², TMTF, A.Ü. Talebe Birliği, Ege Üniversitesi Talebe Birliği, İ.T.Ü. Talebe Birliği, Yüksek Tekniker Okulu Talebe Birliği, İ.T.Ü. Öğrenci Birliği ve Yıldız Yüksek Teknik Okulu Talebe Birliği kapatılmışlardı¹⁰⁸³.

1968'den itibaren öğrenci olaylarının tırmanması ile AP iktidarı güvenliği ön plana çıkaran uygulamalara öncelik vermiş, ancak bazı reform çalışmaları da yapılmıştır¹⁰⁸⁴.

B- CHP/Üniversite İlişkileri

DP iktidarı döneminde, üniversite muhtariyetini şiddetle savunan CHP, 27 Mayıs sonrasında iktidara geldiğinde aynı hassasiyeti göstermemiş, hatta bazı sınırlamalar getirmeye çalışmıştı. 1961-65 dönemindeki İnönü hükümetinin Milli Eğitim Bakanlarından İbrahim Öktem, AP'nin iktidara gelmesinden sonra, 03.01.1966'da yaptığı konuşmada, MBK'nın çıkardığı 115 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun yetersiz olduğunu ve değişmesi gerektiğini belirtmişti. Üniversitelerin kendi kendilerini düzeltmesi gerektiğini, ancak hiçbir hazırlık ve teklif ortaya koymadıklarını ifade eden Öktem, reform yapılmamasının sorumluluğunun üniversitelere ait olduğunu belirtmiştir¹⁰⁸⁵.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, Türkiye'de Haziran 1968'de meydana gelen işgal ve boykot hadiselerinin ciddiye alınması ve ilkokuldan üniversiteye kadar milli eğitim politikasına yön verilmesi gerektiğini belirtmişti. CHP'li Nihat Erim, gençliğin hareketlerini suç ve ceza anlayışının dışında değerlendirmekteydi ve genç kuşağın bu patlamasını dolayısıyla "yerden göğe kadar" haklı buluyordu. Kısacası CHP, işgal ve boykotları suç saymıyordu¹⁰⁸⁶.

1968-69 A.Ü. Ziraat Fakültesi öğretim yılı açılışında konuşan İnönü, memleketin sıkıntılı bir dönemden geçmekte olduğunu ve

1082 C., 29.10.1069.

1083 Kabacalı, Gençlik Hareketleri, s. 229.

1084 Bu kısmın Reform bahsine bakınız.

1085 C., 4.1.1966.

1086 1968 Öğrenci Olayları kısmına bakınız.

ülkenin huzursuz bir ülke olarak görülmesinden kurtarılması gerektiğini söylemişti¹⁰⁸⁷.

AP iktidarını “gerici heveslere cesaret vermekle” suçlayan CHP, gençlik hareketleriyle ilgili 07.11.1968’de bir bildiri yayınlamıştı. “Boycot ve benzeri hareketlerin artık zamanı geçmiş” olarak değerlendirildiği bildiride, “her düşüncenin serbestçe savunulabileceğini, düşüncelerin anlatma ve inandırma yolu ile toplumla benimsetmeye çalışılacak yerde zorlayıcı ve halkı tedirgin edici netlik ve ölçüde eylemlere başvurma yanlışı olduğunu” belirtmişti¹⁰⁸⁸. ODTÜ’de ABD Büyükelçisi Kommer’in otomobilinin yakılması sonrasında A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde konuşan CHP Genel Başkanı İnönü, “hiçbir fikir, zorla ve saldırı ile yürütülemez” demişti¹⁰⁸⁹.

C- Öğrenci Teşekküllerinin Farklaşması

DP’ye karşı birleşen öğrenci teşkilatlarında farklı tavırlar 27 Mayıs döneminde ortaya çıkmaya başlamıştır. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, TMTF ile yakın münasebetler kurarken, MTTB ile aynı yakınlığı tesis etmemiş veya edememişti. 27 Mayıs yönetimi yani MBK tarafından öğrenci teşkilatlarının birleştirilmesi çabalarına karşı MTTB önce karşı tavır alırken, mecburen olumlu cevap vermiş ancak TMTF ile MTTB arasında birleşme sağlanamamıştı.

İsmet İnönü’nün başbakan olmasından sonra da 30.1.1962’de öğrenci teşekkülleriyle yaptığı toplantıya Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı, TMTF ve ona bağlı üniversite ve yüksekokul birliklerinin başkanları katılırken MTTB bu toplantıya iştirak etmemişti. Bu görüşmeler sırasında TMTF ile MTTB’nin birleşmesi konuşulmuş ve İnönü, teşkilatlar arasındaki birleşmeyi “koalisyon” olarak vasıflandırmıştı¹⁰⁹⁰.

1087 C., 6.11.1968.

1088 C., 8.11.1968.

1089 C., 10.1.1969.

1090 C., 31.1.1962.

Öğrenci teşkilatlarında faaliyet alanları ve teşkilatlanma yönle-
rinde genişlemeler meydana gelmişti. Türkiye Milli Gençlik Teş-
kilatı’nda Genç İşçiler Temsilciliği gibi bir organ kurulmuştu. Bu
Genç İşçiler Temsilciliği, DP tarafından kapatılan Köy Enstitüleri-
nin tekrar açılmasını gündeme getirmişti¹⁰⁹¹.

Üniversitede ilerici-gerici tartışmalarının hızlı bir şekilde gün-
dem maddesi olmaya başladığını görüyoruz. 01.11.1962’de İ.Ü’nün
açılışında konuşan Rektör Sıddık Sami Onar, “İlerici ve devrimci
olmak üniversitelerin, dolayısıyla öğrencilerin ayrılmaz bir vasfı ve
şiarı olduğunu, ilerici ve devrimci olmak tekamül kanunlarının da
icabıdır” demişti¹⁰⁹².

İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrenci Cemiyeti 08.10.1962’de yayınla-
dığı bildiride; 27 Mayıs’ı savunarak Ak İhtilal diye vasıflandırmış ve
asılan Menderes, Polatkan ile Zorlu’yu vatan haini ilan etmişti¹⁰⁹³.
Bu hareket bazı öğrenciler tarafından tepkiyle karşılandığı gibi,
03.01.1963’te yapılan İ.Ü. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti top-
lantısında bu hususta zıt fikirleri olan öğrenciler arasında olaylar
meydana gelmişti. İçlerinde AP Gençlik Kolları üyelerinin de bu-
lunduğu Hür Hukukçular Grubu, kendilerini ilerici, karşılarındaki-
leri gerici diye vasıflandıranları komünistlikle suçlamışlardı. Aydın
Hatipoğlu adındaki bir öğrencinin “biz İslam platformu üzerinde
şahlanan Türk Milliyetçisiyiz. Bize gerici, yobaz diyenler asıl mil-
letimiz vicdanında mahkum olmuş zihniyetin hizmetkarlarıdır”
diyerek dağıtılan bir bildiriye tenkit etmesi üzerine olaylar çıkmıştı.
Bunun üzerine kongre ertelenmişti¹⁰⁹⁴.

28 Mart 1964’te konuşan İ.Ü. TB Başkanı Yüksel Burgutoğ-
lu, siyasi partilerin üniversite gençliği arasında kendilerine taraf-
tar bulmak, burada yerleşmek ve gelişmek gayretini öteden beri

1091 C., 31.1.1962.

1092 C., 2.11.1962.

1093 Vatan, 9.10.1962.

1094 C., 4.1.1963.

gösterdiklerini, üniversitenin adeta siyasi partilerin bir mücadele sahnesi haline geldiğini ifade etmiş ve bundan şikayetçi olduklarını bildirmiştir¹⁰⁹⁵.

İ.Ü. Senatosu'nun harçlara zam yapıp daha sonra tepkiler üzerine kararı geri almıştı. Ancak İ.Ü. TB'nin tepkisi azalmamış, hocalarını ilim yapma yerine menfaat yapmakla suçlamış, "bir devirde anayasa ihlalinin önledikleri" gibi öğrencilerin anayasada kayıtlı eğitimi haklarının koruyucusu olacaklarını açıklayarak üniversite yönetimini tehdit etmişti¹⁰⁹⁶.

6 Eylül 1964 tarihinde üniversite dışında bir miting tertipleyen İ.Ü. TB'nin "Büyük Türk Ordusu" başlıklı bir bildiri yayınlayarak orduyu ayaklanmaya teşvik ettiği savcılık tarafından tespit edilerek dernek yöneticileri hakkında takibat başlatılmıştı. Bunun üzerine İ.Ü. TB Başkanı Osman Zeki Telci ile 12 kişilik yönetim kurulunun ifadeleri alınmıştı¹⁰⁹⁷.

21 Kasım 1965'te bir basın toplantısı düzenleyen TMTF Başkanı Ahmet Gülyüz Ketenci, artık Rusya'yla öğrenci mübadelesi gerektiğini, 1965 yılında Sofya'da yapılacak Doğu Bloğu Öğrenci Birlikleri toplantısına katılmak için teşebbüse geçtiklerini açıklamıştı¹⁰⁹⁸. Bu bizim tespit edebildiğimiz, açıktan Doğu Bloğu ile ilişki kurmak isteyen ilk öğrenci hareketidir.

İ.Ü. TB kongresi çok tartışmalı geçmiş, kongreyi yeniden toplamaya çalışan eski Başkan Osman Zeki Telci, "Bütün devrimci ve milliyetçiler birleşmek ve mücadele etmek zorundadır" demişti¹⁰⁹⁹.

Devrimci ve milliyetçi kavramları belli gruplar ifade etmeye başlamıştı. Özellikle DP iktidarı döneminde öğrencilere büyük destek veren CHP Genel Başkanı İsmet İnönü başkanlığındaki hükümet,

1095 C., 29.3.1964.

1096 C., 11.9.1964.

1097 C., 16.11.1964.

1098 C., 22.11.1964.

1099 C., 5.1.1965.

öğrenci teşkilatlarına siyasi faaliyet gösterdikleri gerekçesiyle tahki-
kat açtırmaya başlamıştı. Bu kuruluşlar, MTTB, TMTF ve İ.Ü. TB
idi. Bunun üzerine bir açıklama yapan İ.Ü. TB, hiçbir siyasi partiyle
alakalarının olmadığını açıklamıştı. Ancak öğrenci birlikleri hak-
kında soruşturma açılmıştı¹¹⁰⁰. Siyasi faaliyet gösterdiği söylenen
öğrenci birlikleri takibe alınırken, İçişleri Bakanlığı da ilgililere bir
talimat göndermiş, ayrıca mülkiye müfettişleri gönderilerek öğrenci
derneklerini siyasi faaliyet yapanlarını tespitte çalışmışlardı¹¹⁰¹. Daha
önceki hükümetler gibi 27 Mayıs sonrasındaki İnönü hükümeti de
öğrencilerin siyasetle uğraşmalarına engel olmaya çalışmıştı.

1965'te AP iktidara geldikten sonra, sosyalist fikirlerin üniver-
sitelerde bizzat hocalar tarafından yayılmasından rahatsız olan AP
Genel Başkan Yardımcısı Osman Turan, sosyalist propagandanın
önüne geçilmesini isterken¹¹⁰², AP Grubu da üniversitelerdeki din
düşmanlığı ve komünizme karşı tedbirler alınmasını istemişti¹¹⁰³.

16.02.1966'da A.Ü. SBF Fikir Kulübü tarafından düzenlenen
bir toplantıda sosyalist görüşlü TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Ay-
bar'ın konuşması sırasında öğrenciler arasında olaylar çıkmış, öğ-
renciler birbirlerini komünist ve gerici olarak suçlayarak taş ve so-
palarla dövüşmüşler, kavgayı polis ayırmıştı¹¹⁰⁴. Bunun üzerine SBF
Dekanı Fahir Armaoğlu istifa etmiş, ancak istifasını daha sonra geri
almış ve "fikirleri kuvvetle ortadan kaldırmak teşebbüsü tehlikeli-
dir" diyerek öğrencilerin bu çatışmasına tepki göstermişti¹¹⁰⁵.

Üniversitelerde sağ-sol ayrımı gittikçe artarken, milliyetçi öğ-
rencilerin yönetimde olan MTTB, "komünizmi tel'in" için 20 Mart
1966 tarihinde büyük bir miting düzenledi. MTTB Başkanı Rasim
Cinisi, mitinge çeşitli cemiyet ve derneklerden başka sadece Ka-

1100 C., 4.4.1965.

1101 Vatan, 4.4.1965; 3.5.1965.

1102 C., 4.1.1966.

1103 T., 2.2.1966.

1104 T., 17.3.1966.

1105 C., 18-20.3.1966.

rabük Demir ve Çelik İşletmelerinden 15.000 işçinin katılacağını açıklamıştı¹¹⁰⁶. Ayrıca 27 Mayıs'tan itibaren TMTF ile birleşmesi için bazen resmen baskı da yapılmasına rağmen bu gerçekleşmemişti. Birleşmenin tekrar gündeme gelmesi üzerine MTTB'liler TMTF ile birleşmeyi bir "zül" addettiklerini açıklamışlardı¹¹⁰⁷.

Bu ara sol görüşlü TMTF, 27 Mayıs Fikir Kulübü Ankara Şubesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Toplumcular Derneği, Siyasal Bilgiler Fakültesi Fikir Kulübü, SBF Barış Derneği, ODTÜ Fikir Kulübü, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Fikir Kulübü, Türkiye Turizm ve Folklor Derneği, Hacı Bektaş Kültür Yardım Derneği, Yüksek Öğretim Gençliği Atatürkçüler Derneği gibi siyasetle uğraşmaktan ve İkinci Kuva-yı Milliye Derneği hakkında ise dinî siyasete alet etmek iddiasıyla dava açılmıştı¹¹⁰⁸.

1966'da MTTB'nin yanı sıra en büyük öğrenci teşekkülü olan TMTF, 19.11.1966'da toplanan kongresinde öğrenci meselelerinin ele alınmaması halinde Türkiye çapında boykota gitme kararı almıştı¹¹⁰⁹. Bu kongrede öğrenciler arasında çıkan kavgada 19 öğrenci yaralanmış ve olay A.Ü. TB'ye mensup delegelerin polis ve jandarma tarafından kongre salonundan çıkarılmasıyla çok büyümeden önlenmişti¹¹¹⁰. 29 Aralık 1966'da adliyede avukatlar ile çatışan TMTF'ciler "Kahrolsun satılmışlar. Amerikan polisleri kahrolsun" diye bağırıyorlardı¹¹¹¹. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, "masum öğrenci istekleri" olarak görülen 68 olaylarından çok önce TMTF yerini Amerikan karşıtı, sol olarak siyasi çizgide belirlemişti.

1966-67 öğretim yılının açılış konuşmasında İ.Ü. Rektörü Ekrem Şerif Egeli; bir taraftan "gericilik ile savaş" isterken¹¹¹², diğer ta-

1106 C., 18.3.1966.

1107 T., 28.4.1966.

1108 T., 7.4.1966; C., 7.4.1966.

1109 T., 20.11.1966.

1110 T., 22.11.1966.

1111 T., 30.12.1966.

1112 C., 2.11.1966.

raftan dinsiz bir milletin yaşayamayacağını, inanç ve düşüncelere tahakkümün bizzat fikir hürriyetinin inkarı olduğunu söylüyordu¹¹¹³. Genel olarak üniversiteler “sağ-sol” tartışmasıyla açılmıştı. Ankara’da sol öğrenciler adına konuşan A.Ü. TB Başkanı Naci Özdemir, milliyetçileri “gericilik” ile suçlayarak “hocaları solculuk ile suçlayan hilafet aşıklarıdır” demekteydi. Sağcı olan öğrenciler ise gençleri zehirleyen ve ülkeyi felakete sürükleyecek olan Marksizm propagandasının üniversitelerde “alıp yürüdüğünü” söylüyorlardı¹¹¹⁴.

A.Ü. açılışında konuşan MTTB İkinci Başkanı Yavuz Ulusu, “şimdiye kadar gençlik teşkilatları hep politika ile ilgilenmişler, gençliğin sorunlarını yetkililere iletmemişlerdir. Genç arkadaşlarımıza sosyalizm paranası altında, Marksizm propagandası yapılmaktadır... 1960 sonrası Türkiye’yi, gençliği Atatürkçü fikir birliğinden kendi siyasi ideoloji düşüncelerine alet eden politikacıların at oynattığı bir ülke görmek istemiyoruz... ODTÜ kuruluşundan bu yana başında Kemal Kurdaş olduğu halde, boyuna sol propaganda yapmışlardır. Bütün ihtiyaçları devlet tarafından karşılanan bu kuruluşun duvarlarına orak çekiç çizildiği görülmüştür. A.Ü. TB başkanının Dil Tarih Coğrafya Fakültesi’ndeki yaptığı konuşması tamamen siyasi bir partinin müdafaası olmuştur. Gençlik sorunlarına hiç değinmemiş ve sanki efendisinin adına eline tutuşturulan bir metni gençlik sorunlarını dile getireceği kürsüden haykırmıştır. Biz böyle gençlik teşekküllerini takbih ediyoruz” demişti. İ.Ü. açılışında konuşan İ.Ü. TB Başkanı Ufuk Şehri, gençliğin siyasi baskı ve istismara hedef ve oyuncak yapılmak istendiğini, üniversite gençliğinin kültür emperyalizmi karşısında hazırlıklı olmadığını, her müstemlekeci milletin yok etmek istediği milletin dinini ve milli kültürünü yani milli mevcudiyetin idrakini, kökenlerini kurutmak istediğini belirtmişti¹¹¹⁵. Bunlar üniversite gençliğinin 1966’da iki kampa ayrıldığını, fikrî tartışma yerine suçlamaların hakim olmaya başladığını göstermektedir.

1113 T., 2.11.1966.

1114 C., 2.11.1966.

1115 T., 2.11.1966.

1- İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Dekanlığa

Muhtırası ve Boykotu

Sağ-sol tartışmalarıyla açılan 1966-67 öğretim yılının açılışında konuşan İ.Ü. Rektörü Ekrem Şerif Egeli, üniversitelerden “gericilik” ile savaş istemişti¹¹¹⁶. Bu açılıştan 4 gün sonra 6 Kasım 1966’da üniversiteleri işgal dönemi başlayacaktır. Bu, 1968 olaylarında da önemli bir yer tutacak olan İ.Ü. Rektörlüğü’nün işgaliyle gerçekleşecektir.

İ.Ü. Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti Başkanı Atilla Kılıçoğlu, astığı astık kestiği kestik olan İ.Ü.’de Hukuk Fakültesi’nin de bir adam harcama makinesi olduğunu belirttiği bir muhtırayı Hukuk Fakültesi Dekanlığı’na vermişti. Muhtırada, birinci sınıfta 65-66 yılında belge alanlara bir sene daha okuma hakkı verilmesini; birinci ve ikinci sınıfta ancak üç sene aynı sınıfta kalanlara belge verilmesini; üçüncü ve dördüncü sınıflarda belgenin kaldırılmasını; bütün derslerden Şubat imtihan hakkı verilmesini; yazılıda başarılı olan her talebeye üç sözlü hakkı verilmesini istemişti. Bu isteklerin yerine getirilmemesi halinde 11 öğrencinin dersleri boykot edeceği açıklanmıştı¹¹¹⁷. Öğrencilerin bu istekleri yerine getirilmediği için 07.11.1966’da Hukuk Fakültesi’nde boykot başlamıştı. Derslere girmek isteyenler öğrenci cemiyeti tarafından engellenmeye çalışılmış, özellikle son sınıf öğrencileri derslere girmek istemişlerdi. Sert tartışmalar meydana gelmiş, boykotu yapanlar derslere girenleri “yağcı”, derslere girenler de dışarıdakilere “yuh” diye bağırarak ve olaylarda bazı öğrenciler hafif şekilde yaralanmıştı¹¹¹⁸. MTTB başkanı ve TMTF ikinci başkanının konuşmalarına rağmen olayların sona ermemesi üzerine Rektör Şerif Egeli, öğrencilerin dileklerini “bir ultimatoma havası taşımamak şartıyla istek dahilinde” iletmeleri halinde normal yollarla işlem yapılacağını, aksi takdirde boykota karı-

1116 C., 2.11.1966.

1117 T., 27.10.1966.

1118 T., 8.11.1966.

şan öğrencilerin haklarında işlem yapılacağını belirtmiş ve hadiseler devam ederse öğretime ara verileceğini açıklamıştı. Bu doğrultuda Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti ve Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği başkanları disiplin kuruluna sevk edilmişlerdi¹¹¹⁹.

Dekan Reha Poroy'un boykot durdurulmadan öğrencilerle hiçbir görüşmenin olmayacağını açıklamasından sonra 10 Kasım'da boykota son verilmişti. Bu konuda bir açıklama yapan TMTF İkinci Başkanı Cavit Savcı, TMTF olarak boykota son verdiklerini, yapılacak görüşmelerle problemin öğrenciler lehine çözüleceğine inançlarının tam olduğunu belirtmişti¹¹²⁰. Boykotçu öğrenciler, TMTF'na tepki göstererek, TMTF'nin kendilerini sattığını söylemişlerdi. Ancak boykot da tamamen sona ermişti¹¹²¹.

2- Üniversiteye Giremeyen Öğrencilerin

Rektörlüğü İşgalleri

Üniversiteye giremeyen öğrenciler İ.Ü. kapısında toplanarak, ikili ve gece öğretimi yapılmasını istemişlerdi. Bu isteklerinin yerine getirilmesini isteyen 300 öğrenci 5 Kasım 1966'da İ.Ü. rektörlük binasını işgal etmişlerdi. Bunun üzerine toplanan İ.Ü. Senatosu, Edebiyat, Dış Hekimliği, Eczacılık ve Orman fakültelerinde ikili öğretim yapılmasına karar vermiştir¹¹²².

3- Teknikerlerin Boykotu

27 Mayıs döneminden itibaren başlayan, tekniker okulları öğrencilerinin istekleri verilen sözlere rağmen yerine getirilmemesi üzerine 24 Nisan 1966'da 28 Tekniker Okulu süresiz boykota başlamışlardı. Çünkü Türk Tekniker Talebe Birliği'nin açıklamasına göre,

1119 T., 9.11.1966.

1120 C., 11.11.1966; T., 11.11.1966.

1121 T., 12.11.1966.

1122 T., 6, 11.11.1966; C., 7, 11.11.1966.

kendilerine vaat edilen Tatbikat Mühendisliği unvanı verilmemiş ve kendileri de teknisyenlik unvanını kabul etmemişlerdi¹¹²³. Mühendis olmak için yürüyüş tertip eden teknikerler lütuf değil, hak istiyorlardı¹¹²⁴. Gösteriler devam ederken, Aydın Bağımsız Milletvekili Reşat Özerden, Yüksek Tekniker Okulları mezunlarına tatbikat ve iş mühendisliği verilmesi için bir kanun teklifi hazırlamış ve TBMM'ye vermiştir¹¹²⁵. Bu arada İzmir Motor Tekniker Okulu'nda bir grup öğrenci ölüm orucuna başlamış ve bazıları 9. gününde hastaneye kaldırılmak mecburiyetinde kalmıştı¹¹²⁶. 20 Kasım 1966'da teknikerlerin yürüyüşünü engellemek için cop kullanan polis ile polise taşla saldıran öğrenciler arasında Galatasaray'da çatışma meydana gelmiş ve 23 öğrenci nezarete alınmıştır¹¹²⁷.

Devlet Bakanı Bilgehan, “mesele halledilecektir” derken, Milli Eğitim Bakanı Dengiz, “8-10 Yüksek Tekniker Okulu açacaklarını” söylemişti¹¹²⁸. 20 Kasım'da polisle çatışan teknikerler, 25 Kasım'da Başbakan Demirel'le görüşmüşler ve Demirel, “meseleyi ele alacağını” söylemiştir. Bunun üzerine teknikerlerin 7 ay 7 günlük boykotu sona ermiştir¹¹²⁹.

4- İ.T.Ü.'de İlk Çatışma

Öğrenci teşekkülleri arasındaki ilk çatışma, İ.T.Ü. Talebe Yurdu'nda meydana gelmiş ve yurt tahrip edilmişti. İ.T.Ü. Talebe Birliği'ne mensup 200 öğrencinin MTTB binasına gelmesi sonrasında başlayan olaylarda, TMTF ile MTTB'ne bağlı öğrenci kuruluşları arasında 04.01.1967 gecesi çatışmalar çıkmıştı¹¹³⁰. Öğrenci teşek-

1123 T., 25.4.1966.

1124 T., 1, 6.5.1966.

1125 T., 2.6.1966.

1126 T., 16, 24.10.1966.

1127 T., 21.11.1966.

1128 T., 16, 19.10.1966.

1129 T., 21, 26-27.12.1966.

1130 C., 4.1.1967.

küllerinin bu gibi çatışmalarına engel olmak üzere, öğrenciler çareler aramaya başlamışlardı. İstanbul, Ankara ve İzmir üniversiteleri Talebe Birlikleri ve Fakülte Cemiyet temsilcilikleri, TMGT Genel Başkan'ı Alp Kuran'ın başkanlığında toplanarak, öğrenciler arasında çıkan olaylarla ilgili konuları görüşmüşler “maksatlı kişilerin Türk gençliğini tahrik ederek sorumsuz hareketlere yöneltmesini engellemek” amacıyla bir “Temsilciler Meclisi” kurulmasını kararlaştırmışlardı¹¹³¹. Ancak bu teşebbüs bütün gençliği içine almamakta, milliyetçi MTTB ve ona bağlı kuruluşlar dışında sol temayüllü teşekküller gerçekleştirilmektedir. Bu da yüksek öğretimde sol teşekküllerin daha güçlü konuma doğru gittiklerinin bir ifadesi olsa gerektir.

5- Bazı Öğrencilerin

Türkiye İşçi Partisi Milletvekili Çetin Altan'ı Desteklemeleri

Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılması girişimi üzerine parlamentonun özgürlüğünü baltaladığını iddia eden 8 profesör, 11 doçent ve 27 asistan buna engel olunması için TBMM'ye müracaat etmişlerdi. A.Ü. Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği, aynı konuda bir bildiri yayınlarken; İstanbul'da da Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları, TMGT, TMTF, Fikir Kulüpleri Federasyonu, İstanbul Teknik Okulu, Yıldız Teknik Yüksekokulu ve Robert Koleji Talebe Birlikleri başkanları 02.07.1967'de yayınladıkları bir bildiriyle “Türkiye’de faşizmin adım adım ilerlediğini” ileri sürmüşlerdi¹¹³².

Başbakan Demirel'in, bildiriye imza koyan 46 öğretim üyesini “şaşırmışlar” olarak tavsif etmesi üzerine, A.Ü. SBF ve Hukuk Fakülteleri Öğrenci Dernekleri, Demirel aleyhine ortak bir bildiri yayınlarken¹¹³³, polis ODTÜ'de Sosyalist Fikir Kulübü'nün bazı evrak ve kitaplarına el koyduğu, ODTÜ Öğrenci Birliği tarafından açık-

1131 C., 26.1.1967.

1132 C., 3.7.1967.

1133 C., 12, 14.7.1967.

lanmıştı¹¹³⁴. Çetin Altan'ın dokunulmazlığının kaldırılmaması için 25.07.1967'de bildiri dağıtmak isteyen öğrencilerle polis arasında çatışma çıkmıştı. Bu arada ODTÜ Öğrenci Birliği'nin daveti üzerine, sol görüşlü öğrenci kuruluşları 29.7.1967'de Ankara'da toplanarak son olayları protesto etmişlerdi. TMGT Genel Başkanı Alp Kuran başkanlığında bir araya gelen 12 dernek temsilcileri Anıtkabir'e giderek, iktidarı Atatürk'e şikayet etmişlerdi¹¹³⁵. Solcu öğrenci dernekleri emperyalistlerin çalışmaları sonunda Türkiye'nin "Faşist bir idareye doğru gittiğini" belirterek bir çağrı yayınlamışlardı. Marksist görüşe dayalı ve Amerikan karşıtı bir yaklaşımı içeren bu çağrı şöyledir:

"Türkiye iktisaden geri bırakılmış bir ülkedir. Tüm geri bırakılmış ülkeler gibi Türkiye de, yeni sömürgeciliğe at koşturan bir ülke haline gelmiştir. Yeraltı ve yerüstü kaynakları Amerika ve onun Türkiye'deki ortakları tarafından sömürülmektedir. Halkımızın alın teri bir avuç çıkarıcı zümreyi zengin etmekte kullanılmaktadır. İşte bu koşullar altında halkımızın kalkınması insanlık haysiyetine yaraşır bir hayat düzeyine varması imkansızdır.

Halk çıkarını ayaklar altına alan, halkın sırtından yaptıkları servetleri daha da arttırmaktan başka bir şey düşünmeyen emperyalizmin yerli ortakları, politik gücü de ellerinde tutmaktadırlar. Halk yararını istemeyen bozuk düzenin devam etmesinden çıkarları olan bu zümre, halkımızın uyanmasını, gerçekleri görmesini istememektedirler.

Bu haksız sömürü düzenine karşı çıkan tüm ilerici ve devrimci güçler her gün artan bir baskı altındadır. Yalnız halkın çıkarını savunan, halkın gerçekleri görmesi, uyanması için anayasa ve kanunlar içinde mücadele eden gençleri ve örgütleri kanunsuz hareket etmekle suçlanmakta, mahkemelere verilmektedir. Açılan davaların hemen hepsinin tarafsız Türk mahkemeleri tarafından beraat ve takipsizlikle sonuçlandırılması aslında kimin kanun dışında oldu-

1134 C., 24.7.1967.

1135 C., 30-31.7.1967; T., 30-31.7.1967.

ğunu açıkça ortaya koymaktadır. Gençliğe karşı girişilen kanun dışı hareketlerin hesabı sorulacaktır. Bu çok yakındır: Bütün anayasa bir kez daha çiğnenerek bilim örgütlerine de el atılmış, bağımsız olması gereken bilim kurumları siyasi iktidarın ve Amerikan emperyalizmin emellerine alet edilmek istenmiştir. Çıkarılan Hacettepe Üniversitesi Kanunu bunun en büyük kanıtıdır.

Artık şu açıkça ortadadır. Türkiye halkı üzerine Amerikan emperyalizmine ilişkin olarak evvelden planlanmış bir oyun oynanmakta ve şiddet tedbirleri arttırılarak faşist bir idareye doğru gidilmektedir. Biz aşağıda imzaları bulunan gençlik örgütleri Türk halkına girişilen bu hareketle anayasa ve kanunlar çerçevesinde sonuna dek savaşmakta olduğumuzu bütün kamuoyuna duyururuz. Türk işçilerini, köylülerini, ilerici aydınlarını, yani tüm halkı bu ortak düşman, emperyalizme ve faşizme karşı bizimle birlikte savaşmaya çağırıyoruz”¹¹³⁶.

Bu çağrıdan da anlaşılacağı gibi, sol öğrenci teşkilatlanması kendisinin açıkça vasıflandırmasını yaparak fikri olarak da tavrını ortaya koymuştur.

Doğulu öğrenci derneklerinin siyasetle uğraştığı ve bölücülük yaptığı iddialarına karşı 19 doğulu yüksek öğretim öğrenci derneği temsilcileri 28.09.1967’de TMTF Genel Merkezi’nde yaptıkları basın toplantısının doğuda yapılan mitingler hakkında ileri sürülen iddiaları reddetmişlerdi¹¹³⁷.

6- ABD Karşısı Faaliyetler

Sol öğrenci grupları yüksekokulların bulunduğu bütün yerlerde teşkilatlanmaya ve eyleme başlamışlardı. Trabzon Yüksek Tahsil Gençliği, 30 Eylül 1967’de sert bir bildiri yayınlayarak “Trabzon halkını Amerikalılarla bütün ilişkilerini kesmeye ve pasif bir direnme savaşına girmeye” çağırıyordu¹¹³⁸.

1136 C., 1.8.1967.

1137 C., 28.9.1967.

1138 C., 1.10.1967.

ABD'nin Altıncı Filosu'nun İstanbul'a gelmesi münasebetiyle, sol görüşlü İ.T.Ü. Teknik Okulu ve Yıldız Teknik Okulu Talebe Birlikleri 06.10.1967 tarihinde Dolmabahçe alanında halkın da katılacağı bir oturma eylemi düzenlemişti¹¹³⁹. Bu miting dolayısıyla planlandığı üzere Dolmabahçe'ye çıkarılmayan ABD'li subaylar, helikopterlerle Yeşilköy'den karaya çıkarılmıştı. Bir açıklama yapan ABD'li amiral, “protestonun manasını anlamadık”larını belirtmişti¹¹⁴⁰. Sol görüşlü öğrenciler, ABD karşıtı gösterilerinde başarılı olmuşlardı.

Altıncı Filo'nun İstanbul'a gelmesini protesto etmek amacıyla dört öğrenci açlık grevine başlamıştı. 11 Kasım'da Dolmabahçe rıhtımında ABD'liler aleyhine gösteri yapan 6 öğrenci nezaret altına alınmış ve savcılığa sevk edilmişti. Ayrıca Fikir Kulüpleri Federasyonu'na bağlı gençler Altıncı Filo aleyhinde yapacakları mitingin Taksim'den başlamasını kararlaştırmışlardı¹¹⁴¹.

Altıncı Filo'nun gelişi dolayısıyla ABD aleyhine yapılan gösteriler, sadece İstanbul'a münhasır kalmamıştı. Ege yüksek öğretim gençliği, İzmir'de “Haysiyet ve Namus” mitingi düzenlemiş, ABD'ye ait bir araç tahrip edilmiş, bir tütün şirketindeki Amerikan bayrağı parçalanmıştı. Bu mitingde 10 öğrenci yaralanmış ve 10 öğrenci de nezarete alınmıştı¹¹⁴².

Kıbrıs'ta Rum-Yunan birliklerinin Boğaziçi ve Geçitkale köylerine hücum etmeleri üzerine, İstanbul'daki Kıbrıs Türk Talebe Cemiyeti Başkanı Ergün Vehbi, Başbakan Süleyman Demirel'e çektiği telgrafta; “Amerika istediği için sulhu korumakta devam ediniz. Yüzlerce Kıbrıs Türk'ü daha katledilsin” demişti¹¹⁴³.

08.03.1968 Aİ ESEC Kongresi'nin açılış töreninde Devlet Bakanı Seyfi Öztürk'ü protesto eden on öğrenci, “vazife başında devlet

1139 C., 7.10.1967.

1140 C., 8.10.1967.

1141 C., 15.11.1967.

1142 C., 16.11.1967.

1143 C., 18.11.1967.

bakanını ve hükümeti tahkir” suçuyla mahkemeye sevk edilmiş ve 5 öğrenci tutuklanmıştı. 09.03.1968 tarihinde de aynı olayla ilgili olarak Rahmi Aydın ve Deniz Gezmiş, 3. Asliye Ceza Mahkemesi tarafından serbest bırakılmışsa da savcılığın bir üst mahkemeye itirazı sonucu tekrar tutuklanmışlardır¹¹⁴⁴.

7- İ.Ü. Hukuk Fakültesi Boykotu

İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nde başarı oranının % 9’un altında olması ve binden fazla öğrencinin belge alması üzerine, ders boykotu için bir komite kurulmuştu¹¹⁴⁵. Başarının gittikçe düştüğü fakülte-de yeni yönetmeliği protesto etmek amacıyla açılış günü derslere girmeme kararı alınmıştı¹¹⁴⁶. Açılışta bazı öğrenciler Rektör E. Şerif Egeli lehinde, bazıları da aleyhinde tezahürat yaparlarken Hukuk öğrencileri yönetmeliği değiştirilinceye kadar boykota başlamışlardı¹¹⁴⁷. Derslere girişin engellenmesi üzerine İ.Ü. Rektörü Egeli, üniversitenin her türlü fikirlerin serbestçe konuşulup tartışıldığı bir üniversite olduğunu, ancak zor kullanarak öğrencilerin içeri girmelerini önlemenin doğru bir hareket olmadığını söylemiş ve hiçbir öğrencinin kendini zabıta kuvveti yerine koymaya hakkı olmadığını ifade etmiştir¹¹⁴⁸.

Boykotun devam etmesi ve derslere girişlerin engellenmesi dolayısıyla, olayların önüne geçmek isteyen Hukuk Fakültesi Yönetim Kurulu fakültede bir hafta öğretime ara vermiştir. Savcılık da boykotçu öğrencilerden iki kişiyi tutuklamıştı¹¹⁴⁹. Böylece, 1968 olaylarında göreceğimiz işgal komitelerinin bir diğer şekli boykot komitesi oluşturulmuş ve zorla derslere giren öğrenciler engellenmeye çalışılmıştır.

1144 C., 9-10.3.1968.

1145 C., 31.10.1967.

1146 C., 1.11.1967.

1147 C., 2.11.1967.

1148 C., 4.11.1967.

1149 C., 10.11.1967.

8- Özel Yüksekokulların Devletleştirilmesi İçin Eylem

1966'dan itibaren sol görüşlü öğrenci teşkilatları özel yüksekokullar aleyhine faaliyetlerini arttırmış ve bu okulların devletleştirilmesini istemişlerdi. 04.11.1967'de İ.T.Ü. Teknik Okulu, Yıldız Teknik Okulu ve ODTÜ Talebe Birlikleri başkanları ortak bir basın toplantısı düzenleyerek, özel yüksekokulların devletleştirilmesini istemişlerdi¹¹⁵⁰. Ayrıca; TMTF, İ.T.Ü.B, İYTOTB, ODTÜOB başkanları, parti liderlerine birer yazı göndererek, özel yüksekokulların devletleştirilmesi için görüşlerini açıklama ve konuyu TBMM'ye getirmelerini istemişlerdi¹¹⁵¹.

Bu çerçevede, özel yüksekokulları protesto için İstanbul'daki 19.700 yüksek öğretim öğrencisi boykot başlatmıştı¹¹⁵².

9- ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi (İBF) Dekanının

Görev Süresinin Uzatılması İçin Eylem

İBF'nin Dekanı Arif Payaslıoğlu'nun görev süresinin uzatılması konusunda rektörlük teklifinin Mütevelli Heyeti tarafından reddedilmesi üzerine, öğrenciler 13.12.1967'de, kararın değiştirilmesine kadar dersleri ve sınavları boykot etmişlerdi¹¹⁵³. Böylece öğrenciler kendi yöneticilerini belirleme yönünde böyle bir eylemi ilk defa ortaya koymuşlardı.

10- İlahiyat Fakültesi'nde Başörtüsü Olayı

A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde başörtüsü dolayısıyla Hatice Babacan ile bu konuyla bağıntılı görülen Mustafa Demirsoy'un fakülte-den uzaklaştırılması ve diğer bir öğrenciye 15 gün tard cezası veril-

1150 C., 5.11.1967.

1151 C., 6.11.1967.

1152 C., 18.11.1967.

1153 C., 14.12.1967.

mesi üzerine, öğrenciler bu kararı protesto ederek, derslere girmemiş ve bu eylemin arkadaşlarının fakülteye dönmesine kadar devam edeceğini açıklamışlardı¹¹⁵⁴. Bu konu AP'li bir milletvekili tarafından 12.4.1968'de TBMM'ye getirilirken, İlahiyat Fakültesi'ndeki olaylar daha da büyümüştür. Başörtülü öğrenci sayısı birden altıya yükselirken, bazı öğrencilerin derslere girmesi boykotu yürütenler tarafından engellenmiş ve Dekan Hüseyin Yurtsever'i öğrenci düşmanı ilan etmişlerdi. Ayrıca, AP Milletvekili Hasan Aksay ile Mevlüt Yılmaz ve CMKP'li İsmail Hakkı Yılanlıoğlu fakülte öğretim üyelerinden Mehmet Kaptanoğlu, Tayyip Okşin de öğrencileri desteklediklerini söylemişlerdir¹¹⁵⁵.

Bu olaylar üzerine dekan, hem dekanlıktan, hem de öğretim üyeliğinden istifa etmiştir. Olayların gelişmesinden endişe eden İlahiyat Fakültesi'nde 30 Nisan'dan 31 Mayıs'a kadar öğretime ara verilmesine A.Ü. Yönetim Kurulu tarafından karar verilmiştir¹¹⁵⁶. A.Ü. Senatosu, İlahiyat Fakültesi Yönetim Kurulu'nca Hatice Babacan ve Mustafa Demirsoy hakkında verilen ihraç kararını 22.05.1968'de tasdik etmişti¹¹⁵⁷.

11- İ.T.Ü. Makine Fakültesi Dekanı Saffet Müftüoğlu'nun Öldürülmesi

Derse devamsızlığına izin verilmeyen Erdil Koçkan isimli öğrenci, Dekan Saffet Müftüoğlu'nu bıçaklayarak öldürmüştü¹¹⁵⁸. Mateme bürünen İ.T.Ü.'de hocaların büyük kısmı derslere girmemiş ve rektörlük İ.T.Ü.'de bir hafta öğretime ara vermiştir¹¹⁵⁹. Böylece üniversitede 68 öğrenci olayları öncesinde ilk defa kan akıtılmış ve

1154 C., 12.4.1968.

1155 C., 17.4.1968.

1156 C., 29-30.4.1968.

1157 T., 23.5.1968.

1158 C., 17.4.1968.

1159 C., 26, 28.4.1968.

mahiyeti farklı da olsa ilk feci cinayet işlenmişti. Ayrıca Ohannes Devletoglu isimli bir öğrenci, Rektör Bedri Karafakioğlu dahil bazı öğretim üyelerini ölümle tehdit etmişti¹¹⁶⁰.

D- 1968 Öğrenci Olayları ve ABD Karşıtı Eylemler

1- 1968 Öğrenci Olayları

1960'tan itibaren çeşitli sebeplerle dersleri boykot eden öğrenciler, 1965'ten itibaren sağ-sol, devrimci-milliyetçi olarak ayrılmaya başlamışlardı. Sol öğrenci teşekkülleri 1966'dan itibaren ABD aleyhine gösterilere başlarken, 1966 sonlarında çatışmalı boykotlar ve işgaller dönemine girilmeye başlanmıştır. Öğrenci teşekkülleri arasındaki ilk çatışma da TMTF ile MTTB arasında 1967 başlarında meydana gelmişti. Türkiye'de üniversite gençliği arasında sağ-sol çatışmasının su yüzüne çıktığı bir sırada dünyada da öğrenci hareketlerinin başladığını görüyoruz.

1968 olaylarında öğrenciler kendi istedikleri düzeni kurmayı ve toplumdaki değişikliklerin kendileri tarafından gerçekleştirilmesini istiyorlardı. Üniversitelerin statükoyu koruyacak müesseseler olmaması gerektiğini, üniversitelerin reformlara öncülük etmesinin şart olduğunu öne süren öğrencilerin ilk hedefleri de üniversitedir. Öğrenciler üniversitelerin günün ihtiyaçlarına cevap vermediğini ve yönetimde kendilerine daha çok söz hakkı verilmesini istiyorlardı¹¹⁶¹.

Mayıs'ın ilk haftasında Paris'te başlayan gösterilerde, 30.000 öğrenci polisle çatışmış ve bir hafta içerisinde 367 kişi yaralanmış ve Sorbonne Üniversitesi işgal edilmişti ve 468 öğrenci gözaltına alınmıştı. Öğrenciler Kuzey Vietnam Cumhurbaşkanı Hoşi Minh'in resmini taşıyan öğrenciler, Sante Hapishanesi'nin önünde "yoldaşlarımızı serbest bırakın" diye bağırıyorlardı¹¹⁶². 800.000

1160 C., 11.5.1968.

1161 Alpay Kabacalı, Türkiye'de Gençlik Hareketleri, İstanbul 1992, s. 188-191.

1162 T., 12.5.1968.

kişinin katıldığı genel grevden sonra 14.5.1968'de açıklama yapan öğrenciler, isteklerinin tamamının yerine getirilmesine kadar işgale devam edeceklerini açıklamışlardı. Sorbonne Üniversitesi'ni dolduran öğrenciler, üniversite ve toplumun meselelerini tartışmakta idiler. Üniversite duvarlarına “yasaklamak yasaktır” yazıları yazan öğrenciler, başta Victor Hugo olmak üzere Fransa'nın ünlü kişilerinin heykellerini kızıl bayraklarla donatmıştı. Pankartlarda ise, “Yoldaşlar, insanlık ancak son kapitalist ortadan kaldırıldığı gün mutlu olacaktır”, “Kahrolsun burjuva kültürü”, “Katil polis”, “Katil De Gaulle” gibi ifadeler yazılmıştı¹¹⁶³.

Daha sonra üniversite öğrenci olayları Almanya, İspanya ve İtalya'ya yayılmıştı. Bilahare, Yugoslavya'ya sıçrayan öğrenci olaylarından, Belgrat Üniversitesi Felsefe Fakültesi işgal edilmişti. Fakülte duvarlarına, “Kızıl burjuvadan gına getirdik” dövizlerini asan öğrenciler “sosyal eşitlik, işsizliğini önlenmesi”ni istemişlerdi¹¹⁶⁴.

Avrupa'da öğrenci olaylarının zirvede olduğu bir sırada, Türkiye'de 17 sol öğrenci teşekkülü 14-19 Mayıs 1968 tarihleri arası “NATO'ya Hayır Haftası” olarak ilan etmişlerdi. 14 Mayıs'ta harekete geçen öğrenciler, cadde ve duvarlara NATO aleyhine yazılar yazmaya başlamıştı. 104 öğrenci nezarete alınırken hiçbiri mahkemeye sevk edilmemişti. Taksim Anıtı önünde toplanan 17 öğrenci teşekkülü temsilcisi, NATO'nun amblemini yakarak NATO'ya Hayır kampanyasını başlatmışlardı. Öğrenci temsilcileri, “NATO'ya hayır diyoruz Çünkü ABD'ye karşıyız”, “NATO'ya hayır diyoruz çünkü emperyalizme karşıyız” demişlerdi¹¹⁶⁵. Bu ifadeler Paris'teki öğrencilerin kapitalizme karşı söylemlerinin değişik bir şekilden ibarettir.

Daha önce A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde başörtüsü meselesi dolayısıyla ihraç edilen iki öğrenci hakkında kararın A.Ü. Senato-

1163 T., 15.5.1968.

1164 T., 5.6.1968.

1165 T., 15.5.1968.

su tarafından tasdik edilmesi üzerine harekete geçen öğrenciler, 22.5.1968'de İlahiyat Fakültesi binasını işgal etmişlerdi¹¹⁶⁶. Bu hadise, 68 üniversite olaylarında kaynağı her ne kadar eski ve niteliği farklı da olsa bu dönemin ilk işgal hadisesidir.

1968 öğrenci olayları döneminde Türkiye'deki ilk öğrenci boykotu İ.Ü. Orman Fakültesi'nde 4.6.1968 tarihinde başlamıştır. Öğrenciler tarafından oluşturulan "Boykot Komitesi" bir bildiri yayınlarak siyasi ve ideolojik hiçbir gayelerinin bulunmadığını belirterek, 4 ve 5 yıl tahsil yapanlar arasındaki tefrik derhal tasfiye edilmesini; barem içi memur ve barem dışı ücretli memur tayinlerinin tazminatla takviye olunmasını açılacak yeni fakültelere karşılık iş imkanlarının gösterilmesini, tayin ve nakil yönetmeliklerinin adilane şekilde gözden geçirilip ıslah edilmesini istemişti¹¹⁶⁷.

Avrupa'daki üniversite olaylarına benzer şekilde işgalle başlayan öğrenci hareketi, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin 10.6.1968'de işgaliyle başlamıştır. Derhal reform isteyen öğrenciler kapıları tutarak kimseyi içeriye bırakmamışlardır. Öğrenciler boykot ve işgalin sona ermesi için 13 maddelik bir tasarı¹¹⁶⁸ sunmuşlardı. Bu tasarı şöyledir:

1- Fakülte dekanı ya Atatürk ilkelerine saygılı olmalı ya da derhal görevini terk etmelidir.

2- Fakülte mezunları layık oldukları görevlere layık oldukları ücretlerle atanmalıdır.

3- Filolojilerde Latince dersleri kaldırılmalıdır.

4- Lisan barajı tamamen kaldırılmalıdır.

5- Öğrencilere Şubat hakkı verilmelidir.

6- Belge tamamen kaldırılmalıdır.

¹¹⁶⁶ T., 23.5.1968.

¹¹⁶⁷ T., 5.6.1968.

¹¹⁶⁸ DTCF boykot komitesinin daha sonra kaleme aldığı ve isteklerini bildirdiği 25 maddelik bildiri için bkz.; Dünyada ve Türkiye'de Öğrenci Hareketleri-Üniversite Sorunu, Ankara 1968, s. 108-109.

7- Harçlar dondurulmalıdır.

8- Birinci sınıfta sınavlar kaldırılmalıdır.

9- Filolojilerde üçüncü sınıfta sınavlar kaldırılmalıdır.

10- Yönetmelik öğrenci lehine olarak düzenlenmelidir.

11- Fakülte yönetimine öğrenciler de katılmalıdır.

12- Fakülteye öğrenci alımı, belli bir oranda yapılmalıdır.

13- Bir günde birden fazla sınav yapılmamalıdır¹¹⁶⁹.

12 Haziran'da MEB'e bir yürüyüş yapan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğrencileri, milli eğitim bakanının istifasını istemişlerdi¹¹⁷⁰. 13 Haziran'da Fen Fakültesi boykota katıldı¹¹⁷¹. Bazı DTCF öğrencileri de boykotun lüzumsuzluğu hakkında bir bildiri yayınlamışlardı¹¹⁷².

11 Haziran 1968'de bir gün önce aldıkları karar gereği İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde sınavlara girmeyen öğrenciler fakülteyi işgal etmişlerdi. Fakülte öğrenci derneklerini inisiyatifi dışında "başlayan ve gelişen" harekette boykotçularla, boykota karşı çıkan gruplar arasında zaman zaman çatışmalar meydana geldi¹¹⁷³. Aynı gün Devrimci Hukukçular Derneği'nden Deniz Gezmiş, FKF'den Enver Nalbantoğlu ile Bozkurt Nuhoğlu, Cavit Kavak ve arkadaşları bir araya gelmiş ve Deniz Gezmiş'in 3. sınıf amfisinde yaptığı konuşmadan sonra boykot başlatılmıştı¹¹⁷⁴. 12 Haziran'da Hukuk Fakültesi Dekanlığı ile İ.Ü. rektörlük binası işgal edildi ve Rektör Egeli'nin istifası istendi. 12 Haziran'da Tıp Fakültesi öğrencileri boykot kararı alırlarken¹¹⁷⁵, 13 Haziran'da Edebiyat, İktisat ve Tıp

1169 C., 11.6.1968.

1170 C., 13.6.1968

1171 C., 14.6.1968.

1172 Dünyada ve Türkiye'de Öğrenci Hareketleri, s. 125.

1173 C., 12.6.1968.

1174 Kabacalı, Gençlik Hareketleri, s. 199.

1175 C., 13.6.1968.

fakülteleri boykota iştirak etmişlerdi. Olayların yayılması üzerine öğrenci olaylarını dikkate alan Başbakan Demirel meselenin “ciddi” olduğunu belirtmişti¹¹⁷⁶.

14 Haziran’da İ.Ü.’de Orman Fakültesi hariç bütün fakülteler boykota katılmışlardı. Edebiyat Fakültesi’nde İ.Ü. TB Başkanı Ufuk Şehri ve Nurettin İspir’in başlattığı boykota karşı sağcı öğrenciler “Asayiş Komitesi” kurarak işgali önlemeye başlamışlardı. Asayiş Komitesi, dünyanın muhtelif üniversitelerindeki komünist hareketlerine paralel olarak yapılan “anarşik” faaliyetlere karşı olduklarını “boykota boykot” dediklerini, fakülte içi ve dışında asayişini temin edeceklerini açıklamıştı. Ancak kısa bir süre içerisinde solcu öğrenciler duruma hakim olarak Edebiyat Fakültesi İşgal Komitesi kurmuşlardı¹¹⁷⁷.

Edebiyat Fakültesi’nde boykotçu öğrencilerle, boykot kırıcı öğrenciler arasında 14.6.1968’de çıkan kavgada 3’ü ağır olmak üzere 50 kişi taş ve sopalarla yaralanmışlardı. Bu olaylar sırasında bazı gazeteciler de yaralanmışlardı¹¹⁷⁸. 15 Haziran’da Ankara’da silahlı çatışmalar meydana gelirken Ziraat Fakültesi öğrencileri Başbakanlığa yürüyüş yaparak, Tarım Bakanı Dağdaş’ı protesto etmişlerdi. Eskişehir’de sınavlara girmek isteyen öğrenciler, arkadaşlarını boykottan vazgeçirmeye çalışırken, İzmir İTİA işgal edilmiş, Fen Fakültesi de “öğretimde reform” boykotuna katılmıştı. Bu arada İ.Ü. Senatosu, resmî öğrenci teşekküllerinden öğrenci istekleri hakkında teklif beklediğini açıklamıştı¹¹⁷⁹.

16 Haziran’da sakin bir gün geçilirken, İ.Ü. Senatosu’nun resmî öğrenci teşekküllerinden TMTF ve MTTB’den teklif beklemesine, işgal komiteleri tarafından tepki gösterilmişti. İşgal ve boykotların, resmî öğrenci kurumları tarafından değil, işgal ve boykot komitelerince baş-

1176 C., 14.6.1968.

1177 Kabacalı, Gençlik Hareketleri, s. 200-201.

1178 C., 15.6.1968.

1179 C., 16.6.1968.

latıldığına dikkat çeken öğrenci temsilcileri, rektörlük nezdinde yapılacak müzakerelerde de işgal ve boykot komitelerinin yetkili olduklarını açıklamışlar ve öğrenci teşkilatlarını tanımadıklarını bildirmişlerdi¹¹⁸⁰.

17 Haziran'da İ.T.Ü. de işgal edilirken¹¹⁸¹, işgalci öğrencilerin de isteklerini yavaş yavaş kabul ettirmeye başladıklarını görüyoruz. 16 Haziran'da Ege Tıp Fakültesi Profesörler Kurulu, öğrencilerin yönetime katılmasını kabul etmişti¹¹⁸². İşgalin en yoğun olarak yaşandığı İ.Ü. Senatosu, öğrenciler lehine bazı kararlar almıştı. 1. ve 2. sönestr dışında belge usulü kaldırılması, imtihan harçları azaltılması ve ders kitaplarının ucuzlatılması kararlaştırılmıştı. Öğrencilerin tepkileri dolayısıyla Ege Fen Fakültesi öğretim üyeleri istifa etmişlerdi¹¹⁸³.

Olayın büyük boyutlara ulaştığı bir sırada, İ.Ü. Senatosu, işgalci öğrencilerle anlaşma yollarını arayarak sınavlarının 1 Temmuz'da yapılması için çalışmalar yaparken, İ.Ü.'lü boykotçu öğrenciler reform tekliflerini hazırlamışlardı¹¹⁸⁴. Tam bu sırada 19.06.1968'de işgalci öğrencilerle görüşmek zorunda kalan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay; öğrencilerin "haklı isteklerinin tahakkuku için gayret sarf edeceği"ni belirtmişti¹¹⁸⁵.

21.06.1968'de isteklerinin pek çoğu kabul edilen A.Ü. Hukuk Fakültesi öğrencileri bayram yaparken¹¹⁸⁶, 22.06.1968'de ilk işgalin başladığı A.Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde işgalcilerle idareciler arasında anlaşmaya varıldı. 26 isteklerinden 25'i kabul edilen öğrenciler fakülteyi Dekan Emin Bilgiç'e teslim ettiler. Bilgiç, Atatürk'e bağlı olduğunu belirtirken, öğrenciler de Bilgiç'in boynuna çiçekten yapılmış bir çelenk takmışlardı. Öğrencilerin kabul edilen istekleri şunlardır:

1180 C., 17.6.1968.

1181 C., 18.6.1968.

1182 C., 17.6.1968.

1183 C., 18.6.1968.

1184 C., 19.6.1968.

1185 C., 20.6.1968.

1186 C., 22.6.1968.

- Birinci yıl sınavları yabancı dil kursları dışındaki kürsülerden kaldırılmıştır.

- 3. yıl imtihanları bütün kürsülerden kaldırılmıştır.

- Yardımcı yabancı dil imtihanlarının 8. sönestr sonuna kadar uzatılması uygun görölmüştür.

- Şubat imtihanları konusundaki istek kabul edilmiş, böylelikle esasen eski yönetmeliğe uygun bu hükümlerle sınav sayısı da altıya çıkarılmıştır.

- Yardımcı Latince derslerinin seçmeli ders haline gelmesi uygun görölmüştür.

- Sınırsız imtihan isteği öğrencilik imtiyazlarından faydalanılması, kayıtların yeniletilmesi ve arka arkaya her imtihana girilmesi şartıyla, sadece esas bitirme imtihanları için uygun görölmüştür.

- A ve B grubu yardımcı derslerin imtihanlarının bitirme imtihanlarından önce yapılması mecburiyeti kaldırılmıştır.

- İmtihanların yazılı ve sözlü olarak fakültenin kuruluşundan beri uygulanan bir usul olarak öğrencilerin bilgilerinin daha sağlam bir şekilde değerlendirilmesi bakımından zaruri görölmüştür¹¹⁸⁷.

22 Haziran'da bir açıklama yapan İ.Ü. Rektörü Şerif Egeli, işgalin kalkması için öğrencilerle mutabakata vardıklarını söylemiş ve 27 Haziran'da Eczacılık Fakültesi hariç, binalar öğrenciler tarafından yöneticilere teslim edilmişti. Eczacılık Fakültesi Dekanı Kasım Cermal'in tutumu üzerine Eczacılık öğrencileri işgale devam kararı almışlardı¹¹⁸⁸. Bu fakültede işgal 10.07.1968'e kadar devam etmişti¹¹⁸⁹.

27 Haziran'da İ.Ü. tekrar açılırken, meselelerin çözümünü gerçekleştirmek üzere bir komisyon kurulmuştu. Bu komisyonda öğretim üyelerinden; Tarık Zafer Tunaya, Edip Çelik, Lütfi Duran, Za-

1187 C., 23.6.1968.

1188 C., 24, 28.6.1968.

1189 C., 10.7.1968.

hit İmre, Öztekin Tosun, Bülent Köprülü, İsmet Sungurbey, Çetin Özek, Ümit Yaşar Doğanay, Aydın Aybay, Necip Kocayusufoğlu, Asistanlardan; Roma Serozan, Kevork Acemoğlu, Yıldızhan Yavuz Akıngoya, öğrencilerden, Kemal Bingöllü, Deniz Gezmiş, Bozkurt Nuhoglu, Ömer Yasa yer alıyordu.

11 Haziran 1968'de İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde başlayan boykot ve işgal sonunda Hukuk, İktisat, Tıp, Eczacılık, Fen, Kimya, Cerrahpaşa Tıp, Edebiyat fakülteleri ile Gazetecilik Enstitüsü Boykot ve İşgal komiteleri kurulmuştu. Bu komitelerin üzerinde de İ.Ü. İşgal Komiteleri İcra Konseyi adıyla bir oluşuma gidilmişti. Rektörlükle görüşmeler bu konsey tarafından yürütülmüş, bu konsey üyesi Toygun Eraslan adlı öğrenci ile Rektör Şerif Egeli İstanbul Radyosu'ndaki programa katılmıştı. İşgal komiteleri ve konsey devamlı bildiriler yayınlarak görüşlerini açıklamıştı. İşgalci öğrencilerin üniversite reformu hakkındaki görüşlerini yansıtan "İstanbul Üniversitesi Genel Reform Tasarısı" hazırlanmıştı¹¹⁹⁰.

Bu reform tasarısında, üniversite düzeni, bu müesseselerin kuruluş ve işleyişinden öğrencilerin ekonomik ve sosyal durumlarının düzeltilmesine kadar pek çok meseleye yer verilmişti. Fırsat eşitsizliğinin giderilmesi, yüksek öğretimin bir bütün olarak ele alınarak çözülmesi istenmekteydi. İşgal konseyinin reform tasarısının en önemli maddeleri şunlardır:

- Özerklik sadece iktidara karşı idari ve dış özerklikten kurtarılmalı. İdari ve bilimsel yönden iç özerklik de sağlanmalıdır. Belli bir imtiyazlı bir profesör azınlığının diğer öğretim üye ve yardımcılarının tahakküm etmelerinin önüne geçilmelidir.

- Kürsü başkanlığı kaldırılmalı ve yerine bütün öğretim üyelerinin katılacağı Kürsü Kurulu kurulmalıdır.

- Asistanların bağımsızlığı ve teminatı temin edilmelidir. Asistanların şahsiyetini ve bilimsel yönden gelişimini engelleyen kürsü başkanına bağımlı olma statüsüne son verilmelidir.

1190 Kabacalı, Gençlik Hareketleri, s. 195-216.

- Üniversiteleri yönetmek belli öğretim üyelerine mahsus bir imtiyaz olmaktan kurtarılmalı, öğrencilerin üniversitede yönetime iştirak ve yöneticilerin seçimi konusunda söz sahibi olmalıdırlar.

- Üniversite için özerk radyo kurulmalıdır.

- Öğretim üyelerinin tam gün çalışmaları temin edilmeli, üniversite dışında çalışanların işine son verilmelidir.

- 65 yaşını dolduran öğretim üyeleri emekliye ayrılmalıdır.

- Rektör, üç yıllığına bir defa olmak üzere seçilmelidir.

- Öğretim üye ve yardımcıları hakkındaki disiplin cezaları her fakülteden seçilecek birer üyeden oluşacak Haysiyet Divanı tarafından verilmelidir.

- Öğretim üyelerinin bilimsel çalışmalarının denetimi yapılmalıdır.

- Öğrencilerin ekonomik ve sosyal meseleleri çözümlenmelidir.

- Üniversite öğrencilerinin kitap problemi çözümlenmelidir.

- Bütün fakültelerden, birinci sınıflar hariç, belge sistemi kaldırılmalı, süresiz sınav hakkı verilmelidir.

- Bütün fakültelerde şubat sınav hakkı tanınmalıdır.

- Öğrenci disiplin yönetmeliği değiştirilerek, öğrenciler yönetici kadronun kölesi olmaktan kurtarılmalı, antidemokratik hukuka aykırı hükümler kaldırılmalıdır.

- Asistanlar kürsü şeflerine bağımlılıktan kurtarılmalı, çalışma güvenliği temin edilmelidir.

- Bilim üzerinden ticaret yapan özel yüksekokullar rezaletine son verilmeli ve bu okullar devletleştirilmelidir¹¹⁹¹.

Reform isteği ağırlıklı 1968 öğrenci olayları, hükümetle muhalefet arasında da tartışmalara neden olmuştu. Milli eğitim politikasını doğ-

1191 İşgal Komiteleri Konseyi'nin "İstanbul Üniversitesi Genel Reform Tasarısı" için bkz.; Kabacalı, Gençlik Hareketleri, s. 297-311.

ru bir istikamete sevk etmek kararı verilmedikçe iktidarın gençlik meselelerini çözemeyeceğini savunan CHP Başkanı İnönü, ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim programında yeni düzenlemeler yapılması gerektiği açıklamalarını yapıyordu. İnönü; hükümette “kayıtsızlık” olduğunu söylerken Başbakan Demirel, meselenin polemik yarışı haline getirilmemesini istiyordu¹¹⁹². TBMM’de işgallerin görüşüldüğü oturumda CHP adına konuşan Nihat Erim, şu açıklamayı yapmıştı:

“Bu bir patlamadır. Genç kuşağın patlamasıdır. Gençliğimiz esasında yerden göğe kadar haklıdır. Üniversitelerimiz, genel olarak bütün eğitim sistemimiz baştan sona düzeltilmeye muhtaçtır. Tüm eğitim sistemimiz ıslah edilmelidir.... İşgal konusunda Sayın Başbakan (S. Demirel), bu gayr-ı meşru fiildir, suçtur, diyor. Eğer bu sözünde samimi ise neden önlemedi, neden kovalatmadı. Esasında gençlerin davranışı basit bir suç ve ceza anlayışına sığdırılabilecek bir olay değildir. Hükümet bir reform zaruretinin kabul etmelidir. Eğitim sistemi reform ister.”

Başbakan Süleyman Demirel’in bir gayrimeşru fiil olarak gördüğü işgal hakkındaki düşüncesi şöyledir;

“Üniversite işgalini toplantı ve gösteri yürüyüşü mahiyetinde addederseniz, bunun içine girmeyecek hiçbir şey kalmaz. Meclis de dahil. Buraya gelip ‘işgal edin’ demek tahrikçiliktir”¹¹⁹³.

Öğrencilerin başlattıkları boykotları işgale dönüştürmelerinden rahatsız olan Demirel, “boykotu işgale kadar götürmek öğrencileri haksız duruma düşürür” demektedir. Demirel, öğrenci olayları dolayısıyla CHP ve TİP’i suçlamıştı. AP Grup Başkanvekili Aydın Yalçın, işgallerle meselelerin halledilemeyeceğini belirterek, öğrenci hareketlerine “ihtilalci sosyalistlerin sızdıkları”nı söylemişti. Ayrıca, Yalçın, Sovyet İhtilali ile öğrenci olayları arasında benzerlikler olduğuna da işaret etmişti¹¹⁹⁴.

1192 C., 20.6.1968; T., 20.6.1968.

1193 A.g.e., s. 205-206; C.; T., 22.6.1968.

1194 C., 25-27.6.1968.

Boykot ve işgallerin sona ermesiyle beraber savcılıklar tarafından işgal komitelerindeki Deniz Gezmiş, Osman Saffet Arolat, Bozkurt Nuhoğlu, M. Cavit Kavak, Veysi Sarısözen gibi öğrenciler hakkında soruşturmalar açılmaya başlandı. CHP, öğrencilerin işgallerini suç saymazken, bizzat İsmet İnönü “işgal ve boykot farklı şey değildir” diyordu¹¹⁹⁵. TİP de öğrencileri desteklediğini açıklamıştı. Öğrenci liderleri hükümetin tutumunu¹¹⁹⁶ “huzursuzluklara kaynak olacak” nitelikte bulurken¹¹⁹⁷, İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. İsmet Sungurbey ve Doç. Çetin Özek işgali “hukuka uygun bir direniş” olarak vasıflandırıyorlardı¹¹⁹⁸.

Bu desteklerden de kuvvet alan öğrenciler, soruşturmalara karşı imza kampanyasına giriştiler. “Biz aşağıda imzaları bulunan İ.Ü. öğrencileri 12 Haziran 1968 ve onu izleyen tarihlerde üniversite içindeki işgal ve boykot hareketlerine Türkiye’mizin ve üniversitelerimizin yüksek menfaatleri için bizzat katıldığımızı kamuoyuna duyururuz” ifadelerine yer verilen metnin altına ilk gün 500 dolayında öğrenci imza atmıştı¹¹⁹⁹. Bu işgaller dolayısıyla 131 öğrenci hakkında dava açılmıştı¹²⁰⁰. Ayrıca Ankara Olgunlaştırma Enstitüsü’nde boykota katılan 24 kız öğrenci de mahkemeye çıkarılarak yargılanmıştı¹²⁰¹. Böylece soruşturma olaylarından bir netice alınamamıştı.

Mayıs 1968’in ilk haftasında Paris’te olaylar patlak verdiğinde Türkiye’de öğrenciler sağ-sol olarak ayrılmış bulunuyordu. Avrupa’da olaylar devam ederken Türkiye’de örgütlenmelerini tamamlayan sol öğrenci teşekkülleri “NATO’ya Hayır” kampanyası düzenliyorlardı. Türkiye’deki Avrupa’dan etkilenerek gerçekleştirilen öğrenci olayları, 11 Haziran’da başladığında işgal komiteleri sol

1195 C., 4.7.1968.

1196 Kabacalı, Türkiye’de Gençlik, s. 206.

1197 C., 5.7.1968.

1198 C., 4.7.1968.

1199 Kabacalı, Gençlik Hareketleri, s. 206.

1200 C., 13.9.1968.

1201 C., 24, 25.10.1968.

öğrenci örgütleri tarafından değil ancak bu teşkilatlara mensup şahıslar tarafından gerçekleştirilmişti. Sağdaki zayıf öğrenci grupları buna karşı koymak istedilerse de başarısız oldular, sol temayüllü işgal komiteleri karşısında özellikle İ.Ü. Edebiyat'ta denenen asayiş komitesi kurma eylemi başarısız olmuştur.

Tarafsız nitelikte davranmaya çalışan İ.Ü. İşgal ve Boykot Konseyi, daha sonra, 1 Kasım 1968'de İ.Ü.'nün açılışı sırasında solcu FKF ile beraber İşgal ve Boykot Konseyi'ne bağlı öğrenciler sağcı MTTB'ye bağlı öğrencilerle çatışmışlardı. Haziran 1968'de İşgal ve Boykot Konseyi Başkanı Kemal Bingöllü'nün de bu sıfat ile olaylarda yer aldığı görülmektedir¹²⁰².

2- Amerikan Karşısı Sol Öğrenci Olayları

a- Altıncı Filo Olayı

Yapılan davet üzerine 16 Temmuz 1968'de Amerikan Altıncı Filosu İstanbul'a geldi. Buna tepki gösteren İ.T.Ü. öğrencileri Dolmabahçe rıhtımındaki göndere bayrakları yarıya kadar çekmişlerdi. 16 Temmuz'da, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na aykırı hareketten dolayı 11 öğrenci gözaltına alındı ve ilk mahkemede serbest bırakıldı. İ.T.Ü. TB Başkanı Harun Karadeniz'in ifadesiyle ABD'li subay ve erlerin İstanbul'da gezmesini "düşünmek bile" öğrencileri "deli ediyordu". Öğrenciler ABD'li taşıyan araçları engellemeye, ABD'li subay ve erlerin keplerini alarak üzerlerine boya atmaya ve onları dövmeye başlamışlardı. İ.T.Ü. Talebe Yurdu karşısındaki otele bir Türk kadınla ABD'li bir erin girmesi üzerine otelin camları kırıldı¹²⁰³. Bunun üzerine İ.T.Ü. Talebe Yurdu'nun çevresindeki tedbirleri arttıran polis, 17.7.1968'de sabaha karşı yurda baskın düzenledi. Çatışmalarda 53 öğrenci ile 4 polis yaralanmıştı. İ.T.Ü.'lü öğrenciler, 17 Temmuz'da saat 13'te Altıncı Filo ile polisi protesto ettikleri bir

¹²⁰² T., 3.11.1968.

¹²⁰³ Harun Karadeniz, *Olaylı Yıllar ve Gençlik*, İstanbul 1975, s. 140-141.

yürüyüşü Taksim’de gerçekleştirdiler. Dolmabahçe rıhtımına inen öğrenciler Amerikalı erleri taşladılar ve yine onlara ait üç araba, bir otobüs ile iki irtibat bürosunu tahrip ettiler. Yakaladıkları Amerikalı erleri kıyasıya döverek denize attılar. Amerikalılara erzak getiren bir kamyon yakıldı. Polisin olayı engelleyememesi üzerine Merkez Komutanı Tümgeneral Selami Pekün olaya müdahale ederek öğrencilerin dağılmasını istemişti. Bunun üzerine öğrenciler, Pekün ile emir subayını omuzlarına alarak ordu lehinde “ordu ordu çok yaşa” şeklinde tezahürat yapmışlardı¹²⁰⁴. Olay böylece sakinleşirken İstanbul’da gezmekte olan ABD’liler polis tarafından toplanarak öğrencilerin göremeyeceği şekilde gemiye götürülmüştür.

Bu olayların akabinde, 20 Temmuz 1968’de İ.T.Ü.OB, İ.T.Ü.TOTB, İTOTB, FKF, İ.Ü. Diş, Orman ve İktisat Fakültesi Talebe Cemiyetleri tarafından Bayezid Meydanı’nda “Amerikan emperyalizmine hayır” mitingi düzenlendi. Bu toplantıda öğrencilerden başka Doç. Dr. İdris Küçükömer ve Çetin Altan da birer konuşma yaptılar. Devrimci Öğrenci Birliği’nden Deniz Gezmiş ve arkadaşları tarafından öğrenciler Dolmabahçe’ye yürütülmeye teşebbüs edildi ise de katılım fazla olmayınca bu gerçekleşmedi¹²⁰⁵.

Aynı günlerde, diğer şehirlerde de Amerikan karşıtı gösteriler meydana geldi. 19 Temmuz’da Trabzon’da öğrencilerle polis çatışırken, 20 Temmuz’da Atapark’taki mitingde sağ ve sol öğrenciler birbirleriyle çatıştılar. Konya’da sol, emperyalizmi tel’in mitingi düzen-

1204 Ordu lehine yapılan bu tezahüratın sebebini olayların merkezindeki Harun Karadeniz şu şekilde anlatmaktadır: “İstanbul Üniversitesi’nde etkili olan -Deniz Gezmiş’in de kurucusu olduğu- DÖB (Devrimci Öğrenci Birliği)’lü arkadaşlar ve diğer Milli Demokratik Devrim yanlıları ilk defa Dolmabahçe yürüyüşünde tam ayrı düştük. Bu arkadaşlarla farkımız şu noktada belirliyordu; Onlar bir potansiyel buldular mı derhal en sert eyleme yöneliyorlardı, biz ise hareketi ölçülü yapmak istiyorduk. Onlar her potansiyeli bir çatışmaya sürükleyerek kullanıyorlar ve bunun sonucu olarak zaman zaman öğrencilerden büyük destek gördükleri halde zaman zaman yapayalnız kalıyorlardı. Biz ise potansiyele göre değil, genel plana göre çatışmaya yönelik olmayan bir biçimde eylem planlıyorduk ve bunun sonucu kitleyle bağımız sürekliydi. Onların çatışmaya yönelik tavırlarının en önemli kaynağı ise ‘Devrimci bir cunta’ umudu oluyordu. Onlara göre polis her fırsatta çatışma çıkacak ve ‘asker, sivil aydın zümre’ iktidara el koyacaktı. Nitekim 27 Mayıs’ta böyle olmuştu. Biz sürekli olarak cuntayı ve cuntacılığı reddediyorduk”. H. Karadeniz, a.g.e, s. 147.

1205 C.;T., 21.7.1968.

leme teşebbüsü içinde iken sağcılar komünizm aleyhine bir gösteri yaptılar. Ankara'da da solcu öğrencilerle polis çatıştı¹²⁰⁶.

Özellikle İstanbul'daki olaylar üzerine ABD Ankara Büyükelçiliği Maslahatgüzarı William Burdett, 18.07.1968'de Dışişleri Genel Sekreteri Zeki Kuneralp ile görüşme yaparak, İstanbul'daki olaylardan Washington'un endişe duyduğunu, Altıncı Filo'ya ait denizcilerin can güvenliğinin sağlanmasını belirtmiş ve "davetli filonun ziyareti kısa kesme ve denizcilerin karaya çıkmaması gibi bir şeyin olamayacağını açıklamıştı. Burdett, ayrıca ABD'li denizcilerin başına gelebilecek bir olayın Türkiye ile "ilişkileri derinden zedeleyebileceği"ni belirten bir muhtıra vermişti. Bu da Türkiye'de ABD aleyhine zaman zaman yapılan gösterilerden dolayı Amerika'nın "ilk ciddi ve sert" tepkisini oluştuyordu¹²⁰⁷.

Hükümet de 20.07.1968'de öğrenci olaylarını görüşerek alınacak tedbirler üzerinde durmuştu¹²⁰⁸. 24 Temmuz'da İ.T.Ü. yurdu baskınında yaralanan Vedat Demircioğlu'nun ölmesi üzerine 24 Temmuz'da öğrencilerle polis çatıştı. 49 öğrenci nezarete alındı. 25 Temmuz'da İ.Ü.'de İstanbul Valiliği'ne yürüyen FKF'li öğrencilerle polis arasında şiddetli bir çatışma meydana geldi, 20 polis, 35 öğrenci yaralandı. Olay valinin isteği ve asker müdahalesi ile önlendi¹²⁰⁹.

Bu olaylarda öğrencileri tahrik ettiği iddiasıyla İ.Ü. Hukuk Fakültesi öğrencisi Deniz Gezmiş 30.07.1968'de tutuklanmıştı. İ.T.Ü. TB Başkanı Harun Karadeniz'i arayan polis, İ.Ü. İşgal Konseyi Başkanı Kemal Bingöllü ile FKF'den Osman Arolat'ı tutuklamış ancak Arolat daha sonra serbest bırakılmıştı¹²¹⁰.

Öğrencilere karşı polisin tarafsız davranmadığını iddia eden CHP, bir bildiri yayınlamıştı. Bildiride polisin tarafsız davranması

1206 Kabacalı, Türkiye'de Gençlik, s. 211.

1207 C.; T., 19.7.1968.

1208 C., 21.7.1968.

1209 T.; C., 25-26.7.1968.

1210 C., 31.7.1968.

gerektiğini, polisin özel siyasal amaçlarla kullanılmamasını, AP hükümetinin “cihat” çağrıları önünde susarak adeta bunları tasvip edici bir vaziyet almaması gerektiği belirtilmişti¹²¹¹.

Altıncı Filo’nun İzmir’e gitmesi üzerine 29.8.1968’de düzenlenen protesto mitinginde sağ-sol çatışmasında 2 öğrenci bıçaklandı ve 8 kişi sopayla yaralandı. 30.8.1968’de yapılan Tam Bağımsızlık Mitingi’nde de iki öğrenci yaralandı ve 8 öğrenci nezarete alındı¹²¹².

Haziran 68 olaylarında işgallerin liderliğini solcu öğrenciler yapmalarına rağmen, işgaller sol bir hareket olarak takdim edilmemişti. Ancak Altıncı Filo’nun protestosu sol etiketle yapılmış ve ağırlıklı olarak solcu öğrenciler polis çatışması şeklinde cereyan ederken aynı zamanda sağ-sol çatışması da ortaya çıkmıştır. Bu, Türkiye’de üniversitelerde uzun sürecek bir sağ-sol çatışmasının da başlangıcı olacaktır.

b- ABD Büyükelçisi Robert W. Kommer’i Protesto

ABD tarafından Robert W. Kommer’in Kasım 1968’de Ankara Büyükelçiliği’ne tayin edilmesi üzerine, Altıncı Filo’yu protesto eden öğrenci hareketlerine yeni bir ivme kazandırmıştır.

A.Ü. Fen Fakültesi’nden 3 profesör, 6 doçent, 4 doktor ve 27 asistan, “Vietnam Pasifikasyon hareketinin ünlü lideri R.W. Kommer’in” itimatnamesini reddetmesini “Ulus onuru açısından” Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’dan talep etmişlerdi¹²¹³. FKF ile SBF Öğrenci Derneği bir kitapçık yayınlayarak Kommer’i istenmeyen adam ilan etmiş ve Sunay’dan “Vietnam Canavarı” olarak vasıflandırdıkları büyükelçinin itimatnamesini kabul etmemesini istemişlerdi. Ayrıca Kommer’in Türkiye’ye gelişinde İstanbul Yeşilköy ve Ankara Esenboğa havaalanında protesto gösterileri yapılmış ve İstanbul’da aralarında Deniz Gezmiş’in de bulunduğu 18 öğrenci gö-

1211 C., 30.7.1968.

1212 C.; T., 30-31.8.1968.

1213 C., 1.11.1968.

zaltına alınmıştı. 6 Ocak 1969 günü ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş tarafından öğle yemeği için üniversiteye çağrılan Kommer’in otomobili öğrenciler tarafından yakılmış ve söndürmeye gelen itfaiye aracına da engel olunmuştu. Dışişleri Bakanlığı ODTÜ öğrencilerini suçlayan bir bildiri yayınlamış, dokuz öğrenci tutuklanmıştı¹²¹⁴.

7 Ocak 1969’da R.W. Kommer, Dışişleri Bakanı İ. S. Çağlayan-gil ile görüşürken, Başkatip Andrew de Batı Dairesi yetkilileriyle görüşerek tazminat talebinde bulunmuş ve olayla ilgili bir muhtıra vermişti¹²¹⁵.

Bazı öğrenciler hakkında gıyabi tutuklama kararı çıkması üzerine öğrenciler Rektör Kurdaş’ı protesto ettiler¹²¹⁶. Olayların tırmanması üzerine ODTÜ Akademik Konseyi üniversiteyi bir ay süreyle kapatma kararı aldı¹²¹⁷. Ancak Danıştay öğrencilerin açtığı dava sonunda ODTÜ’nün kapatılmasını durdurdu¹²¹⁸.

Tutuklanan öğrenciler, iki ülke arasında savaş çıkaracak davranışta bulunmak iddiasıyla yargılandılar, ancak 12 Mart 1969’da serbest bırakıldılar¹²¹⁹.

E- Sağ-Sol Çatışmaları

Avrupa’dan etkilenererek oluşan Haziran 68 olayları sol görüşlü öğrenciler tarafından örgütlenirken, milliyetçi gruplar işgale karşı çıkmaya, katılmamaya veya “asayiş komitesi” kurmaya çalışmışlar ve fakat muvaffak olamamışlardı. Bu olaylar sağ-sol niteliğinden uzak bir şekilde cereyan etmişti. Ancak 1 Kasım 1968’de İ.Ü.’de yapılan açılış sırasında meydana gelen olay 1980’e kadar devam edecek sağ-sol olaylarının başlangıcı olmuştur.

1214 Kabacalı, Gençlik Hareketleri, s. 214.

1215 C., 8.1.1969.

1216 C., 9.1.1969.

1217 C., 10.1.1969.

1218 C., 12.1.1969.

1219 Kabacalı, a.g.e, s. 215.

31 Ekim 1968’de bir bildiri yayınlayan MTTB’nin, rektörlüğün yapmadığı açılış törenini İ.Ü. bahçesindeki Atatürk anıtında kendilerinin yapacağını açıklaması üzerine Devrimci Fikir Kulüpleri Federasyonu ile İşgal ve Boykot Konseyi’ne bağlı öğrenciler Atatürk anıtı önünde toplanmışlardı. İşgal ve Boykot Konseyi Başkanı Kemal Bingöllü bir konuşma yapmıştı. Fakat burada açılış yapmak isteyen milliyetçi MTTB ile solcu FKF ve Boykot ve İşgal Konseyi’ne bağlı öğrenciler arasında yeryüzünden kavgaya çıkmıştı. Taşlı-sopalı dövüşte 5’i ağır olmak üzere 50’ye yakın öğrenci yaralanmıştı. Olay üniversite içinde olduğu için polis olaya karışmamıştı. İ.Ü. merkez binasının girişindeki camlar kırılmıştı¹²²⁰. Meydana gelen esef verici bu olay üzerine öğrenciler olaylardaki mesuliyeti diğer gruplar üzerine yüklemeye çalışmıştı. MTTB Başkanı İsmail Kahraman, “olaylardan üzüntü duyduklarını, hiçbir mesuliyet kabul etmediklerini, açılış töreni için de üç gün önceden rektörden izin aldıklarını” açıklamıştı. TMTF Başkanı Ekrem Özer gençliği birlik ve beraberliğe çağırırken, İ.Ü. İşgal ve Boykot Konseyi Başkanı Kemal Bingöllü ise olayın MTTB’ye bağlı öğrencilerin sopalarla kendilerine saldırdıklarını ve bu olay dolayısıyla MTTB Başkanı İsmail Kahraman’ın ceza görmesi gerektiğini söylemişti¹²²¹.

07.11.1968’de öğretim yılı açılışında İstanbul Yüksek Teknik Okulu öğrencileri, “irtica, onu horlatan zihniyet ve destekleyen gerici basına” savaş açmışlardı¹²²². İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nde işgal ve boykot yapanları, bir bildiri yayınlayarak anarşistlikle suçlayan Yıldırım Tosunlar öldürülmüştü. Daha sonra, Atatürk anıtının önünde toplanan öğrenciler, gericiliği ve emperyalizmi protesto eden bir toplantı yapmışlar ve anıtın önündeki AP çelengini yakmışlardı¹²²³.

İTÜ öğrencileri 14.4.1969’da son olaylar, üniversite reformu, anayasa nizamını koruma ve TRT kanunu tasarıları konularında fo-

1220 T.; C., 2.11.1968.

1221 T., 3.11.1968.

1222 C., 8.11.1968.

1223 C., 13.11.1968.

rum düzenlemiş, çeşitli gösteri ve oturma grevleri düzenlemişlerdi. Bu arada tesadüfen Gümüşsuyu arkasındaki yoldan geçmekte olan Başbakan Süleyman Demirel aleyhine de gösteri yapılmış ve yuhalanmıştı¹²²⁴. Bu da öğrencilerin Menderes'ten itibaren direkt aleyhine gösteri yapılan ikinci Başbakan Demirel olmuştu. Bu defakinin bir de sol ideolojik boyutu vardı.

Sol görüşlü öğrencilerin 31.5.1969'da İ.Ü.'de Hukuk, İktisat, Cerrahpaşa Tıp, Çapa Tıp, Eczacılık ve Kimya fakültelerini işgal etmeleri üzerine, İ.Ü. Senatosu üniversiteyi polise teslim kararı almış, mahkemeden İ.Ü.'de arama yapılması için karar çıkması üzerine 01.06.1968'de öğrenciler işgale son vermiş ve savcılık da İ.Ü.'de arama yapmıştı¹²²⁵. Ancak işgal karşısında senatonun üniversiteyi polise teslim kararı, İ.Ü.'den 24 profesör, 21 doçent ve 183 asistan tarafından yayınlanan bir bildiriyle kınanmış, rektör ve senato üyelerinin istifası istenmiştir¹²²⁶. 05.06.1969'da İ.Ü. tekrar 15 saat süreyle işgal edilmiş ve işgali gerçekleştiren dernekler, AP'yi ve hükümeti boykot kışkırtıcılığıyla suçlamışlardı¹²²⁷. Bu olayların arkasında, İ.Ü. ikinci bir emre kadar emniyet kuvvetlerinin kontrolü altına alınmıştı¹²²⁸. Buna rağmen 08.06.1969'da öğrencilerle polis arasında çatışma çıkmış ve 14 polis ile 100'e yakın öğrenci yaralanmıştı. Polisin yetersiz kalması üzerine üniversitenin güvenliği askerî kuvvetlere bırakılmıştı¹²²⁹.

Haziran 1968 üniversite işgal olaylarına katılanlar hakkında disiplin cezalarını tespit etmek üzere İ.Ü. Senatosu'nca kurulan disiplin kurulu, başta Deniz Gezmiş olmak üzere bazı öğrencilere çeşitli cezalar vermişti. Buna, solcu-devrimci öğrenciler tarafından büyük tepki gösterilmiş ve protesto amacıyla disiplin kurulunda görev

1224 C., 16.4.1969.

1225 C., 1-2.6.1969.

1226 C., 5.6.1969.

1227 C., 6.6.1969.

1228 C., 7.6.1969.

1229 C., 9.6.1969.

yapan öğretim üyelerinin kitapları İ.Ü. bahçesinde yakılmıştı. Bir bildiri yayınlayan öğrenciler, öğretim üyelerini suçlayarak “Devrimci eylemin yok edilemeyeceği”ni ifade etmişlerdir¹²³⁰. Ayrıca işgal suçundan hakkında gıyabi tutuklama kararı bulunan ve uzun bir süreden beri polisçe aranmakta bulunan Deniz Gezmiş’in İ.Ü. Hukuk Fakültesi dekanı ile görüşmek için fakülteye gelmesi üzerine üniversite polis kordonu altına alınmış ve çıkan çeşitli olaylar sırasında üzerinde silah olduğu için kaçmak isterken ODTÜ’lü Mustafa Tayan Özgür adlı bir öğrenci polis kurşunuyla ölmüş, bu arada teslim olan Deniz Gezmiş de tevkif edilmiştir¹²³¹. ODTÜ Öğrenci Birliği, seçimi kazandığını ileri sürerek valilikten imza sirküleri alan Sosyal Demokrasi Derneği ile Öğrenci Genel Kurul Başkanlığı’nı elinde bulunduran “Toplumcular” grubu (daha sonra Ülkücüler adını alacaklar) arasında 5.10.1969 tarihinde ODTÜ’de çatışmalar meydana gelmiş ve olaylarda tabancalar da kullanılmıştır¹²³².

Mayıs 1969’da Komando diye vasıflandırılan ülkücülerden bir grup solcu FKF Sekreterliği’ni tahrip etmişlerdi¹²³³. Karşıt görüşlü öğrencilerin öğretim hakkının fiilen ortadan kaldırılmasına yönelik faaliyetlerin su yüzüne çıkması, öğrenci çatışmalarına yeni bir özellik katmıştı. Solcu öğrenciler tarafından böyle bir özelliğe büründürülen Yıldız Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi’ne MTTB’liler tarafından 14.12.1969’da baskın düzenlenmişti. Solcu-devrimci öğrencilere karşı düzenlenen bu harekette Battal Mehmetoğlu adlı öğrenci ölmüştü. Bu olaya tepki gösteren solcu öğrenciler ile polis arasında Bayezid Meydanı’nda çatışma çıkmıştı¹²³⁴.

ODTÜ’de Mütevelli Heyeti’nin Akademik Konsey ve ODTÜ Öğrenci Birliği’nin prensip kararına rağmen Prof. Mustafa Parlar’ı

1230 C., 3.10.1969.

1231 C., 24.10.1969; Kabacalı, Gençlik Hareketleri, s. 229.

1232 C., 6.10.1969.

1233 Kabacalı, a.g.e., s. 228.

1234 C., 15-16.12.1969.

rektör tayin etmesi, öğrenci ve öğretim üyelerinin toplu direnişiyle karşılanmış ve istifa etmek mecburiyetinde kalmıştı. Parlar, kendisine yönelen muhalefeti “bir doktrine inanmış kimseleri amaçlarına ulaşmak için her çareye başvurusu” şeklinde yorumlamış ve konunun “bir eğitim sorunu olmaktan çıkıp, milli emniyeti tehlikeye sokan tecavüz ve istila hareketi haline geldiğini de” iddia etmişti. Ancak bu iddialar muhatapları tarafından yalanlanmıştı¹²³⁵.

Öğrenci olayları Ankara-İstanbul dışında nispeten sakin olan Erzurum'a da sıçramıştı¹²³⁶. Öğrenciler 24.11.1970'de İ.T.Ü.'de bir forum düzenleyerek Türkiye'nin içindeki durumu protesto için süresiz boykot kararı vermişler ve bunun üzerine İ.T.Ü. Rektörü Kazım Ergin istifa etmişti¹²³⁷. 8 Haziran'da İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde Yusuf İmamoğlu öldürülmüştür. İ.Ü. Kimya Fakültesi sağcı öğrenciler tarafından “basılırken”¹²³⁸, 28.12.1970'de İ.Ü.'de Turan Emeksiz önünde bir forum düzenleyen solcu-devrimci öğrenciler “bağımsızlık ve silahlanma” andı içmişlerdi¹²³⁹.

1966'dan itibaren ABD karşıtı gösterilerle belli ölçüde öğrenci faaliyetleri dışına taşmaya başlayan olaylar, 1968'den itibaren işgalere yönelmiş, 1968 sonlarında sağ-sol safları netleşmeye başlarken 1969 yılında üniversite ve fakülteler yavaş yavaş “kurtarılmış” bölgelere dönüşmeye başlamıştır. Bu süreçte ayrı fikirde olan öğrencilerin öğretim yapma hakkı fiilen ellerinden alınmaya başlamıştır. 1969'dan itibaren faili meçhul öldürme olayları giderek artmış, taş ve sopaların yerine silahlar ortaya çıkmış, olaylar anarşik bir hadiseye dönüşmeye başlamış, özellikle de 1970 sonlarından itibaren 12 Mart 1971'e kadar olan sürede faili meçhul cinayet, patlama ve bombalamalarda sürekli bir artış meydana gelmiştir. 1968-69'da istendiği vakitte polis tarafından herhangi bir fakülte ve yurttaki kolay-

1235 C., 30.1.1970.

1236 C., 24.3.1970.

1237 C., 25.11.1970.

1238 C., 18.11.1970.

1239 C., 29.12.1970.

lıkla arama yapılırken özellikle 1971 başlarından itibaren polis uzun çatışmalardan sonra yurt ve üniversitelere girebilmeyi başarıyordu. Hacettepe Öğrenci Yurdu'na, polis ancak 19.02.1972'de 5 saat süren bir çatışma sonucu girebilmişti ve bu bir "zapt etme" olarak değerlendirilmişti¹²⁴⁰. Solcu-devrimci öğrencilerin elindeki ODTÜ'ye polisin ve askerın girebilmesi ancak 05.03.1971'de ODTÜ'nün "bir savaş alanına dönmesi", bir öğrencinin ölmesi ve pek çok öğrencinin ve polisin yaralanması ile gerçekleşebilmiştir¹²⁴¹.

1968'den itibaren Türkiye'de öğrenci hareketleri, sağda komünizmle mücadele eksenine kayarken, solda da Türkiye'de sosyalist bir devrim gerçekleştirme yönüne kaymıştır. Böylece öğrenci olayları asli unsur olan eğitim-öğretimden başka bir alana kaymıştır¹²⁴².

F- Üniversite Yönetiminde Reform Çalışmaları

27 Mayıs döneminde tanzim edilen Üniversiteler Kanunu, kabulünden kısa bir süre sonra tartışılmaya başlanmış ve yeni arayışlara girilmiştir. 1968 yılı başlarında Üniversitelerarası Kurul tarafından yeni bir Üniversiteler Kanun Tasarısı hazırlanmış ve incelenmek üzere MEB'e sunulmuştur. Tasarı, üniversitelerin işleyişini yeniden düzenlemekte, üniversitelere idari ve ilmî özerklik yanında mali özerklik de verilmesi istenmektedir. Bütçenin üniversite senatosu tarafından hazırlanarak hükümete sunulmasını, özerk bütçede fasıllar arasında aktarılmaların üniversite senatosu tarafından yapılmasını, harcamalarda üniversitelerin Muhasebe-i Umumiye, Arttırma ve Eksiltme, Sayıştay vize ve tescili dışında tutulması istenmektedir¹²⁴³.

Avrupa'daki öğrenci hareketleri paralelinde gelişen Haziran öğrenci işgallerinde, öğrencilerin yönetime katılması, hükümetlere karşı kullanılan özerkliğin içte demokratik bir şekilde işletilmesi,

1240 C., 20.2.1971.

1241 C., 6.3.1971.

1242 Öğrenci olayları için bkz.; Kabacalı, a.g.e., s. 207-237.

1243 C., 7.1.1968.

yönetmeliklerde öğrenciler lehine düzenlemeler yapılması tarzındaki talepler doğrultusunda üniversitelerde düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu işgal olaylarında merkez işlevi gören İ.Ü.'de Rektör Şerif Egeli, Başbakan Demirel'e bir muhtıra vererek, öğrencilerin sosyal sorunlarının çözülmesini istemişti. Ayrıca İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde sınavlar kaldırılmış¹²⁴⁴, A.Ü. Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde işgal sonrasında hazırlanan yeni yönetmelik *resmî Gazete*'de yayınlanmıştı. Diğer fakültelerde de bu yönde çalışmalara hız verilmişti¹²⁴⁵. Ancak öğrencilerin yönetimde söz sahibi olma talepleri üniversitelerce hoş karşılanmamıştır. İ.Ü. Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu, öğrencilerin yönetimde söz sahibi olamayacağı kararına varmıştı¹²⁴⁶.

Öğrencilerin işgalleri sonun gündeme gelen reform tartışması, 10.07.1968'de Ankara'da toplanan Üniversite Rektörler Birliği toplantısında ele alınmıştır. A.Ü. Rektörlüğü'nde yapılan bu toplantıya, İ.Ü. Rektörü E. Şerif Egeli, A.Ü. Rektörü Cumhur Ferman, İ.T.Ü. Rektörü Bedri Karafakiroğlu, Hacettepe Ü. Rektörü İhsan Doğramacı, Ege Ü. Rektörü Mustafa Uluöz, Atatürk Ü. Rektörü Reşit Sönmez, Karadeniz Ü. Rektörü Ahmet Özel, ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş katılmışlardı. Bu toplantıda, yapılan çalışmalar gözden geçirilmiş ve fikir alışverişinde bulunulmuştu¹²⁴⁷.

Üniversite sorunlarının incelenmesi, çözüm yollarının araştırılması için Hacettepe Üniversitesi'nde bir Genel Eğitim Konseyi kurulmuştu. Yönetmeliğine göre Eğitim Konseyi'nin Fakülte Konseyi, Yüksekokul Konseyi, Üniversite Konseyi ve Temsilciler Kurulu, adları altında dört ayrı organı olacak, öğrenci ve asistanlar da bu organlarda ve Genel Eğitim Konseyi'nde üye ve söz sahibi olabileceklerdi¹²⁴⁸.

1244 C., 13.7.1968.

1245 C., 16.7.1968.

1246 C., 16.8.1968.

1247 C., 11.7.1968.

1248 C., 21.7.1968.

İ.Ü. Senatosu tarafından kurulan Reform Tasarısı Komisyonu, 15.10.1968'de Boykot ve İşgal Komiteleri Merkez İcra Konseyi üyeleriyle ortak bir toplantı yaparak öğrenci isteklerini kabul etmişti. Komisyon fakülte genel kurullarından gelen reform kararlarını birleştirmek ve öğrenci isteklerini de aldıktan sonra senatoya bir rapor sunmakla görevlendirilmişti¹²⁴⁹. Reform konusunda üniversite senatosunun çalışmalarını yeterli bulmayan İ.Ü. Öğretim Üyeleri Sendikası ve Hukuk Fakültesi öğretim üyeleri ile yardımcıları, ayrı ayrı birer bildiri yayınlayarak reform isteklerini bir sonuca bağlanması hususunda İ.Ü. Senatosu'nu uyarmışlardı¹²⁵⁰.

1969 başlarında, üniversitelerde reformun yapılmaması, Hacettepe ve ODTÜ ile aralarındaki maaş farkının kaldırılmaması dolayısıyla, Ankara Üniversitesi'ne mensup 270 asistan, A.Ü. Asistanlar Sendikası'nın aldığı karar doğrultusunda, 28.01.1969'da boykota başlamış ve maaş farklarındaki ikiliğin ortadan kaldırılmaması halinde ise istifa edeceklerini dekanlıklara bildirmişlerdi. Bir gün sonra da A.Ü. Eczacılık, Fen, Siyasal, Eğitim ve Ziraat fakültelerindeki 265 asistan öğretim ve idari görevlerini bırakmışlardı. Bunu takiben Ege Üniversitesi'nde iki fakülte ile İ.Ü. asistanları da boykot kararı almışlardı¹²⁵¹. Asistanların boykotu üzerine İ.Ü.'de imtihanlar yapılamamış ve Rektör Vekili Prof. Lütfü Duran, MEB'den bu kritik duruma çözüm bulmalarını istemişti. Ayrıca ayrı ayrı toplanan Fakülte Profesörler Kurulları, asistanların direnişlerinin haklı olduklarına karar vermişlerdi. Profesörler Kurulları'nın İ.Ü. Rektörlüğü'ne bildirdikleri kararlardan; üniversite reformu, tam gün çalışma kararlaştırıldığı gibi gerçekleştirilmesi; üniversiteler arasında ödeme sisteminde birliğe gidilmesi, öğretim üyeleri ve yardımcıları ile ilgili tazminat kanunun iki ay zarfında çıkartılması, asistanların haklı talepleri karşılanmalı ve senato bir heyet kurarak, meclise gönder-

1249 C., 16.10.1968.

1250 C., 22.10.1968.

1251 C., 29-31.1.1969.

meli, asistanların dilekleri orada savunulmalıdır¹²⁵². İ.Ü. Rektörü E. Şerif Egeli, üniversite reformlarının kanunla yapılması gerektiğinden uzun formaliteler ve geniş tartışmalar sonunda karara bağlanması dolayısıyla geçildiğini söylerken¹²⁵³, üniversitelerde “yönetim ve öğretim görevlerine katılmama” boykotuna katılan asistanların sayısı İ.T.Ü.’den 6 fakültenin de iştirakiyle 1100’e ulaşmıştı. İ.Ü.’deki yapılabilen bazı sınavlar da profesör ve doçentlerin nezaretinde gerçekleştirilmiştir¹²⁵⁴.

Bu gelişmeler üzerine, profesör, doçent ve asistanların tazminatlarını arttıran kanun tasarısı Asistanlar Sendikası yöneticileri tarafından yeterli bulunmamış, tazminatların en az dört misli arttırılması istenmiş ve bu tasarının bütün sorunları çözmekten uzak olduğu belirtilmiştir¹²⁵⁵.

01.04.1969’da TBMM Milli Eğitim Komisyonu’nda öğretim üyelerinin tazminatlarının arttırılması hakkındaki kanun tasarısı kabul edilmiş ve üniversitede tam gün çalışma esası hükme bağlanmıştı¹²⁵⁶.

Üniversite reform tasarılarının senatonun tatile girmesi dolayısıyla kanunlaşmaması üzerine, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Dekanı Tarık Zafer Tunaya, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dekanı Celal Öker, Hukuk Fakültesi Yönetim Kurulu Öğretim Üyesi Aytekin Ataay, Kimya Fakültesi Senato Üyesi Fikret Baykut ve Eczacılık Fakültesi Senatörü Kasım C. Güven 29.05.1969’da görevlerinden istifa etmişlerdi¹²⁵⁷. Kanunun çıkmamasından sonra üniversite camiasında tepki büyümüş, İ.Ü.’de 2 profesör ve 2 doçent, A.Ü. SBF’de ise 3 profesör ile 1 dekan ve 2 profesör idari görevlerinden istifa etmişti. İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yönetim Kurulu’ndan 4 öğretim üyesi istifa etmiş ve Hukuk Fakültesi Profesörler Kurulu 29.05.1969’da bir bildiri yayınladı.

1252 C., 2.2.1969.

1253 C., 6.3.1969.

1254 C., 4.2.1969.

1255 C., 7.3.1969.

1256 C., 2.4.1969.

1257 C., 30.5.1969.

arak, “bunalımların sorumluluğunun” AP iktidarında olduğunu belirtmişti¹²⁵⁸. Üniversite üye ve yardımcılara verilmekte olan tazminatlara zam öngören üniversite tazminat tasarısı 24.10.1969’da Senato Bütçe Komisyonu’nda kabul edilmişti¹²⁵⁹.

Üniversite reformu için dört ayrı üniversite senatosu tarafından hazırlanan kanun taslakları Milli Eğitim Bakanı Orhan Oğuz başkanlığında toplanan bir kurul tarafından 07.01.1970’de incelenmeye başlanmıştır. A.Ü., İ.Ü., İ.T.Ü. ve EÜ Senatoları’nca seçilen temsilcilerin katıldıkları toplantıda görüş birliğine varılmak için çalışılmıştır. Öğretim üyelerinin tam gün çalışma üzerinde anlaşılmasına rağmen, A.Ü. 5936 sayılı kanunun tamamen değiştirilmesini isterken İ.Ü. ise tadilini savunmaktadır. Kurul, çalışmalarına devam ederek anlaşmaya varılan hususları birleştirerek tek bir tasarı taslağı hazırlayacaktır¹²⁶⁰. Bu çalışmalar neticesinde MEB tarafından hazırlanan Üniversite Reform Tasarısı, görüşleri alınmak üzere Mart 1970’de üniversite senatolarına gönderilmiştir.

Üniversitelerin daha önce tespit ettikleri taslakların birleştirilmesi suretiyle hazırlanan ve her üniversiteden bir temsilcinin katıldığı ortak toplantıda, tek bir metin haline getirilen “Reform Tasarısı”, şartsız tam gün çalışma ve eğitimle ilgili konularda yönetime katılması gibi esasları öngörmektedir. Reform tasarısının bazı maddeleri şöyledir:

- Üniversite öğretim üyeleri ve asistanlar en az devlet memurları kadar bir günlük çalışma süresini, üniversite içinde bilimsel ve öğretim çalışmalarına ayırmak ve görevli bulundukları yerde çalışmak zorundadır.

Resmî çalışma saatleri dışında dahi üniversite öğretim üyeleri ve asistanlar ücretli resmî veya özel herhangi bir görev alamazlar, serbest meslek icra edemezler.

1258 C., 31.5.1969.

1259 C., 25.10.1969.

1260 C., 8.1.1970.

Kamu veya tüzel kişiler tarafından üniversiteler ve fakültelerden talep edilerek ilmî mütalaa, proje, araştırma, tahlil ve benzeri hizmetler üniversite içinde görülebilir. Ücret döner sermayeye ödenir.”

Yönetime Katılma

- 3 profesör, dekan, 3 doçent, 3 öğretim üyesi yardımcısı ve 3 öğrenci üyeden kurulu (fakülte karma kurulları) meydana getirilmiştir. Karma kurullar bir sömestr içinde en az iki kere toplanmak şartıyla öğretim ve eğitim programlarını tespitle görevlendirilmiştir.

Disiplin Kurulu

- Disiplin Kurulu dekan, 2 profesör, 2 öğrenci üyeden kurulur. Bu kurul, öğrenci suç ve cezalarını tespitle yetkili olacaktır.

Üniversitelerin Kapatılması

Ankara Üniversitesi Senatosu'nun üniversite muhtariyetini zedeleyici özellikte gördüğü bu konudaki maddeler şöyledir:

- Dekan, gerekli gördüğü hallerde fakülteyi kısmen veya tamamen tatil veya kapatabilir. Daha sonra yönetim kurulunu toplar. Yönetim kurulu bu kararı bozar veya 1 hafta daha uzatabilir.

Rektör gerekli gördüğü hallerde bir hafta için bütün üniversiteyi veya birkaç fakülteyi bir hafta süre için kapatabilir. Daha sonra müsait bir zamanda senatoyu toplar. Senato rektörün kararını bozabil- diği gibi her ay yeniden incelemek şartı ile bir yıl kadar üniversiteyi kapalı tutabilir.

Kapatılmış olan fakülteler veya üniversite binaları ve eklentileri zabitanın muhafazasına tevdi olunur.

Mali Özerklik

- Üniversiteler birer özerk bütçeyle yönetilir. Üniversite merkez örgütüyle doğrudan doğruya üniversiteye bağlı kurumların ita amiri rektördür. Tahakkuk memurlarını rektör tayin eder. Fakültenin ita amiri dekanadır. Tahakkuk memurlarını dekan atar.

Seçimler

Rektör, üç yıl için salt çoğunlukla seçilir. Aynı fakülteden iki dönem arka arkaya rektör seçilemez. Rektör seçiminde fakülte sırası kalkmış, aynı şahsın bir defadan fazla rektör seçilmemesi öngörülmüştür.

Dekanlar üç yıl süre için salt çoğunlukla seçilir. İki dönem arka arkaya aynı kişi dekan seçilemez.

Fakülte yönetim kurulu; dekan, iki dekan yardımcısı ve 5 öğretim üyesinden üç yıl süre için seçilir. (Seçimde profesör, doçent ayrımı kalkmıştır.)

Kadrosuz profesörlerin rektör olmaması ve kürsü profesörü olmaması kaydı kaldırılmıştır. Rektör, yardımcıları, dekan ve yardımcılarının seçimleri Mayıs ayı ilk haftasında yapılır.

Doçentlik jürisi ad çekmeyle tespit edilir. Yurtdışında profesör ve doçent olanların unvanları aynen burada kabul edilir.

Emeritüslük

Emeritüs hakkı verilmişti. Ancak emeritüs yaşı 65-70 arasında başlamak üzere öğretim üyesinin arzusuna bırakılmıştır. Emekliye ayrılıp üniversitedeki çalışmasını devam ettiren öğretim üyesi tazminat hakkından yararlanır.

İ.Ü. adına, bakanlığın düzenlediği reform tasarısı müzakerelerine katılan Prof. Kemal Oğuzman, üniversite reformuyla ilgili tutucu

fikirleri savunduğu gerekçesiyle öğrenciler tarafından istenmeyen adam ilan edildi¹²⁶¹.

Bir reformdan söz edilebilmesi için üniversitelerin yapı ve işleyiş bakımından çağdaş anlayışa uygun şekilde tek tip olarak yeniden kurulması gerektiğini söyleyen Prof. Ümit Doğanay, üniversitenin yapısal unsurları olan öğretim üyesi, yardımcıları, memurları ve öğrencileri arasında dengeli demokratik ilişkiler kurulması gerektiğini, yeni taslakla tam gün uygulamasının yerinde bir hüküm olduğunu, ancak yönetim, denetim, bilimsel ve mali özerklik konularına tam bir çözüm getirilmediğine işaret etmiştir.

Ortak Reform Tasarısı'nın birçok noktadan İ.Ü. tasarısından daha ileri bir karaktere sahip olduğunu belirten Prof. Aytekin Ataay, tasarıda reformcu niteliğini zayıflatan ve hatta üniversite özerkliği ile çelişen veya üniversitenin görevlerini aralıksız yerine getirmesini zorlaştıran hükümler olduğunu belirtmişti. "Kapatılmış olan veya üniversite binalarının ve eklentileri zabitanın muhafazasına tevdi olunur" tarzındaki ibarenin geçmişteki acı tecrübelerin ışığı altında değerlendirildiğinde iç açıcı bir hüküm olarak gözükmediğini belirten Ataay, tasarıda öğrencilerin yönetime istişari bir tarzda katılmasının platonik bir yaklaşım olduğunu ve öğrencilerin dinamik gücüne üniversitelerin muhtaç olduğunu belirtmiş ve tasarıdaki tam gün çalışma hükmünü yerinde bulmuştur.

Kanun tasarısının incelenmek üzere üniversitelere geri gönderilmesini, reformları geciktirmek için siyasi bir taktik olarak vasıflandıran T. Z. Tunaya, reform konusunun sadece kanun konusu olmadığını, fakültelerin de kendi organlarının öğretim düzeyinin yükseltilmesinde yapacakları iç reformların bulunduğu nu belirtmiştir¹²⁶².

1261 C., 10.3.1970.

1262 C., 13.3.1970.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

12 MART'TAN 12 EYLÜL'E ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ VE YENİ ARAYIŞLAR

1968'den itibaren öğrenci olaylarının eğitim-öğretimden siyasal-ideolojik amaçlı eylemlere yönelerek boykot, işgal, taşlı-sopalı, silahlı çatışma, bombalama, kurtarılmış üniversite ve eğitim kurumları oluşturma, soygunlar yapma istikametinde gelişmesi ve bazı yerlerde devlet otoritesinin geçersiz kılınması üzerine Türkiye'de bir kargaşa ortamı meydana gelmişti. Bu olaylar demokrasi içerisinde çözümlenmeye çalışılırken, 12 Mart 1971'de genelkurmay başkanı ile kuvvet komutanlarının cumhurbaşkanı ve meclis başkanlarına ortak bir muhtıra vererek Demirel Hükümeti'nin istifaasını sağlamışlardı. Yapılan müdahalenin anayasa ve hukuk devletiyle bağdaşmayacağını açıklayarak görevinden ayrılan Demirel'in yerine, CHP'den istifa ettirilerek bağımsız milletvekili olan Nihat Erim başkanlığında 14 teknokrat, 5 AP'li, 3 CHP'li, 1 de Milli Güven Partili üyelerden oluşan bir hükümet kurularak yeni bir süreç başlatılmıştı. 12 Mart muhtırasını veren komutanların desteğinde Birinci Erim Hükümeti (26 Mart 1971-3 Aralık 1971), İkinci Erim Hükümeti (11 Aralık 1971-17 Nisan 1972), Ferit Melen Hükümeti (22 Mayıs 1972-10 Nisan 1973) ve Naim Talu (15 Nisan 1973-16 Aralık 1973) hükümetleri kurulmuştu.

Bu partiler üstü hükümetler dönemi 14 Ekim 1973 seçimleri sonunda CHP ve MSP'nin, CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in

başkanlığında kurdukları koalisyon ile bir başka deyişle Birinci Ecevit Hükümeti (26 Ocak 1974-16 Eylül 1974) ile sona ermişti. Cumhurbaşkanı Korutürk'ün zorlaması ile kurulan Sadı Irmak Hükümeti (16 Kasım 1974-31 Mart 1975)'nin akabinde AP Genel Başkanı Süleyman Demirel başkanlığında AP- MSP-CGP-MHP'nin oluşturduğu ve Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti olarak anılan Dördüncü Demirel Hükümeti (31 Mart 1975-27 Haziran 1977) kuruldu. Demirel başkanlığında AP-MSP-MHP'nin oluşturduğu İkinci MC Hükümeti, yani Beşinci Demirel Hükümeti (21 Temmuz 1977-31 Aralık 1977)'nin AP'li bazı milletvekillerinin bakanlık vaadiyle partilerinden ayrılarak hükümeti devirmelerinin arkasından Üçüncü Ecevit Hükümeti (5 Ocak 1978-17 Ekim 1979) kurulmuştu. 14 Ekim 1979 ara seçimlerinde CHP'nin başarısızlığa uğraması üzerine istifa eden Ecevit'in yerine, Altıncı Demirel Hükümeti (12 Kasım 1979-12 Eylül 1980) kuruldu ve Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'in başkanlığındaki Milli Güvenlik Konseyi'nin yönetime el koymasıyla 12 Eylül döneminde demokrasi bir kez daha kesintiye uğradı.

I - 12 MART DÖNEMİ

A- 12 Mart Yönetiminin Üniversitelere Karşı Tavrı

12 Mart döneminin başlarında Nihat Erim başkanlığında kurulan hükümetin ilk günlerinde bazı reformların yapılacağı ümidi verilmişti. Ancak anarşik ortama yeni bir boyut katan, solcu yeraltı örgütü olan THKP/THKC'nin İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırması üzerine 28 Nisan'da 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmiş, basın, söz, yazı ve örgütlenme özgürlüklerini ortadan kaldıran bir rejime gidilmiş ve uzun süredir Türkiye'nin gündemini işgal eden anarşik olayları önlemek için “balyoz” hareketına başlanmıştı.

Anayasanın “temel hak ve özgürlükler” ve “dernekler ve sendikalar” hakkındaki maddelerde kısıtlayıcı değişiklikler yapılırken dini siyasete alet ettiği için MNP ve bölücülük yaptığı için TİP gibi siyasi partiler kapatılmıştı.

Bu dönemde yapılan kovuşturmalardan üniversite mensupları da nasibini almış, Anayasa Hukuku ile ilgili ders kitabından dolayı A.Ü. SBF Dekanı Mümtaz Soysal hakkında kovuşturma başlatılmıştı¹²⁶³. Anayasada yapılacak değişiklikler arasında üniversitelerin denetim altına alınacağı¹²⁶⁴ ortaya çıkmasının arkasından üniversitelerdeki bazı öğretim üyeleri gözaltına alınmaya veya tutuklanmaya başlanmıştı. 21.5.1971'e kadar sadece içlerinde Prof. Uğur Alacakaptan (A.Ü. Hukuk Fakültesi), Prof. Bülent Nuri Esen, Prof. Rauf Nasuhoğlu'nun bulunduğu 11 profesörle bazı doçent ve asistanlar gözaltına alınmıştı¹²⁶⁵. ODTÜ İdari İlimler Dekanı Prof. Yaşar Gürbüz, sıkıyönetim makamlarınca gözaltına alınırken, bazı kitaplarına el konulmuştu¹²⁶⁶. A.Ü. SBF öğretim üyesi Doçent Ahmet Selik, 12.06.1971'de gözaltına alınırken Diyarbakır Tıp Fakültesi asistanları Dr. Ferhan Paytak ve Dr. Muzaffer Sipahioğlu bir süre göz altında tutulduktan sonra serbest bırakılmıştı¹²⁶⁷. 18 Mayıs'tan itibaren gözaltında bulunan A.Ü. SBF Dekanı Mümtaz Soysal ve SBF Anayasa Profesörü Bahri Savcı, 13.06.1971'de tutuklanarak Mamak Askeri Cezaevi'ne gönderilmişlerdi¹²⁶⁸.

Pek çok hoca gözaltına alınıp bazıları tutuklanırken, üniversiteler de sıkı bir kontrole tutulmuştu.

B- Anayasada Üniversiteler Hakkında Yapılan Değişiklikler

Üniversitelerde ilmi araştırma, eğitim ve öğretimin serbestçe yapılması ve siyasi iktidarların müdahalelerine engel olunması için verilen muhtariyetin, hükümetlerin müdahalelerine engel olurken, diğer taraftan öğrencilerin üniversiteleri işgal ile işgal ve boykot

1263 Mete Tunçay, "Siyasal Gelişimin Evreleri", CDTA, c. VII, s. 1987.

1264 C., 9.5.1971.

1265 C., 22.5.1971.

1266 C., 25.5.1971.

1267 C., 13.6.1971.

1268 C., 15.6.1971.

komiteleri ile üniversitelerde fiilî yönetim kurmaları, özerklik hususunda 1946-1968 arasında oluşan ortak kabullerin sarsılmasına neden oldu. Silahlı çatışmaların olduğu üniversitelere özerklik adına polislerin alınmamasına rağmen üniversitelerin birinci derecede vazifesi olan eğitim-öğretim ve ilmi araştırmalara boykot ve işgallere ara verilmesi üniversitelerin özerkliğinin kısıtlanmasında bir delil olarak kullanıldı.

Muhalefetteyken Türkiye'deki eğitim sisteminin topyekun re-forma tabi tutulması gerektiğini ifade eden Nihat Erim'in başbakan olması, üniversitelerde öğrencilerin istekleri doğrultusunda bir reform yapılacağı umudunu ortaya çıkarmıştı. Birinci Erim Hükümeti (26.03.1971-03.12.1971) programında üniversite ve yüksekokullar reformu konusunun en kısa zamanda halledileceğine yer verilmişti. Ancak ikinci Erim Hükümeti (11.12.1971-17.04.1972) programında, sadece "özel yüksekokulların üniversite ve akademilere bağlanacağına" yer verilerek¹²⁶⁹ reform ümitleri sona erdirilmişti.

Üniversitelerin ilmi ve idari özerkliği 1961'de anayasanın koruması altına alınmış iken, 12 Mart yönetimi anayasadaki bu maddede değişiklik yaparak idari özerliğe son vermek istemişti. Buna başta İ.Ü. olmak üzere üniversiteler itirazda bulundular. Üniversite probleminin çözümünün, idari özerkliğin anayasa teminatından yoksun bırakmak değil, üniversitelerin kendileri ve devlet tarafından denetlenmesini sağlam esaslara bağlamak olduğu ve anayasada üniversitelerin devletin denetimine tabi olduğunun açıklanması gerektiği İ.Ü. Senatosu tarafından karara bağlanarak ilgililere ulaştırıldı¹²⁷⁰.

22 Eylül 1971'de kabul edilen 1488 sayılı kanun¹²⁷¹ ile anayasadaki üniversiteler kısmında değişiklikler yapılmıştır. Üniversitelerin özerkliği korunmak üzere 120. maddede yapılan değişiklikler şunlardır;

¹²⁶⁹ Neşe Erdilek, "Hükümetler ve Programlar", CDTA, c. 4, s. 1018-1019.

¹²⁷⁰ Kemal Oğuzman, "Üniversite Döneminde İstanbul Üniversitesi (1933-1973)", Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1973, s. 166-169.

¹²⁷¹ RG, 22 Eylül 1971.

Üniversite özerkliğinin, üniversite “binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olamaz” hükmü getirilerek, 1968-1971 arası işgal ve öğrenci olaylarında özerklik dolayısıyla polisin üniversiteye girememesinin önündeki engeller kaldırılmıştır.

1961'deki anayasada üniversitelerin “kendileri tarafından seçilen” organlarıyla yönetilir ilkesine yeni bir kısım eklenerek “devletin denetim ve gözetimi altında” üniversitelerin kendileri tarafından seçilen organlarıyla yönetileceği hükmü konulmuştur. Ayrıca bunun nasıl yapılacağının kanunla düzenleneceğine açıklık getirilmiştir. Böylece 1960'ta denetleme hakkında üniversitelerin temsilcilerinden oluşan Üniversitelerarası Kurul'un bu yetkilerine son verilmiştir. Yani üniversitelerin kendi kendilerini denetleme ilkesinden vazgeçilmiştir.

Yapılan yeni düzenlemeyle üniversite ve bağlı kuruluşlarında eğitim-öğretimin “tehlikeye girmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilememesi halinde” hükümetin üniversite veya bağlı biriminin yönetimine el koyma yetkisi getirilmiştir. Hükümetin bu kararını hemen TBMM'ye bildirmesi şartı da getirilmişti.

Böylece boykot ve işgaller yüzünden üniversitelerde eğitim-öğretimin devamını sağlamada, asayişin teminin dışında, hükümet tarafından yönetime el koyma hükmü, Türkiye'deki özerklik dönemlerinde ilk defa ortaya çıkmaktadır. Bu siyasi iktidarların her zaman üniversite veya bağlı bir kuruluşuna el koymaya imkan sağlayacak yapıda bir hükümdür.

1961'de öğretim üye ve yardımcılarının siyasi partilere üye olma hakkı tanınmışken yeni düzenlemeyle bu ortadan kaldırılmıştır. Bununla öğretim üyelerinin siyasetle ilişkilerine son vermek istenmiştir.

Anayasada öğretim üyelerinin siyasetle uğraşması hakkının ortadan kaldırılması üzerine, CHP Parti Meclisi ve Danışma Kurulu'nda bulunan öğretim üyelerinden Prof. Besim Üstünel, Prof. Ziya

Gökalp Mülayim, Prof. Saim Kendiş, Doç. Haluk Ulmaz, Asistan Ahmet Yüceok CHP’den istifa etmek zorunda kalmışlardı.

C- Yeni Üniversiteler Kanunu’nun Hazırlanması

12 Mart dönemi başlarında nayasada yapılan değişikliklerle üniversitelerde “devletin denetim ve gözetim” ilkesine özellikle vurgu yapılırken, özerkliğin suçluların bulunmasına engel olamayacağı ve eğitim ve öğretimin tehlikeye girmesi halinde hükümetin yönetime el koyması da hükme bağlanmıştı. Bu ilkeler doğrultusunda MEB yüksek öğretim ve üniversite reformu genel ilkeleri ve bunların uygulanması hususunda bir ön çalışma yapmış ve üniversitelerin görüşlerini sormuştu. 05.08.1971’de toplanan İ.Ü. Senatosu, yüksek öğretimin eğitim sisteminin ele alınması ve yüksek öğretimde fırsat ve imkan eşitliği ilkesini bulurken, yüksek öğretimde kapasitenin artırılmasına da dikkat çekmişti. MEB’in bazı kurumlara üniversite unvanını vererek, meseleyi çözümlemeye çalışmasını akademik yetiştirme geleneğini baltalayıcı ve ilim hayatını mahvedeceğini İ.Ü. Senatosu’nun görüşü olarak tespit etmişti¹²⁷².

MEB’de yeni üniversiteler kanun tasarısını hazırlamakla görevli üniversite reform çalışma grubu, çalışmalarını tamamlamış ve bu münasebetle düzenlenen toplantıda Başbakan Nihat Erim bir konuşma yapmıştı. Üniversitelerin de kendilerini yenilemeleri gerektiğine temas eden Erim, “Türkiye’de 1968 yılından önce masum isteklerle başlayan öğrenci hareketlerinin içine daha sonra şeytan karışmıştır. Bunda devletin ve üniversite yöneticilerinin de hataları vardır. Öğrencilerin iyi yönetime yönelik istekleri yerine getirilmiyordu” demiştir¹²⁷³.

1272 C., 6.8.1971.

1273 C., 20.10.1971.

MEB tarafından hazırlanan Üniversite Kanunu Tasarısı üniversiteler tarafından hiç de hoş karşılanmadı. A.Ü. Senatosu toplantılarından sonra bir açıklama yapan Tahsin Özgüç, bu tasarının “Anayasa ve özerklik anlayışına aykırı olduğunu” ileri sürmüş ve bunun kanunlaşması halinde üniversitelerin “siyasal iktidarların etki alanı içine itileceğini” belirtmişti¹²⁷⁴. Aynı konuda görüş açıklayan Ege Üniversitesi Senatosu, tasarıdaki çeşitli maddelerin anayasaya aykırı olduğunu belirtirken, İ.T.Ü. Senatosu da aynı görüşü paylaşmıştı. İ.T.Ü. Senatosu hazırladığı raporda şunlara yer vermişti: “Üniversiteler Kanunu Tasarısı’nda Yüksek Öğretim Kurulu’na verilen görevler, anayasaya aykırıdır. Tasarı ayrıca akademik imkanların çok kolay verilmesini mümkün kılacak hükümler kapsamaktadır. Bu hükümler akademik seviyeyi düşürecek nitelikte bulunmaktadır. Bugün, Türk üniversiteleri dünya üniversiteleri standartlarına ulaşmıştır. Söz konusu hükümler uygulandığı takdirde, üniversitemizde değer düşmesi görülecek ve üniversitemizin uluslararası niteliği kalmayacaktır”¹²⁷⁵.

Üniversitelerarası Kurul da 26.11.1971’de bir toplantı yaparak Üniversite Kanunu Tasarısı’nı değerlendirmişti. Yayınlanan ortak bildiride özerkliği esas almayan kanun tasarılarının toplum yararı ile bağdaştırılmasının imkanı olmadığı ileri sürülerek, “üniversite reformunun anayasal teminat altında bulunan üniversite özerkliğini zedelemekten uzaklaştırmak zorunluluğu olduğu” bildirilmişti¹²⁷⁶.

Daha sonra da yapılan bütün bu tartışmalardan sonra, 3.3.1972’de MEB tarafından tamamlanan 86 maddeden oluşan “Üniversiteler Kanun Tasarısı” TBMM’ye sevk edilmiştir. Hükümet tarafından bir reform şeklinde takdim edilerek TBMM’ye gönderilen bu tasarının belli başlı özellikleri şunlardır:

1274 C., 26.11.1971.

1275 C., 28.11.1971.

1276 C., 27.11.1971.

Öğretim Üyeleri:

Tasarının üniversite öğretim üyeleriyle ilgili belli başlı esasları arasında şu hususlar yer almaktadır;

- Fakültelerin Profesörler Kurulu kaldırılmış, bu kurulun yetkileri Yönetim Kurulu’na devredilmiştir.

- Üniversite öğretim üyeleri ve asistanlar, üniversite içinde en az devlet memurları kadar görev görecektir, bu saatler içinde bir başka yerde özel ya da resmî görev yapamayacak, ek görev alamayacak, serbest meslek icra edemeyeceklerdir. Kanun yürürlüğe girdiği zaman başka görevlerde bulunanlar, bunları bir yıl içinde tasfiye edecekler, etmedikleri takdirde üniversiteden ayrılmış sayılacaklardır.

- Profesörlerin yaş haddi 70 olarak saptanmıştır. Üniversitede 25 yıl hizmet görenler, 70 yaşını doldurdıkları zaman “Emeritus Profesör” olarak görevlerine devam edeceklerdir. İsteyenler 65 yaşını doldurunca emekliye ayrılıp Emeritus Profesör olabileceklerdir.

- Doçent unvanı alanlar, Üniversitelerarası Kurul’un göstereceği üniversitelere tayin edilebileceklerdir.

- İstanbul, Ankara ve İzmir’de kurulu üniversiteler gelişmiş diğer üniversitelere mensup diğer öğretim üyeleri bu kanun esasları içinde her 7 yılda 2 öğretim yılı olmak üzere, zorunlu rotasyona tabi tutulacaklardır.

- Doçentlik sınavı için bekleme süresi kısaltılmış, yabancı ülkelerde bulunan Türk bilim adamlarının üniversitelere kazandırılmaları kolaylaştırılmış, yeni kurulan üniversitelerde istekle görevlendirilme değerlendirilmiştir.

- Yurtdışında doçent unvanı alıp da orada en az iki yıl çalışmış olanlar, Türkiye’deki gerekli belgeleri ibraz etmek suretiyle sınavsız doçentlik yapabileceklerdir. Ödevlerini yerine getirmeyen, meslek vakar ve haysiyetine aykırı hareketlerde bulunan öğretim üyeleri

hakkında kademe ve terfileri 6 aydan 2 yıla kadar durdurma cezası ile 1-6 ay görevden aylıksız uzaklaştırma, görevden tamamıyla çekilmiş sayma cezaları verilebilecek, meslekten ayrılma cezası alanlar, akademik unvanlarını kaybedeceklerdir.

- Doktor unvanını veya tıpta uzmanlık yetkisini almış asistanlar ders vermekle görevlendirilebileceklerdir.

Öğrencilerle İlgili Hükümler

- Öğrenciler Fakülte Kurultayı'na oy hakkına sahip 2 temsilciyle katılacaklardır. Bu temsilciler, 1. sınıf dışındaki sınıflardan her sınıftaki öğrencinin % 60'nın katıldığı bir seçimle görev alabileceklerdir. Bu seçim Fakülte Yönetim Kurulu'nun gözetiminde yapılacak, sınavlarını normal sürede veremeyen, adli ve inzibati ceza almış olan öğrenciler seçilemeyecektir. Bu temsilciler, gerektiği takdirde yönetim kurulu toplantısına davet edilerek görüşleri alınacak kendileri ile ilgili ya da öğretim üyelerinin tayin, terfi, cezalandırma kararlarının alınacağı toplantılara katılamayacaklardır. Temsilciler, 1 yıl için seçilecek temsilciliği sırasında ağır inzibati ceza alanın temsilciliği ile ilişkisi kesilecektir.

- Üniversite içinde ve dışında öğrencilik sıfatına, şeref ve haysiyetine aykırı davranışlar gösteren, müteceviz, saygı dışı davranışlarda bulunan bir haftadan bir aya kadar üniversiteye devamdan men edilecek, 1 ya da 2 yarı yıl için üniversiteden çıkarılma cezasına çarptırılacaklardır.

Güvenlik Tedbirleri

- Güvenlik kuvvetleri suçların ya da suçluların kovuşturulması için herhangi bir davet ya da izne bağlı olmadan üniversite binalarına ve eklerine istediği zaman girebilecek, sadece ilgili dekan ve rektöre bilgi verebilecektir.

- Dekanlar fakültelerini olağanüstü durumlarda 3 gün kapayabilecek, rektör bir ya da birkaç hafta dersleri tatil etme ya da kapatma kararı alabilecektir. Bu durumda senato derhal toplantıya çağrılarak kapatmayı bir yıla kadar uzatabilecektir. Kapatılan üniversite ya da fakülteler güvenlik kuvvetlerinin muhafazasına bırakılacaktır¹²⁷⁷.

Üniversiteler Kanun Tasarısı’nın meclise sevkinden sonra İ.Ü. Senatosu tarafından bir komisyon kurulmuş ve bir rapor hazırlanarak senatoya sunulmuştu. Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif Egeli, Prof. Dr. Fikret Baykut ve Prof. Dr. Kemal Oğuzman tarafından hazırlanan raporda; “Çeşitli memleketlerde öğrenci ve asistanların yönetime katılması müspet sonuç verdiği henüz anlaşılmadan hatta bazı memleketlerde aksi yönde bir akımın gelişmekte olduğu görülürken, memleketimizde girilecek tecrübenin faydalı olacağı şüphelidir” denilmekte ve istisnai nitelikte kararlar alacak karma kurul esasının benimsenmesinin daha isabetli olacağı savunulmaktadır. Üniversite Senatosu tarafından kabul edilen komisyon raporunda, öğretim üyelerinin üniversiteler dışı öğretim kurumlarında doğrudan doğruya görevlendirilmeleriyle ilgili maddeye de karşı çıkılmaktadır. Ayrıca yeni bir kurum olan yüksek öğretim kurumunun statüsü endişesiyle karşılanmış ve “YÖK’e tanınmak istenen yetki, tasarıda bu kuruma verilen plan ve koordinasyon görevlerinin niteliğini aşmaktadır. Bu açıdan tasarıya ilave edilen hükümler, üniversitemizde benimsenen temel görüşle bağdaşmaz. Böyle yetki ancak Üniversitelerarası Kurul’a tanınabilir” ifadelerine raporda yer verilmiştir¹²⁷⁸.

İhtiyaç halinde hükümetin üniversite yönetimine el koyması, geniş yetkilerle donatılmış bir Yüksek Öğretim Kurulu’nun kurulması, Üniversite Denetleme Kurulu’nun oluşturulması eğitimin paralı olması ve anarşik eylemlere katılanların asistan olamayacaklarını da içeren kanun tasarısı, TBMM Milli Eğitim Komisyonu’nda AP’lilerin lehte CHP’lilerin de aleyhte çabalarına rağmen 22.12.1972’de kabul edilmişti. CHP’den İbrahim Öktem bir öner-

1277 C., 4.3.1972.

1278 C., 2.4.1972.

ge vererek tasarının komisyonda yeniden görüşülmesini istemişse de rededilmişti¹²⁷⁹.

Makine Mühendisleri Odası bir bildiri yayınlayarak Üniversiteler Kanun Tasarısı'nı "eskiye kıyasla yeni ve reform sayılabilecek değişiklikler getirmediğini" ve yüksek öğretimin paralı olmasının da fırsat eşitliğini ortadan kaldırdığı için anayasaya aykırı olduğunu belirtmişti¹²⁸⁰. 23.01.1973 tarihinde toplanan İ.Ü. Senatosu, Prof. Haluk Alp, Prof. Mehmet Oluç, Prof. Kemal Oğuzman tarafından hazırlanan raporu incelemişti. Senato toplantı sonunda komisyon sözcüsü olarak açıklama yapan Kemal Oğuzman, bazı maddelerin anayasaya aykırı olduğunu açıklamıştır. Buna göre, Üniversitelere-rası Kurul statüsünü belirleyen 10. madde, Bakanlar Kurulu'nun üniversitelerin idaresine el koyması halinde yeni yöneticileri seçebilmesine dair 70. maddede ODTÜ öğretim üyelerine kanunla unvan sağlanmasına ilişkin geçici 1. madde ile Yüksek Öğretim Kurulu'na sağlanan bazı yetkilere ait hükümler anayasaya aykırı hükümler taşımaktadır¹²⁸¹.

A.Ü. Senatosu da 28.01.1973'te toplanarak, tasarımı görüşmüş ve açıklama yapan Rektör Tahsin Özgüç, yeni tasarının anayasaya uygun üniversiteler faaliyetini kolaylaştırıcı ve geliştirici bir şekle sokulmasının zorunlu olduğunu, Milli Eğitim Komisyonu tarafından kabul edilen tasarının "üniversite özerkliğiyle bağdaşmaz nite-likte ve anayasaya aykırı" olduğunu, "üniversiteleri özerk olmayan toplumların hür düşüncenin çağdaş değer yargılarının ışığından yoksun kalmaya mahkum" bulunacaklarını ve tasarının bazı hüküm-lerinin üniversitelerin çalışma ve yönetimi bakımından yetersiz ve uygulamada üniversite faaliyetlerini aksatıcı nitelikte bulundukları belirtilmiştir¹²⁸².

1279 C.; T., 23.12.1972.

1280 C., 9.1.1973.

1281 T.; C., 24.1.1973.

1282 C., 29.1.1973.

İTÜ Senatosu da 29 Ocak'ta toplanarak Üniversiteler Kanunu Tasarısı'nın birçok maddelerinin anayasaya aykırı olduğunu, idari yönden de iyi sonuçlar vermeyeceği hususunda İ.Ü. ile aynı görüşleri paylaştıklarını açıklamıştı. İ.T.Ü. Rektörü Galip Sarioğlu, bu eksikliklerin TBMM Plan Bütçe Komisyonu'nda veya TBMM Kurulu'nda düzeltilmesini beklediklerini belirtmişti¹²⁸³. Erzurum Atatürk Üniversitesi Rektörü Kemal Bıyıkoglu da tasarayı, "memleket gerçeklerine tam manasıyla uymayan, geçmişteki çirkin olayların tekerrürünü kesinlikle önleyecek güçten uzak, zayıf ve yarım bir tasarı" olarak değerlendirmiş, "yetersiz olan reform tasarısının göstermelik bir reform tasarısı haline sokulmasından" endişe ettiğini söylemişti¹²⁸⁴.

TBMM Bütçe-Plan Komisyonu'nda görüşülen Üniversiteler Kanunu Tasarısı CHP tarafından özerkliğe ve anayasaya aykırı olarak vasıflandırılırken, Milli Eğitim Bakanı Sebahattin Özbek "Tasarıda özerkliğe aykırı bir hüküm bulunmadığını", Yüksek Öğretim Kurulu'nun danışma ve plan kurulu olarak görev yapacağını ve Üniversite Denetleme Kurulu'nun da özerkliğe aykırı bir yönü olmadığını belirtmişti. Bakan Özbek, "bir hoca kendisini hür hissediyorsa, o özerktir" demişti. AP'li Mustafa Kemal Yavuz, "tasarıda ilmi özerkliği bozacak hiçbir müdahalenin yapılmadığını, üzerinde titizlikle durulan noktanın ise idari özerklik olduğunu" söylemişti. CHP'li Hayrettin Uysal, bu tasarıyla üniversitelerin "bilimsel gücüne, özerkliğine kelepçe vurulacağını", üniversitede jurnal dönemi başlayacağını, paralı eğitim dolayısıyla da "varlıklı ve egemen sınıfların çocukları"nın ancak yüksek öğretim yapabileceklerini belirtmişti. Yine CHP'li Öktem de yeni tasarının bir reform adını taşıyamayacağını ve anayasaya aykırı olduğunu ifade etmişti¹²⁸⁵.

1283 C., 30.1.1973.

1284 C., 30.1.1973.

1285 T.; C., 8-10.2.1973.

TBMM Bütçe ve Plan Komisyonu tasarının “Üniversite Denetleme Kurulu” ile ilgili bazı hükümlerde değişiklik yapmıştı¹²⁸⁶. Bu arada 21.02.1973'te MEB bütçesi görüşülürken, Demokrat Parti Sivas Milletvekili Kadri Eroğlu'nun, “30-35 profesörün ipini çekeceksin bu iş biter” sözlerine üniversite öğretim üyelerinden sert tepki gelmişti¹²⁸⁷.

21 Mayıs'ta TBMM Genel Kurulu'na katılmayan CHP tasarının kanunlaşmasına engel olmuştu. CHP Grup Başkan Vekili Hüdayi Oral, reform niteliğinden uzak yozlaştırılmış kanun tasarısının meclisten geçmesinde CHP'nin hiçbir sorumluluğu ve katkısı bulunmayacaktır” demişti¹²⁸⁸. 23.05.1973'te görüşülmeye başlanan Üniversiteler Kanun Tasarısı'nda AP, DP ve CGP'nin lehte tavır koymaları¹²⁸⁹ üzerine kanun¹²⁹⁰ 05.06.1973'te kabul edildi. Oylamadan önce söz alan CHP'li Mustafa Üstündağ, “bu bir reform tasarısı değil, bir tepki tasarısıdır. Halka ve gerçeğe dönük değildir. İktidara geldiğimizde bunları düzeltereğiz” demişti.

Bu arada, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi asistanları toplanarak 17.06.1973'te bir basın toplantısı düzenlemişler ve üniversiteler tasarısının anayasaya aykırı ve beyin göçünü arttırıcı hükümler ihtiva ettiğini bildirmişlerdi¹²⁹¹.

Senato'da 20.06.1973'te yapılan görüşmelerde de CHP sözcüsü tasarının aleyhinde, AP ve CGP sözcüleri ise lehte konuşmalar yapmışlar ve kanun tasarısı kabul edilmişti¹²⁹². 07.08.1973'te Resmi Gazete'de yayınlanan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girdi.

1286 C., 20.2.1973.

1287 C., 23.2.1973.

1288 C., 22.5.1973.

1289 T., 24.5.1973.

1290 C., 6.6.1973.

1291 C., 18.6.1973.

1292 T., 21.6.1973.

D- 1973'teki 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu'na Göre

Üniversite Yönetimi

1960 yılında yapılan düzenlemeyle üniversiteler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağımlılıktan kurtarılırken kurulan denetim mekanizmasının etkili olarak işletilememesi, üniversitelerin devlet denetimi dışında olduğu yolundaki tutumların sergilenmesi ve özellikle öğrenci olayları yüzünden üniversitelerde öğretimin yapılmasının tehlikeye girmesi dolayısıyla üniversitelerin denetim altına alınması ve gerektiğinde müdahale edilmesi yolunda görüşler ortaya konmaya başlandı. 12 Mart Muhtırası'nın da yönlendirici etkisiyle yeni bir kanun (1750) 20.06.1973 tarihinde kabul edildi.

Bu kanun, esasında da önceki rejimde eksik görülen denetim ve disiplin işleminin tanzim edildiği bir versiyonu idi. Bundan dolayı bu bölümde yeni kurulan organlar ile kaldırılan veya değiştirilen organlar incelenecektir.

1- Özerklik

Üniversite ve fakültelerin özerkliğini ifade eden açıklama önceden olduğu gibi Üniversiteler Kanunu'na da konmuştur¹²⁹³. Ancak yüksek öğretimin “bir bütün” olduğu kabul edilmiştir¹²⁹⁴. Bu ifade, yüksek öğretimin dağınık olarak değil bir planlamayla yürütülmesinin düşünüldüğünün açıklanması bakımından önemli ve Üniversiteler Kanunu'na ilk defa giren anlayıştır. Aynı zamanda, bu düşüncenin kanunlaşması diğer üniversite üstü denetim mekanizmaları ile beraber düşünüldüğünde, bu üniversitelerin özerkliğine belli bir sınır getiren bir hükümdür.

1293 ÜK 1750, m. 2.

1294 ÜK 1750, m. 1.

2- Devlet Denetim ve Gözetimini Sağlayacak

Üniversiteler Üstü Kuruluşlar

1960'a kadar milli eğitim bakanlarının denetim ve gözetimleri altında olan üniversitelerin, bu tarihten itibaren büyük ölçüde kendi kendilerini denetlemesi prensibi getirilmiş ve 1973 yılına kadar bu uygulanmıştı. 1973'te yapılan düzenlemeyle üniversitelerin üniversiteler üstü organlar tarafından denetlenmesi ve gözetim altında tutulması esası getirilmiştir. Bu amaçla da yeni organlar kurulmuştur.

A- Yüksek Öğretim Kurulu

aa- Kuruluş Amacı

Yüksek Öğretim Kurulu, bilim ve teknolojinin gereklerine ve Devlet Kalkınma Planının ilke ve politikalarına uygun olarak yön vermek amacıyla kurulmuştur¹²⁹⁵.

ab-Yüksek Öğretim Kurulu'nun Yapısı

Yüksek Öğretim Kurulu'nun başkanı milli eğitim bakanıdır. Yüksek Öğretim Kurulu'na, her üniversiteden iki yıllığına seçilecek ikişer üye ile üniversite temsilcileri sayısı kadar üye, milli eğitim bakanının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'na tayin edilecektir. Hükümetçe tayin edilen üyelerin Maliye, Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlıkları ile Devlet Planlama Teşkilatı'ndan ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'ndan en az birer üyenin bulunması şarttır.

Yüksek Öğretim Kurulu sekreteri, kurulun göstereceği üç aday arasından milli eğitim bakanı tarafından tayin edilir. Sekreterin oy hakkı yoktur. Sekretarya, Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kurulacaktır.

¹²⁹⁵ ÜK 1750, m. 4.

Yüksek Öğretim Kurulu, milli eğitim bakanının daveti veya üyelerin üçte birinin isteği halinde toplanırdı¹²⁹⁶.

ac- Yüksek Öğretim Kurulu'nun Görevleri

Yüksek öğretim alanında yeni kurumların açılması, mevcutların geliştirilmesi, insan gücü ihtiyaçlarının karşılanması, yatırımların ve kaynakların etkili bir şekilde kullanılması, yüksek öğretim alanının muhtaç bulunduğu öğretim ve araştırma elemanlarının yurtiçinde ve yurtdışında yetiştirilmesi için kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamak ve ilgili kuruluşların senatolarca tespit edilen ideal kadrolarını dengeli bir şekilde düzenlemek.

- Üniversite ve diğer yüksek öğretim kurumlarını ilgilendiren kanun ve tüzük tasarılarını inceleyerek görüşlerini bir ay içinde Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmak.

- Öğrenim ve öğretimin, Devlet Kalkınma Planı hedeflerine uygun olarak yürütülmesini sağlamak amacıyla üniversitelerin özelliklerini, kapasitelerini, insan gücü ve maddi ihtiyaçlarını dikkate alarak gerekli gördüğü öğretim dallarında dönem sayısının arttırılması, paralel öğretim veya gece öğretimi yapılması hususunda önerilerde bulunmak.

- Üniversitelerin, yüksek öğretimin bütünlüğü çevresi içinde yüksek dereceli okullara akademik yönden yapabilecekleri yardımları ve bu alandaki gözetim hizmetlerinin esaslarını ilgili kurumlarla birlikte saptayarak, gereğini istemek ve sonuçlarını izlemek.

- Görevlerine ilişkin çalışma sonuçlarını her yıl bir rapor halinde yayınlamak.

- Kalkınma planının gerektirdiği araştırma konuları ile özel araştırma fonlarının üniversitelere dağılımını üniversiteler arası işbirliği halinde yapmak.

1296 ÜK 1750, m. 5.

- Yüksek öğretim kurumlarının öğrencilerinden alınacak ücret ve harçlar konusunda gerekli esasları tespit etmek ve denkliliği sağlamak.

- Uluslararası bilimsel kuruluşlara katılmak amacını güden, milli komiteler kurmak, denetlemek ve gereken mali desteği sağlamaktır¹²⁹⁷.

1924 yılında, bütün orta eğitim kurumlarında bir merkezden yönetilmesi gerçekleştirilmeye çalışıldığı gibi, 1973 Üniversiteler Kanunu'nda bütün yüksek öğretimi bir bütün olarak kabul etmesi bakımından 1924'teki Tevhid-i Tedrisat'ın yüksek öğretimde de tatbik edilmek istendiğini ortaya koymaktadır. Akademiklerle yükseköğretim dışındaki bütün üniversite ve fakülteler Yüksek Öğretim Kurulu'na bağlanmıştır. 1960 yılında milli eğitim bakanına bağlı olmaktan kurtarılan üniversiteler 1973'te, yeni kurulan Yüksek Öğretim Kurulu aracılığı ile tekrar milli eğitim bakanına bağlanmaktadır. Çünkü bu kurulun başkanı milli eğitim bakanı olduğu gibi, üyelerin de yarısını herhalükarda milli eğitim bakanının teklifiyle hükümet tayin etmektedir. Böylece Yüksek Öğretim Kurulu'nda her zaman milli eğitim bakanının yani hükümetin belirlediği şahıslar çoğunluktadır. Her türlü akademik çalışmaların denetim ve gözetimini yapacak müesseselerden biri olan Yüksek Öğretim Kurulu'nun çoğunluğu öğretim üyelerinden oluşmayabildi. Zaten akademik çalışmalara planlama olarak üniversitelerin kendileri değil, bunu, "çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine ve Devlet Kalkınma Planı'nın temel ilke ve politikalarına uygun olarak yüksek öğretim alanına yön vermek" üniversite üstü bir organ olan Yüksek Öğretim Kurulu'dur.

b- Üniversite Denetleme Kurulu

Başbakanlığa bağlı olarak çalışacak ve üniversiteler üzerinde devletin gözetim ve denetimini sağlayacaktır.

¹²⁹⁷ ÜK 1750, m. 6.

Üniversite Denetleme Kurulu, başbakanın başkanlığında milli eğitim bakanı, adalet bakanı, devletin üniversitelerinde rektörlük yapmış öğretim üyeleri arasından kurayla seçilen üç üye, Devlet Planlama Teşkilatı müsteşarı, Milli Güvenlik Kurulu'nun dekanlık yapmış öğretim üyeleri arasından seçilecek bir üyeden kurulacaktır. Kurulun sekreterlik işleri başbakanlık tarafından yürütülecek ve başbakanın olmadığı hallerde milli eğitim bakanı başkanlık edecektir.

Milli eğitim bakanı, gecikmesinde sakınca gördüğü durumlarda, bir hafta içerisinde denetleme kurulunun tasvip ve takdirine sunmak üzere, Üniversite Denetleme Kurulu'nun yetkilerini kullanmaya izinli idi.

Üniversite Denetleme Kurulu'nun Görevleri

- Bütün yüksek öğretim organlarından veya görevli kişilerden ihtiyaç halinde yazılı ve sözlü bilgi isteyecektir.

- Üniversite ve bağımsız fakültelerde görevliler hakkında disiplin veya ceza soruşturması açılmasını yetkili makamlardan istemek, kovuşturmanın üç ay içinde sonuçlanmaması halinde doğrudan doğruya üniversite öğretim üyelerinden soruşturmacı tayin ederek sonucu yapılmak üzere yetkili organa iletmek.

- Yüksek öğretimde idareye el konulmasını gerektiren hallerde Bakanlar Kurulu'nu haberdar etmek.

- Üniversitelerin işleyişi hakkında her yıl Başbakanlığa rapor vermektir¹²⁹⁸.

1960'a kadar milli eğitim bakanına bağlı üniversitelerin denetimi de tabii olarak bu bakanlığa ait idi. 1960'taki düzenlemeyle üniversitelerin denetlenmesi, büyük ölçüde, üniversitelerin temsilcilerinden oluşan Üniversitelerarası Kurul'a bırakılmıştı. Üniversitelerin kendi

¹²⁹⁸ ÜK 1750, m. 7-8.

kendilerini denetlemesi esası getirilmişti. 1973 düzenlemesiyle denetim bir üniversite üstü kuruluş olan Üniversite Denetleme Kurulu'na verilmişti. Üniversite yönetim tarihimizde ilk defa bir denetim mekanizması denetim adı altında kuruldu. Denetim başbakana bağlı olarak kurulsada esasında icra milli eğitim bakanına aitti. Çünkü başbakan olmadığında Milli Eğitim Bakanı Denetleme Kurulu'na başkanlık edecek ve milli eğitim bakanı en geç bir hafta içinde Denetleme Kurulu'na haber vermek üzere bu kurulun bütün yetkilerini kullanacaktı. Bu durum esasında büyük ölçüde fiilî olarak üniversitelerin tekrar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanması demektir.

c- Üniversitelerarası Kurul

1960'ta üniversiteler üstü bir kuruluş olarak idari ve öğretim olarak en yüksek bir müessese olarak tanzim edilen Kurul, 1973'te tamamen akademik konularda üniversiteler arasında koordinasyon yapmakla vazifelendirilmiştir. Öncekinden farklı olarak da gün geçtikçe sayıları artan dekanların Üniversitelerarası Kurul'un üyeliklerine son verilmiştir¹²⁹⁹. Böylece kurulun çok fazla kalabalıklaşmasına engel olunmuştur.

Son yapılan düzenlemelerle Üniversitelerarası Kurul'un yetki alanı akademik işler olarak sınırlanmıştır. Üst bir denetim mekanizmasının kurulmak istenmesi dolayısıyla, Üniversitelerarası Kurul'un yetkileri Yüksek Öğretim Kurulu ile Üniversite Denetleme Kurulu'na aktarılmıştır.

3- Üniversite Yönetimi

a- Rektör

Rektörün sırayla fakültelerden seçilmesi usulü kaldırılmış, ancak bir şahsın iki defa üst üste rektör seçilmesi yasaklanmıştır.

¹²⁹⁹ ÜK 1750, m. 10.

Rektöre, her öğretim yılı sonunda üniversitenin genel durumu ve işleyişi hakkında Yüksek Öğretim Kurulu'na bir rapor verme şartı getirilmiştir.

Yeni kanun ile rektöre yardımcı olmak üzere profesörler arasından seçilen bir veya iki rektör yardımcısının bulunmasına imkan tanınmıştır. Rektör yardımcıları, rektörün teklif ettiği bir misli aday arasından senato tarafından seçilecektir. Rektörün bulunmadığı zamanlarda rektörün tespit ettiği veya en kıdemli olan yardımcılardan biri bu görevi yürütecektir¹³⁰⁰.

Kaynakların devamlı olarak belli fakültelere akmasını engellemek üzere 1946 yılında rektörlüğün fakülteler arasında sıraya konması usulüne son verilmiştir. Şahısların tekelleşmesine engel olunmasına devam edilirken, öğretim üyesi çok olan fakültelerin devamlı surette rektörlüğü ellerinde tutarak fakülte bazında tekelleşebilmenin yolu açılmıştır.

Rektör yardımcılarının atanması özellikle büyük üniversiteler için faydalı olmakla beraber, yardımcılardan rektörün teklif ettiği şahıslardan tespit edilmesi, devamlı olarak icraatı kontrol etmesi mümkün olmayan senatonun icra gücünü zayıflatan bir unsurdur.

Rektörün Yüksek Öğretim Kurulu'na her öğretim yılı sonunda rapor vermesi, üniversitelerin merkezden denetlenmesinin bir göstergesidir.

b- Senato

1973 düzenlemesi ile senatoya yüksekokul müdürleri ve yeni ihdas edilen rektör yardımcıları dahil edilmiştir¹³⁰¹. Senato esas itibariyle önceki dönemle aynı vaziyetini korumuştur.

1300 ÜK 1750, m. 13.

1301 ÜK 1750, m. 11.

c- Üniversite Yönetim Kurulu

1940'tan hatta 1933'ten beri rektör ve dekanlardan kurulan Yönetim Kurulu'na 1973'te seçilen rektör yardımcıları ile yükseköğretim müdürleri de dahil edilmiştir¹³⁰². Böylece üniversite Yönetim Kurulu üniversitenin esas birimlerinin başındaki yöneticilerin tamamını içine alacak şekilde genişletilmiştir.

d- Fakülte Yönetimi

da- Fakülte Kurulu

DF ve 1933'teki üniversite yönetiminde fakültelerde birer meclis var iken, 1946'da doçentlerin de yönetime iştiraklerini sağlamak amacıyla fakülte yönetiminde iki meclis meydana getirilmişti. Profesörlerin çoğunlukta olduğu Fakülte Profesörler Kurulu ile doçentlerin de dahil olduğu Fakülte Genel Kurulu 1973 düzenlemesiyle bu karmaşık yapıya son verilerek fakültelerde tekrar tek meclise dönülmüştür. Bu tek kuruma, Fakülte Kurulu adı verilmiş ve fakülte-deki bütün öğretim üyeleri ile fakültede ders vermekle görevli diğer öğretim üyeleri de dahil edilmiştir. Yalnız, profesörlüğe yükseltilme ve atamalarda Fakülte Kurulu'na sadece profesörler katılacaktır¹³⁰³. Böylece fakültedeki iki meclis birleştirilirken, bütün ders verenlerden oluşan bir kurum meydana getirilmiştir. Böylece DF ve sonrasında fakülte meclislerinde yerlerini almak isteyen doçent ve diğer öğretim elemanlarının da bu problemi çözülmüştür.

1973 düzenlemesinde, asistan ve öğrencilerle ilgili konularda ve gereken hallerde, Fakülte Kurulu karar verdiği takdirde, birer öğrenci ve asistan temsilcilerinin Fakülte Kurulu'nda dinlenmesi esası getirilmişti¹³⁰⁴. 1960'da Fakülte Yönetim Kurulu'na temsilcileri vasıtası ile katılarak yönetimle diyalog kuran asistan ve öğrencilerin, yeni

1302 ÜK 1750, m. 12.

1303 ÜK 1750, m. 14.

1304 ÜK 1750, m. 14.

düzenleme ile Fakülte Kurulu ile irtibat kurabilecekleri bir mekanizma kurulmuş oldu. Bu da yönetimde temsil edilmeyen öğrenci ve asistanların, kendi aleyhlerine olabilecek kararların alınmaması için fakültelerin en yetkili karar organı olan Fakülte Kurulu'na dertlerini ve görüşlerini doğrudan anlatabilecekler ve bu da kararların daha sağlıklı olmasına yardımcı olacaktır.

e- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli

Öğretim üyelerinin tayin ve azilleri aynı usul ile yapılmaya devam edilmiştir. Yalnız, yeni kurulan üniversite ve fakültelerin öğretim üyesi ihtiyacını karşılamak amacıyla doçentlik unvanını kazananlar için rotasyon sistemi konmuştur. Doçentlik unvanına haiz olmasına rağmen, kadrosuzluk dolayısıyla tayinleri yapılamayan doçentler, Yüksek Öğretim Kurulu'nun göstereceği bir veya birden fazla üniversite veya bağımsız fakültenin açık bulunan doçentlik kadrolarına tayin edilebilecektir. Gösterilen kadrolara müracaat etmeyen veya tayin edildikleri halde göreve başlamayanlarla açık kadro olduğu halde seçilmeyenler istifa edilmiş sayılacaktır. Yalnız, açık kadro gösterilmeyen doçentler asistanlık kadrolarında öğretim ve araştırma görevine devam edebilecektir¹³⁰⁵.

Bu yeni usul ile ilim adamlarının belli üniversitelerde yoğunlaşırken diğerlerinde öğretim üyesi sıkıntısı çekmesinin önüne geçilmek istenmiştir.

Yükümlü oldukları görevleri yerine getirmeyen, mesleğin vakar ve haysiyetine uymayan hareketlerde bulunanlardan, öğretim mesleğinden çıkarılma cezası verilmesi hususuna 1973 düzenlemesiyle açıklık getirilmiştir. Bu tarzda meslekten çıkarılma işlemi bir daha alınmamak üzere yapılacak ve bu cezaya çarptırılanlar akademik unvanları kullanamayacaklardır¹³⁰⁶.

1305 ÜK 1750, m. 22.

1306 ÜK 1750, m. 60/g.

1973 Üniversiteler Kanunu'nda öğretim üyelerinin ceza alabilecekleri suçlara da açıklık getirilmiş ve alanı genişletilmiştir. “Her türlü öğrenim ve öğretim hak ve hürriyetlerini kötüye kullanarak; insan hak ve hürriyetlerini veya Türk Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne veya dil, ırk, sınıf, din veya mezhep ayrımına dayanarak, nitelikleri anayasada belirtilen cumhuriyeti ortadan kaldırmak için her ne suretle olursa olsun gösteri, telkin ve propaganda yapan veya anarşik hareketlere katılan öğretim üye ve yardımcıları hakkında hareketlerinin takdir olunacak ağırlık derecesine göre” uyarmadan meslekten çıkarmaya kadar disiplin cezalarından biri verilecektir¹³⁰⁷.

1968'de öğrenci olaylarıyla başlayan ve giderek çeşitli şekillerde ideolojik kampaşmaya yol açan gelişmelere öğretim üyelerinin de katkıda bulunduğu görüşünün bir tesiri olarak bu madde 1973 Üniversiteler Kanunu'nda yer almıştır.

f- İlmî Denetim

1973 Üniversiteler Kanunu ile Türkiye'de ilk defa “Bilimsel Denetim” başlığı adı altında ayrı bir bölüm kanunda yer almıştır. Öğretim üyelerinin denetimi, yayınları, eğitim ve öğretim faaliyetleri üzerinden yapılacaktır. Fakülte Kurullarınca yeterli görülmeyen kürsü başkanları, bölüm başkanları, öğretim üyeleri ve yardımcılarının durumu, tutanakları ile beraber dekan tarafından Senatoya bildirilecektir. Senato, kuracağı bir komisyon aracılığıyla en geç bir ay içerisinde inceleyerek yetersizlik hususunda karar verecektir. Senato suçlu görülenlere kürsü ve bölüm başkanlığından uzaklaştırma, kısa vadeli durdurma veya uzun vadeli durdurma cezalarından birini verecektir.

Bir öğretim üyesi veya yardımcıları hakkında Fakülte Kurulu'na iki defa yetersizlik kararı verilmesi üzerine, ilgili şahsa senatonun da

1307 ÜK 1750, m. 60/h.

üçte iki çoğunluğu ile aynı yönde karar vermesi halinde, görevden uzaklaştırma cezası uygulanacaktır¹³⁰⁸.

Bu yeni düzenlemeyle ilmî yetersizlik dolayısıyla görevden alınma hususu ve verilecek cezalara açıklık getirilmiştir.

g- Öğrencilerin Yönetime Katılması

Fakültelerde, Fakülte Yönetim Kurulu'nun gözetiminde her yıl öğrencilerin % 60'ının iştiraki ve gizli oyuyla bir yıl süreyle öğrenci temsilcisi ve bir de yedeği seçilecektir. Öğrenci temsilcisi seçilebilmek için derslerinde başarılı olmak, hiçbir adli ve disiplin cezası bulunmaması gerekiyordu.

Öğrenci temsilcisi, öğrencilerle ilgili konularda, gerekli hallerde Fakülte Kurulu'nun karar verdiği takdirde Fakülte Kurulu'na çağrılarak dinlenirdi¹³⁰⁹. Bu uygulama öğrencilerin ilk defa fakültenin en yetkili kurumu olan Fakülte Kurulu'na, yani meclisine dahil olarak kendileriyle ilgili kararların oluşmasına katkıda bulunma imkanını tanıyordu.

1960 yılında olduğu gibi, 1973'te de öğrenci temsilcisi, öğrencileri doğrudan doğruya ilgilendiren konuların Fakülte Yönetim Kurulu'nda görüşülmesi sırasında davet edilerek bilgisine müracaat edilme usulüne devam edildi¹³¹⁰.

4- Güvenlik, Fakültelerin Kapatılışı ve

Hükümetin Yönetime El Koyması

Güvenlik, fakültelerin kapatılması ve hükümetin yönetime el koyması Türkiye üniversite yönetim tarihinde ilk defa 1973 Üniversiteler Kanunu'nda yer almıştır. 1968 öğrenci olaylarıyla başlayan fakülte ve üniversitelerde işgallere, "kurtarılmış" öğretim kurumla-

1308 ÜK 1750, m. 41.

1309 ÜK 1750, m. 58.

1310 ÜK 1750, m. 15.

rına kadar varan olaylarla, suç işleyen öğrencilerin üniversite binalarında barınması ve polis ile adliye tarafından bunların yakalanarak cezalandırılmaması üzerine, 1973 Üniversiteler Kanunu'na güvenlikle ilgili maddeler konmuştur.

a- Öğretim Organlarının Kendi Güvenliklerini Sağlamaları

Üniversiteler, üniversiteye bağlı kurumlar veya bağımsız fakülteler güvenliklerini sağlamakla görevlidir. Üniversite imkanlarıyla önlenemeyecek olayların ihtimaline karşı zabıta dan yardım istenecektir. Zabıta suçların ve suçluların kovuşturulması için “davet ve izne bağlı” olmaksızın üniversiteye girebilecektir. Böyle hallerde, zabıta giriş sebebiyle sekreterlik veya dekanlığı teşebbüsten haberdar edecektir”¹³¹¹.

b- Fakültenin Kapatılması veya Öğretime Ara Verilmesi

Dekan, ihtiyaç halinde fakülte deki öğretime ve çalışmalara üç günlüğüne kısmen veya tamamen ara verebilecektir. Dekan, Yönetim Kurulu’nu toplantıya çağırarak kararın kaldırılması veya bir hafta daha uzatılmasına karar verebilecektir¹³¹².

c- Üniversitenin Kapatılması

Üniversitedeki öğretimin yapılmasının tehlikeye girmesi halinde rektör, bir veya birkaç fakülteyi ya da üniversiteyi kısmen veya tamamen bir hafta kapatabilirdi. Rektör, bu yetkisini kullandıktan sonra Üniversite Yönetim Kurulu’nu toplantıya çağırırdı. Yönetim Kurulu, kapatma kararını kaldırabileceği gibi, kapatma süresini bir yıla kadar uzatabilirdi. Yalnız, kapatma kararı en büyük mülki amire derhal bildirilecekti¹³¹³.

1311 ÜK 1750, m. 66.

1312 ÜK 1750, m. 67.

1313 ÜK 1750, m. 68.

d- Hükümetin İdareye El Koyması

Öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve üniversite organlarınca alınan tedbirlerin gereken sonucu vermemesi üzerine hükümet idareye el koyabilecektir. El koyma kararı Resmî Gazete'de yayımlanır ve yayımlanmayı müteakip 48 saat içinde TBMM birleşik toplantısında oylamaya sunulacaktır. El koyma süresi iki ayı geçmeyecektir. Ancak ihtiyaç halinde her defasında iki ayı aşmayacak şekilde TBMM tarafından uzatılabilecektir.

El koyma süresi içerisinde üniversite veya müstakil fakültelerde hükümet:

- Görevli olanların tümünü veya bir kısmının yönetim görevlerine son verecek; yönetim görevlerine son verilenlerin yerine yenilerini seçecektir.

- Olaylara sebep olanlar hakkında gerekli disiplin ve ceza kovuşturmasını yapacaktır.

- El koyma süresince, üniversiteyi veya bağlı kuruluşlarını veya bir üniversiteye bağlı olmayan fakülteleri kısmen veya tamamen geçici veya sürekli olarak kapatıp veya açabilecektir.

- Suçlu öğrencilerin tahsiline geçici veya devamlı olarak son verebilecektir¹³¹⁴.

Türkiye'de üniversite veya müstakil fakültelerin güvenliğinin sağlanması ve idarelerine el konulmasının gerekebileceği konusuy- la ilk defa 1968 öğrenci olayları sonrası yüksek öğretimde işgalle- rin başlaması ve üniversitelerin devletin dışındaki kurumlar olarak değerlendirilmesi üzerine karşı karşıya gelindi. 1973 Üniversiteler Kanunu ile de ilk defa Üniversite Kanunu'na güvenliğin sağlanması ve yönetime el konulması konularına açıklık getirildi ve hüküme- te oldukça geniş yetkiler verildi. Verilen yetkiler sadece güvenliği sağlamakla sınırlı olmayıp, eğitim kurumlarını kapatmayı da içine alıyordu.

1314 ÜK 1750, m. 70.

5- 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu'na Tepkiler

07.07.1973 tarihinde Üniversiteler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin arkasından İstanbul Üniversitesi, yeni Üniversiteler Kanunu'nun anayasaya aykırı olduğunu açıkladı. Prof. Kemal Oğuzman, Prof. Hikmet Altuğ, Prof. Haluk Alp, Prof. Mehmet Ulaş ve Prof. Fikret Baykut'tan meydana gelen bir komisyon tarafından hazırlanan raporda, Anayasa Mahkemesi'ne müracaatta bulunulması gerektiği, yeni kurulan Yüksek Öğretim Kurulu'na tanınan yetkilerin ve hükümete ihtiyaç halinde yönetime el koyma durumunda yöneticileri seçme hakkı verilmesinin anayasaya aykırı olduğuna yer verilmişti¹³¹⁵. Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz ise, Üniversiteler Kanunu'nun üniversitelerin de görüşleri alınarak hazırlandığı ve Yüksek Öğretim Kurulu ile "üniversitelerin devlet tarafından dış denetime tabi tutulacağı"nı söylüyordu¹³¹⁶.

Türkiye Barolar Birliği Başkanı ve Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hocası Faruk Erem, Üniversiteler Kanunu'nu protesto için kürsüsünden istifa etmişti. Politik nedenlerle üniversitelerin özerkliğinin gasp edildiğini savunan Erem, "göztaltında fikir özgürlüğünü kabul etmediğinden dolayı" istifa ettiğini söylüyordu¹³¹⁷.

Yeni kanuna başlangıçtan itibaren karşı olan, meclisteki müzakereler sırasında kanunlaşmasına engel olmaya çalışan CHP, 1750 sayılı kanunun iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştu. CHP'den sonra İstanbul Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi de Üniversiteler Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi için Anayasa Mahkemesi'ne müracaatta bulunmuştu¹³¹⁸. Karadeniz Üniversitesi Rektörü Prof. Saffet Rıza Alper de yeni Üniversiteler Kanunu'nun yurt gerçeklerine aykırı olduğunu bildirmişti¹³¹⁹.

1315 C., 12.VII.1973.

1316 C., 14.VII.1973.

1317 C., 26.VII.1973.

1318 C., 20, 27.IX.1973.

1319 C., 22.X.1973.

1750 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden sonra, İ.Ü.'de 70 yaşını dolduran 31 profesör emekli olmuşlardı¹³²⁰.

CHP, Ankara ve İstanbul üniversitelerinin, Üniversiteler Kanunu'ndaki bazı maddelerin iptali için açtığı davaları görüşen Anayasa Mahkemesi, yeni kanunun en önemli maddesi olan ve üniversitelerin denetlenmesini ve ülke ihtiyaçlarına göre programların yapılması için kurulan Yüksek Öğretim Kurulu ile ilgili hemen hemen bütün maddeleri iptal etmişti¹³²¹. Böylece yeni kanunun getirdiği ve devletin üniversiteleri denetlemesi için kurulan YÖK etkisiz hale getirilmişti.

6- Öğrenci Hareketlerinin Tekrar Başlaması

12 Mart Muhtırası ile öğrenci olaylarında bir sükunet dönemine girilmişti. Ancak 1972 sonlarına gelindiğinde Erzurum Atatürk Üniversitesi öğrencileri 2000 imzalı bir bildiri yayınlarak, bütün fakültelerde “tek tip yönetmelik” uygulanmasını istemişlerdi. 29.11.1972'de Atatürk Üniversitesi yetkililerine iletilen bu talebin kabul edilmemesi durumunda boykota başlayacaklarını açıklamışlardı¹³²².

Sükunete rağmen üniversitelerdeki anarşiden endişe duyulmaya devam edilmektedir. Bu doğrultuda bir açıklama yapan Demokratik

1320 İ.Ü.'den emekliye sevk edilen profesörler şunlardır:

İ.Ü. Tıp Fakültesi'nden: Ekrem Şerif Egeli (eski Rektör), Ord. Prof. Arif İsmet Çetingil, Prof. Naci Bengisu, Prof. Münir Ahmet Sarpyener, Ord. Prof. Zeki Zeren, Prof. Üveyit Maskar, Prof. Ömer Özek, Prof. Osman Saka, Prof. Muhterem Gökmen, Prof. Tevfik Berkman, Prof. Şinasi Hakkı Erel, Prof. Şevket Salih Soysal. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nden: Prof. Hatice Bodur, Prof. Sezai Bedrettin Tümay, Prof. Ziya Üstün, Prof. Süheyl Ünver, Prof. Fahri Arel, Prof. Kamil Akol, Prof. Hikmet Yalçın.

Hukuk Fakültesi'nden: Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu.

Edebiyat Fakültesi'nden: Prof. Ahmet Caferoğlu, Ord. Prof. Ahmet Hulusi Ardel, Ord. Prof. Besim Darkot.

Fen Fakültesi'nden: Prof. Sara Akdil, Prof. Ahmet Can Okay, Prof. Fahir Yeniçay.

İktisat Fakültesi'nden: Ord. Prof. Ömer Celal Sarç, Prof. Ömer Lütfi Barkan.

Orman Fakültesi'nden: Prof. Gafur Acatay, Prof. Şeref Nuri İlkmen.

1321 Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 13, Ankara 1976, s. 58, 246.

1322 C., 30.11.1972.

Parti Senatörü Arif Hikmet Yurtsever, Adalet Partisi'ni Türkiye'de anarşinin örgütlenmesine imkan vermekle suçlamış, üniversitelerin “lağvedilip milliyetçi ve memleketçi bir anlayışla yeniden kurulmadıkça anarşinin önlenmesinin imkansız” olduğunu belirtmiş ve “bir kızıl ihtilal” gerçekleştirilmek üzere iken ordunun bunu önlediğini söylemişti¹³²³. 1973 başlarında İçişleri Bakanı Ferit Kubat da üniversitelerdeki anarşik olayların tamamen son bulup bulmadığı yolundaki bir soruya, “fazla iyimserlik içinde olmak istemem... ancak üniversitelere büyük ölçüde huzur gelmiştir” cevabını vermiş¹³²⁴ ve az da olsa endişelerini belirtmişti.

9-10 Mayıs 1973'te Kayseri Mimar Sinan Öğretmen Okulu'nda sağ-sol çatışması meydana gelmiş ve dersler tatil edilmişti¹³²⁵. 12.05.1973'te Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü'nde olaylar patlak vermiş ve öğrenciler boykota başlamışlardı¹³²⁶. İstanbul'daki Bitlis Öğrenci Yurdu'nda 13.05.1974'te çatışma meydana gelmiş ve 2 öğrenci yaralanmıştı¹³²⁷.

22.10.1973'te Eskişehir İTİA'da sınıf geçme yönetmeliğinin değiştirilmesi 3 dersten kredili sınıf geçme şeklinin getirilmesi için dersleri boykot etmişlerdi¹³²⁸. 6 Aralık 1973'te Ege Üniversitesi'nde sağ-sol çatışması meydana gelmiştir¹³²⁹.

Üniversitelerde huzurun teminine azami ihtimam gösterilmesine rağmen, daha 12 Mart'ın partiler üstü yönetimi devam ederken öğrenci olayları başlamış, kısa bir süre içinde de sağ-sol çatışmasına dönüşmüş ve bu durum 1980'e kadar sürmüştür.

1323 C., 21.12.1972.

1324 C., 28.1.1973.

1325 C., 10-11.5.1973.

1326 C., 13-14.5.1973.

1327 C., 14.5.1973.

1328 C., 23.10.1973.

1329 C., 7.12.1973.

II. ECEVİT LİDERLİĞİ’NDEKİ CHP/ MSP HÜKÜMETİ DÖNEMİ

Muhalefette iken “özerklik hususunda açık tavır ortaya koyan CHP, Necmeddin Erbakan liderliğindeki MSP ile kurduğu hükümetin programında üniversite özerkliğini temin edecek bir madde yer almamıştı¹³³⁰. Ancak hükümetin kurulmasından kısa bir süre önce, 15 Şubat 1974’te Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ, üniversiteler sisteminde köklü değişiklikler yapılacağını ve özerkliğin zedelenmesine meydan vermeyecek düzenlemeler yapacaklarını açıklamıştı¹³³¹. 20 Şubat 1974’te Başbakan Ecevit, üniversite rektörleri ve akademi başkanları ile bir görüşme yapmış ve Milli Eğitim Bakanlığı’nda üniversite kanununda değişiklik yapılmak üzere çalışmalar yapılmasına karar verildiği ortaya çıkmıştı¹³³².

Yüksek Öğretim Kurumu tarafından Erzurum Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde boş olan doçentlik kadrolarına atanan 9 doçentin 8’i görevi kabul etmemiştir. Utkan Kocatürk kabul ederken, Yani Sitimiyatis, Nümet Kural, Önder Berk, Orhan Karacadoğan, Feridun Denктаş, Fikret Ünver, Seyhan Çelikoğlu ve Feridun Arslan reddetmişlerdi¹³³³. Kendi fakültelerinde kadrosu bulunmaması dolayısıyla başka bir fakülteye tayin edilen doçentlerin, bunu reddetmesi halinde istifa etmiş sayılmaktadırlar¹³³⁴.

1974’te hâlâ özerkliğine kavuşamayan KTÜ MEB’e bağlı bir konumdaydı. Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ’ın KTÜ Rektörlüğü’ne Prof. Rauf Nasuhoğlu’nu atamak istemesi üzerine, KTÜ Senatosu “özerkliğini ilan etme” çalışmalarına başlamış ve bu atamayı tepkiyle karşılamıştı. KTÜ Temel Bilimler Fakültesi, önce bu fakülteye öğretim üyesi sonra da rektör yapılmak istenen Nasuhoğ-

1330 Neşe Erdilek, *Hükümet ve Programları*, s. 122-125.

1331 C., 16.2.1974.

1332 T.; C., 21.32.1974.

1333 C., 28.9.1974.

1334 ÜK 1750, m. 22.

lu için olumsuz cevap vermişti.¹³³⁵ KTÜ Senatosu'nun bu davranışına katılan Başbakan Bülent Ecevit, KTÜ'nün MHP'nin karargahı haline geldiği ve "komando yuvası haline getirildiği" iddiası üzerine, bizzat duruma el koymuştu¹³³⁶.

5 Kasım 1974'te, A.Ü'nün 1974-1975 öğretim yılının açılışına katılan Başbakan Ecevit, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Meclis Başkanı Kemal Güven, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, DP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli ile TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi'nin de hazır bulunduğu bir sırada konuşan A.Ü. Rektörü Tahsin Özgüç, "üniversite özerkliği, üniversitenin görevini yerine getirebilmesi için zorunlu sayılmış bir anayasal hukuki statüdür" demişti¹³³⁷.

AP ve 12 Mart dönemi hükümetlerinin uygulamalarını özerklik aleyhine olarak değerlendiren CHP ve Ecevit, -belki Kıbrıs çıkartması dolayısıyla- üniversiteler kanununu değiştirmek için ciddi bir çaba ortaya koyamamıştır. Ancak tersine bir uygulamayla MHP'nin karargahı haline geldiği iddiası ile KTÜ'ye el konmuştu.

III. SADİ IRMAK HÜKÜMETİ DÖNEMİ (16 KASIM 1974-31 MART 1975)

CHP-MSP koalisyonunun bozulması üzerine kurulan, ancak güvenoyu alamayan Irmak hükümeti programında, bütün üniversitelerin özerk kuruluşlar haline getirilmesi, yasalarda mevcut üniversite özerkliğiyle bağdaşmayan veya uygulamada yüksek öğretim kuruluşlarının çalışmalarında karşılaştıkları çeşitli güçlüklerin giderilmesi için gerekli çalışmaların derhal başlatılacağına yer verilmişti¹³³⁸.

1335 C., 14.10.1974.

1336 C., 17.10.1974.

1337 C., 6.11.1974.

1338 Neşe Erdilek, a.g.m., s. 1027.

Hükümet bu doğrultuda çalışmalar yaparken, Anayasa Mahkemesi Raportörü Barutoğlu, Üniversiteler Kanunu'nun Yüksek Öğretim Kurulu'nun kuruluş ve işleyişini belirleyen 5. maddenin tümünü anayasaya aykırı bularak iptalini istemişti. Raportör, ayrıca Bakanlar Kurulu'nun gerekli gördüğü zaman üniversitelerin yönetimlerine belirli süre el koyabileceği yönündeki hükmünün de anayasaya aykırı olduğunu belirtmişti¹³³⁹. Anayasa Mahkemesi'nde Üniversiteler Kanunu'nun bazı maddelerinin iptali görüşülürken MEB de Üniversitelerarası Kurul'un yardımcıları ile Üniversiteler Kanunu'nun anayasaya ve uygulamaya aykırı düşen hükümlerini değiştirmek için yeni bir kanun tasarısı hazırlanmıştı. 56 maddeden oluşan tasarının ana çizgileri şöyledir:

- Bütün üniversiteler “özerk” kuruluşlar haline getirilecektir.

- Yüksek Öğretim Kurulu kaldırılacak ve sahip olduğu yetkiler niteliğine göre Üniversitelerarası Kurul veya yeni kurulacak “Yüksek Öğretim Konseyi”ne verilecektir.

- Yürütme organı ile üniversiteler ve diğer yüksek öğretim kuruluşları arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak üzere, hükümet, üniversite ve diğer yüksek öğretim kuruluşlarının temsilcilerinden meydana gelen Yüksek Öğretim Konseyi kurulacaktır.

- Üniversite Denetleme Kurulu, kaldırılacak ve bu kurula verilmiş olan ‘devletin gözetim ve denetimini sağlamak’ görevi bütün üniversitelerin rektör ve ikişer temsilcisinden meydana gelen Üniversitelerarası Kurul’un yetkileri içerisine alınacaktır. Bu suretle, esasen yargı organları aracılığıyla mevcut olan genel devlet denetiminin yanında üniversite özerkliğini zedelemeksizin etkin bir denetim yolu anayasaya uygun olarak gerçekleştirilecektir.

- Üniversitelerarası Kurul’a tüzel kişilik tanınacak ve daha etkin bir şekilde çalışabilmesi için yetkileri arttırılmaktadır.

1339 C., 28.12.1974.

- Asistan olarak atanmayı “doktora” şartına bağlayan ve asistanların tayinlerini iki yılda bir yenilenmesini öngören hükümler kaldırılmaktadır.

- Öğrenci temsilcilerinin fakülte yönetim kurullarına oy hakkı ile katılması kabul edilmektedir.

- Doçentlerin tayininde, açık doçentlik kadrolarını göstermek yetkisi Üniversitelerarası Kurul’a verilmiş ve açık doçentlik kadrolarının tespitinde yeni kurulan veya kurulmakta olan üniversite ve fakültelere öncelik tanınmıştır.

- Mahrumiyet bölgesinde görevli öğretim üyelerinin gelişmiş üniversitelerde çalışmak üzere rotasyona tabi tutulmaları hükme bağlanmıştır.

- Organların güvenliğini sağlama görevlerine ve Bakanlar Kurulu’nca idareye el konulmasına ilişkin hükümler anayasaya uygun şekilde yeniden düzenlenmiştir.

Milli Eğitim Bakanı Prof. Sefa Reisoğlu’na göre, bu yeni tasarı ile bütün üniversiteler özerk kuruluşlar haline getirilecek, üniversite özerkliğiyle bağdaşmayan veya uygulamada sakıncalar meydana getiren hükümler kaldırılacak, üniversite özerkliği cumhuriyetin “demokratik hukuk devleti” niteliğine göre düzenlenecekti¹³⁴⁰.

Bu yeni tasarı ile kuruluş aşamasında olan üniversiteler ile ayrı statüde kurulan üniversitelerdeki yapıya son verilerek üniversitelerde tek tip bir yönetim tarzına gidilmekte ve hepsine özerklik verilmektedir.

1973’te kurulan Yüksek Öğretim Kurulu kaldırılmakta ve yetkileri Üniversitelerarası Kurul veya Yüksek Öğretim Konseyi’ne verilmektedir.

Bu tasarı ile ilk defa fakülte ve üniversite üstündeki bir kuruma, yani Üniversitelerarası Kurul’a tüzel kişilik verilerek, üniversiteler

1340 T.; C., 9.1.1975.

gibi öğretim yapmayan, ilmî çalışma gerçekleştirmeyen ve sadece idari bir mekanizma olan Üniversitelerarası Kurul'a tüzel kişilik tanınmasıyla üniversitelerin özerkliği sınırlandırılmış olmaktadır.

1973'teki Üniversite Denetim Kurulu kaldırılarak, denetleme hakkı büyük ölçüde üniversite idarecilerinden oluşan ve yeni tasarı ile tüzel kişilik verilen Üniversitelerarası Kurul'a verilmektedir. Böylece 1960-73 arasındaki uygulamaya geri dönmek, üniversiteleri üniversite yöneticilerinden oluşan üst kurula denetlemek ilkesine varılmak istenmektedir.

Bu yeni tasarının getirdiği en önemli yenilik ise bütün yüksek öğretim kuruluşlarının temsilcilerinin bulunacağı Yüksek Öğretim Konseyi'dir. Böylece bütün yüksek öğretim kurumlarının bir teşkilat altında toplanması fikri ortaya çıkmış olmaktadır. Bu daha sonra 12 Eylül sonrasında oluşturulan YÖK sistemi ile kanuni olarak gerçekleştirilecektir.

Irmak hükümetinin bu tasarısı, İ.Ü. Senatosu'nca kurulan bir komisyon tarafından incelenmiş ve özellikle üniversiteler üzerinde tüzel kişilikle donatılmış bir Üniversitelerarası Kurul düşüncesine şiddetli tepki gösterilmiştir. İ.Ü. Senatosu'na sunulan raporda; "Üniversitelerarası Kurul'un tüzel kişiliği haiz üniversitelerin üstünde olağanüstü yetkilerle donatılmış bir kurul haline getirilmesi asla doğru değildir. Ortak ilkeleri saptayan, ortak kanun ve tüzükleri hazırlayan bir kurul haline getirilmelidir" ifadelerine yer verilmiştir¹³⁴¹.

Meclis desteğinden yoksun olan Irmak hükümetinin bu çalışmalarından bir sonuç alınamamış ve tasarı kanunlaştırılamamıştır.

IV- MC HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ

CHP-MSP ortaklığı ile kurulan Birinci Ecevit Hükümeti'nin istifasından sonra Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün partiler üstü bir şahsı yani Sadi Irmak'ı hükümeti kurmakla görevlendirmesi, gü-

¹³⁴¹ C., 18.1.1975.

venoyu alamayacağı belli olmasına rağmen bunda ısrar edilmesi ve meclisten sağ bir hükümet çıkacak gücün olmasına rağmen buna engel olunmasına karşı çıkan “sağ eğilimli” 14 profesör¹³⁴² bir bildiri yayınlarak hükümetin sağ partiler tarafından kurulmasını istemişlerdi. Irmak hükümetinin meclisten güvenoyu alamamasının akabinde AP Lideri Demirel hükümet kurmakla görevlendirilmiş ve Dördüncü Demirel Hükümeti AP, MSP, CGP ve MHP ortaklığı ile kurulmuş ve 31 Mart 1975’te göreve başlamıştı. Hükümet programında üniversitelerin yönetiminde değişiklik yapılacağına dair bir hüküm konmamıştı. Zaten 1750 sayılı kanunun çıkarılmasında mecliste esas destek AP ile CGP partileri tarafından verilmişti.

Birinci MC hükümeti göreve başladığında üniversitelerde sağ-sol çatışması önemli bir noktaya gelmiş, üniversiteler veya fakülteler belli görüşlerin hakimiyet alanlarına bölünmüş, bu istikamette de ya direnme ya da ele geçirme tarzında çatışmalar tırmanmakta idi. Öğrenci ve öğretim üyeleri daha özerk bir üniversite isterken, hükümet olayları önleme ve asayiş sağlamaya çalışmakta, üniversiteler lehinde yapılacak yönetimle ilgili değişikliklere rağbet etmemektedir. Ancak özellikle sol görüşlü öğrenci ve öğretim üyeleri daha özerk ve demokratik üniversite için çaba harcamaktaydılar.

Bu yönde İ.T.Ü. öğrencileri bir rapor hazırlayarak “demokratik üniversite ve yönetmelikler” konulu bir kampanya düzenlemişlerdir. Maden Fakültesi konferans salonunda yapılan bir foruma; Prof. Doğan Kuban, Prof. Orhan Ünsaç, Ertuğrul Tuğlay, Harun Karadeniz, Bozkurt Nuhoglu ve 2 öğrenci tartışmacı olarak katılmışlardır. Öğrencilerin hazırladığı raporda, öğretim üyelerinin bir kısmı sermaye çevreleriyle işbirliği yapmakla suçlanmakta, öğrenci temsilcilerinin fakülte yönetim kurullarında oy hakkı, yönetime katılması-
nın sağlanması istenilmekte, “faşist hükümler içeren disiplin yönet-

1342 Bu profesörler; İ.Ü. Edebiyat Fakültesi’nden; İbrahim Kafesoğlu, Muharrem Ergin, Oktay Aslanapa, Faruk K. Timurtaş, Tahsin Banguoğlu, İ.Ü. Tıp Fakültesi’nden; Ali Uras, Cevat Babuna, Süleyman Yalçın, İ.Ü. Hukuk Fakültesi’nden; Hayri Domanıç, A. Selçuk Özçelik. İ.Ü. İktisat Fakültesi’nden; Sabahattin Zaim, Nevzat Yalçınış. İ.Ü. Dış Hekimliği Fakültesi’nden; Nuri Muğan ve İ.T.Ü.’den Mustafa Köseoğlu. T.; C., 11.11.1974.

meliğinin” yeniden düzenlenerek öğrencilere altı yıl atılmaksızın okuma hakkı verilmesini ve buna engel olan “faşist 22 maddenin” kaldırılmasına yer verilmekteydi¹³⁴³. Daha sonra, isteklerine olumlu cevap vermeyen İ.T.Ü. Senatosu öğrenciler tarafından protesto edilerek üç günlük boykot kararı almışlardı. Öğrenciler, boykotun sebebini “Tüm demokratik isteklerinin gerici İ.T.Ü. Senatosu” tarafından reddedilmesi olduğunu açıklamışlardı. İ.T.Ü. yönetimi de üniversiteyi üç gün kapatmıştı¹³⁴⁴.

Öğretim üyeleri de üniversite problemi üzerinde toplantılar yaparak çözüm aramaktaydılar. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dekanlığı, üniversite yönetim sorunlarının tartışıldığı “Üniversite Yönetim ve Eğitim Sorunları” konulu bir seminer düzenlemişti. 7 Nisan 1975’te yapılan bu seminerde bazı öğretim üyeleri ve uzmanlar konuyla ilgili görüşlerini açıklamışlardı. Seminerde konuşan Celal Öker, 1968’deki olumlu öğrenci hareketinin üç slogan getirdiğini, bunların “özel okulların devletleştirilmesi, öğrencilerin yönetime katılması ve demokratik üniversite” olduğunu, “öğrencilerin getirdiği” kavramların artık öğretim üyeleri tarafından dile getirildiğini söylüyordu. Satı Baran, iç denetimin sağlanması gerektiğini, dekan ve rektörlerin kanunda olmasına rağmen denetleme görevlerini yapmadıklarını, bunun da büyük eksiklik olduğunu belirtmişti. Güven Alpay, eğitimin etkinliğinin “iç düzende demokrasinin sağlanması” ile gerçekleşeceğini; devamlı değişen, yenileşen bir kurumun ancak demokratik düzen ile kendini yenileyebileceğini; bunu yapmayan üniversitenin “toplumun gerisine düşeceğini”, üniversitenin toplumun gerisine düşmesi halinde, üniversitelere ait olması gereken pek çok yetkinin de üniversiteler üstü kuruluşlar tarafından üniversitelerin elinden alınacağını, mevcut durumun da bundan ibaret olduğunu söylemişti. Özdemir İlter, öğrencilerin yönetime katılmasını savunurken, Nurettin Sözen, “öğrenci ve asistanların açık-seçik oy ve denetim hakkına sahip olarak yönetime katılmalarını” istiyordu.

1343 C., 5.4.1975.

1344 C., 10.4.1975.

Bedii Gorbon da bir çerçeve yasa içinde üniversitenin özerk olmasını, ancak özerkliğin “memlekete karşı sorumsuzluk anlamı”nda kullanılmamasına dikkat çekiyordu.

Bu seminer sonunda tüm üniversiteler için tek bir çerçeve yasa önerilmiş ve fakültelerin yönetmeliklerle yönetilmesi fikrine varılmıştı. Semineri kapatırken görüş birliğine varılan çerçeve yasanın niteliğini açıklayan Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dekanı Cemi Demiroğlu, “Tüm üniversitelerde ortak ilkeler getiren kısa bir yasa ve fakülte yönetimlerinden başlayarak her üniversite ve fakülte için kendi karakteristik özelliklerine göre gelişme olanağı veren yönetmelikleri yapma yetkisinin üniversite ve fakülte verilmesi” olarak vasıflandırmıştı¹³⁴⁵.

Yeni yapılması beklenen üniversiteler kanunu tasarısına ışık tutmak amacıyla Boğaziçi Üniversitesi tarafından “Üniversiteler Yasası ve Sorunları” konulu seminer 26 Haziran 1975’te başlamıştı. Prof. Ratip Berker, Doç. Özer Ertuna ve Dr. Selçuk Erez konuşmacı olarak katıldıkları seminerde; esas olarak özerkliğin temini, iç düzende demokrasinin sağlanması ve her türlü çalışmaların denetlenmesi ve değerlendirilmesi gereği üzerinde durulmuştu¹³⁴⁶.

Yeni hazırlanacak Üniversiteler Yasası ile ilgili olarak İstanbul Üniversitesi’nin görüşü saptanmıştır. Önce fakülte kurullarında ve asistanların oluşturduğu komisyonda hazırlanan ilkeler Üniversite Senatosu’nda görüşülerek bir ön yasa taslağı haline getirilmiştir.

Rektör Prof. Haluk Alp, taslakla ilgili çalışmaların tamamlandığını ve ön çalışmanın redaksiyondan geçtikten sonra 20 Mart’ta toplanacak Üniversitelerarası Kurul’a götürüleceğini belirtmiştir. Rektör’ün açıklamasına göre İstanbul Üniversitesi’nin yasayla ilgili olarak saptadığı görüşler özetle şöyledir:

- Bütün üniversiteler tek bir yasa içine alınmalıdır.

1345 C.;T., 8.4.1975.

1346 C., 27.6.1975.

- Üniversitede öğretim dili Türkçe olmalıdır.

- Üniversiteler ile diğer yüksek öğretim kurumları ve üniversiteler arasında işbirliğini sağlayan Yüksek Öğretim Kurulu’na gereksinme vardır. Ancak bu kuruluşun oluşum ve görevlerinin düzenlenmesinin yeri Üniversite Yasası değildir. Başka bir yasa içinde yer almalıdır.

- Üniversite üzerinde devletin gözetim ve denetimini sağlayacak Denetleme Kurulu, üniversite profesörleri, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay üyelerinden oluşmalıdır.

- Üniversitelerarası Kurul’un üniversite yetkili organlarının birçok görevini yüklenen, tüzel kişiliğe sahip bir şekilde düzenlenmesi yerinde değildir.

- Üniversite asistanlarının fakülte ve üniversite yönetim kurullarında, öğrencilerin fakülte kurullarında söz ve oy hakları ile temsil edilmesi uygun görülmüştür.

- Asistanlığa atanmak için doktora yapılmış olması koşulunun aranmaması uygundur.

- Doçentlik sınavına girmek için geçmesi gereken en az süre üç yıl olmalıdır. Doçentlik tezlerinin jüri önünde savunulması olanağı verilmelidir¹³⁴⁷.

Nisan 1975’te İzmir’de toplanan 13 üniversite rektörü, öğrencilerin çatışma ve boykotları dolayısıyla öğretimin yapılamadığına işaret ederek, “üniversitelerde eğitim güvenliğinin işleminin devlet çapında alınacak tedbirlere ihtiyaç gösterdiği” hususunda karar varmış ve bu doğrultuda hazırlanan bildiri, Hacettepe Üniversitesi Rektörü İhsan Doğramacı tarafından Başbakan Süleyman Demirel’e iletilmiştir¹³⁴⁸. Demirel, 1 Mayıs 1975’te rektörlerle bir toplantı yapmıştı. Kabine üyelerinden Necmeddin Erbakan, Turhan Feyzioğlu, Alparslan Türkeş, Erkovan Öztürk, Oğuzhan Asiltürk, İhsan

1347 C., 25.2.1976.

1348 C., 25.4.1975.

Sabri Çağlayangil, Müftüoğlu, Erdem, Nahit Menteşe, Danışman Öztrak, Poyraz ve Ereğ'in de bulunduğu toplantıya şu rektörler katılmıştı: Haluk Alp (İ.Ü.), Kemal Kafalı (İTÜ), Abdullah Kuran (Boğaziçi), Tahsin Özgüç (A.Ü.), Tarık Somer (İDTÜ), Necati Akgün (Ege), Kemal Bıyıkoglu (Atatürk), Mithat Özsan (Çukurova), Halis Duman (KTÜ Rektör Vekili), İlhami Nasuhioğlu (Diyarbakır), Muvaffak Akman (Cumhuriyet), Servet Bilir (Anadolu), İhsan Doğramacı (Hacettepe). Toplantı sonunda bir açıklama yapan Başbakan Demirel, "Rektörler üniversitelerde güvenlik için tedbir ortaklığında müttefik" açıklamasını yapmıştı¹³⁴⁹.

Özellikle en fazla öğrenci olaylarının meydana geldiği ODTÜ'de jandarmanın denetiminde ders yapılması huzursuzluklara yol açmıştı¹³⁵⁰. CHP Aydın Milletvekili Şükrü Koç, üniversitede jandarma ve sivil polisin bulunuşunun bilimsel özerklik ve öğretim özgürlüğü ile bağdaşmadığını söylemişti. ODTÜ Rektörü Tarık Somer de jandarmanın üniversite normal eğitim düzeni sağlayıncaya kadar görevine devam edeceğini açıklamıştı. Rektör Somer, üniversitede alınan tedbirlerin Demirel'den izin alınarak gerçekleştirildiğini söylemişti¹³⁵¹. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit de ODTÜ mütevelli heyetinde hükümet partilerinin zihniyetlerini benimseyen kimselerin olduğunu iddia etmişti¹³⁵².

Ecevit'in bu tutumundan rahatsız olan ODTÜ Rektörü Somer, Ecevit'i cumhurbaşkanına şikayet etmişti. Somer üniversitede bir insanın 'sömürü düzeni' demezse beğenilmediğini, mütevelli heyeti üyelerinin aşırı sol tandanslı kişilerden kurulu olsaydı göklere çıkarılacaklarının kesin olduğunu beğenilmenin ve revaçta olmanın tek şartının milliyetçi cephe hükümetini tasvip etmek olduğunu söylemişti. Somer, 'Hürriyetlerin kısıtlanmasına bir yabancı devlet

1349 C., 2.5.1975.

1350 C., 25-29.5.1975.

1351 C., 31.5.1975; 1.6.1975.

1352 C., 12.7.1975.

egemenliğine girmesini razı olmayacağını, Amerika kadar Rusya'ya da karşı olduğunu açıklamıştı. Bu arada Sıkıyönetim Komutanlığı da ODTÜ Öğrenci Derneği'nin faaliyetlerini süresiz olarak durdurmuş ve sınavların belirlenen tarihte yapılması için her türlü tedbirin alındığını açıklamıştı¹³⁵³.

ODTÜ olayları ve alınan tedbirler üzerine, CHP Aydın Milletvekili Şükrü Koç ve yirmi dört arkadaşı ODTÜ ile ilgili olarak bir meclis araştırması açılması için önerge vermişlerdi. Bu önergede rektör ve mütevelli heyetinin 'faşist bir tavır içinde karar verdikleri iddia edilerek', 'mütevelli heyet ve onun seçtiği rektör işkence ve zulüm ekibi manzarasında' denilmektedir¹³⁵⁴.

Hacettepe Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Gürol Ataman, Mütevelli Heyeti sisteminin kendi tutarlılığı olan bir sistem olduğunu fakat Türkiye'de yürümediğini belirtirken¹³⁵⁵ A.Ü. öğretim üyelerinden Prof. Ziya Alkan, "özerk olmayan bir üniversitede yönetsel bir terör kurulabilir, yasa uygulamaları kişisel etkinlik amacından saptırılabilir" demektedir¹³⁵⁶. ODTÜ'nün mütevelli heyeti tarzında bir yönetimi sahip olması özellikle sol görüşlüler tarafından tenkit edilirken, ODTÜ'den 16 öğretim üyesinin sözleşmelerinin feshedilmesi¹³⁵⁷ tartışmaların daha da artmasına sebep olmuştu¹³⁵⁸. Olayı tüm Öğretim Üyeleri Derneği kınarken, rektör ve yöneticilerin istifalarını istemişti. Ayrıca CHP Genel Sekreter Yardımcısı Mustafa Üstündağ da bazı öğretim üyelerinin sözleşmelerinin feshini çağdışı olarak nitelendirmişti¹³⁵⁹.

1353 C., T., 14.7.1975.

1354 C., 20.7.1975.

1355 C., 29.7.1975.

1356 Ziya Alkan, "Özerklik Özlemi ve Bir Karar", C., 2.8.1975.

1357 Bu öğretim üyeleri şunlardır: İlhan Tekeli, Esat Turak, Orhan Özgüven, Teoman Aktüre, Bilgi Dener, Davran Eşkinat, Mehmet Adam, Mary Butler, Saime Ünlüsoy, Pınar Tuna, Mine Kılınç, Pınar Ege, Karen Wolfe, Fisun Akarsu, Tuğrul Akçura, Murat Kireççi. C., 8.9.1975.

1358 C., 21.8.1975; 5.9.1975; 8.9.1975; T., 5-6.9.1975.

1359 C., 4.9.1975.

Olayların nispeten durulması üzerine sıkıyönetimin kalkmasından itibaren çalışmalarına başlayan ODTÜ Öğrenci Derneği, jandarmaların ODTÜ'den çekilmesini ve eğitim yapılmadığı bir dönemde sorumlu tutularak öğrenci atılmaması veya sınıfta bırakılmamasını istemişti¹³⁶⁰. Bu isteği yerinde bulan Rektör Somer, konuyu Mütevelli Heyeti'ne götürmüş ve burada alınan kararla son yapılanın sınav dolayısıyla başarısız duruma düşen öğrencilerin üniversiteden çıkarılmamasını ve yeni ders yılında kayıtların yapılmasını kararlaştırmıştı¹³⁶¹.

ODTÜ'de 400 öğretim üyesi, yönetimin değişmesi için Mütevelli Heyeti'ne başvururken, rektör artık sözleşmeli öğretim üyesi çalıştırmayacaklarını açıklamıştı. Ayrıca öğrencilerin kendi temsilcilerini seçmeleri hususunda rektörlüğün yaptığı telkin Üniversite Konseyi'nce kabul edilmiş ve öğrencilerin seçecekleri 127 kişilik bir temsilci grubunun kurulması kararlaştırılmıştır. Rektör Somer, sadece öğrenci işleriyle ilgilenmek üzeri ilk 'Öğrenci Dekanlığı' kurmasının da uygun görüldüğünü ve bu dekanlığın iki hafta içinde gerçekleştirileceğini bildirmişti¹³⁶². Daha sonra 25 Kasım'da bir açıklama yapan Rektör Somer, çatışma olmadıkça ODTÜ'ye jandarma gelmeyeceğini de açıklamıştı¹³⁶³. Daha sonra Danıştay'ın Anayasa Mahkemesi'ne müracaatı sonunda ODTÜ Kanunu'nun iki maddesi iptal edilecek, öğretim üyelerinin uzaklaştırılmasıyla ilgili Mütevelli Heyeti'nin yetkileri sınırlandırılmış ve sayıları 80'e ulaşan öğretim üyelerinin ODTÜ'ye dönebilmelerine imkan tanınmıştır¹³⁶⁴.

15 Nisan 1977'de toplanan Üniversitelerarası Kurul, ODTÜ'de de 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun uygulanmasını ve ODTÜ'nün özerk üniversite olmasını istemiştir¹³⁶⁵. Ayrıca bu kurul

1360 C., 24.9.1975.

1361 C.; T., 12.10.1975.

1362 C., 6.11.1975.

1363 C., 26.11.1975.

1364 C., 27.5.1976.

1365 C., 16.4.1977.

toplantısına, özerk olmadığı için Karadeniz Üniversitesi rektörü kabul edilmemiştir¹³⁶⁶.

A- 1750 Sayılı Üniversite Kanunu'nun İptali ve

Yeni Kanuna Hazırlıklar

12 Mart döneminde yürürlüğe giren 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu, üniversitelerde tepkiyle karşılanmış ve Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmıştı. Uzun bir süre yapılan incelemeler sonunda Anayasa Mahkemesi Üniversiteler Kanunu'nun polisün üniversitelere müdahalesi ve Bakanlar Kurulu'na üniversitelere el koyma kararıyla ilgili bazı hükümlerini Anayasa'nın 120. maddesine aykırı bularak esastan iptal edilmiş ve kararın gerekçesi yazılmaya başlanmıştı¹³⁶⁷. Ayrıca, Danıştay da üniversitelerde Mütevelli Heyet sistemini üniversite özerkliğiyle bağdaşmadığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştu¹³⁶⁸.

Üniversiteler Kanunu hakkında CHP, Ankara Üniversitesi, İ.T.Ü. ve İstanbul üniversiteleri tarafından açılan davanın Anayasa Mahkemesi'nce verilen gerekçeli kararı 3 Aralık 1975'te Resmî Gazete'de yayımlayarak yürürlüğe girmişti¹³⁶⁹.

Hükümet, hazırlamış olduğu tasarımı TBMM'ye sevk etmişti. Tasarıda; üniversitelere bağlı kuruluş, organ ve fakültelere öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin, can güvenliğinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca alınan tedbirler sonucu ortadan kalkması halinde üniversitelerin sorumlu en üst organlarının görüşü alındıktan sonra, en çok iki ay süreyle üniversitelere el koyabilmektedir. Gerekli görülmesi halinde el koyma süresi uzatılacaktır. Ayrıca, Bakanlar Kurulu, görevlilerden, gerekli görülenleri kesin

¹³⁶⁶ C., 4.5.1977.

¹³⁶⁷ C., 26.4.1975; 2.5.1975.

¹³⁶⁸ C., 27.11.1975.

¹³⁶⁹ C., 4.12.1975.

sonuç alıncaya kadar görevlerinden uzaklaştırabilecek, el koyma süresince üniversite ve bağlı kuruluşları kısmen veya tamamen, geçici veya sürekli olarak kapatıp açabilecek ve gerekli görülen öğrencilerin üniversiteye devamını geçici olarak yasaklayabilecek veya yasağı kaldıracabilecektir¹³⁷⁰.

1- Üniversite Polisi Kurma Teşebbüsü

Bu gelişmeler üzerine Başbakan Süleyman Demirel, 8.12.1975'te rektörlerle bir toplantı yapmıştı. Toplantıda öğrenci olaylarının önlenmesi için rektörlere bağlı "Polis Örgütü" kurulması önerildi. İçişleri bakanı da yönetmeliklerde değişiklik yapılmasını prensip olarak benimsemiş ve kısa bir süre içinde bakanlık bünyesinde çalışmalara başlanacağını bildirmişti.

Yapılan toplantıya çağrılmayan akademiler buna tepki göstermişlerdi. İstanbul DMMA Başkanı Muzaffer Sağışman, başbakana bir telgraf çekerek, "Problemleri aynı olan akademileri çağırmamak sebebiyle toplantıda görüşülen konuların eksik ve görüşlerin de sorunların tümünü kapsayıcı olmadığını" ileri sürmüştür. Bunun üzerine 20.12.1975'te hükümet üyeleri ile akademi başkanları ortak bir toplantı yapmışlardı. Başbakan Demirel, Başbakan Yardımcısı Necmeddin Erbakan, Turhan Feyzioğlu ve Alparslan Türkeş'in de katıldığı toplantıya 13 akademi başkanı¹³⁷¹ iştirak etmiş, bazı akademi başkanları "Üniversite Polisi" kurulması önerisini eleştirmişlerdi. Hükümet tarafından yapılan açıklamada, akademilerin öğretim güvenliği meseleleri üzerinde durulduğu belirtilmişti¹³⁷².

1370 C., 9.6.1976.

1371 Bu başkanlar şunlardır: Ankara İTİA Bşk. Nejat Tüzün, İstanbul TİA Bşk. Erol Zeytinoğlu, Eskişehir İTİA Bşk. Halil Dilimtekin, Adana İTİA Bşk. Adnan Lalkav, İstanbul DMMA Bşk. Muzaffer Sağışman, Ankara DMMA Bşk. Melih Koçer, Bursa İTİA Bşk. Yusuf Ziya Binatlı, Eskişehir MMA Bşk. Suat Mirza, Sakarya DMMA Bşk. Mustafa Kozak, Konya DMMA Bşk. Mustafa Öz, Zonguldak DMMA Bşk. Burhan Çağlar, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisi Başkanı Hasan Ali Koçer, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Başkanı Sadun Ersin. C., 21.12.1975.

1372 T., 21.12.1975.

Ancak üniversite polisi projesi gerçekleştirilemedi. Kasım 1975'te artan öğrenci olayları 9 Ocak 1976'da Hacettepe'de bir kız öğrencisinin ölmesi üzerine daha da tırmanmış, Ankara ve İstanbul'daki üniversiteler süresiz olarak kapatılmıştı. 18 Ocak 1976'da toplanan Üniversitelerarası Kurul, öğrenci ve öğretim üyelerini can güvenliğinin kalmadığını belirterek öğretime devam edilip edilmeyeceği hususunu her üniversitenin yetkili organlarına bırakmıştı¹³⁷³.

2- YÖK ve Üniversite Denetleme Kurulu

1973 yılında 1750 sayılı kanunla kurulan Yüksek Öğretim Kurulu, Anayasa Mahkemesi'nin bu kanunun bazı maddelerinin iptal etmesine karşılık bu müessese devam etmiştir. Yüksek Öğretim Kurulu 13. toplantısını 17-18 Mart tarihleri arasında Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde yapmayı planlamıştı¹³⁷⁴.

Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararından sonra da Üniversite Denetleme Kurulu (ÜDK) çalışmalarına devam etmişti. ÜDK 13.4.1976'da Başbakan Demirel başkanlığında toplanmıştı. Toplantıya Devlet Bakanı Seyfi Öztürk, Adalet Bakanı İsmail Müftüoğlu, Milli Eğitim Bakanı A. Naili Erdem, A.Ü. eski Rektörü Cumhur Ferman, İ.T.Ü. eski Rektörü Hadi Peynirlioğlu, İ.T.Ü. eski Rektörü Bedri Karafakihioğlu ve Milli Güvenlik Kurulu'nda tespit edilen Hukuk Fakültesi eski Dekanı Yaşar Karayalçın katılmışlardı. Toplantıda bazı üyeler sıkıyönetim önermişlerdi. Denetleme Kurulu gelen istekleri KGK'ya bildireceklerdi. Her ay toplanmayı kararlaştıran Denetleme Kurulu yayınladığı bildiride, üniversitenin işleyiş konusunun tartışıldığını, eğitim-öğretim hürriyetini büyük ölçüde zedelediği yerlerde alınacak tedbirler üzerinde durulmuştu¹³⁷⁵.

5 Mayıs 1976'da rektörlerle bir toplantı yapan Demirel, üniversitelere el koymaya ve sıkıyönetim önerilerinin kabul görmediğini

1373 C.;T., 19.1.1976.

1374 C., 13.3.1976.

1375 C., 14.4.1976.

açıklayarak şunları söylemişti: “Rektörlerle görüştük. Öğrenci olaylarının üniversite sorunlarıyla ilgili olmadığını, ideolojik maksatlara dayalı olduğunu beraberce tespit ettik. Üniversitelerde anarşik olayları önlemek için çeşitli tedbirlerimiz olduğu, hükümetçe üniversitelere el koyabileceğimizi ve sıkıyönetim ilan etme gibi tedbirler alabileceğimizi anlattık. Ancak bu tedbirleri rektörler uygun görmediler”¹³⁷⁶.

Üniversite problemleri üzerine Başbakan Demirel başkanlığında bazı hükümet üyeleri ile Üniversitelerarası Kurul ve ÜDK üyeleri ortak bir toplantı yapmıştır. Toplantı sonunda yapılan açıklamada 1975-1976 öğretim yılında, öğretim özgürlüğünün zedelenmemesi için alınması gereken tedbirler üzerinde durulmuştur. Ayrıca; cumhuriyete, devlete, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne yönelmiş her hareketin karşısında herkesin yer alması gerektiği konusunda görüş birliğine varılmıştır¹³⁷⁷.

V - ECEVİT DÖNEMİ (05.01.1978-17.10.1979)

Muhalefette iken demokratik üniversite isteğini dile getiren CHP, Ecevit’in başkanlığında kurulan hükümetin programında bütün yüksek öğretim kurumlarında demokratik yöntemlerle birlikte, öğrenim ve öğretim özgürlüğünün sağlam güvencelere kavuşturulacağına yer vermişti¹³⁷⁸.

Hükümetin belirlediği bu hedef doğrultusunda üniversite çevresinde bir beklenti meydana gelmişti. Kuruluşunun üzerinden iki ay geçmesine rağmen bir çalışmanın ortaya çıkmaması, Tüm Üniversite, Akademi ve Yüksekokul Asistanları Birliği (TÜMAS) İzmir Şubesi toplumun “demokratikleşme çabalarının bir parçası olan demokratik ve özerk üniversite kavgası”nın sürdürülmesi ve bunun ilk adımı olarak da üniversite çalışanlarının tümünün karar

1376 C., 6.4.1976.

1377 C., 25.7.1976.

1378 Erdilek, Hükümetler ve Programlar, s. 1038; C.; T., 13.1.1978.

ve yürütme organlarına etkin bir biçimde katılmasının sağlanmasını istiyordu¹³⁷⁹.

1 Temmuz 1978 tarihinde bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur, toplumdaki gelişme ve hızlı değişikliğe ayak duramayan üniversiteler yasasının değiştirilerek yerine bugüne kadar edinilen tecrübelerden de yararlanılarak “tüm yüksek öğretim kuruluşlarını içine alan yeni bir yasa” hazırlayacağını açıklamıştı¹³⁸⁰. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı’nın kendi başına yeni kanun hazırlığına girmesine üniversiteler tepki göstermişti. 04.07.1978’de Trabzon’da toplanan Üniversitelerarası Kurul, hazırlanmakta olan Üniversiteler Kanunu çalışmalarına Üniversitelerarası Kurul’un yetkili temsilcilerinin katılmasının zorunlu olduğu ve bu kurulun bilgisi dışında yapılacak çalışmaların yasayı olumlu yönde oluşturmaya yetmeyeceğini açıklamıştı. İki yıl önce tüm üniversitelerin görüşlerini birleştirerek meydana getirilen Üniversiteler Kanunu tasarısının yasalaşmasından üzüntü duyduklarını belirten kurul, altı kişilik bir temsilci grubu seçerek başbakan ve milli eğitim bakanına iletme kararı almıştı¹³⁸¹.

Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ başkanlığında Üniversitelerarası Kurul’a üye rektörlerden oluşan komisyon, yüksek öğretimin “yeniden düzenlenmesi” amacıyla sistemin bütünlüğünü gerçekleştirme düşüncesinden kaynaklanan bir yasa tasarısını hazırlamaya koyulmuştu. Ayrıca tasarıda ODTÜ’de mütevelli sistemine son verilerek “özerkleştirilmesi” de telkin edilecekti¹³⁸². Tasarıyla ilgili çalışmalar kamuoyundan gelecek baskılardan uzak olabilmesi için gizlilik içinde yürütülmekteydi¹³⁸³.

Milli Eğitim Bakanı Nejdett Uğur’un başkanlığındaki komisyon, üniversiteler yasa tasarısının tamamlanmasını Kasım 1978 başların-

1379 C., 6.3.1978.

1380 C., 2.7.1978.

1381 C., 5.7.1978.

1382 C., 24.7.1978.

1383 C., 4.10.1978.

da tamamlamıştı. Hazırlanan tasarıyla MEB yüksek öğretimden çekiliyor ve yüksek öğretim tümüyle üniversiteye bırakılıyordu. Yalnız üniversitelerin ön lisansa gereken önemi vermemesi nedeniyle Milli Eğitim Bakanlığı ön lisansa üniversitelerle birlikte ortak bir program izleyerek girecekti¹³⁸⁴. Tasarının getirdiği yenilikler özetle şunlardır:

- Yüksek öğretim, üniversiteler, akademiler ve yüksekokullar bütünleştirilmekte ve bir bütün biçiminde oluşturulmaktadır.

- Tasarıda Üniversitelerarası Kurul'a geniş yetkiler verilmekte, yetkilerin tespiti, tüzük ve yönetmeliklerin hazırlanmasında kurulun ağırlığı arttırılmaktadır.

- Tasarı, üniversitelerde "tam gün çalışma" ilkesini getirmektedir. Buna göre üniversitelerde çalışan öğretim üyeleri kamu ve özel kuruluşlarda ücretli ya da ücretsiz çalışmayacaklardır.

- Rotasyon ilkesi getirilirken, doçentlerin yeni kurulan üniversitelerde iki yıl süre görev yapacakları, profesörlerin de ad çekme yoluyla geri kalmış bölgelerde kurulacak üniversitelerde görevlendirileceklerdir. Geri kalmış bölgelerde görev yapanlara "yoksulluk zammı" verilecektir.

- Akademilerde çalışan doçent ve profesöre fakültelerde çalışan doçent ve profesörlerin hakları tanınmaktadır.

- Tasarıya göre akademilere fakülte açma hakkı verilmektedir.

- Üniversite yönetiminde doktor asistanlar öğretim üyesi olarak görevlendirilebileceklerdir. Kurullarda asistan ve öğrenciler temsil edileceklerdir.

- Üniversitelerde kürsüler kaldırılmış bunun yerine bölümler konulmuştur.

- Bütün üniversitelerin birinci sınıfları "hazırlık sınıfı" haline getirilecektir.

1384 C., 22.11.1978.

- Emekliye ayrılan profesörler, emeritüs profesör olarak çalışabilecekler, ancak bu maaşlı olmaktan çok onore edici bir görev olacaktır.

- Bu tasarıya göre ODTÜ ve Hacettepe Üniversiteleri de yeni yasa tasarısı içerisine dahil edilmektedir.

MEB'e bağlı Eğitim Enstitülerinin öğretim süresi dört yıla çıkarılacaktır¹³⁸⁵.

Hükümetin rektörlerle beraber hazırladığı bu tasarı beklentilere cevap vermemiş ve tenkit edilmeye ilk andan itibaren başlanmıştı. ODTÜ Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı Prof. Dr. Tosun Terzioğlu tasarımı "sorunlu" olarak nitelerken, A.Ü. Hukuk Fakültesi Dekanı Turgut Akıntürk, fakülte yönetim kurulu adına bir bildiri yayınlarak "amaçları ve işlevleri tamamen farklı olan akademi, yüksekokul ve enstitüleri üniversitelerle bütünleştirmeyi öngören ilkenin, yüksek öğretimi tümüyle en alt düzeyde eşitleştirme ve aynı hizaya getirme sonucunu yaratacağı" nı belirtmişti¹³⁸⁶.

Bazıları tasarımı "rasyonel olma ilkesiyle hazırlanmış, demokratik olma ilkesi unutulmuş" olarak vasıflandırırken¹³⁸⁷, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Başkanı Orhan Şahinler, yeni yasa tasarısının ülke yararına olduğunu, Anayasa Mahkemesi'nin "yüksek öğretim bir bütündür" şeklindeki kararıyla da bütünleştğini belirtmiştir. Yeni tasarıyla yüksek öğretime yeni perspektifler açıldığını ve itiraz edenlerin kadroları zengin olan bazı kurumlar olduğunu söyleyen Şahinler, öğrencilerin yönetime katılması, asistanların seçme, seçilme, ders verme hakları, tam gün eğitim, kurumlar arası bilgi, deney, öğretim üyesi alışverişi ve kürsü kabuklarının kırılması gibi hususlarda önemli yenilikler getirdiğini belirtmiştir.

İstanbul Üniversitesi'ne bağlı fakülteler ve diğer yüksekokulların asistanları yeni tasarımı eleştirmişler ve yeterince demokratik

1385 C., 4.12.1978.

1386 C., 24.11.1978.

1387 Şükran Ketenci, "Yüksek Öğretim Yasa Tasarısı Üzerine", C., 24.12.1978.

olmadığında birleşmişlerdir. Asistan temsilcilerinin açıklamaları şu şekildedir: “Tasarı üniversitenin özerkliğini tehdit etmektedir. Hükümetin el koyma yetkisi artmıştır. Denetleme Kurulu’nun yapısı ve yetkileri, Üniversitelerarası Kurul’un yetkilerinin genişliği ve yapısının anti-demokratikliği önemli boyutlara ulaşmıştır. Asistan ve öğrenci temsilinin sembolik düzeyde tutulması, yöneticileri seçme hakkının yaygınlaştırılmaması, demokratik açıklık ilkesini çiğnemesi eleştirilecek özellikleridir. Üniversitenin demokratik ve etkin bir işleyişe kavuşması için öğretim kadrosunun gençleşmesi ve hiyerarşik yapının ortadan kaldırılması gerekmektedir”¹³⁸⁸.

MEB tarafından hazırlanan Üniversiteler Yasa Taslağı’nı inceleyen A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, buna karşı çıkararak, yeni bir yasa tasarısının hazırlanmasını önermiştir. SBF’nin görüşleri Dekan Cevat Geray tarafından açıklanmıştır. Bu görüşleri şu noktalarda toplamak mümkündür;

- Statüleri, amaçları, toplumdaki işlevleri ve görevleri çok farklı yüzlerce öğretim kuruluşunu aynı yasayla ayrıntılı bir biçimde düzenlemeye çalışmak sakıncalı bir tutumdur. Bunun yerine üniversite biçiminde örgütlenmesi uygun görülen kuruluşlara özgü bir çerçeve yasa hazırlanmalıdır.

- Üniversitelerarası Kurul’un hem tüm yüksek öğretim politikasını tespit etmek, planlamasını yapmak ve uygulamakla görevlendirilmesi bu kurulun bir bürokratik organ durumuna getirilmesi açısından sakıncalıdır.

- Taslaktaki “tam gün” ve “yeni kurulan üniversitelere yardım” ilkeleri benimsenmekle birlikte, bu ilkelerin uygulanmasında, öğretim üyeleri arasında eşitsizliğe yol açan bir düzenlemeye gidilmesi olumsuz karşılanmıştır.

- Taslaktaki öğretim üyesi tanımının genişletilmesi uygun karşılanmış, ancak bu konuda doktor asistanlar arasında ayırım yapılması sakıncalı görülmüştür.

1388 C., 26.12.1978.

- Taslağın getirdiği ilke genişletilerek, öğrenci ve öğretim yardımcılarının yanı sıra, üniversitede çalışan öbür kamu görevlilerinin de ilke olarak yönetime katılması uygun görülmüştür.

- Taslağın üniversite özerkliğinin ayrılmaz bir parçası olan “akçalı özerkliği” öngörmemesi önemli bir eksikliktir.

İnönü Üniversitesi Rektörü Süreyya Aybars yasa tasarısının kuruluş aşamasındaki üniversiteler için büyük yararlar sağlayacağını, doktor asistanların öğretim üyesi olarak üniversitede çalışmalara katılmalarının doğudaki üniversitelerdeki öğretim üyesi sıkıntısını aşmakta yararlı olacağını belirtmişti¹³⁸⁹. Gazeteci yazar Yalçın Doğan, yeni tasarının üniversitelerin bulundukları bölgenin sorunlarına yönelik eğitim yapma imkanı ortaya koyduğunu belirtirken, ODTÜ Rektör Vekili Nuri Saryal, yüksek öğretimin tek bir yasa içinde toplanmasının olumlu bir ilke olduğunu, ancak değişik amaç ve ayrıntıların aynı yasa içerisinde birleştirilmesinin imkansız olduğunu belirtmişti. Saryal yüksek öğretimde bütünlüğün ve etkinliğin ancak bir “çerçeve yasa” ile sağlanabileceğini ve tüm üniversitelere bilimsel, idari ve mali özerkliğin verilmesini istemişti¹³⁹⁰.

Tüm Üniversite, Akademi ve Yüksekokul Asistanları Birliği (TÜMAS), yeni yasa tasarısına karşı çıkmış ve bu tasarıyı benimseyen Üniversitelerarası Kurul’u da kınamıştır. TÜMAS’a göre, üniversitelerin daha demokratik bir yapıya kavuşturulmasının önündeki en büyük engel üniversitelerin yöneticileridir. Bunlar üniversitenin çoğunluğunu temsil eden “öğrenci, asistan ve emekçilerin” yönetime katılmalarına karşıdır. Taslak yönetime katılma bakımından 1750’ye göre biraz daha ileri hükümler getirmektedir. Ancak bu hükümler üniversiteleri demokratik bir işleyişe kavuşturacak ve gerçek anlamda demokratikleşmeyi sağlayacak nitelikte değildir. Taslakta, üniversite yönetim organlarına katılacak öğrenci ve asistan temsilcilerinin kesin sayılarını belirleyen tüzük ve yönetmelikleri hazırlama yetkisinin Üniversitele-

1389 C., 28.11.1978.

1390 C., 29.11.1978.

rarası Kurul'a verilmesi hatalıdır. Çünkü tabanın yönetime katılmasını istemeyenlere, bu katılımı belirleme şansı verilmektedir¹³⁹¹.

Üniversiteler dışından TSİP de yeni üniversiteler yasa taslağını demokratik ilkeleri zedelediği için karşı çıkmıştır. TSİP Genel Sekreteri Yalçın Yusifoğlu, yeni yasanın 12 Mart döneminde geriye doğru değiştirilen anayasanın antidemokratik hükümleri ışığında düzenlendiğini; tasarının gerçekte üniversitelerin birim olarak özerkliklerini daha da kısıtlayan, aşırı bir merkezîyetçilikle onları denetim altına almayı amaçlayan demokratik ilkelerle bağdaşmayan bir öz taşıdığını; yasa tasarısında, tüm üniversitelerin Üniversite-rarası kurula bağlı kılınması, bu Kurul'a olağanüstü yetkiler verilmesi, üniversitelerin "birim olarak özerkliklerin ortadan kaldırdığını" belirtmiştir¹³⁹². Dev-Genç de yeni yasa tasarısının "özerk ve demokratik üniversite istemine" cevap vermediğini açıklamıştır¹³⁹³.

Bütün bu tenkitlerin ışığında, bütün yüksek öğretimi bütünleştirme, tam gün çalışma, planlı gelişme, rotasyon ve belli ölçülerde öğrenci temsilcilerinin oy hakkına sahip olarak yönetime katılma ilkelerini içeren üniversiteler yasa tasarısı Bakanlar Kurulu'nda kabul edilerek meclise gönderilmek için Mayıs 1979'da sıra beklemeye başlamıştır¹³⁹⁴. Ancak CHP'li Ecevit hükümeti döneminde bu tasarının kanunlaşması gerçekleştirilememiştir.

VI- DEMİREL LİDERLİĞİNDEKİ AP'Lİ AZINLIK HÜKÜMETİ DÖNEMİ (12 KASIM 1979-12 EYLÜL 1980)

Eğitimi "beynelmilelci ve Marksist tesirlerden" kurtararak "eğitimin milliliği"ni temel hedef olarak belirleyen Demirel hükümeti, özerk yüksek öğretim kuruluşlarını, öğrencilerin devlete, insan

1391 C., 11.12.1978.

1392 C., 26.11.1978.

1393 C., 20.12.1978.

1394 C., 7.5.1979.

haklarına dayalı demokratik rejime ve milli hayat felsefesine sadık bir şekilde yetiştirmekle mükellef tutuyordu. Ancak yönetim açısından üniversitelerde yeni bir düzenleme yapma hususunda bir hedef çizilmemektedir¹³⁹⁵.

Bütün yüksek öğretim kurumlarında meydana gelen anarşik olayların çok fazla artması, Demirel hükümetinin polisiye tedbirlerin arttırılması yönünde çalışmalara ağırlık vermesiyle neticelendi. Hükümet, hazırladığı bir kanun tasarısını TBMM’ye sevk etmişti. Bu tasarıda, güvenlik kuvvetlerinin herhangi bir davet veya izne bağlı olmadan üniversitelere girerek kovuşturma yapabilmelerini öngörmekte idi; Akademi ve üniversitelerin anayasa karşısındaki nitelikleri, görevleri ve işleyişleri bakımından denk oldukları gibi her iki kurum mensupları eşit hak ve sorumluluk sahibidirler, özlük hakları aynı yasaya 1765 sayılı Üniversite Personel Yasası’na bağlı bulunuyorlardı¹³⁹⁶. 1978-1979 dönemindeki Ecevit liderliğindeki CHP hükümeti yüksek öğretimde birlik ilkesini kabul edip bu doğrultuda bir tasarı hazırlamıştı. Demirel hükümeti döneminde de “tüm yüksek öğretim kurumlarının bir bütün olduğu” yönünde görüşleri savunanlar mevcuttu¹³⁹⁷.

Anayasa Mahkemesi’nin olumlu kararına karşılık Danıştay’ın Akademilerin Tıp ve Eczacılık Fakültesi açamayacakları yönündeki kararı ve Üniversitelerarası Kurul’un isteği üzerine, ÖSYM’nin bu tarzdaki fakültelere öğrenci yerleştirme işlemlerine dahil etmemesi dolayısıyla üniversite-akademi çekişmesi alevlenmiş ve akademilerde ÖSYM dışına çıkma da dahil, üniversitelere karşı bir tepki belirmişti¹³⁹⁸. Akademiler Arası Kurul, 1980-81 öğretim yılında İktisadi Ticari İlimler akademilerinde öğretim faaliyetle-

1395 Erdilek, Hükümetler ve Programları, s. 1039.

1396 C., 4.4.1980.

1397 Yüksek öğretimin bütünlüğünü savunan bazı şahıslar şunlardır: Prof. Dr. Onur Kumbaracıbaşı, Haldun Özen, Necdet Uğur, Doç. Tahir Hatipoğlu, Doç. Edip Yazgan, Prof. Rıdvan Karalar, Dr. Süleyman Kaynak. C., 23.5.1980.

1398 C., 1.8.1980.

rinin ertelenmesini kararlaştırmıştır¹³⁹⁹. Bu karar üzerine Üniversitelerarası Kurul toplantı kararı alırken¹⁴⁰⁰, Başbakan Demirel de Akademiler Arası Kurul'un kararı gözden geçirmesini istemiş ve "Akademiler meselesi Türkiye'nin birinci meselesidir" demişti¹⁴⁰¹. Ayrıca bazı yazarlar, üniversitelerin davranışını, özerkliği, devlet içinde devlet olma anlamında kullandığını ve devlete hesap vermemeye yöneldiğini belirterek üniversite-akademi çekişmesinde üniversiteleri suçlamışlardır¹⁴⁰².

Üniversitelerarası Kurul'un verdiği kararla hiçbir günahı olmayan öğrencileri cezalandırması ve buna karşılık olarak da Akademiler Arası Kurul'un yine hiçbir suçu olmayan daha büyük bir öğrenci kitlesini cezalandırma yolunu seçmesi kamuoyunda da tepkiyle karşılanmıştı. Akademilerin, Tıp ve Eczacılık gibi fakülteleri açarak tam bir üniversiteleşmeye yönelmeleri, üniversitelerin engellemesi bu "meselenin özünde profesör ve doçentlik gibi unvanların paylaşımından kaynaklanan" bir konu olduğu tarzında yorumlara da yol açmıştı¹⁴⁰³. Ayrıca üniversitelerin tavrı şekilci bir zihniyet, kelimelere "ilim izafe etmek" olarak değerlendirildi ve üniversitelerin ülke ihtiyaçlarına göre genişlemediği ve MEB'in de gerekli tedbirleri almadığı için suçlu olduğu ve nihayet en son olarak akademilerin suçlu bulunacağı tarzında görüşler de mevcuttu¹⁴⁰⁴.

Bütün bu tartışmalara rağmen Demirel hükümeti döneminde üniversiteler hakkında bir düzenleme gerçekleştirilemediği gibi akademi, üniversite ve yüksekokullar çekişmesine de bir çözüm bulunamamıştır.

1399 C., 28.8.1980.

1400 C., 29.8.1980.

1401 T., 29.8.1980.

1402 Ali Rıza Alp, "Üniversite-Akademi Çekişmesi", T., 26.7.1980.

1403 C., 29.8.1980.

1404 Mukbil Özyörük, "Çekişmelerin Kökenine İnmek Gerekir", T., 12.8.1980.

DOKUZUNCU BÖLÜM

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU (YÖK) DÖNEMİ

I- YÜKSEK ÖĞRETİM KANUNU’NUN HAZIRLANMASI

12 Eylül 1980’de, “Ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırmak” amacıyla yönetime el koyduğunu açıklayan Genelkurmay Başkanı Kenan Evren ve dört kuvvet komutanından oluşan Milli Güvenlik Konseyi’nin, askerî darbenin lüzumu için gösterdiği en önemli delillerinden biri de üniversitelerdeki öğrenci olayları idi.

12 Eylül döneminin başbakanı olan ve esasında altıncı “sivil” komutanı olarak vasıflandırabileceğimiz Bülent Ulusu tarafından kurulan hükümetin (21 Eylül 1980-24 Kasım 1983) programında, üniversitelere yöneltilen suçlamalar vardı. Ulusu Hükümeti, “sınırları belirsiz bir özgürlük anlayışı, devlete karşı dahi kullanılabilecek bir tarafsızlık iddiası, hukuk devleti ileri sürülerek yürütme organının işlemez duruma getirilişi, devlet içinde devlet olmaya yönelik bir özerklik görüşü ve bilimsellik kisvesi altında siyaset yapılması” noktalarından üniversitelerin mevcut özerk yönetimini beğenmediklerini ifade etmiş ve bu problemi çözmek için Üniversiteler Ka-

nunu üzerinde gerekli çalışma ve değerlendirmelerin yapılmasını programına koymuştu¹⁴⁰⁵.

Bu doğrultuda çalışmalara başlayan Milli Eğitim Bakanlığı’nda, General Osman Feyzioğlu başkanlığında yeni yüksek öğretim yasa tasarısını hazırlama komisyonu oluşturulmuştu.

Milli Eğitim Bakanlığı, üniversiteden gelen görüşlerden, yurtdışındaki üniversitelerin kuruluş ve çalışma özelliklerinin incelenmesinden, yerli ve yabancı kültür ataşelerinden alınan fikirlerden ve çalışmalara katılan öğretim üyelerinin görüşlerinden faydalanarak dört yasa taslağı hazırlamıştı. Bu çalışmalara katılan öğretim üyelerinin bakanlığa kendi başvuruları veya MEB’in kendi görevlendirmesiyle olmuş ve çalışmalara Üniversitelerarası Kurul’u temsilen katılmamışlardı. Ocak 1981’in ilk haftasında Bakanlar Kurulu’na sunulması planlanan Yüksek Öğretim Kanun Tasarısı için Üniversitelerarası Kurul’dan görüş alınmasına gerek olmadığı bizzat Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam tarafından ifade edilmişti.

MEB’in çalışmaları tek başına yürütme eğiliminden rahatsız olan ve yeni Yüksek Öğretim Kanunu çalışmalarına katkıda bulunmak isteyen Üniversitelerarası Kurul, 29 Aralık’ta MEB tasarısını inceleyip Başbakan Bülent Ulusu ile görüşülerek, taslak hakkında fikirlerinin bildirilmesini kararlaştırdı. Aynı gün Üniversitelerarası Kurul başkanı, Ankara, İstanbul ve Boğaziçi üniversiteleri rektörleri ile ayrıca iki profesörden oluşan heyet, Başbakan Ulusu ile görüştü. Görüşme sonunda Başbakan Ulusu, “basına sızdırılmamak kaydıyla Üniversitelerarası Kurul’un görüşlerinin alınmasında yarar gördüğünü ve bu konuda milli eğitim bakanıyla görüşeceğini” söylemişti. milli eğitim bakanının da kabul etmesi üzerine Üniversitelerarası Kurul çalışmalara iştirak etmeyi kararlaştırdı. Yüksek Öğretim Yasa Taslağı çalışmalarını sürdüren Komisyon Başkanı General Osman Feyzioğlu ile yapılan görüşmelerde Üniversitelerarası Kurul’u temsilen bir grubun görevlendirilmesi ve 20 Ocak 1981’de MEB’deki

1405 A.g.m., s. 1041, 1043.

çalışmalara katılması hususunda anlaşıldı. Üniversitelerarası Kurul’ca görevlendirilen öğretim üyeleri Prof. Dr. Nihat Balkır, Prof. Dr. Aykut Erbenği, Prof. Dr. Adnan Güriz, Prof. Dr. Kemal Oğuzman, Prof. Dr. Hurşit Ertuğrul, Prof. Dr. Nedim Cihangiroğlu ve Prof. Dr. Turhan Ilgaz idi¹⁴⁰⁶.

Bu doğrultuda çalışmalara başlayan Milli Eğitim Bakanlığı, idari özerkliği kaldıran, atamalarda tayin esasını getiren ve bütün yüksek öğretim kurum üyelerinin çoğunluğunun üniversiteler dışından olmak üzere kurulan Yüksek Öğretim Kurulu’na bağlayan bir kanun tasarısı hazırlanmış ve konuyu tartışmaya açmıştı. Bu tasarı özellikle özerklikten hiç taviz vermek istemeyen üniversitelerde memnuniyetsizlikle karşılandı.

Yüksek Öğretim Kanun Tasarısı’nı görüşmek üzere A.Ü. Senatosu çalışmalar başlatmış ve sonunda bazı teklifler ortaya koymuştu. Senato raporunda yüksek öğretimde üniversiteler ve yüksekokullar olarak ikili bir düzenin kurulması bazı akademilerin üniversitelere bağlanması ve bazılarının da yüksekokula dönüştürülmesini istemişti. Senato, öğretim üyelerinin bilimsel denetiminin gerekliliği ve özerkliğin korunmasını dile getirmişti. Üniversitelerde güvenliğin bu amaçla oluşturulacak özel güvenlik kuvvetlerince sağlanması gereği ortaya atılmıştı. Rotasyonun zorunlu hale getirilerek yeni üniversite ve fakültelerin öğretim ihtiyacının karşılanması hususuna dikkat çekilerek mevcut üniversite yasasında bu konudaki hükümlere işlerlik kazandırılması gerektiği vurgulanmıştı. Gelişmiş üniversitelerdeki öğretim üyelerinin kıdem ve yaşına bakılmaksızın belli bir süre rotasyonla görevlendirilmesinin zorunlu hale getirilmesine temas edilmişti. A.Ü. Senatosu, bazı illerde “siyasal baskılar sonucu” üniversite açıldığına dikkat çekilerek üniversitelerin il üniversitesi olarak değil, metropollerde “bölge üniversitesi” olarak düşünülmesini istemişti¹⁴⁰⁷.

1406 C., 11.III.1981.

1407 C., 7.I.1981.

7 Ocak 1981’de Üniversitelerarası Kurul olağanüstü toplanarak MEB tarafından hazırlanan yasa tasarısını görüşmeye başlamış, yeni tasarının üniversitelerle ilgili her türlü karar hakkının alma Yüksek Öğretim Kurumu’na verildiği, bilimsel özerkliğe dokunulmamakla beraber mali ve yönetim özerkliğine sınırlamalar getirildiği ifade edilmişti¹⁴⁰⁸.

ODTÜ Rektör Vekili Prof. Dr. Mehmet Kıcıman, yeni tasarıyla hükümetin daha çok temsilcisinin bulunacağı bir Yüksek Öğretim Kurulu oluşturulmasının üniversitenin idari özerkliğini kısıtlayacağı, idari özerklik olmadığı müddetçe bilimsel özerkliği engellemenin her zaman mümkün olacağını vurgulamıştı. Kıcıman, bilimsel çalışmaların siyasi iktidarı rahatsız etmesi halinde üniversitelerin elinde özerklik olmadığı için “bilimsel çalışmalara yön vermek isteyenlerin” siyasi iktidarların olabileceğini söylüyordu¹⁴⁰⁹.

1.2.1981’de bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam, kısa adı YÖK olan kurumun müracaat, planlama ve işbirliğini düzenli hale getirecek statüde olacağını, YÖK yönetimini siyasi iktidarların müdahalesine imkan vermeyecek tarzda düzenleyeceklerini, tasarının üniversite özerkliğini zedeleyecek nitelikte olmayacağını ve bilimsel çalışmaların yapılabilmesi için rahat bir ortam ve imkanın verileceğini belirtmişti¹⁴¹⁰.

Bu arada, MEB’deki çalışmaların bir neticeye varmaması üzerine, hükümet içinde Başbakan Yardımcısı Zeyyat Baykara başkanlığında bir “alt kurul” veya komisyon teşkil edildi. Kurulun ikinci başkanı Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam, üyeler ise Devlet Bakanı Nimet Özdeş, Devlet Bakanı İlhan Öztrak ve Tarım Bakanı Sebahattin Özbek’ten oluşuyordu. Bu alt komisyon, Zeyyat Baykara’nın açıklamasına göre; 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu, Üniversitelerarası Kurul’un hazırlayıp MEB’e verdiği kanun taslağı ile MEB

1408 C., 8.1.1981.

1409 C., 19.1.1981.

1410 T., 2.2.1981.

tarafından hazırlanıp Bakanlar Kurulu'na sunduğu taslakları bir araya getirerek bir Yüksek Öğretim Kanunu hazırlıyordu¹⁴¹¹. Bu alt komisyon çalışmalarına devam ettiği bir sırada 3 Haziran 1981'de Üniversitelerarası Kurul Başkanı Prof. Dr. Nihat Balkır, Zeyyat Baykara'ya bir mektup göndererek, görüşülmekte olan yasa tasarısının üniversiteler üzerinde "siyasal iktidarın etkinliğini sağlayacak hükümler taşıdığını" belirtmişti. Üniversitelerarası Kurul adına görüş bildiren Balkır; "yalnız bir planlama ve koordinasyon kurulu olarak görev yapması gereken Yüksek Öğretim Kurulu'na üniversitelerin idari, bilimsel ve mali özelliklerini kısıtlayıcı yetki ve görevler verilmiş olmasına karşın, Yüksek Öğretim Kurulu'nu denetleyecek" bir mekanizmanın taslakta yer almadığını belirtmiş ve Üniversitelerarası Kurul'un görüşlerine başvurulması gerektiğini de iletmisti¹⁴¹².

Başbakan Yardımcısı Zeyyat Baykara başkanlığındaki alt komisyon, Yüksek Öğretim Kanunu Tasarısı'nı 14 Haziran 1981'de tamamlayarak Bakanlar Kurulu'na sunmuştu. Alt komisyon tasarıda önemli değişiklikler yapmıştı. Bunda Üniversitelerarası Kurul'un hazırladığı tasarının etkisi olmuştu¹⁴¹³

Tasarının artık belirginleşmeye başladığı sırada 25 Temmuz 1981'de Karadeniz Teknik Üniversitesi'ni ziyaret eden Devlet Başkanı Kenan Evren'e, üniversite adına Rektör Prof. Dr. Erdem Aksoy tarafından bir rapor sunulmuştu. Üniversitelerin 12 Eylül Harekati'nin haklılığını tartışmasız kabul ettiğini belirten raporda, özerklikle ilgili olarak şunlara yer verilmişti:

"Ülkenin seçkin ve aydın kişilerinden oluşan üniversitelerin kendilerini yönetemeyeceklerine inanmak kuşkusuz bu kurumlar adına onur kırıcı olacaktır. Öğretim üyelerince seçilmiş ve devlet başkanı tarafından onaylanarak onurlandırılmış rektör ve dekanların, atama yoluyla görevlendirilmiş rektör ve dekanlardan daha ba-

1411 C., 1.VI.1981.

1412 C., 4.VI.1981.

1413 C., 15.VI.1981.

şarılı olacaklarını savunmak yanlış olmaz. Dolayısıyla üniversiteler yasasının son aşamasına gelindiği bu kritik günlerde Sayın Devlet Başkanı'ndan bir kez daha üniversite özerkliğinin korunmasını vazgeçilmez bir görev sayıyoruz"¹⁴¹⁴. Kenan Evren'i özerklik konusunda ikna etmeye çalışan rektörün çabaları boşunaydı. Zira Kenan Evren'in düşüncesi "devletten maaş alanın devletçe tayin edilmesi" idi¹⁴¹⁵. Yeni rektör ve dekanlar parayı devletten alıyorsa, bunların tayinlerinin de merkezden yapılması gerekiyordu.

Hükümet tarafından 13.07.1981'de kabul edilen Yüksek Öğretim Kanun Tasarısı'nın¹⁴¹⁶ Milli Güvenlik Konseyi İhtisas Komisyonu'nda görüşülmesinin 17 Ağustos 1981'de yapılması kararlaştırıldı¹⁴¹⁷. Bu toplantı öncesi Üniversitelerarası Kurul Başkanı Prof. Dr. Türkan Akyol'un başkanlığında Ankara'da toplanarak MGK İhtisas Komisyonu'nda ele alınacak tasarıyı görüştü. Rektörler, Yüksek Öğretim Tasarısı'nı "iyi işlemeyecek bir tasarı olarak" nitelendirdiler. Üniversitelerarası Kurul'a göre tasarı iyi düşüncelerle hazırlanmış olsa bile demokratik düzene geçildiğinde siyasi iktidarlarca kötüye kullanılabilecek hükümler taşımaktadır. Ayrıca rektör, dekan ve yönetim kurulu seçimlerinin üniversite organlarınınca seçilmesi görüşünü beyan etmişlerdir. 12 Eylül'ü desteklediklerini belirten rektörler, Yüksek Öğretim Kurulu'nun oluşumu da tenkit ederek 15 kişilik YÖK'ün sadece 5'inin üniversitelerden alınmasının uygun olmadığını bildirdiler.

Milli Güvenlik Kurulu İhtisas Komisyonu, MGK Sekreteri Haydar Saltık başkanlığında rektörler, akademi başkanları, MEB'den tasarıyı hazırlayan üç kişilik bir heyet, yüksekokullarla ilgili bakanlıklardan ve DPT'den temsilciler katılmıştır¹⁴¹⁸. Bu toplantı da üni-

1414 C., 26.VII.1981.

1415 Kenan Evren, 27 Ekim 1981'de "Madem köy muhtarları devletin koludur, bunların da tayinle atanması düşüncesindeyim. Devletten maaş alan muhtarın devletçe atanmasında fayda vardır" diyerek bu düşüncesini açıklamaktadır. C., 28.X.1981.

1416 T., 14.7.1981.

1417 C., 1.VIII.1981.

1418 C., 17.VIII.1981.

versitenin özerkliği tartışılmış ve KTÜ Rektörü Aksoy bir konuşma yaparak, toplumun ve doğanın sorunlarını çözebilmek için üniversite ortamının özgür ve akılcı bir ortam olarak oluşturulması ve düzenlenmesi gerektiğini, üniversitede bilgi ve deneyin üretilebilmesi ve yeni nesillere aktarılabilmesinin ancak özgür ve akılcı ortamın güvenilir biçimde gerçekleşmesi ile mümkün olduğunu söylemişti¹⁴¹⁹. Tasarı hakkında üniversite rektörleri ile akademi başkanlarının görüşleri alındıktan sonra yaptığı çalışmada, MGK Yüksek İhtisas Komisyonu Yüksek Öğretim Kanunu Tasarısı'na 15 Ekim'de son şeklini vermiştir¹⁴²⁰. Bu tasarı, son şeklinin verilip kanunlaşması için MGK'ya sunulmuştur¹⁴²¹. MGK, yaptığı toplantılar sonucunda 4 Kasım 1981'de Yüksek Öğretim Kanunu'nu kabul etmiştir¹⁴²². Böylece üniversitelerde idari özerkliğe son verilmiş, atama usulü getirilmiş, merkezi yönetim sistemi getirilerek YÖK dönemi olarak vasıflandırılan dönem başlamıştır.

Dönemin Başbakanı Bülent Ulusu'ya göre, YÖK ile “ilmi özerklik dikkatle korunarak devletin gözetim ve denetimi altındaki her kademedeki yönetici, öğretim elemanları ve öğrencilerin görev, yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir”¹⁴²³. Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam da YÖK ile yüksek öğretim kurumlarının bir bütün olarak düzenlendiğini, Türkiye çapında yaygınlaşan yüksek öğretimin kurallara bağlandığını, yıllar içinde çeşitli yasalar ile kurulan yüksek öğretim kurumlarının düzene sokulduğunu ve kanunun “iyi niyetle” hazırlandığını belirtmişti¹⁴²⁴.

Yüksek Öğretim Yasası'nda aksaklıklar görülürse düzeltileceğini söyleyen Kenan Evren, 23.12.1981'de YÖK üyelerini kabulde şu açıklamayı yapmıştı:

1419 Oktay Akbal, “KTÜ'nün Gerçekçi Uyarısı”, C., 17.IX.1981.

1420 C., 16.X.1981.

1421 C., 31.X.1981.

1422 C., 5.XI.1981.

1423 C., 15.XI.1981.

1424 C., 9.XI.1981.

“Her konuda dış ve iç kaynaklı yıkıcı faaliyetler tüm şiddetiyle hüküm sürerken gerçeğe uymayan özerklik, dar görüşlü sahibinden başkasının inanmadığı bilimsellik ve koşulları dikkate almayan salt hukuk savunucuları yıkılacak devletin enkazı altında kalacaklarının yok olup gideceklerinin idraki içinde olmadıkları görünümünü vermişlerdir... Eğer özerklikle her şey halledilmiş olsaydı, müesseselerimizi özerk yapar çıkardık. Bir devlet başkanı düşününüz ki bütün milletin reyile seçilmiş veya milletin vekilleri tarafından seçilmiş, ona itimat etmiyoruz. 45 milyonu temsil eden bir makamın seçtiği üyelere itimat etmiyoruz, illa üniversite kendi seçsin diyoruz. Bu kurulun Türk milletine büyük yarar sağlayacağına inanıyorum”¹⁴²⁵. Bu açıklama Yüksek Öğretim Kanunu’nun çıkışından itibaren, özellikle üniversitelerin özerkliklerinin kaldırılmalarına gösterilen şiddetli tepkilere bir cevap niteliği taşımaktadır.

II- YÜKSEK ÖĞRETİM KANUNU’NA GÖRE ÜNİVERSİTE YÖNETİMİ

A- Yüksek Öğretimin Amacı

1973’te üniversitelerin görevleri bilimsel öğretim, araştırma ve geliştirmenin yanında, öğrencileri “Milli tarih şuuruna sahip, vatanına, örf ve âdetlerine bağlı, milliyetçi ve sağlam düşünceli aydınlar” olarak yetiştirmekle de yükümlü idiler¹⁴²⁶. YÖK Kanunu’yla yüksek öğretimin amacında daha da genişleme meydan getirilmiştir. Yeni getirilen hususlardan biri, yüksek öğretim öğrencilerinin “Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı” olarak yetiştirilmesidir. Diğeri de yüksek öğretim kurumlarının “Türk Devleti’nin ülke ve milletiyle bütün olarak, refah ve mutluluğunu arttırmak amacıyla çalışmalar yapmasıdır”¹⁴²⁷.

¹⁴²⁵ C.; T., 24.12.1981.

¹⁴²⁶ ÜK 1750, m. 3.

¹⁴²⁷ Yüksek Öğretim Kanunu (YK), m. 4.

Atatürk ilke ve inkılaplarından uzaklaştığını ve ülkenin bölünmez bütünlüğünün tehlikeye düştüğünü savunan 12 Eylül Hareketi'nin komutanları, bu düşüncelerini Yüksek Öğretim Kanunu'na da yerleştirmişlerdir. Öğretim üyelerinin bir vazifesi de yüksek öğretimin amaçları doğrultusunda öğrencilere “yol göstermek ve rehberlik” yapmaktı¹⁴²⁸.

1934 yılında üniversiteye ilmi araştırma ve öğretim yanında yüklenen terbiyevi rol, bu öğrencilerin 1946'da “Türk devrim ülkesüne” bağlı olarak yetişmeleri, 1973'te “milliyetçi” olmaları ve 1981'de Atatürkçü olarak yetiştirilmeleri tarzında ortaya çıkmıştır. Böylece orta eğitimde gerçekleştirilemeyen bu hedefler üniversitede gerçekleştirilmeye yönelinmiştir.

B- Üniversitelerin Bağlı Olduğu Kurum

1960 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmaktan kurtarılan üniversiteler, 1946'da Üniversitelerarası Kurul'un yetkilerinin genişletilmesiyle üniversitelere kendi kendilerini denetleme imkanı verilmişti. 1973'te üniversite ve fakültelerin dahili müesseselerine dokunulmadan, yüksek öğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlamak ve yönlendirmek amacıyla bir Yüksek Öğretim Kurulu kurulurken, denetimleri yapmak üzere de Üniversite Denetleme Kurulu oluşturulmuştu. Yüksek Öğretim Kurulu, milli eğitim bakanına Denetleme Kurulu da başbakana bağlı olarak kurulmuştu¹⁴²⁹. 1981 yılında üniversiteleri sıkı bir denetim ve gözetim altına almak isteyen 12 Eylül Dönemi yöneticileri, 1973 yılında tesis edilen koordinasyon ve denetleme kurullarının niteliklerini değiştirerek üniversiteleri yerinden değil merkezden yönetilmeleri için bu müesseselerden Yüksek Öğretim Kurulu'nu, devlet başkanına bağlı özerkliğe sahip bir kurum haline getirdiler. Bütün yüksek öğretim kurumları YÖK'e bağlandı. Böylece yüksek öğretimde YÖK dönemi başlamış oldu.

¹⁴²⁸ YK, m. 22.

¹⁴²⁹ 1973 Üniversite Kanunu kısmına bakınız.

C- Merkezî Yönetim

1- Yüksek Öğretim Kurulu

Özerklik ve kamu tüzel kişiliğe sahip olan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), bütün yüksek öğretimi düzenleyen, faaliyetlerine yön veren ve “sürekli” görev yapacak bir kuruluştur¹⁴³⁰.

YÖK, 26 kişiden oluşacaktır. Bu üyelerin sekizi tercihen rektörlük yapmış olanlardan; devlet başkanı, altısı hükümet, ikisi Milli Eğitim Bakanlığı, biri Genel Kurmay Başkanlığı ve sekizi kurul üyesi olmamak şartıyla Üniversitelerarası Kurul tarafından seçilecektir. Üyeliklerin süresi Genelkurmay tarafından seçilen üyenin iki, diğerleri ise sekiz yıldır.

Yüksek Öğretim Kurulu başkanı, YÖK üyeleri arasından dört yıllığına devlet başkanınca seçilecektir. YÖK başkanı da iki yıllığına iki yardımcısını seçecektir.

Toplantı için üye sayısı 16 kişi olan YÖK'e, gerekli gördüğü hallerde milli eğitim bakanı başkanlık edebilecektir¹⁴³¹.

YÖK'ün Görevleri:

- Yüksek öğretim kurumlarının kurulması, geliştirilmesi ve eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini sağlamak,
- Üniversitelere ayrılan kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasının gözetim ve denetimini yapmak,
- Yüksek öğretim kurumları arasında birleştirici, bütünleştirici, sürekli, ahenkli ve geliştirici işbirliği ve koordinasyonu gerçekleştirmek,
- Devlet kalkınma planları çerçevesinde yeni üniversite, fakülte, enstitü ve yüksekokul ile bu kurumlardaki bölümlerin açılması birleştirilmesi veya kapatılması için kararlar verip uygulamak,

1430 YK, m. 6.

1431 YK, m. 6.

- Üniversitelerin ihtiyaçlarını, eğitim-öğretim programlarını, araştırma faaliyetlerini ve kadroları tespit etmek,
- Üniversitelerin faaliyet raporlarını inceleyerek gerekli tedbirleri almak,
- Öğrencilerin yatay ve dikey geçişlerini, bir üst düzeyde öğretim yapmalarına ilişkin esasları Üniversitelerarası Kurul'un da görüşünü alarak belirlemek,
- Yüksek öğretim kurumları arasında fırsat ve imkan eşitliğini sağlamak,
- Öğrencilerden alınacak paraları tespit etmek,
- Yüksek öğretim üst kuruluşları ile üniversitelerce hazırlanan bütçeleri karara bağlama ve Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmaktır¹⁴³².

Üniversitelerarası Kurul tarafından seçilen 8 kişi hariç diğer üyelerinin sivil ve askerî yönetimler tarafından tespit edilen YÖK, idari, mali ve öğretim bakımından en etkili kurumdur. Hükümete doğrudan bağlı olmaması, özerkliğe sahip bulunması ve sürekli kurum haline gelmesi YÖK'ün etkisini arttıran unsurlardandır. YÖK, aynı zamanda Üniversitelerarası Kurul hariç üniversite üstü kuruluşların da bağlı olduğu bir müessesedir.

Bu kurullar şunlardır:

2- Yüksek Öğretim Denetleme Kurulu

YÖK adına üniversiteleri, bağlı birimleri, öğretim elemanlarını ve bunların faaliyetlerinin gözetim ve denetimini yapacaktır. Denetleme Kurulu, eğitim-öğretim ve diğer faaliyetleri denetleyecek, disiplin suçlarının -rektörler dahil- tahkikatını yapacaktır.

Yüksek Öğretim Denetleme Kurulu; YÖK'ten önerilecek 5, Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay tarafından gösterilecek 3'er aday arasın-

1432 YK, m. 7.

dan birer üye, Genelkurmay Başkanlığı'ndan 1 üye ve Milli Eğitim Bakanlığı'na seçilecek 1 üyeden oluşacaktır. Seçilen üyelerin süreleri 6 yıl, Genelkurmay'ınki ise 2 yıl olacaktır.

Denetleme Kurulu başkanı, üyeler arasından olmak üzere YÖK başkanınca atanacaktır¹⁴³³.

1973 yılında üniversiteler üstü ve Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Üniversite Denetleme Kurulu'nun adı 1981 yılında Yüksek Öğretim Denetleme Kurulu'na dönüştürülmüştür. YDK, YÖK'e bağlı bir kuruluştur ve YÖK başkanı 10 üyenin 5'ini doğrudan, 3'ünü de gösterilen adaylar arasından seçmektedir. 8 üyeyi ve YDK'nın başkanını YÖK Başkanı atamaktadır. Bu durum YDK'yı YÖK başkanına tamamen bağımlı bir kuruluş haline getirmektedir.

1981'de 27 olan üniversite sayısı bugün çok artmıştır. 10 kişiden oluşan YDK'nın her bakımdan ciddi olarak 27 üniversiteyi denetlemesi mümkün değildir. Bu durum, yüksek öğretimi merkezden denetim adına denetimsizliğe yol açmak demektir. Yerinden denetim ise, özellikle denetimi sağlayan katılımcı yönetime 1981'de son verilmesi dolayısıyla mümkün değildir.

3- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

YÖK'e bağlı olarak çalışan bu kurum, yüksek öğretim kurumlarına giriş için her türlü faaliyeti gerçekleştirecektir¹⁴³⁴.

4- Üniversitelerarası Kurul

1960'ta üniversitelerin kendi kendilerini denetlemesi yetkisiyle donatılan Üniversitelerarası Kurul, 1973'te sadece akademik yönden koordinasyon sağlamak, öğretim üyesi ihtiyacını karşılamak üzere tedbirler almak ve üniversitelerin tümünü ilgilendiren

1433 YK, m. 8-9.

1434 YK, m. 10.

konularda tüzük ve yönetmelik tasarılarını hazırlamakla görevli kılınmıştı¹⁴³⁵. 1981 düzenlemesiyle Üniversitelerarası Kurul'un, YÖK'ün aynı zamanda akademik koordinasyonla da görevli olması dolayısıyla yetkilerinde daralma olmuştur. Yeni düzenlemede Üniversitelerarası Kurul, doktorayla ilgili esasları tespit etmesi ve doçentlik sınavları gerçekleştirmesi dışında YÖK için istişari bir akademik kurul niteliğine dönüşmüştür¹⁴³⁶.

Üniversitelerarası Kurul; bütün üniversitelerin rektörleri, Genelkurmay Başkanlığı'nın ordu mensuplarının seçeceği bir profesör ile her üniversitenin senatosu tarafından seçilecek birer üyeden oluşacaktır. Seçilen üyelerin görev süreleri dörder yıl olacaktır. milli eğitim bakanı ve YÖK başkanı gerekli gördüğü hallerde kurulun toplantılarına katılabileceklerdir¹⁴³⁷.

YÖK'ün yüksek öğretimde özerkliğe sahip olan bir müessese olarak kurulmasından sonra, Üniversitelerarası Kurul'un etkisi akademik alanda bile çok sınırlı hale getirilmiştir. Üniversite yöneticileri ile üniversitelerden seçilen üyelerden oluşan Üniversitelerarası Kurul'un büyük ölçüde istişari niteliğe dönüştürülmesi merkezden yönetim anlayışının yüksek öğretimde uygulanmasının bir göstergesidir. Rektörlerin, YÖK'ün yani merkezi yönetimin birer temsilcileri olmalarına rağmen, Üniversitelerarası Kurul'a geniş bir faaliyet alanı verilmemektedir. Oysa her an üniversitelerin problemleriyle yüz yüze olan bu kurula daha geniş yetkiler verilmesi problemlere daha sağlıklı çözümler getirilmesine vesile olabilir.

YÖK'e doğrudan bağlı kurumlar arasında adı açık olarak belirtilmese de¹⁴³⁸ Üniversitelerarası Kurul, YÖK'e doğrudan bağlı bir kuruluştur.

1435 1960 ve 1973 düzenlemeleri kısımlarına bakınız.

1436 YK, m. 11.

1437 YK, m. 11.

1438 YK, m. 6.

D- Üniversite Yönetimi

1- Rektör

Üniversite tüzel kişiliğinin temsilcisidir. YÖK'ün önereceği dört profesör arasından devlet başkanınca beş yıllığına tayin edilecektir. YÖK'çe önerilenlerin atanmadığı ve iki hafta içinde yeni adaylar teklif edilmediği takdirde devlet başkanı doğrudan rektör tayin edebilecektir.

Rektör, yönetimde yardımcı olması amacıyla üniversitenin aylıklı profesörleri arasından en fazla üç kişiyi rektör yardımcısı olarak atayacaktır. Rektör yardımcılarının süresi beş yıl olacak, rektör olmadığı zaman yardımcılarının birini vekil bırakacaktır.

Görev, Yetki ve Sorumlulukları;

- Üniversite kurullarına başkanlık etmek.
- Yüksek öğretim üst kuruluşlarının kararlarını uygulamak.
- Üniversite kurullarının önerilerini inceleyerek karara bağlamak.
- Üniversiteye bağlı kuruluşlar arasında düzenli çalışmayı sağlamak.
- Her öğretim yılı sonunda ve gerektiğinde üniversitenin eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayın faaliyetleri hakkında Üniversitelerarası Kurul'a bilgi vermek.
- Üniversitenin yatırım programlarını, bütçesini ve kadro ihtiyaçlarını, bağlı birimlerinin, Üniversite Yönetim Kurulu ve Senatosu'nun görüş ve önerilerini aldıktan sonra hazırlamak ve YÖK'e sunmak.
- Gerekli gördüğü hallerde üniversiteyi oluşturan kuruluş ve birimleri de görevli öğretim elemanlarının ve diğer personelin görev yerlerini değiştirmek veya bunlara yeni görevler vermek.
- Her düzeydeki üniversite personeli üzerinde genel gözetim ve denetim görevini yapmaktır.

Rektör;

- Üniversite ve bağlı birimlerin öğretim kapasitelerinin rasyonel bir şekilde kullanılması ve geliştirilmesinde,

- Öğrencilere gerekli sosyal hizmetlerin sağlanmasında,

- Gerektiği zaman güvenlik önlemlerinin alınmasında,

- Eğitim-öğretimin, bilimsel araştırma ve yayın faaliyetlerini devlet kalkınma plan, ilke ve hedefleri doğrultusunda planlanıp yürütülmesinde,

- Bilimsel ve idari gözetim ve denetimin yapılmasında,

- Bütün bu görevlerin alt birimlerine aktarılması, takip ve kontrol edilmesinde ve sonuçların alınmasında birinci derecede yetkili ve sorumludur¹⁴³⁹.

Rektör, rektörlüğe bağlı yüksekokul ve enstitülerin müdürlerini doğrudan, fakültelere bağlı olanları da dekanın teklifi üzerine tayin edecektir¹⁴⁴⁰. Ayrıca dekan, rektörün teklif edeceği üç aday arasından olmak üzere YÖK tarafından atanacaktır¹⁴⁴¹.

Üniversitede idare amiri rektördür. Rektör, bu yetkisini uygun bulduğu yardımcılara, dekanlara, enstitü müdürlerine ve üniversite genel sekreterine devredebilecektir¹⁴⁴².

Üniversitelerin özerk oldukları hiçbir dönemde rektörlere bu kadar geniş yetkiler verilmemiştir. 1982 Anayasası'na göre kamu tüzel kişiliği ve bilimsel özerkliğe sahip olan¹⁴⁴³ üniversiteler, Yüksek Öğretim Kanunu'na göre de tüzel kişiliğe sahiptir¹⁴⁴⁴. Ancak 1981 düzenlemesiyle rektörün üniversite tüzel kişiliğinin temsilcisi oldu-

1439 YK, m. 13.

1440 YK, m. 19-20.

1441 YK, m. 16.

1442 YK, m. 57.

1443 1982 Anayasası, m. 130.

1444 YK, m. 13.

ğu vurgulansa da rektör üniversite organlarına karşı değil, YÖK'e karşı sorumludur. Ayrıca, senato dahil bütün üniversite kurullarının önerilerini "karara bağlamak" hakkı rektöre aittir ve üniversite kurullarının aldığı hiçbir karar rektörü bağlamamaktadır. Bu kanun ile tüzel kişilik üniversite organlarına değil, rektöre verilmiştir. YÖK'ün temsilcisi olan rektöre tüzel kişilik vermek de üniversitenin kendi kendisini yönetmesini sağlamaz, aksine merkezî yönetimin, geniş yetkili rektör eliyle güçlendirilmesi sonucunu meydana getirir. Bu da YÖK Kanunu'nun ruhuna uygundur. Ancak böyle durumda da üniversiteye tüzel kişilik vermeye gerek yoktur.

Rektör, üniversiteyi düzenli çalıştırmak, her düzeydeki personelin gözetim ve denetimini yapmak ve bilimsel denetimi gerçekleştirmekte "birinci derecede yetkili ve sorumlu" kılınmıştır. Üniversite organlarının da istişari konuma getirildiği dikkate alınır, rektörün üç yardımcısıyla verilen görevleri yerine getirmesi mümkün değildir.

Üniversitelerin iyi işletilmesi bütün parçaların birbirini hareketlendirmesi ve kontrol etmesiyle olabilir. Bu da yetki ve sorumluluğun her kademedede yaygınlaştırılmasıyla gerçekleştirilebilir, sistem çalıştırılabilir ve murakabe edilebilir. Rektörün bütün sistemi tek başına hem çalıştırması, hem de denetlemesi mümkün değildir.

Bütün yetki ve sorumluluğun rektöre verilmesi, üniversitedeki diğer görevlilerin vazife yapmakla beraber sorumluluğun rektörde olması, görevlilerin sorumluluktan kurtulmasına ve tembellik veya ilgisizliğine yol açabilir. Böyle bir anlayış da üniversiteyi atıl bir duruma getirir.

2- Senato

Senato, rektör başkanlığında, rektör yardımcıları, dekanlar ve her fakülteden fakülte kurullarınca üç yıl için seçilecek birer öğretim üyesi ile rektörlüğe bağlı enstitü ve yüksekokul müdürlerinden oluşur.

Kendi başına yılda iki defa veya rektörün isteği üzerine toplanan senato, üniversitenin akademik organıdır¹⁴⁴⁵. Ancak rektörün yetkilerinin çok geniş olması, senato kararlarının rektörü bağlamadığı gibi, rektörün tasdikine lüzum göstermesi dolayısıyla senato bir istişari organ niteliğindedir. Bu yapısı da merkezden yönetim ilkesine uygundur. Çünkü gerek Darülfünun ve gerekse üniversitenin özerk dönemlerinde senato en yetkili organ olup, senatonun kararları rektörü de bağlamakta, rektör büyük ölçüde senatonun kararlarını uygulamak zorunda idi. YÖK sistemi ile beraber, senatonun kendi başına toplanma imkanı da ortadan kaldırılarak rektörün talepleri doğrultusunda çalışan ve görüş bildiren bir organ haline getirilmiştir. Esasında merkezden yönetimde senatoya pek ihtiyaç yoktur. 1934'te merkezden yönetime geçildiğinde de bu husus dikkate alınarak üniversitede bir senato kurulmamıştır.

3- Üniversite Yönetim Kurulu

Rektör başkanlığında dekanlar ile senato tarafından dört yıllığına seçilecek üç profesörden oluşacaktır. Üniversite yönetiminde rektöre yardımcı olmak amacıyla kurulan yönetim kurulu, rektörün gerek gördüğü zaman toplanacaktır¹⁴⁴⁶. Üniversite Yönetim Kurulu da merkezî yönetim esasına göre, merkezî yönetimin temsilcisi olan rektöre bağlı bir müessesedir.

4- Fakülte Yönetimi

a- Dekan

Üniversite içinden veya dışından rektörün önereceği üç aday arasından YÖK tarafından seçilecek ve tayini sağlanacaktır.

1445 YK, m. 14.

1446 YK, m. 15.

Fakültenin ve birimlerinin temsilcisi olan dekan ilmî, idari, eğitim-öğretim ve diğer hususlarda “rektöre karşı birinci dereceden sorumludur”¹⁴⁴⁷.

Özerk döneminde dekanların fakülte meclislerince seçilmesi ve ona karşı sorumlu olması kaidesi yerine, merkezî yönetim esaslarına uygun olarak dekan YÖK'ün üniversitedeki temsilcisine yani rektöre karşı sorumludur. Bu da merkezî yönetim ilkesine uygundur.

b- Fakülte Kurulu

Kurulun başkanı dekandır. Bölüm başkanları, varsa fakülteye bağlı enstitü ve yüksekokul müdürleri ile fakülte profesörlerinin kendi aralarından seçecekleri üç, doçentlerin kendi aralarından seçecekleri iki ve yardımcı doçentlerin kendi aralarında seçecekleri bir öğretim üyesinden oluşacaktır.

Yılda iki defa normal olarak toplanan Fakülte Kurulu, ayrıca dekanın gerekli gördüğü hallerde toplanacaktır. Dekana yardımcı olmak üzere kurulan akademik bir kuruldur¹⁴⁴⁸.

Fakülte Kurulu özerk dönemin Fakülte Meclisi veya bu işleri gören Fakülte Kurulu'nun yerine ismi aynı olmakla beraber işlevi farklı olarak kurulmuştur. YÖK sistemine göre Fakülte Kurulu, fakülte'deki bütün öğretim üyelerinden değil büyük ölçüde yönetici olanlardan oluşmaktadır. Yani Fakülte Kurulu, esasında fakülte yöneticiler kuruludur. Bu da merkezî yönetimin ilkesine uygun bir düzenlemedir. Bölüm başkanını dekanın tayin etmesi¹⁴⁴⁹ dolayısıyla, Fakülte Kurulu'nu oluşturan zaten dekandır. Yani Fakülte Kurulu büyük ölçüde dekanın istediği şahıslardan oluşacaktır.

1447 YK, m. 16.

1448 YK, m. 18.

1449 YK, m. 21.

c- Fakülte Yönetim Kurulu

Dekanın başkanlığında Fakülte Kurulu'nun üç yıl için seçeceği üç profesör, iki doçent ve bir yardımcı doçentten oluşur.

Fakülte Yönetim Kurulu dekanın çağrısı üzerine toplanan ve idari faaliyetlerde dekana yardımcı olan bir organdır¹⁴⁵⁰.

Dekana bağlı olan yönetim kurulunun üyelerinin de dekanın tayin ettiği bölüm başkanlarının büyük çoğunluğu oluşturduğu Fakülte Kurulu'nca seçilmeleri fakültede dekanı daha da güçlendiren bir yapıdır. Bu özelliği dolayısıyla yönetim kurulu yetkileri paylaştıran değil aksine dekanın etkisini arttıran bir organdır.

E- Öğretim Üyelerinin Tayin ve Azli

İlmî ehliyetini ispat etmek şartıyla yardımcı doçentler ve doçentlerin tayini rektör, profesörlerinki ise rektörler tarafından yapılan öneriler dikkate alınarak YÖK tarafından gerçekleştirilir¹⁴⁵¹. Profesörlerin atanması, YÖK başkanının onayıyla tamamlanır¹⁴⁵².

Öğretim üyelerinin azli, ideolojik faaliyetlerde bulunmak, gayrimişru örgütlere üye olmak, siyasi partilere girmek, eğitim-öğretime engel olmak ve benzeri suçlardan dolayı üniversite disiplin amirlerinin isteği doğrultusunda YÖK tarafından gerçekleştirilecektir¹⁴⁵³.

F- Bilimsel Denetim

Öğretim elemanlarının ilmî denetimi eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayım, seminer, klinik ve uygulama faaliyetleri üzerinden olması planlanmıştır.

1450 YK, m. 18.

1451 Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atama Yönetmeliği için bkz.; RG, 28 Ocak 1982, Sayı: 17588.

1452 Yüksek Öğretim Kurulu Teşkilatı ve Çalışma Usulleri Yönetmeliği (RG, 18 Şubat 1982), m. 43.

1453 Yüksek Öğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği (RG, 21 Ağustos 1982), m. 3, 11, 26, 33.

Her öğretim üyesi, öğretim yılı sonunda hazırladığı raporu birim yöneticisi vasıtasıyla dekanaya verecektir. Dekan, görüşlerini ekleyerek bu raporu rektöre gönderecektir. Rektör değerlendirmelerini yaparak gerekli tedbirleri alıp ve yetersizlik ile ilgili olanları YÖK'e bildirecektir.

Her üniversitede ve Üniversitelerarası Kurul'da öğretim elemanlarının yayınladığı ve yayınlayacağı eserlerinin toplanacağı birer arşiv kurulacaktır¹⁴⁵⁴.

G- Öğretim Üyelerinin Siyasi Partilere Üyeliği

Öğretim üyeleri, siyasi partiler ile yan kuruluşlarına üye olmayacak ve siyasi partiler hesabına faaliyet gösteremeyeceklerdir. Kamu yararı dışındaki herhangi bir derneğe üye olmak için rektörün yazılı izni alınacaktır¹⁴⁵⁵.

H- Öğrencilerin Örgütlenmesi

Yüksek Öğretim Kanunu ile öğrencilerin istişari dahi olsa yönetime katkılarına son verilmiştir.

Her düzeydeki öğrenciler siyasi partilere ve bunların yan kuruluşlarına üye olamayacak ve bir siyasi parti hesabına faaliyet gösteremeyeceklerdir¹⁴⁵⁶.

III- YÜKSEK ÖĞRETİM KANUNU'NA TEPKİLER

12 Eylül döneminin ilk günlerinden itibaren üniversitelerde özerkliğin kaldırılacağı ve merkezden yönetim sisteminin getirileceğinin özellikle MEB tarafından hazırlanan kanun tasarısının or-

1454 YK, m. 42.

1455 YK, m. 59.

1456 YK, m. 59.

taya çıkmasıyla beraber, pek çok öğretim üyesi böyle bir oluşumun fayda değil zarar getireceği noktasından tenkitlerde bulunmuşlardı.

A- Yüksek Öğretim Kanunu'nun Hazırlanışı Sırasında

Gösterilen Tepkiler

Hüsnü A. Göksel

Hacettepe Üniversitesi öğretim üyelerinden Göksel, üniversite idarecilerinin hangi gerekçelerle olursa olsun devlet başkanınca tayin edilmesinin özerkliği zedeleyeceğini ve üniversite özerkliğinin siyasi iktidarların insafına bırakılacağını söylemiştir. Göksel'e göre, üniversite özerkliğinin zedelenmesi üniversite özgürlüğünü zedeler. Asıl işlevi özgür insan yetiştirmek olan üniversitenin kendisinin özgürlüğünü kaybetmesi, onun üniversite özelliğinin kaybetmesine neden olur. Böylece üniversite okula dönüşür, özgür insanlar yerine "kişisiz teknokratlar ordusu yetiştirir"¹⁴⁵⁷.

Murat Belge

YÖK'ün çağdaş ölçülere ulaşmayı sağlayacak bir şey getirmediğini belirten Belge, yüksek öğretime konulan teşhisin yanlış olduğuna, yüksek öğretimdeki aksaklığın nedeninin üniversiteye fazla serbestlik tanınmış olması değil, "özgür düşünceyi içsel olarak sindirilememiş olmaktan ileri geldiğini" ve yüksek öğretimdeki başarısızlığın esas sebebinin bu olduğunu vurgulamıştır¹⁴⁵⁸.

Cahit Talas

Bir üniversitenin ancak özerkliği varsa üniversite olabileceğini belirten Talas, YÖK'ün "ortaöğretim mantığı ve alışkanlığı" ile ha-

¹⁴⁵⁷ C., 17.VII.1981.

¹⁴⁵⁸ Murat Belge, "Yüksek Öğretim", C., 21.VIII.1981.

zırlandığını, yönetim ve bilimsel özerkliğin tamamen kaldırıldığını açıklamıştır¹⁴⁵⁹.

Baskın Oran

Üniversitelerin iç işleyiş bakımından da demokratik kurumlara layık görülmediğini belirten Oran, “demokrasi ve özgürlük olmadan özellikle objektif sosyal bilimin siyasal iktidarın gölgesi altında yapılmasının” zor olduğunu ve buna bir de “Türkiye’nin ezeli derdi olan” reform isteyen her şeyi bir tek merkezde toplama merakının da eklenmesiyle sosyal bilimlerde objektif çalışma yapılmasının imkansızlaşacağını ifade etmiştir¹⁴⁶⁰.

Doç. Dr. Toktamış Ateş

Üniversitelerin terör konusunda suçlu iskemlesine oturtulmak istenmesi ve bunun sonucu olarak da üniversite ve bilimsel özerkliğin kısıtlanmak istenmesini hatalı bir tutum olarak değerlendiren Ateş, özerklikle terör arasında bir bağ olmadığını, eğer olsaydı özerk olmayan üniversitelerde hiç terör olaylarının olmaması gerektiğini vurgulamıştı.

Özerk üniversitenin, devlet içinde devlet olan, sorumsuz bir kurum olmadığını üniversitelerin topluma karşı sorumlu olduklarını bildiren Ateş, üniversitelerde “şunlar şunlar okutulsun ve araştırılsın şunlar şunlar yok sayılsın demenin çağdışı bir anlayış olduğunu söylemiştir¹⁴⁶¹.

Prof. Dr. Bülent Berkarda

O dönemde İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dekanı olan Berkarda, üniversitelerde görülen aksamaların özerklikten değil, “öz

1459 C., 16.IX.1981.

1460 Baskın Oran, “Temel Yanlışlık”, C., 17.IX.1981.

1461 C., 30.IX.1981.

denetimin iyi yapılamamasından” doğduğunu, özerkliğin üniversiteler için zorunlu olduğunu, bilimsel ve idari özerklik yanında mali özerkliğin de gerekli olduğu açıklamasını yapmıştır¹⁴⁶².

Doğan Kuban

İTÜ öğretim üyesi Kuban, Türkiye’nin kendi yapısına özgü karmaşık problemlerine çözüm bulacak yerin bağımsız öğretim ve araştırma kurumları olan üniversitelerin, politikanın ötesinde bağımsız eleştiriler yapıp yön gösterecek kuruluşlar olduğunu ve özerkliğin bir yasa, yönetim ve denetim sorunu olmaktan öte dünyayı doğru anlayıp yorumlamak olduğunu belirtmişti. Kuban, YÖK’te “iç denetimin bürokratik denetim olarak anlaşıldığını”, oysa yeni yasayla üniversitelerin özgür program yapma imkanına bile sahip olmadığını söylemiştir¹⁴⁶³.

Prof. Dr. Türkan Akyol

Dönemin Ankara Üniversitesi Rektörü olan Akyol, üniversitelerin idari ve bilimsel özerkliğinin özel yapısından doğan vazgeçilmez bir unsur olduğunu vurgulayarak, idari özerkliğin hiçbir zaman devletin denetim ve gözetiminin dışında kalmak anlamını da taşımadığını açıklamıştı¹⁴⁶⁴.

B- YÖK’ün Kanunlaşmasından Sonraki Tepkiler

Yardımcı Prof. Dr. Gürel Tüzün

YÖK’ün üniversitelere olumsuz darbe vurduğunu belirten ODTÜ Öğretim Üyesi Tüzün, öğretimin kalitesinin düşeceğini ve Yüksek Öğretim Kurulu’nun siyasal etkiyi arttıracığını söylemiştir¹⁴⁶⁵.

¹⁴⁶² C., 16.X.1981.

¹⁴⁶³ Doğan Kuban, “Nasıl Bir Üniversite”, C., 21.X.1981.

¹⁴⁶⁴ C., 31.X.1981.

¹⁴⁶⁵ C., 9.XI.1981.

Yardımcı Prof. Dr. Korel Göymen

ODTÜ Öğretim Üyesi Göymen, Yüksek Öğretim Kurulu'nun kompozisyon itibarıyla siyasal iktidarların etkisine açık ve yetkileri itibarıyla üniversite özerkliğini ortadan kaldırdığını, idari özerklik ile ilmî özerkliğin ayrı düşünülmesinin mümkün olmadığını, YÖK ile beraber bürokratik organ sayısının arttırıldığını, herkesin bir hiyerarşiye oturtulduğunu ve öğretim üyelerinin sadece ders veren kişi olarak görüldüğünü ifade etmiştir¹⁴⁶⁶.

Prof. Dr. Bahri Savcı

Ankara Üniversitesi SBF Öğretim Üyesi Savcı'ya göre, yeni yasa ile bir zaruret halini alan bütün yüksek öğretimin, bir çatı altında toplanmasının gerçekleştirildiğini, ancak üniversitelerin kurum içi kolektif çalışmalarından yoksun bırakılarak atama temeline dayalı organlar kurulmuştur¹⁴⁶⁷.

Prof. Dr. Üner Tan

Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Tan, YÖK'ün üniversitelere işlerlik kazandıracağını ve profesörlüğe tayinin zorlaştırılmasının sevindirici olduğunu belirtmiştir¹⁴⁶⁸.

Prof. Dr. Ergin Nomer

İ.Ü. Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Nomer'e göre idari özerklik olmadan bilimsel özerkliğin sağlanması mümkün değildir¹⁴⁶⁹.

1466 C., 9.XI.1981.

1467 C., 9.XI.1981.

1468 C., 9.XI.1981.

1469 C., 11.XI.1981.

Prof. Dr. Nihat Balkır

Bursa Üniversitesi Rektörü Balkır, Yüksek Öğretim Kurulu’nun bilimsel çalışmaları engelleyici nitelikteki müdahaleci olmasını sınırlandıran bir hükmün YÖK’te yer almadığını söylemiştir¹⁴⁷⁰.

Prof. Dr. İbrahim Karaca

YÖK’ü bir reform niteliğinde gören Ege Üniversitesi Rektörü Karaca’nın YÖK ile ilgili görüşü şöyledir; “Bu kanun üniversitelerimizde huzur ortamını sağlayacak ve böylelikle öğretimin kalitesinde ve verimliliğinde bir yükselme getirecektir. Ayrıca yöneticilere inisiyatif tanıdığı için yönetimin etkinliğini arttıracaktır. Diğer yandan üniversitelerde gerekli denetimin sağlanmasına imkan verdiği için bütün işlerin daha hızlı, daha düzenli ve yasalara uygun şekilde yürümesini sağlayacak ve etkinliğini arttıracaktır”¹⁴⁷¹.

Prof. Dr. Metin Şenyonca

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Şenyonca’ya göre YÖK’ün en belirgin özelliği önceki üniversite modelinin de gerisinde, kendi yönetimini belirleme hakkından bile yoksun bir üniversite modelini temel almasıdır¹⁴⁷².

Doç. Dr. Çetin Koçak

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi Koçak, özerkliğin kaldırılmasının “kişilere daha çok bağımlı olma niteliğini” taşıdığını ve bu nedenle kötüye kullanılmaya uygun olduğunu söylemiştir¹⁴⁷³.

1470 C., 11.XI.1981.

1471 C., 11.XI.1981.

1472 C., 11.XI.1981.

1473 C., 11.XI.1981.

Prof. Dr. Ahmet Terek

Tıp Profesörü olan Terek, idari özerkliğin kaldırılmış olmasının kendi başına ve bilimsel özerkliğe olan etkisinin ancak zaman içerisinde anlaşılacağını ifade etmiştir¹⁴⁷⁴.

Doç. Haydar Karabay

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Karabay'ın YÖK hakkındaki görüşleri şunlardır: “Bilimsel bilgiyi üreten ve yaşama sunan üniversitenin bu yapı ve içerikte bir yasayla çerçevelenmesinin, bilimin alternatifler oluşturma özelliğine ters düşebilir tek tipleştirilmiş, üstelik siyasal etkilere sonsuz açık olması yüksek öğretimin amacıyla çelişeceğini ve sonuçta üniversitenin varlığının sona ereceği söylenebilir¹⁴⁷⁵.”

Prof. Dr. Nuri Karacan

Karacan'a göre; YÖK'ün en belirgin özelliği aşırı merkeziyetçi bir sistem getirmesi, üniversite üstü organların daima kötü kullanıma açık yetkilerle donatılması ve atama sisteminin hakim olmasıdır¹⁴⁷⁶.

Dr. Sungur Savran

İ.Ü. İktisat Fakültesi öğretim elemanlarından Savran, YÖK'ün üniversitelerin merkezî yönetimin mutlak denetiminde birer yükseköğretim kurumu haline getirme anlamı taşıdığını, oysa üniversitelerin bilimsel araştırmaların sınırsız bir özgürlük ortamında yapıldığı yerler olması gerektiğini ve özgürlüğün olmadığı ortamda “bilimsel yaratıcılığın” boğulacağını ifade etmiştir¹⁴⁷⁷.

1474 C., 11.XI.1981.

1475 C., 15.XI.1981.

1476 C., 15.XI.1981.

1477 C., 15.XI.1981.

Dr. Taha Parla

Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyelerinden Parla'ya göre YÖK'ün özelliği şudur: "YÖK, bilimsel araştırma ve eğitimin asli garantisi olan idari özerkliği kaldırdığı için akademik özerkliği de fiilen hükümsüz kılmaktadır. Tam bir hiyerarşi içinde yürütme organlarına atanan ve dolayısıyla kendi meslektaşlarına hiçbir sorumluluğu olmayan yöneticilerin denetimine alınan üniversite camiasından bilimsel araştırma ve eğitim değil, ancak yürütme organlarının direktifleri doğrultusunda dar bir teknik öğretim beklenebilir"¹⁴⁷⁸.

Doç. Dr. Burhan Şenatalar

İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Şenatalar'a göre YÖK ile özerkliğe, düşünce ve bilim özgürlüğüne ve öğretim elemanlarının iş güvencelerine ağır bir darbe indirilmiştir. Bilimsel özerkliğe dokunulmayıp, idari özerkliğin sınırlandırıldığı görüşünün boş bir iddia olduğunu söyleyen Şenatalar, "rektör ve dekanların seçiminde söz sahibi olmayan, ders ve yayınları siyasal organlarca denetlenen bir üniversitede özerkliğin olmadığını açık" olduğunu belirtmiştir¹⁴⁷⁹.

Prof. Dr. Aydın Aybay

İ.Ü. SBF öğretim üyelerinden Aybay'ın YÖK hakkındaki düşünceleri şunlardır: "Özerk olmayan üniversite, hatta fakülte bile olmaz 'pekala olur' denir ise -ki yasa böyle diyor- olacak olan üniversite değil, başka bir şeydir. Özerklik yönetsel bir kavramdır ve bununla "bilimsel özgürlük" güvenceye bağlanmış olur. Kanunun varlığını sürdürdüğünü söylediği "bilimsel özerklik"e gelince böyle bir kavram zaten yoktur. Var olması gereken sadece özgürlüktür. Bilimle

1478 C., 15.XI.1981.

1479 C., 15.XI.1981.

özgürlük bir paranın iki yanı gibidir. Özgür olmayan bilim varlık koşulundan koparılmış olur.

Yüksek Öğretim Kanunu’nun özelliği, yüksek öğretim kurumlarında karar organlarının yukarıya doğru çekilmesidir. Yasadaki hükümlere bakılırsa, eşgüdüm sorunu ile karar sorununun birbirine karıştırıldığı izlenimini uyandırmaktadır.

Üniversiteleri bir çeşit “mütevelli heyet” sistemine bağlama eğilimi, kanımca köklü bir yanılıdır. YÖK’ün yasadaki yapısı bu eğilimi yansıtıyor. Amerikan üniversiteler sistemi içinde bunun bir anlamı ve işlevi vardır ama Türk kamu hukuku sistemi içinde, özellikle cumhuriyet sonrası dönem için bunu üniversite yapısı içine getirmek çelişki olur. Devletin malına mütevelli olunamaz...

Üniversite anlayışında baş amaç “özgür bilimsel düşünce” üretmek ve yaymaktır. Eğitim bu üretim sürecinde sadece bir yan üründür. Dikkat çekici nokta şudur ki yeni yasada, “eğitim-öğretim” birçok hükümde üniversitelerin baş işlevi olarak zikredilmektedir. Kürsü yerine bölümün esas zorunlu bir birim olarak kabul edilmesi de üniversiteyi bir meslek okulu ile aynı görmeye dayanıyor.

Üniversitelerin işleyişini genel bir çerçeve yasa içinde yeniden düzenlemek, eski sistemin aksayan yönlerini saptayarak uyumu ve işlerliği sağlayacak yasal önlemler getirmek zorunlu idi. Ne var ki bu yasa böyle bir amacı gerçekleştirecek nitelikte değildir. Bu yasayla üniversiteler bırakın işlerliğe kavuşmayı, doğal işlevlerini yerine getirme özünü bile muhafazada büyük güçlüklerle karşılaşacaklardır¹⁴⁸⁰.

Doç. Dr. Murat Belge (İ.Ü. Ed. Fak.)

Yeni üniversite yasasını her bakımdan kısıtlayıcı bulan Belge; özellikle üniversite öğretim üyelerini kendi yöneticilerini seçme

1480 C., 17.XI.1981.

salahiyetine sahip olmayan kişiler olarak görmeyi zorunlu kılan yeni “tayin” sisteminin bilimsel özgürlükle bağdaşmayacağı kanaatindedir¹⁴⁸¹.

Doç. Dr. Devrim Ulucan (İTÜ Temel Bilimler Fak.)

Yüksek Öğretim Kanunu’nun üniversite çevrelerinde büyük bir düş kırıklığına neden olduğunu belirten Ulucan, hiyerarşik düzen içinde yönetimi bir merkeze bağlayarak, yüksek öğretim kurumlarını bir anlamda “vesayet altına aldığı” söylemektedir¹⁴⁸².

Prof. Dr. Sencer Divitçioğlu (İ.Ü. İktisat Fak.)

Kanunla bilgi üreten üniversiteler ortaya çıkarılmak istendiğini belirten Divitçioğlu, “bilim, bilim adamı ve üniversite kavramlarından hareket etmeden (tüm dengelim) kanunlar konularak bu kavramların “yaratılacağı” zannedilmiştir” demektedir¹⁴⁸³.

Prof. Dr. Sahir Erman

Asistanlık müessesesinin kaldırılmasına bilim adamı yetiştirilmesinin kaynağının kurutulmasına hizmet edeceğini söyleyen Erman, 2 yıllık devrelerle en fazla üç defa mukaveleleri yenilenecek yardımcı doçentlik sisteminin, “şahsiyetsiz ve korkak ilim adamları yetiştirmeye yarayacağını” ifade etmiştir¹⁴⁸⁴.

Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş

YÖK Kanunu’nu, getirdiği yeni düzenlemelerle “bir reform kanunu mahiyetinde” değerlendiren Timurtaş, Yüksek Öğretim Ka-

1481 C., 17.XI.1981.

1482 C., 17.XI.1981.

1483 C., 17.XI.1981.

1484 T., 22.11.1981.

nunu'nun özerklik ve rotasyon olmak üzere iki ana temele dayandığını söylemekte ve görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Bu iki meselede kanunu çıkaranların maksat ve gayesi tam manasıyla doğru ve hareket noktası son derece isabetli olmakla beraber, sonuçta hedefe varılmıştır denemez. Arzu ve istekler kanuna aksediş şekliyle esas maksadı çok aşmıştır. Bu kanunla bu iki ana meselede düşünülen çok güzel hususların gerçekleşmesi mümkün olamayacaktır sanıyorum. İyi niyetle hazırlandığı muhakkak olan kanun, bu iki noktadaki aşırı ve katı hükümleri dolayısıyla daha ilk günde tepkilere ve münakaşalara yol açmıştır. Bu tepkiler ve münakaşalarda ileri sürülen görüş ve düşünceler elbette yüzde yüz haklı değildir. Amma, bir tedirginlik, huzursuzluk ve endişe dile getirilmektedir. Bu bakımdan yabana atılmamalıdır. Bu noktayı böylece belirttikten sonra, bu iki ana meselenin tahliline geçebiliriz.

İdari muhtariyet olmadan ilmî muhtariyet olmaz ama bir hakka da ancak suistimal edilmediği takdirde sahip olunabilir. Bir kısım yönetici ve öğretim üyesi tarafından üniversite özerkliği çok zaman, bilhassa sonu anarşiye varan öğrenci hareketleri sırasında, yanlış anlaşılmıştır. Devlet içinde devlet gibi hareket etmek, kimseye hesap vermeyi kabul etmemek, bildiğini yapmak özerklik zannedilmiştir.

Üniversitelere muhtariyet verilmesinden maksat, hiçbir müdahaleye maruz kalmadan serbestçe öğretim ve öğrenim yapmak ve ilmî araştırmalarda bulunmak hususlarının sağlanmasıdır. Muhtariyet esas itibarıyla “ilmî”dir. İdari muhtariyet bu ilmî muhtariyeti sağlamak için bir vasıttır. İdari muhtariyeti “istiklal” zannedip devlet içinde devlet olmaya kalkışmak çok hatalı bir görüştür. Maalesef bu görüşü zaman zaman az da olsa bazı öğretim üyeleri taşımıştır.

İdari muhtariyet devlete, millete karşı ve bunların dışında ayrı bir kuvvet olma üzere kullanılacak bir hak değildir. İdari muhtariyetten maksat, ilmî muhtariyeti sağlamak ve gerçekleştirmektir. İlmî muhtariyetin ise bir sınırı ve ölçüsü olması lazımdır. Üniversite hocası tarafsız ve objektif olarak ilmî araştırma yapmaya, gerçekleri

ortaya koymaya ve ilmi öğretmeye mecburdur. Derslerde politik ve ideolojik görüşlere yer vermek doğru değildir.

Muhtariyet sınırsız bir hürriyete ve tam bir istiklale sahip olmak demek değildir. Muhtariyet bir müessese ve zümrenin serbestçe faaliyet göstermesi ve kendi kendini idare etmesi manasına gelmektedir.

Üniversite muhtariyeti konusunda mutlaka vuzuha kavuşturulması gereken başka bir husus da muhtariyetin müesseseye ve öğretim üyelerine mi yoksa binalara mı ait olduğu noktasıdır. Tatbikatta müessesenin manevi ve hükmi şahsiyetinin ve hocaların değil, binaların muhtar (!) olduğu görülmüştür. Bu yanlış telakki dolayısıyla, öğretim yapılamaması ve öğretim üyelerini tecavüze uğraması muhtariyetin ihlali sayılmamış; buna karşılık üniversite binaları kızıl anarşist ve eşkıyanın yatağı haline gelmiştir.

Biz daima ilim ahlakı ve ilim zihniyetine dayanan gerçek ve ölçülü bir özerklik görüşüne, üniversiteler ile hükümet ve diğer devlet müesseseleri arasında bir ahenk ve normal münasebet kurulması hususuna inanmış ve bunun müdafaasını yapmışızdır. Bugün de aynı inanç içindeyiz.

Özerkliğin üniversite içinde ve dışındaki bazı çevrelerce kötüye kullanılması ve istismar edilmesi dolayısıyla, 12 Mart'tan sonraki devrede düzeltme ve yeni düzenlemelere gidilmiştir. Anayasada üniversite özerkliğiyle ilgili maddede değişiklik yapıldığı gibi, yeni bir Üniversiteler Kanunu çıkarılmıştır. Bugün yürürlükten kaldırılan 1750 sayılı kanunda, hükümetin gerektiği zaman idareyi ele alması hususu ve bir "Yüksek Öğretim Kurulu" teşkil edilmesi hükmü yer alıyordu. Bunlar sonra Anayasa Mahkemesi'nce iptal edildiği için tatbik edilememiştir ama YÖK'ün teşekkül tarzı hariç aslında isabetli hükümlerdi.

Şimdi çıkarılan "Yüksek Öğretim Kanunu" idari muhtariyeti tamamıyla ortadan kaldırmaktadır. Eski durumlar göz önünde tutulduğu takdirde bir "ıfraz ve tefrit" ile karşı karşıya bulunduğumuz söylenebilir. Yeni kanunda tam bir "merkeziyetçilik"e gidilmiş, fa-

külte kurullarının, senatoların ve Üniversitelerarası Kurul'un yetkileri azaltılmış, bütün yetkiler "Yüksek Öğretim Kurulu"na verilmiştir. Bu kurulun ancak üçte birine yakını üniversitelerce seçildiğine ve "üniversiteler kendileri tarafından seçilen kurullarla idare edilir" prensibi bir tarafa bırakıldığına göre, üniversitelerin idari muhtariyeti ortadan kalkmış olmaktadır. Başka memleketlerde de üniversiteler bu çeşit kurullarla ve mütevelli heyetleriyle idare edilir deniyorsa da durum aynı değildir. Meseleye sadece rektörlerin tayini açısından bakmamak gerekir. Bir kere hiçbir yerde mütevelli heyetlerinin bu kadar geniş yetkisi yoktur. Sonra mütevelli heyetlerin daha çok Amerika üniversitelerinde bulunduğunu, bunların ise mesleki yüksekokul mahiyetinde özel müesseseler olduğu unutulmamalıdır. YÖK'ü bir "milli mütevelli heyeti" hüviyetinde düşünmek ve kabul etmek uygun olmaz.

Üniversite özerkliği meselesinde orta yolu bulmak gerekir. Sınırsız bir idari muhtariyet olmaz. Muhtariyeti devlet içinde bir devlet gibi telakki etmek, bir derebeylik ve dükalık saymak, üniversitelere polis giremez demek devri çoktan geçmiştir. Fakat, üniversiteleri idare edecek rektör ve dekanların seçiminde hiç söz sahibi olmamak, doçent ve profesörlerin unvan, yükselmeleri ve tayinlerinde ise, ilmi yönden bile bir rolü bulunmamak da üniversite öğretim üyeleri için bir özerklik değildir. Muhtariyet meselesinde orta yolu ve makul anlayışı bulmak lazımdır. Bu da eski sisteme danışma ve koordinasyon heyeti mahiyetinde bir "Yüksek Öğretim Kurulu" kurmakla mümkündür. Bundan sonraki yazılarımızda belirteceğimiz şekilde, zaten öğretim üyelerinin rotasyon ve mecburi yer değiştirme dolayısıyla hiçbir teminatı olmayan bir duruma düşürülmüş olması, üniversite özerkliğini zedelemiş bulunmaktadır. Bütün bu meselelerde YÖK'e sonsuz yetkiler verilmesi, bunlar iyi kullanılmadığı takdirde üniversitelere, dolayısıyla Türk ilmine ve irfanına zarar verecektir. YÖK'ü üniversitelerimizin sırtına lök gibi oturtmak görüşünden uzak olmak yerinde olur"¹⁴⁸⁵.

1485 Faruk K. Timurtaş, "Üniversite Özerkliği ve YÖK Kanunu", T., 8.12.1981.

Prof. Dr. İhsan Doğramacı

Hacettepe Üniversitesi Vakfı Başkanı İhsan Doğramacı, YÖK yasasının büyük bir dinamizm getireceğini, bu yasanın bir “çerçeve kanun” olduğunu belirterek, üniversitelerin kendi kararlarıyla kanunu uygulayacaklarını, ortaya çıkacak eksikliklerin de zaman içerisinde düzeltilebileceğini söylemiştir. Yeni düzenlemeyi bir reform olarak vasıflandıran Doğramacı’nın görüşleri şunlardır:

- Akademilerdeki doçent ve profesörlerle üniversitedekilerin eş değer sayılması uzun zamandan beri yapılan tartışmalara son vermiştir.

- Dünya üniversitelerinde hiçbir yerde yöneticisini kendi seçmesi şeklinde tanımlanmamıştır. Bu kavram kargaşasıdır. İş bu landırır. Üniversite için mali, bilimsel, yönetsel özerklik son derece zaruridir. Bir üniversitede hür tartışma serbest tartışma olmadan üniversite olmaz. Eğitim programlarına kendilerinin karar vermeleri ve uygulamaları gerekir. Fakat onun yönetiminin kendilerince seçilmesi diye bir uygulama dünyada yoktur¹⁴⁸⁶.

Prof. Dr. Ayla Gürsoy

İTİA Eczacılık Fakültesi Öğretim Üyesi Gürsoy, YÖK’ün Türkiye’de üniversite alanındaki bütün yerleşik değerleri ve gelenekleri ortadan kaldırdığını, getirdiği güvensiz ortam ile bilimsel araştırma alanındaki insan gücüne ilgiyi daha da azaltacağını söylemiştir.

Prof. Dr. Özer Ertuna

Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Ertuna, yeni yasayla planlamanın, üniversite ve fakültelerden alınarak YÖK’e verilmesinin olumsuz bir gelişme olduğunu, çeşitli konularda akademik ve idari konularda karar yetkisinin kurum ve kurullar-

1486 C., 22.11.1981.

dan alınarak fertlere aktarılmasının da sakıncalı bir gelişme olacağını bildirmiştir.

Prof. Dr. Bülent Berkarda

İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dekanı Bülent Berkarda, “öğretim üyelerinin oluşum ve atanmalarını kurullardan alıp kişilerin takdiri”ne bırakılmasının yeni yasanın yetersizliklerinden biri olduğunu; geçmiş yıllarda aksadığı ileri sürülen öz denetimin yeni yasa-da getirilen denetleme ile faydalı şekle sokulabileceğini, ancak bunun “üniversite özerkliğini zedelemekten de denetimin etkinliği”nin arttırılabileceğini ve bunun daha yararlı olabileceğini ifade etmiştir. Berkarda, “üniversiteler, gerçekten yeterince kullanmamış dahi olsalar, yine de özerklik sayesinde ayakta kalmışlardır” demişti¹⁴⁸⁷.

Prof. Dr. Demir Demirgil

Boğaziçi Üniversitesi Rektör Yardımcısı Demirgil'e göre; yeni yasanın makro düzeydeki hedefleri sağlamak için üniversite mikro kozmosunu feda etmiştir. Kanun, tek bir mütevellî heyeti olan ve büyük küçük yirmiye yakın şubesi olan dev bir kuruluş için hazırlanmıştır¹⁴⁸⁸.

Dr. Yazgülü Aldoğan

A.Ü. SBF BYYO Öğretim Üyesi Aldoğan, yeni yasanın öğretim üyelerini, özellikle asistanları çok “ucuz” bir şekilde harcadığını, öğretim üyelerini her türlü özerklikten, özgürce bilimsel çalışma yapmaktan ve iş güvencesinden yoksun bir konuma indirgemekte olduğu kanaatindedir¹⁴⁸⁹.

1487 C., 19.11.1981.

1488 C., 23.11.1981.

1489 C., 27.11.1981.

IV- BÜLENT ULUSU DÖNEMİ UYGULAMALARI

12 Eylül'den sonra, yine bir general olan Ulusu başkanlığında kurulan hükümet, 1983'te Özal'ın liderliğindeki ANAP'ın iktidara gelmesiyle sona ermişti.

Yüksek Öğretim Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden itibaren kurulan YÖK'ün başkanlığına, Hacettepe Üniversitesi eski Rektörü İhsan Doğramacı getirilmiştir.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile yüksek öğretimde birlik kurulabilmesine zemin hazırlanmıştı. 17.6.1982'de kabul edilen 2680 sayılı "Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Kuruluş Görev ve Yetkilerinin Düzenlenmesi İle İlgili Yetki Kanunu"¹⁴⁹⁰ ile hükümete bütün yüksek öğretim kurumlarını kararnameyle düzenleme yetkisi verilmişti. Bu kanuna dayanan hükümet, "Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname"yi¹⁴⁹¹ 22.6.1982'de kabul ederek, Türkiye'deki askerî ve polis yüksek öğretim kurumları hariç diğer bütün yüksek öğretim müesseselerini YÖK'e bağlamıştı. Böylece Türkiye'deki bütün yüksek öğretim, 27 üniversitede toplanmıştı.

YÖK, üniversitelere öğrenci seçme ve yerleştirme merkezi yönetmeliğini kaldıran ve YÖK'e bağlı Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Yönetmeliği¹⁴⁹², Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atanma Yönetmeliği¹⁴⁹³, Üniversite Akademik Teşkilat Yönetmeliği¹⁴⁹⁴, Yüksek Öğretim Kurulu Teşkilat ve Çalışma Usulleri Yönetmeliği¹⁴⁹⁵, Yüksek Öğretim Denetleme Kurulu Teşkilat Görev ve Çalışma

¹⁴⁹⁰ 2680 sayılı kanun için bkz.; RG, 19.6.1982.

¹⁴⁹¹ 22.6.1981 Tarih ve 41 Sayılı KHK için bkz.; RG, 20.7.1982.

¹⁴⁹² RG, 6.1.1982.

¹⁴⁹³ RG, 28.1.1982.

¹⁴⁹⁴ RG, 18.2.1982.

¹⁴⁹⁵ RG, 18.2.1982.

Usulleri Yönetmeliği¹⁴⁹⁶, Doçentlik Sınav Yönetmeliği¹⁴⁹⁷, Yüksek Öğretim Kurulu Rektörler Komitesi Kurulması Hakkında Yönetmelik¹⁴⁹⁸, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği¹⁴⁹⁹, Yüksek Öğretim Kurumları Arasında Önlisans ve Lisans Düzeyindeki Yatay Geçiş Esaslarına İlişkin Yönetmeliği¹⁵⁰⁰, Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik¹⁵⁰¹ gibi yönetmelikler çıkararak YÖK sistemi oluşturulmuştur.

YÖK'ün kurulmasıyla birlikte adı YÖK'le beraber anılan İhsan Doğramacı'nın adı öne çıkmış, Doğramacı, YÖK'ü şapka devrimi ile özdeşleştirerek "YÖK başarıya ulaşırsa Türkiye kurtulur" diyerek YÖK'e açık bir şekilde sahip çıkmıştı. Doğramacı, 26.01.1982'de, "YÖK Türkiye için büyük bir nimettir. Türkiye'nin kurtuluşunu YÖK'ün başarıya ulaşmasında görüyorum. Atatürk şapka devrimini getirdiği zaman gericiler karşı çıktılar. Kendisine sabotaj dahi düzenlediler. Ama Atatürk yılmadı, mücadele etti ve başarıya kavuştu. YÖK'e karşı çıkanlarla ben de hayatımın sonuna kadar mücadele edeceğim. YÖK'ün başarıya ulaşmasını engelleyemezler" demişti¹⁵⁰².

20.4.1982'de yürürlüğe giren bir değişiklik yasası¹⁵⁰³ ile rektör ve dekan gibi üst düzey yöneticilerinin süreleri dolmadan görevden alınabilmelerine imkan tanınırken, görevlerini yerine getirmekte yetersiz görülen ve yüksek öğretimin amaç, ana ilke ve öngörülen düzene aykırı harekette bulunan öğretim elemanlarının yüksek öğretimle ilişkisinin kesilmesine kanuni dayanak hazırlıyordu.

Bu değişiklik, YÖK'ün üniversite yönetimleri ve üniversiteleri üzerindeki denetimi daha da arttırması dolayısıyla tepkiyle karşı-

1496 RG, 3.8.1982.

1497 RG, 5.8.1982.

1498 RG, 10.8.1982.

1499 RG, 6.10.1982.

1500 RG, 21.10.1982.

1501 RG, 25.10.1982.

1502 C., 27.1.1982.

1503 RG, 20.4.1982.

lanmıştı¹⁵⁰⁴. YÖK'ün yüksek öğretimi “tek düze” haline getirdiği ve “bilimsel özerkliği” ortadan kaldırdığı¹⁵⁰⁵, yapılan yeni yönetmeliklerin bir kısmının kanunlara uygunluğu olmadığı, artık üniversite diye bir sözcüğün anlamının kalmadığı, son değişikliklerin iş güvenliğini tamamen ortadan kaldırıp üniversite elemanlarını “kapıkulu yerine” koyacağı üzerine YÖK’e yönelik tepkiler daha da artmıştı¹⁵⁰⁶. Yeni düzenlemelerle YÖK'ün üniversite ve yüksekokulları tasfiyeyi öngördüğü, bilimsel çalışmaların üniversiteler dışında yapılma eğiliminin güçlendiği, YÖK'te “istediğim kalır, istemediğim gider” anlayışının egemen olduğu görüşleri ortaya konmuştu¹⁵⁰⁷. Prof. Feyzi Feyzioğlu da “YÖK ile bilimsel özerkliğin bağdaşmadığını, unvanların da YÖK Başkanı Doğramacı tarafından dağıtıldığını ileri sürmüştür.

18 Şubat 1982 tarihli YÖK Teşkilat ve Çalışma Usulleri Yönetmeliği ile YÖK Başkanı Doğramacı'ya Yüksek Öğretim Kanunu ile çelişen yetkiler tanındığı gündeme getirilirken¹⁵⁰⁸, öğretim üyeleri ve üniversite yöneticileri, “emirler YÖK'ten veriliyor, biz uyguluyoruz” tarzında ifadeler kullanıyorlardı¹⁵⁰⁹. YÖK'ün bilgisi dışında hiçbir işlemin yapılmadığı şeklindeki anlayışın rahatsız olan Doğramacı, üniversite rektörlerine birer telgraf göndererek “her şey YÖK'ün takdirine bağlı izlenimini vermeyin” demişti. Doğramacı, 2547 sayılı kanuna göre, öğretim elemanlarıyla ilgili özlük işleri, öğrencilerle ilgili konular ve özellikle yatay ve dikey geçişle ilgili konularda tasarruf yetkisinin tamamen üniversitelere ait olduğunu, derslerin % 20 ile % 50 oranında arttırılması, yeni derslerin eklenmesi, müfredat ve eğitim programlarının buna göre düzenlenmesinin bilimsel özerkliğin gereği olduğu, üniversitelerde tek tip öğretim uy-

1504 C., 21.4.1982.

1505 C., 1.5.1982.

1506 C., 4.5.1982.

1507 Bu konuda; Doç. Burhan Şenatalar, Doç. Dr. Gençay Gürsoy, Prof. Berna Moran, Doç. Şahin Yenişehirlioğlu, Doç. Kurtuluş Kayalı ve Dr. Ünsal Yavuz'un ifadeleri için bkz.; C., 8-14.5.1982.

1508 C., 22.9.1982.

1509 C., 18.9.1982.

gülandığı yolunda gerçek ile ilgisi olmayan izlenimlerin de silinmesi gerektiğini bildirmişti¹⁵¹⁰.

V- ANAP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ

12 Eylül 1980’de başlayan askerî yönetim, 1983 yılında yapılan seçimlerde büyük bir başarı gösteren Turgut Özal liderliğindeki ANAP’ın hükümet kurmasıyla sona ermişti. Turgut Özal’ın 1989’da cumhurbaşkanı seçilmesiyle Yıldırım Akbulut ve Mesut Yılmaz’ın başbakanlıklarında kurulan ANAP hükümetleri 1991’e kadar devam etmiştir. Askerî yönetimin kurduğu YÖK sistemi de ANAP hükümetleri döneminde tartışılmaya başlanmış ve yeni arayışlara yönelinmişti.

13 Aralık 1983’te kurulan birinci Özal hükümeti, 12 Eylül döneminde askerler tarafından kurulan YÖK’ün değiştirilmesi yönünde bir hedefi programına koymamıştı.

12 Eylül askerî hareketinin lideri ve daha sonra cumhurbaşkanı olan Kenan Evren, YÖK’ün anayasal bir kurum olduğunu ve anayasayı değiştirecek bir güç gelmedikçe YÖK’ün kalkmayacağını belirtirken, YÖK Başkanı Doğramacı da kendisini atayan makamın güvensizliğini görmedikçe YÖK başkanlığından ayrılmayacağını açıklamıştı. İktidara geldiğinin başlarında Başbakan Turgut Özal da 11.01.1984’te yaptığı konuşmada, YÖK’ün bir süre tecrübe edilmesinde büyük yarar olduğunu belirtmişti. Özal, “YÖK uzun bir tecrübeden sonra kurulmuştur. Varsa ufak tefek hatalar her zaman yaptığımız gibi düzeltilecektir. Onun belli bir süre tecrübe edilmesinde büyük bir yarar vardır. Bu şekilde problemleri daha iyi anlarız. Meseleye önyargılı yaklaşmamak lazım. Bizim genellikle prensibimiz budur” demişti¹⁵¹¹. ANAP Grup Başkan Vekili Prof. Dr. Ercüment Konukman, 26.01.1984’te YÖK’e karşı olmadıklarını, yapmış

1510 C., 16.12.1982.

1511 C., 12.1.1984.

olduğu hizmetleri inkar etmediklerini, ancak YÖK'ün "aksayan yönlerini dile getirmek, hatalı yönlerini düzeltmeye çalışmanın" da vazifeleri olduğunu belirtmişti. Konukman, "YÖK idarecilerinin beyanları hilafına üç büyük şehrimizdeki üniversitelerimizden başka diğer üniversitelerimizde de öğretim üyesi açığı vardır ve gittikçe bu açık büyümektedir. Binlerce öğrenci sık sık değiştirilen yönetmeliklerden, idarecilerin yönetmelikleri farklı uyguladıklarından şikayetçidirler. Öğretim üyeleri ise huzursuz, ikazların dikkate alınmamasından dolayı üzüntülü, yeterince ilmî çalışma yapamamanın burukluğu içindedir. Verim düşmüştür. Kaliteli ve kapasiteli bir eğitim ve öğretim yapılması imkanları ise gittikçe azalmaktadır. Bütün bunlara sebep idarecilerin keyfi davranışlarının ciddi olarak denetlenmemesidir" demişti¹⁵¹². Bu ifadeler ANAP'ın YÖK'e ciddi bir eleştirisi olup, üniversiteleri denetlemek üzere kurulan YÖK'ün denetim yapamadığını ortaya koymuştu.

1984-85 öğretim yılının açılışında Cumhurbaşkanı Kenan Evren, YÖK sistemine yöneltilen tenkitlere karşı, üniversite mensuplarının, "özerk eğitim kavramını yanlış yorumlayan ve bunun istismarını planlayan malum mihrakların oyunlarına gelmemeleri" için ikaz ederken, Başbakan Özal, basma kalıp doktrinlerle bir yere varmanın mümkün olmadığını, ilmî metotlarla çok çalışarak gelişmenin sağlanacağını ve araştırmalara yönelik tedbirlerin arttırılması gerektiğini söylemişti¹⁵¹³. Böylece Özal da dolaylı olarak YÖK'ten memnun olmadığını ortaya koymuştu.

ANAP'ın YÖK hakkındaki görüşlerinin gittikçe değiştiği bir ortamda, YÖK Başkanı Doğramacı imzasıyla üniversitelere gönderilen bir yazıda bütün öğretim üyeleri ve öğrenciler hakkında "bilgi fişi" tutulması ve bu fişlerin devamlı olarak elden geçirilerek güncelleştirilmesi istenmişti. Buna göre, öğrencilerin topluca bulundukları yurt, kantin, lokanta gibi yerler devamlı kontrol altında bulundurulacak, geçmiş dönemlerde ideolojik eylemlere karışmış

1512 C., 27.1.1984.

1513 C.;T., 2.10.1984.

öğretim üyeleri ve öğrencilerin durumları yakından takip edilecek ve ideolojik faaliyetleri tespit edilen kişiler hemen mahallin emniyet müdürlüğüne ve YÖK Başkanlığı'na bildirilecektir. YÖK'ün bu icraatı, üniversitelerdeki öğrenci ve öğretim üyelerinin “fişlenmesi” olarak değerlendirilmişti¹⁵¹⁴.

1402 sayılı kanun ile görevden alınanlardan sakıncasız bulunanların profesörlüğe tayin edilebilecekleri¹⁵¹⁵ görüşünü savunan Doğramacı, YÖK öncesinde kargaşanın olduğunu, öğrencilerin politize, öğretim üyelerinin fraksiyonlara bölündüğünü, özerklik yüzünden polisin üniversitelere müdahale edemediğini, YÖK ile beraber başarının arttığını ve YÖK'ün üniversiteleri, “kusursuzluk merkezleri yaptı”ğını söylüyordu¹⁵¹⁶.

1986'ya gelindiğinde, öğrenci derneklerinin kurulması için YÖK ile başlayan engeller daha ciddi olarak ele alınmaya başlandı. YÖK Başkanı Doğramacı, öğrencilerin dernek kurmaları için valiliklerden izin alınmasının yeterli olduğunu, sadece sakıncalı hallerde rektörlüklerin müdahale edebileceklerini söylemişti. Doğramacı'nın bu ifadesi YÖK ile başlayan öğrenci örgütlenmesinin sona erişile bir çelişki görüntüsü vermektedir. Prof. Dr. Sermet Akgün'ün ifadesiyle, esasında kanunlarda bir değişiklik yok, ancak tefsir farkı vardı¹⁵¹⁷. Ancak Ankara Valiliği üniversite öğrencilerinin rektörlüklerden izin almadan dernek kurulamayacağını benimsemişti¹⁵¹⁸. Doğramacı, öğrenci derneklerine karşı olmadıklarını söyleyerek, MEB'den üniversitelere öğrenci dernekleri kurulabilmesini kolaylaştırmak için YÖK'e yardım edilmesini istemişti¹⁵¹⁹. Bu gelişmeler neticesinde, YÖK yasasının değiştirilmesi öğrenci derneklerinin kurulmasında rektör izninin kaldırılması her üniversitede bir öğ-

1514 C; 18.12.1984.

1515 C., 23.4.1985.

1516 C., 25.9.1985.

1517 C., 14.1.1986.

1518 C., 15.1.1986.

1519 C., 18.1.1986.

renci derneği ve fakültelerde şubelerin açılması kararlaştırılmıştı¹⁵²⁰. Ancak bu yönde yasa tasarısının hazırlanması üzerine İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa ve Adana’da öğrenciler protesto eylemleri yapmış ve 63 öğrenciye dava açılmıştı¹⁵²¹.

1986 yılında öğrencilerin kıyafetleriyle ilgili Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in uyarısı doğrultusunda YÖK, türbanın “çağdışı ve ideolojik” olduğunu ileri sürerek yasaklanması kararını vermişti¹⁵²². Ancak gelen tepkiler üzerine, başörtüsünün yasaklandığı, türban giyilebileceği ancak türbanın yasak olup olmadığının üniversitelerin kendilerinin kararlaştırması hükmüne varılmıştı¹⁵²³. Daha sonra 14 üniversite türbanın yasaklanmasını kararlaştırmıştı¹⁵²⁴.

YÖK’e en fazla tenkidin geldiği nokta olan üniversitelerin özerkliğinin kaldırılması konusunda, YÖK Başkanı Doğramacı’nın 1986’dan itibaren tavır değiştirmeye başladığını görüyoruz. Doğramacı, üniversitelerin farklı programlar uygulayabildiklerine dikkat çekerek, “üniversitelerin özerk” olduğunu söylemişti¹⁵²⁵. YÖK’ün “merkeziyetçi bir kurum olmadığını”¹⁵²⁶ savunan Doğramacı, ilk defa açık bir şekilde “YÖK yasasında değiştirilecek yanlar var” ifadesini kullanmıştı¹⁵²⁷.

Bu arada, ANAP’ın YÖK’e yönelik eleştirilerinde sertleşmenin arttığını müşahade ediyoruz. 22 Nisan 1986’da ANAP grubunda YÖK’e eleştiriler yöneltilirken Prof.ERCÜMENT KONUKMAN, YÖK Denetleme Kurulu’nun hiçbir suistimal ve yolsuzluk iddiası üzeri-

1520 C., 8.3.1986.

1521 C., 15, 25.4.1986.

1522 C., 27.12.1986.

1523 C., 31.12.1986.

1524 C., 13.1.1987.

1525 C., 9.2.1986.

1526 Ancak, YÖK, öğretim elemanlarının çalışma saatlerinde üniversitede olup olmadıklarının tespiti için Mart 1986’da, rektörlere uyarıda bulunmuş ve imza defteri uygulanması yoluna gidilmişti (C., 28.3.1986). Bu konu dikkate alınırsa, YÖK’ün, Doğramacı’nın ifadelerinin tersine, öğretim elemanlarının mesai kontrolü yapmak kadar merkeziyetçi bir tavır içinde oldukları ortaya çıkmaktadır.

1527 C., 7.4.1986.

ne gitmediğini, YÖK yasasının üniversitelerdeki düzeni bozduğunu, profesörler büyük şehirlerde toplanırken, yardımcı doçentlerin bilim dalı başkanı olduğunu, YÖK'ün başarılı gösterildiği YÖK tarafından hazırlanan beyaz kitabın gerçekte ilgisi bulunmadığı ve hakikatin tam tersi olduğunu söylemişti¹⁵²⁸. Başbakan Özal da YÖK yasasında, yapılan şikayetler dikkate alınarak, yumuşama yapılması gerektiğini söylemiş ve tüm öğretim üyelerinin kendi üniversitelerinde profesör olabilmelerine imkan tanınmasını istemişti¹⁵²⁹.

Hükümetin bu yöndeki tenkitlerine, 23 Haziran 1988'de toplanan Üniversitelerarası Kurul'dan cevap geldi ve üniversitenin YÖK'ten sonra milletin hizmetine girdiği kaydedildi. KTÜ Rektörü Kemal Gürüz de YÖK kanunun üniversitelerde “son derece çağdaş bir öğretim üyesi unvanı ihdas” ettiğini, ABD'de en kıymetli öğretim üyesinin yeni doktorasını almış yardımcı doçentler olduğunu ve bunun aynen Türkiye'ye getirildiğini belirtmişti¹⁵³⁰.

YÖK'ü esas itibarıyla “ileriye doğru büyük bir reform” olarak değerlendiren Doğramacı, “esasa dokunmamak kaydıyla” YÖK yasasının değişebileceğini söylemişti¹⁵³¹. Bu arada YÖK, özellikle Sivas Cumhuriyet, Van 100. Yıl, Diyarbakır Dicle, Elazığ Fırat, Malatya İnönü, Konya Selçuk, Samsun 19 Mayıs ve Atatürk üniversitelerindeki öğretim üyesi açığını kapatmak üzere bir rotasyon programı hazırlamıştı¹⁵³².

YÖK'ün tüm düzenlemeleri yaparken, devlet içinde devlet gibi davranarak hareket ettiği yolunda eleştirilerin artması, hükümet tarafından dikkate alınmaya başlanmıştı. Siyasi otoritenin dışında kalan YÖK'ün hareketlerinden rahatsız olan hükümetin isteği doğrultusunda YÖK ile hükümet arasında üç kişilik bir “irtibat komitesi” kurulmuştu. Bu vesileyle “hükümet YÖK'e el attı” tarzındaki

1528 C., 23.4.1986.

1529 M., 27.4.1986.

1530 C., 24.6.1986.

1531 M., 13.6.1986.

1532 C., 26.8.1986.

değerlendirmelere yol açan irtibat komitesi, YÖK ile hükümet arasında koordinasyon sağladığı gibi, yapılan etkinlikler ve yeni düzenlemeler konusunda da bilgi verecekti¹⁵³³.

ANAP'lı hükümetin istediği diğer bir konu da rektörlerin atanmasında söz sahibi olmaktı. Doğramacı, hükümetin rektör atanmasında öneri yetkisi bulunmadığını belirtmiş ise de rektörler tespit edilirken, "hükümete uygun rektörler aranıyor"du. Zira yasal yetkisi olmamasına rağmen hükümet, bütçe ve mali baskı ile rektör seçimlerinde "en etkili güç" olarak ortaya çıkabiliyordu¹⁵³⁴.

Hükümetin YÖK'te gücünü arttırma çabaları neticesinde 26 MEB'in de kişilik YÖK'ün üye sayısı 24'e düşürülmüş, cumhurbaşkanı ve Üniversiteler Arası Kurul'un seçtiği üyeler sekizlerden yediyere indirilirken, hükümetin seçtiği üye sayısı altıdan yediye yükseltilmişti. Daha önceden de olduğu gibi MEB' de iki üye seçmeye devam etmesi de göz önüne alındığında kısmi de olsa YÖK'te hükümetin etkisi arttırılmıştı¹⁵³⁵.

Üniversitelerde tek tip öğrenci derneğinin hoşuna gitmediğini belirten Başbakan Özal, YÖK kanununda değişiklik yapılarak, "zaman içerisinde daha serbest bir ortama gidilmesinden yana" olduğunu açıklıyordu¹⁵³⁶.

1402 sayılı kanunla üniversitelerden atılan ya da kendi isteğiyle öğretim üyeliğinden ayrılanlar Öğretim Üyeleri Derneği'ni kurarken¹⁵³⁷, YÖK Başkanı Doğramacı, 1402'liklerin istedikleri takdirde üniversitelerdeki boş kadrolara başvurmak suretiyle dönebileceklerini söylemişti¹⁵³⁸.

1533 C., 13.10.1986.

1534 C., 19.6.1987.

1535 C., 19.12.1987.

1536 M., 21.4.1987.

1537 M., 4.11.1987.

1538 M., 23.11.1986.

20 Eylül 1987’de YÖK Başkan Vekili Kemal Karhan, “mali özerklik olmadan bilimsel özerklik söz konusu olamaz” demiş¹⁵³⁹ ve idari özerkliğin bile olmadığı üniversitelerde mali özerklik istemişti. Bu YÖK mensubu olarak YÖK’e yöneltilen önemli bir tenkitti. 1988 ortalarında “YÖK ile ilgili muhtemel yasa değişiklikleri” konusunda basında yazılar çıkmaya başlamış ve bu yazılarda teklifler sunulmaya, üniversitelerin akademik, idari, mali ve daha da önemlisi düşünce özgürlüğü itibariyle özerk olması gerektiği vurgulanmaya başlamıştı¹⁵⁴⁰.

Aynı dönemde MEB, üniversitelerde kalitenin düştüğü ve YÖK’ün toplum istekleri doğrultusunda yapılacak reformları anlamak istemediğini açıklamıştı. YÖK’ün kaldırılmasını lüzumlu görmeyen MEB, yapılacak kanuni düzenlemelerle problemlerin çözülebileceğini, üniversite düzeyinde kesinlikle seçimle atama yapmak istediklerini, MEB olarak bütün milli eğitimden sorumlu oldukları için yüksek öğretimde “yetkili de olmak” istediklerini ve yeni hazırlanacak yasayla aksayan yönleri düzeltceklerini belirtmişti¹⁵⁴¹. Böylece ANAP’lı MEB’in, YÖK’te değişiklik için çalışmalarına başladığı ortaya çıkmıştı.

Başbakan Turgut Özal, 03.10.1988’de “YÖK’ün üzerinde münakaşa edilmesi gereken bir sistem olduğunu”, YÖK sistemi kurulduktan sonra köklü değil, ufak tefek değişiklikler yapıldığını ve YÖK’ün hoşgörü içinde müzakere edilerek düzeltilebileceğini söylemişti¹⁵⁴². Özal’ın ve hükümetin bu tavrı karşısında YÖK Başkanı Doğramacı, Batı üniversitelerinde bulunmayan bazı yasakların Türk üniversitelerinde bulunduğunu belirtmiş ve “yasakların kalkması siyasi otoritenin konusudur” diyerek, sorumluluğu hükümete bırakmıştı¹⁵⁴³. ANAP adına YÖK hakkında kesin tavır konması Hasan

1539 C., 21.9.1987.

1540 C., 10.8.1988.

1541 C., 12.8.1988.

1542 C., 4.10.1988.

1543 C., 10.11.1988.

Celal Güzel'in Milli Eğitim ve Spor Bakanlığı döneminde olmuştı. 06.11.1988'de üniversite sorunları ve gençlik hareketlerine ilişkin meclis araştırması görüşülürken konuşan Güzel, yüksek öğretimin "ıslahının gerektiğini" belirterek, "YÖK yasası değişecek, gerekirse anayasada değişiklik yapılarak yüksek öğretim istenilen seviyeye ulaşacak" demişti¹⁵⁴⁴.

1986'dan itibaren başörtülü öğrencilerin üniversiteye girmeleri yasaklanmıştı. Bu yasaklamayı ortadan kaldırmak isteyen ANAP yönetimi, bu meseleyi öğrenci affıyla birlikte çözmek istemişti¹⁵⁴⁵. Bu arada Doğramacı, kız öğrencilerin saçını göstermek amacıyla başını örtmesini "özgür bir hak" olarak değerlendirirken¹⁵⁴⁶ Özal, rektörleri ikaz ederek "türban"ın üzerine gitmelerini söylemişti¹⁵⁴⁷.

Gündemi uzun süre işgal eden öğrenci affı kanununun kılık-kıyafete getirdiği geniş "serbestiyet" dolayısıyla Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından veto edilmesi üzerine TBMM Milli Eğitim Gençlik ve Spor Komisyonu, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 44. maddesini 08.12.1988'de görüşmüştü. 44. maddede yapılan değişiklikle, üniversitelerin tek karar organı olarak senatolar benimsendi. Buna göre, her üniversite kendi sınav ve eğitim sistemini kendisi belirleyecek, yapılan değişiklik üniversitelerin mütevelli heyetleri yoluyla yönetimine geçişte ilk adım olarak nitelendirilmişti. Üniversite senatolarında yapılacak bir değişiklikle, senatolar kolayca mütevelli heyetlerine dönüştürülebilecekti. Senatoların yetkilerini genişleten bu teklifi veren ANAP Milletvekili ve YÖK eski Başkanvekili Kemal Karhan'dı. ANAP'lı üyelerin hassasiyetle üzerinde durdukları bir konu da türbanın serbest bırakılması idi. Türbanla ilgili olarak da komisyon, "yüksek öğretim kurumlarında, koridorlarda, dershanelerde, laboratuvarlarda ve polikliniklerde çağ-

1544 C., 7.12.1988.

1545 M., 24, 28.12.1986; 7, 13, 14.1.1987; 17.3.1987; 20.4.1987; 27.5.1987.

1546 M., 22.5.1987.

1547 M., 26.5.1987.

daş kıyafetle görünmek zorunludur. Dinî inanç sebebiyle boynun ve başın örtü ve türbanla kapatılması serbesttir” hükmü eklenmiştir.

Komisyonun, özellikle senatoların yetkilerini arttırarak, YÖK’ün alanını daraltmasına YÖK Başkanı Doğramacı tepki göstermiş ve “şimdiki durumuyla özerklikle üniversitelerimiz İngiltere’yi bile geçti” demişti¹⁵⁴⁸. 22.05.1989’da Londra’da konuşan Doğramacı YÖK’ün “hiçbir zaman merkezî bir yönetim organı olmadığını, milli eğitim bakanının YÖK’ün çalışmalarında söz hakkı bulunmadığını, eski bakanın rektör atamalarında söz sahibi olmak istediğini, YÖK kararlarının MEB tarafından onaylanmadığını ve bu bakımdan YÖK sisteminin İngiliz ve Amerikan sisteminden daha liberal” olduğunu belirtmişti¹⁵⁴⁹.

1987 sonlarında Başbakan Turgut Özal, YÖK’ten rahatsız olduğunu açıklamış, iktidara yeniden gelmeleri halinde sistemde köklü değişiklikler düşündüğünü ve bu amaçla hazırlıkların başladığını bildirmişti. Özal, YÖK başkanı ve üye seçimini değiştirmeyi, YÖK üye sayısını azaltmayı, üniversitelerde ABD’de olduğu gibi mütevelli heyetleri kurulacağını ve profesörlüğe yükseltilme şartlarını kolaylaştıracaklarını açıklamıştı¹⁵⁵⁰.

ANAP lideri Turgut Özal’ın siyasi rakibi olarak güçlenmeye başlayan DYP Genel Başkanı Süleyman Demirel, üniversitelerle diyaloga geçmişti. 29.05.1989’da bazı üniversite rektörleri, dekanları ve öğretim üyeleri ile görüşen Demirel, “Hür üniversitesiz Türkiye olamayacağını söyleyen benim. Bana bunun projesini verin. Ben onu neticeye ulaştırayım. Ben fikirlerinizi alıp kuvveden fiile çıkaracak insanlardan biriyim” demişti¹⁵⁵¹.

Muhalefet partilerinden SHP’nin özerklik isteklerine destek verşi yanında, DYP Genel Başkanı Demirel’in de “hür üniversite”ye

1548 C., 9.12.1988.

1549 C., 23.5.1989.

1550 M., 23.9.1987.

1551 C., 30.5.1989.

destek vererek YÖK’e karşı tavrı koyması, YÖK’ten rahatsızlığı olan ANAP’ı da harekete geçirmişti. Milli Eğitim Bakanı H. Celal Güzel, 31 Ekim 1988’de YÖK sisteminin “tartışmaya ve bilimsel meraka” imkan vermediğini, öğrencilerin “çok cici” yetiştirildiğini, kitapları okuyup not aldıklarını, not alıp geçtiklerini söyleyerek YÖK sistemini tenkit etmişti¹⁵⁵². Ayrıca Güzel, YÖK’e çekidüzen vermek için anayasa değişikliği yapacaklarını açıklamış ve gençlerden de destek istemişti¹⁵⁵³. ANAP’lı hükümetin bazı üniversiteleri “özgün statülü üniversiteye” dönüştürme yönünde düzenlemeler yapmaya yönelmesi, hükümet ile YÖK’ü karşı karşıya getirmişti. Bakanlar Kurulu, “devlet idaresindeki üniversitelerdeki kan kaybını önlemek” iddiasıyla, Boğaziçi Üniversitesi, ODTÜ ve İ.T.Ü.’ye özgün statü vermek için kanun hükmünde kararnameyi TBMM’ye göndermişti. Bu teşebbüse YÖK Başkanı Doğramacı şiddetle karşı çıkmış, daha önceki değişiklik çalışmalarının gerçekleşmemesinde önemli katkısı olan Cumhurbaşkanı Evren’den yardım istemişti. Ancak Evren, Doğramacı’nın kurduğu Bilkent Üniversitesi’ne devlet üniversitelerinden öğretim elemanları gittiğini hatırlatarak, Doğramacı’dan yana olumlu bir tavrı ortaya koymamıştı.

Özgün statülü üniversiteler, iş adamlarından oluşacak 6 kişilik mütevelli heyetleri tarafından yönetilecek, mütevelli heyetler rektör adaylarını kendileri belirleyecekler ve cumhurbaşkanı tarafından tayin edileceklerdir. Böylece YÖK’ün özgün statülü üniversitelerde rektör belirlemedeki ağırlığı tamamen kaldırılmış olacaktı. ABD modeli ve 1981 öncesi ODTÜ’de uygulanan mütevelli heyeti göz önünde tutularak hazırlanmaya çalışılan sistemde, mütevelli heyete girebilmek için en az 20 yıllık mezun ve iş alanlarında temayüz etmiş olmak gerekecekti. Mütevelli heyeti, rektör adaylarını belirleyeceği gibi, üniversite bütçesini “istediği gibi” kullanabilecekti. Bu heyet, dekan adaylarını da belirleyerek atanması için YÖK’e sunacaktı.

1552 M., 1.11.1988.

1553 M., 19.2.1989; 1.3.1989.

Bilimsel ve mali özerklik bakımından en üst düzeye çıkarılması “anayasa sınırları içinde” düşünülen özgün üniversiteler, bütçelerine daha hakim olacaktı. Üniversiteler katma bütçeyle yönetilen müesseseler olması dolayısıyla Amerikan modelindeki “mali özerklik” tam uygulanamayacaktı. Ancak mütevelli heyeti bu üniversitelerdeki öğrenci harçlarını istediği gibi belirleyerek, gelir sağlayacak ve bu harçları istediği gibi harcayabilecekti. Böylece ilave kaynaklarla devletçe verilen bütçe dışına çıkabilecek, başarılı öğrencilere burs da verebilecekti. Özgün üniversitelerin mali gücünün arttırılmasıyla buralardan öğretim elemanının kaçışı, maaşların arttırılması ve imkanların daha iyi hale getirilmesiyle önlenebilecekti.

YÖK kanununda yaptığı değişiklikle vakıfların üniversite kurmasını kolaylaştıran hükümet, özgün statüyle de YÖK’ün, vakıfların özel üniversite kurabilmelerinin önüne çıkardığı engelleri parça parça kaldırmayı amaçlamaktadır¹⁵⁵⁴.

Ancak başta YÖK olmak üzere üniversitelerden gelen tepki üzerine¹⁵⁵⁵ hükümet, özgün statülü üniversite modelinde değişiklik yapmaya yönelmişti. Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol, YÖK Başkanı Doğramacı, bazı rektörler ve milli eğitim bakanı yetkililerinin katıldığı üniversitelere yeni model bulma çalışmalarında, YÖK üniversiteler üzerinde “milli mütevelli heyeti” olarak bulunması, her üniversitenin başına getirilecek mütevelli heyette, iş adamı ve meslek odaları temsilcilerinin de bulunması yönünde bir meyil ortaya çıkmış¹⁵⁵⁶ fakat bir gelişme olmamıştı.

Özgün statülü üniversite modelinden, YÖK ve eski Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in karşı çıkması dolayısıyla netice alınamamıştı. Turgut Özal’ın cumhurbaşkanı seçilmesini müteakip başbakanlıktan sonra cumhurbaşkanlığına da ANAP’tan bir şahsın seçilmesi, özgün statülü üniversite modelin yeniden gündeme ge-

1554 C., 31.5.1989; M., 19, 23.5.1989.

1555 Özgün üniversitenin meydana getireceği ikili tutumla çeşitli çatışmalara yol açacağını ifade eden bir makale için bkz.; Bozkurt Güvenç, “Özgün Üniversiteye Doğru Kurgular ve Kuruntular”, C., 5.9.1989.

1556 C., 2.7.1989.

tirilmesine neden olmuştu. YÖK'ün yetkilerini sınırlayan bu tasarı tekrar gözden geçirilerek Milli Eğitim Bakanı Akyol'a sunulmuştu. Tasarıyla ilgili olarak ANAP İstanbul Milletvekili Adnan Kahveci ve İzmir Milletvekili Kemal Karhan tarafından KTÜ Rektörü Prof. Dr. Kemal Gürüz'ün de görüşleri alınmıştı. Kemal Karhan, "Evren'in engellediği özgün statülü üniversite modelini yeniden getiriyoruz" derken; Rektör Gürüz, YÖK'ün yetkilerinin büyük bölümünün üniversitelerde oluşturulması düşünülen mütevelli heyetlerine devredilmesi gerektiğini; "YÖK'ün sadece üniversitelerin genel bütçeden aldıkları payın üniversitelere nasıl tahsis edileceği ve eğitim programlarının genel esaslarının tespit edilmesinde söz sahibi" olmasını; öğrenci temsilcilerinin bir oy hakkıyla üniversite yönetiminde söz sahibi olması gerektiğini; "ancak öğrencilerin bilimsel konularda ve sınıf geçme esaslarına ilişkin kararlarda söz sahibi olmamasını" fakat kültürel ve sportif faaliyetlerin tümünde kararın öğrencilere bırakılmasına işaret etmişti.

YÖK'ün bir "planlama ve koordinasyon merkezi" haline dönüştürüldüğü bu tasarıda, YÖK'ün yetkilerinin büyük bölümünün üniversite mütevelli heyetlerine devredilmesi öngörülüyordu. Bu tasarı ile YÖK sadece genel bütçeden alacakları ödeneklerin üniversitelere dağıtılmasında ve öğretim programlarının genel esaslarının belirlenmesinde söz sahibi olacaktı. Avni Akyol'un son şeklini vererek Bakanlar Kurulu'na sevk edeceği yasa tasarısının temel özellikleri şöyledir:

- YÖK, üniversiteler arasında işbirliği ve koordinasyon sağlama-ya yönelik işlevini yitirecek. Üniversiteler arasında rekabet esası olacak, üniversiteler hangi alanlarda işbirliğine gideceklerine kendileri karar vereceklerdir.

- Bir üniversite içinde fakülte, enstitü, yüksekokul açılmasına, birleştirilmesine veya kapatılmasına yönelik son karar verme yetkisi YÖK'e değil, üniversite mütevelli heyetlerine ait olacaktır.

- YÖK'ün 1989'da üniversitelere devrettiği eğitim, öğretim ve sınıf geçme esaslarının belirlenmesine ilişkin yetkiye yine sahip olmayacak. Üniversiteler, ders programlarını, sınıf geçme esaslarını kendileri belirleyeceklerdir.

- YÖK öğrenci sayısının belirlenmesinde söz sahibi olamayacak, üniversiteler kapasite arttırımı veya azaltılmasını kendileri belirleyecektir.

- Üniversiteler, öğretim üyesi ihtiyaçlarını ve sayılarını kendileri belirleyecek. Kadrolar YÖK'ün onayından geçmeden verilecektir.

- Öğrencilerden alınacak harçlar her üniversite tarafından kendi koşullarına uygun olarak saptanacaktır.

- YÖK, sadece devletin üniversitelere genel bütçeden vereceği payın dağılımında söz sahibi olabilecek. Üniversiteler devletten alacakları yardım ve kendi faaliyetleriyle sağlanan gelirleriyle oluşan kaynakları, mütevelli heyetlerin yönlendirdiği şekilde harcayacaklardı. YÖK'ün kontrol yetkisi olmayacaktı.

- Mütevelli heyetler, rektörlerin görevden alınmasında söz sahibi olacaklardı. YÖK'ün bu konuda hiçbir yetkisi olmayacaktı. YÖK rektörlerin disiplin işlerinde de söz sahibi olmayacaktı¹⁵⁵⁷.

- Üniversite Yönetim Konseyi olarak da adlandırılan mütevelli heyetleri, 9 kişiden oluşacaktı. "Seçkin ve aydın olma" özelliklerinin aranacağı heyet üyelerinin 5'ini hükümet, 1'ini yörenin belediye başkanı, 1'ini ticaret ve sanayi odaları, 2'sini başka üniversitelerdeki profesörler arasından bölüm başkanları seçeceklerdi.

- Seçimle getirilen tek görev, bölüm başkanlığı olacaktı. Bölüm başkanları, bölümdeki öğretim üyeleri tarafından seçilirken dekan, mütevelli heyeti, rektör ise mütevelli heyetinin göstereceği iki aday arasından cumhurbaşkanı tarafından seçilecekti.

1557 C., 5, 10.1.1990.

- Üniversitelerarası Kurul kaldırılacak, yerine Rektörler Konseyi ve Akademik Yükseltme Konseyi olacak. Akademik Yükseltme Konseyi, doçentlik ve profesörlüğe yükselmelere karar verecek. Yardımcı doçentliğe kadar olan terfilerde mütevelli heyetleri söz sahibi olacaktı.

- Profesör olmak için 2 yabancı profesörün referansı şart olacak. Doçent olmak için açık bir doçent kadrosu bulunması ve o üniversitede öğretim üyesi olmak şartı aranacaktı.

- Asistanlık sistemine yeniden dönülecek. Asistanlar yine iki yıl sözleşmeyle göreve alınacak. Doktorasını verenlerin üniversiteyle ilişkisi kesilecek. Kendisine başka bir üniversitede iş bulacaktı.

- Öğrenciler dönem sonlarında öğretim üyelerine puan vereceklerdi¹⁵⁵⁸.

Bu tasarıyla getirilmek istenen mütevelli heyet sisteminde YÖK'e fiilen son verilmekte, YÖK sadece bütçe konularında üniversiteler ile hükümet arasında aracı hatta sadece evrak nakleden bir müessese haline getirilmekte idi. Bu arada, Bakanlar Kurulu'nda yüksek öğretim için bir bakanlık oluşturulması gündeme gelmiş ve Milli Eğitim Bakanı Akyol, bu bakanlığın kurulmasına karşı çıkarken, Adnan Kahveci ise kurulması düşünülen "Yüksek Öğretim Bakanlığı"na talip olmuştu¹⁵⁵⁹.

Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol, bu tasarımı bir "ön hazırlık" olarak değerlendirerek, ortaya konan yeni tasarının "hükümet güdüm-lü model" olarak nitelendirilmesi ve tepkilerin yoğunlaşması üzerine, tasarının son şekli için "YÖK'lü fakat mütevelli heyetsiz" Türkiye'ye özgü bir sistem olacağını açıklamıştı. YÖK yasasının değişmesinin şart olduğunu belirten¹⁵⁶⁰ Akyol, Türkiye'ye özgü bir model hazırlarken kesinlikle ithal bir modelin getirilmeyeceğini, Avrupa ve

1558 C., 17.1.1990.

1559 M., 6.1.1990.

1560 C., 17.1.1990.

ABD'deki sistemler incelenerek onlardan yararlanılacağını, öğretim üyelerinin üniversitelerde karar alma sürecinde daha etkili olmasına dikkat edileceğini, YÖK'te değişikliklere gidilerek yetkilerinin büyük bölümünün üniversitelere bırakılacağını açıklamıştı¹⁵⁶¹.

Çeşitli fakülte ve üniversiteler yeni üniversite kanunu için görüş açıklarken, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi öğretim üyeleri de yeni yasada bulunmasını istedikleri ilkeleri açıklamışlardı. Bu ilkeler şunlardır:

“Üniversiteler arası koordinasyon, denetim ve ülkenin yüksek öğretim alanındaki ihtiyaçları konularında, oluşumu yönetmeliklerle saptanacak bir kurul yetkili olmalıdır.

- Mali ve idari işlerde fakültelere verilen yetkiler arttırılmalıdır.

- Her idari kademedede atama yerine seçim yapılmalıdır. Rektör, her fakültenin profesör ve doçentlerinin katıldığı bir kurulda seçilmelidir.

- Fakülte kurulları, fakültenin üyesi olan tüm profesörler ve doçentlerden oluşmalıdır. Bu kurullar akademik denetim konusunda daha fazla yetkiye sahip olmalı ve her ay toplanmalıdır.

- Basın işleri, yayınlar ve araştırma fonlarının kullanılmasında fakülteler yetkili kılınmalıdır.

- Master derecesinin kalması koşuluyla; doktora, doçentlik ve profesörlük aşamalarında yürürlükten kaldırılmış 1750 sayılı kanunda yer alan prosedür uygulanmalıdır.

- Yardımcı doçentlik unvanı, hak ve yetkileriyle birlikte kaldırılmalıdır. Bunun yerine, doktorasını bitirmiş asistanlara lisans dersi verme yetkisi getirilmelidir.

- Yüksek lisans ve doktora eğitimi ve bunların sonucu olarak alınan derecelere ilişkin her türlü yetki fakültelere ve dolayısıyla bölüm ve anabilim dallarına bırakılmalıdır.

1561 C., 21.2.1990.

- Öğretim üyelerinin ders yükleri haftada 6 saate indirilmelidir.

- Öğrencilerin ders yüklerinin azaltılması, vize sınavları yerine araştırmaya özendirecek dönem ödevleri veya seminer çalışmaları konulmalıdır.

- Ders programları, her anabilim tarafından, gerekirse bölüm kurullarında belirlenecek ilkeler doğrultusunda serbestçe saptanabilmelidir.

- Akademik personelin parasal imkanları arttırılmalıdır¹⁵⁶².

Bu arada MEB, YÖK ve DPT tarafından ortaklaşa hazırlanan raporda üniversitelerin darboğaza girdiği belirtilirken, çözüm konusunda Cumhurbaşkanı Turgut Özal, “üniversiteler pazara açılsın” fikrini Üniversitelerarası Kurul toplantısında 09.05.1990’da söylemişti. Üniversitelerin şirketler için araştırma yapması ya da teknoloji üreterek gelir elde etmesi gündeme gelmişti. Bu anlayışı “üniversiteler şirketleşiyor” tarzında değerlendirenler de vardı¹⁵⁶³.

Yeni kanun hazırlıklarını yürüten Avni Akyol, rektörlerden bu konuda görüş istemişti. Ancak bu üniversitelerde pek hoş karşılanmamış, Üniversitelerarası Kurul Başkanı Prof. Dr. Yüksel Bozer, “üniversite YÖK’ün şemsiyesi altında” diye tepki gösterirken¹⁵⁶⁴, öneri istenen 26 rektörden sadece 3’ü görüş bildirmişti. Akyol mütevelli heyet fikrine karşı olmasına rağmen, cumhurbaşkanının mütevelli heyetten yana tavır koyması dolayısıyla “iki-üç üniversitede mütevelli heyet uygulamasına geçilebileceğini” kabul edeceği haberleri ortaya çıkmıştı¹⁵⁶⁵. Bu arada Akyol, cevap göndermeyen rektörlere birer uyarı mektubu göndermiş ve bu, rektörler tarafından tepkiyle karşılanmıştı. 01.06.1990’da toplanan Üniversitelerarası Kurul, Doğramacı’nın isteği doğrultusunda oy çokluğuyla karar alarak “2547 sayılı YÖK Kanunu’nda şu anda değişiklik yapılmaya

1562 C., 21.2.1990.

1563 C., 10.5.1990.

1564 C., 19.5.1990.

1565 C., 17.5.1990.

gerek görülmemektedir” ifadelerini içeren bir cevabı Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol’a göndermişti¹⁵⁶⁶.

Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol’un çalışmaları sonunda hazırlanan tasarı TBMM Milli Eğitim Komisyonu’nda kabul edilmişti. Ancak Akyol’un ABD gezisi sırasında bu tasarı metninin Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanı Yusuf Bozkurt Özal, isteği doğrultusunda iç tüzükteki yetkisini kullanarak “tasarıyı üzerine alarak” genel kurulda görüştürmek istemişti. Bunun üzerine Akyol da tasarıyı geri çekmişti. Mütevelli heyeti sistemine sıcak bakan Yusuf Bozkurt Özal’la, daha ziyade “özerk üniversite”den yana olan Milli Eğitim Bakanı Akyol arasında anlaşma temin edilmiş¹⁵⁶⁷ ve 30 Ocak 1991’de toplanan Plan-Bütçe Komisyonu’nda tasarı üzerinde görüş birliği hasıl olarak tasarı kabul edilmişti. Bu komisyon toplantısında ANAP’lı üyeler olumlu oy kullanırken, DYP ve SHP karşı çıkmıştı. DYP’li Tevfik Ertüzün, tasarının üniversite modelini değiştirdiğini ve özel statülü üniversite modeliyle paralı öğretimin hedeflendiğini söylemişti. SHP’li Birgen Keleş de paralı üniversiteye karşı olduklarını, devletin kaynakları yeterli değil denmesine karşılık vakıf üniversitelerine devlet kaynaklarının aktarılmasının hatalı olduğunu ve yeni tasarı ile “kapıkulu üniversiteler oluşturulmak” istendiğini belirtmişti.

Plan-Bütçe Komisyonu’nda kabul edilen tasarıyla bazı devlet üniversiteleri “özel statülü” üniversite haline getirilecekti. Hangi üniversitelerin özel statülü olacağına Bakanlar Kurulu karar verecekti. Özel statülü üniversitelerde oluşturulacak 9 kişilik “üst yönetim kurulu” ile rektörler, YÖK’ün önereceği kişiler arasından cumhurbaşkanı tarafından atanacaktı. Bu üniversitelerde öğrenim paralı olacak ve öğrenciler ücret ödeyeceklerdi. Vakıfların üniversite kurması kolaylaştırılmaktadır. Vakıflarca kurulacak yüksek öğretim kurumlarına üniversite adı TBMM tarafından kanunla verilecektir. Bu konuda MEB ve DPT’nin de görüşüne başvurulacaktır. Vakıflarca kurulacak üniversitelere Bakanlar Kurulu kararıyla hazine veya

1566 C., 2.6.1990.

1567 C., 20.2.1991.

kamu tüzel kişilere ait araziler tahsis edilebilecek ve bu vakıf üniversitelerinin talep etmesi halinde bütçelerindeki cari harcama kalemlerinin % 45'ini geçmemek kaydıyla her yıl devletten yardım yapılabilecektir. Ayrıca bu tasarıyla Bilkent'e üniversite adı da verilecektir.

Bu tasarıyla üniversitelerin yanı sıra “Yüksek Teknoloji Enstitüleri” adıyla yeni yüksek öğretim kurumları oluşturulacaktır. Bu müesseselere de üniversiteler gibi mali kolaylıklar tanınmaktadır¹⁵⁶⁸.

Yüksek öğretimde önemli değişiklikler yapan tasarinın Plan-Bütçe Komisyonu'nda kabul edilmesi üzerine, tepkilerde de artış meydana gelmiştir. İ.Ü. Öğretim Üyeleri Derneği, “Rektörler dışında üst yönetim kurullarının da cumhurbaşkanınca seçilmesi, yüksek öğretim düzenini adım adım tek adama bağlama eğilimi göstermektedir ve bu yönüyle YÖK düzeninden de daha ileri gitmektedir” fikrini açıklamıştı¹⁵⁶⁹.

YÖK Başkanı İ. Doğramacı, “eskiden beri” tek tip üniversiteye karşı olduğunu belirterek, yeni tasarıyla dört tip üniversitenin oluşacağını, bunların klasik devlet üniversiteleri, özel statülü devlet üniversiteleri, vakıf üniversiteleri ve yüksek teknoloji enstitüleri olduğunu söylemişti. Doğramacı, cumhurbaşkanının rektör ve yöneticileri atamasının bir tehlike olmadığını, zira ataması yapılan şahsa bir daha cumhurbaşkanının müdahalesine set çekildiğine dikkat çekmişti¹⁵⁷⁰.

İstanbul Tabip Odası Başkanı Prof. Dr. Selçuk Apak, mütevellî sistemi hakkında kuşkuların mevcut olduğunu; özerklik, bilimsellik ve demokratikliğin birbirinden ayrılamayacağını, vakıf üniversitelerine para verilmesinin hata olduğunu belirtmişti. Apak, “Vakıf üniversitelerinin İslam üniversitelerine dönüşme tehlikesi” olduğunu ve daha önce böyle bir girişimin Vakıf Gureba'da cereyan ettiğini iddia etmişti.

1568 T.; C., 31.1.1991.

1569 C., 31.1.1991.

1570 C., 4.2.1991.

DYP Genel Başkan Yardımcısı Tansu Çiller, ortaya çıkanın ne kuş ne de deve olduğunu, müteveli heyeti sisteminin “özerklik ilkesini kökünden kazıyacağı”nı belirtmiştir. Çiller’in kanun tasarısıyla ilgili görüşleri şöyledir: “Türkiye’de cumhurbaşkanı zaten bağımsız değil. Önümüzde en az altı yıllık bir dönem var ve özerklik tümünden çöker. Bunu, son derece sakıncalı ve hanedan yönetimi olarak görüyorum... Üniversiteleri ele geçirdikten sonra ülkeyi teslim alırsınız. Hangi vakıfların üniversite kuracakları belli laik anlayışına ters düşebilir. Bu düşüncede kişilerin eline düştüğü takdirde, yozlaşır, laik Türkiye ilkesinden taviz verilir... Özerkleşme aldatmacasıyla üniversiteye el koyma taktiği olduğu gözlerden kaçmamalı. Bu bir takiyyedir. Üniversite bizim akıl gücümüz, onu korumak zorundayız”¹⁵⁷¹.

Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Namık Çelik, vakıf üniversitelerinin kurulmasının yerinde bir karar olduğunu ve eğitilmiş insan gücüne katkı sağlayacağını belirtirken, Cumhuriyet Üniversitesi Rektörü Muvaffak Akman, vakıf üniversitelerini gerekli olmayan bir girişim olarak değerlendirmekte, “Din-iman temeline kurulacak üniversiteye” karşı olduğunu belirtmekte ve ABD’deki müteveli sistemini tercüme ederek Anadolu’ya getirilmesinin kültür düzeyleri yetersiz olanların mütevellilere girmesinin de sakıncalı olduğunu belirtmişti.

İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Burhan Şenatalar, özel statülü üniversite sisteminin üniversiteleri cumhurbaşkanına bağımlı kılacağını, rektörlere ilave olarak yönetim kurulu üyelerinin de cumhurbaşkanınca atanmasının üniversiteler için sakıncalı olduğunu, bu sistemdeki amacın üniversiteleri daha kolay denetlemesi olduğunu belirtmişti. İ.Ü. Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Türkan Saylan da tepeden inme ve siyasi kararlarla üniversite yasası çıkarmanın sakıncalı olduğunu söylemişti¹⁵⁷².

1571 C., 27.2.1991.

1572 C., 7.2.1991.

Prof. Coşkun Özdemir, yeni modelin üniversitelere yeni bir darbe vuracağını ve üniversitelerin siyasal iktidara ve özellikle cumhurbaşkanına bağımlılığı arttıracığını belirtirken¹⁵⁷³, Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı Prof. Yakup Kepenek, yeni sistem ile yüksek öğretimde yıkıma gidileceğini ve daha da karanlık bir döneme başlanacağını, üniversitelerde özerklik ve bilimsel çalışma özgürlüğünün sağlanması gerektiğini ifade etmiştir¹⁵⁷⁴.

Bütün bu tartışmalara rağmen TBMM, 4 Nisan 1991 tarihinde YÖK Tasarısı'nda yapılmak istenen değişiklikleri kabul ederek "tek tip'e dayalı üniversite modeli yerine "çok tip'e dayalı sisteme geçişi onayladı. Böylece Türkiye'de klasik tiple devlet üniversiteleri, özel statülü devlet üniversiteleri, yüksek teknoloji enstitüleri ve vakıf üniversiteleri olmak üzere dört tip yüksek öğretim kurumu meydana getirilmiş oldu.

Özel statülü üniversiteler, müteveli heyetleri tarafından yönetilirken, bu üniversitelere mali esneklik tanınacak ve sözleşmeli öğretim üyesi çalıştırma imkanı verilmektedir. Özel statü, özellikle yeni kurulan üniversitelere verilmesi düşünülmekle beraber Boğaziçi, ODTÜ, Hacettepe, İnönü ve İ.T.Ü.'ye de özel statü verilmesi düşünülmektedir.

Daha önce Anayasa Mahkemesi tarafından üniversite olmadığına karar verilen Bilkent'e "üniversite" adı verilirken, uzun süredir tartışılan "Bezm-i Âlem Üniversitesi" de kanunen kurulmuş oldu. Ayrıca vakıf üniversiteleri devlet üniversiteleri gibi vergiden muaf tutulacak ve bütçelerinin % 45'i oranında devletten mali destek alabileceklerdi¹⁵⁷⁵.

ANAP iktidarının gayretleriyle çıkarılan, 3708 sayılı kanun ile özel statülü ve vakıf üniversiteleri kurulmasına imkan tanınırken, ana muhalefetteki SHP, "özel statü" imkan temin eden 3708 sayılı

1573 C., 19.2.1991.

1574 Yakup Kepenek, "Çöküntüden Yıkıma: Yüksek Öğretim", C., 11.3.1991.

1575 C.;T., 5.4.1991.

yasının iptal edilmesi için Anayasa Mahkemesi’ne başvurmuştu. Paralı öğretim ve müteveli sistemine karşı olan SHP, 3708 sayılı kanunun 2547 sayılı YÖK Kanunu’na da aykırı olduğunu belirtmişti. Anayasa Mahkemesi’nde “büyük bir olasılıkla” iptal kararı çıkacağı çeşitli yollarla kamuoyuna yansıtılırken “özel statülü” konuma geçmeleri tasarlanan ODTÜ, Boğaziçi, İ.T.Ü., Ege ve İnönü üniversitelerinde tedirginlik meydana gelmişti. Yetkililer, işadamlarında oluşacak müteveli heyetleri için aday belirlemeleri erken bulmakta ve Anayasa Mahkemesi kararının beklenmesini uygun görmekteydiler¹⁵⁷⁶.

VII- DYP-SHP/CHP HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ (1991-1996)

1991’de yapılan genel seçimlerinde ANAP’ın iktidarı kaybetmesi ve DYP-SHP koalisyonuna doğru meylin olduğu sırada, 06.11.1991’de 10 yaşına basan YÖK’ün hayatına son verileceği ve YÖK’ün “ayakta kalma savaşı” verdiği kanaati hasıl olmaya başlamıştı. 12 Eylül sonrasında YÖK’e karşı çıkarak özerk üniversiteyi savunan SHP ile üniversitelerde reforma taraftar olan DYP’nin koalisyon hükümeti kurması halinde “sonbaharını” yaşayan YÖK’ün kaldırılması ya da yetkilerinin budanarak, bir “koordinatör” kuruluş haline getirilmesi beklentileri artmıştı¹⁵⁷⁷.

YÖK konusu, DYP ile SHP koalisyon görüşmeleri sırasında gündeme gelmiş, iki tarafın görüşleri telif edilerek Süleyman Demirel başkanlığında kurulan DYP-SHP hükümetinin programında da problemin nasıl çözüleceğine yer verilmişti. YÖK’ün kaldırılması ve üniversitelere özerkliğin verilmesini hedefleyen hükümet programındaki bu husus aynen şöyledir;

¹⁵⁷⁶ C., 11.10.1991.

¹⁵⁷⁷ C.; M., 2, 5-6.11.1991.

“Hükümetimiz köklü bir üniversite reformu gerçekleştirecektir. Üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik tanınacak; YÖK sistemi kaldırılarak yüksek öğretim kurumlarının, kendi içlerinden seçtikleri organlar eliyle yönetilmesi sağlanacaktır. Böylece hükümetimiz özgür, özerk, mali olanakları en iyi aşamaya getirilmiş üniversiteyi Türkiye’ye kazandıracaktır... Üniversitelerin kendi kurullarınca belirlenecek adayların arasından seçilecek yüksek öğretim ve eğitim kuruluğu oluşturulacaktır.”

Böylece 1981’den itibaren ilk defa bir hükümet programında üniversitelere özerkliğin verileceği, yüksek öğretim kurumlarının kendi seçtikleri organlar eliyle yönetileceği ve YÖK dışında üniversiteler tarafından oluşturulacak bir yüksek kurumun meydana getirilmesi hedeflenmişti.

Bunun üzerine çalışmalara başlayan Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, DYP-SHP koalisyonunun YÖK’ün kaldırılması için gerekli olan anayasa değişikliğini sağlamaya milletvekili sayılarının yeterli olmaması dolayısıyla ilk icraatı olarak YÖK yasasının değiştirilmesi için çalışmaları başlattı¹⁵⁷⁸. Bu amaçla beş çalışma grubu oluşturulurken bunun dışında YÖK ve bazı öğretim üyelerinden oluşan gruplar da yeni YÖK yasa tasarıları hazırlamaya başlamışlardı. YÖK kaldırılınca kadar üniversitelere “soluk” aldırarak değişikliklere gidilmesi zaruretiyle işaret eden Toptan, rektör ve dekanların öğretim üyeleri tarafından seçilecek üçer aday arasından atanması ve böylece öğretim üyelerinin de yöneticilerin seçiminde söz sahibi olabileceklerini belirtmişti¹⁵⁷⁹.

İstanbul, Ankara ve İzmir’deki öğretim üyeleri dernekleri 15.12.1991’de Toptan’ı ziyaret ederek, özerk üniversiteye geçilmesini, bir anayasa hükmü olan YÖK’ün kaldırılmasa bile, görev ve yetkilerinin yeniden düzenlenebileceğini söylemişlerdi. Toptan da hedefinin “YÖK düzenini değiştirme ve aşma” olduğunu belirterek,

1578 C., 28.11.1991.

1579 C., 16.12.1991.

anayasa değişikliğini beklemeden üniversiteleri rahatlatacak çalışmaların yapılacağını açıklamıştı. Bu arada, anayasada değişiklikler yapılıncaya kadar, dekan ve rektörlerin öğretim üyelerince seçilen üçer aday arasından atanmasını da içeren önerilerini İ.T.Ü. Senatosu Milli Eğitim Bakanı Toptan'a göndermişti¹⁵⁸⁰.

DYP-SHP hükümeti YÖK'ü kaldırmanın yollarını ararken Cumhurbaşkanı Özal, YÖK başkanlığına yeniden İhsan Doğramacı'yı atamıştı. Ayrıca hükümetin YÖK başkanlığı için düşündüğü A.Ü. eski rektörlerinden Prof. Türkan Akyol'un YÖK üyeliğine atanmasını da Özal veto etmişti¹⁵⁸¹. Hükümet tarafından önce YÖK üyeliğine tayin edilmesi ve arkasından da YÖK başkanlığına getirilmesi düşünülen Türkan Akyol¹⁵⁸², Özal tarafından saf dışı edildiği gibi hükümete yüksek öğretimde istediği değişiklikleri kolaylıkla yapabileceği ümitlerine de son vermişti.

Özellikle YÖK ile özdeş hale gelen Doğramacı'nın tekrar YÖK başkanlığına tayini, bilhassa Doğramacı'nın YÖK başkanlığına getirilmesinden sonra üniversitelerden uzaklaştırılan veya uzaklaşan 1402'likler tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı. Bazı öğretim üyeleri Doğramacı'yı protesto etmek amacıyla dersleri boykot etmişlerdi. Bazı öğretim üyeleri de topluca bildiri yayınlayarak Doğramacı'yı protesto etmiş ve YÖK'ün kaldırılmasını istemişlerdi. Ayrıca bazı öğrenci dernekleri de Doğramacı'nın tekrar tayinini protesto etmişlerdi¹⁵⁸³.

Tam bu sırada, özerk üniversite konusunda büyük hassasiyet gösteren SHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, Milli Eğitim Bakanı Toptan'ı ziyaret ederek YÖK konusunu görüşmüş, isteklerini aktarmış ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi almıştı¹⁵⁸⁴. Aynı günlerde YÖK başkanı Doğramacı da hü-

1580 C., 18.12.1991

1581 Cumhurbaşkanının atamaları için bkz.; RG, 31.12.1991.

1582 C., 1.1.1992.

1583 C.; T., 3-6.1.1992; C., 12.1.1992.

1584 C., 7.1.1992.

kümetin söylemi olan “şeffaflık” havasına uygun olarak, YÖK genel kurulu toplantısının basına açık yaptırdı. Bu toplantıda hükümetçe vakıf üniversitelerine yapılan yardımın sürdürülmesi yönünde karar alınmıştı¹⁵⁸⁵.

Hükümetin kurulmasından kısa bir süre sonra, DYP ile SHP’nin YÖK hakkındaki görüşlerinde farklılaşma meydana geldiği ve DYP’nin YÖK’ün kaldırılması hususunda tavır değiştirmeye yöneldiğini görüyoruz. 08.01.1992’de bir açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Toptan, YÖK üyeliği için bakanlar kurulunca önerilen Prof. Dr. Türkan Akyol’un Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmamasını “bakanlar kurulunun yetkisini Cumhurbaşkanı’nın kullanması” olarak değerlendirmiş ve buna Cumhurbaşkanlığı’nın hakkı olmadığını belirtmişti. Toptan, esas şikayetlerin YÖK’ün çok büyük yetkilerle donatılmasından kaynaklandığını, yetkilerin daha aşağıdaki kurumlara kaydırılarak rektörün yetkilerinin seçilmiş kurumlara devredilmesi yönünde önerilerin bulunduğunu söyleyerek şu açıklamayı yapmıştı; “benim hedefim üniversiteleri daha demokratik bir yapıya kavuşturmak.. Hem SHP hem DYP, Türkiye’de üniversiteler arasında koordinasyonu ve eşgüdümü sağlayacak, öğretim ile ilgili planlamaları yapacak ve denetim görevini sağlayacak bir yüksek kurumun olması gerektiği konusunda hemfikirdir. Bunun adının ne olması bana göre önemli değil. Anayasayı değiştiremediğimize, anayasada YÖK olarak geçtiğine göre, bana göre hedefimiz YÖK’ü yok etmek değildir. Ama onun bu günkü şikayete konu olan yetkileri daha aşağıda seçilmiş karar organlarına aktarılmalıdır”¹⁵⁸⁶.

Böylece Köksal Toptan’ın hedefinin “YÖK’ü yok etmek” olmadığını açıklaması, DYP ile SHP arasında görüş ayrılığının ortaya çıktığının önemli bir işareti idi. Ancak bu hususun daha belirgin hale gelmesi, SHP Parti Meclisi Üyesi Prof. Türkan Akyol ile öğretim üyesi derneklerinin ortaklaşa hazırladıkları tasarıya Toptan’ın gösterdiği tepkidir. SHP’nin tasarısında YÖK başkanlığı

1585 C., 8.1.1992.

1586 C., 9.1.1992.

ğı için 67 yaş sınırı getirilerek Doğramacı emekliye sevk edilecek, YÖK'ün yetkileri budanarak varlığını sürdürmesi öngörülmesine karşılık Toptan, SHP taslağının hükümetin resmî görüşü olamaya-çağını belirterek tepki göstermiş ve hükümette bir "YÖK ayrımı" meydana gelmişti¹⁵⁸⁷.

Buna rağmen öğretim üyeleri dernekleri reform hususunda ümitlerini kaybetmemişlerdi. Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği (İstanbul), Öğretim Üyeleri Derneği (Ankara), ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği ve İzmir Üniversiteleri Derneği ortaklaşa toplantı tertip ederek Bakan Toptan'a sunulacak metnin ana hatlarını görüşmüşlerdi. Bu konuda, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Genel Sekreteri Prof. Dr. Burhan Şenatalar'ın açıklamalarına göre önemli maddeler şunlardır:

- Rektör, üniversitede tüm gün görevli profesörler arasından seçilir. Tüm üniversite öğretim üyeleri seçime katılır. Öğretim yardımcıları seçime temsilcileri kanalıyla katılır. Rektörün görev süresi üç yıldır, üs üste en çok iki dönem seçilebilir. İki dönem üst üste rektör veren bir fakülte iki dönem için aday gösteremez.

- Dekan da tam gün görevli öğretim üyeleri arasından seçilir. Seçime tüm öğretim üyeleri katılır, öğretim yardımcıları yine temsilcileri aracılığıyla seçime katılır.

- Üniversite karma kurulu oluşturulmalıdır. Bu kurul, öğrencileri ilgilendiren sorunların çözümü için senatoya önerilerde bulunacak. Kurul içinde lisans öğrencileri, yüksek lisans öğrencileri, asistanlar ve öğretim üyeleri bulunacaktır.

- Fakülte karma kurulu oluşturulması. Bu kurulda da öğretim üyeleri, yardımcıları, asistanlar, lisansüstü öğrencileri yer alacaktır.

- Her birimde öğrenci temsilcisi seçilecek. Bu birimler bölüm veya kürsü olabilir. Bölüm veya kürsü seçimi üniversitelere bırakılacaktır.

1587 C., 21.1.1992.

- Yüksek Öğretim Koordinasyon Kurulu (YÖKK) oluşturulması. Bu kurul üyesi bulunacaklar; 14'ü üniversite öğretim üyeleri, 5'i Bakanlar Kurulu, 1'i Cumhurbaşkanı, 1'i de Genelkurmay Başkanı tarafından seçilebilecekti¹⁵⁸⁸.

Öğrenciler de “demokrasiye geçerken” rektör ve dekan seçimlerinde oy sahibi olmak istiyorlar ve bu gerçekleşmezse, yapılacak değişikliklerin göstermelik adımlar olacağını belirtmişlerdi¹⁵⁸⁹.

Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan'ın hazırladığı tasarıda, YÖK'ün yetkilerinin Üniversitelerarası Kurul ve rektörlere devredilmesini öngörüyordu.

YÖK Başkanlığı için yaş haddi getirilmeyerek, Doğramacı'nın YÖK başkanı olarak kalmasına imkan tanınırken, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nda yer alan YÖK başkanının, cumhurbaşkanınca atanmasına ilişkin hüküm değiştiriliyordu. Bunun yerine YÖK Genel Kurulu, YÖK dışından bir adayı doğrudan YÖK başkanı olarak atayabilecekti. YÖK üyeleri de yeniden belirleneceğinden, şimdiye kadar hep atanan Doğramacı'nın seçimle bir daha göreve gelmesi zor olacaktı.

Rektör ve dekanların belirlenmesinde “kısmi seçim sistemi uygulanacaktı. Kaybolan fakülte yönetim kurulu üyelerini fakülte bünyesindeki öğretim üyeleri, üniversite senatosu üyelerini de üniversite bünyesindeki öğretim üyeleri” seçecekti. Böylece öğretim üyeleri yönetime katılmış olacak ve yöneticilerinin başarısını değerlendireceklerdi.

YÖK, rektör atamalarında devreden çıkarılacak, üniversitelerin belirleyeceği adaylar arasından rektörü cumhurbaşkanı direk olarak atayacaktı. Dekanlar da fakülte yönetim kurullarının belirlediği adaylar arasından rektör tarafından tayin edilecekti.

1588 C., 26.1.1992.

1589 M., 15.12.1991.

Üniversitelerarası Kurul'da, sosyal bilimler ve tıp gibi değişik kesimlerin temsilcileri yer alacaklardı. YÖK'ün üniversite kontenjanlarını belirleme ve bazı konularda yönetmelik çıkarma yetkileri de Üniversitelerarası Kurul'a devredilecekti. Üniversitelerarası Kurul'un seçeceği YÖK üyelerinin sayısı da arttırılacaktı. Kurul, YÖK üyeliklerini değişik branşlardan dengeli olarak seçecekti. Cumhurbaşkanının atayacağı YÖK üyelerinin sayısı ise azaltılacaktı.

ÖSYM, sadece koordinatör, denetleyici ve planlayıcı bir kuruluş haline getirilecek, YÖK'ün elindeki ekonomik imkanlar sınırlandırılacak, ÖSYM Fonu'nda toplanan gelirler, sosyal ve kültürel hizmetlerde kullanılmak üzere üniversitelere aktarılacaktır.

Her üniversite bünyesinde, bütün öğrencilerin doğal üye sayılabakları öğrenci konseyleri kurulacaktı. Fakülte yönetim kurulları ve üniversite senatosunda öğrenci temsilcileri görev alacaktı. Öğrenciler tarafından seçilecek öğrenci konseyi başkanı, senatoda oy hakkına sahip olacaktı. Öğrenci konseylerine bütçe de sağlanacaktı¹⁵⁹⁰.

MEB'in hazırladığı bu tasarısı ile "YÖK, yok olmanın eşiğine gelirken", kendilerinin haberi olmadan hazırlanan bu tasarıdan dolayı YÖK ve üniversitelerden gelen tepkiler üzerine Başbakan Demirel devreye girerek Toptan'dan yeni tasarının bir süre geciktirilmesini istemişti. Demirel, YÖK mensupları ve üniversite rektörlerinin görüşlerini almak üzere onları toplantıya çağırmişti¹⁵⁹¹. Ancak 24.02.1992'de yapılan zirvede Yüksek Öğretim Kanunu'yla ilgili konular gündeme gelmemiş, yüksek öğretimde okullaşma oranının % 25'e çıkarılması konusu ele alınmış ve üniversitelerin ekonomik sıkıntıları dile getirilmişti. Toptan'ın da katıldığı zirvede, yeni tasarının ele alınmaması, YÖK'ün kaldırılması veya özerk üniversite isteyenler için "bir düş kırıklığı" meydana getirmiş ve yüksek öğretimdeki mevcut durumun "kısa vadede değişmeyeceği" kanaatini ortaya çıkarmıştı¹⁵⁹².

1590 C., 21.2.1992.

1591 C., 21-24.2.1992.

1592 C.; M.; Zaman, 25-26.2.1992.

Hükümetle YÖK ve üniversite rektörleri arasında yeni tasarı hakkında görüş ayrılıkları devam etmiş, İ.T.Ü. Rektörü İlhan Kayhan hariç rektörler YÖK sistemini savunmuşlardı¹⁵⁹³.

22.04.1992’de basın toplantısı düzenleyen Demirel, çağdaş bir eğitim ve çağdaş bir üniversite için eğitim sisteminin tepeden turnağa gözden geçirilmesi gerektiğini söylemiş ve bu sırada 29 üniversite rektörü ile YÖK’ün hazırladığı bir kitapçık basına dağıtılmıştı. Demirel, konuyu tartışmaya açtığını ve herkesin katkıda bulunmasını istemişti¹⁵⁹⁴. YÖK ve rektörler, üniversite yönetimi için raporlar hakkında Toptan, bu raporların hükümeti “bağlamayacağını” sadece “değerlendirmeye alacak”larını belirtmiştir. Ayrıca tasarının gecikmesi ve YÖK’ün yeni üniversiteler açılması konusunda hükümete yardımcı olması “YÖK’ün Demirel’e rüşveti” olarak değerlendirilmiş ve Yüksek Öğretim Kanunu’nun değiştirilmesi konusunda, “hükümetten umut yok” görüşleri daha net olarak ifade edilmeye başlanmıştı¹⁵⁹⁵.

DYP-SHP hükümeti tarafından YÖK başkanlığı için düşünülmesine rağmen, Özal tarafından YÖK üyeliğine atanmayarak devre dışı bırakılan SHP’li Prof. Türkan Akyol, daha sonra devlet bakanlığına tayin edildiği gün cumhurbaşkanı tarafından YÖK üyeliğine de atanmıştı¹⁵⁹⁶. Ancak bakanlığa devam eden Akyol, üniversite rektörleri ve YÖK tarafından hazırlanan raporlara karşılık hazırlaması için Demirel tarafından görevlendirilmişti. Bakan Akyol, Prof. Nurkut İnanc ve Dr. Haldun Özen tarafından Demirel’e sunulmak üzere hazırlanan raporda, YÖK sisteminin üniversite özerkliğini ortadan kaldırdığı görüşünden hareketle bu kurumun sadece “eşgüdüm sağlayan” yapıya kavuşturulması vurgulanmış, YÖK üyeliklerinin üniversite kurullarınca seçilen adaylar arasından atamalar yapılması istenmiş, rektör ve dekanların seçimle yönetime gelmesi esas be-

1593 C., 13, 18, 23, 25.4.1992.

1594 M., 25.4.1992.

1595 C., 27.4.1992.

1596 C.; M., 1.3.1992.

nimsenmişti¹⁵⁹⁷. Bu çalışmalara rağmen, seçim ve özerklik esasına dayalı düzenlemeleri içeren Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan’ın hazırladığı tasarı Başbakanlık’ta bekletilirken, YÖK Başkanı Doğramacı, rektör atamalarıyla ilgili yeni düzenlemeler öngören bir yasa taslağı hazırlamıştı. Doğramacı’nın taslağına göre, üniversite yüksek kurullarından 4, Üniversitelerarası Kurul’dan 4, cumhurbaşkanının YÖK’ten seçeceği 2, hükümetin önereceği 3 adaydan oluşacak bir komisyon, her üniversite için 4 aday belirleyecekti¹⁵⁹⁸.

Ancak Doğramacı’nın bu tasarısının kanunlaşması DYP-SHP döneminde mümkün değildi. Bunun üzerine harekete geçen YÖK Başkanı Doğramacı, yeni bir “Rektör Atama Yönetmeliği” uygulamaya koydu. Buna göre rektörleri belirleyecek komisyonda 9 YÖK üyesi¹⁵⁹⁹ ile rektörü belirlenecek üniversiteden fakülte sayısı 4 olanlardan 2, fakülte sayısı 7 olanlardan 3 ve 7’den fazla olanlardan ise 4 temsilcinin bulunması kararlaştırmıştı. Bu komisyon üyeleri rektör adayları hakkında üniversite yöneticileri, öğretim üyeleri, öğrenciler ve çevreden bilgi toplayacak, her üniversite için 7 aday belirleyerek YÖK’e bildirecekti. YÖK, Genel Kurul’da yapacağı toplantılarla her üniversiteyi ayrı ayrı ele alacak ve gizli oyla 7 aday arasından 4’ünü seçerek, cumhurbaşkanına bildirecek ve cumhurbaşkanı da 4 kişiden istediğini rektör olarak atayacaktı. Bu durum, “ipler yine Doğramacı’da”¹⁶⁰⁰ ve “yeni bir YÖK düzenbazlığı” olarak değerlendirilmişti. YÖK’ün kaldırılması veya özerk üniversiteye geçilmesi beklentilerinin olduğu sırada, ortaya çıkan bu yeni hal üzerine, Öğretim Üyeleri Derneği Yönetim Kurulu adına Yakup Kepenek, Başbakan Demirel’e bir telgraf çekerek, üzüntü ve hayal kırıklığını belirterek, rektör belirlenmesinde öğretim üyelerinin görüş ve öne-

1597 C., 9.5.1992.

1598 C., 27.5.1992.

1599 YÖK’ün 9 üyesi şunlardır; Sencer Tonguç (İ.Ü. Rektör Yardımcısı), Ersin Onay (Bilkent Üniversitesi Sahne Sanatları Bölümü Bşk.), Durmuş Yalçın (Ankara Eski Valisi), Sevinç Uysal (HÜ Tıp Fak. Dekan Yard.), Mümin Köksay (HÜ Rektör Eski Yard.), Ahmet Sağır (Devlet Personel Dairesi Bşk.), Orhan Baysal (HÜ Eski Öğretim Üyesi), Emin Kansu (HÜ Tıp Fak. Eski Öğretim Üyesi), Aydoğan Atılnal (MEB Yüksek Öğretim Daire Bşk.)

1600 M., 3.6.1992; YÖK’ün yönetmelik değişikliği için bkz.; RG, 4.6.1992.

rilerinin alınmasını istemişti¹⁶⁰¹. Bu komisyon kısa süre içerisinde çalışmalarına başlamıştı¹⁶⁰².

YÖK bu şekilde çabalar içinde olurken, özellikle büyük şehirlerdeki öğretim üyeleri rektörlerin seçimle belirlenmesini istiyorlardı. Bu amaçla İstanbul'daki 1100'ü aşkın öğretim üyesi Demirel'e mektup göndererek, YÖK yasasının değiştirilmesini talep etmişlerdi¹⁶⁰³. Rektörlerin öğretim üyeleri tarafından seçilmesi hakkındaki kanun tasarısı 17.06.1992'de Bakanlar Kurulu'nda ele alındı ve TBMM'ye sevkı kararlaştırıldı. Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan, YÖK kanununu tümünde bir değişiklik yapılmadan seçimle rektör belirlenmesinin büyük sıkıntılar meydana getireceğini belirtmiş ve YÖK yasasının bütününde değişiklik yapılmasını istemişti. Ancak İnönü ve Akyol'un "çok ısrar"ı üzerine hükmet bu tasarıyı kabul etmişti. Toptan, rektör adaylarının tespitinde sadece öğretim üyelerinin değil, üniversiteyi oluşturan "diğer kesimlere" de oy hakkı verilmesini istemiş, fakat bu gerçekleşmemişti¹⁶⁰⁴.

Bu yasa teklifiyle öğretim üyeleri tarafından seçimle belirlenecek rektör adayları cumhurbaşkanına sunularak atanacaktı. Ancak DYP'li Ayvaz Gökdemir, ME Komisyonu'nda verdiği önergeyle YÖK'ü tekrar devreye sokmuştu. TBMM Genel Kurulu'nda da YÖK'ün devreden çıkarılması için yapılan teklif, Ayvaz Gökdemir, Rıza Akçalı, İsmail Karakuyu gibi DYP'lilerin içinde bulunduğu 20 milletvekilinin muhalefetle birlikte verdikleri ret oyu nedeniyle kabul edilmemiştir. 1 Temmuz 1992'de kabul edilen bu yasa¹⁶⁰⁵ ile öğretim üyeleri her üniversite için 6 aday belirleyecek, bu rektör adaylarını YÖK 3'e indirecek ve cumhurbaşkanı bunlardan birini rektör atayacaktı.

1601 C., 6.6.1992.

1602 M., 18.6.1992.

1603 M., 11.6.1992

1604 Abbas Güçlü, "Demirel-İnönü'ye Karşı, Özal-Doğramacı", M., 18.6.1992; Abbas Güçlü, "Rektör Seçimi Artık Seçimle", M., 19.6.1992.

1605 3826 sayılı kanun için bkz, RG, 7.7.1992.

DYP milletvekillerinin hareketlerini tasvip etmeyen Köksal Toptan, kısa zamanda YÖK'le ilgili geniş kapsamlı bir yasa tasarısı getireceklerini belirtirken, SHP Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü; "Meclis yanlış karar verdi. Bizim için çok olumsuz sürpriz oldu" ifadelerini kullanmıştı. SHP'li T. Akyol da hükümetin vaadini yerine getiremediğini belirtmişti. ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın, Doğramacı'ya "yasa istediğin gibi çıktı" dediği belirtilirken, Ayvaz Gökdemir de "YÖK'ün anayasaya göre karışamayacağı nerdeyse hiçbir şey yoktur. Üniversiteler siyasi zemin ve siyasetin yan kuruluşları değildir. Geniş bir yelpazede seçim istiyoruz" demişti¹⁶⁰⁶. Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği de "göstermelik seçime" oy vermeyeceklerini, özerk üniversite isteklerini ve oylarını gerçek seçim için saklayacaklarını açıklamıştı¹⁶⁰⁷. Ayrıca Ankara, İstanbul ve İzmir öğretim üyeleri dernekleri ortak bir açıklama yaparak, "özerk-demokratik üniversite ile hiçbir şekilde bağdaşmayan yasa gereği yapılacak göstermelik seçimlerde oy kullanılmamasını ya da boş oy verilmesini" önermişlerdi¹⁶⁰⁸.

1992'de yapılan rektörlük seçimlerinde yüksek oy alan İ.Ü.'de Prof. Dr. Cemi Demiroğlu'ndan sonra en fazla oyu alan Prof. Dr. Bülent Berkarda, bazı adaylar YÖK tarafından belirlenen 3 kişilik listeye girememişti. Bu durum, "sakıncalı" adayların veto edildiği iddialarına sebep olmuştu¹⁶⁰⁹. Ancak Cumhurbaşkanı Özal, rektör atamalarında YÖK'ün sıralamasını değil, seçimlerde en fazla oy alanları tercih etmiş ve oluşan gerginlik yatışmıştı¹⁶¹⁰.

Danıştay'ın iki dönem üst üste rektörlük yapanların üçüncü dönem rektörlük yapamayacağına karar vermesi, Cemi Demiroğlu (İstanbul), Yılmaz Büyükerşen (Anadolu), Yüksel Bozer (Hacettepe)

1606 C., 2.7.1992.

1607 M., 4.7.1992.

1608 M., 10.7.1992.

1609 Abbas Güçlü, "Sakıncalı Adaylara Veto", M., 25.7.1992.

1610 C., M., 6.8.1992.

ve Halil Cin (Selçuk)'ın koltuklarını kaybetme konumuna getirmişti¹⁶¹¹. Bunun üzerine YÖK, bu rektörleri görevden almış ve İ.Ü.'de yapılan seçimlerde Bülent Berkarda en fazla oyu almış¹⁶¹², YÖK listesinde ikinci sıraya konmuş¹⁶¹³ ve cumhurbaşkanı, Prof. Berkarda'yı rektör tayin etmişti. Ancak Danıştay'ın İ.Ü. eski Rektörü Cemi Demiroğlu'nu rektörlükten alınarak emekliye sevk edilmesi kararını iptal etmiş¹⁶¹⁴, geriye dönüş yaşanmamıştı.

13.07.1992'de yeni rektörlerin belirleneceği üniversitelerde seçime gidilirken¹⁶¹⁵, Prof. Dr. İhsan Doğramacı YÖK başkanlığından istifa etmişti. Doğramacı, rektör adaylarının öğretim üyelerince seçilmesini ve bu adaylar dışında bir kişinin dikkate alınmamasını, Türk yüksek öğretiminde oligarşi ve ikiliklerin oluşmasına neden olacağını, öğretim üyelerince seçilerek göreve gelen ve denetlenmeyen kişilerin kötü çıkması halinde hiçbir şey yapılamayacağını, atamayla gelen bir kişinin ise kötü icraatlar yapması halinde kendini atayan makamın kontrol edebileceğini belirtmişti. Doğramacı, YÖK sisteminde yapılması gereken tek değişikliğin öğrencilerin yönetime katılması, öğrencilerle öğretim üyelerinin siyasetle ilgilenme hakkının verilmesi olduğunu belirtmişti¹⁶¹⁶. YÖK Başkanlığı'ndan ayrılmaması için Cumhurbaşkanı Özal ve Başbakan Demirel'in ısrar ettiklerini¹⁶¹⁷ belirten Doğramacı'nın yerine 19 Mayıs Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Sağlam atanmıştı¹⁶¹⁸. Doğramacı devir teslim töreninde yeni yasa değişikliğinin anayasaya aykırı olduğunu belirtmişti. Ancak YÖK yeni Başkanı Mehmet Sağlam, YÖK'le hiçbir probleminin olmadığını belirterek, öğrencilerin yönetime

¹⁶¹¹ M., 11.12.1992.

¹⁶¹² M., C., 18.12.1993.

¹⁶¹³ C., 30.12.1993.

¹⁶¹⁴ C., 7.6.1995.

¹⁶¹⁵ M., C., 11-16.7.1992.

¹⁶¹⁶ M., 15.7.1992.

¹⁶¹⁷ M., 16.7.1992.

¹⁶¹⁸ M., 15.7.1992.

katılmalarına taraftar, ancak öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmalarının üniversitelere yarar sağlamayacağını belirtmişti¹⁶¹⁹.

Bu gelişmelere rağmen Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan tarafından hazırlanan ve anayasa değişikliği getirmeden YÖK ve cumhurbaşkanının yüksek öğretim üzerindeki etkilerini azaltan Yüksek Öğretim Kanunu Tasarısı'nı gündeme getirdi. Bu tasarıya göre, YÖK'ün üye sayısı 24'ten 16'ya indirilecek, cumhurbaşkanının belirlediği üye sayısı 7'den 1'e indirilecek, 7'si Üniversitelerarası Kurul, 3'ü hükümet, 1'er de MEB ve Genelkurmay Başkanlığı tarafından belirlenecekti. Rektör adayları dekan, enstitü ve yüksekokul müdürleri ile profesör, doçent, araştırma görevlisi, okutman ve öğrenciler arasından çeşitli oranlarda belirlenen kişilerden oluşan seçici kurul tarafından belirlenecekti. Bünyesinde 10 profesör ve doçent bulunmayan üniversiteler ile yeni açılan üniversitelerin adaylarını MEB ve başbakan belirleyecekti.

Dekan adayları, fakülte kurulundaki bütün profesör ve doçentler ile iki yardımcı doçent, bir öğretim görevlisi, bir asistan, bir okutman ve bir öğrenci konseyi temsilcisinin katılacağı oylamayla belirlenecek ve anayasa gereği üç aday YÖK'e bildirilecek ve YÖK de birini dekan atayacaktı.

Üniversiteler "özerklik" verildiği gibi aynı fakültelere de aynı tüzel kişilik verilecek ve fakülteler rektörlere bağımlılıktan kurtulacaktı.

Üniversitelerarası Kurul dışında olup bu kurulca seçilen 7 üyeden oluşacak Üniversitelerarası Değerlendirme ve Yürütme Kurulu adı altında kurulacak yeni müesseseye YÖK'ün önemli görevleri devredilecek, üniversitelerdeki başarının denetlenmesi, koordinasyonun sağlanması, kadroların dağıtılması, kontenjanların belirlenmesi, doçentlerin yardımcı dil sınavı bu yeni kurulca yapılacaktı. Böylece YÖK sembolik hale getirilecekti.

Her üniversitede öğrenci konseyleri kurulacaktı.

1619 M., 17.7.1992.

Öğrenci ve öğretim üyeleri siyasi partilere üye olamayacaklardı¹⁶²⁰.

Nihayet 1993 Şubat'ında Toptan'ın hazırladığı bu taslak Bakanlar Kurulu'na gelmişti¹⁶²¹. Ancak bu sıralarda hükümetin YÖK'le ilgili ciddi bir değişikliğe gitmeyeceği yönünde kanaatler güçlenmeye başlamıştı. Özellikle YÖK'ün kuruluşundan itibaren burada görev yapan Ankara eski Valisi Durmuş Yalçın ile Uygur Tazebay'ın YÖK üyeliğine tekrar atanması bu olguyu daha da güçlendirmişti¹⁶²². Üstelik Doğramacı'nın istifasıyla DYP-SHP koalisyonunun kurulmasından itibaren "sakız haline gelen" yeni YÖK Yasa Tasarısı, YÖK'e olan tepkilerin eskisi kadar olmaması dolayısıyla "rafa kaldırılmıştı"¹⁶²³.

DYP-SHP koalisyonu döneminde öğretim üye ve üniversite öğrencilerinin siyasi partilere üyeliği gündeme gelmişti. Hacettepe Üniversitesi Rektörü Yüksel Bozer, 28.03.1992'de akademik yılı açılışında bu durumun eğitimi büyük ölçüde aksatacağını, üniversiteleri politize edeceğini ve büyük sakıncalar doğuracağını belirtirken; Başbakan Yardımcısı E. İnönü, toplum içinde yaşayanın siyasetle uğraşmak zorunda bulunduğunu, insanın en çok düşündüğü dönemin gençlik dönemi olduğunu ve toplumun yeni fikirlere ihtiyaç duyduğunu belirtmişti¹⁶²⁴.

Ancak daha sonra Toptan tarafından hazırlanarak Bakanlar Kurulu'na gelen tasarıda, öğrenci ve öğretim üyelerinin siyasetle uğraşmalarına imkan tanınmamıştı¹⁶²⁵. Zaten bu tasarı da kanuniyet kesb etmediği gibi öğrenci ve öğretim üyelerinin siyasi partilere üye olmaları konusunda başka gelişme de olmamıştı. 1995'te anayasada değişiklikler yapılırken, öğrencilerin siyasi partilere üye olmasına

1620 Abbas Güllü, "YÖK Aranacak mı?", M., 18.7.1992

1621 M., 27.2.1993; C., 26.2.1993.

1622 M., 29.12.1992.

1623 M., 8.11.1993.

1624 M., 3.10.1992.

1625 M., 27.2.1993.

izin veren hüküm, DYP’lilerin de ret oyu vermeleri ve öğretim üyelerinin siyaset yapma hakkıyla ilgili bir düzenlemenin gündeme getirilmemesi nedeniyle siyasi partilere üye olmak isteyen ve bu fikri destekleyen öğretim üyelerince tepkiyle karşılanmıştı¹⁶²⁶.

Milli Güvenlik Kurulu (MGK)’ndan YÖK’e, YÖK’ten de üniversitelere gönderilen gizli yazıda, yüksek öğretim kurumları ve öğretim üyeleri; ülke meselelerine karşı daha duyarlı olmaları konusunda uyarılmış, üniversitelerin ülkenin milli güvenliğini ilgilendiren konularda araştırma ve yayın faaliyetlerinde bulunmaları gereği bildirilmişti. Yazıda, üniversitelerde meydana gelen olaylarda üniversite yöneticilerinin yetersiz kaldıklarına da dikkat çekilerek, onların daha duyarlı olmaları ve disiplin kurullarını çalıştırmaları istenmişti. Türkiye’yi ilgilendiren konularda yabancı üniversitelerin daha fazla bilimsel yayın yaptığına da dikkat çekilen yazıda, devlet aleyhinde ve ideolojik faaliyette bulunan ilim adamlarının kitaplarının üniversitelerde okutulmaması ve istihbarat faaliyetlerine daha fazla önem verilmesi istenmişti. Ayrıca, üniversitelerin bilimsel özerklik ve tarafsız konumuyla kamuoyunu aydınlatması da istenerek, Türkiye’yi ilgilendiren konularda, Türkiye karşıtı uluslararası kuruluşlarla yakın temas içinde olmaları, onları bilgilendirmeleri, yönlendirmeleri, gerekirse senato kararlarıyla aleyhteki faaliyetleri protesto etmeleri istenmişti¹⁶²⁷.

MGK’nın üniversitelerin “ülke sorunlarına karşı duyarlı” olmaları isteği, bazı öğretim üyeleri tarafından sert tepkiyle karşılanmıştı. Bu olayı politik bir skandal olarak değerlendiren Prof. Dr. Burhan Şenatalar, bu kararın “acaba bir darbe mi yapıldığı” sorusunu akla getirdiğini, devletin üst kademelerindeki bazı kişilerin sivil rejim, demokrasi, üniversite özerkliği gibi kavramları hiç anlamamış olduklarını ortaya koyduğunu; üniversitelere 1981’de YÖK’le indiren darbeden 12 yıl sonra DYP-SHP hükümeti döneminde böyle bir kararın alınmış olmasını tarihe bir ibret belgesi olarak geçeceğini belirtmişti.

1626 C., M., 25.6.1995.

1627 Abbas Güçlü, “Üniversitelere Uyarı”, M., 13.4.1993

Öğretim üyelerine böyle “ısmarlama görevler” yüklenmesinin bilim adamının haysiyetiyle bağdaşmayacağını belirten Prof. Dr. Erdoğan Teziç, bunun onur kırıcı bir davranış olduğunu, bilim adamına şüpheyle yaklaşmanın, yukarıdan yön vermenin, akademik özgürlükle bağdaşmayacağını ve “böyle bir bakış açısının üniversiteler eğitiminin ne olduğunu bilmemekten kaynaklandığını” açıklamıştı.

MGK’nın isteğini “tüyler ürpertici” ve “12 Eylül askerî rejiminin devam ettiği” şeklinde değerlendiren Prof. Dr. Bülent Tanör, “12 Eylül’ün MGK’nın ve YÖK’ün üniversiteleri kışla haline getirmek” niyetlerinin bir kanıtı olduğunu, MGK’nın böyle bir talimatı varsa, kuruldaki sivil üyelerin “büyük skandal”ın sorumlusu olduğunu ifade etmişti.

MGK tavsiye kararını üniversitede “bir sıkıyönetim rejimi kurulmasının başlangıcı” olarak değerlendiren Prof. Dr. Ülkü Arzak, üniversitelerde YÖK’ün yetkilerinin azaltılarak demokratikleşmeyi sağlama girişimleri olarak ifade edilen YÖK kanun değişikliklerinin MGK tavsiyeleri ışığı altında “demokratikleşme değil, otoriteleşme sürecini birlikte getireceğini” söylemişti¹⁶²⁸.

YÖK Kanunu’nda bir değişiklik yapılmaması üzerine, üniversiteler ile daha iyi diyalog kurmak isteyen YÖK Başkanı Mehmet Sağlam, YÖK’ün yürüttüğü planlama faaliyetlerine üniversitelerin daha etkin katılması için üniversiteler ile YÖK arasında sürekli temas sağlayacak Planlama Koordinasyon Mekanizması oluşturulmasını kararlaştırmıştı. Bu mekanizmanın etkinliğini sağlamak amacıyla her üniversitede bir rektör yardımcısının başkanlığında üç öğretim üyesi, yapı işleri teknik daire başkanı, idari ve mali işler daire başkanları ile bilgi-işlem daire başkanlarının katılımıyla daimi Planlama Komisyonu kurulması kararlaştırılmıştı. Bu komisyonların önerileri, YÖK yüksek öğretim ana planı olarak geliştirecekti¹⁶²⁹.

1628 M., 14.4.1993.

1629 M., 26.4.1994.

1994 Kasım'ında DYP-SHP hükümetinin üniversitelerde beklenen reformu gerçekleştirmemesi üzerine büyük bir öğretim üyesi kitlesinin hükümete karşı sessiz olarak yürüttükleri protestonun boyutlarını genişleterek ders bırakma eylemine başlamışlardı. İ.Ü., Hacettepe, Gazi, Çukurova ve Uludağ üniversitelerinde tepkiler ortaya konmuştu. İ.Ü.'de "Siyasi İktidarı Uyarı Günü" adı altında bir araya gelen öğretim üyelerine bazı sanatçılar, işçiler ve öğrenciler de destek vermişlerdi. Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı Burhan Şenatalar, hükümetin verdiği sözü tutmadığını belirterek gerekli yasal değişiklikleri yapmasını isterken, Rektör Bülent Berkarda da uyarının sadece maddi problemler için yapılmadığına dikkat çekerek "özerk üniversite isteğimiz devam ediyor" demişti.

Bunun üzerine Devlet Bakanı Necmettin Cevheri bir açıklama yaparak, öğretim üyelerinin "durumlarının iyileştirileceğini" söylemişti¹⁶³⁰. Ancak maaşlara cüzi bir zam yapılmasına rağmen DYP-SHP koalisyonları döneminde üniversitelerde reformlar yapılamamıştır.

VII- ANAYOL DÖNEMİ VE

KEMAL GÜRÜZ TASARISI

YÖK Başkanı Mehmet Sağlam'ın 1995 yılı genel seçimlerinde DYP'den milletvekili aday olması üzerine Karadeniz Teknik Üniversitesi eski rektörlerinden Prof. Dr. Kemal Gürüz YÖK başkanlığına tayin edilmişti.

ANAP iktidarı döneminde mütevellî sistemini üniversitelerde yerleştirmek istendiğinde tasarımı hazırlayanlardan biri olan Prof. Gürüz, seçim sonrasında ANAYOL hükümetinin kuruluşu daha gerçekleşmeden önce üniversitelerde reform çalışmalarını başlatmıştı. Yeni kurulacak hükümetten "çok para verin" talebinde bulunmayacaklarını açıklayan Gürüz, "üniversitelerin verilen kaynaklarını değerlendirmelerini ve kendi kaynaklarını yaratmalarını"

¹⁶³⁰ M.; C., 1.11.1994.

isteyeceklerini açıklayarak¹⁶³¹, üniversitelerde üretim ve randıman artırılmasına önem vererek bir canlılık meydana getirmeyi hedeflediklerini ortaya koymuştu.

YÖK yeni Başkanı Kemal Gürüz, icraatlarına YÖK'ün yetkilerini yeniden düzenleyerek başlamıştı. Bütün yetkileri elinde toplayarak üniversitelerin özerkliklerini engellediği iddiasıyla yoğun eleştirilere maruz kalan YÖK'ün birçok yetkisi, bu yeni düzenlemeyle oluşturulan Milli Komiteler Üst Kurulu'na devredilmişti. Üst Kurul, YÖK başkanınca atanacak; 10'u öğretim üyesi 5'i bilim, kültür, sanat, sanayi, ticaret ve finans alanlarında başarılı olan ve en az lisans düzeyinde öğretim görmüş 15 kişiden meydana gelecekti. Bu Milli Komiteler Üst Kurulu, akademik yükselmeler ile ilgili esasları belirleyerek YÖK'e bildirecekti. Üst kurul, yurtdışından alınan diploma denklikleriyle yurtdışı akademik unvanların ve yabancı ülkelerdeki yüksek öğretim kurumlarının tanınmasındaki esasları belirleyecek, Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarında yürütülen eğitim öğretim programlarının açılması, birleştirilmesi ve kapatılması konularında görüş bildirecekti¹⁶³².

YÖK Başkanı Gürüz, YÖK'te yeni düzenlemeler yapmaya çalışırken üniversite öğrencileri de harçlara yapılan zamları ve paralı eğitimi protesto için eylemlere başlamışlardı. İ.Ü'nün Bayezid'deki kampüsünde gösteri düzenleyen öğrenciler, Hukuk Fakültesi'ni işgal etmişlerdi. "Eğitimde özelleştirmeyi durduracağız", "haraç ödemeyeceğiz", "paralı eğitime son" şeklinde pankartlar taşıyan öğrencileri, Rektör Bülent Berkarda görüşme yaparak "ikna" yoluyla eylemlerine son verdirmeye çalışmış ise de maksat hasıl olmamış ve Rektör Berkarda, binanın boşaltılması için valilik ve emniyet müdürlüğünden yardım istemek zorunda kalmıştı¹⁶³³. Diğer üniversitelerde de öğrencilerin "haraç"lar dolayısıyla gösteriler yapmaları üzerine Cumhurbaşkanı Demirel, YÖK yetkilileri ve 57 üniversite rektörüyle bir zirve yaparak problemleri görüşmek istemişti.

1631 M., 3.1.1996.

1632 M., 4.1.1996.

1633 M.; C., 1.3.1996.

Bu arada YÖK yasasında radikal değişiklikleri içeren ve üniversitelerde özellikle mali ve idari özerklik noktasında yeni düzenlemeler getiren “Yeni YÖK Yasa Tasarısı”nın YÖK Başkanı Kemal Gürüz tarafından Cumhurbaşkanı Demirel’e sunulduğu haberi basında yer almıştı¹⁶³⁴. 23 Mart 1996’da Çankaya Köşkü’nde yapılan üniversite zirvesinde, yüksek öğretimin problemleri, üniversitelerin idari ve bilimsel yapısı, harç meselesi ve YÖK Başkanı Gürüz’ün hazırladığı “Yüksek Öğretim Yasa Taslağı” tartışılmıştı.

Kamuoyuna açıklandığı andan itibaren çeşitli tepkilere maruz kalan yasa taslağına, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz başkanlığında kurulan ANAP-DYP koalisyon hükümeti tarafından ilgi gösterilmemişti. Milli Eğitim Bakanı Turhan Tayan, tasarıdan “haberlerinin bulunmadığını, kıymet-i harbiyesinin olmadığını ve hükümetin gündeminde böyle bir şeyin yer almadığını” söylemişti¹⁶³⁵.

Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği oluşturduğu bir komisyonla YÖK’ün hazırladığı kanun taslağını inceletirken, Araştırma Görevlileri Derneği üyeleri, yeni taslağın hazırlanması aşamasında kendilerine bilgi verilmediğini ve hiçbir görüş alışverişinde bulunulmadığını, üniversitelerde demokratik ortamın sağlanması için öğretim üyesi yardımcılar, öğrenciler ve yüksek öğretim personeline de söz ve karar hakkı verilmesini istemişlerdi¹⁶³⁶.

Türkiye Bilimler Akademisi de yeni yasa tasarısını beğenmeyecek, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu üzerine kurulan bu taslağın yüksek öğretimde “olumlu ve kalıcı değişiklikler yapmasının zor olduğunu” açıklamıştı. Yüksek öğretimde esas amacın “bağımsız ve yaratıcı düşünme yeteneğine sahip, araştırmacı, sorgulayan aydın kişiler yetiştirmek” olduğunu belirten Türkiye Bilimler Akademisi yetkilileri, böyle bir öğretimin ancak “araştırma yapan, bilim üreten, akademik, idari ve mali yönlerden özerk yüksek öğretim kurumlarında” gerçekleştirilebileceğini vurgulamışlardı. Ayrıca YÖK yerine,

1634 M.; C., 1.3.1996.

1635 C.; M., 24.3.1996.

1636 M., 30.4.1996.

Türkiye Bilimler Akademisi ile TÜBİTAK'ın da katılımıyla amacı “yüksek öğretimde arzulanan akademik standartlara yol göstermek olan yeni bir Yüksek Öğretim Eşgüdüm Kurumu oluşturulmasını teklif etmişlerdi¹⁶³⁷.

YÖK Başkanı Kemal Gürüz, üniversitelerin daha iyi imkanlara kavuşması ve daha fazla verim elde edilmesi amacıyla kamuoyuna açıkladığı yeni yasa tasarısının tartışılarak, üniversitelerin, aydınların görüşleri alınarak daha mükemmel hale getirilmesi hedeflenmişti.

Prof. Dr. Kemal Gürüz tarafından hazırlanan “2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu’nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Taslağı”¹⁶³⁸ adıyla tartışmaya açılan ve kamuoyunda “Yeni YÖK Yasa Tasarısı” olarak vasıflandırılan bu taslağın temel özellikleri şunlardır:

- YÖK üyelerinin cumhurbaşkanınca seçilen 8 üyesi 7’ye indirilecek, Bakanlar Kurulu’nca seçilen üye sayısı 8’den 9’a çıkarılacak, Üniversitelerarası Kurul’un seçeceği üye sayısı 8’den 7’ye indirilecek, Genelkurmay’ın seçtiği yine 1 kişi olacaktı.

- Daha önce Üniversitelerarası Kurulu tarafından yürütülen akademik alandaki faaliyetler, yeni kurulan “Akademik Değerlendirme Kurulu”na devredilmektedir. 15 üyenin 10’u öğretim üyesi diğerleri ise bilim, kültür, sanat, sanayi, ticaret ve finans alanlarında temayüz etmiş ve en az lisans diplomasına sahip kişilerden oluşacaktır. Akademik Değerlendirme Kurulu, yardımcı doçent, doçent ve profesörlük unvan ve kademelerine terfiyle ilgili asgari şartları ve buna ilişkin işlemleri kapsayan yönetmelikleri hazırlayarak YÖK’e sunacak, bu amaçla jürilerde yer alabilecekleri tespit edecek ve üç yılda bir bu listeleri yenileyecektir. Akademik Değerlendirme Kurulu’nun üyeleri YÖK Başkanı tarafından atanacaktır.

¹⁶³⁷ M., 1.6.1996.

¹⁶³⁸ Bu taslak, YÖK tarafından üniversitelere gönderilmiş olup, İ.Ü.’de Anabilim Dalları başkanlıklarına kadar çoğaltılarak dağıtımı yapılmıştır.

Yüksek öğretim kurumları; üniversiteler, yüksek teknoloji enstitüleri, fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuarlar, meslek yüksekokulları ile uygulama ve araştırma merkezleridir. Ayrıca vakıflar tarafından fakültelerden oluşan veya Yüksek Teknoloji Enstitüsü’ne bağlı olmaksızın sadece YÖK’ün kararıyla Yüksek Öğretim Enstitüleri açılması düşünülmektedir. Yeni kurulacak olan Yüksek Öğretim Enstitülerinde konservatuar, yüksekokul, enstitü ve meslek yüksekokullarından birden fazlasını içine alacak bir öğretim kurumu olacaktır. Böylece vakıflar tarafından yüksek öğretim kurumu kurulmasına kolaylık getirilmek istenmekteydi.

Yeni tasarıyla özerklik konusunda 1981’e göre bir yenilik getirilmemektedir. YÖK özerkliğe ve tüzel kişiliğe haiz iken, yüksek teknoloji enstitüleri “bilimsel özerkliği ve tüzel kişiliği” sahip kurum olmaya devam etmektedir. Üniversitelerin en dinamik unsuru olan fakültelere özerklik ve tüzel kişilik verilmesi düşünülmemiştir.

Rektörün görev süresi 4 yıldan 5’e çıkarılacak, öğretim üyelerince seçimle tespit edilen 3 aday YÖK’e bildirilecek ve bunlar arasından birini cumhurbaşkanı rektör tayin edecektir. Vakıf üniversitelerinde rektör adaylarının seçimi ve tayini YÖK’ün görüşü alınarak Mütevelli Heyetlerince yapılacaktır. 6’yı aşmamak üzere atanacak rektör yardımcılarının en az 3’ü öğretim üyesi olacak, diğerleri ise lisan diploması olmak üzere herhangi bir şahıs rektör tarafından seçilecektir.

Yeni yasa tasarısında üniversitelerde ve yüksek teknoloji enstitülerinde bölümler temel akademik birim olarak kabul edilmekte ve bölümün altında da “başkaca hiçbir birim kurulamaz” ilkesi getirilmektedir. Böylece, Anabilim Dalı ve Bilim Dalı olarak ihtisaslaşmanın ortadan kaldırılması hedeflenmektedir¹⁶³⁹.

Öğretim üyelerinin resmî veya özel kurum ve kuruluşlarda görevlendirilmelerinin haftada bir güne sınırlandırılması düşünülmektedir.

¹⁶³⁹ Ancak yeni Yüksek Öğretim Kanun Tasarısı’nın diğer bir maddesinde dolaylı olarak Anabilim ve Bilim Dallarının varlığı kabul edilmemektedir; bkz.; m. 27.

Öğretim üyeleri ders saatlerini dolduramadıkları takdirde rektör tarafından başka üniversitelere gönderilebilecektir. İsteyen öğretim üyeleri sözleşmeye geçebilecek, başarılı öğretim üyelerine iki katına kadar maaş verilebilecektir.

Öğretim elemanları siyasi partilere üye olabileceklerdi. Yalnız öğretim üyeleri, siyasi partilerin genel başkan, merkez karar, yönetim kurulu üyeliği, icra ve disiplin organları ile genel merkez bünyesinde oluşturulacak araştırma ve danışma birimlerinde, yüksek öğretim kurumlarındaki görevlerini aksatmamak şartıyla görev alabileceklerdi. Ayrıca, siyasi partilerde görev alanlar yüksek öğretim kurumlarında propaganda yapamayacaklar ve idarecilik görevi alamayacaklardı.

Yüksek öğretim öğrencileri, herhangi bir organında görev almamak şartıyla siyasi partilere üye olabileceklerdi. Ancak yüksek öğretim kurumları içinde siyasi faaliyette bulunamayacaklardı.

Rektörlere bağlı olmak üzere her üniversitede bir öğrenci birliği kurulacaktı. Üniversiteye kayıtlı bütün öğrencilerin üye olacağı bir birliğin temsilcisi senatoda oy sahibi olacaktı.

TÜBİTAK tarafından onaylanan uluslararası bilimsel yarışmalarda madalya kazanan öğrenciler; madalya kazandıkları alanlara, ÖSYM ile TÜBİTAK'ça müşterek bir çalışma sonucu sınavsız olarak kayıt yaptırabileceklerdi.

YÖK Başkanı Kemal Gürüz tarafından hazırlanarak cumhurbaşkanına sunulan ve komisyonda tartışmaya açılan yeni tasarıya özellikle üniversite çevrelerinden yoğun eleştiriler gelmişti. Akademik Değerlendirme Kurul'unun üyelerinin YÖK Başkanı'nca seçilmesinin, "kişi diktatörlüğü ve merkeziyetçi yapının artması" olarak değerlendirilmesi üzerine Akademik Değerlendirme Kurulu üyelerinin seçiminin cumhurbaşkanına bırakılması kararlaştırıldı. Ancak bu kurulun 5 üyesinin bilim, kültür, sanat, sanayi, ticaret ve finans alanlarında en az lisans düzeyinde öğretim görmüş şahısların

seçilmesiyle ilgili madde “üniversiteler sermayeye teslim ediliyor” tenkitlerine rağmen değiştirilmedi.

Yardımcı doçentliğe atanarak öğretim elemanlarının yeterliliğini tespit için jüri üyelerinin önünde açık bir deneme dersi veya semineri vermesi şartı yeni taslağa ilave edilmişti.

Taslakta öğrenci harçlarının belirlenmesinde Bakanlar Kurulu devre dışı bırakılırken, katkı payının YÖK tarafından belirlenecek cari maliyetlerin % 50'sini geçmemek şartıyla Öğrenci Birliği Başkanı ve yardımcısının katılımıyla üniversite yönetim kurullarınca belirlenmesi kararlaştırılmıştı. Ayrıca ödeme güçlüğü çeken öğrencilere YURT-KUR'dan verilen kredinin yetersiz olması halinde, üniversiteler tarafından ihtiyacı olan öğrencilere kredi veya burs verilmesi öngörülmüştü.

Ayrıca vakıf üniversitelerine yapılacak yardım şekli de yeniden düzenlenmiş ve yardımın devlet üniversitelerindeki öğrenci maliyeti ile vakıf üniversitelerindeki öğrenci sayısının dikkate alınarak yapılması kararlaştırılmıştı¹⁶⁴⁰.

YÖK Başkanı Kemal Gürüz'ün hazırlattığı bu tasarı, ANAYOL tarafından ilgisiz kalınması dolayısıyla kanuniyet kesb etmemiş ve Refahiyol hükümetinin kurulmasıyla da gündemden çıkmıştır.

VIII- REFAHYOL HÜKÜMETİ DÖNEMİ

1981'de YÖK'ün kuruluşuyla başlayan özerk ve demokratik üniversite istekleri DYP-SHP koalisyon hükümetinin kurulduğu 1991 sonunda büyük bir umut meydana getirmiş, fakat büyük ölçüde hüsrarla sona ermişti. Özerk yerine sadece rektör adaylarının seçimle belirlendiğini bir düzenlemenin gerçekleştirilebildiği DYP-SHP iktidarından sonra iki dönem rektörlerin seçimle iş başına gelmelerine rağmen üniversitelerden beklenen büyük atılımlar gerçekleşmemişti. 1996 yılında sadece rektörlerin seçimle iş başına gelme-

1640 C., 19.4.1996.

siyle problemlerin çözülemeyeceği yönünde daha net tenkitler yapılmaya başlanmıştı. *Milliyet* Gazetesi yazarlarından Abbas Güçlü, yıllarca “rektörler seçimle iş başına gelsin” diye kampanyalar yapıldığını, ancak sonuçta değişen hiçbir şey olmadığını, seçimle beraber üniversitelerde “demokratik bir ortam” oluşmadığını, büyük ölçüde mevcut rektörlerin tekrar seçildiğini ve “tek adam hakimiyetinin aynen devam” ettiğini belirtiyordu. Asıl sorunun rektör ve dekanların nasıl seçileceğinin değil, “ekonomik özerk”liğin nasıl sağlanacağını belirlenmesi olduğunu söyleyen Güçlü, üniversitelerin “kaynak yaratma” konusunda hiçbir girişimde bulunmadıklarını, “hocalar(ın), davulun devletin boynunda, tokmak kendi ellerinde” olmasını istediklerini, bu yüzden de üniversitelerin hükümete, YÖK’e siyasilere “bağımlılıkları”nın arttığına özellikle vurgu yapıyordu¹⁶⁴¹.

Tam böyle bir atmosfer içerisinde, “İslâmcı” söylem ile ortaya çıkan RP’nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan’ın başkanlığında, RP-DYP koalisyonuyla oluşturulan Refahiyol hükümetinin kurulması üzerine, yıllarca özerk ve demokratik üniversite kurulması için faaliyet gösteren üniversitelerde yeni bir gündem maddesi olarak “laikliğin korunması” tartışmaları ortaya çıkmıştı. Bu noktadan Refahiyol hükümetine karşı tavır koyarak öncü rol, “Türkiye Cumhuriyeti’nin temel ilkelerini ve demokratikleşme hedeflerini benimsemiş hükümetlere ihtiyaç vardır” diyen İ.Ü. Yönetim Kurulu tarafından gerçekleştirildi. İ.Ü. Rektörü Bülent Berkarda, üç rektör yardımcısı ve 16 dekan 05.07.1996 tarihinde İstanbul Üniversitesi bahçesindeki Atatürk anıtı önünde toplanarak Refahiyol’a tepki gösterdiler. Burada Rektör Berkarda, TBMM’yi uyarıcı nitelikteki şu bildiri okumuştı: “Demokrasi, kurumlar, kavramlar kurallarla yaşar. Ahlak, fazilet, saydamlık ve açıklıkta demokrasinin temel kavram ve kurallarıdır. Ülkenin bugün geldiği noktadan, somut demokrasi gerçeklerinin varlığını göstermesi zordur. Çünkü kapalı odalarda özel çıkar pazarlıklarının, gizli görüşmelerin çizdiği bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bu tablo, demokratik denetleme yollarının engellenmesi-

1641 Abbas Güçlü, “Ankara’da Rektörlük Kulisi”, M., 4.7.1996.

ni de amaçlamaktadır. Hükümetlerin kuruluş aşamasında, toplumsal yararın kişisel çıkarların üzerinde tutulması gereği tartışılmaz. Milletvekilleri, transfer yollarına sapmadan sorumluluk bilinciyle hareket etmelidir. Çözüm parlamento dışında aranmamalıdır. Laiklikle ilgili kaygılarımız var. Bu nedenle hükümetin açıkladığı programa uyulmasını istiyoruz”¹⁶⁴².

Türkiye’de ortaya çıkan laiklik tartışması, üniversitelerin 1996-97 yılının açılış törenlerinde en önemli gündem maddesi haline gelmişti. YÖK Başkanı Kemal Gürüz, 23.09.1996’da Kocaeli Üniversitesi’nin açılışında yaptığı konuşmada üniversitelerdeki güç şartlara temas ettikten sonra, üniversitelerde laik ve Atatürkçü düşünceden kesinlikle taviz verilmeyeceğini belirterek şu açıklamayı yapmıştı: “Üniversitelerimiz laik ve Atatürkçü düşünceden kesinlikle taviz vermeyecektir... Laikliğin sonuna kadar savunucusu olacağız. Laiklik, İslam ve insanın mutlu, huzurlu şekilde yaşamasını sağlamaktır. Öğrencilerimizi yetiştirirken ahlaklı, faziletli, çağdaş bilgilerle donatılmış olarak yetiştirmeye gayret ediyoruz. İlkelerimiz konusunda hiç kimsenin önünde eğilmeyeceğiz, bunu herkesin bilmesi lazım”.

Aynı törende YÖK başkanının yaptığı konuşmaya tepki gösteren RP’li Adalet Bakanı Şevket Kazan, yaptığı konuşmada “ülkemizde laiklik krizi varmış gibi gösterilmek isteniyor. Laikliği herkes farklı yorumluyor. Artık laiklik kelimesine bir açıklık getirip tartışmaları ortadan kaldırmak gerekir” demişti¹⁶⁴³.

Refahyol hükümetinin iş başına gelmesiyle laiklik tartışmalarının yoğunlaşmasına karşılık, biraz laiklik konusunun gölgesinde kalmış olsa da Türkiye’de özerk üniversite isteklerinin devam ettiğini görüyoruz. YÖK’ün 15. yaşını doldurması dolayısıyla pek çok öğrenci derneği YÖK’ü kınama gösterileri düzenlerken, öğretim üyeleri de her zaman olduğu gibi “gerçek anlamda bir üniversite

1642 M.; C., 6.7.1996.

1643 M., 24.9.1996.

reformu” istediklerini dile getirmişlerdi. Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı Burhan Şenatalar, YÖK sisteminin başından beri öğretim üyeleri tarafından benimsenmediğini, askerî rejimin YÖK sistemini üniversitelere zorla dayattığını, üniversitelerin denetlenmek istendiğini ve amacın bilimsellik değil, politik olduğunu belirterek YÖK’e yönelik şu tenkitleri sıralamıştı: “YÖK, üniversitelere aşırı merkezîyetçi ve katı hiyerarşik bir yapı getirdi. Bu yapı birçok meslektaşımızı üniversitelerden kaçırdı; gençlerin birçoğunun üniversitelere araştırma görevlisi olarak katılma heyecanının söndürdü. Gençlerin yönetime katılmalarını engelledi. Sadece gençlerin değil, öğretim üyelerinin de katılımı aşırı derecede engellendi. YÖK’e bugünkü haliyle ihtiyaç yok. Ancak yüksek öğretim alanını planlamak ve yönlendirmek üzere bir eşgüdüm ortamına ihtiyaç var. Bu organın yeni bir zihniyetle oluşturularak işe başlanması gerekir. Benim özlediğim üniversite, olanakları bugünün birkaç katına çıkmış, öğretim elemanları kurumlarıyla bütünleşmiş ve yaptığı işten heyecan duyan, kurumlar ve kişiler arasında rekabetin olduğu, başarının ve üretimin desteklendiği ve özendirildiği, akademik yükselmelerin yalnızca ve tümüyle akademik performansa bağlı olduğu, öğrencilerin en geniş anlamda desteklendiği ve kendisini geliştirebildiği bir ortamdır”.

ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği de 15 yılda 15’ten fazla taslak hazırlanmasının YÖK’ün “olumsuzluklara” neden olduğunun bir göstergesi olduğunu, üniversitelerin saygınlığını yitirdiğini, popülist politikalar sonucu açılan üniversiteler dolayısıyla öğretim kalitesinin düştüğünü açıklamış ve reform yapılmasını dile getirmişti¹⁶⁴⁴.

YÖK’ün kurulduğu günden itibaren reform istekleri gündemde yer almaya devam ederken, Refahiyol hükümeti ile üniversiteler arasında laiklik konusunda soğuk bir atmosfer oluşmuş iken Refahiyol hükümeti, 1996 sonlarında yüksek öğretimle ilgili yeni bir kanun

1644 M., 6.11.1996.

tasarısı hazırlayarak TBMM’ye göndermişti. Bu tasarı, Doğruyol Partisi Grup Başkanvekili Ali Rıza Gönül tarafından hazırlanmıştı. “2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi” başlığıyla TBMM’ye gönderilen bu tasarının belli başlı özellikleri şunlardır:

Taslağın gerekçesinde, Batı Avrupa’da olağanüstü yetkilerle donatılmış bir merkezî birim olmadığına işaret edilerek, merkezî organların sahip oldukları yetkilerin ve sorumlulukların devrinin “kurum ve kuruluşların hareket alanını genişleteceği; Türkiye’de yıllardır yüksek öğretim tartışmalarının ana kaynağının üniversitelere bu yetki ve sorumlulukların devredilmemesi olduğu; YÖK’ün “antidemokratik” görünümünden kurtarılarak, eğitim ve öğretimde bir “eşgüdüm” kuruluşu haline getirilmesi gerektiği; üniversitelerin “denetim ve kontrolünün üniversitelerin kendi yetkili ve ilgili birimlerince yürütülmesinin lüzumlu olduğu” belirtiliyordu. YÖK’ün eşgüdüm işlevi dışındaki bütün yetkilerinin üniversite senatoları ve yönetim kurullarına devredilmesi, üniversitelerin hareket alanının genişletilmesi; üniversite yetkili organlarında “seçimle işbaşına gelme” ilkesinin yerleştirilerek “sözde değil, özde demokratik ve özerk üniversite”ye kavuşulacağı vurgulanıyordu.

Yüksek Öğretim Kurulu; cumhurbaşkanının 3, Bakanlar Kurulu’nun 9, Üniversitelerarası Kurul’un 11 ve Genelkurmay’ın seçeceği 1 üyeden oluşacaktı. Böylece Bakanlar Kurulu’nun seçeceği üye sayısı 8’den 9’a, Üniversitelerarası Kurul’un da seçeceği üye sayısı da 8’den 11’e çıkarılacaktı. Cumhurbaşkanının seçeceği üyeler ise 8’den 3’e indirilecekti. YÖK Başkanı bu tasarı ile cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atanmayıp, YÖK üyeleri tarafından seçilecek 3 aday arasından cumhurbaşkanınca tayin edilecekti. Ayrıca, Yüksek Öğretim Genel Kurulu tarafından seçilecek 6 üye ve YÖK başkandan oluşacak YÖK Yürütme Kurulu meydana getirilecektir. Yürütme Kurulu ilk toplantısında YÖK başkanına bir vekil seçecektir.

Rektör, seçime katılan öğretim üyelerinin salt çoğunluğu tarafından seçilecek ve milli eğitim bakanının önerisi üzerine cumhurbaşkanınca atanacaktır. Salt çoğunluğun sağlanamaması halinde en fazla oy alan iki aday arasında yeniden seçim yapılacaktır. Rektör her defasında kuruluş sırasına göre bir başka fakülteden seçilecekti. Rektör seçeceği üç yardımcının da ayrı fakülteler seçecektir. Rektörlükte seçim ve tayinde esas itibarıyla YÖK öncesi özerklik öncesi uygulamasına dönülmektedir. İki aday arasındaki yapılacak ikinci tur seçim ise Türkiye’de tasarı olarak ilk defa gündeme getirilmektedir.

Yeni taslak ile fakülteler, “bilimsel ve idari özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğe sahip” bir müessese haline getirilmektedir. Bu ilke ile de YÖK öncesi özerkliğe dönülmektedir.

Fakülte yöneticisi olan dekan, öğretim üyelerinin salt çoğunluğu ile seçilecek, ilk turda hiçbir aday salt çoğunluğu elde edemezse iki aday arasında ikinci tur seçim yapılacak, belirlenecek aday YÖK tarafından tayin edilecektir. Bu konuda da YÖK öncesine dönülmektedir.

Fakültelerin idari organı olan Fakülte Yönetim Kurulu, bütün öğretim üyelerinin üye olduğu Fakülte Genel Kurulu’nun seçeceği 4 profesör ve iki doçentten oluşacaktır. Bu taslak ile fakülte yönetimi, seçilmişlere bırakılarak yine YÖK öncesi özerklik anlayışına dönülmektedir.

Taslak ile YÖK öncesinde olduğu gibi doçentlik tezi geri getirilmekte, deneme dersi konmakta, jürinin isteğine bağlı olarak pratik ve uygulamalı sınav sistemi getirilmektedir.

Profesörlük atamalarında “profesörlük tezi” hazırlanması istenmektedir.

Yeni taslak ile araştırma görevliliği asistanlığa dönüştürülmekte, beş yıl içinde doktorasını bitiremeyen veya doktora sonrasında 12 yıl zarfında doçent olamayanların üniversiteyle ilişkileri kesilecektir.

Yeni taslak ile öğretim elemanlarının siyasi partilere üye olabilmelerine imkan verilmekte, ancak siyasi partilerin merkez organları dışında parti görevi almaları engellenmekte ve üniversite içinde siyasi faaliyet yapmaları yasaklanmaktadır. Bu ise 27 Mayıs-12 Mart arası uygulamanın bir benzeridir.

YÖK dönemiyle başlayan üniversitenin tek ita amiri rektör olması uygulamasına bu taslak ile son verilmekte, rektör üniversitenin, dekan fakültenin, yüksekokul ve enstitü müdürleri de yüksekokul ve enstitünün ita amiri olmaları kararlaştırılmaktadır.

Öğrenci seçme sınavları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılacak, yerleştirmeyi ise her üniversitenin kendisi yapacaktır.

Bu kanun tasarısının en fazla tepki gösterilen maddelerinden biri de taslağın yürürlüğe girmesinden itibaren 30 gün içerisinde “yüksek öğretim kurumları ile yüksek öğretim üst kuruluşlarının organlarının ve üyelerinin görevleri kendiliğinden sona erer” hükmünü içeren geçici 3. maddedir. Bu sayede Refahyol hükümetinin kuruluş aşamasından itibaren ona karşı çıkan YÖK Başkanı Kemal Gürüz ve ekibinin görev süresi sona ermiş olacaktı.

19.12.1996'da, TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda görüşülen Refahyol tasarısında DYP ve RP'li üyelerin gayretleriyle bazı değişiklikler yapılarak kabul edilmişti. Yüksek Öğretim Kurulu'nun 15 kişiden oluşması, bunun 8 üyesinin hükümet, 3'ünün cumhurbaşkanı, 3'ünün Üniversitelerarası Kurul ve 1'inin de Genelkurmay'ca seçilmesi kararlaştırılmıştı. Bu teklif DYP Grup Başkan Vekili Ali Rıza Gönül ile RP Grup Başkan Vekili Salih Kapusuz tarafından verilmişti. Böylece hükümet, YÖK başkanlığı için inisiyatifi ele alıyor ve YÖK'te çoğunluğu sağlamış oluyordu. Ayrıca YÖK başkanının müşterek kararnameyle YÖK üyeleri arasında atanması için düzenleme yapılıyordu. Buna ilave olarak, hükümet taslağında YÖK başkanı ve üyelerinin kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren otuz gün içerisinde görevlerinin sona ermesini hedeflerken, plan ve bütçe komisyonu bir süreyi 15 güne indiri-

yordu. YÖK başkanlığı ve üyeliği için yaş sınırı getiriliyor ve YÖK başkanı ve üyelerinin ücretlerinin de Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilmesi kararlaştırılıyordu. Böylece Refahyol'a karşı tavır alan YÖK başkanı ve üyelerine "gece yarısı operasyonu" ile DYP ve RP tarafından cevap verilmiş oluyordu.

Plan ve Bütçe Komisyonu müzakerelerinde ANAP, CHP, DSP'li üyeler Refahyol iktidarının teklifine karşı çıkarak yapılmak istenilen düzenlemenin anayasaya aykırı olduğunu ve yapılan düzenlemelerin rektörlerin laiklikle ilgili bildiri yayınlaması nedeniyle YÖK'ten "intikam" alınmak istendiğini belirtmişlerdi. CHP'li Algan Hacaloğlu da teklifin kanunlaşması halinde, konuyu Anayasa Mahkemesi'ne götüreceklerini açıklamıştı¹⁶⁴⁵.

Bu arada YÖK Başkanı Kemal Gürüz, Refahyol hükümeti tarafından hazırlanan tasarıyı engellemek ve karşı kamuoyu oluşturmak için çalışmalarına başlamıştı. Prof. Gürüz, ilk olarak Rektörler Komitesi'ni toplantıya çağırarak hazırlanmakta olan tasarının "antidemokratik ve endişe verici" olduğu tarzında bir bildiri yayınlanmasını sağlamıştı. Tasarının üniversiteler üzerinde baskı kurmak için hazırlandığını ve üniversitelerin görüşleri alınmadan, tartışmaya açılmadan hazırlandığını belirtmişti.

TBMM Başkanı Mustafa Kalemli'yi ziyaret eden rektörler, Refahyol yasa tasarısına karşı olduklarını belirterek yardım istemişlerdi. Kalemli de tasarının daha TBMM Genel Kurulu'nda görüşüleceğini belirterek, rektörlerin parti gruplarının temsilcileriyle görüşmelerini önermişti.

Hükümetin "YÖK'e siyasi baskı yapmak" istiyor tarzındaki ifadelere cevap veren DYP'li Milli Eğitim Bakanı Mehmet Sağlam, yeni YÖK Yasa Tasarısı'nın rektörlerin "yıllardır yaptıkları" istekler doğrultusunda hazırlandığını ve YÖK'e siyasi baskı yapmalarının söz konusu olmadığını belirtmişti. Daha önce 24 olan YÖK üyesi

¹⁶⁴⁵ Sabah, Yeni Yüzyıl, Milliyet, Zaman, 20.12.1996.

sayısının 15’e indirileceğini ve YÖK’te bulunan 9 kişiden 7’sinin görev süresinin on gün içinde dolması sebebiyle bu sayıyı 15’e düşürerek, Yürütme Kurulu’nun görevinin bittiği andan itibaren başlayacak yeni bir kurul oluşturmayı amaçladıklarını söylemişti¹⁶⁴⁶.

Bu kanun tasarısı, 28 Ocak 1997 günü TBMM Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu’nda müzakere edilerek kabul edilmişti.

İ.Ü. Rektörlüğü ile Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği tarafından üniversitelerin yasal konularını görüşmek ve yeni yasa tasarısına tepkilerini ortaya koymak üzere İ.Ü. Fen Fakültesi Konferans Salonu’nda geniş katılımlı bir toplantı yapılmıştı. Toplantıda İ.Ü. Rektörü Prof. Dr. Bülent Berkarda, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı Prof. Dr. Burhan Şenatalar, İ.T.Ü. Rektörü Prof. Dr. Gülsüm Sağlamer, Yıldız Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ayhan Alkış ve Boğaziçi Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Yılmaz Esmer birer konuşma yapmışlardı.

İ.Ü. Rektörü Berkarda, Refahyol tasarısının kanunlaşması halinde YÖK başkanı ve üyelerinin görevlerinin biteceğini ve “15 üyeli yeni YÖK ile hükümetin atadığı YÖK Bbaşkanı”nın göreve başlayacaklarını ve arkadan da üniversitelere müdahalelere başlanacağını, tasarının amacının “çağdaş bir YÖK ve üniversite oluşturmak değil, Refahyol ideolojisini uygulayan bağımlı yükseköğretim sistemi kurmak” olduğunu söylemişti. Prof. Berkarda’ya göre, yasa taslağının hedefi “üniversiteleri medreseye dönüştürmek”tir.

Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı Burhan Şenatalar, Refahyol Hükümeti’nin hedefinin YÖK ve TÜBİTAK’ı siyasi iktidara bağımlı hale getirmek istediğini, yapılacak uygulamaların ile-riki hükümetlere de emsal oluşturacağını, ancak üniversitelerin ihtiyacının “özerk, özgür, katılımca ve üretken bir yapının ve ortamın gerçekleştirilmesi” olduğunu ve “geriye götürecek düzenlemelerin

¹⁶⁴⁶ Milliyet, Zaman, Hürriyet, 21.12.1996.

onaylanamayacağını, cumhuriyetin temel ilkelerini ve ana doğrultusunu değiştirmeye kimsenin gücünün yetmeyeceğini belirtmişti.

İTÜ Rektörü Gülsüm Sağlamer, Türkiye’de üniversitelerin yapay gündemlerle çalışmalarının engellendiğine işaret ederek, “Atatürk ilkelerinden hangi amaçla olursa olsun taviz verilmesini izin verilmeyen bir Türkiye” istediğini ifade etmiştir.

YTÜ Rektörü Ayhan Alkış, “ne şeriat ne darbe” istediğini, üniversitelerin “demokratik kurumlar” olduğunu ve “öyle kalmaları” gerektiğini ve “siyasi otoritenin daha özgür bir üniversite yaratmak yerine denetimi daha da arttırmak” istediğini ve “askerî darbelerle gelmiş olan üniversite yasalarının bu kez sivil darbelerle değiştirilmesi ile karşı karşıya” geldiğini söylemiştir.

Boğaziçi Üniversitesi Rektör Yardımcısı Yılmaz Esmer, üniversitelerin bilimsel faaliyetlerin tehdit altında bulunduğunu, laikliğin üniversiteleri doğrudan ilgilendiren bir konu olduğunu, laik cumhuriyetin tehdit altında bulunduğunu ve mücadele edeceklerini belirtmişti.

Ayrıca Türkiye Bilimler Akademisi İ.Ü.’de yapılan toplantıya bir bildiri göndererek, “Yüksek Öğretim Yasası’nda değişiklik getiren önerinin özü YÖK yönetimini hükümetin belirlemesi yoluyla üniversiteleri doğrudan siyasi erkin güdün ve denetimine sokmak yönündedir. Öneri yasalaşırsa, üniversitemizin ve ülkemizin geleceği açısından sakıncalı olacaktır” ifadelerine yer vermişti¹⁶⁴⁷.

Refahiyol’un tasarısıyla ilgili tartışmalar devam ederken, İ.Ü. Rektörü Prof. Dr. Bülent Berkarda, 07.04.1997’de bir yazılı açıklama yaparak, hükümetin “YÖK’ü kendisine bağımlı hale getireceği” tasarının TBMM Genel Kurul’unda reddedilmesini istemişti. Rektör Berkarda, “bu tasarı yasalaştığı takdirde YÖK ve üniversiteler tarifi mümkün olmayan zararlara uğrayacak ve özgür düşünceden uzak, çağdışı kurumlar haline dönüşeceklerdir. Tüm parti ve mil-

1647 06.02.1997’de İ.Ü.’de yapılan toplantıda yapılan konuşmaların geniş özetleri için bkz.; İstanbul Üniversitesi Haber Bülteni, Mart 1997, s. 10-14.

letvekillerimizi bu tehlikeli durumdan haberdar ederek, değişiklik teklifini reddetmelerini rica ediyoruz” demişti¹⁶⁴⁸.

Bu tepkilere rağmen TBMM Genel Kurulu’nda maddelerinin büyük çoğunluğu görüşülüp kabul edilen YÖK’ün yeni yasa teklifi tamamı üzerindeki görüşmeler tamamlanmadan Refahiyol hükümeti, 28 Şubat Kararları üzerine Necmeddin Erbakan başbakanlığı yardımcısı Tansu Çiller’e bırakmak üzere istifa etmişti. Ancak Tansu Çiller’e Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından hükümet kurma görevi verilmemişti. Böylece YÖK’ün kuruluşundan itibaren ilk defa kanunlaşmasına çok yaklaşılın tasarısı Refahiyol hükümetinin sona ermesi üzerine gerçekleşmemiştir.

IX- YILMAZ’IN ANASOL-D VE

ECEVİT’İN ANASOL-M HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ

Daha sonra “Postmodern Darbe” olarak vasıflandırılan, Milli Güvenlik Kurulu’nun 28 Şubat 1997’de aldığı kararlarla Necmeddin Erbakan başkanlığındaki Refahiyol hükümetinin yıkılması üzerine, Doğruiyol Partisi’nden Cumhurbaşkanı Demirel’e yakınlığı olduğu bilinen milletvekillerinin ayrılması ile Hüsamettin Cindoruk liderliğinde Demokrat Türkiye Partisi kurulmuştur. Refah Partisi ile Doğruiyol Partisi’nin hükümet kurma şansının kalmaması üzerine, Cumhurbaşkanı Demirel hükümet kurma görevini ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz’a vermişti. Böylece ANAP-DSP-DTP Koalisyon Hükümeti kurulmuştur. DSP lideri Bülent Ecevit’in başbakan yardımcısı görevini üstlendiği Mesut Yılmaz hükümeti döneminde üniversitelerle ilgili yeni bir düzenleme gündeme gelmemiştir. Mevcut yapının devamından yana olan Yılmaz Hükümeti, 28 Şubat kararlarının en önemli maddelerinden ilköğretimin kesintisiz olarak 8 yıla çıkarılmasına öncelik vermiş ve bunu uygulamaya koymuştur. Üniversitelerle ilgili tartışmalar üniversitenin problemleri ve yönetimi yerine başörtüsü üzerine yoğunlaşmıştır.

¹⁶⁴⁸ Hürriyet, 8.4.1997.

1999 seçimlerinden DSP'nin en büyük parti olarak çıkması üzerine yeni hükümet Bülent Ecevit'in başkanlığında kurulmuştu. Yardımcıları ise ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz ile seçimlerde sürpriz bir şekilde ikinci parti konumuna gelen MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli olmuştu. ANASOL-M olarak adlandırılan bu hükümetin üniversitelere yönelik politikası Mesut Yılmaz başkanlığındaki ANASOL hükümetiyle aynı nitelikte idi. Yalnız MHP'nin başörtüsü yasağını ancak kendilerinin kaldırabileceğini seçim kampanyasında öne çıkarmıştı. Seçimlerdeki bu söyleminden dolayı, ANASOL-M hükümetinin ikinci ortağı olan MHP, tabanını tatmin etmek için TBMM'de üniversitelerle ilgili yolsuzluk soruşturma komisyonu kurulmasını sağlamıştı. Fakat esasında öncelikli olarak yapılması gereken bu tür soruşturmalar değil, üniversitelerin verimini arttıracak köklü reformların yapılması idi. Ancak bu hükümet de bu konuda bir icraata imza atmamıştı.

X- AKP DÖNEMİ

ANASOL-M hükümetinin Başbakanı Bülent Ecevit'in hastalanarak hastaneye kaldırılması üzerine başlayan tartışmalar sırasında DSP parçalanmış ve MHP Başkanı Devlet Bahçeli'nin 5 Kasım 2002'de seçim yapılmasını teklif etmesi üzerine yeni bir sürece girilmiş ve TBMM erken genel seçim kararı almıştı. Yapılan seçimlerde lideri cezalı olan AKP, TBMM'de ekseriyeti temin etmesi üzerine hükümeti kurma görevi AKP Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül'e verilmiş ve ilk AKP hükümeti kurulmuştu.

Mecliste çoğunluğu sağlayan AKP'nin Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın açıkladığı Acil Eylem Planı'nda, YÖK'te köklü reformlar yapılacağına yer verilmişti. AKP'nin bu kararı Abdullah Gül'ün başkanlığındaki hükümetin programına da yansımış ve Milli Eğitim Bakanı Erkan Mumcu tarafından bir taslak hazırlanmıştı. Pek çok eksikliğine rağmen, özerkliği savunanlar tarafından

birçok olumlu maddeleri kabul gören yasa taslağı Abdullah Gül hükümetinin sona ermesi üzerine kanunlaşma imkanı bulamamıştı.

İptal edilen Siirt seçimlerinin yenilenmesi sırasında AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın milletvekili seçilmesi üzerine, ikinci AKP Hükümeti’nde Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında kurulmuştu. Doç. Dr. Hüseyin Çelik’in Milli Eğitim Bakanlığı döneminde hazırlanan yasa tasarısının TBMM’ye sevk edilmesine rağmen, başbakanın üniversiteler reformunu diyalog ile çözme gerekçesiyle geri çekilmişti. Esasında bu taslak ana prensipler itibarıyla mevcut YÖK yasasının bir tekrarı niteliğinde olup, hedeflenen değişiklikler Yüksek Öğretim Kanunu’nun merkezî yapısını değiştirmeye yönelikti.

Kapsamlı bir YÖK yasası çıkarmada başarılı olamayan AKP iktidarı, Mayıs 2004’te YÖK’ün merkez yapısını değiştiren, imam hatip okulları dahil meslek okullarına üniversiteye girişteki engelleri kaldıran, yardımcı doçentliği daimi hale getiren bu yasa TBMM’de kabul edilmiş ancak Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından bazı maddeleri iptal edilmişti. Bunun üzerine hükümet bu yasa TBMM gündemine tekrar getirmekten vazgeçmiş ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan kapsamlı bir üniversite reformunu en kısa sürede gerçekleştireceklerini belirterek, YÖK kanun tasarısının yeniden gündeme geleceğini en yetkili kişi olarak açıklamıştır.

SONUÇ VE TEKLİFLER

Türkiye’de Avrupa modelinde yüksek öğretim kurumları ilk önce mesleki eğitim müesseseleri olarak kurulmuş ve Tanzimat döneminde “üniversite” tesis edilerek yüksek öğretimde yeni bir dönem başlamıştır. 1863, 1873 ve 1874 yıllarında yapılan üç başarısız denemeden sonra 1900 senesinde daimi bir müessese olarak faaliyet göstermeye başlayan “üniversite” 1933’e kadar Darülfünun olarak adlandırılmıştır.

Tanzimat döneminde Fransız üniversite modeline göre 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kurulması kararlaştırılan Darülfünun-ı Osmani, 1870’de açılmış ancak bu nizamnameye göre faaliyet gösteremeden kısa bir süre içerisinde kapatılmıştır. Bu nizamnamede ilmî ve idari özerklikten bahsedilmemekle birlikte, öğretim üyeleri vasıtasıyla Darülfünun’a kendi kendini yönetme imkanı verilmişti. Üniversitelerin en etkin birimi olan fakültelere, o dönem için şubelere, kendi yöneticilerini seçme imkanı verilmekte ve maarif nazırının tasdikine lüzum görülmemektedir. Üç şubeden seçilmiş birer müdür ile Maarif Vekaleti’nden atanmış nazırdan oluşan Darülfünun Meclisi, müessesenin en etkili organıdır. Seçilmiş üyelerin devamlı olarak çoğunlukta olacağı bu meclis, eğitim-öğretim, disiplin ve cari işlerden de sorumludur. Bu itibarla Darülfünun nazırı, Darülfünun’daki bütün işleri yerine getiren bir amir değil, maarif nazırının Darülfünun’daki temsilcisi konumundadır. 1869 Nizamnamesi’yle Darülfünun’da oldukça özerk bir yapı kurulmak istenmiş, yönetim modeli olarak doğrudan ifade edilmese de ilmî ve idari özerklik prensibi kabul edilmiştir.

1900'de II. Abdülhamid döneminde tesis edilen Darülfünun-ı Şahane'deki yönetim modeli, o dönemin yönetim anlayışına paralel biçimde her şeyi kontrol altında tutma politikasına uygun olarak kurulmuştur. Darülfünun, Maarif Nezareti'ne sıkı biçimde bağlanmış ve atanan müdür ve yardımcıları vasıtasıyla merkezden yönetilmiştir. II. Abdülhamid, 1869 Nizamnamesi'ndeki Darülfünun'un serbest yönetimiyle ilgili maddeleri kaldırarak Türkiye üniversitelerinde uygulanan ilk merkeziyetçi yönetim tarzını getirmiştir.

II. Meşrutiyet'le beraber Darülfünun'da uygulanan merkeziyetçi anlayıştan özerk yönetim anlayışına bir geçiş yaşanmıştır. Bu süreçte Darülfünun'u ilgilendiren bütün kanunlar, bir bütün olarak ele alınmadan parça parça düzeltilmeye çalışılmış ve üniversite yönetim anlayışı tekamül ederek 1919'da tam bir düzene kavuşmuştur. 1911 Fakülte Meclisleri kurulmuş ve yavaş yavaş yerinden yönetime geçilmeye başlanmıştır. Bu dönemde, maarif nazırının tayin ettiği fakülte müdürünün yanında, fakülte öğretim üyelerinden oluşan akademik ve disiplin işlerine bakan Fakülte Meclisi kendisine bir reis seçmeye başlamıştır. Bu iki başlı yönetime 1916'da Darülfünun Tıp Fakültesi için hazırlanan nizamnameyle son verilmiş ve öğretim üyelerinin seçtiği fakülte reisi, fakültedeki tek yönetici haline gelmiştir. II. Meşrutiyet döneminde fakültelerde fiili özerk yönetim uygulanırken, bütün üniversiteden sorumlu olan Darülfünun Meclisi'ne de işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

II. Meşrutiyet'le beraber öğrenciler de özerk üniversite anlayışının bir parçası olarak ilk defa serbestçe dernek kurma veya derneklere katılma hakkı kazanmışlardır.

Yukarıda ifade edildiği üzere, Türkiye'de üniversite yönetimi ve diğer hususlar hakkında bir bütün olarak yapılan ve uygulamaya konulan düzenleme 1919 yılında gerçekleşmiştir. Bu sistem, 1933-1946 arası hariç tutulursa 1981 yılına kadar üniversite özerk yönetiminin temelini oluşturmuştur.

1919'da ilmi özerklik ilk defa kanun ile verilmiş ve resmen ifade edilmemesine rağmen özerk bir idari yapı kurulmuştur. Darülfünun'daki en yetkili yönetici olan eminin bütün öğretim üyeleri tarafından, fakülte reislerinin ise fakülte öğretim üyeleri tarafından seçilmesi ve Maarif Nezareti'nce tasdik edilmesi esası getirilmiştir. Darülfünun'da en yetkili organ olan Darülfünun Divanı; emin ve fakülte reisleri yanında her Fakülte Meclisi tarafından seçilen ikişer üyeden meydana gelmektedir. Divanda idareci olmayan seçilmiş üyelerin sayısı devamlı olarak çoğunlukta olmuştur. Müderris ve muallimlerden oluşan, Meclis-i Müderrisin denilen Fakülte Meclisleri de fakültelerin en yetkili organı konumuna gelmiştir. Fiili olarak kurulan özerk idari yapı, 1922'de bir kararnameyle tüzel kişilik verilerek kanuni olarak da tanınmıştır. Böylece, Tanzimat döneminde düşünülen ancak uygulanamayan serbest üniversite, II. Meşrutiyet döneminde tekâmül ederek 1922'de özerk bir yapıya kavuşmuştur.

1924 yılında üniversite işlerini ele alan cumhuriyet yönetimi, Darülfünun'un ilmi ve idari özerkliğini kanunlaştırdığı gibi, bu doğrultuda bir talimatname hazırlayarak, 1933'e kadar olan 1919 düzenlemesiyle aynı prensipleri içeren özerk bir yönetim sistemi kurmuştur. Darülfünun'un bu özerk yapısı diğer yüksek öğretim kurumlarını da etkilemiş ve 1928'de Yüksek Mühendis Mektebi'ne özerklik verildiği gibi, 1933'te kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü de özerk bir üniversite niteliğinde Darülfünun yönetimi esas alınarak kurulmuştur.

Darülfünun'dan ümit edilen verimin alınamaması üzerine, özellikle 1929 yılından itibaren Darülfünun'da ıslahat çalışmaları başlamış ve Darülfünun tarafından bu hususta bir proje hazırlanmıştı. Bunu yeterli görmeyen hükümet, İsviçre'den Albert Malche'ı getirerek bir rapor hazırlatmış ve büyük ölçüde bu raporun doğrultusunda, Darülfünun'dan üniversiteye geçilmişti. Üniversiteye geçişle birlikte ilmi ve idari özerkliğe son verilerek merkezi bir yönetim sistemi kurulmuş, rektör ve dekanlar Maarif Nezareti'nce tayin edilmeye başlanmış ve özerk yapının bir uzvu olan divan

kaldırılmıştır. Ancak fakülte bazında akademik konularda faaliyet göstermek üzere, Darülfünun'da olduğu gibi, Fakülte Meclisi uygulamasına devam edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin serbestçe dernek kurmalarına da son verilmiştir.

1934'te üniversitede kurulan merkezden yönetim anlayışı diğer müesseseleri de etkilemiştir. Özerk yönetim sisteminin uygulandığı Yüksek Mühendis Mektebi ile Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nde bu yapıya son verilerek merkezden yönetime geçilmiştir.

Üniversite'de merkezi yönetime geçiş, üniversite öğretim üyelerince kabul görmemiş ve 1938'de bizzat üniversite yönetimi özerklik konusunu gündeme getirmeye başlamıştır. Ancak Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in 1944'e kadar özerkliğe karşı olması dolayısıyla bu konuda ciddi bir çalışma ortaya çıkmamıştır. Fakat daha sonra çok partili sürecin başladığı 1945 yılında, özerklik konusunda somut adımlar atılmış ve 1946'da özellikle Prof. Sıddık Sami Onar'ın gayretleriyle yeniden özerk üniversite yönetimini kuran bir Üniversiteler Kanunu yürürlüğe girmiştir.

Esas itibariyle Darülfünun yönetim tarzına çok benzeyen 1946 düzenlemesiyle ilk defa birden çok üniversitenin bulunması dolayısıyla koordinasyon amacıyla yeni bir müessese olan Üniversitelerarası Kurul oluşturulmuştur. Darülfünun döneminde olduğu gibi milli eğitim bakanına bağlı olan üniversitelerde üst kurul olan ve üniversite rektörleri ile dekanlarından ve senatoların seçeceği birer temsilciden oluşan Üniversitelerarası Kurulun başkanı da milli eğitim bakanıdır. Bu kanunla üniversiteler özerklik kazanmış, öğretim üyeleri serbest çalışma ortamı bulmuş ve öğrenciler de özgürce dernekler kurmaya başlamışlardır. Bunu takiben diğer yüksek öğretim kurumlarının da özerkleştirilmesine yönelinmiştir.

1946 düzenlemesiyle üniversitelere verilen özerkliğe rağmen hükümetlerin bunu dikkate almadan eski dönem uygulamalarına devam etmesi, daha 1946 Üniversiteler Kanunu'nun uygulamaya konması sırasında tartışmalar meydana getirmişti. Özellikle 1948

yılında bazı sol temayüllü hocaların kadrolarının üniversite bütçesi görüşmeleri sırasında, Milli Eğitim Bakanı Şemseddin Sirer'in gayretleriyle TBMM'de iptal edilmesiyle zirveye çıkan üniversitenin özerkliğine müdahale edildiği tartışmaları, uzun süre devam etmiştir.

Üniversitelerin özerklik hususuna kuruluş beyannamesinde yer veren Demokrat Parti'nin üniversitelerle ilişkileri, DP iktidarının başlarında iyi iken, bazı hocaların hükümet icraatlarını tenkit etmesi üzerine, 1953'te çıkarılan ve öğretim üyelerinin siyasi beyanda bulunması veya faaliyet göstermesi halinde üniversiteden uzaklaştırılmasını öngören kanun ile bozulmuştu. Bazı öğretim üyelerinin bakanlık emrine alınmasıyla tırmanan gerginlik, 1956-1960 arasında üniversitelerin neredeyse topyekun DP iktidarına muhalefet etmeye başlamasıyla zirveye çıkmıştı. DP'liler, üniversiteleri özerklik adı altında muhalefet yapmak ve CHP'nin yanında yer almakla suçlamışlardı. 28 Nisan 1960 olayları DP iktidarı ile üniversiteler arasındaki ilişkileri tamamen koparmıştı. DP'nin bu tavrı karşısında üniversiteler, 27 Mayıs hareketinde etkin rol oynayarak karşı tarafta yer almışlardır.

27 Mayıs'ta oluşan Milli Birlik Komitesi ile üniversitelerin başlangıçtaki iyi diyalogu, üniversitelere en geniş muhtariyet verilmesiyle neticelenmiştir. Üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağımlılıktan kurtarılmış ve sadece üniversite temsilcilerinden oluşan Üniversitelerarası Kurul'a bağımlı hale getirilmiştir. Üniversitelerdeki her türlü denetim, senatolarla Üniversitelerarası Kurul'a verilmiştir.

Ancak üniversite muhtariyeti bu kadar geniş bir şekilde tamim edilirken, bu kanunla aynı günde çıkarılan 114 sayılı Tasfiye Kanunu ile 27 Mayıs hareketinde etkin rol alanlar da dahil 147 öğretim üyesinin üniversitelerden uzaklaştırılması bir çelişki meydana getirmiş ve özerkliğin ihlal edildiği tartışmalarına yol açmıştır. Üniversitelerin büyük tepki göstermesi üzerine MBK, kararın tekrar gözden geçirileceğini söylemiş ancak somut adımlar atılmadığından bu konu uzun süre gündemde kalmıştır. 27

Mayıs hareketi sırasında öğrencilerin hareketlerini destekleyen MBK'nın, daha sonra öğrenci teşkilatlarını kontrol altına almak istemesi de tepkiyle karşılanmıştır.

Özellikle 1968'de, kendi istedikleri düzeni kurmak ve toplumu da bu yönde değiştirmek isteyen dünya öğrenci hareketleri, etkisini Türkiye'de de göstermiştir. Ancak sonraları öğrenci hareketleri dünyada yavaşlarken, Türkiye'de sağ-sol kamplaşmasının başlaması, öğrenci olaylarına yeni bir boyut getirmiş ve üniversitelerin öğrenciler tarafından işgali dönemi başlamıştır. Diğer taraftan ülkedeki gidişattan memnun olmayan ordu, 12 Mart Muhtırası'nı vererek yeni bir dönemi başlatmıştı. Öğrenci olaylarının faturası, özerkliğe çıkarılarak 1973'te yeni bir düzenleme yapılmıştır. Yeni kanunla, üniversiteleri denetlemek ve gözetlemek üzere Yüksek Öğretim Kurulu ile Üniversite Denetleme Kurulu oluşturulmuş ve gerektiğinde hükümetlerin üniversite yönetimine el koyması kararlaştırılmıştı. Ancak buna rağmen üniversitelerdeki iç işleyiş bakımından özerkliğe pek dokunulmamıştı. Özerkliğin sınırlandırılması, üniversite ve CHP tarafından iyi karşılanmamış ve kanunun bazı maddeleri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilerek yeni kurulan yapı işlemez hale getirilmiştir.

Özellikle 1977'den itibaren başlayan öğrenci ve terör olayları neticesinde 12 Eylül 1980'de yönetime el koyan Milli Güvenlik Konseyi döneminde, yeni bir Yüksek Öğretim Kanunu hazırlanarak merkezden yönetim esasına göre bütün yüksek öğretim kurumları bir birlik altında toplanmıştır. O ana kadar üniversiteler dışında kalan akademiler ve yüksekokulların büyük çoğunluğu üniversiteler içine alınarak, yeni kurulan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)'na bağlanmıştır.

26 kişiden oluşan YÖK'ün sadece 8 üyesi üniversiteler tarafından tespit edilirken, diğer üyeler hükümetin tensibine bırakılmış, üniversitedeki seçim esası yerinden yönetim ve denetim ilkesine dayanan sisteme son verilmiş, üniversiteler YÖK tarafından tespit edilen rektörler aracılığıyla merkezden yönetilen bir müessese haline

getirilmiştir. Bu kanunla, fakültelerdeki karar organları olan meclisler kaldırılmış, senato bir istişari organ haline getirilmiştir. 1981’de Yüksek Öğretim Kanunu ile özerkliğe son verilmiş, üniversitelerde merkezden yönetim ve denetim ilkesi tesis edilmiştir.

1983’te ANAP iktidara geldiğinde YÖK’e karşı bir tavır ortaya konmamış ve eksiklikler varsa zamanla düzeltileceği belirtilmişti. Ancak kısa bir süre sonra 1984’te, ANAP’tan YÖK’e ve merkeziyetçi yapısına karşı bir tutum ortaya konmaya başlanmıştı.

Adı YÖK’le beraber anılan ve YÖK’ün üniversiteleri birer “kursuzluk merkezleri” yaptığını savunan o dönemin YÖK Başkanı İhsan Doğramacı da ilk defa 1986’da YÖK yasasının değiştirilecek yanları olduğunu belirterek yeni arayışların hızlanmasını sağlamıştı.

1989 yılında ANAP iktidarı, özgün statülü müteveli heyetleri ile yönetilen üniversiteler oluşturarak, merkeziyetçi yapıdan uzaklaşma yönündeki çalışmalarda bir netice alamamış ve özellikle öğretimin paralı sisteme dönüştürüldüğü noktasından şiddetle tenkide uğramıştı.

YÖK’ü kaldırmayı, üniversiteleri özerk hale getirmeyi programına koyan ve büyük umutlar bağlanan Demirel başkanlığındaki DYP-SHP koalisyon hükümeti, bu vaadini gerçekleştirememiş ve sadece rektörlerin tespitinde seçim yapılmasını yürürlüğe koyabilmişti.

Üniversitelere verilen kaynakları değerlendirmesi ve yeni kaynaklar oluşturması için bizzat YÖK Başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz tarafından ortaya konulan yeni tasarı, Mesut Yılmaz başkanlığındaki ANAP-DYP koalisyonu tarafından desteklenmediği için kanunlaşamamıştı.

Daha kuruluş aşamasındayken RP-DYP koalisyon hükümetine tavır alan YÖK’e, bu koalisyon hükümeti de karşı tavır koyarak, YÖK’ün yöneticilerini değiştirmeye yönelik çalışmalar başlatmıştı.

Ancak Refahyol’un hazırladığı kanun teklifi hükümete karşı oluşan tepkiler dolayısıyla kanunlaşmamıştır.

1998-2002 yılları arasında Türkiye’yi idare Mesut Yılmaz’ın Anasol-D ve Ecevit’in Anasol-M hükümetleri dönemlerinde üniversitelerde reform için bir çalışma görülmemiştir.

2002 sonundan beri Türkiye’de iktidarda olan AKP tarafından iki kanun teklifi hazırlanmış ancak TBMM’de kanunlaştırılmamıştır. Esas itibariyle Yüksek Öğretim Kurulu’nun mevcut yönetimini değiştirmeye yönelik yasa düzenlemesi, TBMM’den geçmesine rağmen cumhurbaşkanı tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. Ancak YÖK konusunun kapanmadığı bizzat Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıklanmıştır.

YÖK’ün kurulduğu günden itibaren tenkit edilmesine karşın, bugün bir koordinasyon müessesesi olarak var olması gerektiği yönünde genel bir kanaat oluşmuştur. Ancak YÖK’le beraber son verilen özerk üniversiteye duyulan ihtiyaç günden güne daha da belirginleşmiş ve bu statünün oluşturulması zaruret halini almıştır. Bu çerçevede yapılacak düzenleme için dikkat edilmesi gereken hususlar ve tekliflerimiz şunlardır:

- Her şeyden önce artık üniversiteleri politik vasıta olarak kullanmayı düşünmekten vazgeçilmelidir.

- Üniversite mensuplarının eğitim, kültür ve ufuk açısından ülke ve dünyadaki problemler ve olaylar hakkında duyarlı olmaları ve hatta bazen mevcut kabullere aykırı düşünceleri normal karşılanmalı, bu fikirlerden ülkemiz ve insanlık için faydalanma yoluna gidilmelidir. Bu değişik fikirlerden en fazla faydalanması gereken siyasiler olmalıdır. Üniversiteler belli bir siyasi görüş veya ideolojik yaklaşım sergilemeden mevcudiyetlerinin ruhuna uygun olarak ilmi bir duruş sergilemelidir.

- Birden çok üniversitenin bulunduğu bir ülkede üniversiteler arasında ahenk, uyum ve denklikleri sağlayacak bir üst kurum ol-

ması kaçınılmazdır. Zaten Türkiye’de Üniversitelerarası Kurul diye bir müessesenin ortaya çıkması da üniversite sayısının üçe çıkması dolayısıyla olmuştur. Adı ne olursa olsun bu üst kurumun niteliği bütün üniversitelerin üzerinde hiyerarşik bir kademe olarak yapılandırılmamalıdır. Yoksa ilmi özerkliği siyasi etkilerden kurtarmak adına, üniversiteleri yeni bir hegemonya altına sokmakla karşı karşıya kalınabilir. Bu üst kurumun adı YÖK de olabilir, “Üniversitelerarası Denklik Kurumu” olarak da adlandırılabilir.

- Bugün Türkiye’deki üniversiteler arasında eğitim-öğretim, maddi imkanlar, öğretim üyesi, (aynı diplomayı alanlar arasındaki) program farklılıkları çok ciddi boyutlardadır. Bunlardan dolayı aynı diplomayı alanlar arasında yetişme bakımından ciddi problemler mevcuttur. Üniversite sayısının arttığı 1944’ten itibaren bir türlü halledilemeyen, 1982’de akademilerin üniversiteye dönüştürülmesi ile artan ve 1990’da hazırlıklar yapılmadan yeni üniversitelerin kurulmasıyla zirveye çıkan bu problemin çözümü YÖK’ün görevlerinin başında yer almalıdır.

- Kurulan veya kurulacak olan üniversitelere yeterli sayıda akademik unvan sahibi öğretim üyesi bulunmadan öğrenci alınmamalı, alınmış ise öğretim üyesi ihtiyacı bir an önce karşılanmalıdır. Aynı diplomayı veren İstanbul Üniversitesi’ndeki bir bölümde 30’dan fazla öğretim üyesi varken, Antakya’daki bölümde 4 öğretim üyesi mevcutsa, bu diplomaların gerçekten denkliğinden bahsetmek mümkün değildir. Üniversitelerin temeli sayılan akademik unvanlı öğretim üyesi olmadan öğrenci alınmamalı ve bu YÖK tarafından çok sıkı bir şekilde kontrol edilmelidir. Yeterli öğretim üyesi olmadığı ve verimli olmadığı için İstanbul Üniversitesi gibi köklü üniversitelerde vazgeçildiği halde, ikinci öğretim devam edilmesi yetersiz bilgili diplomalıların sayısını arttırmaktan başka işe yaramamaktadır. Eğitim Enstitüsü geleneğine göre lise öğretmenlerinin akademik görevli olarak atanarak yeni kurulan üniversiteler bir nevi yüksek lise halini almaktadırlar. YÖK’ün buna çare bulması kaçınılmazdır.

- Açılan fakülte veya bölümlerin Türkiye’de ve dünyada duyulan ihtiyaca göre açılmalı, açılmış olanlar da yeniden tanzim edilmelidir. Bazılarının ise verimli hale dönüştürülmesi şarttır. Bölümler verimli hale getirilmelidir. Hiçbir meslek grubunun tepkisini çekmemek için -örneği kendi alanımdan vereyim. Türkiye’nin her üniversitesinde tarih bölümü açmak gerekli değildir. Çünkü ihtiyaç fazlası yetişen eleman bir problem kaynağı teşkil edecektir. Hindistan örneğinde olduğu gibi, 1990’lardan sonra bilgisayar alanında verdiği eğitim sayesinde bugün 10 milyar dolarlık döviz geliri elde eden masabaşı sektörü oluşturulduğu gibi-, DPT ile beraber, YÖK’ün de ufuk açıcı planlamalar yapması ve üniversitelerde verimli olacak elemanların yetişmesini temin etmesi şarttır. Ziraat mühendisi fazlası olan Türkiye’nin neredeyse 30 yıldır tartışılan ve uygulanan GAP’ta verim almak için İsraili ziraat mühendislerine ihtiyaç duyması bu problemi açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

- Üniversitelere yetersiz de olsa, verilen kaynaklar verimli olarak kullanılmalıdır. Rektörün, dekanın veya etkili olanların inisiyatifiyle verilen imkanların sadece onların istediği alanlarda kullanılmasının önüne geçilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ABD’de 6 yıl masraf ederek kimya alanında doktora yaptırdığı bir öğretim üyesi eğer 6 yıldır malzeme alımını bekliyorsa nasıl ilim yapabilsin. Anadolu’daki bir rektörün üniversitenin imkanlarının büyük kısmını kendi alanına aktardığı ve Tıp Fakültesi’nin kuruluşunu bile geciktirdiği hakkındaki esprili haberleri İstanbul’a ulaşıyorsa, bu problemin çözümü gerekmektedir.

- Üniversitelerin üzerindeki kurumun nereye bağlı olacağı önemli olmakla birlikte tek öncelik değildir. Buradaki problem, özerkliğin üniversite ve fakülteler yerine YÖK’e verilmesinden kaynaklanmaktadır. 12 Eylül Askerî Yönetimi’nin mantığına göre kurulan mevcut YÖK’te bu konuda üniversitelerdeki çatışmalar ve kurtarılmış üniversiteler dolayısıyla aşırı hassasiyet gösterilmiştir. Üniversite ve fakülteler ilmi, idari ve mali açıdan özerkliğe kavuşursa, YÖK üzerindeki tartışmalar da büyük ölçüde ortadan kalkacaktır.

- Üniversitelere ve fakültelere mali, idari ve ilmî özerklik verilmeli, sadece YÖK'ün yetersiz denetimi yerine yerinden denetim mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu kadar üniversiteyi Ankara'dan denetlemek mümkün değildir, bundan dolayı da üniversiteler YÖK'e rağmen denetimsizdir. Hele hele, köklü üniversiteler gibi geleneği olmayan yeni üniversitelerde bir nevi ilmî feodaliteler oluşmaktadır. Özerklik kurulurken tek kişinin etkinliğini pekiştirecek yönetim tarzına son verilmelidir. Bunun için üniversite senatoları ve fakülte kurullarında mutlaka muhalefete yer verilmelidir. Bugünkü sistemde rektör, dekanları ve senatörleri belirlediğinden, senatolar hakkında bazı rahatsızlıklar baş göstermektedir. Bu problemi aşmak için bazı üniversitelerce, Yüksek Öğretim Kanunu'nda olmadığı halde bazı çareler bulunmuştur. Mesela, İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Bülent Berkarda'nın rektörlüğünden beri dekanları fakültelerde yapılan "meyil belirleme seçimleri" ile tespit etmektedir.

- Rektörlük seçimleri artık Türkiye'nin gündeminden düşmeli, yapılacak düzenlemeyle gerekiyorsa iki turlu seçimle en çok oy alan, rektör atanmalıdır. Bu, üniversitelerin saygınlığını da arttıracaktır. Üniversitelerde en çok dedikodusu yapılan, rektörlerin tek ita amirliği konumu, kıdemli bir devlet memuru ile rektörün birlikte imzaya yetkili kılınma tarzıyla çözülebilir. Senatoda muhalefetin de bulunduğu bir yapıda bu tür tartışmalar zaten pek yaşanmayacaktır.

- Üniversite senatoları, seçilmiş ve atanmış dekanların yanında her fakülteden mutlaka yapılacak seçimlerde en çok oy alan iki senatörün doğrudan tabii üye olduğu tarzda düzenlenmelidir. Bu, üniversitelerde iç denetimi sağlamada büyük katkı sağlayacaktır.

- Dekan, yapılacak düzenlemeyle gerekiyorsa iki turlu seçimle en çok oy alanın atanması tarzında düzenlenmelidir. Dekan yardımcısı da seçim usulü ile belirlenmeli, birden fazla dekan yardımcısı seçilmesi gerekiyorsa en çok oy alanların ikisi birden dekan yardımcısı atanmalıdır. Bu uygulama hem iç denetimi kolaylaştıracak hem de dekanları pek çok yersiz suçlamadan kurtaracaktır.

- Fakülte Genel Kurulu danışma değil etkin bir yönetim kurumu haline getirilmelidir. Bütün öğretim üyelerinin tabii üye olacağı bu kurul, öğretim üye sayısının çok fazla olduğu fakültelerde yapılacak seçimle etkin hale gelecek tarzda daha az sayı da öğretim üyesinden oluşturulabilir. 1934-1946 yılları arasında merkezî yönetim anlayışı olduğu halde, YÖK döneminin tersine olarak, Atatürk’ün isteği doğrultusunda Fakülte Meclislerinin mevcudiyeti korunmuştur. Buradaki hedef, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olan üniversitede ilmi özerkliğe müdahaleyi engellemektir.

- Öğretim üyesi yetiştirmedeki veya akademik terfilerdeki kıstaslar bütün üniversitelerde eşit şekilde uygulanmalıdır. YÖK bu konuda birebir denetim mekanizması oluşturmaktadır. Bu konuda çok ciddi sıkıntılar mevcuttur. Pek haklı olarak bazı üniversiteler, kaliteli öğretim üyesi yetiştirmek ve verimi arttırmak için yeni yeni kıstaslar ortaya koymaktadır. Mesela, İstanbul Üniversitesi atamalarda uluslararası makale, kitap veya atıf şartıyla yerli yayınlarda hakemli dergilerde makale şartları ile kitap yayını isterken, diğer bir üniversite bu kıstasların hiçbirini yerine getirmeyen bazı şahısların ataması yapılmaktadır. Aynı kademedeki öğretim üyeleri aynı statüye sahip olduğuna göre bunlar arasında eşitliği sağlamak YÖK’ün görev alanına girmelidir. Çalışan ve üreten öğretim üyesi taltif edilmelidir.

- Az da olsa mevcut olan ve “ilmi despotizm” olarak adlandırılan tavırlara karşı genç ve yetişme aşamasındaki öğretim üye ve yardımcıları koruyacak bir sistem oluşturulmalıdır. İlmî kriterler sadece asistan, yardımcı doçent, doçentler için profesörler dahil bütün öğretim üyeleri için yürürlüğe konmalıdır. Asistanlar yani araştırma görevlilerinin memur gibi değil, gerçekten adıyla mütenasip bir tarzda araştırma yapmaları temin edilmelidir.

- Yüksek lisans ve doktora çalışmalarında da üniversiteler arasındaki seviyede denklığe dikkat edilmez. Bugün hâlâ, hangi üniversitede hangi tez çalışmasının yapıldığını veya yapılmakta olduğunu (özellikle son yılları kapsayacak tarzda) tespit için bir sistem

yoktur. YÖK buna bir an önce el atılmalı, araştırılmaya başlanan bir tez konusu YÖK tarafından ilan edilmelidir. Bitirilen tezlerin mutlaka belli bir süre içinde belli bir süre içinde bastırılarak bütün üniversite kütüphanelerine gönderilmesi sağlanmalıdır. Aldığı unvanı kullanma şartı, tezi yayın şartına da bağlanabilir. Bunun basımı için YÖK veya ilgili üniversite tarafından kolaylık da sağlanabilir. Bu uygulama yapılacak tezlerin kalitesini arttıracak gibi, bir köşede basılmadan bekleyen kıymetli tezlerden yapılan bazı intihallerin önlenmesine de katkı sağlayacaktır.

- Üniversitedeki başarının ilk eğitimden başlamak, muhakeme ve üretim gücü öncelikli olmak üzere iyi yetişmiş öğrencilerin üniversiteye alınmasıyla doğru orantılı olduğu muhakkaktır. Bundan dolayı üniversiteye giriş sınavında öğrenciler bilgi deposu-ezberci noktasından değil zeka yönünden sınava tabi tutulmalıdır. Türkiye’de öğrenciler ilk eğitimden itibaren zeka ve kabiliyet noktalarından objektif kriterlere tabi tutulmadığından, üniversiteye girişte öğrencilerin önü hiçbir ayırım gözetilmeden açık tutulmalıdır.

- Üniversitedeki eğitim-öğretim sistemi, eskilerin tabiriyle takdir yani bilgi aktarma usulü tarzında değil, pratiğe yönelik yani üretime yönelik olarak yapılmalıdır. Bu sayede öğrencilerin üniversite öğretiminden daha verimli olarak faydalanması temin edilecektir.

- Öğrencilerin örgütlenmesinin önündeki engeller kaldırılmalı ve kuracakları derneklerin ilmi ve kültürel boyutta kalması için tedbirler alınmalıdır. Gerekirse bu öğrenci derneklerinin kayıtları, üniversitelere de ayrıntılı olarak verilerek kontrol sağlanmalıdır. Bu sayede öğrencilerin illegal organizasyonlar içinde yer almamalarının da önüne geçilecektir. Ayrıca üniversite öğrencilerin kendileriyle ilgili düzenlemelerde yönetime katılmaları da sağlanarak öğrenci-yönetim-öğretim üyesi arasında sağlıklı diyalogun kurulması temin edilebilir. Yüksek Öğretim Kanunu’nda olmasa da İstanbul Üniversitesi’ndeki öğrencilerin belli ölçülerde yönetime katılma tecrübesinden faydalanılabilir.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

Düstur, I. Tertib, C. II

Düstur, I. Tertib, C. VII

Düstur, I. Tertib, C. VIII

Düstur, II. Tertib, C. II

Düstur, II. Tertib, C. VII

Düstur, II. Tertib, C.VIII

Düstur, II. Tertib, C. XI

Düstur, III. Tertib, C. IX

Düstur, III. Tertib, C. X

Düstur, III. Tertib, C. XVI

DF Edebiyat Fakültesi Meclis-i Muallimin Zabıt Defteri, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arşivi'nde bulunmaktadır).

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE VE SİYASET

İstanbul Darülfünunu Talebe Rehberi (1931-1933), İstanbul 1932.

İstanbul Darülfünunu Talimatnamesi, İstanbul 1930.

İstanbul Darülfünunu'nun 1929-1930 Talebe Rehberi, İstanbul 1930.

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Nizâmat Defteri, (İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sekreterliğindedir).

İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi, İstanbul 1934.

İstanbul Üniversitesi Talebe Talimatnamesi, İstanbul 1934.

Darülfünun Edebiyat Fakültesi Meclis Zabıt Hülasaları (1919-1933), (İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sekreterliği'ndedir).

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt VIII.

TC Maarif Vekaleti, Maarif Şurası İçin İstanbul Üniversitesi'nce Hazırlanan Raporlar, İstanbul 1939.

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 13, Ankara 1976.

KİTAP VE MAKALELER

(Gazete makalelerinin künyeleri dipnotlarda verilmiştir).

Ahmed, Feroz - Bedia Turgay, Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971, Ankara 1976,

Akdağ, Mustafa, “Türkiye Tarihinde Medreseli İsyanları”, İstanbul Üniversitesi **İktisat Fakültesi Mecmuası**, XI, 1949-1950, s. 361-387.

Aktar, Yücel, İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları, İstanbul 1990.

Akyüz, Kenan, Encümen-i Daniş, Ankara 1975.

Arslan, Ali, **Darülfünun’dan Üniversite’ye**, İstanbul 1995.

Arslan, Ali -Ali İhsan Gencer-, DF Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları, İstanbul 2004.

Arslan, Ali, “Cumhuriyet Dönemi İstanbul Darülfünunu’na Öğretim Üyesi Olmanın Şartları ve İlmi Yetersizlik Dolayısıyla Görevden Alınma”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sayı 14, İstanbul 1994.

Arslan, Ali, “Türkiye’de Üniversitenin Kuruluşu ve Yönetimindeki Değişiklikler (1869-1946)”, **Yeni Türkiye**, Sayı 23-24, Ankara 1999, s. 408-431.

Arslan, Ali, “Osmanlı Darülfünunu”, **Osmanlı**, V, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 297-305.

Arslan, Ali, “İstanbul Darülfünunu’nda Öğretim Üyelerinin Siyasetle Uğraşmaları”, **İ.Ü. İnkılap Tarihi Enstitüsü Yıllığı**, Sayı: X (1999), İstanbul 2001, s. 56-70.

Ali Arslan, “İsmet İnönü’ye İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Tarafından Fahrî Müderrislik Unvanı Verilmesi”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 1, İstanbul 2001, s. 1-15.

Arslan, Ali, “Çok Partili Döneme Geçişten 27 Mayıs’a Türkiye’de Siyaset ve Üniversite”, **İ. Ü. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 2, İstanbul 2002, s. 41-83.

Ali Arslan, “Türkiye’de Tarih Bölümü’nün Kuruluşu”, **İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Sempozyumu (2003) Bildirileri**, İstanbul 2004, s. 1-20.

Arslan, Ali, "İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi Tarafından Mustafa Kemal Atatürk'e Fahri Müderrislik Unvanı Verilmesi", İ.Ü. İnkılap Tarihi Enstitüsü **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 5. İstanbul 2004.

Arslan, Ali, "Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne", **İstanbul Sempozyumu (2003)**, İstanbul 2004.

Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul 1979.

Çağlar, Kerim Ömer, Yüksek Ziraat Enstitüsü Kanunlar, Kararnameler, Bütçe ve Talimatnameler, Ankara 1940.

Çavdar, Tevfik, "Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980)", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C. VIII, İstanbul 1983.

Çetik, Mete, Üniversitede Cadı Kazanı, İstanbul 1998.

Erdilek, Neşe, "Hükümetler ve Programları", CDTA, C. 4

Ezgü, Fuat, "Atatürk'ün Fahri Müderrislik Diploması", **Tarih Hazinesi**, yıl 1, sayı 5, (15.1.1951), s. 219-229.

Hirsch, Ernest, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, I-II, İstanbul 1950.

Gevgilili, Ali, Yükseliş ve Düşüş, İstanbul 1987.

İğdemir, Uluğ, Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma, İstanbul 1937.

İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Darülfünun'un Tarihçesine Giriş", Belleten, No: 210, Ankara 1990, s. 701-702.

İsmail Hakkı, Maarifte Bir Siyaset, İstanbul 1335.

İstanbul Üniversitesi Haber Bülteni, Mart 1997.

Kabacalı, Alpay, Türk Basınında Demokrasi, Ankara 1994.

Kabacalı, Alpay, Türkiye'de Gençlik Hareketleri, İstanbul 1992.

Karadeniz, Harun, Olaylı Yıllar ve Gençlik, İstanbul 1975.

Kili, Suna, Osmanlı ve Türk Anayasaları, İstanbul 1980.

Korkut, Hüseyin, Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları, Ankara 1984.

Mahmud Celaleddin Paşa, Mir'ât-ı Hakikat, (Yayına Hazırlayan, İsmet Mirroğlu), İstanbul 1983.

Mahmut Cevat, Maarif-i Umumiye Nezareti'nin Tarihçe-i Teşkilatı ve İcratı, İstanbul 1338.

Olgun, Kenan "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Basınında bir Eğitim Kurumu olarak Darülfünun (1908-1912)", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**; Sayı 2, İstanbul 2002, s. 185-204.

Oğuzman, Kemal, “Üniversite Döneminde İstanbul Üniversitesi (1933-1973)”, Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1973, s. 166-169.

Siler, Abdurrahman, Türk Yüksek Öğretiminde Darülfünun (1863-1933), (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1992.

Süslü, Azmi-Çadırcı Murat, Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi, Ankara 1982.

Timur, Hafız, “Üniversite Muhtariyeti”, Dünya Üniversiteleri ve Türkiye’de Üniversitelerin Gelişmesi, İstanbul 1950, s. 165-174.

Tunçay, Mete, “Siyasal Gelişimin Evreleri”, CDTA, VII, s. 1981.

Unat, Faik Reşit, Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Bir Bakış, Ankara 1964.

Yücel, Hasan-Âli, Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, İçel 1933, s. 193.

GAZETELER

Akşam, Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye, Havadis, Hergün, Hürriyet, Milliyet, Resmi Gazete, Sabah, Son Pasta, Tanin, Tercüman, Ulus, Vakit, Vatan, Yeni İstanbul, Yeni Sabah, Yeni Yüzyıl, Zafer, Zaman.

DİZİN

1869 Nizamnamesi 41, 583, 584

A

Abdullah Gül 581, 582

Abdülaziz 42

Abdülmecid 41

Adnan Kahveci 539, 541

Adnan Menderes 218, 220, 223, 228,
288, 289, 320, 362, 375

Ahmet Ağaoğlu 118, 119

Ahmet Özel 282, 430

Ahmet Tahtakılıç 356

Albert Malche 116, 119, 120, 585

Ali Fuat Başgil 177, 185, 338

Ali Tevfik Tanoğlu 263

Alparslan Türkeş 350, 474, 479

Alp Kuran 346, 402, 403

Altıncı Filo 19, 405, 420, 422, 423

ANAP 22, 525, 528, 529, 531, 533,
534, 535, 536, 537, 538, 539, 544,
547, 548, 558, 564, 566, 577, 580,
581, 589

Ankara Hukuk Mektebi 6, 11, 96, 97,
137

Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü 6, 12,
33, 104, 105, 111, 113, 114, 132, 134,
185, 186, 586

AP 18, 21, 369, 375, 376, 378, 381,
384, 385, 388, 390, 391, 392, 393,
394, 396, 408, 418, 423, 425, 426,
433, 437, 438, 446, 448, 449, 467,
471, 487

Atatürk 5, 18, 34, 71, 72, 144, 161, 183,
184, 189, 192, 207, 210, 211, 212, 229,
230, 234, 235, 243, 247, 249, 262, 270,
272, 274, 298, 302, 307, 308, 309, 310,
347, 355, 374, 378, 380, 381, 403, 411,
414, 425, 430, 448, 464, 466, 475, 498,
499, 514, 526, 532, 571, 579, 594, 598,
599

Avni Akyol 538, 539, 541, 543, 544

Aydın Yalçın 243, 247, 248, 249, 251,
254, 259, 298, 302, 418

AYZE 6, 12, 13, 105, 107, 108, 114,
134, 135, 334

B

Bahattin Ögel 198

Baskın Oran 512

Behçet Kemal Çağlar 228, 234

Behice Boran 190, 193, 194, 197, 199,
200, 201, 208

Besim Üstünel 441

Burhan Asaf 117

Burhan Felek 346

Burhan Şenatalar 517, 527, 546, 552,
562, 564, 573, 578

Bülent Berkarda 512, 524, 558, 559,
564, 565, 571, 578, 579, 593

Bülent Ecevit 299, 437, 467, 475, 580,
581

Bülent Ulusu 491, 492, 497, 525

C

Cahit Tanyol 283, 286, 297, 300, 357,
361, 365

Celal Bayar 206, 207, 249, 269, 320, 376, 377

Celal Yardımcı 236, 266, 268, 308

Cemal Gürsel 315, 316, 321, 327, 349, 350, 351, 354, 378

Cemil Barlas 182, 189

Cemil Bilsel 136, 146, 150, 152, 180

Cemiyetler Kanunu 69, 151, 186, 211, 255, 278, 302, 309

Cengiz Altan 389

Cevdet Paşa 32

CHP 6, 14, 16, 18, 19, 21, 22, 115, 144, 178, 180, 182, 183, 184, 188, 189, 191, 201, 207, 212, 213, 217, 219, 220, 222, 223, 226, 227, 228, 230, 233, 236, 242, 243, 244, 245, 247, 250, 254, 256, 260, 261, 264, 266, 271, 279, 280, 281, 282, 285, 286, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 315, 316, 317, 318, 348, 369, 371, 373, 374, 375, 378, 392, 393, 395, 418, 419, 422, 437, 438, 441, 442, 446, 448, 449, 463, 464, 466, 467, 470, 475, 476, 478, 481, 487, 488, 548, 577, 587, 588

CKMP 369

Ç

Çetin Altan 18, 19, 388, 389, 402, 403, 421

D

Darülfünun-ı Osmani 6, 9, 10, 31, 32, 35, 36, 37, 48, 53, 63, 70, 74, 111, 583

Darülfünun Talebe Cemiyeti 52, 53

Demokrat Parti 6, 15, 34, 159, 206, 449, 587

Deniz Gezmiş 406, 412, 416, 419, 421, 422, 423, 426, 427

Devlet Bahçeli 581

Doğan Kuban 471, 513

DP 6, 13, 15, 16, 144, 159, 206, 207, 209, 217, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 230, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 250, 252, 253, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 275, 276, 277, 279, 280, 281, 282, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 304, 306, 310, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 320, 321, 343, 344, 350, 369, 374, 375, 376, 379, 384, 387, 392, 393, 394, 395, 449, 467, 587

DYP 22, 536, 544, 546, 548, 549, 550, 551, 555, 556, 557, 558, 561, 562, 564, 566, 570, 571, 576, 577, 589

E

Ecvet Güresin 370, 372

Emin Soysal 191, 285

Enver Ziya Karal 198, 210

Ercüment Konukman 528, 531

Erdal İnönü 550, 558

Erkan Mumcu 581

F

Fahrettin Kerim Gökay 141, 179, 280

Fahri Korutürk 467, 470

Faruk K. Timurtaş 471, 519, 522

Fazıl Küçük 320

Fedailer Cemiyeti 41

Ferruh Bozbeyli 467

Fikret Narter 317, 326, 339, 340, 349, 351

Fuat Köprülü 83, 93, 115, 144, 191,
206, 209, 223, 227, 251

H

Halide Edip Adıvar 215

Halk Fırkası 94

Hamdullah Suphi Tanrıöver 144, 209

Hasan Ali Yücel 4, 147, 151, 153, 154,
155, 156, 157, 158, 185, 207, 280, 586

Hasan Celal Güzel 534

Hıfzı Timur 153, 158, 186, 243, 268,
271, 272, 305, 306, 338

Hıfzı Veldet 152, 212, 316, 325, 336,
345, 388, 464

Hüseyin Çelik 582

Hüseyin Nail Kubalı 237, 242, 266,
303, 315, 316, 344, 377, 388, 464

I

II. Abdülhamid 32, 43, 44, 45, 46, 47,
51, 56, 584

İ

İbrahim Öktem 371, 373, 382, 383,
392, 446

İhsan Doğramacı 430, 474, 475, 523,
525, 526, 550, 559, 589

İhsan Sabri Çağlayangil 474

İlhami Ertem 389

İsmail Hakkı Baltacıoğlu 62, 73, 92,
144, 147

İsmet Giritli 241, 267, 273, 283, 315,
316, 338, 376

İsmet İnönü 72, 143, 151, 152, 184,
219, 250, 260, 266, 286, 294, 297, 300,
316, 348, 369, 373, 392, 393, 395, 419,
598

İstanbul Darülfünunu 7, 9, 10, 32, 33,
45, 48, 49, 54, 55, 71, 72, 73, 74, 75,
77, 84, 87, 95, 96, 115, 116, 159, 291,
597, 598

İstanbul Üniversitesi Öğrenci Birliği
186

K

Kadrocular 116, 117

Kasım Gülek 226, 227, 233, 261, 279,
295, 296

Kazım İsmail Gürkan 219, 268, 271,
281, 294, 338

Kemal Gürüz 532, 539, 564, 565, 566,
567, 569, 570, 572, 576, 577, 589

Kemal Karhan 534, 535, 539

Kenan Evren 438, 491, 495, 496, 497,
528, 529, 531, 535, 538

Köksal Toptan 549, 551, 553, 556,
557, 558, 560

M

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 7,
31, 35, 40, 43, 45, 60, 583

MBK 7, 16, 17, 316, 319, 320, 321,
322, 325, 326, 327, 337, 341, 342, 343,
344, 346, 347, 348, 349, 350, 352, 353,
356, 378, 392, 393, 587, 588

Meclis-i Muallimin 50, 54, 55, 597

Meclis-i Müderrisin 10, 11, 50, 56, 58,
59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
97, 585

Mehmet Ali Aybar 396

Mehmet Sağlam 559, 563, 564, 577

Mekteb-i Sultani 32

Mekteb-i Tıbbiye 55

Mesut Yılmaz 528, 558, 566, 580, 581, 589, 590

Meşrutiyet 32, 46, 47, 48, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 62, 70, 95, 97, 159, 290, 584, 585, 598, 599

Mete Tuncay 389

MGK 7, 496, 497, 562, 563

MHP 438, 467, 471, 581

Milli Mücadele 11, 70, 71, 72, 73

Milli Türk Talebe Birliği 7, 95, 104, 135, 136, 208, 209

Mithat Paşa 42, 43

MSP 21, 437, 438, 466, 467, 470, 471

MTTB 7, 135, 136, 149, 209, 212, 229, 230, 231, 233, 276, 277, 300, 301, 319, 342, 350, 351, 352, 353, 372, 374, 377, 382, 393, 396, 397, 398, 399, 401, 402, 409, 413, 420, 425, 427

Muammer Aksoy 243, 247, 249, 250, 251, 252, 255, 264, 302, 303, 316, 345

Murat Belge 511, 518

Mustafa Kemal Paşa 72

Mustafa Uluöz 339, 349, 351, 354, 430

Mustafa Üstündağ 449, 466, 476, 482

Mümtaz Soysal 389, 439

Münci Kapani 252, 389

N

Nadir Nadi 183, 189, 190, 319, 347, 348

Nail Kubalı 237, 242, 253, 263, 266, 303, 315, 316, 344, 377, 388, 464

Nazım Hikmet 204, 229

Necmettin Erbakan 467, 571

Nihat Erim 392, 418, 437, 438, 440, 442

Niyazi Berkes 31, 190, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 208

Nurettin Sözen 342, 352, 472

O

Oğuzhan Asiltürk 474

Orhan Köprülü 266

Orhan Seyfi Orhon 196

Osman Bölükbaşı 256, 266

Osmanlı 4, 5, 28, 29, 30, 31, 34, 40, 41, 42, 46, 47, 56, 61, 62, 71, 72, 110, 176, 283, 337, 367, 598, 599

Ö

ÖSYM 488, 554, 569

P

Pertev Naili Boratav 190, 193, 194, 201, 208

Peyami Safa 119, 178, 336, 337

R

Rahmi Aydın 406

Recep Peker 144, 188, 189, 209

Recep Tayyip Erdoğan 581, 582, 590

Refahiyol 570, 571, 572, 573, 576, 577, 578, 579, 580, 590

Reha Poroy 400

Reşat Şemseddin Sirer 196

Reşit Aydın 183, 189

Reşit Galip 120, 139, 140

Reşit Sönmez 430

Rıfık Salim Burçak 219, 222, 224, 225, 281

Rıza Nur 46

RP 571, 572, 576, 577, 589

Ruşen Keleş 389

S

Salih Kapusuz 576

Samet Ağaoğlu 218, 219, 230

Sebahattin Eyüboğlu 338, 343

Serbest Cumhuriyet Fırkası 91, 92, 93, 94, 115, 254

SHP 22, 536, 544, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 555, 556, 558, 561, 562, 564, 570, 589

Sıddık Sami Onar 158, 176, 177, 185, 189, 202, 203, 205, 215, 235, 236, 242, 253, 267, 268, 269, 272, 273, 280, 284, 294, 310, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 322, 340, 349, 351, 379, 383, 384, 394, 586

Sulhi Dönmezer 271, 272, 306, 316, 383

Suut Kemal Yetkin 314, 339, 349, 351, 361, 363, 364

Süleyman Demirel 369, 384, 385, 389, 390, 405, 418, 426, 438, 474, 479, 536, 548, 580

Süleyman Paşa 42

Ş

Şerif Egeli 268, 271, 338, 371, 388, 397, 399, 406, 415, 416, 430, 432, 446, 464

Şerif Mardin 251, 389

Şevket Aziz Kansu 185, 191, 211, 212

Şevket Kazan 572

Şevket Süreyya 118, 370

T

Tahsin Banguoğlu 191, 197, 205, 322, 370, 471

Tansu Çiller 546, 580

Tanzimat 10, 24, 27, 28, 29, 41, 70, 159, 583, 585

Tarık Zafer Tunaya 246, 269, 275, 280, 282, 284, 285, 305, 315, 316, 338, 415, 432

TBMM 7, 15, 73, 75, 99, 137, 142, 143, 144, 145, 155, 157, 158, 164, 181, 189, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 202, 203, 212, 214, 222, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 244, 246, 250, 254, 262, 264, 275, 279, 281, 282, 283, 290, 297, 330, 352, 355, 363, 371, 375, 379, 381, 388, 401, 402, 407, 408, 418, 432, 441, 443, 446, 448, 449, 462, 478, 488, 535, 537, 544, 547, 557, 571, 574, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 587, 590, 597

Tevfik Ertüzün 544

Tevfik İleri 218, 219, 230, 243, 245, 262, 294, 302

Tevfik Sağlam 143, 148, 153, 158, 179, 184, 185, 215, 344

Tevfik Taylan 179, 184, 185, 203, 212

Tevhid-i Tedrisat 453

TMTF 233, 234, 301, 302, 303, 342, 350, 352, 353, 373, 374, 376, 382, 389, 391, 393, 395, 396, 397, 399, 400, 401, 402, 404, 407, 409, 413, 425

Toktamış Ateş 512

Turgut Özal 528, 534, 536, 538, 543

Turhan Feyzioğlu 16, 243, 247, 248, 249, 251, 252, 255, 260, 261, 264, 285, 298, 302, 303, 339, 343, 351, 374, 474, 479

TÜBİTAK 567, 569, 578

Türkan Akyol 496, 513, 550, 551, 555

Türkan Saylan 546

Türk Gençlik Derneği 231

Türkkaya Ataöv 389

U

Uluç Gürkan 389

V

Vasfi Raşit Seviğ 315, 347

Vehbi Göksel 351, 354, 390

V. Murad 43

Y

Yaşar Karayalçın 243, 247, 267, 302, 480

Yavuz Abadan 142, 243, 247, 267, 302, 338, 343

Yavuz Ulu 398

Yazgülü Aldoğan 524

YÖK 8, 21, 22, 446, 464, 470, 480, 491, 494, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 521, 522, 523, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595

YTP 369

Yüksek Mühendis Mektebi 8, 12, 13, 98, 99, 100, 101, 102, 105, 130, 131, 132, 133, 134, 149, 291, 585, 586

Yüksek Tahsil Gençlik Derneği 228, 229, 231

Z

Zeki Zeren 243, 263, 268, 338, 464

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 141, 180, 181

Ziya Gökalp 62, 198, 441

